

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
IV. 9. i

H. II ed. Te: II p 119 n. 3

29.1.10.

5 1B B 4-

Esemplare integro col ritratto di Paolo in ovato

IN M. TVLLII CICERONIS ORATIONES

Paulli Manutij Commentarius.

AD. GREGORIVM . XIII
PONT . OPT . MAX.
Liberalium disciplinarum Maecenatem.

CVM . PRIVILEGIIS.

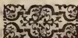
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS. ∞ DLXXIIX
Apud Aldum.

PAULLUS MANUTIUS. ALDI. F. ALDI PATER. PAULLI AVUS.

GREGORIO . XIII
PONT. OPT. MAX.
LIBERALIVM . DISCIPLINARVM
MAECENATI

N communibus miserijs ea praecipue sum molestia cōflictatus, GREGORI XIII. quod S.^ti T. promissum a Patre meo primum, postea a me quoque hoc animi nostri signum in hoc usque tempus differre sim coactus. nam, cum ad liberos res paterna pertineat; quae ipsi, dum uiuerent, promiserunt, praestari a filijs par esse censeo. Verum, quid ego? Promissum hoc appello? Debitum potius appellare debeo, immo certe erat. cum enim Tu Patri meo honorificum stipendium eo praecipue nomine asignasses, ut, quo modo ei placitum esset, ad praeclara litterarum studia incumberet, & studiosis hominibus emolumento esse posset; quae ipse ex ingenio suo prompsisset, omnia, tamquam Tibi debita, & a Te profecta, Tibi optimo iure, & merito esse consecranda, quis dubitet? Qua de re & S.^ti T. plurimum ipse debebat, id assecutus, quod in omni uita expetierat, ut omne otium, tempusq. in scribendo contereret, & uero studiosi omnes, qui ex eius scriptis maximum laborum leuamentum sentiebant, singulari tuo beneficio ita deuincti erant, nemini ut plus umquam se debere faterentur. Inuidit hoc Fortuna, magnarum rerum asidua, & acerrima ad-

uersaria; &, ei uitam eripiens, studiosis lumen exstinxit, meq. (quo parente?) orbauit. Hinc ego nunc, triennio post eius obitum, (serius certe, quam promiseram, uerum ita temporibus non modo postulantibus, uerum exigentibus quoque) & publicis, & priuatis acerbitatibus semper afflictus, atque exagitatus, uixq. respirans, tandem ad Te hunc in M. Tullij Ciceronis Orationes Commentarium, Tibi, tamquam uero liberalium disciplinarum Maecenati, debitum, προσφωνέω. Et certe, nisi Tua eximia benignitas perculsis iam, & fere prostratis liberalibus disciplinis opem, & subsidium aliquod afferat, uereor, ne, hominibus sese abripientes, exsulatum abeant: summo Italiae nostrae, quae olim litteratos uiros summis praemijs ad praeclara studia incitabat, atque adeo totius Europae cum dedecore. Multos iam annos, errantes, supplicesque, modo ad hunc, modo ad illum Principem adeunt, modoq. ab hoc, modo ab illo (dictu miserabile) non repulsam tantum, sed ignominiam, & calamitatem referunt. Quare ego, qui ab initio aetatis ad eas semper omni animi mei ui inflammatus fui, cum uidero eas non eum obtinere locum, quem iure debent, uerum in postremis esse, genus uitae mutare in animum induxi: ne una cum ijs exsulare cogar. Hoc igitur, quidquid est, S.[ti] T. offero: eas Tibi commendans; suppliciterq. exorans, ut, laudabilem uitae tuae cursum retinens, eis auxilio, & praesidio esse, cadentesq. erigere, & sustentare uelis. Quod cum omnes Principes deceat, S.[tem] T. maxime decet, quae, in Terris Christi uices gerens, exemplo, magnorum Regum, & Principum animos ad eas subleuandas commouere, & excitare poterit: qui, Te ducem, & auspicem secuti, & poterunt, si uolent, & debebunt, si seipsos amant, tam honestam caussam amplexari. Quod si contigerit, illustris omnino erit gloriae tuae fama, & aeternum laudum tuarum praeconium admirabitur, & colet posteritas omnis; sin

minus,

minus, immortalis tamen erit conatus tuus, &, qui ab omnibus dilaudetur, ad caelumq. laudibus efferatur, dignissimus. Vtut autem erit; exclamasse me earum nomine, & affatim, abundeq. (quantum in me est) satis ipsis fecisse, uti debeo, laetabor. Deus opt. max. felicem, & incolumem Te nobis seruet.

Venetijs, Kal. Sext. ∞ D LXXVII.

SANCTITATIS TVAE

humillimus seruus,

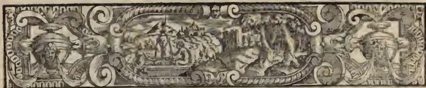
Aldus Manutius, Paulli F. Aldi N.

INDEX
ORATIONVM
quae hoc uolumine continentur.

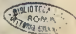

IN·ORATIONEM·CICERONIS PRO · P · QVINCTIO PAVLLI · MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

AEC *priuata caussa est, quam adolescens egit Cicero, Decula & Dolabella cos. annos natus, ut recte contra Cornelium Nepotem Gellius probat, uigintisex. nam, cum Sulla uictor nouis legibus & moribus remp. constituisset, Cicero ad caussas priuatas, & publicas adire coepit, dixitq. pro Quinctio apud C. Aquillium Gallum: quam orationem idem Gellus Illustrissimam appellat. Nec tamen caussam hanc egit primam: quod illa uerba non obscure significant: Ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer. Et illa etiam apertius: Quod mihi consueuit in ceteris caussis esse adiumento, id quoque in hac caussa deficit. Argumentum orationis ex ipso Cicerone colligitur. Sed, quia diffusum, multisq. uerbis explicatum laborem & difficultatem studiosis afferre potest; summa rerum quasi decerpam, breuiterq. perstricta proponam, quo facilius comprehendantur. Sex. Naeuius praeco biennio ante, Scipione & Norbano cos. Gallicanum P. Quinctij fundum occupauerat, impetrata Burrieni praetoris edicto bonorum eius possessione, quod eum ex societate pecuniam sibi debere, & uadimonium deseruisse diceret. Neque hac iniuria contentus, multis post mensibus Quinctio suum ius persequente, a Dolabella praetore postulauit, ut sibi Quinctius iudicatum solui satisdaret, ex formula, quod ab eo peteret, cuius bona dies triginta ex edicto praetoris possessa essent. Recusante eam condicionem Quinctio, ut ignominiosam; quia, si possessa ex edicto paetoris bona sua fateretur, simul, desertum a se uadimonium esse, fateri cogebatur; praetor tamen, nullo iure, nullo more, iussit Quinctium aut satisdare solum, aut sponsionem cum Naeuio facere, si bona sua ex edicto Burrieni praetoris dies triginta possessa essent. Cum utraque periniqua condicio uideretur; sponsionem Quinctius facere maluit; &, quamquam reus esset, priore tamen loco contra consuetudinem caussam dicere. Iudicem sumpsit, idest ab urbano praetore datum*

accepit, C. Aquillium Gallum, uirum optimum, priuatiq. iuris & publici bene peritum. iudicis enim reiiciendi reo potestas erat. is autem Gallus in hac ipsa caussa iudex antea fuerat: quod illa uerba declarant: M. Junius, qui hanc caussam, Aquilli, aliquoties apud te egit, hoc tempore abest. Agebat igitur Quinctius ex sponsu iussu Dolabellae praetoris, & in eo caussa posita erat, possessa nec ne essent a Naeuio ex Burrieni praetoris edicto bona Quinctij. Id Cicero tribus refellit argumentis: primum, non fuisse cur a praetore postularet Naeuius, ut bona Quinctij possideret: deinde, ex edicto possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Ita nihil omittit, quod ad obtinendam uictoriam pertineat. Nec dubitandum, quin ea disputatio Aquillium adduxerit, ut secundum Quinctium litem daret.. nam propterea laudat hanc orationem Gellius, quia, liberato molestia Quinctio, Naeuij opibus paene oppresso, fructum Cicero tulit eloquentiae suae. Priuata caussa est, sed capitis ideo dicitur, quia damnatum infamia sequebatur. nihil enim turpius, quam uadimonium deserere. desertum autem Quinctius negare non poterat, si bona sua ex edicto praetoris possessa esse constaret. qua de re, sponsione facta, iudicauit Aquillius. Pro Naeuio Q. Hortensius, clarus ingenij, & eloquentiae fama; pro Quinctio egit Cicero, octo annis minor natu, quam Hortensius, anno tantum superiore ad caussas defendendas ad forum profectus: ut ipse in Bruto auctor est.

M · TVLLII . CICERONIS
PRO . P . QVINCTIO
ORATIO . I

VAE res in ciuitate duae plurimum possunt, eae contra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. quarum alteram, C. Aquilli, uereor, alteram metuo. eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, non nihil commoueor: gratia Sex. Naeuij ne P. Quinctio noceat, id uero non mediocriter pertimesco. neque hoc tantopere querendum uideretur, haec summa in illis esse; si in nobis essent saltem mediocria. uerum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer; P. Quinctius, cui tenues opes, nullae facultates, exiguae amicorum copiae sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoque nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui hanc caussam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs caussis exercitatus, & in hac multum & saepe uersatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus; & ad me uentum est, qui, ut summa haberem cetera, temporis quidem certe uix satis habui, ut rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. ita, quod mihi consueuit in ceteris caussis esse adiumento, id quoque in hac caussa deficit. nam, quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quae quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quae quo plura sunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra uerba audire oportebit; ut multis incommodis ueritas debilitata, tandem aequitate talium uirorum recreetur. quod si tu iudex nullo praesidio fuisse uidebere contra uim, & gratiam solitudini, atque inopiae; si apud hoc consilium ex opibus, non ex ueritate caussa pendetur: profecto nihil est iam sanctum, atque sincerum in ciuitate; nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas & uirtus iudicis consoletur. certe aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, ueritas ualebit; aut, ex hoc loco repulsa ui, & gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi ueniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo non in ijs, quos tibi aduocasti, uiris electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit. idq. dum cogitat, non minus saepe ei uenit in mentem potestatis, quam aequitatis tuae: propterea quod omnes, quorum in alterius manu uita posita est, saepius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. deinde habet aduersarium P. Quinctius, uerbo, Sex. Naeuium; re uera, huiusce aetatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostrae ciuitatis, qui communi studio summis opibus Sex. Naeuium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem uelit, iniquo iudicio opprimere possit. nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunasq. defendam, priore loco caussam dicere? cum praesertim Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus; cui summam copiam facultatemq. dicendi natura largita est. ita fit, ut ego, qui tela depellere, & uulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduersarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & uitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit, &, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi uenenatum aliquod telum, iecerint, medicinae faciendae locus non erit. id accidit praetoris iniquitate, & iniuria; primum, quod contra omnium consuetudinem iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudicium, ut reus, ante quam uerbum accusatoris audisset, caussam dicere cogeretur. quod eorum gratia, & potentia factum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita diligenter Sex. Naeuij studio & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus quo plus propter uirtutem nobilitatemq. possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere. Cum tot tantisq. difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, ueritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit; cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit; cum ei summam per iniuriam omnia inimica, atque infesta fuerint: te, C. Aquilli, uosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, ut multis iniurijs iactatam, atque agitatam aequitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. id quo facilius facere possitis, dabo operam, ut, a principio res quemadmodum gesta, & contracta sit, cognoscatis.

EXPLANATIO

VAE RES in ciuitate duae plurimum possunt, eae contra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. } Vbi de re aliqua in iudicio contenditur, magni refert, quibus initijs ad caussam ingrediatur, quaq. primum opinione iudicum animos imbuat orator. nam cum uictoriae spes duabus maxime rebus nitatur, innocentia rei, & eloquentia patroni; innocentia si obruitur gratia, patronus accusatoris ingenio, & eloquentia si uincitur: his incommodis ita occurrere, ne caussae noceant, non minimae artis est. nocere autem posse non uidentur, si statim patefiant, & aduersarij gratiae, accusatoris eloquentiae, iudicis aequitas & sapientia opponatur. Hoc artificio nunc

nititur Cicero: Naeuij enim & gratiam contra Quinctij solitudinem, atque inopiam, in inuidiam adducit: dicendi facultatem sibi adimit, Hortensio summam tribuit: in una ueritate, in Aquillij iudicis prudentia, fide, constantia spem reponit. *Quae res in ciuitate duae.* *In ciuitate*, dixit, cum iudicia significet: sed, *In ciuitate*, maluit, ne de iudiciorum fama detrahere uideretur. Poterat autem hoc modo: Quae duae res in ciuitate plurimum possunt: sed, interposito uerbo, *Ciuitate*, hoc modo, *Quae res in ciuitate duae plurimum possunt*, quasi cursum orationis, & numeri iucunditatem quaesiuit. *Eae*, indicantis est: quod aliquam uim affert: & ideo saepe Cicero ita loquitur, non requirente sententia. *infra*: Quod mihi consueuit in ceteris caussis esse adiumento, id quoque in hac caussa deficit. *Contra nos*: contra reum. nam rei personam suscipit patronus. *Ambae faciunt*: Ambae nobis aduersantur. usitatus sermo: ut contra, Mecum facit, pro, Mecum sentit, infra: Cum ueritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit admisericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Sic, Facere ab aliquo, de Inuent. Hoc nihil magis ab aduersarijs, quam a nobis, facit. IN HOC *tempore*,} Addita particula, *In*, non tam tempus, quam partem temporis designat: ut si dicat, In eiusmodi tempore, In hac caussa. C. AQVILLI,} appellatio iudicis, orationis initio, signum quoddam obseruantiae uidetur esse, & ad beneuolentiam conciliandam aliquid ualet. Iudices, a praetore dati, Recuperatores uocabantur, ideo quia ius suum per eos unusquisque recuperabat. ij fuerunt hac in caussa quattuor, C. Aquillius Gallus, qui primum locum obtinet, L. Lucilius, P. Quinctilius, M. Marcellus. nam in priuatis caussis praetor ipse non iudicabat, sed ius dicebat, idest iudicem, iurisq. formulam dabat, uel ijs conscriptam uerbis, quibus contrahentes inter se usi essent, uel alijs, pro rei, quae ageretur, natura, potestate iudicis angustis finibus inclusa, sic, ut a praescripto ne latum quidem unguem discederet, & de facto tantum cognosceret. Iudicia tamen quaedam erant, in quibus arbitrio iudicis caussa committebatur: ut in iudicio fiduciae, rei uxoriae, emptionis, uenditionis, locationis, conductionis, tutelarum, societatum. addente praetore in formula fiduciae, Vt inter bonos bene agier oportet, & sine fraudatione: rei uxoriae, Quod aequius melius: in alijs, Ex fide bona. Quibus uerbis, aequitatem potissimum iudici spectandam, non de solo facto cognoscendum esse, significabatur. propterea modo iudicia, modo arbitria, cum tamen eadem sint, uocantur: quia formula stricte non praescribit, ut in reliquis iudicijs, sed arbitrio iudicis rem permittit. Huius generis formulam in caussa Quinctij, Aquillius a Dolabella praetore non habuit, sed illā stricti iuris, quae iubebat Quinctium cum Naeuio sponsionem facere, si bona sua ex edicto Burrieni praetoris dies xxx. possessa essent. Est autem hic Aquillius, ille, qui formulas de dolo malo cōposuit, iuris prudentia clarus, cui Ser. Sulpicius operam dedit. sic enim de eo scriptum est in Bruto: Cum dicendi caussa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, & C. Aquillio Gallo: Galli, hominis acuti, & exercitati, promptam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaq. superauit. Collega Ciceronis in praetura fuit: ut lib. 2. Off. & pro Cluentio. Senatorem & ipsum, & qui illi in consilio aderant, fuisse, constat ex eo, quod hoc tempore Sulla dominabatur. is autem equitibus Romanis, quia Marianis in partibus fuissent, infensus, priuauit eos iudicandi iure, cum per annos XL. lege C. Gracchi, pari cum senatoribus numero, ut ait Plutarchus, idest trecenti, iudicassent, & ad senatorium ordinem, exclusis equitibus, iudicia transtulit. iudicia igitur soli senatores lege Sullae per annos decē, usque ad Pompeium, & Crassum consules. quo anno L. Aurelius Cotta praetor, offensus iudiciorum infamia, flagitante populo Romano, legem tulit, ut tres simul ordines, senatores, equites, tribuni aerarij iudicarent. Quod si senator Aquillius: sequitur, ut lectus in senatum sit nondū quaestorius a Philippo, & Perperna cens. quinquennio ante, quam hac in caussa lex fuerit: cum quaesturam gesserit anno sequenti, Cinna IV. Carbone II cos. ut infra licet conijcere, in eo loco, Nisi a quaestoribus quaesisset. Haec autem ideo dicenda putauimus, quia Plinius hunc Aquillium uocat equitem Romanum: cum significet, ut opinor, hominem equestri loco natum: ut quasi molli brachio insolentiam eius obiurgaret, qui magnificas aedes, patre natus equite Romano, possideret. Quid Cicero ipse, dicet aliquis, utrum eques, an senator, cum Quinctium defendit? Eques omnino. nondum enim erat aetate senatoria, natus, ut iam dictum est, annos XXVI. ut omittam, quod senatus ante quadriennium lectus erat, censoribus Philippo, & Perperna. de aetate uero senatoria suo loco dicetur. IMPEDIAT,} deterreat. nam priore loco Cicero dicturus erat, quod infra queritur; posteriore Hortensius. NONNIHIL *commoueor*:} timet a Naeuio potius, quam ab Hortensio. nām de Hortensio, Nonnihil, inquit, commoueor; de Naeuio, Non mediocriter pertimesco. GRATIA *Sex. Naeuij*} cuius aduocati tunc aderant homines nobilissimi, ac potentissimi, praesertim L. Philippus consularis, & censorius. ID VERO} quod ad sententiam attinet, hoc abundat: sed profecto non abundat, quod auget, aut ornat. SALTEM *mediocria*.} minora tantum si essent, minus querendum uideretur: sed ita minora sunt in nobis, ut ne mediocria quidem sint. nostram igitur infirmitatem tua, C. Aquilli, subleuet aequitas & sapientia. QVI NEQVE *usu satis, & ingenio parum possum*,} solet interdum neganti copulae affirmantem subiungere. ut ad Plancum: Futnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo. *Neque usu satis*: & modeste loquitur, & uere. non enim usu satis ualere poterat, cum ad caussas adire coepisset anno tantum superiore, iudicijs auctore Sulla constitutis, eo ipso anno Marij partibus ad internecionem deletis. *Ingenio parum possum*: hoc quidem modeste potius, quam uere. nam, quantum omnibus antecelluerit ingenio, scripta illius indicio sunt. CVM *patrono disertissimo comparer*:} uersatus erat Hortensius in foro summa cum laude ante annos duodecim: de quo testimoniū illud exstat in extremo lib. III. de Or. Vellem, ut meus gener, sodalis tuus, Hortensius affuisset: quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Crassus,

Fore dicis, inquit: ego uero esse iam iudico, & tum iudicaui, cum me consule caussam in senatu defendit Africae. Et in Bruto: Q. Hortensij admodum adolescentis ingenium, ut Phidiae signum, simul adspectum, & probatum est. Is L. Crasso Q. Scaeuola cos. primum in foro dixit, & apud hos ipsos quidem consules, & cum eorum, qui affuerunt; tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. unde uiginti annos natus erat eo tempore. est autem L. Paullo, C. Marcello cos. mortuus. ALIQVOTIES *apud te egit,*} qui hanc caussam, Aquilli, aliquoties apud te egit, aliquoties igitur ampliata est: & Iunio, in legationem profecto, statim Cicero successit. IN ALIIS *caussis exercitatus,*} cum ego non satis usu ualeam.. IN HAC *multum, & saepe uersatus:*} in qua non uersatus ego sum: &, ut eam possim cognoscere, tot praesertim controuersijs implicatam, temporis uix habui satis. *Multum & saepe:* horum alterum ad temporis diuturnitatem, ex quo agi caussa coepta est, alterum ad caussam, saepe actam, refertur. NOVA *legatione*} profectus in prouinciam cum aliquo proconsule. rectores enim prouinciarum quaestoribus, legatis, tribunis militum, praefectis, & alijs utebantur: quae Cohors praetoria uocabatur. VT SVMMA *haberem cetera,*} quae tibi summa non esse, dixit in eo, Qui neque usu satis, & ingenio parum possum. TOT *controuersijs implicatam,*} sic, ut eam nec Aquillius ipse, scientia iuris ciuilis excellens, aliquoties auditam a Iunio, explicare, & perfecte cognoscere potuerit. In *quoque*} non modo usus, & ingenium. SVBSIDIO *mihi diligentiam comparaui:*} infirmitatem ingenij subleuare diligentia soleo. INTELLIGI *non potest*} diligentiam nemo patronus ostenderit, nisi tempus & spatium habuerit caussae cognoscendae. HOS, QVI *tibi in consilio adsunt.*} L. Lucullum, P. Quinctilium, M. Marcellum, recuperatores simul cum iudice Aquillio a praetore datos, qui nominantur infra. nam praetor ipse priuatis in caussis non iudicabat, sed iudices, &, quam sequerentur, iuris formulam, dabat. MVLTIS *incommodis*} propter opes Naeuij. VERITAS} ut saepe Verum usurpatur pro aequo: unde illud infra: Continuo ne uerũ fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret: sic Veritas pro aequitate. infra: Cum tot, tantisq. difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, ueritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit. In Verrem act. I. Sin istius ingentes diuitiae iudiciorum religionem, ueritatemq. perfregerint. TANDEM} post biennium, a Scipione, & Norbano cos. TV *index*} quattuor sententiam laturi erant: sed illi recuperatores potius, quam iudices, unus autem, qui iudicio praeerat, Aquillius dignitatis gratia iudex appellatur. FVISSE *uideberer*} mollius, quam si dixisset, Fueris: ne iudicis animum laedat. CONTRA *uim*} contra potentiam. quidquid enim in iudicio plus, quam ueritas, & religio ualet, uis est. infra: Cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit. In Verrem lib. V. Si qua uis istum de uestra seueritate eripuerit. SOLITVDINI} quae opponitur gratiae. INOPIAE} cum Naeuius contra, opibus plurimum ualeat. APVD *hoc consilium*} emphasis est in, Hoc. iudicum enim probitas & sapientia declaratur. PROFECTO *nihil est iam sanctum, atque sincerum in ciuitate*} aut in uobis sanctitas, & integritas est, aut in ciuitate non est. HVMILITATEM *cuiusquam*} statum & fortunam indicat Quinctij, cum de quouis homine loqui uideatur: ut in eo, quod sequitur, Grauitas, & uirtus, ex communi sententia propriam Aquillij, & eorum, qui illi in consilio aderant, laudem quaerit. NON EO *dico, C. Aquilli,*} correctio superiorum. nam si ei, qui caussam agit, uenire in dubium suam fidem & constantiam intelligit, offenditur. QVID *ergo est?*} modus loquendi, pro, Cur igitur ita se res habet? quamquam non ad hanc plane sentẽtiam exempla referuntur omnia. DE *fortunis omnibus*} de tota incolumitate. amissa enim existimatione, quae agitur in hoc iudicio, quid ei reliquum erit? DECERNIT:} cum Naeuio contendit, periclitatur. PROPTEREA QVOD *omnes*} ne proprium esse Quinctij uitium uideatur, quod non minus de potestate Aquillij, quam de aequitate cogitet, communicat eum timorem ut nõ naturalem cum omnibus hominibus. HOMINES *disertissimos,*} L. Philippum, & Q. Hortensium, de quibus infra. Philippum inter oratores post Crassum, & Antonium Cicero numerat in Bruto, ut illis proximum, sed longo tamen interuallo proximum. FORTISSIMOS,} propter uirtutem. ORNATISSIMOS,} propter honores. SVMMIS *opibus*} quantas esse necesse est ĩ hominibus disertissimis, fortissimis, ornatissimis ciuitatis. QVO IS *facilius, quem uelit, iniquo iudicio opprimere possit.*} acerbius, quam si dixisset, Quo is Quinctiũ facilius opprimere possit. nam, Quem uelit, quasi dominationem quandã ostendit Naeuij, cuius in potestate sit, talium praesertim uirorum ope, iniquo iudicio, quẽ uelit, opprimere. AVT *commemorari.*} longior oratio significatur in, Commemorari, quã in, Dici. sic infra: Non necesse habeo dicere ea, quae me P. Quinctius cupit cõmemorare. CAPVT, *famam, fortunasq.*} amplificat: nã supra dixit breuius, De fortunis omnibus decernit. Et in extrema oratione existimationẽ Quinctij commendat Aquillio: de capite, & fortunis nihil dicit. Sed quia cum existimatione simul agi uidentur omnia, ideo modo fortunas eius, modo & caput & fortunas, oratorie quidem, uere tamen agi dicit. QVI HOC *iudicio partes accusatoris obtinet.*} non dicit, accusator est, sed accusatorem agit, qui conatur Quinctium opprimere. supra patronum eum appellauit. hic autem, quo magis Quinctio misericordiam conciliet, partes eum accusatoris dicit obtinere: ut ostendat, accusatorum more dicere eum priore loco debuisse. dicet autem secundo loco, quo in actionem adiuuabit, eius praesertim, cui summam copiam, facultatemq. dicendi natura largita est. Infra liberius Accusatorem nominat: Ita constituit id ipsum iudicium, ut reus ante quam uerbum accusatoris audisset, caussam dicere cogeretur. Aliquãto post: Cũ maiores ita cõstituerint, ut, qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco caussam dicere intelligis: eos porro, qui defendere consueurunt, uides accusare. NATVRA *largita est.*} studij, & industriae laude Hortensiũ non priuat: sed naturam nominat; quia, si quis hac una excellit, non admodum industriae desiderat adiumenta. nam laborem & industriam

Horten-

Hortensius non omisit, ut illud ipsum bonum, quod acceperat a natura, excoleret, augeretq. diligentia: in Brutto. quod magis autem Hortensium laudat, eo clarius indicat, non illum, sed se, cui summam copiam, facultatemq. dicendi natura largita non sit, secundo loco dicere debuisse. TELA *depellere* } tamquam defensor. VULNERIBUS } ab accusatore illatis. Tela, pro argumentis, usurpat, Vulnera, pro damno, quod causae argumentis infertur. & est praeclara translatio, ab initio sententiae ad extremum perducta. POTESTAS *adempta nobis erit.* } cum enim post me dixerit Hortensius, mihi respondendi potestas non erit: quae deberet esse tamquam pro reo dicenti: cum Hortensius partes accusatoris obtineat. ID QUOD *parati sunt facere.* } tacite monet iudicem, ne, quae dicturus est Hortensius, uera putet. quoniam quidem ipse ea refellere non poterit, adempta respondendi facultate. MEDICINAE *faciendae* } ne uenenatum telum obesse innocentiae possit. PRAETORIS } Cn. Cornelij Dolabellae, praetoris urbani, qui, proposito annuo edicto, ius dicebat inter ciues in priuatis caussis, idest iudicem, iurisq. formulam dabat: ipse uero non iudicabat. eodem modo praetor peregrinus ius dicebat inter ciues & peregrinos, non iudicabat. De toto praetorum numero quod affirmem, certi nihil habeo. modo enim decem, modo octo uidentur fuisse. decem lege Sullae creari coeptos esse, cum sex antea fuissent, quaestionesq. perpetuas, & ordinarias tunc primum institutas esse, legitur apud Pomponium de orig. iur. eius opinionem confirmare uidetur Cicero in Cluentiana, ubi, sex praetoribus nominatis, qui publicas quaestiones exercerent, subiunxit: Quid reliquae quaestiones? duos praeterea significans: quorum unum fuisse P. Cassium, qui de maiestate praetore Cicerone quaesiuit, Pedianus docet. quod si quaesitores octo sunt, duobus additis, urbano, & peregrino, quorum non quaestio, sed iuris dictio erat; decem fuisse, cogimur credere. Quid de octo? ulla ne ratione comprobantur? utar ipso teste Cicerone: eius uerba, quid sentire nos oporteat, ostendent: iudicium quidem, quod ad me attinet, alijs permitto. is igitur sic in Pisonem: De me cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos, de lapide emptos, tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul. Non obscure loquitur de cunctis praetoribus, uno excepto Appio, P. Clodij fratre. horum numerus qui fuit? de decem ratio dicta iam est: de octo quis dubitare possit, cum in orat. post red. in sen. septem uideat, omisso Appio, nominari? L. Caecilium, M. Calidium, C. Septimium, Q. Valerium, P. Crassum, Sex. Quinctilium, C. Cornutum. singulis enim praetoribus, ut singulis tribunis pl. gratias agit: & tribunos octo, praetores septem appellat: cum in orat. in Pisonem ex omni magistratuum numero, de sua salute promulgantium, duos tantum tribunos, unum praetorem excepisset. Haec patere arbitror: sed quanto illud illustrius in ea pro Milone? Septem praetores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei. Nec de mendo suspicari licet: cum in uerbo, Septem, ueteres libri consentiant omnes. Sero autem praetor, qui ius diceret inter ciues, nec nisi anno urbis CCCXC, creatus est: quia iuris dictio, cum finitima bella minus urgerent, consulum erat. auocatis ad bella consulibus, nouo magistratui, qui praetor, quia iuri praeesset, dictus est, urbana iuris dictio mandata. Aliquanto post, peregrinis in urbem confluentibus, alter praetor, qui ius diceret inter ciues & peregrinos, factus est. Postea cum opibus aucta uitia sunt: itaque praetores, qui de criminibus quaererent, adiecti. qui siue decem, siue octo cuncti fuerint, gesto in urbe magistratu, in prouincias ibant: quae, a praetorijs administratae, praetoriae uocabantur; a consularibus, consulares. non enim aut praetoria, aut consularis eadem semper fuit, ut exemplo Macedoniae, aliarumq. cognouimus. Lictoribus, & uiatoribus utebantur, quia non modo potestatem, ut tribuni pl. uerum etiam imperium, ut consules, habebant. quamquam praetoribus bini tantum lictores, consulibus duodeni cum fascibus praeibant: ut praetoris imperium consulis imperio concedere uideretur. in prouincijs tamen non binos, sed senos lictores habebant: credo, quia non, ut in urbe, plures, sed unus tantum cum imperio erat: uel ut distinguerentur a senatoribus, cum binis lictoribus liberas legationes obeuntibus: qui cum in prouincias praetorias irent priuati negotij caussa, pares praetoribus fuisse uiderentur: uel etiam, quia prouincialibus maior imperij species maiestatem augebat populi Romani. INIQUITATE, *& iniuria:* } Iniquitate, quia contra consuetudinem omnium decreuit; Iniuria, in Quinctium. quod utrumque statim ostenditur. oritur autem ex iniquitate iniuria. Mirari hic aliquis possit, tam libere loqui Ciceronem, & hic, & infra, contra praetorem Dolabellam. Quid ageret? ita caussa postulabat: cui nisi seruiret, officio, fideiq. deesset. Quis autem hoc miretur, si praetori non parcit, cum idem anno sequenti in caussa publica contra gratiosissimum ac potentissimum Sullae libertum Chrysogonum liberius multo, quam ratio temporum ferre uidebatur, accusare non dubitauerit? fuit hoc uel hominis ingenium, uel gloriae studium, in ea praesertim aetate, quae, dum laudem assequatur, magnopere nihil meruit. DE PROBRO, } id enim agitur in hoc iudicio, possessa ne sint ex edicto Burrieni praetoris bona P. Quinctij, idest, desertum ne sit a Quinctio uadimonium: quod probrosum est. DE RE } de pecunia, quam sibi Naeuius a Quinctio deberi dicebat. de qua iudicem praetor dare debuit, cum ea formula, quae dari solet ijs, qui pecuniam a socio petunt. REUS } Reus dicitur is, unde petitur. ACCUSATORIS } Hortensij: quem supra dixit partes accusatoris obtinere: quia re uera accusator non est, sed esse uidetur, cum agit aduersus Quinctium, cuius caput, fama, fortunaeq. in discrimen adducuntur. EORUM *gratia, & potentia* } quos paullo ante disertissimos homines, fortissimos, ornatissimos appellauit. CUPIDITATI } bonam enim caussam Naeuius non habet, sed gratia fretus cupiditate mouetur, ut iniquo iudicio adimat Quinctio cum fortunis omnibus existimationem, & honestatem. MOREM *gerunt:* } Obtemperare cupiditati, supra dixit. IN *eiusmodi rebus* } contra

tra innocentiam, uirtutis ac nobilitatis praesidio uel subleuandam, uel certe non oppugnandam. AFFECTVS, *atque afflictus*, } leporem in similitudine nominum quaesiuit. VERITATEM, } iustitiam, ut supra. MISERICORDIAM } hoc ad illud pertinet, Tot, tantisque difficultatibus affectus, atque afflictus: & ad ea, quae sunt infra, de Quinctij miserrimo statu. VIM *aduersariorum* } potentiam. Vis enim id significat, ut supra diximus. NON *ius par*, } non aequa condicio: cum omnia Quinctio propter Naeuij uim, & gratiam infesta, atque inimica fuerint. C. Antonius, qui postea consulatum cum Cicerone gessit, appellauit tribunos pl. quod aequo iure se uti non posse diceret. Asconius, Cicero, Quinctus fr. de Pet. cons. NON *magistratus aequus* } potest loqui de pluribus magistratibus: cum dixerit infra: Cui neque magistratus adhuc aequus inuentus est. Et in extrema oratione: Ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem praeter te appellet, habet neminem. quod si de pluribus: de Burrieno praetore primum, a quo postulauerat, impetraueratque Naeuius, ut ex edicto bona P. Quinctij, quandoquidem a quo desertum esse uadimonium diceret, possidere liceret: deinde de tribunis pl. quos cum appellasset Quinctij procurator Alphenus, ut certum auxilium afferrent, ita tamen discessum erat, ut idibus Sept. P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret: postremo de Dolabella praetore, qui iudicium de probro prius, quam de re, fieri maluerit. Sin hoc dictum uelimus oratorium, exaggerandi gratia, unumque modo significari magistratum: de Dolabella praetore accipiatur, necesse est. CVM EI *summam per iniuriam omnia inimica, atque infesta fuerint*: } partibus enumeratis: Cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit: sequitur conclusio uniuersalis: Cum ei summam per iniuriam omnia inimica, atque infesta fuerint. Quae uim habent singula. nam, Omnia, nihil praetermittit: Inimica, plus est, quam, contraria: nec inimica solum, uerum etiam infesta: multa enim inimica, nec tamen infesta: Per summam iniuriam: non, per iniuriam tantum. VT MVLTIS *iniurijs iactatam, atque agitatam aequitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini*. } quod supra dixit: Vt multis incommodis ueritas debilitata, tandem aequitate talium uirorum recreetur. Et in extrema oratione: Multis uexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs. CONSISTERE: iactatam. CONFIRMARI: uel, Confirmari, firmiter statui: quod sequitur, Consistere. uel, Confirmari, quae debilitata sit; cum supra dixerit: Multis incommodis ueritas debilitata.

ORATIO I

C. Quinctius, fuit P. Quinctij huius frater; sane ceterarum rerum paterfamilias & prudens & attentus; una in re paullo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Naeuio fecerit, uiro bono, uerum tamen non ita instituto, ut iura societatis & officia certi patrisfamilias nosse posset: non quo ei deesset ingenium: nam neque parum facetus scurra Sex. Naeuius, neque inhumanus praeco est unquam existimatus. Quid ergo est? cum ei natura nihil melius, quam uocem, dedisset; pater nihil praeter libertatem reliquisset; uocem in quaestum contulit; libertate usus est, quo impunius dicax esset. Quare, quod socium tibi eum uelles adiungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniae fructus esset: tamen, inductus consuetudine ac familiaritate Quinctius, fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quae in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & rustica sane bene culta & fructuosa. Tollitur ab atriis Liciniis, atque a praeconum consessu in Galliam Naeuius, & trans alpes usque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenii. nam, qui ab adolescentulo quaestum sibi instituisset sine impendio; postea quam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quaestu contentus esse non poterat. nec mirum, si is, qui uocem uenalem habuerat, ea, quae uoce quaesiuerat, magno sibi quaestui fore putabat. itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad se in priuatam domũ seuocabat. qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatem gererent, Arbitrium pro socio, condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quae me P. Quinctius cupit commemorare. tametsi caussa postulat, tamen, quia postulat, non flagitat, praeteribo. Cum annos iam complures societas esset; & cum saepe suspectus Quinctio Naeuius fuisset; neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione, gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Naeuius, & moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quinctium; ut, ad quem summus maeror morte sua ueniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto Naeuio familiariter uiuit. annum fere una sunt; cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana: neque interea uerbum ullum interposuit Naeuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. cum aeris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romae curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit earum rerum, quae ipsius erant priuatae. ibi tum uir optimus Sex. Naeuius hominem multis uerbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quae proscripsisset, uendere: Romae sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate. nam P. Quinctij cõsobrinam habet in matrimonio Naeuius, & ex ea liberos. quia, quod uirum bonum facere oportebat, id loquebatur Naeuius; credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem uelle facere desistit: Romam proficiscitur: decedit ex Gallia Romam simul Naeuius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulae debuisset; per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret.

et. hoc eo per te agebatur, quod propter aerariam rationem non satis erat, in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi a quaestoribus quaesisset quantum solueretur. decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quae tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Haec omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Naeuio. nec mirum, si eius utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romae quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istum posse facere uidebat: debere, intelligebat; mentiri, quia caussa, cur mentiretur, non erat, non putabat. Quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum: Naeuium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste, uir optimus, (uereor, ne se derideri putet, quod iterum iam dico, optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret, ut eum suis condicionibus in ipso articulo temporis adstringeret, assem sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset, & scisset sibi cum Quinctio controuersiae nihil futurum. Posterius, inquit, ista uidebimus, Quinctius: nunc hoc uelim cures, si tibi uidetur, quod dixisti. Negat se alia ratione facturum: quod promisisset, non plus sua referre, quam si, cum auctione uenderet, domini iussu quippiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, a Scapulis paucos dies aufert; in Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, uenirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. tunc appellat ultro Naeuium, ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, uideret, ut quamprimum, & quam minima cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. res conuenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat, iste mediocri praeda contentus non erat. itaque ex eo tempore res esse in uadimonium coepit. cum uadimonia saepe dilata essent; & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam profectum esset: uenit ad uadimonium Naeuius.

EXPLANATIO

C. QVINCTIVS *fuit*] usitatum narrationis initium. ut in Diuin. Agonis est quaedam Lilybaetana. Lib. I. in Verrē: C. Sulpicius Olympij fuit. Lib. II. Sopater quidā fuit Haliciensis. Lib. III. Nympho est Centuripinus: Eubulides est Grosphus Centuripinus. Sositenus est Entellinus. Lib. IV. Cn. Pompeius est Philo. Nec solum in orationibus, sed etiam in epistolis: ut ad Acilium lib. XIII. L. Manlius est Sosis. ATTENTVS,] qui rem domesticam curaret egregie. nam, Attentus, hoc ualet interdum: ut pro Roscio Am. Haec attenta uita, & rusticana. Terentius in And. Nimium ad rem in senecta attenti sumus. VIRO *bono*,] ironia: quae sequentibus uerbis aperitur. OFFICIA *certi patrisfamilias*] quae qui ignorat bonus esse non potest. ignorat autem Naeuius, quod ita institutus est: non igitur uir bonus. NON QVO *ei deesset ingenium*:] laudare uelle Naeuium uidetur, & statim uituperat: item ut supra, Viro bono, uerumtamen non ita instituto, &c. NEQVE PARVM *facetus*] caret hoc ignominia, si solum ponatur: sed fit ignominiosum addito uerbo Scurra: ut quod sequitur, Neque inhumanus, habere laudem uidetur, sed amittit sequente praeconis nomine. nam humanitatem praeco, si qua utitur, ad suum quaestum totam confert. QVID *ergo est?*] quid est, cur de C. Quinctio dixerim: Vna in re paullo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Naeuio fecerit. Subiungit caussam: Cum ei natura, &c. NIHIL *melius, quam uocem*,] idest, nihil boni, praeter uocem. NIHIL *praeter libertatem*] Miserrimus ergo Naeuius, quod ad rem familiarem attinet. VOCEM *in quaestum contulit*:] praeconem descripsit a uoce, & libertate: quarum alteram Naeuio natura dedit, alteram pater non dedit, sed uel, consumptis reliquis bonis, unam reliquit, quam adimere non potuit; uel ita pauper fuit, ut ei praeter libertatem nihil relinquere potuerit: qua difficultate coactus Naeuius, uocem in quaestu contulit. Videtur excusare Naeuium, cum dicit: Cum ei pater nihil, praeter libertatem, reliquisset: sed in re turpissima locum non habet excusatio. quid autem turpius, quam uocem uendere? unde infra: Cuius uox praeconio quaestu prostitit. LIBERTATE *usus est*,] opinor, hoc dicit: praeconium coepit exercere. QVO *impunius dicax esset*.] quia dicacitas in praecone fertur, atque adeo delectat, in alijs odium excitat. Exstat exemplum Granij praeconis: qui cum ne magistratibus quidem parcere soleret, id ei tamen impune fuit. unde illa pro Plancio: Consuli P. Nasicae praeco Granius medio in foro, cum ille, edicto iustitio, domum discedens rogasset Granium, quod tristis esset, an quod auctiones essent; Immo uero, inquit, quod legiones. Idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in rep. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque, Quid agis, Grani? respondit, Immo uero tu Druse quid agis? Ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs saepe perstrinxit impune. QVOD *socium tibi cum uelles adiungere*,] Tibi, de quocumque dixit, pro, quod cum sibi quisquam socium uellet adiungere. IN TVA *pecunia*] cum ipse de suo nihil ad communem fructum conferre uellet. QVI *pecuniae fructus esset*.] ut ex tua, non ut e sua pecunia fructum caperet. COMPARABANTVR.] acquirebantur. TOLLITVR] spe lucri, quasi aliqua ui: ut illud, quod sequitur, Trans alpes usque transfertur. quod magnum ac perdifficile fuit in Naeuio, in atrijs Licinijs sedere solito: sed omnem itineris molestiam, ac difficultatem uicit auaritia. AB ATRIIS *Licinijs*,] locus in urbe, ubi praecones uersabantur, quod aut ibi, aut non longe auctiones fierent. infra: Suos necessarios ab atrijs

Licinijs,

Licinijs, atque a faucibus macelli corrogat. IN GALLIAM} transalpinam: quod ut exprimeret, subiunxit, Trans Alpes. SINE *impendio*,} cum ipse de suo nihil impenderet, qui uoce tantum ad quaestum uteretur. NESCIO *quid*} minus uidelicet, quam C. Quinctius: id autem ex eo, quod praeconio quaesierat. nam pater ei, praeter libertatem, nihil reliquerat. NEC *mirum, si is, qui uocem uenalem habuerat, ea, quae uoce quaesierat, magno sibi quaestui fore putabat.*} recte argumentatur. nam ex una turpitudine sequitur altera: &, qui pudorem semel abiecit, eum deinde, impudentem esse, quis miretur? ITA *diligens erat*,} non caret lepore. nam laudari diligentia solet, sed honestis in rebus: at Naeuius ita diligens erat in fraudanda societate, quasi furtum honesta res esset; qui uero societatem fideliter administrarent, condemnari solerent. ARBITRIUM *pro socio*,} in iudicio, quod pro socio constituitur. quod ideo uocatur arbitrium, non quia reuera sit, sed quia, cum in ea formula, quam praetor iudici dat, additur, Ex fide bona, idest, ut ex aequo bonoque iudicet, arbitrij simile uidetur. in arbitrijs autem, quae uere Arbitria sunt, non accipitur a praetore formula. Haec de sententia: quod attinet ad uerba, uix mihi, nihil desiderari, quisquam persuaserit. unde enim tegitur, quo modo consistit per se, Arbitrium pro socio? quod si legatur, Ad arbitrium pro socio: fortasse, quo lector offendatur, non erit. CUPIT *commemorare*.} non solum ea me cupit dicere, sed etiam commemorare, id est, copiose dicere. ego autem ne dicam quidem, quia necesse non est. NON *flagitat*,} non uehementer postulat. CUM *annos iam complures societas esset*,} cum narrare uideatur, oblique tamen ueneficij crimen in Naeuium quinque conijcit argumentis: uno, ex diuturnitate societatis, cum spatij iam satis habuisset ad seuocandum in priuatam domum, quidquid de communi potuerat: altero, quod se Quinctio suspectum esse intelligeret, nec iam, ut censuerat, arbitratu suo furari posset, suspicione cautionem afferente: tertio, quod rationem earum rerum, quas libidine, non ratione, administrauerat, Naeuius reddere satis commode non posset: quarto, quod obierit Quinctius, cum Naeuius adesset: quinto, quod obierit repentino. Quae si minus ad probandum crimen ualent, significatione tamen aliqua non carent. nec in ijs diutius orator immoratur; ne, quae sunt extra caussam, uerae defensionis inopia quaerere, & aucupari uideatur, sed breui narratione, quasi aliud agens, ingeniose percurrit. SUMMUS *honos*} significatione amoris, qui potissimum in morte declaratur. Honoris quoque mentio fit in oratione pro Caecina, propter usumfructum bonorum testamento legatum. Moritur, inquit, Fulcinius: testamento facit heredem quem habebat e Cesennia filium: usumfructum omnium bonorum suorum Cesenniae legat, ut frueretur una cum filio. magnus honos uiri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. NEC ITA *multo post*,} Nec, pro, Non. ut Nec opinantem, pro, non opinantem. CUM *isto Naeuio*} suspicor abundare, Naeuio. ANNUM *fere una sunt*,} uere hoc, oratorie illud infra: Annum, & eo diutius, post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul P. Quinctius. DE TOTA *illa ratione, atque re Gallicana*:} cum dicat, Illa, sine dubio nihil extra societatem significat, sed, quae ad societatem pertinent, omnia complectitur. quod ideo dicendum putaui, ne quis eum ijs etiam de rebus loqui existimaret, quae ipsius Quinctij erant priuatae, ut infra. PRIVATIM} extra societatem. ESSET *relictum*,} priuato C. Quinctij nomine, non societatis. IN GALLIA} ut deinde Romae solueret: SE *facturum esse*} certa & definita die. proscriptio enim & res auctionantis, & diem auctionis nominabat. IBI TUM} ad rem spectat, Ibi, non ad locum: quasi dixerit, in eiusmodi re, cognito Quinctij consilio: ut in Verrem lib.III. Quid tu ibi tum, quid facis? Et pro Caecina: Ibi tum Caecinam postulasse. Et Terentius And. Ibi tum exanimatus Pamphilus, Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat. DETERRET,} studiose dissuadet, ac dehortatur. hoc enim uerbum saepe in bonam partem accipitur. ut ad Metellum: Egi cum Claudia, uxore tua, & cum uestra sorore Mucia, ut eum ab illa iniuria deterrerent. NON ITA *commode*} non sine aliquo suo damno. SI SAPERET,} admonentis est, non obiurgantis, aut non aspere, non acerbe obiurgantis, sed ita, ut obiurgatio sit amoris index. Lib.III. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. PRO *fraterna illa necessitudine*,} pro illa necessitudine, quae sibi cum C. Quinctio, Publij fratre, fuerat. P. SCAPULAE} gentili suo. nam Scapula cognomen Quinctiae gentis fuit: quod ex Plinio lib. VII. cap. 53. ex Dione lib. 53. cognoscitur. PER TE} arbitrum. PROPTER *aerariam rationem*} aliam alijs temporibus. non enim uel aurea, uel argentea moneta semper idem ualet. de qua uarietate sic lib.III. Off. Cum tribuni pl. collegium praetorum adhibuissent, ut res nummaria de communi sententia constitueretur. iactabatur enim temporibus illis nummus, sic, ut nemo posset scire, quid haberet. NISI *a quaestoribus quaesisset*,} quaesiuit igitur Quinctius a quaestore Aquillio. is autem annus, quo quaesturam gessit Aquillius, quantum e sequentibus licet conijcere, Carbone II, Cinna IV. cos. fuit, quadriennio ante, quam haec diceretur. Quaestores dicti a quaerenda pecunia publica. anno enim post eiectos reges, ut ait Plutarchus, duo, qui aerarium, in aede Saturni custodiendae pecuniae publicae caussa constitutum, curarent, a populo creati. quamquam hunc magistratum multo ante, regum aetate, fuisse, eodem tractandae publicae pecuniae munere, curiatis comitijs creatos, alij tradiderunt. Aucto imperio, simul augeri quaestorum numerum necesse fuit. duo primum additi, mox quattuor: cumq. usque ad Sullae dictaturam octo fuissent, Sullam uiginti supplendo senatui, cui iudicia tradiderat, lege lata esse iussisse, Tacitus auctor est. Eorum alij alia tractabant, ut cuique sors obuenerat: aerarium, ut diximus, duo, qui quaestores urbani uocabantur, & pecuniam publicam expensam & acceptam in tabulas referebant. addit Liuius lib. VII. eosdem ex aerario signa prompsisse im-

peratoribus ad bellum exeuntibus. Quaestoria prouincia erat Ostiensis, id est frumenti cura, quod e diuersis regionibus aduehebatur: de qua mentio fit in orat. pro Murena. Erat ea, quae lege Titia dabatur: de qua in eadem oratione. Erat Puteolana, mercium peregrinarum caussa, de qua in Vatinium. Duo praeterea consulibus operam nauabant, ut P. Sextius C. Antonio, T. Fadius Ciceroni. quod ex orationibus pro Sextio, post Red. in sen. intelligitur. Alij cum proconsulibus, & propraetoribus, uel singuli, uel bini, in prouincias ibant, ut acceptam a senatu pecuniam in stipendium, frumentum, legatos, proquaestores cohortem praetoriam distribuerent. Denique diuersis muneribus, non ipsorum arbitrio, non senatus decreto, non populi iussu, sed sortis euentu operam dabant. Vocatione eos, & prehensione caruisse, idest neque uiatorem habuisse, neque lictorem, sed seruis publicis usos esse, docet Gellius lib. XIII. cap. 12. Potestatem autem, ut aediles, tribuniq. pl. non imperium, ut consul, praetor, dictator, habere dicebantur. Iurisdictionem, & quaestionem ipsi quoque suam habuerunt, ut tribuni pl. triumuiri, auctore Pediano: & Plutarchus, cognouisse eos de scribarum criminibus, memoriae prodidit in Catone Vticensi. In prouincijs iurisdictionem habuisse, ostendit Cicero in Diuin. Caecilij Verris praetoris exemplo, & Suetonius in Caesare. Lictoribus etiam, quibus in urbe uti non licuit, extra urbem usos esse, cognouimus lib. II. in Verrem. Quaestores, inquit, utriusque prouinciae, qui isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt. Et pro Plancio: Simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata, profectus est. Erant & parici quaestores, rerum capitalium praefecti, sed ab eo, de quo loquimur, genere differebant. Primus gradus honoris quaestura fuit, tributisq. comitijs, postea quam instituta sunt, dabatur: non enim inter maiores magistratus fuit, qui centuriatis creabantur, ut praetor, consul, censor: ac ne curulis quidem: patricius tamen, habita ratione primorum temporum, quibus patricij quaestores fuere. nam postremo magistratus omnes, interrege excepto, plebeijs gentibus communicati. DECENIS} ut quaestor, & arbiter. QVIN IIS *ad denarium solueretur.*} cum, Ad denarium dicit, integrae summae solutionem significat. Argenteus nummus fuit, argento primum rudi, pro denis aeris libris, idest pro denis assibus, qui primo librales fuere. signari autem coeptus est annis tantum quinque ante primum Punicum bellum, auctore Plinio. Bello Punico secundo, exhausta sumptibus rep. denarium sedecim assibus permutari placuit, uetere nomine retento, quinarium octonis, sestertium quaternis. Septenos in uncia percussos esse ante imperatorum aetatem, auctor est Plinius: ut, quemadmodum in ceteris rebus, item in nummorum pondere Graecos anteirent. drachmae enim Atticae e Solonis instituto centenae in mina percutiebantur, idest quattuor amplius, quam in libra Romana: quia mina non e solis duodecim uncijs, ut libra, sed e duodecim, & semisse, idest unciae dimidio, constabat. ita fiebat, ut in dispari minae libraeq. pondere, octonae drachmae in uncia minae, dimidia praeterea in semisse, ferirentur: pari autem pondere, octonae tantum drachmae. placuit igitur Romanis, e singulis uncijs denarios tantum septenos cudere. Nam, quod ubique drachmam pro denario Graeca nominat historia, id caussae est, uel quia similiorem nummum Graeci nullum habebant, uel quia, post reip. tempora, denarij pondus imminuerit principum auaritia, sic, ut inter denarium & drachmam nihil interesset. quod eo mihi persuadetur magis, quia non obscure dixit Plinius lib. XXII. cap. ult. Drachma Attica denarij argentei habet pondus. Et lib. XXXIII. cap. 9. cũ ait: Alij e pondere subtrahunt: cum sit iustum XXCIV. e libris signari: uidetur indicare, aetate sua non fieri quod iustum erat, sed plures XXCIV. e libra signari. Et Plutarchus in Camillo drachmam a denario non distinguit. Perspicue autem Dio, drachmam a denario nihil differre, lib. LV. significat, ubi aureum nummum drachmis XXV. aestimat. nam eundem nummum centum sestertijs Tacitus lib. XVII. aestimat: & centum sestertijs denarios XXV. confici, nemo nescit. Fuit & denarius aureus, is, opinor, qui nummus aureus uocatus est, eo pondere, ut argenteis XXV. permutaretur. quod proxime testium locupletum copia probauimus. nam Plinij uerba sunt obscuriora, quam ut sententia cerni, cognosciq. possit. POSSE} quia locuples. DEBERE} quia promiserat. ANNVISSET} non modo postulasset. ITERVM *dico, optimus*} paullo enim ante: Ibi tum uir optimus Sex. Naeuius hominem multis uerbis deterret, ne auctionetur. IN IPSO *articulo temporis*} in summa necessitate: cum Quinctius pecuniam Scapulis, nulla interposita mora, soluere cogeretur. ASSEM *sese negat daturum*,} nihil se daturum affirmat. as enim minimi pretij nummus fuit. &, ad assem perdere, dixit Horatius, uniuersae pecuniae iacturam significans, in ijs uersibus:

Luculli miles collecta uiatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat.

Libet hic de Asse pauca quaedam subscribere, ut hos Commentarios aliqua interdum rerum Romanarũ adspersa notitia iucundiores efficiat: admonitu praesertim, hortatuq. sapientissimi uiri, ad Sedis Apostolicae decus, & Christianae Reip. salutem nati, IOANNIS MORONI Cardinalis: cuius optime de me meriti studio non obsequi, nefas esse duco. modum tamen tenebo: ne, si sim longior, antiquitatem explicare uoluisse uidear alieno loco; si breuior, mutila quaedam, & obscura tradidisse. As dictus quasi aes: nam ex aere rudi, libralis primum factus est: unde aeris grauis poena dicta: mansitq. rudis usque ad Seruium regem: tunc signari coeptus est nota pecudum: unde Pecuniae nomen ortum. In hoc nummo, licet minimo, Romani tamen, ex omni re laudem aucupantes, bonitatem aeris adamarunt: Cyproq. insula cognita, assem perpetuo fecerunt ex aere Cyprio, quo pyropi ignescens bractea conficitur.

Minores nummi, (nam uno tantum uti, librali praesertim, incommodum erat) tamquam partes assi subiectae, undecim fuere, uncia, omnium minima: dextans, duarum unciarum: quadrans, trium: triens, quattuor: quincunx, quinque: semis, sex: septunx, septem: bes, octo: dodrans, nouem: dextans, decem deunx: undecim. quas omnes complectebatur unus as. Bello Punico primo, non tam maioris commodi gratia, quam quod impensis resp. non sufficeret, constitutum, ut asses sex tantario pondere ferirentur, idest, ut duarum tantum unciarum singuli essent: nam sextans sexta pars librae, idest antiqui assis, fuerat. ita quinque partes factae lucri, dissolutumq. aes alienum. Quo tempore, signo pecudis omisso, nota assis coepit esse ex altera parte Ianus Geminus, ex altera rostrum nauis. Eadem caussa fecit, ut bello Punico secundo unciales fierent. neque hic minuendi ponderis finis fuit, in publicis quoque rebus, non modo in priuatis, noua lucra humano semper quaerente ingenio. uentum erat a libra ad sextantem, a sextante ad unciam: uncia postremo semunciae locum dedit, assesq. lege Papiriana semunciales facti: iisq. populus Romanus ad Vespasiani tempora usus est. nam postea mutatos, nulla docet historia. Eandem fuisse rationem in assis partibus, idest in reliquis aereis nummis, ut, asse imminuto, ipsae quoque proportione minuerentur, credibile uidetur: exempli gratia, quadrans, cum as libralis esse desijt, mutauit pondus, nec fuit amplius trium unciarum, sed assis tamen quarta pars & pondere, & pretio fuit, sicuti primum fuerat. nec dubium est, cum Martialis dixit, Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum, quin asses XXV. qui sunt iulij fere duo Romanae monetae, significauerit. Supra assem nummus aereus, praeter dipondium, qui duos asses pependit, nullus, ut arbitror, fuit. Nam Plinij uerba lib. XXXIV. cap. 2. de sestertio aereo, ut carere mendo putem, uix umquam adducar. Argentei nummi simul cum aereis fuere, ipsi quoque argento rudi. libella argentea assi aereo respondebat, accepto nomine a librali asse. itaque, quod hic Cicero, Assem se negant daturum, idem lib. II. in Verrem dixit, Quis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? diuerso uocabulo eandem rem significans. sed argentum non eodem, quo aes, tempore signatum est: aes, ut diximus, regnante Seruio, argentum paucis ante primum Punicum bellum annis, diuersa ab aerenota, bigis, quadrigisq. Et, ut proportio esset aliqua inter aes, & argentum; redacto asse a duabus uncijs ad unam, argenteos quoque nummos pluris, quam antea, ualere placuit, sestertium quaternis assibus, qui dipondio, idest duobus assibus, cum semisse fuerat: unde uetus nomen sestertij, quod perpetuo mansit: quinarium octonis, qui fuerat quinis; ut sestertium, sicut antea, dimidio superaret, denarium sedecim, antiquo nomine, ut in reliquis nummis conseruato.

QVIPPIAM *promisisset*.} quod non ipse, qui promisisset, uerum dominus, cuius iussu promiserat, praestare deberet. Saepe corruptam praeconio quaestu Naeuij naturam Cicero carpit. AVFERT:} impetrat: ut interim curare pecuniam possit. DEFECTIORE *condicione*} aliqua pecuniae iactura. QVAM *minima cum molestia*} per arbitros. NOS} loquitur ex persona Quinctij. nam ipse caussam eius non defendebat eo tempore. sic infra: Condicionem tuli: cum tamen ea condicio non ab ipso, sed ab aliis, qui tum Quinctio aderant, lata sit. Et: Quod est hoc iudicium, in quo iam biennium uersamur? cum tamen ipse paullo ante in eo iudicio uersari coepisset, priore patrono Iunio noua legatione impedito. Eodem modo, quod sequitur, interpretor, Propinquum nostrum, non ipsius Ciceronis, sed Quinctij: ut infra patet. Item illud: Aduocatos nostros acerrime submouet: pro, aduocatos Quinctij. nam ipse Cicero tum Quinctio non aderat. dixit enim paullo ante de iisdem aduocatis: Recusabant, qui aderant tum Quinctio. RES *conuenire nullo modo poterat*} Rem conuenturam, dixit Phil. I. RES *esse in uadimonium coepit*.} pro, in uadimonio: ut in Diuin. Quae in amicitiam populi Romani, ditionemq. essent. In uerrem lib. V. Quo in loco maiores Syracusanum quemquam habitare noluerunt: quod, qui illam partem urbis tenuerint, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. Pro lege Manilia: Cum uestros portus, atque eos portus, quibus uitam, & spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestatem sciatis. Plautus in Amphitr. Non uero mihi in mentem fuit. Gellius lib. I. cap. 7. Res autem esse in uadimonium dicitur, cum per uadimonia litigatur, siue apud arbitros, siue apud iudices. arbitri autem erant Trebellius, & Alphenus.

ORATIO

OBsecro, C. Aquilli, uosque, qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi uideretur, se uendidisse: curasse, ne quid sibi societas deberet: se iam neque uadari amplius, neque uadimonium promittere: si quid agere secum uelit Quinctius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuisere, hominem in praesentia non uadatur. ita sine uadimonio disceditur. deinde Romae dies XXX fere Quinctius commoratur: cum ceteris, quae habebat, uadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset. proficiscitur: Roma egreditur ante diem V Kal. Febr. Scipione & Norbano cos. quaeso, ut eum diem memoriae mandetis. L. Albius, Sex. filius, Quirina, uir bonus, & cumprimis honestus, una profectus est. cum uenissent ad Vada Volaterrana quae nominantur, uident perfamiliarem Naeuij, qui ex Gallia pueros uenales isti adducebat, L. Publicium. qui ut Romam uenit, narrat Naeuio, quo in loco uiderit Quinctium. quod nisi ex Publicio narratum Naeuio esset, non tam cito res in contentionem uenisset. tum Naeuius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atriis Licinnis,

nius, & a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie. ueniunt frequentes: testificatur iste, P. Quinctium non stitisse, & se stitisse. tabulae maximae signis hominum nobilium consignantur. disceditur. postulat a Burrieno praetore Naeuius, ut ex edicto bona possidere liceat. iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius uiuis, diuelli nullo modo poterat. qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque sollemne, quod non auaritia comminuere, atque uiolare soleat. etenim, si ueritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur: necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem fama ac fortunis spoliare conatus est, uanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sex. Naeuii, deiicit: seruulum urum, quem iste prehenderat, abducit: denunciat, sese procuratorem esse, istum aequum esse famae fortunisq. P. Quinctii consulere, & aduentum eius exspectare: quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas condiciones perducere; sese nihil precari, &, si quid agere uelit, iudicio defendere. Haec dum Romae geruntur, Quinctius interea, contra ius, & consuetudinem, edicto praetoris de saltu agroq. communi a seruis communibus ui detruditur. Existima, C. Aquilli, modo, & ratione omnia Romae Naeuium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum est, recte, atque ordine factum uidetur. Expulsus, atque eiectus e praedio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. is eam rem quam uehementer uindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romae cum isto gladiatore uetulo quotidie pugnabat: utebatur populo sane suo; propterea quod iste caput petere non desinebat. Iste postulat, ut procurator iudicatum solui satisdaret. negat Alphenus aequum esse procuratorem satisdare, quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. Appellantur tribuni: a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tamen disceditur, ut idibus Sept. P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret. Venit Romam Quinctius, uadimonium sistit. iste, homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit, quiescit, condicionibus hunc, quoad potest, producit: a Cn. Dolabella denique praetore postulat, ut sibi Quinctius iudicatum solui satisdet, ex formula, quod ab eo petat, cuius ex edicto praetoris Romani bona dies x x x possessa sint. non recusabat Quinctius, quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edicto. Decernit: quam aequum, nihil dico: unum hoc dico, nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem; quoniam utrumque quiuis intelligere potuisset. Iubet P. Quinctium aut satisdare, aut sponsionem cum Sex. Naeuio facere, si bona sua ex edicto P. Burrieni praetoris dies xxx possessa essent. Recusabant, qui aderant tum Quinctio: demonstrabant, de re iudicium fieri oportere; ut aut uterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium uenire. clamabat porro ipse Quinctius, sese iccirco nolle satisdare, ne uideretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istiusmodi faceret, se, id quod nunc euenit, de capite suo priore loco caussam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles: seu recte, seu perperam facere coeperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissime perseuerat: aut satisdare, aut sponsionem iubet facere, & interea recusantes nostros aduocatos acerrime submoueri.

EXPLANATIO

ANTE *diem IV Kal. Febr.* } idem est, Ante diem IV Kal. Febr., quod, IV Kal. Febr. & utroque modo ueteres loquebantur. de quo more ne multa colligam, unum, alterum ue recitabo locum: ne dixisse aliquid sine teste uideamur. Ad Tironem, cum scripsisset, Is dies fuit nonis Nou. subiunxit, Inde ante lucem proficiscentes, ante diem IIX. id. Nou. has litteras dedimus. Et Gellius lib. XV. cap. 28. natum esse Ciceronem ait ante diem III non. Ian. qui se, natum III. non. Ian. ad Att. scribit. Opinor autem, uel hic, II, idest pridie, uel infra, IV legendum: ut in eadem re dies idem ponatur. SCIPIONE, *& Norbano* } hic est L. Scipio, socer P. Sextij, a Cicerone defensi. ciuili bello Marianarum partium fuit: destitutusq. ab exercitu, ad Sullam deficiente, Massiliam, liberam ciuitatem, se contulit: ubi exsul aliquandiu uixit. unde illa in Sextiana: Duxit uxorem, patre uiuo, optimi, & calamitosissimi uiri filiam, L. Scipionis. clara in hoc P. Sextij pietas exstitit, & omnibus grata, quod & Massiliam statim profectus est, ut socerum uidere, consolariq. posset, fluctibus reip. expulsum, in alienis terris iacentem, quem in maiorum suorum uestigiis stare oportebat: & ad eum filiam eius adduxit, ut illo insperato adspectu, complexuq. si non omnem, at aliquam partem maeroris sui deponeret. L. ALBIUS *Sex. F. Quirina*, } sic legendum, non Quirinas. est enim, Quirina, pro ex Quirina tribu, antiquo more, quem Pedianus in eo loco, C. Verrem Romilia, ostendit his uerbis: Romilia, nomen est tribus, ablatiui casus: ut sit, ex Romilia. tribus enim urbanae, rusticaeq. omnes XXXV. numerantur. ex quibus aliquam, necesse est, cuiusque ordinis fuerit, ciuis Romanus obtineat. moris autem fuit, cum aliquis ciuis Romanus ostendendus esset, ut significaretur aut a praenomine suo, aut a nomine, aut a cognomine, aut a cognatione, aut a tribu, in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut, si erat senator, eques ue Romanus. sic alibi ait, C. Claudius, C. F. Palatina. Haec Pedianus. Ego tribus nomen iis tantum addi solitum arbitror, qui parum alioqui noti essent, non gestis honoribus, non maiorum dignitate, non ordine senatorio, cognoscerentur: qualis ille, a Pediano proxime nominatus, C. Claudius C. F. Palatina describitur lib. II. in Verrem. & act. I. Q. Verres Romilia, ut

homo

homo, improbus, & in corrumpendis tribubus exercitatus, cum probro appellatur. nam P. Rupilio, equiti Romano, qui nominatur in epistola ad Crassipedem, additam esse Menenam tribum crediderim, ut ab altero P. Rupilio distingueretur. Nominatur & a Plinio lib. VII. cap. 49. ex opido admodum ignobili Velleiacio, qui C X L uixit annos, M. Mucius M. F. Galeria, Felix. Excipio sepulcrorum quasdam inscriptiones, non clarorum tamen hominum, & S. C. omnia, in quibus addi solita tribus est ad eorum nomina, qui scribendo aderant, aut eorum, de quibus ornandis, cum pro rep. mortem obiissent, agebatur: ut Phil. IX. Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus. De tribubus olim scripsi, cum obscurae adhuc essent Romanae antiquitates. ea si putem iteranda: lector fortasse non fastidiet: ei quidem uiro, quem supra nominaui, hoc a me doctrinae genus postulanti, satisfiet. Romulus in tres partes, quas ideo Tribus uocauit, ciuitatem diuisit, Ramnenses, Tatienses, Luceres, idest Romanos, quos ipse secum adduxerat; Sabinos, qui cum T. Tatio rege in urbem recepti erant; Lucumones, Etruriae populos, qui Romulo, cum Sabinis dimicanti, opem tulere: unde ipsi quoque in urbem recepti: & inde Tuscus uicus. Postea Ser. Tullius, sextus Romanorum rex, in maiore ciuium multitudine quattuor tribus fecit, & ab urbis collibus appellauit, Suburranam, Palatinam, Collinam, Esquilinam. Sequentibus deinde temporibus, aucta urbe, prolatis imperij finibus, additae sunt nonae tribus, aliae alio tempore, sic, ut ad X X X V peruenerint; quarum X X X I rusticae, urbanae I V uocabantur: rusticae, laudatissimae, eorum, qui rura haberent; quae ingenuorum erant; cum urbanae libertinorum essent; in quas transferri, ut ait Plinius, ignominiae fuit. urbanae uero fuerunt, quas a Seruio rege institutas esse dixi. In iis X X X V tribubus censebatur uniuersus populus Romanus, & in sua quisque tribu suffragium comitiis ferebat, nomenq. dabat militiae caussa. Earum omnium nomina fuerunt haec, in quibus ordinem litterarum, non temporum, seruabo. Aemilia, Aniensis, Arniensis, Claudia, Clustumina, Collina, Cornelia, Esquilina, Fabia, Falerina, Galeria, Horatia, Lemonia, Maecia, Menenia, Oufentina, Palatina, Papiria, Poblilia, quae deinde Publilia dicta, ut ex Poblius Publius: Pollia, Pomptina, Pupinia, Quirina, Romilia, Sabatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Suburrana, Terentina, Tromentina, Veientina, Velina, Veturia, Voltinia. Vnde nomen acceperint, affirmare de omnibus difficile est. aliae quidem a partibus urbis, a familijs multae, aliae aliunde. nam, quod ait Pedianus, de Sabinarum raptarum nominibus plures esse dictas: non assentior: cum a Sabinis mulieribus curiae, non tribus, Liuio, & Festo auctoribus, nominatae sint; & Seruio regnante, multis post raptum Sabinarum annis, primae quattuor tribus institutae, atq. de nominibus collium, ut diximus, appellatae. C V M P R I M I S *honestus*,] Ciceronem arbitror seruire tempori: ne, cum testimonium de die, quo Quinctius Roma egressus est, Albius dicet, fides ei, ut homini parum honesto, derogetur. infra quoque: Profectus est una L. Albius, homo in primis honestus: dicet testimonium. Haec ideo dixi, ne, quod iam dixeram de tribus nomine, solis ignobilibus addito, quasi refelli uideretur hoc Albij exemplo, quem Cicero hominem cumprimis honestum uocat. P V E R O S] seruos, licet pueritiae essent annos egressi. notatur enim condicio, non aetas: & ita saepe Cicero locutus. C I R C V M *amicos*] ad omnes amicos. &, Circum, non paucos uidetur indicare: ut in exemplis. Lib. II. Cum praetorem circum omnia fora sectaretur. Lib. IV. Nobilissimum quemque ad se accersebat, circum omnia prouinciae fora rapiebat. S V O S *necessarios*] praecones. nam ad eos amicos, qui non in atriis Liciniis, nec in faucibus macelli uersarentur, idest ad honestiores, non misit suos necessarios, sed pueros, idest seruos, E T A *Faucibus macelli*] locus non admodum ab atriis Liciniis disiunctus, qui nominatur lib. III. in Verr. & ita quidem, ut parum honestus fuisse uideatur: cum in eo sederet Alba Aemilius, Verris familiarissimus. A D *tabulam Sextiam*] ad tabernam eius nominis: ut ibi tabulae, desertii a Quinctio uadimonij testes, conscriberentur, & uirorum nobilium annulis consignarentur. H O R A *secunda postridie*:] hora secunda illorum temporum non respondet nostrorum horae secundae. ueteres enim diem in duodecim horas, ab ortu solis ad occasum, & in totidem noctem, ab occasu ad ortum, quacumque anni parte, diuidebant. diurnae tamen horae nocturnis dissimiles erant. nam aestate, longioribus diebus, breuioribus noctibus, diurnae duodecim horae longiores, nocturnae breuiores: contra uero hieme, breuioribus diebus, longioribus noctibus, diurnae breuiores, nocturnae longiores. ita sexta diei hora semper meridies fuit, sexta noctis hora media nox: duodecima, diei noctisq. semper ultima. unde illud M. Crassi, quod apud Plutarchum legimus, in Deiotarum regem, urbem aedificantem extrema senectute: Quid tu, Deiotare? duodecima hora aedificare coepisti? Hic autem dies naturalis erat, horarum duodecim, oriente sole incipiens, occidente desinens. nam ciuilis a media nocte ad mediam sequentem, X X I V horarum spatio, producebatur: ut Gellius lib. I I I. cap. 2. auctor est. Hic Cicero, cum ait, Hora secunda, de naturali die loquitur; &, quia mensis Ianuarius extremus erat; quod ipsa narratio docet; quo tempore dies est horarum X I I I, hora secunda antiqua producitur in aliquam partem horae tertiae recentioris. De eodem dierum genere accipiendum est, quod Sulpicius ad Ciceronem scripsit: Circiter horam decimam noctis Postumius ad me uenit. Nam, cum loquatur de die uigesimoquinto mensis Maij, quo tempore decem horarum nox apud nos non est: necesse uidetur intelligere, tum fuisse noctem duodecim horarum, quemadmodum erat per totum annum. Et, cum subiungit idem Sulpicius, E uestigio eo sum profectus prima luce, ibi quoque ostendit duodecim fuisse noctis horas, & se ab hora decima, qua Postumius uenerat, ad duodecimam, cogendis medicis, quos ad Marcellum uulneratum adduceret, operam dedisse. Et Martialis, cum dixit, Incipit exstructos frangere nona thoros, ostendit ueteres cenare solitos esse tribus

bus horis ante solis occasum. quod si seruetur aetate nostra, cenae tempus incideret in horam uigesimam primam. TESTIFICATVR *iste* } cum sequatur, Et se stitisse: aptius putaui, Testificatur iste, quam, ut antea, Testificantur isti. Nec uero de nobilibus uiris, quibus & testibus, & tabularum obsignatoribus Naeuius usus est, diceretur, Isti. Testificari autem, est, testibus probare. NON *stitisse*, } & hic perperam, Stetisse, legebatur. Sistere, simpliciter dicitur, & coniuncte: simpliciter, ut hic: coniuncte, cum accusandi casu, ut Cicero infra: Venit Romam Quinctius, uadimonium sistit. Sistit etiam iudicio, passiue dicitur: ut apud Iustinianum Nou. LXIX. ET SE *stitisse*: } falsum utrumque. nam nec Quinctius uadimonium deseruerat, nec ad uadimonium Naeuius uenerat. discessum enim erat sine uadimonio, nec Quinctium Naeuio, nec Naeuium uadante Quinctio: quod supra Cicero docuit. TABVLAE *maximae* } testium plurimorum nominibus refertae. frequentes enim ad tabulam Sextiam conuenerant. HOMINVM *nobilium* } quo plus esset auctoritatis in fraude. A BVRRIENO *praetore* } etsi gentium Romanarum nomina in Ius desinere certum est, ut Iulius, Pompeius, Tullius: quaedam tamen excipiuntur, quae desinunt in Ienus, ut Vibienus, Matienus, Allienus, Varienus. eiusdem generis esse Burrienus existimo. EX *edicto* } ipsius Burrieni praetoris urbani. edictum enim praetor urbanus, ante quam iniret magistratum, proponebat; ut annua quasi lex a populo cognosceretur, quam in iure dicundo seruaturus esset. BONA *possidere* } quod Quinctius non stitisset, ipse autem stitisset. de quo tabulas maximas, signis hominum nobilium consignatas, proferebat. EIVS, } arguit ab inhumanitate: cum argueret iam ab iniustitia. VANVM } mendacem. Virgilius lib. I. Aen. Ni frustra augurium uani docuere parentes. Lib. II. Vanum, mendacemq. improba finxit. LIBELLOS } proscriptionis bonorum Quinctij, publice propositos a Naeuio. ALPHENVS, } cognomen Romanae gentis, quae mihi tamen adhuc quidem incomperta. QVEM *iste prehenderat*, } ut eum quoque ex edicto possideret. AEQVVM *esse* } pro familiaritate, pro societate, pro affinitate. IMBIBERIT } in animum induxerit, omnino decreuerit. Male antea, Inhibuerit. ego locum restitui ante multos annos, auctoritate adductus ueterum librorum, & exemplis Latinae linguae. nam Lucretius uerbum, Imbibere, semel & iterum usurpat, pro, statuere cum quadam cupiditate, & quasi cum siti appetere, ut lib. III.

Qui petere a populo fasces, saeuasq. secures
Imbibit. Lib. VI.
Non quo uiolari summa deum uis
Possit, ut ex ita poenas petere imbibat aeres.

Huius uerbi uim Cicero ipse infra ostendit his uerbis: Sin autem inimicissime, atque infestissime contendere perseueret, separatum esse omni tecta, atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi. CONTRA *ius, & consuetudinem*, } nec fieri debet, nec solet, ut edicto praetoris quisquam, non defenso uadimonio, de suis bonis per uim exturbetur. DE SALTV, *agroq. communi* } De saltu, ad rem pecuariam refertur; de agro, ad rusticam: quam utramque C. Quinctius, P. Quinctij frater, quo tempore societatem cum Naeuio fecit, solus possidebat; societate facta, cum Naeuio commmunicauit. illud supra ostenditur his uerbis: Erat ei pecuaria res ampla, & rustica sane bene culta, & fructuosa. Alterum obscurum non est, cum dicat, De saltu, agroq. communi. Exprimitur autem summa iniuria quattuor quasi sententiae partibus: prima, De saltu, agroq. communi: nam, quod commune est, cur proprie Naeuius possideat? Altera, A seruis communibus: qui si ad Quinctium, item ut ad Naeuium, pertinent, impelli eos unius domini iussu ad inferendam alteri domino uim, aequum non est. Tertia, Vi, non ratione, & ordine. Quarta, Detruditur: non, mouetur, sed, detruditur, & ut detruditur: ut omnis exclusa humanitas intelligatur. His ingenij luminibus orationem saepe suam Cicero distinguit, & hoc artificij genere superiores uicit omnes, ne Graecis quidem exceptis. MODO, } temperate. pro Murena: Hoc ab eo more & modo factum est. Pro Cluentio. Iudicium: in quo non modus est habitus, non mos, consuetudoq. seruata. Off. Lib. I. Omnium, quae fiunt, quaeq. dicuntur, ordo, & modus. RECTE, *atque ordine* } Ordine, pro sapienter: quo sensu Q. Fufius Calenus accepit, cum in sententia sua dixit Phil. X. Litteras Bruti recte, & ordine scriptas uideri. quam quam Cicero, quia uerbum erat ambiguum, ad librarium transtulit, subijciens: Quid est aliud, librarium Bruti laudare, non Brutum? EXPVLSVS, *atque eiectus* } in utroque iniuria, sed maior in Eiectus. E PRAEDIO } e saltu, atque agro. C. FLACCVM } proconsulem transalpinae Galliae, eum fortasse, qui ante annos duodecim cum M. Herennio consul fuerat: nec dubium est, quin uiueret, dicente Cicerone, Quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. sic pro Roscio Amerino: Sese ad Caeciliam, Nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit. QVI TVM *erat in prouincia*: } excusatio Quinctij, quod Romam non confugerit, unde longe aberat: cum Flacci imperatoris iustitia propinquum remedium esset. EX *decretis eius* } in iudicium allatis. GLADIATORE *uetulo* } fraudibus, & insidijs assueto. gladiatorem appellat, propter uerbum, Pugnabat. VTEBATVR *populo sane suo*. } sui studioso, qui cuperet eum uincere: ut in gladiatorum pugna fauere solebat populus potius, quam alteri. CAPVT *petere non desinebat*. } Quinctij caput, idest salutem & uitam, non modo fortunas. Persistit in similitudine gladiatorum. breuis enim pugna populo non placebat: itaque oderat eos, qui, nimium eripiendae uitae cupidi, caput in pugna petere non desinerent. VT *procurator iudicatum solui satisdaret*. } Quandoquidem libellos deiecerat, & Quinctij bona proscribi uetuerat. QVOD *rem satisdare non deberet*. } quia satisdare debet is, qui uadimonium deseruit: desertum autem a Quinctio negabat Alphenus. CERTVM *auxilium* } in-

tercessio, contra Burrieni praetoris decretum. ITA *tamen discedítur*, } non intercedentibus quidem tribunis pl. cuius auxilij spe Alphenus ad eos confugerat, sed M. Bruto, intercessurum se, palam dicente, nisi quid inter Alphenum & Naeuium conueniret. itaque conuenit inter eos, ut Alphenus Naeuio promitteret, sisti Quinctium idibus Sept. SISTI } adesse in iudicio, quasi eum uadatus esset Naeuius, antequam in Galliam proficisceretur. propterea sequitur: Venit Romam Quinctius, uadimonium sistit. HOMO *acerrimus*, } cum esset homo acerrimus, cum bonorum possessor, expulsor, ereptor, mirum est annum, & sex menses eum nihil petijsse a Quinctio. id autem astute fecit, donec praetorem nactus est, a quo impetraret id, quod postulabat. quod aperte infra sic exponit: Iacet res in controuersijs, isto calumniante, biennium, usque dum inueniretur, qua ratione res non usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium caussa omnis concluderetur. ANNVM, *& sex menses* } infra, Biennium, dicit, oratorie amplificans. CONDICIONIBVS } non, quia condiciones proponeret, sed quia per dolum & astutiam rem extraheret. quod Latine proprie dici posset, Calumnijs. nam infra de eadem re: Iacet res in controuersijs, isto calumniante, biennium. A CN. DOLABELLA } quem postea M. Scaurus repetundarum e Cilicia accusauit, & damnauit. de quo diximus lib. I. in Verrem. EX *formula*, } in edictis praetorijs formulae continebantur: quarum in una praetor pollicebatur, se esse iussurum, ut, iudicatum solui satisdaret is, cuius bona ex edicto praetoris dies triginta possessa essent. possedisse autem Naeuium ex Burrieni praetoris edicto bona Quinctij, non omnia quidem, Alpheno libellos deiiciente, sed aliqua, ut saltum, & agrum in Gallia, superioribus intelligitur. PRAETORIS *Romani* } ut praetor peregrinus, qui ius diceret inter peregrinos, sic praetor Romanus, qui inter ciues, appellabatur. infra: Fateor, si ita est, procuratorem decreto praetoris Romani oportuisse parere. SI BONA *possessa essent ex edicto*, } solum Quinctium satisdare, id erat confiteri, bona eius ex edicto possessa esse. ita deserti uadimonij subibat infamiam. quod si satisdaret his uerbis, Si possessa ex edicto bona essent: possessa esse non confitebatur. ita deserti uadimonij probrum uitabat. fore autem confidebat, ut, ubi cognitum esset, possessa nec ne bona essent, uel neuter, uel uterque satisdaret. Huc illud spectat supra dictum: Id accidit praetoris iniquitate & iniuria: primum, quod, contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri. Infra uero, Recusabant, qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere: ut aut uterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium uenire. DECERNIT: } praetor Dolabella, reiecta Quinctij petitione, Naeuio gratificans: qui non sine caussa annum & sex menses nihil petierat, opportunum improbitati, malitiaeq. suae tempus exspectans. NIHIL *dico*: } patet enim ipsum per se. VNVM *hoc dico*, } quod omnibus fortasse non patet. NOVVM: } est aliquid iniquum, nec tamen nouum: rursus aliquid & iniquum, & nouum: quod magis reprehendi solet: caret enim iniquitas exemplo. unde illud ad Lentulum: Eius orationi uehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim & iniqua, & noua. IVBET P. *Quinctium aut satisdare, aut sponsionem cum Sex. Naeuio facere, si bona sua ex edicto P. Burrieni praetoris dies triginta possessa essent.* } id petebat Quinctius, sed uel cum satisdatione, uel sine sponsione. nam, si sponsionem faceret, non reus, sed actor esse uidebatur: & priore loco, tamquam actor, caussam dicere cogebatur. quod supra, infraq. Cicero conqueritur. QVI *aderant tum Quinctio.* } non tum aderat Cicero, sed M. Iunius in prooemio appellatus. nec tamen solum Quinctij patronum significat, sed aduocatos etiam homines Quinctij studiosos, qui ad praetoris tribunal uenerant, ut reum, quacumque re possent, adiuuarent. unde infra: Aut satisdare, aut sponsionem iubet facere, & interea recusantes nostros aduocatos acerrime submoueri. DE RE } de possessione bonorum Quinctij, idest, possessa nec ne essent a Naeuio bona Quinctij ex edicto praetoris dies triginta. quod fateri Quinctius non poterat, nisi, desertum a se uadimonium, simul fateretur. nam, si possessa non essent, tunc non solus Quinctius iudicatum solui satisdaret, quod a Dolabella praetore Naeuius postulauerat, sed aut uterque inter se, aut neuter. FAMAM *alterius* } Quinctij: qui, si solus satisdaret, de fama & existimatione sua periclitaretur. NE VIDERETVR *iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse*: } nam, ut satisdaret, postulauerat Naeuius ex formula, quod ab eo peteret, cuius ex edicto praetoris Romani bona triginta dies possessa essent. SPONSIONEM *porro* } utraque erat iniqua condicio, uel si solus satisdaret ex ea formula; qua confitebatur bona sua possessa esse; uel si sponsionem faceret, nulla possessorum bonorum confessione: sponsione enim facta, sequebatur, ut, quamquam reus esset, priore tamen loco caussam diceret; &, cum post eum aduersarius dixisset, facultas ipsi nulla respondendi relinqueretur. HOMINES *nobiles*: } nobiles uocabantur, qui claris gestis honoribus maiores habuissent, siue patricij generis, siue plebeij essent. aeque enim utrique generi aditus patebat ad honores: nec desinebat plebeiae gentis esse, qui consul aut dictator crearetur. IN *utroque excellunt*, } commune uerbum, non minus in malis rebus, quam in bonis. quamquam de malis, quod sciam, exempla non exstant. NOSTRO *loco natus* } equestri. nam patre Cicero natus est equite Romano. ASSEQVI } similiter excellere. nam illos in utramque partem sua nobilitas adiuuat. AVT *satisdare, aut sponsionem facere*, } animaduertendum non decreuisse Dolabellam, neque quod Naeuius, neque quod Quinctius petebat: cum Naeuius peteret, ut praetor satisdare solum Quinctium iuberet, ex formula, quod ab eo peteret. cuius bona ex edicto praetoris dies triginta possessa essent: Quinctius autem satisdare non recusaret, sed non ex ea formula, in qua erat bonorum possessorum, idest deserti uadimonij, confessio, uerum hoc modo, Si bona sua ex edicto praetoris dies triginta possessa essent, quod infamiam deserti uadimonij remouebat.

quod enim Naeuius in sua petitione factum dicebat, id Quinctius factum negabat, & iudicio statuendum ostendebat his uerbis: Si bona sua ex edicto praetoris possessa essent. Neutrum, ut dixi, Dolabella fecit, sed fecit tamen, quod Naeuio gratum, Quinctio permolestum esset, cum eum, aut satisdare solum iussit, aut sponsionem facere, idest priore loco caussam dicere. NOSTROS *aduocatos* ʒ ipse tum Quinctio non aderat. dixit enim proxime: Recusabant, qui aderant tum Quinctio. Nostros igitur, idest eius partis, quam ego nunc defendo. Aduocati dicuntur, qui reo fauent, licet eius caussam non agant. ACERRIME *submoueri*, ʒ quod praetoris non est, qui se aequum utrique parti praebere debeat.

O R A T I O

CONTURBATUS sane discedit Quinctius: neque mirum, cui haec optio tam misera, tamq. iniqua, daretur, ut aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut caussam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco diceret. Cum in altera re caussae nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se, quod iudicium grauissimum est; in altera spes esset ad talem tamen uirum iudicem ueniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiae: sponsionem facere maluit, fecit; te iudicem, C. Aquilli sumpsit, ex sponso egit. in hoc summa iudicij, caussaq. tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama, fortunisq. P. Quinctij uides. cum maiores ita constituerint, ut, qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco caussam dicere intelligis: eos porro, qui defendere consueuerunt, uides accusare, & ea ingenia conuerti ad perniciem, quae antea uersabantur in salute, atque auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, praestitueres. quam rem facile a praetore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum ius, & officium, partesque, docuisses. neque nobis adhuc, praeter te, quisquam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus: neque illis umquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnib. posset: ita sine iniuria potentiam leuem, atque inopem esse arbitrantur. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium; a me postulat, ne dicendo tempus absumam; queritur, priore patrono caussam defendente, numquam perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi arrogabo, me posse caussam commodius demonstrare, quam antea demonstrata sit: neque tamen tam multa uerba faciam: propterea quod & ab illo, qui ante dixit, informata iam caussa est; & a me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum, breuitas postulatur, quae mihimet ipsi amicissima est. faciam, quod te saepe animaduerti facere, Hortensi: totam caussae meae dictionem certas in partes diuidam. tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac caussa faciam, propterea quod in hac uideor posse facere. quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi caussa dat ut hodie possim. certos mihi fines, terminosq. constituam, extra quos egredi non possim, si maxime uelim: ut & mihi sit propositum, de quo dicam; & Hortensius habeat exposita, ad quae respondeat; & tu, C. Aquilli, iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quinctij, Sex. Naeui, possedisse ex edicto praetoris. in eo sponsio facta est. ostendam, primum, caussam non fuisse, cur a praetore postulares, ut bona P. Quinctij possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse.

E X P L A N A T I O

IPSE *se capitis damnaret*, ʒ ipse sibi existimationem, & honestatem adimeret. nam, si solus satisdaret, ex formula, quod eius bona dies triginta ex edicto praetoris possessa essent, desertum a se uadimonium confiteretur. CAUSSAM *capitis* ʒ caussa, in qua ageretur existimatio. cum enim sponsionem ideo faceret, ut probaret bona sua possessa non esse: sequebatur, ut, id nisi probaret, desertum a se uadimonium negare non posset. PRIORE *loco* ʒ deteriore condicione, quam si, reorum more, posteriore diceret. supra: Quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunasq. defendam, priore loco caussam dicere? Infra uero: Cum maiores ita constituerint, ut, qui pro capite diceret, is posteriore loco caussam diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco caussam dicere intelligis. IN *altera re* ʒ in satisdando. CAUSSAE *nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se*, ʒ excusatio afferri nulla posset, cur non ipse de se male iudicaret. male enim iudicasse de se ipse uideretur, si solus satisdaret: quia desertum a se uadimonium fateretur. Secus autem, pro male, satis usitatum. Ad Att. lib. I. Affirmat nil a se cuiquam de te secus esse dictum. Et ad Appium, lib. III. De tuo in me animo iniquis secus existimandi uideris non nihil loci dedisse. Sallustius in Iug. Quia tentatum antea, secus cesserat. Eodem sensu dixit Liu. lib. II. Inuitus, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor. Est enim, Sequius, pro Secius. Et quod de Secus, idem de Aliter dictum intelligo. simile enim illud lib. VII. in Verr. A me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. QUOD *iudicium grauissimum est*; ʒ queri enim de alieno iudicio possumus, de nostro non possumus. AD TALEM *tamen uirum iudicem ueniendi*, ʒ qui nobis, posteriore loco caussam dicentibus, sapientia, & aequitate sua subueniret. TE *iudicem, C. Aquilli, sumpsit*: ʒ in quo Quinctius reus est: nam sumendi iudicis potestas penes reum, non penes

actorem,

actorem erat. quod autem priore loco caussam dicit, actor in eo, non reus, est. EX SPONSO *egit*.} uenit in iudicium, ut caussam priore loco diceret, quemadmodum solent ij, qui ex sponso agunt, uel, ut hic arbitror legendum, Ex sponsu, idest, ex sponsione. fecerat enim iussu Dolabellae praetoris cum Naeuio sponsionem Quinctius, si bona sua ex edicto praetoris a Naeuio possessa essent. ex ea sponsione agendum erat in iudicio: quod ueteres dicebant, Ex sponsu. quod si bona Quinctij possessa esse constaret: nihil erat caussae, quin, id quod iam petierat a praetore, Naeuius impetraret, ut sibi Quinctius iudicatum solui satisdaret, ex formula, quod ab eo peteret, cuius bona ex edicto praetoris dies triginta possessa essent. Quod ad loquendi genus attinet, uerba Ser. Sulpicij sunt apud Gellium lib. IV. cap. 4. Qui uxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem spondebat. Is contractus stipulationum, sponsionumq. dicebatur Sponsalia. Tunc, quae promissa erat, Sponsa appellabatur, qui Spoponderat ducturum, sponsus. Sed, si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat, iudices cognoscebant. Quae Neratium quoque scripsisse in librum de Nuptijs, idem Gellius affirmat. Iam Varro lib. V. de ling. Lat. Quod sponsu erat alligatus. Ibidem: Neque agi potest cum eo ex sponsu. Et Paulus lib. VI. D. de uerb. sig. Sponsio appellatur, non solum quae per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissioq. EA *ingenia*,} Hortensium notat; quem partes accusatoris obtinere, supra dixit. QVAE *antea uersabantur in salute*,} infra: Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. ILLVD *etiam restiterat*,} modus loquendi, iniqua, indignaq. de re cum stomacho usurpatus: quod quidem ex obseruatione multorum exemplorum potuerim intelligere. huc enim spectat illud ex Phil. XI. At uero ita decernunt, ut, liberato Bruto. Id enim restabat, ut, relicto, deserto, prodito. Et ad Att. lib. IIX. Vnum hoc etiam restat amico nostro, ut Domitio non subueniat. Ad eundem lib. XIII. Illud utique scire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι: nisi forte Brutum, id hercle restabat. Terentius in Ad. Nam hercle etiam id restat. Ennius in Ephigenia apud Rufenianum: Menelaus me obiurgat. Id meis rebus regimen restat. Recitat etiam ex incerto Ciceronis libro Priscianus haec uerba lib. IIX. Hoc restiterat etiam, ut ad te fictis aggrederer donis. IN IVS} ad ipsum praetorem: ut, eo iubente, praestitueres nobis tempus, quamdiu diceremus. Infra: In ius uocas. Et aliquanto post: Vt statim de iure aliquis cucurrerit. Est enim obseruatione dignum, iuris mentionem ad praetorem, non ad iudices, pertinere. nam is non iudicat, sed ius dicit, unde Iurisdictio: iudices autem, a praetore dati, non ius dicunt, sed iudicant, ex formula praetoris, quae erat in edicto. QVAM *rem facile a praetore impetrassent*,} non obscure Dolabellae praetoris uel inscitiam, uel iniquitatem accusat: de quo etiam supra dixit: Id accidit praetoris iniquitate, & iniuria, primum, quod, contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri; deinde, quod ita constituit idipsum iudicium, ut reus, antequam uerbum accusatoris audisset, caussam dicere cogeretur. DOCVISSES.} ostendisses, id ad praetorem non pertinere, partes illas esse tuas, tuumq. ius, & officium. POTENTIAM *leuem*,} hoc manifeste conijcitur in Hortensium, hominesq. nobiles, Naeuij aduocatos. TIBI *instat Hortensius*:} arroganter, quasi suo quodam iure. VT EAS *in consilium*;} iudices, caussa utrimque perorata, in consilium ibant, ut, iudicandum quid esset, de communi sententia deliberaretur. tres autem, cum quibus deliberaret, habebat Aquillius in consilio, iuris peritos, L. Lucullum, P. Quinctilium, M. Marcellum. PRIORE *patrono*} M. Iunio. PERORARI} utrimque: ut post perorationem res iudicaretur. NOS *rem iudicari nolle*.} quasi caussae nostrae diffidamus. NEQVE *excogitare*,} propter inopiam ingenij. NEQVE *pronunciare*,} quia parum exercitatus: cum in forum haud ita multo ante uenerim. BREVITAS *postulatur*,} prolixa oratio non requiritur: cum ab illo, qui ante dixit, informata iam caussa sit. QVAE *mihimet ipsi amicissima est*.} propter id, quod supra dixit: Qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum. QVOD *te saepe animaduerti facere, Hortensi*} hanc partiendi laudem Hortensio tribuit his uerbis in Bruto: Attulerat minime uulgare genus dicendi, duas quidem res, quas nemo alius, partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones, memor & quae essent dicta contra, quaeq. ipse dixisset. QVIA *semper potes*:} ob ingenij praestantiam. IN MIHI *caussa dat, ut hodie posim*.} modeste nihil sibi arrogat ab ingenio, ut in prooemio: Ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer. Ibidem: Quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui. Huiusmodi autem excusationes in adolescentibus probantur, in robustioribus, non item. itaque in Messalla Coruino, cum alioqui floreret eloquentiae fama, illud esse reprehensum Tacitus ait, quod ordiri soleret in caussis ab excusatione infantiae suae. at Cicero, quod iam diximus, cum Quinctium defendit, annos natus erat uigintisex. IN EO *sponsio facta est*.} sponsionem fecit Quinctius, si possessa sua bona sint.

ORATIO

QVAESO, C. Aquilli, uosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriae mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si haec memineritis; & me facile uestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse caussam, cur postularet: nego, ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. haec tria cum docuero, perorabo. Non fuit caussa, cur postularet. qui hoc intelligi potest? quia Sex. Naeuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam de-

buit Quinctius. quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. in hac re, te inquam testem Naeui, citabo. annum, & eo diutius post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius. doce, te petiisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam. doce, aliquando mentionem fecisse; dixisse, deberi: debuisse, concedam. moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit: heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum uenit, in agrum communem, eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes litterae. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem peruenisset, non heredem, cum primum uidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? ita ne est? quod uiri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios caros, & honestos esse, atque haberi uolunt, id Sex. Naeuius non faceret? qui usque eo feruet, ferturq. auaritia, ut de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum numquam est, id datum non est, non pecuniam modo, uerum etiam hominis propinqui sanguinem, uitamq. eripere conatur.

EXPLANATIO

VESTRA *existimatione reuocabitis*, } detrrebitis me auctoritate uestra, ne extra hos cancellos egrediar, quos mihi ipse circumdedi, recordantem, & quae proposuerim, & quid uos, nisi eo ordine persequar, existimare possitis cum de caussa, tum etiam de me ipso. NON *fuit caussa, cur postulares*. } malim, Postularet. nam, si sermonem ad Naeuium conuerteret, non subiungeret, Quia Sex. Naeuio, sed, Quia tibi. incipit autem Naeuium appellare paullo post, cum ait: In hac re te, te, inquam, testem, Naeui, citabo. ANNVM, *& eo diutius* } supra dixit, Annum fere una sunt. Locum recitabo, qui ad pertinet ad eandem sententiam. In Galliam proficiscitur Quinctius: ibi cum isto familiariter uiuit: annum fere una sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione, atque re Gallicana, neque interea uerbum ullum interposuit Naeuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. Quod igitur ibi, Annum fere una sunt, hic, Annum, & eo diutius, fuit in Gallia tecum simul Quinctius. hac enim lege non adstringitur orator, ut ei non liceat, si caussa postulet, aliquid tempori uel addere, uel detrahere: Eadem licentia dixit infra: Tecum anno plus uixit in Gallia. OMNES *litterae*. } quidquid, uiuo C. Quinctio, de communi negotio scriptum fuerat. infra: Litterae P. Quinctij. CVM *res ab eo recessisset* } quasi actionem tribuit rei, quae sensu caret: ut lib. I. in Verr. Si res abiret ab eo mancipe. Et lib. III. in eundem: Ne res abiret ab Apronio. QVICVM *contraxisset*, } qui cum societatem fecisset. APPELLARET? } uerbum creditoris: ut in ep. ad Tironem: Appellabis etiam Papiam. SVMMO *iure* } litibus, in iudicio. EXPERIRETVR? } iudiciale uerbum. ITA NE *est*? } Ita ne est? ita ne? ita ne uero? ita ne tandem? indignantis notae sunt, turpis & iniquae rei narrationem aut sequentes, aut antecedentes. occurrunt haec exempla pro, Ita ne est? Pro Roscio Am. Ita ne est? in minimis rebus qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur, necesse est: in re tanta cum is, cui fortunae uitui commendatae sunt, atque concreditae, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter uiuos nominabitur? Pro Cluentio: Hoc persaepe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo, caussam hanc praesidio legis defendere. Ita ne est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur. Pro Ita ne? Terentius in Andr. Saluus sis Crito. C. Ita ne, Chrysis? Pro Ita ne uero? Lib. I. in Verr. Ita ne uero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumq. fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas? In eundem lib. III. bis, & lib. V. Pro Ita ne tandem? Terentius in Heaut.

Ita ne tandem, quaeso, Menedeme, ut pater
Tam in breui spatio omnem de me eiecerit animum patris?

QVOD *uiri optimi faciunt*, } ut appellent eos, quibus deberi sibi pecuniam putant; & ut, cur appellent, rationem afferant: praesertim si cum propinquis ac necessarijs res est, quos caros & honestos esse, atque haberi uelint. quod idem de propinquo ac necessario suo P. Quinctio Naeuius sentire debuit. NON *faceret*? } non appellaret Quinctium Naeuius, si quid ab eo sibi deberetur? non appellauit autem, quia deberi sibi nihil sciebat. FERVET, *ferturq. auaritia*, } lepor est aliquis in similiter incipientibus uerbis, Feruet, ferturq. est etiam aliqua uis, quia translatum utrumq. est: nam translata rem ante oculos ponunt exempli similitudine. Sic Horatius: Feruet auaritia, miseraq. cupidine pectus. De ira, Terentius in Ad. Cum feruit maxime, tam placidum, quam ouem, reddo. Et lib. I. Off. Fortis animus, & magnus, in homine non perfecto, nec sapiente feruentior plerumque est. Fertur autem plus etiam est, quam feruet. VT DE *suis commodis nolit aliquam partem amittere*, } ut ita uel minimam suorum commodorum partem curet, ut nullam huic propinquo suo ullius ornamenti, non modo commodi, relictam partem uelit. NON *peteret*, } pro, Non petijsset, donec in Gallia fuit. SANGVINEM, *uitamq.* } oratorie, pro famam, & honestatem: ut illud, quod statim subijcit, Quem nunc interficere nefarie cupis. Et paullo post, Ne numeretur inter uiuos. Et illud: Is non modo ex numero uiuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur.

ORATIO

O R A T I O

HVIC tu molestus esse uidelicet noluisti, quem nūc respirare libere non sinis. quem nunc interficere nefarie cupis, cum tum pudenter appellare nolebas. ita credo, hominem propinquum, tui obseruantem, uirum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. saepe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus, meditatusq. uenisses, homo timidus, uirginali uerecundia, subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Naeuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. si debuisset, Sexte, petisses statim, si non statim, paullo quidem post, si non paullo, at aliquando, sex quidem illis mensibus profecto anno uertente sine controuersia. anno & sex mensibus uero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, uerbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus ac profusus nepos, non adesa iam, sed abundanti pecunia, sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Naeuius? cum hominem nomino, satis mihi uideor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: numquam petisti. mortuus est ille: res ad heredem uenit: cum eum quotidie uideres, post biennium denique appellas. dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Naeuium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse, an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus uixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur; & Romae iudicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. si negligentiam dices, mirabimur; si bonitatem, ridebimus. neque, praeterea quid possis dicere, inuenio.

E X P L A N A T I O

HVIC *tu molestus esse uidelicet noluisti,* } ad exhilarandos iudicum animos argute ab iracunda narratione ad sedatum ironiae genus transit. nihil enim perpetuum natura delectat. Ipsam uero ironiā contrarijs exornat, ab hoc loco, Huic tu molestus uidelicet esse noluisti: ad illa uerba: Credamus hoc, Sex. Naeuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. QVEM *nunc respirare libere non sinis:* } ita uehementer urges. Perturbatio animi summa declaratur his uerbis: ut in Parad. Quocumque adspexisti, ut furiae, sic tuae tibi occurrunt iniuriae, quae te respirare non sinunt. PVDENTER } pudore deterritus. CVM *ipse te confirmasses,* } aliquandiu non ausus, animo non ferente. ANNO *uertente* } sequentibus uerbis, annum duodecim mensium significari, satis constat. alij decem fuisse mensium putarunt. HOMINIS *admonendi* } pecuniae debitae: est enim uerbum creditoris: ut in ep. ad Tironem: Dolabellae procuratores fac ut admoneantur. appellabis etiam Papiam. BIENNIO *iam confecto fere,* } a quo tempore simul in Gallia esse coeperant. inde enim huius biennij initium sumo, non, ut alij, ab idibus Sept. idest a quo tempore Romam ex Gallia redijt Quinctius, ut, ex tribunorum pl. sententia, quos Alphenus, Quinctij procurator appellauerat, uadimonium sisteret. Confirmant opinionem nostram haec inferiora: Debuit tibi C. Quinctius: numquam petisti. mortuus est ille: res ad heredem uenit: cum eum quotidie uideres, post biennium denique appellas. Eodem spectat illud supra: Quo mortuo, nec ita multo post in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto familiariter uiuit, annum fere una sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione, atque re Gallicana: neque interea uerbum ullum interposuit Naeuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. QVIS *tam perditus, ac profusus nepos,* } dicitur idem supra his uerbis: Quis tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negligens? quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, qui cum contraxisset, recessisset, & ad heredem peruenisset, non heredem, cum primum uidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? NON *adesa iam, sed abundanti etiam pecunia,* } multi enim, adesa iam pecunia, dissoluti esse desinunt, abundanti autem non facile. quis igitur uel in summa pecuniae copia tam dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Naeuius? qui biennio nihil petijt. CVM *hominem nomino, satis mihi uideo dicere.* } nemo enim ignorat, eum in pecuniam minime dissolutum esse. IN *prouincia* } Gallia transalpina. IVS *dicebatur,* } a proconsule. MIRABIMVR: } cum ad rem soleas esse attentissimus. RIDEBIMVS: } ut in mendacio manifesto.

O R A T I O

SATIS est argumenti, nihil esse debitum Naeuio, quod tam diu nihil petiuit. quid, si hoc ipsum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil deberi? Quid enim nunc agit Sex. Naeuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium uersamur? quid negotij geritur, in quo ille tot & tales uiros defatigat? pecuniam petit: nunc denique? uerumtamen petit: audiamus. de rationibus & controuersijs societatis uult dijudicari, sero, uerum aliquando tamen: concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos utitur P. Quinctius: utatur sane, non peto. Quid igitur pugnas? an, quod saepe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locum suum quem adhuc hone-

honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem caussam priore loco dicat? &, eam cum perorarit, tum denique uocem accusatoris audiat? Quid? hoc quo pertinet? ut ocius ad tuum peruenias? at, si id uelles, iam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio conflictere? at sine summo scelere P. Quinctium, propinquum tuum, iugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat; & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid à nobis autem, C. Aquilli, refertur? pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. numquid praeterea? si ueretur, ut res, iudicio facto, parata sit; iudicatum solui satis accipiat: quibus a me uerbis satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisdet.

EXPLANATIO

IN QVO *iam biennium uersamur?* } loquitur ex persona Quinctij, non sua: nam ipse paullo ante caussam eam susceperat. Et ex eadem persona dixit supra: Dat iste amicum M. Trebellium, nos communem necessarium, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. TOT, } quattuor, Aquillium, Lucilium, Quinctilium, Marcellum. TALES } tali uirtute. NVNC *denique?* } post biennium. VERVMTAMEN *petit* } concedamus, ut post biennium deniq. petat, nec obijciamus illi moram temporis. NE IN *ciuitate sit?* } amissa existimatione, quod explanatur sequentibus uerbis. NE *locum suum* } ne, quo adhuc loco fuit, eo sit in posterum: idest, ne partem honestatis ullam teneat. NE *numeretur inter uiuos* } amplificat oratorie, de quo supra diximus. HOC QVO *pertinet?* } cum hoc facis, quid spectas? IAMPRIDEM *actum esse poterat.* } biennio ante, si petijsses. HONESTIORE *indicio* } pro tua parte: cum Hortensius pro te honestiore loco dicat: quod honestius est, quam priore. CONFLICTERE? } contendas. sic ad Paetum: Noli pati fratres turpibus iudicijs conflictari. VT *facilius indicium sit?* } ut iudicij facilior quasi uia sit, & id, quod agis, ad exitum facilius perducatur. CONTRA *caput non didicit dicere.* } supra: Ea ingenia conuerti in perniciem, quae antea uersabantur in salute, atque auxilio ferendo. REFERTVR: } affertur contra. sic pro Caecina: Ego enim tibi refero. PARATA *sit* } a Quinctio.

ORATIO

ACTVM *iam potest esse, C. Aquilli: iam tu potes discedere liberatus molestia prope dicam non minore, quam Quinctius. Quid agimus, Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam; ego autem tibi non satisdabo. Quis tandem nobis ista iura tam aequa describit? quis hoc statuit, quod aequum sit in Quinctium, id iniquum esse in Naeuium? Quinctij bona, inquit, ex edicto praetoris possessa sunt. Ergo, id ut confitear, postulas: ut, quod numquam factum esse iudicio defendimus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio confirmemus. Inueniri ratio, C. Aquilli, non potest, ut ad suum quisque quamprimum sine cuiusquam dedecore, infamia, pernicieq. perueniat? profecto, si quid deberetur, peteret; non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud, unde haec omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie; qui, quo tempore primum male agere coepit, in uadimonijs differendis tempus omne consumpserit; qui, postea quam uadimonium missum fecerit, hunc per insidias ui de agro communi deiecerit; qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsionem de probro facere maluerit; qui, cum reuocetur ad id iudicium, unde haec nata sunt omnia, condicionem aequissimam repudiet; fateatur, se non pecuniam, sed uitam, & sanguinem petere: is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iam pridem abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione uterer, si petendum esset: extorquendum est inuito, atque ingratis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda uis est ueritati: minae iactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut his rebus aliquando uictus, & perterritus ipse cedat. quae mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, uideo, & cum illum consessum considero, adesse atque impendere uidentur, neque uitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquilli, oculos, animumq. retuli; quo maiore conatu, studioq. aguntur, eo leuiora, infirmioraq. existimo.*

EXPLANATIO

MOLESTIA, } quia, de capite alterius iudicare, tibi permolestum est. POSSVMVS *ita rem nostram persequi* } acute in Naeuium, pro, potest ita rem suam persequi Naeuius, ut hominis propinqui caput incolumem esse patiatur? POSSVMVS *petitoris personam capere, accusatoris deponere?* } in Hortensium: de quo supra: Cum Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit di-

fit dicturus. VNVM *illud*, } de re pecuniaria. VNDE *haec omnia nascuntur*. } nam pecuniae caussa, quam sibi Naeuius a Quinctio deberi affirmat, ideo suscitauit haec iudicia, in quibus non pecuniam, sed uitam, & sanguinem petit. infra: Quod omnia iudicia difficillima cum sua summa inuidia maximoq. periculo P. Quinctij fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset, ex quo uno haec omnia nata, & profecta esse concedit. INTER *tot annos* } oratorie, cum de biennio loquatur, Inter tot annos dicit. AGENDI } in iudicio: ut supra: Agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur: & Romae iudicia fiebant. QVOTIDIE: } uel in Gallia, uel Romae. MALE *agere* } agendo id petere, quod ei non debebatur. Male autem agere non solum is dicebatur, qui petebat id, quod ei non deberetur, sed is etiam, qui, quod deberet, non solueret, & creditorem malitiose falleret. primum hic patet: alterum infra demonstratur his uerbis: Qui permulta male agendi caussa fraudandiq. fecerunt. POSTEA *quoque* } si sic legatur, dissoluta mihi sententia uidetur: eadem colligi, si pro, Postea quoque, reponatur, Postea quam. MISSVM *fecerit*, } Naeuij uerba sunt haec, supra te citata: Se iam neque uadari amplius, neque uadimonium promittere. PER *insidias* } supra: Obsecro, C. Aquilli, nosq. qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis; ut singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. DE AGRO *communi deiecerit*; } de saltu, agroq. communi, supra: Haec dum Romae geruntur, Quinctius interea, contra ius & consuetudinem, edicto praetoris de saltu, agroq. communi a seruis communibus ui detruditur. DE RE } de pecunia, quam sibi deberi diceret. AGENDI } in eo iudicio, quod fieri de pecunia solet. DE PROBRO } de possessis Quinctij bonis. supra. Id accidit praetoris iniquitate, & iniuria: primum, quod contra omnium consuetudinem iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri, Cum *reuocetur ad id iudicium*, } ad iudicium pecuniarium. supra: Pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. si ueretur, ut res, iudicio facto, parata sit: iudicatum solui, satis accipiat: quibus a me uerbis satis accipiet, ijsdem ipse, quod peto, satisdet. TAM *copiosa aduocatione* } tot aduocatis. Mire in hac parte, quae faceret Naeuius, eum quoque confitentem inducit. ILLVM *confessum* } aduocatorum. EXISTIMO. } tua fretus aequitate.

ORATIO

NIHIL igitur debuit, ut tu ipse praedicas. Quid, si debuisset? continuo ne caussa fuisset, cur a praetore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? uadimonium sibi ait esse desertum. ante quam doceo id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine, rem ipsam, & factum simul Sex. Naeuij considerare. Ad uadimonium non uenerat, ut ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique caussae, & necessitudines ueteres intercedebant: illico ne ad praetorem ire conuenit? continuo ne uerum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad haec extrema, & inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam, quid homini potest turpius, quid uiro miserius, aut acerbius usu uenire? quod tantum euenire dedecus? quae tanta calamitas inueniri potest? pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria, tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non exspectat; hoc tamen in miserijs adiumento, & solatio subleuatur. cuius uero bona uenierunt; cuius non modo illae amplissimae fortunae, sed etiam uictus, uestitusq. necessarius sub praecone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero uiuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. etenim mors honesta saepe uitam quoque turpem exornat, uita turpis ne morti quidem honestae locum relinquit. ergo hercule, cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe tacite, obscureq. conceditur. cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui, qua lege, & qua condicione pereat, pronuncient; de quo homine praeconis uox praedicat, & pretium conficit; huic acerbissimum uiuo, uidentique funus ducitur: si funus id habendum sit, quo non amici conueniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias uitae lacerandas, & distrahendas. itaque maiores nostri raro id accidere uoluerunt; praetores, ut considerate fieret, comparauerunt. uiri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim istuc descendunt, ui ac necessitate coacti, inuiti, multis uadimonijs desertis, saepe illusi, ac destituti. considerant enim, quid & quantum sit, alterius bona proscribere. iugulare ciuem ne iure quidem quisquam bonus uult: mauult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. haec in homines alienissimos, denique in inimicissimos uiri boni faciunt & hominum existimationis, & communis humanitatis caussa; ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit.

EXPLANATIO

VT TV *ipse praedicas*. } non id quidem praedicabat Naeuius, sed sibi potius pecuniam a Quinctio deberi: cum tamen reuocari nollet ad iudicium pecuniarium; & condicionem aequissimam satis accipiendi, & satisdandi repudiaret; fateri, & praedicare uidebatur, sibi nihil Quinctium debere.

APRAE-

A PRAETORE } a Burrieno nam a Dolabella non petijt, ut bona possideret, sed ut Quinctius iudicatum solui satisdaret; quod ab eo peteret, cuius ex edicto praetoris Romani bona dies triginta possessa essent. NEQVE *uiquam expedire.* } ut in einsmodi re statim a praetore is, qui sibi pecuniam deberi dicit, postulet, ut eius bona possideat. Ex *officij ratione* } pro officio meo. Ex *omnium consuetudine* } patronorum, an creditorum? nam de utrisque posse uideo intelligi. QVICVM *tibi affinitas, societas, omnes denique caussae, & necessitudines ueteres intercedebant*: } eadem sententia supra his uerbis explicata: Iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius uiuis, diuelli nullo modo poterat. Omnes caussae, ualet, omnia, quae mouere debent. VERVM *fuit* } aequum. QVID *uiro miserius?* } distinguit ab homine uirum. homini nihil turpius, uiro nihil miserius. turpe quidem est omnibus existimationem amittere: ei uero, qui sit inter homines uir, idest magno & excelso animo praeditus, miserrimum, & acerbissimum est. Antea legebatur, Quid uero miserius. nos, ut quasi languentem sententiam excitaremus, Viro, putauimus esse reponendum. IGNOMINIA *affectus*, } a censoribus notatus. IVDICIO *turpi conuictus*, } furti, tutelae, pro socio. BONIS *quidem suis utitur*, } amisit honestatem, sed bona sua retinet, habet unde uiuat. Duo proposuit exempla, unum eius, qui rem amittat, incolumi existimatione: de quo dicit, Facile consolatur honestas egestatem: alterum eius, qui honestatem amittit, salua re domestica: de quo subijcit, Hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. at Quinctio non ita adimuntur bona, ut integra sit existimatio: nec ita eripitur honestas, ut bona relinquantur: sed uictus, uestitusq. necessarius cum dedecore & probro sub praecone subijcitur. CVIVS *bona uenierunt*, } pro, si Quinctij bona uenibunt. non enim uenierant, sed id pugnabat Naeuius, ut uenirent. CVM *dedecore* } cum deserti uadimonij probro. SVBIECTVS *est*, } designat calamitatem Quinctij, & ait, Subiectus est, pro, si subijcietur. INFRA *etiam mortuos amandatur*. } quia non ei conceditur, ut possit honeste mori. non ei tantum uita, sed simul honeste moriendi potestas eripitur. ergo, si fieri potest, ut grauius morte aliquid sit, id quoque ei contingit. Eodem uerbo usus est in Catil. IV. Non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris, uinculisq. mandare. Pro Sulla: Mandare in ultimas terras. MORS *honesta* } pugnantia uidetur loqui. nam, si mors honesta uitam etiam turpem potest exornare; sequitur necessario, ut uita turpis honesta morte possit exornari. at hoc negant illa uerba: Vita turpis ne morti quidem honestae locum relinquit. uerum hoc quidquid est difficultatis, plane tollitur, si, Saepe, quod est in priore membro, ad posterius quoque referatur, hoc modo: Saepe accidit, ut honesta mors turpem quoque uitam exornet: saepe item, ut uita turpis exornari honesta morte non possit. Quinctius autem iniuria Naeuij eo redigitur, ut ne mori quidem honeste possit. deserti enim uadimonij fama adimit facultatem honestae mortis: sicuti saepe contra contigit, ut, qui honeste moritur, anteactae uitae sordes eluat, ac tollat. CVIVS *bona ex edicto possidentur*, } non quod factum sit, (bona enim ex edicto possessa negat: neque aliud agitur in hac caussa) sed quod factum esse Naeuius aiebat, id exempli caussa ponit. LIBELLI *celeberrimis in locis proponuntur*, } quod fieri solebat in proscriptione bonorum: & id Naeuius cum fecisset, impetrata a Burrieno praetore bonorum Quinctij possessione, libellos Alphenus deiecit. HVIC *ne perire quidem certe tacite, obscureq. conceditur*: } Certe, non abundar, ut creditur a nonnullis. id perspicuum fiet, si, ordine paullisper mutato, dicas: Huic certe ne perire quidem tacite, obscureq. conceditur. MAGISTRI, } qui uenditioni bonorum praesunt. ep. 1. ad Att. lib. I. & alibi. DOMINI } auget: magistros enim adhuc significat. QVA *lege, & qua condicione pereat*, } quo modo uendantur eius bona. PRETIVM *conficit*, } pro, pretium publice dicit. nam ipse pretium proscriptorum bonorum non conficiebat, sed ab alijs confectum palam recitabat. VIVO, *uidentiq. funus ducitur*: } transijt in adagium: ut in ea pro Sextio, & apud Terentium. &, quoniam hoc non solet euenire, ideo Quinctius, euenire cui uidetur, infra mortuos mandari paullo ante ad misericordiam commouendam dictus est. nam hoc totum, ab eo loco, Ergo hercule, subijcitur ad confirmandum, quod proxime antecedit. AD *reliquias uitae* } ad bona Quinctij, tamquam uitae reliquias, quas in humano corpore lacerant, discerpuntq. carnifices. RARO *id accidere* } quod iniuria Naeuij nunc accipit, ut absentis Quinctij bona proscriberentur. COMPARAVERVNT. } nam in edictis ita scribunt: ne cuius possideantur bona, nisi qui fraudationis caussa latitarit, aut heres cui non extet, aut qui exsilij caussa solum uerterit: ut infra. DENIQVE *inimicissimos* } uidetur addendum, In: & ad uim aliquid accedet: hoc modo, Denique in inimicissimos. Quod si haec in homines alienissimos, denique in inimicissimos uiri boni faciunt: cur non eadem in Quinctium Naeuius, non alienissimum, sed propinquum; non inimicissimum, sed socium fecit? HOMINVM *existimationis*, } ne cui bonam famam eripiant.

ORATIO

AD uadimonium non uenit: quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte uideretur, tamen eius atrocitas necessitudinis nomine leuaretur. Ad uadimonium non uenit: quis? socius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut uoluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad uadimonium non uenit: quis? is, qui tibi praesto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi praesto non esset, omnia tela coniecisti, quae parata sunt in eos, qui permulta male agendi caussa frandandiq. fecerunt? si de praedijs tuis ageretur, Sex. Naeui, si in paruula re captionis aliquid uererere, non statim ad C. Aquillium,

aut

aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiae, societatis, affinitatis ageretur; cum officij rationem, atque existimationis duci conueniret; eo tempore tu non modo C. Aquillium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne haec quidem tecum locutus es: Horae duae fuerunt: Quinctius ad uadimonium non uenit: quid ago? si mehercule haec tecum duo uerba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paullulum: aliquid loci rationi, & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confitendum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quaero abs te, C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctili, M. Marcelle, uadimonium mihi non obijt quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo uetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit: postulo ne a praetore, ut eius bona mihi possidere liceat: an, cum Romae domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid est, quod hac tandem de re uobis possit uideri? profecto, si recte uestram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. primum, exspectare; deinde, si latitare, ac diutius ludificare uideatur, amicos conuenire; quaerere, quis procurator sit domum denunciare. dici uix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam deuenire. Quid ad haec Naeuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in uita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum uirorum requiramus. quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? uiderint ista officia uiri boni, de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim, quaerant, & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim. memini: uetus est de scurra, multo facilius diuitem, quam patremfamilias fieri posse. haec ille si uerbis non audet, re quidem uera palam loquitur. etenim, si uult uirorum bonorum instituto uiuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi aetati utrumque difficile est. Non dubitaui, inquit, cum uadimonium desertum esset, bona proscribere. improbe: uerum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid, si nunquam deseruit? si ista caussa abs te tota per summam fraudem, & malitiam ficta est? si uadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiam si desertum uadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & praeclarum putas. audacem? cupidum? perfidiosum? uulgaria, & obsoleta sunt; res autem noua, & inaudita. quid ergo est? uereor mehercule, ne aut grauioribus utar uerbis, quam natura fert; aut leuioribus, quam caussa postulat.

EXPLANATIO

RES *ista*] uadimonij desertio. MALE *agendi*] iniuste, & malitiose litigandi. idem supra loquendi modus: Quo tempore primum male agere coepit. SI DE *praedijs tuis ageretur*] quorsum hic de praedijs? docti uiri, a quibus non dissentio, legendum ex antiquis libris existimarunt, Si dupondius unus, aut, quod malim, Si dupondius tuus. qui minimus nummus erat, ualore duorum assium. Maior autem, ut mihi uidetur, Naeuij esset ignominia, si legeretur, De pretijs tuis: cum scilicet uocem tuam uendebas. quam opinionem confirmat illud supra: Vocem in quaestum contulit. Et infra: Cuius uox praeconio quaestu prostitit. L. LVCVLLVM] iuris peritum. quamquam, L. Lucilium, legerim libentius: qui iurisconsultus clarus aetate sua fuit, docuitq. Ser. Sulpicium, ut ait Cicero in Bruto. nam L. Lucullum, qui postea de Mithridate, & Tigrane triumphauit, iurisconsultum fuisse, nusquam legi. HORAE *duae fuerunt*] inuidiose in Naeuium. qui cum queri posset, desertum a Quinctio uadimonium, ab eo die, quo ille, profecturus in Galliam, Roma egressus est ante diem IV. Kal. Febr. quod non nisi quatriduo post ex Publicio, qui ad uada Volaterrana Quinctio occurrerat: quatriduum tamen illud (nam spatij minus esse non potuit) Cicero contrahit in horas duas, atque adeo uix in unam horam: infert enim paullo post: Non in eam turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confitendum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium coepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. RESPIRASSET *cupiditas*] remisisses paullulum de cupiditate: non statim ad Burrienum praetorem uenisses. OBLITVS *es*] quasi per iocum eum exagitat: uitiumq. uoluntatis, memoriae uitium facit. M. MARCELLE] is est, quem iuris magis, quam eloquentiae, studiosum fuisse, Pedianus in Diuin. auctor est. LATITARE] quod uerbum erat in edicto: ut infra. AD HANC *rationem*] ad petendum a praetore, ut bona possidere liceat. EXTREMAM] quae tibi extrema, non prima, esse debuit. NECESSARIAM] ad quam non nisi necessario deueniendum fuit. RATIONEM *summi officij*] quam numquam in uita nouit. QVIBVS *rebus inuenerim*] bonis artibus partae diuitiae laudantur, & probitatis opinionem afferunt. at Naeuius, ne, quia diues, ideo putaretur bonus uir, fatetur se malis artibus ad diuitias peruenisse. Est autem oratoriae calliditatis, tribuere sermonem aduersarijs contra se ipsos. ut in Diuin. Hortensium inducit ita loquentem: Non illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare: reus ut absoluatur, non peto: sed, ut ab hoc potius, quam ab illo, accusetur, id peto. MVLTO *facilius diuitem, quam patremfamilias, fieri posse*] scurrae multo facilius esse, quam patrifamilias, diuitem fieri. turpiter enim, ut scurra, paterfamilias tem facere, non uult. scurrae personam Naeuio supra quoque imposuit Cicero, dicens: Neque parum facetus scurra Sex. Naeuius, neque inhumanus praeco est umquam existi-

existimatus. QVONIAM *tu id tibi arrogas,* ꝫ ut, deserto uadimonio, bona proscribere debueris. QVO *te nomine appellemus?* ꝫ artificiose, ut facinus augeat, ambigit de nomine. quo de genere diximus initio lib. IV. ETIAM SI *desertum uadimonium esset,* ꝫ cum uero desertum non sit, improbum te si appellemus, non satis est: exprimi tuam culpam oportet grauiore nomine. IMPROBISSIMVS *reperiebare.* ꝫ in proscribendis eius bonis, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique caussae, & necessitudines ueteres intercedebant: cum fieri a te plurima oporteret, antequam ad hanc rationem necessariam deuenires. NEGAS. ꝫ quasi leui malitia peccatum indicet; cum tuo nihil sit grauius. RES *autem* ꝫ a te commissa. QVAM *natura fert,* ꝫ quia uix in hominem conuenire uideantur.

ORATIO

AIS esse uadimonium desertum. Quaesiuit a te statim, ut Romam rediit, Quinctius, quo die uadimonium istuc factum esse diceres. respondisti statim, nonis Febr. discedens in memoriam rediit Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur: inuenitur dies profectionis, pridie Kal. Februarij. nonis Febr. si Romae fuit, caussae nihil dicimus, quin tibi uadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui potest? profectus una L. Albius, homo in primis honestus: dicet testimonium. profecti sunt familiares & Albij, & Quinctij: dicent hi quoque testimonium. litterae P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus caussa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. Et in hac eiusmodi caussa P. Quinctius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoq. uersabitur? & uehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quam fides iudicis consolabitur? uixit enim semper inculte, atque horride: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs uersatus est: id egit, ut amicos obseruantia, rem parcimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. at, si in caussa pari discedere inferior uideretur, tamen esset non mediocriter conquerendum: nunc in caussa superiore, ne ut par quidem sit, postulat: inferiorem esse patitur, dumtaxat usque eo, ne cum bonis, fama, fortunisq. omnibus Sex. Naeuij cupiditati, crudelitatiq. dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquilli, caussam omnino, cur postularet, non fuisse; quod neque pecunia debebatur, &, si maxime debberetur, commissum nihil esse, quare ad istam rationem perueniretur. attende nunc, ex edicto praetoris bona P. Quinctij possideri nullo modo potuisse. recita edictum. QVI. FRAVDATIONIS. CAVSSA. LATITARIT. *non est is Quinctius: nisi si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur.* CVI. HERES. NON. EXSTABIT. *ne is quidem.* QVI. EXSILII. CAVSSA. SOLVM. VERTERIT.

* * *

quo tempore existimas oportuisse, Naeui, absentem Quinctium defendi? aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres? nemo affuit: neque enim quisquam diuinare poterat te postulaturum: neq. quemquam attinebat id recusare, quod praetor fieri, sed non fieri ex edicto suo iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo affuit, non passus est, libellos deiecit Sex. Alphenus: qui primus erat officij gradus, seruatus est a procuratore summa cum diligentia. uideamus, quae deinde sint consecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico, conaris abducere: non patitur Alphenus, ui tibi adimit, curat ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quinctium: procurator negat. uadari uis: promittit. in ius uocas: sequitur. iudicium postulas: non recusat. Quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquem eiectum hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurrae diuitis quotidianum conuicium sustinere: nihil minus. eques R. locuples, sui negotij bene gerens, denique is, quem, quoties Naeuius in Galliam profectus est, procuratorem Romae reliquit. & audes, Sex. Naeui, negare absentem defensum esse Quinctium, cum eum defenderit idẽ, qui solebat? & cum is iudicium acciperet pro Quinctio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiscens, & concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem exstitisse, qui Quinctium iudicio defenderet? Postulabam, inquit, ut satisdaret: iniuria postulabas. ita iubebare. recusabat Alphenus. ita: uerum praetor decernebat. tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud, iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & caussam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum deiecisse, uadimonium promisisse; iudicium quin acciperet in ea ipsa uerba, quae Naeuius edebat, non recusasse, ita tamen, more & instituto per eum magistratum, qui auxilij caussa constitutus est, aut haec facta non sint, necesse est; aut C. Aquillius, talis uir, iuratus, hoc ius in ciuitate constituat; cuius procurator non omnia iudicia acceperit, quae quisque in uerba postularit; cuius, procurator a praetore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi; eius bona recte possideri posse; ei misero, absenti, ignaro omnia fortunarum suarum, omnia uitae ornamenta per summum dedecus, & ignominiam diripi conuenire. quod si probari nemini potest; illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt.

EXPLANATIO

PR. KAL. *Febr.*} dixi iam, aut ſupra legendum, Pr. Kal. Febr. aut hic, IV. Kal. Febr. LITTERAS *P. Quinctij*} ephemeris, a Quinctio ſcripta. CVM *adſtipulatore tuo*} cum eo, qui tuam calumniam ſuo teſtimonio confirmat. VIXIT *enim ſemper inculte, atque horride*} quia non de colligenda gratia laborauit, ut Naeuius. NON *ad ſolarium,*} locus in ſuperiore domo, Soli patens. Auguſti iocus eſt apud Macrobium. Cum de Tyriae purpurae, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente uenditore, Erige altius, & ſuſpice: Quid ergo? inquit. ut me populus Romanus dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum? Fuit & Solarium horologium, anno urbis CDLXXVII. in publico, ſecundum Roſtra, in columna conſtitutum: quo cum uti non liceret niſi ſereno die, Naſica cenſor aqua diuiſit horas dierum & noctium. IN *campo*} Martio, ludendi gratia, ut reliqua iuuentus. De Orat. lib. II. Vt illud in Titium, qui cum ſtudioſe pilae luderet, & idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregalesq. cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius, quod eum brachium fregiſſe diceret. IN *conuiuijs*} in luxu, & ſumptibus. OBSOLEVIT. } obſcuratus eſt, euanuit, ut in pictura, aut in ueſte propter uetuſtatem. DISCEDARE} exitus rei oſtenditur hoc uerbo. non enim eſt hic, diſcedere, pro, abire, ſed eo ſenſu, quo dictum eſt ad Att. lib. II. Si poſſum diſcedere, ne cauſſa optima in ſenatu pereat. NON *mediocriter conquerendum*} quia neminem in cauſſa pari aequum eſt inferiorem eſſe. par cauſſa ſi eſt, paria quoque reliqua ſint. NVNC} pro, Sed, Graeco more: ut pro Archia: Nunc inſidet quaedam in optimo quoque uirtus, quae noctes & dies animum gloriae ſtimulis concitat. DEDATVR} accommodatum uerbum cupiditati, crudelitatiq. Naeuij: quaſi dicat, tradatur inimico, bonis, fama, fortunis omnibus euertendus: ut pro Roſcio Am. Non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcij uita dedatur. AD *iſtam rationem*} ad poſtulationem, & proſcriptionem bonorum: quam ſupra, Rationem extremam neceſſariam, uocauit. AD *negotium ſuum proficiſcuntur.*} ut profectus eſt Quinctius in Galliam, relicto Alpheno procuratore. NE IS *quidem.*} cui ſupra libertos eſſe dixit. SOLVM *uerterit.*} mutilus locus. deeſt enim, quod ad haec edicti uerba Cicero reſpondeat. Neque uero Ciceronis tantum uerba deſiderantur, ſed, ut arbitror, etiam edicti: cum enim ſubijciatur: Quo tempore exiſtimas oportuiſſe, Naeui, abſentem Quinctium defendi: neceſſe omnino uidetur, praeire edicti uerba, quibus haec reſpondeant. apte autem congruerent in edicto: Qui abſens iudicio non ſit defenſus. Quod eo magis arbitror, quia uidetur edicti uerba iterare, cum ait infra: Quis eſt, qui fraudationis cauſſa latitaſſe dicat? quis, qui abſentem defenſum neget eſſe Quinctium? Et alio loco: Eum ipſum, qui fraudandi cauſſa latitet, eum ipſum, quem iudicio nemo defendat, eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, inuitum de praedio detrudi uetat. Et aliquanto poſt: Ex edicto autem non potuiſſe bona poſſideri, demonſtraui: quod neque fraudandi cauſſa latitaſſet, neque exſilij cauſſa ſolum uertiſſe diceretur. Reliquum eſt, ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copioſiſſime defenſum eſſe contendi. CVM *poſtulabas,*} a Burrieno praetore. NEQVE *quemquam attinebat id recuſare,*} cur enim quiſquam recuſaret, quod praetor non ex arbitrio ſuo, ſed ex edicto fieri iubebat? NON *fieri*} ſic ueteres libri: & maior uis eſt, quam ſi legatur, ut antea, Non modo fieri. HOMINEM *P. Quinctij*} ſeruulum: de quo ſupra. IN IVS *uocas:*} ad praetorem. Eodemq. ſenſu dixit iam, Vt te in ius adducerent. IVDICIVM *poſtulas:*} ut praetor iudicem, iudicijq. formulam det. SCVRRAE *diuitis*} Naeuij. EQVES *Romanus,*} equeſtris dignitas poſt ſenatoriam proxima, & equeſter ordo ſeminarium ſenatus fuit. inde enim cenſores in legendo ſenatu ſumebant, quos inter ceteros probitate, opibus, ingenio excellere arbitrabantur. &, ut eques Romanus eſſe nemo poterat, qui CD millia H-S, ideſt, ſcutatorum XII. millia non poſſideret: unde Horatius: Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint, Plebs eris: ſic, niſi qui duplum, ideſt DCCC millia, poſſideret, ab equeſtri ad ſenatorium ordinem tranſire non poterat. &, ut equiti Romano, ſi tueri ordinem uellet, CD millia, ſic, ſenatori ſi eſſe uellet, DCCC millia habere neceſſe fuit. Aliud eſt autem, Eques, dicere, aliud, Eques Romanus: eques enim erat, quicumque ſuo militabat equo; qui nec dicebatur, nec erat equeſtris ordinis; neque hunc cenſu CD millium eſſe neceſſe fuit: eques autem Romanus uocabatur is, qui publico mereret equo, & equeſtris eſſet ordinis, a cenſore lectus, & CD millia poſſideret, & equeſtribus quoque ornamentis, ut anulo aureo, tunica anguſti claui, (nam latus clauus ſenatorum erat) phaleris etiam uteretur: hanc diſtinctionem auctore Cicerone Phil. I. cognouimus: ut Liuij, Valerij, aliorum teſtimonia breuitatis cauſſa relinquantur. Nec uero, ſi quis ex equite Romano ſenator fieret, equum publicum amittebat, ut exemplo Neronis, & Salinatoris cenſorum docet Liuius: qui cum inter ſe diſſiderent, alter alterum equum publicum iuſſit uendere. Erant autem equites Romani tam plebeij generis, quam patricij: &, qui equitum, aut ſenatorum filij eſſent, nec equeſtri cenſu carerent, niſi tamen a cenſore legerentur, equites Romani non erant, ſed, qui equitum filij, equeſtri loco nati, & equeſtri loco eſſe, qui ſenatorum, ſenatorio loco nati, & equeſtri loco eſſe dicebantur. quemadmodum nec ſenatorum filij, licet DCCC millia, qui cenſus erat ſenatorius, poſſiderent, ſenatores erant, niſi a cenſorib. lecti eſſent in ſenatum. quod ſi ſenator equitem Romanum patrem habuiſſet, ut M. Cicero, Ser. Sulpicius, alij permulti: equeſtri loco natus, loco tamen eſſe non equeſtri, ſed ſenatorio dicebatur. Inſigne, nouumq. fuit in Pompeio Magno, quod ex Africa primum, deinde ex Hiſpania, nondum ſenator, ſed eques

Romanus triumphauit. Differebant a senatoribus uestitu, non quod diuersa toga uterentur: eadem enim erat omnium ordinum: sed quod, praeter uarietatem calceorum, tunica senatorum lato clauo purpureo erat intexta, equitum angusta. itaque dixit Velleius de Maecenate, qui ab ordine equestri ad senatorium, cum facile posset, transire numquam uoluit: Vixit angusto clauo contentus. Et Ouidius, in ordine se equestri constitisse, ad senatorium peruenire non potuisse, significat IV. Trist. his uersibus:

Curia restabat: claui mensura coacta est:
Maius erat nostris uiribus illud onus.

Quo more sum adductus, ut apud Suetonium in Othone, ubi legitur in peruulgatis libris, Augusti clauius fuit, reponendum putarem, Angusticlauius, unico uerbo, suffragante antiquo libro bibliothecae Vaticanae: eadem ratione, quemadmodum dixit idem in Nerone, A laticlauio, cuius uxorem attrectauerat, paene ad necem caesus est. Nominibus non iisdem semper appellati sunt, Celeres primum, deinde Fluxumines, tum Trossuli ultra C. Gracchum, postremo equites. quod a Plinio, & Festo memoriae mandatum, referre non alienum putauimus. De numero si quaeritur: tres tantum equitum centurias Romulus instituit, denos capiens e singulis curijs, quae XXX erant: Ser. Tullius ad XIIX, maioris praesidij caussa, aucta iam ciuitate, perduxit. quorum terceni singulis in legionibus militarunt. POSTVLABAM, } a Dolabella praetore. supra. ITA *uidebare.* } malim ex sententia: Ita: iubebat pr. idest praetor. nam & statim subijcitur: Ita: uerum praetor decernebat. Prima Naeuij obiectio est: Postulabam, ut satisdarer. Respondetur: Iniuria postulabas. Altera: Ita: iubebat praetor. Respondetur: Recusabat Alphenus. Tertia: Ita: uerum praetor decernebat. Respondetur: Tribuni igitur appellabantur. IVDICIVM *pati,* } quod paullo post dicit, iudicium accipere: id est, rei iudicatae acquiescere *ὑπομένειν δίκην*, Arist. lib. V. Polit. NEQVE *iudicio defendere;* } quia nec stitisse Quinctium, nec absentem esse defensum, Naeuius aiebat. Cui Cicero iam respondit in eo loco: Quo tempore existimas oportuisse, Naeui, absentem Quinctium defendi? CVM *auxilium a tribunis petas.* } tribuni pl. initio, flagitante plebe, creati sunt, ut iniuste uexatis, atque oppressis auxiliarentur. ANTEA *dixisse audio,* } P. Iunio Quinctium defendente. CAVSSAM *ipsam considero,* } ea, quae procurator Alphenus in tuenda Quinctij caussa fecit. QVID *aliud dicere possit,* } pro Naeuio contra nos. VADIMONIVM *promisisse,* } idibus Sept. cum ita inter eum & Naeuium conuenisset: quia M. Brutus, tribunus pl. intercessurum se palam dixerat, nisi quid inter ipsum Alphenum, & Naeuium conueniret. ITA *tamen,* } cum eo tamen, si tribunis ita uideretur. PER *eum magistratum,* } per tribunos pl. qui si auxilij caussa instituti sunt: cur eos contra insignem iniuriam Alphenus appellare non debuit? AVT *C. Aquillius,* } aut, cum facta esse constet, C. Aquillius, talis uir, iuratus, iniquum ius in ciuitate constituat, necesse est, hoc scilicet: cuius procurator non omnia iudicia acceperit, quae quisque in uerbo postularit, cuius procurator a praetore, ac tribuno appellare ausus sit, eum non defendi, eius bona recte possideri posse. QVAE *quisque in uerbo postularit;* } hoc dicit, quia satisdare noluerat Alphenus. AVSVS *sit,* } ut praetoris iudicium rescinderet. EI *misero* } misero, propter ea, quae sequuntur. IGNARO *fortunarum suarum,* } qui, quid in suis rebus ageretur, absens nesciret. QVOD *si probari nemini potest,* } Quinctium absentem iudicio non esse defensum, eiusq. bona recte possideri posse. EX *edicto bona possessa sunt.* } nam in edicto sumptum est, qui absens iudicio non sit defensus, eius bona possideri posse.

O R A T I O

AT enim tribuni pl. ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto praetoris R. oportuisse parere. quid, si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum, & Naeuium conueniret? uidetur ne intercessisse appellatio tribunorum non more, sed auxilij caussa? quid deinde fit? Alphenus, ut omnes intelligere possent iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, uiros bonos complures aduocat: testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quinctium absentem sine caussa facere conetur: sin autem inimicissime, atque infestissime contendere perseueret, se paratum esse omni recta, atque honesta ratione defendere: quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. eius rei, condicionisq. tabellas obsignauerunt uiri boni complures. res in dubium uenire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Naeuio sisti Quinctium. uenit ad uadimonium Quinctius: iacet res in controuersijs, isto calumniante, biennium, usque dum inueniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium caussa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno praeteritum esse uideatur? quid affertur, quare P. Quinctius absens negetur esse defensus? an uero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, & quia Naeuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Naeuio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? quod si uelim confiteri; illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad uincendum satis est, fuisse procuratorem, qui cum experiri posset. qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per ius, & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere.

EXPLANATIO

NE *audiemnt quidem* } hoc dicebat Hortensius, quia tribuni pl. auxilij caussa appellati, non intercesserant, nec Burrieni praetoris decretum infirmauerant. PRAETORIS *Romani*, } praetoris urbani Burrieni, qui proscribi bona Quinctij absentis iusserat ex edicto. M. BRVTVS } fortasse M. Bruti pater, qui Caesarem occidit. is enim & Marianus fuit, & a Cn. Pompeio necatus est, auctoribus Valerio, Plutarcho, Appiano. haec autem, quae hic narrantur, facta sunt, ut e superioribus constat, Scipione, & Norbano cos. quo anno tribunus pl. M. Brutus fuit, Mariana factione dominante. IPSVM *Alphenum*, } Alphenum, glossema esse puto. iam enim dixit, Procuratorem: quo refertur, Ipsum. NON *morae*, } non ut moram afferret, quod aduersarij calumniabantur, quia tribuni pl. idibus Sept. Quinctium sisti iusserant. HVIVS } absentis Quinctij: ne quis eum latitare, aut solum uertisse, suspicaretur. PRO *communi necessitudine* } Quinctij, & Naeuij. SIN *autem inimicissime, atque infestissime contendere perseueret* } hoc est, quod supra dixit: Istum aequum esse famae, fortunisq. P. Quinctij consulere, & aduentum eius exspectare; quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus, illum ad suas condiciones perducere; sese nihil precari, &, si quid agere uelit, iudicio defendere. SE *iudicio id, quod edat, accipere.* } malim, Iudicium: ut paullo ante: Iudicium quin acciperet, in ea ipsa uerba, quae Naeuius edebat, non recusasse. FIT, } conuenit inter Alphenum & Naeuium. quod nisi conueniret, intercessurum se esse, M. Brutus, tribunus pl. palam dixerat. REBVS *omnibus integris*, } hoc explanatur sequentibus uerbis: Neque proscriptis, neque possessis bonis. SISTI *Quinctium* } id. Sept. IACET *res in controuersijs* } iudicium non expeditur, Naeuio rem de industria protrahente: litigatur tamen dicis caussa. propterea infra: Cui neque magistratus adhuc aequus inuentus est. Et in extrema oratione: Ab omni magistratu agitatus, atque perterritus. ISTO *calumniante*, } rem uarijs artib. producente. quod supra dixit: Annum & sex menses nihil petit: quiescit: condicionibus hunc, quoad potest, producit. Eodem sensu ad Varronem: Quod antea calumniabar: indicabo malitiam meam. Ad Lentulum: Per aduersarios tuos uarijs calumnijs extracta res est. BIENNIVM, } auget. nam supra, Annum, & sex menses, dixit. VSQVE *dum inueniretur*, } usque dum praetorem nactus esset, qualem uellet. AB *usitata consuetudine* } usitata consuetudo fuit, ut iudicium de re prius, quam de probro, fieret, quod contra Dolabella decreuit. IN *hoc singulare iudicium* } singulare appellat, quia non usitatum, & in una Quinctij caussa factum: ut scilicet sponsionem P. Quinctius cum Naeuio faceret, si bona sua ex edicto possessa essent. quo genere iudicij caussam priore loco dicere cogebatur. ILLIS *dominantibus*? } Marianis: quibus anno proximo superiore debellatis, dominari Sulla coeperat. QVOD *si uelim confiteri*, } Naeuio parem certationem cum Alpheno illo tempore non fuisse. Dicit autem, Quod si uelim confiteri: quasi liceat ei non confiteri: cum & Naeuius ipse Marianarum partium fuerit: ut infra narratur. AD *uincendum satis est* } nam, si absens Quinctius iudicio defensus est, edictum eius caussae non nocet, in quo est, eius bona possideri posse, qui iudicio absens non sit defensus. QVALIS *is fuerit*, } Marianus, an Sullanus. SI MODO *absentem defendebat per ius, & magistratum*, } de quo loquitur edictum. Magistratum, dixit, pro, tribunos pl.

ORATIO

ERAT, inquit, illarum partium. quid ni? qui apud te esset educatus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidē haereret. sicut tu semper summe concupisti, idem uolebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. tu contra Burrieni, qui iniuriam decernebat; omnium denique illorum, qui tum & poterant per uim, & scelus plurimum, &, quod poterant, id audebant. an omnes tu istos uincere uolebas, qui nunc, tu ut uincas, tantopere laborant? aude id dicere, non palam, sed his ipsis, quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus, ac deleri arbitror oportere. unum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus; potentissimus Naeuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Naeuius impetrabat. neque enim inter studium uestrum quidquam, ut opinor, interfuit: ingenio, uetustate, artificio tu facile uicisti. ut alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum ijs, & propter eos perijt, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant uincere; ut amici tibi essent, qui uincebant, effecisti. quod si tum par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat; quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc aequus inuentus est; neque iudicium redditum est usitatum; non condicio, non sponsio, non denique ulla umquam intercessit postulatio, mitto aequa, uerum ante hoc tempus ne fando quidem audita.

EXPLANATIO

QVI *apud te esset educatus, quem tu a puero sic instituisses*, } si Marianus Alphenus ex educatione, & disciplina tua fuit. VT *nobili* } nobilitas pro Sulla, plebs pro Mario pugnauit. NE *gladiatori quidem* } ut ita nobilitatem odisset, ut ne gladiatori quidem, multarum pugnarum uictoria nobili, fauere uellet. Ludit in uoce, Nobli. est enim & in ciue nobilitas, & in gladiatore. SVMME *concupisti*, } Marianos uincere. PAR *contentio* } non ille magis, quam tu, gratiosus erat, Marianis dominantibus. INTERCEDEBAT. } intercessurum se, nisi quid inter eos conueniret, palam dicebat. INIVRIAM *decernebat*; } antiquus liber, Iniuria: quod probo. ISTOS } Sullanos. QVOS *aduocasti*. } in quibus erat L. Philippus, consularis, & censorius. EAM *rem* } ciuilem contentionem. IMPETRABAT. } a praetore: cum Alphenus a tribunis pl. non impetrasset. quod ijs intelligitur uerbis: Appellantur tribuni: a quibus cum esset certum auxlium petitum, ita tamen discedit ur, ut; idibus Sept. P. Quinctium sisti Sex Alphenus promitteret. STVDIVM uestrum } aeque studiosi eratis earundem partium. VETVSTATE, } usu diuturno, uetere malitia. VICISTI. } quia ille interfectus est cum Marianis; tu gratia uales etiam apud istos, qui ut uincerentur, optabas. ALIQVEM *contra te aduocare poterat*: } supra, Nostros aduocatos acerrime submoueri. Et: Viros bonos complures aduocat. MAGISTRATVS *aliquis* } ut tribuni pl. CONSISTERET: } agi posset. NEQVE *iudicium redditum est usitatum*, } a praetore Dolabella. de quo supra: Decernit: quam aequum, nihil dico: unum hoc dico, nouum. Et: Iacet res, isto calumniante, biennium, usque dum inueniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium caussa omnis concluderetur. NON *condicio*, } uel ut satisdaret solus, uel ut sponsionem faceret Quinctius. NON *sponsio*, } qua cogitur Quinctius priore loco caussam dicere. POSTVLATIO } ut eius bona ex edicto possiderentur, significatur apud Burrienum praetorem Naeuij postulatio.

ORATIO

DE re pecuniaria cupio contendere: non licet. at ea controuersia est: nihil ad me attinet: caussam capitis dicas, oportet. accusa, ubi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante, nouo modo, priore loco dixeris: dicendum necessario est: praestituendae horae ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies, hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum, & gratiam negligat. pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, grauitate, honore florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi, ac potentissimi, quorum frequentiam, & consessum non modo P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis, qui extra periculum sit, perhorrescat. haec est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum uelitabaris. huic, ne ubi consisteret quidem contra te, locum reliquisti. quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum haec ita facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. etenim, si ex edicto possedisti; quaero, cur bona non uenierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemo ne fuit, cui deberet Quinctius? fuerunt, & complures fuerunt: propterea quod Caius frater aliquantum aeris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab hoc omnes alienissimi, & ijs debebatur; neque tamen quisquam inuentus est tam insigniter improbus, qui uiolare P. Quinctij existimationem absentis auderet. unus fuit affinis, socius, necessarius, Sex. Naeuius, qui, cum ipse ultro deberet, quasi eximio praemio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut, per se afflictum, atque euersum, propinquum suum non modo honeste partis bonis, uerum etiam communi luce priuaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis caussa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt; fides huius, multis locis cognita, ne perfidia Sex. Naeuij derogetur, laborant. in huiusmodi sponsionem testes dare oportebat, ex eo numero, qui haec dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudauit, a me nominis eius, quod infitiatus esset, diem petiuit: ergo experiri non potui, latitauit, procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. parantur testes, qui haec dicant. uerum opinor uideremus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, ut, si ueritatem uolent retinere, grauitatem possint obtinere; sin eam negligent, ita leues, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad uerum probandum auctoritatem adiuuare. Ego haec duo quaero: primum, qua ratione Naeuius susceptum negotium non transegerit, hoc est, cur bona, quae ex edicto possidebat, non uendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus alijs ad istam rationem nemo accesserit: ut necessario confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseuerare & transigere potuisse. Quid, si tu ipse, Sex. Naeui, statuisti bona P. Quinctij ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniam contra te est, grauissimum debet esse. emisti bona Sex. Alpheni, L. Sulla dictatore uendente: socium tibi in his bonis edidisti Quinctium. plura non dico. cum eo tu uoluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat: & eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama, fortunisq. omnibus arbitrabare.

EXPLANATIO

DE RE *pecuniaria cupio contendere: non licet.*} locus ad ostendendã caussae iniquitatem, per quandam rei & aduersarij contentionem inductus. exempla non desunt eiusdem generis, ut a ceo, quod nunc occurit, lib.I. in Verrem: Quid erat, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. at caussa cogit. moriere, si appellaris. At remiges non erant. Praetorem tu accusas? frange ceruicem. Non licet. cur non licet? quia iam ego a Burrieno praetore impetraui, ut ex edicto bona possiderem. AT EA *controuersia est?*} ideo enim uadari me coepisti, quia pecuniam deberi tibi a me diceres. Supra: Profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud, unde haec omnia nascuntur. VAE *ita necesse est.*} quando ita necesse est. si caussa capitis nobis dicenda est, accusa: nam reus posteriore loco solet dicere. ARCESSETVR.} ad praetorem: ut praestituantur horae ad arbitrium nostrum. Significat id, quod supra narrauit: Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, praestituerer. PRO *me*} aduocatus, non patronus. HONORE} consularis, & censorius. NON *illa*} querebatur Naeuius iniquam sibi, Marianis dominantibus, certationem cum Alpheno fuisse. Immo uero, inquit Cicero, haec iniqua certatio est: non illa, qua, more uelitum, contra Alphenum pugnabas. quae, si cum hac conferatur, non certatio, sed uelitatio quaedam erit appellanda. nec Alpheni ea contra te, sed contra Alphenum tua. HVIC} non Alpheno, sed Quinctio. NE VAE *consisteret quidem*,} paullo ante: Cui nec magistratus adhuc aequus inuentus est. SPONSORES,} qui pro C. Quinctio, P. fratre, spoponderant. AB HOC *alienissimi*,} nulla cum Quinctio necessitudine coniuncti. VIOLARE P. *Quinctij existimationem*} quam uiolauit affinis, socius, necessarius. QVI CVM *ipse ultro deberet*,} non est in, Vltro, prompta uoluntas, ut alibi, sed contrarij significatio, cum hoc dicat: tantum abest, ut ei Quinctius, ut ipse ultro pecuniam Quinctio deberet. Virg.lib.2.Aen. Hic lacrymis uitam damus, & miserescimus ultro. Terentius in Ad. Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant, sibi fieri iniuriam ultro, si quam fecere, ipsi expostulant, & ultro accusant. Idem in Phor. O audaciam, etiam me ultro accusatum aduenit. PER SE *afflictum, atque euersum*} diu uexatum litib. a Naeuio, praetore non inuento, non modo a quo ius impetraret, sed ne unde arbitratu quidem suo postularet. In extremo: Ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem praeter te appellet habet neminem. Potest etiam referri ad fundum Gallicanum, in quem nondum uidetur Quinctius fuisse restitutus: cum dicat Cicero in extrema oratione: E fundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari uideret, ipse nobili filiae dotẽ conficere non posset, nihil alienum tamen uita superiore commisit. QVAE *est, qui fraudationis caussa latuisse dicat?*} edicti uerba sunt, qui fraudationis caussa latitarit? QVIS, *qui absentem defensum neget esse Quinctium?*} & hoc ad edicti uerba pertinet: quae tamen desiderantur, ut supra docuimus. Ratio} negotium. IN *istiusmodi sponsionem*} pro Naeuio contra Quinctium facta, iussu praetoris Dolabellae. TESTES *dare oportebat*} quos cum non dederit Naeuius, iniuste sponsio facta est. A ME *nominis eius, quod infitiatus esset, diem petiuit:*} nisi fallor, haec quoque edicti uerba fuerunt: Qui nominis eius, quod infitiatus sit, diem petiuerit. ITA *se graues esse*,} graues illi quidem uiri sunt, quibus testibus utetur Naeuius: sed, nisi ueritatem in testimonio retinebunt, grauitate amittent, leuis eorum auctoritas erit: sin autem uerum dicent, nihil eorum de grauitate detrahetur. SEX. *Alpheni*,} uidetur pro Marianis contra Sullam pugnasse, & interfectus esse. IN *hereditaria societate*} in ea societate, quae tibi cum P. Quinctio non uoluntaria, sed ideo fuerat, quia bona omnia fratris eius C. Quinctij, ad eum hereditate peruenerant: ut ideo socius esset, quia heres: at ei tu socius in emendis Alpheni bonis, tua sponte esse uoluisti. QVEM *spoliatum fama, fortunisq. omnib. arbitrabare.*} ex eo, quod eius bona ex edicto possedisses.

ORATIO

DIFFIDEBAM mehercule, C. Aquilli, satis animo certo & confirmato me posse in hac caussa consistere: sic cogitabam, cum contra dicturus essem Hortensius, & cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum a me peteret, & summe contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam caussam perorare, sed omnino uerbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi uideri ore durissimo esse, qui praesente eo gestum agere conaretur; qui uero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti aut uenusti habere uisi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me uereri. Tum mihi Roscius & alia multa, confirmandi mei caussa, dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod adhibebat erga propinquum suum, quemuis commoueret. etenim, cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eo non accedat. Verumtamen, quid si, inquit, habes eiusmodi caussam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, ad summum tri-

duo DCC *millia passuum ambulare? tamen ne uereris, ut possis haec contra Hortensium contendere? minime, inquam. sed quid id ad rem? nimirum, inquit: in eo caussa consistit. quo modo? docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Naeuij, quod si solum proferretur, satis esse deberet. quod abs te, C. Aquilli, & a uobis, qui adestis in consilio, quaeso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse, & audaciam; hinc ueritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona, postulas, ut ex edicto possidere liceat: quo die? te ipsum Naeui uolo audire: uolo inauditum facinus ipsius, qui id commisit, uoce conuinci. dic Naeui diem. ante V. Kal. interkalares. bene agis. quam longe est hinc in saltum uestrum Gallicanum? Naeui, te rogo.* DCC *millia passuum. optime. de saltu deijcitur Quinctius, quo die? possumus hoc quoque ex te audire: quid taces? dic inquam diem. pudet dicere: intelligo: uerum & sero, & nequidquam pudet. deijcitur de saltu, C. Aquilli, pridie Kal. interkalares. biduo post, aut, ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo* DCC *millia passuum conficiuntur. o rem incredibilem: o cupiditatem inconsideratam: o nuncium uolucrem. administri, & satellites Sex. Naeuij Roma trans alpes in Sebusianos biduo ueniunt. o hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu potius Pegasos habeat. hic ego, si Crassi omnes cum Antonijs exsistant; si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc caussam noles cum Hortensio dicere; tamen superior sim necesse est. non enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia: est quaedam tamen ita perspicua ueritas, ut eam infirmare nulla res possit. An, antequam postulasti, ut bona possideres, misisti, qui curarent ut dominus de suo fundo a sua familia ui deijceretur? utrumlibet elige. alterum incredibile est, alterum nefarium, & ante hoc tempus utrumque inauditum.* DCC *millia passuum uis esse decursa biduo? dic. negas? ante igitur misisti. malo. si enim illud diceres, improbe mentiri uiderere: cum hoc confiteris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio, & talibus uiris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium, probabitur? quid haec amentia? quid haec festinatio? quid haec immaturitas tanta significat? non uim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam ius, quam officium, quam pudorem? mittis iniussu praetoris: quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere non ne poteras? postulaturus eras: quando? post dies* XXX. *nempe, si te nihil impediret; si uoluntas eadem maneret; si ualeres; denique si uiueres. Praetor iussisset. opinor; si uellet, si ualeret, si ius diceret, si nemo recusaret; qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere uellet. nam, per deos immortales, si Alphenus, procurator P. Quinctij, tibi tum satisdaret, & iudicium accipere uellet, denique omnia, quae postulares, facere uoluisset, quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? at hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis dijs penatibus praeceps eiectus, iam, quod indignissimum est, suorum seruorum manibus, nuncio atque imperio tuo uiolatus esset. corrigeres haec scilicet tu postea. De cuiusquam uita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te caecum cupiditate, & auaritia fuisse, ut, cum, postea quid futurum esset, ignorares, (accidere autem multa possent) spem maleficij praesentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque haec perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te praetor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris, aut potueris P. Quinctium de possessione deturbare.*

EXPLANATIO

PHILIPPVS} aduocatus, non patronus. TIMORE *prolaberer.*} quod initio dixit: Eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor. HVIC *Q. Roscio*} Comoedo, pro quo exstat Ciceronis oratio. PROPINQVVM *suum*} sororis suae uirum. P. Quinctium. CVM *artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eo non accedat.*} leporem habet haec sententia, duabus distincta partibus, & mire ualet ad laudandum. itaque lib. 3. in Verrem sic de Chilone teste: Qui isti ita amicus, & necessarius est, ut, etiamsi uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur: ita uir bonus est, ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. De iurisconsulto autem Aquillio pro Caecina: Qui ita iustus, & bonus uir est, ut natura, non disciplina, consultus esse uideatur; ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non scientia solum quaedam, uerum etiam bonitas nata esse uideatur. Et ad Q. fr. ep. 1. lib. I. Cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina uideatur moderata esse potuisse: ea autem adhibita doctrina est, quae uel uitiosissimam naturam excolere possit. Qua in epistola ut natura primum separatim a doctrina, deinde doctrina separatim a natura laudatur: sic in illa ad M. Brutum, ita seorsum ab ingenio extollitur industria, studiumq. Valerij Messallae, ut ingenium tamen in eo summum esse dicatur. Tanta, inquit, industria est, tantumq. euigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda uideatur. ORE *durissimo*} summa impudentia. CONTRA *talem artificem*} Q. Hortensium. QVOD *habebat erga propinquum suum*} malim, Adhibebat. QVI EO *non accedat.*} scenicam enim artem agere, probro fuit. Similiter eum laudat in oratione, quam pro ipso habuit. Quem populus Romanus, inquit, meliorem uirum, quam histrionem, esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. QVOAD *potuerit,*} uictam denique esse ueritatem, & pudorem Quinctij, cupiditate, & audacia Naeuij, significat. ANTE *V. Kal. interkalares*} Non hoc uidetur esse diem indicare, sed tempus. dies enim sic, V. Kal. Interkalares significatur. itaque, si suffragarentur antiqui libri, legerem libenter, ante diem V. Kal. interkalares, quem diem hic certe non ostendit loquendi modus, Ante V. Kal. Nihil autem refert, utro modo loquamur, Ante diem V. Kal. an, V. Kal. quod probaui iam in eo loco: Roma egreditur ante diem

IV.

IV. Kal. Febr. dies autem hic est uigesimus sextus mensis Februarij, interkalaris appellati eo anno, cum dies unus interponitur, quod quarto quoque anno fit: cum annus constet diebus CCCLXVI. senis horis additis in singulos annos. Necesse autem est, eum, quem dixi, diem sextum significari, ut triduo distet a pridie Kal. interkalares, qui postremus est mensis interkalaris dies, idest uigesimusnonus. quo utitur Cicero contra Naeuij mendacium argumento. STATIM *de iure* } statim ut aliquis a praetore in Galliam cucurrerit. nam, De iure, ad praetorem refertur, non ad iudices. id paullo ante ostendit his uerbis: Bona, postulas, ut ex edicto possidere liceat. Eodem modo explanauimus illud supra: Illud etiam restiterat, quod extremo die fecerunt, ut te in ius adducerent. Et illud: In ius uocas, sequitur. SSV *potius Pegasos* } Pegasi, alati equi, ex Medusae sanguine, quam Perseus interemit, nota uel pueris fabula est. HANC *caussam uoles cum Hortensio dicere*; } aderat igitur ut aduocatus, non ut patronus. DOMINVS } Quinctius. DE SVO *fundo* } De saltu, agroq. communi. nam etsi, De suo fundo, &, A sua familia, dicit: de fundo tamen communi, & de communi familia, est accipiendum: cum supra dixerit: Haec dum Romae geruntur, Quinctius interea, contra ius & consuetudinem, edicto praetoris de saltu, agroq. communi a seruis communibus ui detruditur. Est igitur, De suo fundo, de eo fundo, qui ad eum pro dimidia parte attineret: &, A sua familia, cuius ipse pro sua parte dominus esset. A SVA *familia* } a seruis communibus. VTRVMLIBET *elige*. } uel misisse te in Galliam, postea quam postulasti a praetore, ut ex edicto possidere bona liceret: uel misisse, antequam postulasti. ALTERVM *incredibile est*, } si misisti, postea quam postulasti, incredibile est, eos, qui missi a te sunt, biduo, aut non toto triduo DCC millia passuum decurrisse. postulasti enim ante diem V. Kal. interkalares: deiectus est autem Quinctius de suo fundo pridie Kal. interkalares. ALTERVM *nefarium*, } si misisti, ante quam postulasti, ut bona possideres. VTRVMQVE *inauditum*. } unum, biduo, uel non toto triduo DCC millia passuum esse decursa: alterum, bona alicuius possidere aliquem esse ausum, antequam a praetore postularet, ut ex edicto possidere liceret. MALO } dicere te hoc, ante misisse. SI ENIM *illud diceres* } DCC millia passuum biduo, aut non toto triduo esse decursa. CVM HOC *confiteris*, } te ante misisse, cum postulares. NE *mendacio quidem* } de DCC millibus passuum biduo decursis. quod quia uides credi non posse, ideo confugies huc, ut misisse te, ante quam postulares, fatearis. quod nefarium esse, negari non potest: nec ab Aquillio, talibusq. uiris ullo modo probabitur. QVIN *haec amentia*? } mittere in Galliã, ut bona possideantur, prius quã postulares, ut ex edicto possidere liceret. NON *latrocinium*? } in quo maius aliquid est, quam in scelere. POST *dies triginta*: } exempli gratia. Quaenam, inquit, haec tua ratio est, si dicis, te postulaturum fuisse? non enim debebas, quamquam postulare cogitares, ante postulationem in Galliam mittere, qui de fundo Quinctium expellerent. SI NEMO *recusaret, qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere uellet*. } nam, si nemo satisdaret, bona possideri iure possent. unde illa D. lib. 42. tit. 6. Quod si, quasi suspectus, satisdare iussus, decreto praetoris non obtemperauerit: tunc bona hereditatis possideri, uenumq. dari ex edicto suo permittere debebit. Animaduertendum, ex, Nemo, quod aperte negat, elici tamen significationem, quae affirmat; ut consequentibus uerbis, Satisdaret, Iudicium accipere uellet, consentiat. Idem enim est, ac si dixisset: si non aliquis recusaret, qui satisdaret, & iudicium accipere uellet. ita, Nemo, non semper idem ualet, sed modo negat, modo affirmat, habita ratione compositionis. idq. saepe eodem loco, ut pro Q. Roscio: Aduersaria in iudicio protulit nemo, codicem protulit. Ibidem: Quis umquam ad arbitrum, quantum petijt, tantum abstulit? nemo: quantum enim aequius esset sibi dari, petijt. Et Horatius: Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes. Nam in, Viuat, negatur; in, Laudet diuersa sequentes, affirmatur. Eiusdem generis est uerbum, Nolo, ideo quia componitur ex, non, &, uolo. exemplum habemus in ep. ad Cornificium: Noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere. Subauditur enim, Velis, in posterioribus uerbis. Nec ab his disiungo uerbum, Nego, compositum ex, nec, & aio. negat enim, & affirmat simul Phil. IIX. in eo loco: Et quidem, quo melior senator uideatur, negat se illi amicum esse debere: cũ suo magno esset beneficio, uenisse cum contra se. Haec enim postrema uerba ad, Negat, referri non possunt, sed affirmationem necessario requirunt, quae sumitur ab eodem uerbo. CORRIGERES *haec scilicet tu postea*. } cum infecta, quae facta sunt, fieri non possint. DE *cuiusquam uita* } uidetur Naeuius in Quinctij uitã inuehi solitus. CVM, *postea quid futurum esset, ignorares*, } nã, si ais, Postulaturus eram: respondere potest, accidere potuisse, ut aliquid impediret. si, Praetor iussisset: certum hoc non erat. fortasse enim, aut nollet, aut non ualeret, aut ius non diceret; aut procurator Quinctij recusaret, & ex ipsius praetoris decreto satisdaret, ac iudicium accipere uellet. IN INCERTO *reliqui temporis euentu* } qui caecus cupiditate & auaritia, fore rata, & certa sperares, quae tibi irrita, incertaq. esse potuissent. ea uoto erant, postulatio tua, & praetoris edictum. nam ita postulaturus eras, si te nihil impediret, si uoluntas eadem maneret, si ualeres, denique si uiueres. praetor autem ita iussisset, si uellet, si ualeret, si ius diceret, si Quinctij procurator Alphenus satisdaret, nec iudicium accipere uellet. DEBVERIS, *aut potueris* } si te praetor iussisset, ex edicto possidere, de suis tamen bonis Quinctium deturbare nec debuisti, nec potuisti. longe enim aliter possedisti, quam praetor edixit.

O R A T I O

OMNIA *sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis ut perspicere possit, in hac caussa improbitatem, & gratiam cum inopia, & ueritate contendere. Praetor quemadmodum possidere iussit? opinor, ex edicto. Sponsio quae in uerba facta est? ni ex edicto praetoris bona P. Quinctij possessa non sint. Redeamus ad edictum. id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid est caussae, C. Aquilli, quin, si longe aliter possedit, quam praetor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione uicerim? nihil, opinor. cognoscemus edictum.* QVI EX. EDICTO. MEO. IN. POSSESSIONEM VENERIT. *de te loquitur, Naeui, quemadmodum tu putas: ais enim, te ex edicto uenisse: tibi, quid facias, definit, te instituit, tibi praecepta dat.* EOS. ITA. VIDETVR. IN. POSSESSIONE. ESSE. OPORTERE. *quo modo?* QVOD. IBIDEM. RECTE. CVSTODIRE. POTERVNT. ID. IBIDEM. CVSTODIANT. QVOD. NON. POTERVNT. ID. AVFERRE. ET. ABDVCERE. LICEBIT. *quid tum?* DOMINVM, *inquit,* INVITVM. DETRVDERE NON. PLACET. *eum ipsum, qui fraudandi caussa latitet; eum ipsum, quem iudicio nemo defendat; eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, inuitum de praedio detrudi uetat. proficiscenti tibi in possessionem praetor ipse, Sex. Naeui, palam dicit; Ita possideto, ut tecum simul possideat Quinctius: ita possideto, ut Quinctio uis non afferatur. quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romae domus, uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi uadimonium non deseruisset: haec omnia mitto; illud dico, dominum expulsum esse de praedio, domino a familia sua manus allatas esse ante suos lares familiares. hoc dico,*

*

Naeuium ne appellauisse quidem Quinctium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde; quod omnia iudicia difficillima cum summa sua inuidia, maximoq. periculo P. Quinctij fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo uno haec omnia nata, & profecta esse concedit. Quo in loco condicionem tuli; si uellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum solui satisdaturum; dum ipse, si quid peteret, pari condicione uteretur. Ostendi, quam multa ante fieri conuenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur, praesertim cum Romae domus eius, uxor, liberi essent, & procurator aeque utrinsq. necessarius. Docui, cum desertum esse dicat uadimonium, omnino uadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romae quidem eum fuisse. id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & caussam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quod neque fraudandi caussa latitasset, neque exsilij caussa solum uertisse diceretur. Reliquum est, ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, sed ab equite R. propinquo, & necessario suo, quem ipse Sex. Naeuius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum, si tribunos appellarit, iccirco minus iudicium pati paratum fuisse, neque potentia procuratoris Naeuio ius ereptum: contra, istum potentia sua tum tantum modo superiorem fuisse, nunc nobis uix respirandi potestatem dare. Quaesiui, quae caussa fuisset, cur bona non uenissent, cum ex edicto possiderentur. Deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnesq. pro P. Quinctio pugnent, praesertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum usus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC *millia passuum esse decursa, aut Sex. Naeuium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postularet, ut ei liceret bona possidere. Postea recitaui edictum; quod aperte dominum de praedio detrudi uetaret: in quo constitit, Naeuium ex edicto non possedisse, cum consisteretur ex praedio ui detrusum esse Quinctium. Omnino autem bona possessa non esse constitui, quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in uniuersis, quae teneri, ac possideri possint. Dixi, Romae domum fuisse, quo iste ne adspirarit quidem; seruos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuisse, quem attingere conatus sit, prohibitum fuisse, quieuisse. in ipsa Gallia cognostis in praedia priuata Quinctij Sex. Naeuium non uenisse: denique ex hoc ipso saltu, quem, per uim expulso socio, possedit, seruos priuatos Quinctij non omnes eiectos esse. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisq. Sex. Naeuij quiuis potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neque nunc agere, nisi uti per uim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij totum agrum, qui communis est, suum facere possit.*

E X P L A N A T I O

PRAETOR } Burrienus. SPONSIO } iubente Dolabella praetore facta. POSSESSA *non sunt?* } sic in quibusdam libris, mendose. nam abundat, Non. totam sententiam explicauimus in eo loco: Iubet P. Quinctium sponsionem cum Sex. Naeuio facere, si bona sua ex edicto P. Burrieni praetoris dies triginta possessa essent. E x *edicto uenisse.* } in possessionem. MALE *agat*, } astute, malitiose, de solutione non cogitans, permulta fraudandi caussa faciens. supra: Quo tempore primum male agere coepit. Et: Qui permulta male agendi caussa, fraudandiq. fecerunt. IVS *non auferatur* } rectius, Vis ne afferatur, suffragante uetere libro, & ipso Cicerone, qui subiungit: Illud dico, dominum expulsum esse

de

de praedio, domino a familia sua manus allatas esse ante suos lares familiares. DOMINVM } u's adu'tur sententiae similibus uerbis, Dominum, Domino, Suas, Suos. HOC *dico*, } & hic, & post uerbum, Quotidie, quin desideretur aliquid, dubitari non potest: quid antem, dininare non licet. Illa quidem uerba, Deinde qnod omnia iudicia, cum superioribus apte non coniunguntur, potius ad illa spectant inferiora. Quo in loco condicionem tuli. QVO *in loco* } Cum illa quaestus esset, quae supra exponuntur ijs uerbis: Quid igitur pugnas? an, quod saepe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem caussam priore loco dicat? & eam, cum orarit, tum denique uocem accusatoris audiat? CONDICIONEM *tuli*, } cum dixit, Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiet statim: non recusamus. numquid praeterea? si ueretur, ut res iudicio facto parata sit, iudicatum solui satis accipiat: quibus a me uerbis satis accipiet, ijsdem ipse, quod peto, satisdet. PARI *condicione uteretur* } ut Naeuius quoque satisdaret. OSTENDI, *quam multa ante fieri conuenerit*, } id supra ostendit his uerbis: Profecto, si recte uestram bonitatem, ac prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis sponsuri: primum exspectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare uideatur, amicos conuenire, quaerere quis procurator sit, domum denunciare. dici uix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam, necessariam deuenire. QVO *die hunc sibi promisisse dicat*, } nonis Februarij. tota res narratur supra his uerbis: Ais esse uadimonium desertum: quaesiuit a te statim, ut Romam redijt, Quinctius, quo die uadimonium istuc factum esse diceres: respondisti statim, nonis Febr. discedens, in memoriam redijt Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur: inuenitur dies profectionis, pr. Kal. Febr. Nonis Febr. si Romae fuit, caussae nihil dicimus, quin tibi uadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui potest? profectus una est L. Albius, homo in primis honestus: dicet testimonium: prosecuti sunt familiares & Albium, & Quinctium: dicent hi quoque testimonium. litterae P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus caussa iustissima est nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. EO DIE *ne Romae quidem eum fuisse*. } discessit enim Roma Quinctius pridie Kal. Febr. TESTIBVS } L. Albio, & ijs, qui prosecuti sunt Albium, & Quinctium. QVOD *contra copiosissime defensum esse contendi*, } modus loqnendi, pro, cum ego contra contenderim. Sic in Catone: Cuius a me corpus crematum est: quod contra decuit ab illo meum. pro, cum decuerit contra cremari ab illo meum. Et in Laelio: Peccasse se, non anguntur: obiurgari, moleste ferunt. quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Et lib. 1. Off. Hoc maxime officij est, ut quisq. maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. quod contra fit a plerisque. a quo enim plurimum sperant opis, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inseruiunt. AB EQVITE *Romano* } Sex. Alpheno. PROPINQVO, *& necessario suo*, } P. Quinctij. supra: Dat iste amicum M. Trebellium, nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum, propinquũ nostrum, Sex. Alphenum. TVM } Marianis dominantibus. TANTVMMODO *superiorem fuisse*, } non usque eo tamen, ut respirandi potestatem nobis posset eripere, quam nunc eripit, Sullanis omnia tenentibus, quorum inimicus fuit. QVO MODO *nunc intendit*, } ut quidem nunc agit in Quinctium. argumentum ex ijs, quae cernuntur: ut ad Att. lib. XIII. Quo modo nunc est, pedem ubi ponar in suo, non habet. Ad Q. fr. Quo modo se res habet, non est facillima. Lib. II. de Orat. Quo modo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo caussarum. NE IN *uiuorum quidem numero* } quia non uenerit ad uadimonium. OMNINO *autem bona possessa non esse constitui*, } haec tota pars desideratur. commemorat enim, quae supra dixit. NE *adspirarit quidem*; } non modo non accesserit, sed ne accedere quidem uoluerit. hoc uerbum uoluntatem significat sine exitu rei: ut in Diuin. In huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam caussam inuitis ijs, quorum negotium est, accedere, aut adspirare audeat? Et in bellica laude adspirare ad Africanum nemo potest. PROHIBITVM *fuisse*, } a procuratore Quinctij Alpheno, PRIVATA } propria. uenit enim in communia. supra: De saltu, agroq. communi deijcitur Quinctius.

ORATIO

NVNC, caussa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere uidetur, ut te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturq. P. Quinctius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut uestrae naturae bonitatiq. obsequamini: ut, cum ueritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem uenimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere coepimus. si caussa cum caussa contenderet, nos nostram perfacile cuiuis probaturos statuebamus: quod uitae ratio cum ratione uitae decerneret, icirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. ea res enim nunc in discrimen uersatur, utrum ne possit se contra luxuriam, ac licentiam rusticana illa, atque inculta parcimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati, petulantiaeq. addicatur. Non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sex. Naeui, non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. fatetur se non belle dicere, non ad uoluntatem loqui posse, non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare, non profusis sumptibus uiuere, non ornare magnifice, splendideq. conuiuium, non habere domum

E clausam

clausam pudori & sanctimoniae, patentem atque adeo expositam cupiditati, & uoluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, uitam omnino semper horridam, atque aridam cordi, fuisse. ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus, sentit. quid ergo est? non usque eo tamen, ut in capite, fortunisq. hominum honestissimorum dominentur ij, qui, relicta bonorum uirorum disciplina, & quaestum, & sumptum Gallonij sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaq. uixerunt. si licet uiuere eum, quem Sex. Naeuius non uult: si est homini honesto locus in ciuitate inuito Naeuio; si fas est respirare P. Quinctium contra nutum ditionemq. Naeuij; si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam te defendente obtinere: spes est, & hunc miserum, atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin & poterit Naeuius id, quod libet: & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui maeror dignus inueniri calamitate tanta potest? Miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria. acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo. calamitosum est, bonis euerti: calamitosius, cum dedecore. funestum est, a forti, atque honesto uiro iugulari: funestius, ab eo, cuius uox praeconio quaestu prostitit. indignum est, a pari uinci, aut superiore: indignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuosum est, tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est, caussam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C. Aquilli: non praetorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem suo postularet, sed ne amicos quidem Sex. Naeuij, quorum saepe & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans pro deos immortales, ut aut secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent. denique ipsius inimici uultum superbissimum subijt: ipsius Sex. Naeuij lacrumans manum apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem, & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando misericordiam caperet; aliquam, si non propinquitatis, at aetatis suae, si non hominis, at humanitatis rationem haberet; ut secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione transigeret. ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem, praeter te, appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omnes opes, fortunasq. commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquae uitae: multis uexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. e fundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari uideret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen uita superiore commisit. itaque te hoc obsecrat, C. Aquilli, ut, quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam aetate decursaq. attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre; ne is, de cuius officio nemo umquam dubitauit, sexagesimo denique anno dedecore, macula, turpissimaq. ignominia notetur; ne ornamentis eius omnibus Sex. Naeuius pro spolijs abutatur: ne per te ferat, quo minus, quae existimatio P. Quinctium usque ad senectutem perduxit, eadem, usque ad rogum prosequatur.

EXPLANATIO

ETIAM *magis te iudice opus esse* } cui uitam Quinctij magis probatum iri putauimus, quam Naeuij. nam de caussa nullo iudice dubitandum statuebamus. NON AB *afflicta amicitia transfugere*; } quemadmodum Naeuius a Marianis, ubi partes eorum afflictas uidit, ad Sullanos florentes transfugit. de quo supra: Tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant uincere; ut amici tibi essent, qui uincebant, effecisti. ISTA } quae Naeuij sunt. HIS *moribus* }. idem supra: Antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. QVID *ergo est?* } quid ex eo sequitur? non usque eo tamen superiora esse ista sentit, ut &c. DISCIPLINA, } quam semper coluit Quinctius, officium, fidem, diligentiam rebus omnibus anteponens. QVAESTVM, } indignum bono uiro. SVMPTVM } P. Gallonium ut hominem nequam, profusumq. nepotem, Lucilius poeta nominat: O Publi, o gurges Galloni, non es homo, inquit. Et lib. II. de Fin. Qui ad uoluptatem omnia referens, uiuit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piso. NAEVII } uim habet in fine membri idem nomen: ornatum quoque sumit ex casuum uarietate. primum enim membrum terminat, Naeuius; alterum, Naeuio, tertium, Naeuij. SI LICET *uiuere eum, quem Sex. Naeuius non uult*; } miseratio plurimum ualet in epilogis. ea commouetur ex aduersarij maxime potentia, & crudelitate, ex inopia rei, & calamitate. huic loco similis ille pro Roscio Amerino: Si a Chrysogono, iudices, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, uitam ne petat. CONTRA *nutum, ditionemq. Naeuii*; } summa potentia demonstratur, Habet autem indignationem quandam Naeuii nomen ter uarie pronunciatum, acerba praesertim in re: Quem Sex. Naeuius non uult: inuito Naeuio: contra nutum, ditionemq. Naeuij. TE DEFENDENTE } te iudice, C. Aquilli. APPELLANDVS } ut opem ferat. EST? } uim habet, Est, tribus locis in fine usurpatum. MISERVM *est, exturbari fortunis omnibus; miserius est, iniuria.* } modus exaggerandi per similitudinem. nam, si illud est, multo magis hoc. illud conceditur ex communi sensu: hoc, adiecta caussa, concedatur, necesse est. ac nescio, an usquam hunc locum copiosius Cicero attigerit. unam enim sententiam, quae ad Quinctij declarandam infelicitatem pertinet, in septem partes distribuit: & simul ubertatem ingenij summam, eloquentiam, cupidis adolescentibus utilissimam, ostendit, eas ipsas partes diuersis nominibus inducens: Miserum est, acerbum, calamitosum, funestum, indignum, luctuosum, horribile. Idem ornamentum, non tamen eadem copia, lib. II. in Verr. agnoscitur.

Si illud

Si illud est, inquit, tam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeq. nefarium uidetur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem, & religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare: ut ne praedonum quidem praetor, in fidem retinenda consuetudinem conseruaret? scelus est, accipere ab reo, quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? CVM *dedecore:* } cum probro, ignominiaq. deserti uadimonij. CVIVS *uox praeconio quaestu prostitit.* } more meretricum. Acerbior in Naeuium sententia, quam si legatur ut antea, Cuius uox in praeconio quaestum praestitit. ATQVE *adeo ne unde arbitratu quidem suo postularet:* } statim reiectus, atque perterritus. IVRE *contenderent,* } uel utroque satisdante, uel neutro, re delata ad iudicium pecuniarium, unde reliqua omnia difficillima, cum summa Quinctij inuidia, maximoq. periculo, nata sunt. AVT *iniuriam sine ignominia sibi imponerent.* } tribuit amicis Naeuij, quae Naeuij sunt. quod eorum potentia fultus, & petere iniusta Naeuius auderet, & consequeretur. quam uero Naeuius iniuriam Quinctio imponebat, haec erat, Quia peteret ab eo, qui nihil deberet: Ignominia, quia cogeret Quinctium, sponsione facta, priore loco caussam dicere: quasi bona eius ex edicto praetoris possessa essent, uadimonij deserti caussa, VVLTVM *superbissimum subijt* } subire uultum eorũ est, qui aliquid humiliter petunt. unde illud Coelij: Malui collegae eius, homini alienissimo mihi, & propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare, quam illius simiae uultum subire. PROPINQVORVM } quia bona Quinctij proscripserat Naeuius ex edicto Burrieni. HOMINIS, } proprie ipsius Quinctij. AT *humanitatis* } quae cuiuis homini a quouis homine hoc ipso debetur, quo homines aeque sunt, & alterum alteri communis omnium mater natura commendat. AB OMNI *magistratu.* } multis iudicijs conflictatum, & uexatum esse Quinctium, supra intelligitur, ut in eo: Cum adhuc ei propter uim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit. ET: Quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui nec magistratus adhuc aequus inuentus est, nec iudicium redditum est usitatum. NON *turpis* } nullo insignis crimine. E FVNDO } Gallicano. IN SVIS *paternis bonis* } fundus ille C. Quinctij, P. fratris, fuerat: itaque, Fraternis, non, Paternis, magis fortasse aliquis probabit. sed cum fortasse fundum pater utriusque C. Quinctio proprium reliquerat. NIHIL *alienum tamen uita superiore commisit.* } nihil turpe. propterea enim dixit, Non turpis ad te, sed miser confugit. EX HOC *loco efferre:* } quam hic relinquet, si tu eum condemnabis. PRO *spoliis* } tamquam uictor exsultans. NE PER *te ferat,* } ne accidat ei per te iudicem, ut honestatem suam nunc amittat: quam ad hanc diem recta & laudabili ratione partam, atque conseruatam, ut ad exitum uitae retinere liceat, supplex a te petit. AD *rogum* } cremari Romae mos fuit corpora mortuorum. quidam tamen cremati non sunt, sed humi locati, & conditi, ut C. Marius, cuius apud Anienem sitas reliquias dissipari uictor Sulla iussit. quod idem ne suo fortasse corpori accideret, primum ex Cornelijs patricijs cremari uoluisse, auctor est Cicero: & ideo Ennium ait de Africano, qui Corneliae patriciae gentis fuit, scripsisse: Hic est ille situs. quia siti dicantur ij, qui conditi sunt. Lib. I. de Legibus.

IN·ORATIONEM·CICERONIS
PRO·SEX·ROSC·AMERINO
PAVLLI·MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

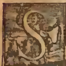
L. CHRYSOGONVS, *Sullae dictatoris libertus, Sex. Roscij Amerini interfecti bona, tamquam unius e proscriptorum numero, coemerat: cumq. Roscium a Sulla proscriptum non fuisse, satis exploratum haberet, uereretnrq. ne quando filius eius, pro quo haec habita oratio est, paterna bona repeteret; induxit C. Erutium, qui eum de parricidio accusaret, parricidijq. caussam afferret, quod eum pater, in praedia rustica amandatum, exheredare cogitaret. Roscium Cicero defendit, non minore animo, quam ingenio. libere enim in Chrysogonum, Sullae libertum, ualdeq. gratiosum, est inuectus. Calumniam autem refellit tribus argumentis, primum, quod Roscio, cur patrem odisse, ac se tam nefario scelere adstringere deberet, caussae nihil esset: deinde, quod in duos potius Roscios, Capitonem, & Magnum, cum quibus patri Roscio ueteres inimicitiae fuerant, eius maleficij suspicio caderet: postremo, quod Chrysogonus, potentia sua fretus, Roscij patris bonis ab hasta minimo emptis, omni ui, atque ope contenderet, ut, eius unico filio, quo incolumi patrimonium tam amplum & copiosum se posse obtinere non arbitraretur, damnato, & eiecto, tutius ea bona, nullo litis metu, perpetuo possideret. Absolutum esse Roscium, nemo, ut arbitror, dubitabit, qui uerba illa in Bruto legerit: Prima caussa publica, pro Sex. Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non nostro digna patrocinio uideretur. Et illa lib. II. Off. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defensionibus, eoq. maior, si quando accidit, ut ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri, urgeriq. uideatur: ut nos & saepe alias, & adolescentes, contra L. Sullae dominantis opes, pro Sex. Roscio Amerino fecimus. Acta caussa est L. Sulla II, Q. Metello Pio cos. quaesitore M. Fannio, cum annos Cicero XXVII natus esset, ut Gellius, Asconium secutus, ostendit.*

M·TVLLII·CICERONIS PRO·SEX·ROSC·AMERINO ORATIO·II

Redo ego uos, iudices, mirari, quid sit, quod, cum tot summi oratores, hominesq. nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is, qui neque aetate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum his, qui sedent, comparandus. omnes enim hi, quos uidetis adesse in hac caussa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adsint, propterea quod officium sequuntur; taceant autem iccirco, quia periculum metuunt. quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior, quam ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut alijs eam praereptam uelim. quae me igitur res praeter ceteros impulit, ut caussam Sex. Roscij reciperem? quia, si quis istorum dixisset, quos uidetis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si uerbum de rep. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est; multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur: ego etiam si omnia, quae dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in uulgus emanare poterit: deinde, quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem. neque temere dicto concedi propter aetatem, & prudentiam; ego si quid liberius dixero, uel occultum esse propterea, quod non dum ad remp. accessi, uel ignosci adolescentiae meae poterit. tametsi non modo ignoscendi ratio, uerum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. accedit illa quoque caussa, quod a ceteris forsitan ita petitum sit, ut dicerent, ut utrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec uoluntatem negligere debeam. His de caussis ego huic caussae patronus exstiti, non electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti satis firmo praesidio defensus Sex. Roscius, uerum uti ne omnino desertus esset.

EXPLANATIO

Vmmi *oratores, hominesq. nobilissimi sedeant,* } sedebant in subsellijs rei, non ut patroni, sed ut aduocati. Neqve *auctoritate* } nullis dum gestis magistratibus. Ivriam *nouo scelere conflatam* } iniuriam, quae Sex. Roscio infertur, cum de patris interitu accusatur ab ijs, ad quos maxime facinoris eius culpa pertinet. Nouo scelere, quia duo scelera sunt, unum occidisse Roscij patrem tamquam proscriptum a Sulla, qui proscriptus non erat, & eius bona, tamquam proscripti ab hasta coemisse: alterum, innocentem. ac miserum eius filium, paternis bonis iniuste priuatum, ne quando ea recuperare posset, de parricidio accusare. Propter *iniquitatem temporum* } metu Sullae dominantis. nam satis constabat, & gratia ualere plurimum apud Sullam libertum eius Chrysogonum, & ab eodem liberto oppugnari in iudicio Roscium propter paterna bona. Sic igitur excusat oratores, Roscij amicos, qui tacerent, ut statum temporum accuset, nullo metu Sullae. quamquam, hac oratione habita, in Graeciam se contulit, aduersam ualetudinem simulans, reuera quod Sullae odium timeret. Plutarchus. Officium *sequuntur*; } caussam Roscij metu Sullae non agunt; ei tamen, iniuste uexato, adducti officio praesentes fauent. Id qvod *in hac caussa fieri necesse est*; } defendi Roscius non potest, nisi contra Chrysogonum uerba fiant. Chrysogonum autem accusare, quid aliud est, quam Sullam ipsum, cuius ille gratia nititur, & praesentem reip. statum in inuidiam uocare? Ego } cuius nec auctoritas, nec amplitudo eadem est. Nondvm *ad remp. accessi,* } nondum honores gesserat, ac ne aetate quidem erat senatoria, quae XXX annorum fuit, ut alio loco diximus. Non *modo ignoscendi* } hoc quoque contra Sullam, qui, quos ciuili bello aduersarios habuerat, eorum post uictoriam ignouisset nemini. Cognoscendi } cognoscere de criminib. praetores dicebantur. eam cognitionem, Sulla dominante, liberam non esse, non obscure narrat. Iudicabant autem hoc tempore soli senatores, lege Sullae: qui, equitibus iratus, quod a Marianis partibus steterant, cum alijs eos affecit incommodis, tum uero iudicandi munere, quod lege C. Grachi per anuos X L tenuerant, priuauit: ut uerisimile sit, qui lege Sullae dominantis iudicia, equitibus erepta, administrarent, eius uoluntatem, cuius beneficio honorem illum ac potestatem essent adepti, in iudicando potissimum spectare debuisse. Notetur lepidum παράγραμμα, Non modo ignoscendi, uerum etiam cognoscendi. Vt dicerent, } ut Roscium defenderent. Salvo *officio* } quia non, ut a me, contenderunt ij, qui apud eos & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum possent. ita licuit ijs Roscij caussam saluo officio non suscipere. quod mihi non licuit. Contendervnt } de illis dixit, Petitum; de se, Contenderunt; in quo uis maior. Avctoritatem } cum auctores mihi sunt, ut aliquid agam, sicuti auctores fuerunt, ut Roscij caussam susciperem. Volvntatem } quam pro Roscio summam ostenderunt. Ne omnino *desertus* } tacite opem implorat ab equite iudicum; cum Roscius infimo defensionis praesidio nitatur.

ORA-

ORATIO

FORSITAN quaeratis, qui iste terror sit, & quae tanta formido, quae tot, ac tales uiros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam uelint dicere. quod adhuc uos ignorare non mirum est: propterea quod consulto ab accusatoribus eius rei, quae conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. quae res ea est? bona patris huiusce Sex. Roscij, quae sunt sexagies, quae de uiro fortissimo, & clarissimo L. Sulla, quem honoris caussa nomino, duobus millibus nummum se se dicit emisse, adolescens uel potētissimus hoc tempore nostrae ciuitatis, L. Cornelius Chrysogonus. is a uobis, iudices, hoc postulat, ut, quoniam in alienam pecuniam, tam plenam, atque praeclaram, nullo iure inuaserit; quoniamq. ei pecuniae uita Sex. Roscij obstare, atque officere uideatur; deleatis ex animo suo suspicionem omnem, metumq. tollatis. se se, hoc incolumi, non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplum, & copiosum posse obtinere; damnato, & eiecto, sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere, atque consumere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesq. stimulat, ac pungit, ut euellatis, postulat; & ad hanc suam praedam tam nefariam adiutores uos profiteamini. Si uobis aequa & honesta postulatio uidetur, iudices; ego contra breuem postulationem affero, &, quo modo mihi persuadeo, aliquanto aequiorem. Primum a Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisq. nostris contentus sit, sanguinem, & uitam ne petat: deinde a uobis, iudices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem leuetis, & in caussa Sex. Roscij periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. quod si aut caussa criminis, aut facti suspicio, aut quaelibet denique uel minima res reperietur, quamobrem uideantur illi non nihil tamen in deferēdo nomine secuti; postremo si praeter eam praedam, quam dixi, quidquam aliud caussae inueneritis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscij uita dedatur. sin aliud agitur nihil, nisi ut ijs ne quid desit, quibus satis nihil est; si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, praeclaramq. praedam damnatio Sex. Roscij, uelut cumulus, accedat: non ne cum multa indigna, tum uel hoc indignissimum est, uos idoneos habitos, per quorum sententias, iusq. iurādum id assequantur, quod antea ipsi scelere, & ferro assequi consuerunt? qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem, ab his hoc postulare homines sicarios, atque gladiatores, non modo ut supplicia uitent, quae a uobis pro maleficijs suis metuere, atque horrere debent, uerum etiam ut spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctiq. discedant? His de rebus tantis, tamq. atrocibus neque satis me commode dicere, neque satis grauiter conqueri, neque satis libere uociferari posse intelligo. nam commoditati ingenium, grauitati aetas, libertati tempora sunt impedimento. huc accedit summus timor: quem mihi natura, pudorq. meus attribuit, & uestra dignitas, & uis aduersariorum, & Sex. Roscij pericula. Quapropter uos oro, atque obsecro, iudices, ut attente, bonaq. cum uenia uerba mea audiatis. fide sapientiaq. uestra fretus, plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. hoc onus si uos aliqua ex parte alleuabitis, feram, ut potero, studio, & industria, iudices. sin a uobis, id quod non spero, deserar; tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferā. quod si perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere.

EXPLANATIO

SEXAGIES} quae sunt, nummo nostro, scutatorum CLXXX. millia. Quod autem Cicero, sexagies, Plutarchus CCL talenta dixit. quod idem est. nam talentum Atticum (id enim significatur in Latinis monumentis, cum nihil additur, scutatis ualet DCCXX. DE VIRO *clarissimo*,} a uiro clarissimo. nota locutio. ad Sextium: Cum de Crasso domum emissem. QVEM *honoris caussa nomino*,} cum nescirent, nominari, necne, aliquis uellet, hoc addebant, urbanitatis gratia, Quem honoris caussa nomino. & hoc de uiuis tantum: nam, si cuius mortui mentio fieret, omittebatur, ut exemplis intelligitur. paullo post de familijs nobilissimis, Metellis, Seruilijs, Scipionibus, Quas familias, inquit, honestatis, atque amplitudinis gratia nomino. nec multo post: Romam confugit, & sese ad Caeciliam, nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit. DVOBVS *millibus nummum*} scutatis sexaginta. nummus enim, & sestertius, idem sunt. Plutarchus empta dicit duobus millibus drachmarum, quadruplicata summa, idest octo millibus nummum. nam drachma, Graecus nummus, denario fere Romano respondet. denarius autem quattuor complectitur sestertios. DICIT *emisse*} nam, si dixisset, emit, inuidiosum erat, & querella quaedam esse de statu reip. uidebatur, cum ea bona, quae essent sexagies, duobus millibus nummum a Sulla uenderentur: sed ait, Dicit emisse: ut ostendat, in ea, non empta, Chrysogonum sua sponte, nullo iure fretum, Sullae gratia, inuasisse. ADOLESCENS *uel potentissimus hoc tempore nostrae ciuitatis*,} singula uerba ad inuidiam Chrysogono ualent. Adolescens: qui luxuriae, libidiniq. seruiat, rationis & prudentiae propter aetatem expers. Vel potentissimus: quae potentia, si mediocris esset, in adolescente non probaretur, ea uel summa est. Hoc tempore: cum ad unum referantur omnia. Nostrae ciuitatis: miserabiliter dictum: ut si dixisset. Videte nostram ciuitatem: in qua uel liberti licere sibi uolūt, quidquid libet. L. CORNELIVS} & praenomē, & nomen accepit a patrono Sulla, more libertorū. IS A VOBIS, *iudices, hoc postulat*,} mire, ad ostendendam Chrysogoni audaciā, iniquissima

sima

sima postulatione utentẽ inducit. IN ALIENAM *pecuniam* } pecuniae nomine bona Sex. Roscij cõprehendit omnia. patrimoniũ infra uocat: & quod hic, Tam plenam, atque praeclaram; ibi, Tam amplum, & copiosum: & paullo post, Opimam, praeclaramq. praedam. QVONIAMQ. *ei pecuniae uita Sex. Roscij obstare, atque officere uideatur;* } caussam indicat, cur accusandum Roscium Chrysogonus curauerit, & cur eundem condemnari cupiat. PER *scelus* } per necem Roscij patris, PER *luxuriam effundere,* } naturam, & consuetudinem notat Chrysogoni, qui per scelus adepta, per luxuriam effunderet. VT AD *hanc suam praedam tam nefariam adiutores uos proficeremini,* } turpis & iniqua postulatio, oratorie exagitata ad conuertendos iudicum animos ad miserationem afflicti & innocentis rei. QVO *modo mihi persuadeo,* } modeste fingit id se credere, quod qui non credat, uir bonus esse non potest. A CHRYSOGONO *peto,* } ut ab adolescente potentissimo. QVOD *in omnes intenditur,* } argumentum a communi. nam, si Roscius damnatur, periculum fortunis communibus impendet, tale illud pro Deiotaro: Non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. CAVSSA *criminis,* } caussa, cur patrem Roscius necare debuerit, IN DEFERENDO *nomine* } in Roscio accusando. NON *recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscij uita dedatur.* } in uerbo, Dedatur, inest haec uis: ut agant in eum aduersarij pro summa potestate, quidquid libeat. Similiter pro Quinctio: Inferiorem se esse patitur, dumtaxat usque eo, ne cum bonis, fama, fortunisq. omnibus Sex. Naeuij cupiditati, crudelitatiq. dedatur. QVIBVS *satis nihil est;* } ob luxuriam. in Chrysogonum: de quo paullo ante: Sperat se posse, quod adeptus est per scelus, per luxuriam effundere, atque consumere. VOS *idoneos habitos,* } quia Roscium apud uos de parricidio accusandum putarunt, sperantes uestris eum sententijs condemnatum iri. ID ASSEQVANTVR, } ut aliena bona possideant. EX SENATV *in hoc consilium delecti estis* } delecti a praetore, de parricidijs quaerente, ex ijs iudicibus, quos ex ordine senatorio, trecentos, ut opinor, quemadmodum ante legem Gracchi, sortito educi hoc tempore lex Sullae iubebat. A VOBIS } eo de crimine cognoscentibus. SPOLIIS *Sex. Roscij* } tamquam hoste deuicto. ORNATI, } more uictorum. VESTRA *dignitas,* } cum, apud quos uiros dicam, animaduerto. Commode, ad ingenium; Grauiter, ad auctoritatem; Libere, ad iniquitatem temporum refertur. haec enim sibi obstare dicit omnia. BONAQ. *cum uenia* } si quid peccauero, si qua in re defecero, propter eas caussas, quas proxime exposui. FIDE, } quia puto uos pro fide uestra, iureiurando obstricta, sententiam laturos esse. ALLEVABITIS; } benigne me audiendo. STVDIO, *& industria,* } quidquid studij, industriaeq. potero, ad dicendum conferam. ID QVOD *non spero,* } id quod non metuo. Eodem sensu Virgilius lib. IV. Aen. Hunc ego si tantum potui sperare dolorem. DEPONERE. } translationem, in eo coeptam, Plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo, multis deinde uerbis exornatam, hoc denique conclusit,

ORATIO

TE quoque magnopere, M. Fanni, quaeso, ut, qualem te iam antea populo R. praebuisti, cum huic idem quaestioni iudex praeesses, talem te & nobis, & populo R. hoc tempore impertias. quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, uides, quae sit omnium mortalium exspectatio, quae cupiditas, ut acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea caedes indignissimae, maximaeq. factae sint. omnes hanc quaestionem, te praetore, de manifestis maleficijs, quotidianoq. sanguine haud remissius sperant futuram. qua uociferatione in ceteris iudicijs accusatores uti consueuerunt, ea nos hoc tempore utimur, qui caussam dicimus. petimus abs te, M. Fanni, a uobisq. iudices, ut quamacerrime maleficia uindicetis, ut quamfortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac caussa, qui uester animus sit, ostendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modo clam, uerum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes uestros, iudices, inter ipsa subsellia caedes futurae sint. etenim, quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? accusant ij, qui in fortunas huius inuaserunt: caussam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt. accusant ij, quibus occidi patrem Sex. Roscij bono fuit: caussam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, uerum etiam egestatem. accusant ij, qui hunc ipsum iugulare summe cupierunt: caussam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio uenit; ne hic ibidem ante oculos uestros trucidetur. denique accusant ij, quos populus poscit: caussam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. atque, ut facilius intelligere possitis, iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus; ab initio res quemadmodum gesta sit, uobis exponemus; quo facilius & huius hominis innocentissimi miserias, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reip. calamitatem.

EXPLANATIO

M. FANNI, } praetor. CVM *huic idem quaestioni iudex praeesses,* } iudicia de sicarijs ciuili bello intermissa fuerant. Sulla uictor & remp. & iudicia restituit. praefuerat igitur Fannius ante bellum huic quaestioni, iudex tamen, non praetor. nam praetor non iudicat, sed quaerit de crimine, unde quaesitoris nomen; contra iudex quaestionis non quaerit, sed iudicat, & quaestioni praeest. itaque in

eodem

eodem iudicio & praetor est, & iudex quaestionis, ut in caussa Verris repetundarum, praetor M'. Acilius Glabrio, iudex quaestionis Q. Curtius. quod si praetor Fannius ei quaestioni tunc praefuisset: bis praetorem fuisse, cogeremur credere: quod inusitatum fuisse, uno tantum, quod sciam, M. Marij Gratidiani exemplo, satis constat. Differre etiam iudicem quaestionis a praetore, argumento illud est, quod praetor, seruaturum se esse leges, non iurabat; quod ex multis locis intelligitur; iudex autem quaestionis iurabat: quod quia minus notum, probandum uidetur. est igitur in oratione pro Cluentio, de quaestionis iudice C. Iunio: Multam petiuit: qua lege? quod in legem non iurasset. Accedit illa caussa, quod, qui praeturam gereret, condemnari eum in magistratu, mos non fuit. nam post magistratum, non in magistratu, reddere rationem oportebat earum rerum, quae quis in gerendo magistratu contra leges commisisse putaretur: at C. Iunius, cum esset iudex quaestionis, tum est condemnatus. Nam Pedianum non audio, dicentem: Iunius quaesitor fuit in Cluentij caussa, Verre praetore. ex quo sequeretur, duos quaesitores in eadem caussa fuisse, Iunium, & Verrem. & ipse Pedianus alio loco principem iudicem Iunium appellat, non excludens eum a numero iudicum, sed principem ei locum tribuens. Aut igitur errauit Asconius: aut mendosi libri sunt: aut, Quaesitor, pro, quaestionis index, dictũ putemus. Obijci potest, ut ex contraria quadam ratione, Q. Voconium Nasonem, cuius quaestio fuit de ueneficijs, iudicem quaestionis dici, cum praetor sit. sic enim in eadem oratione scriptum est: Iubet lex ea, qua lege haec quaestio constituta est, iudicem quaestionis, hoc est Q. Voconium, cum iis iudicibus, qui ei obuenerint, quaerere de ueneno. Respondetur, legem communiter loqui, nec praetorem, nec iudicem proprie significare, sed eum, cui iudices obuenissent, quiq. iudicio praeesset. praeerat autem in Cluentij caussa non iudex quaestionis, sed Voconius praetor, quaestionem illam sortitus. ideo subiungit Cicero, Hoc est Q. Voconium. At iudices praetori obueniebant, non iudici quaestionis. Qui probatur? fieri enim potest, ut interdum sine praetore iudex quaestionis iudicio praefuerit, & quaesierit. quod si ita est: defenditur Asconius, qui Iunium quaesitorem appellauerit. nam Verrem, praetorem urbanum, quaesijsse de ueneno, mihi quidem uerisimile numquam fiet. LONGO *interuallo* } dixi iam, aliquot annis propter ciuile bellum, cum summa esset in urbe gladiorum licentia, caedesq. maximae fierent, intermissa fuisse de sicarijs iudicia: quippe, cum dominarentur ij, quorum iussu, permissu ue caedes fierent. HOC *primum committitur*, } gratia, & potentia Chrysogoni, Roscium de medio tollere cupientis. Committitur, proprie, de re, cuius initium fit, ut Committere ludos, apud Ciceronem; proelium, apud Caesarem, spectaculum, apud Liuium, pro incipere. HANC *quaestionem* } tibi hoc anno sorte datam. QVOTIDIANOQ. *sanguine* } ut in uictoria solet accidere, suum quemque inimicum, spretis legibus, ulciscente. QVI *caussam dicimus*. } qui rei sumus. caussam enim dicere, reorum est: &, caussam dixit de repetundis, de ambitu, de maiestate, quae crebro reperiuntur, nihil aliud est, quam, accusatus est de repetundis, de ambitu, de maiestate. HIC *in foro, ante tribunal tuum*, } in foro iudicia fiebant, in ea parte, quae Comitium uocabatur, in basilicis. INTER *ipsa subsellia* } triua subsellia erant, iudicum, reorum, accusatorum. Asconius, minorum quoque magistratuum, qui non sederent in sellis curulibus, ut tribunorum, triumuirorum, quaestorum, ait subsellia fuisse, tribunalia uero praetorum. BONO *fuit*: } cum in eius bona inuaserint. quod argumento est, ab ipsis occisum esse. idq. potissimum in caussis quaerendum esse, L. Cassius ille, qui scopulus reorum ob nimiam seueritatem dictus est, existimabat. infra: L. Cassius ille, quem populus Romanus uerissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in caussis quaerere solebat, cui bono fuisset. Pro Milone: Illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat. Quo loco Asconius, L. Cassius, inquit, summae uir seueritatis, quoties quaesitor iudicij alicuius esset, in quo quaereretur, cui bono fuisset perire eum, de cuius morte quaereretur. Idem obijcit Antonio de morte Caesaris Phil. II. Quod si te, inquit, in iudicium quis adducat, usurpetq. illud Cassianum, Cui bono fuerit: uide, quaeso, ne haereas. TRVCIDETVR. } nam, ut infra dicitur, aduersarij eius ad iudicium cum ferro, telisq. uenerant, freti potentia Chrysogoni, Sullae liberti. QVOS *populus poscit*: } ad poenam, propter caedes, aliaq. scelera: De Chrysogono maxime dictum uidetur. REIP. *calamitatem*. } in qua haec impune fiant. in Sullam.

ORATIO

SEx. Roscius pater huiusce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & nobilitate, & pecunia non modo sui municipij, uerum etiam eius uicinitatis facile primus, tum gratia, atque hospitijs florens hominum nobilissimorum. nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modo hospitium, uerum etiam domesticus usus, & consuetudo. quas, ut aequum est, familias honestatis amplitudinisq. gratia nomino. itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reliquit. nam patrimonium domestici praedones ui ereptum possident: fama, & uita innocentis ab hospitibus, amicisq. paternis defenditur. hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas, & salus in discrimen ueniret, praeter ceteros in ea uicinitate eam partem, caussamq. opera, studio, auctoritate defendit. etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. postea quam uictoria constituta est, ab armisq. recessimus; cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur; erat ille Romae frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie uersabatur, magis ut exsultare uictoria nobilitatis uideretur, quam timere nequid ex ea calamitatis

mitatis sibi accideret. erant ei ueteres inimicitiae cum duobus Roscijs Amerinis: quorum alterum sedere in accusatorum subsellijs uideo, alterum tria huiusce praedia possidere audio. quas inimicitias si tam cauere potuisset, quam metuere solebat, uiueret. neque enim, iudices, iniuria metuebat: nam duo isti sunt T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen est; iste, qui adest, Magnus uocatur: homines eiusmodi: alter plurimarum palmarum uetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit: qui, cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facile ipsum magistrum scelere, audaciaq. superauit. nam, cum hic Sex. Roscius esset Ameriae, T. autem iste Roscius Romae; cum hic filius assiduus in praedijs esset, cumq. se uoluntate patris rei familiari, uitaeq. rusticae dedisset; iste autem frequens Romae esset; occiditur ad balneas Palatinas rediens a cena Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat. uerum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpae iudicatote.

EXPLANATIO

SVi *municipij* } Municipia dicta, quia muneris partem caperent, ciuitate Romana donati. Sed a principio data ciuitas est sine suffragio: postea ius quoque suffragij concessum. & sua cuiusque municipij tribus erat, in qua censebatur, & suffragium ferebat. Asconius act. in Verrem: Conuenerat ex municipijs cuiuscumque modi multitudo, aut, propter comitia, suffragiorum caussa, aut ut censerentur. Ex municipijs autem multi Romam profecti, magistratus, etiam maiores, adepti sunt, ut Tusculo Ti. Coruncanius, & M. Cato ille censorius. sed municipiorum triplex diuersis temporibus condicio fuit. Primum ciuitas alijs cum suffragio, alijs sine suffragio data fuit: quibus autem cum suffragio, iis magistratus petere licebat, & Romanis legibus utebantur: quibus sine suffragio, magistratus non petebant, suis, non Romanis legibus uiuebant, uel sua sponte, quod seruandarum legum Romanarum onere libenter uacarent, uel quod ita populo Romano uisum esset. Hanc uarietatem usque ad legem Iuliam mansisse arbitror: quae socialis belli anno primo, in summo reip. discrimine, sociorum irae placande caussa a Sex. Iulio consule lata, municipiorum, ut arbitror, omnium iura exaequauit, nullo ferendi suffragij potestate excluso. Haec denique mutata condicio est, cum municipes libertatem suam, Romanis solutam legibus, suffragio, & magistratibus anteferrent. id perspicue docet Gellius lib. XVI. c. 13. cum ait, Pedisse Praenestinos a Tiberio Imperatore, ut ex colonia in municipii statum redigerentur; idq. illis Tiberium pro referenda gratia tribuisse, quod in eorum finibus, sub ipso opido, ex capitali morbo reualuisset. Quo loco subiungit haec: Municipes ergo sunt cines Romani ex municipiis, suo iure, & legibus suis utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes, a quo munere capessendo appellati uidentur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla populi Romani lege adstricti. Quis non uidet haec ab ea consuetudine, quae post Iuliam legem fuit, admodum differre, & municipia Romanos honores contemnere coepisse, qua in sententia ante legem Iuliam nonnulla fuisse, ex Liuio, & Cicerone intelligitur. METELLIS, *Seruilijs, Scipionibus* } Metellis, Seruiliis, plebeii generis; Scipionibus patricii. erant autem hae tres familiae propinquitate coniunctae. Seruilios enim & Scipiones Metellarum filios fuisse, auctor est Cicero in ea post reditum ad Quirites. potest autem significare Q. Metellum Nepotem, patrem eius, qui cum Lentulo Spinthere consul fuit, & Seruilium illum, qui sequenti anno consulatum cum C. Curione gessit, & de Isauris ex Cilicia triumphauit. unde Isaurici cognomen: Scipionem autem illum, cuius filius Pompeii Magni socer fuit, consulatumq. gessit cum ipso Pompeio III consule. horum enim filii adolescentuli, uel pueri potius erant hoc tempore. NOBILITATIS } Sullanarum partium. nam optimates pro Sulla, plebs, & equester ordo pro Mario pugnauit. Hoc *tumultu proximo* } C. Marii filio, & Cn. Carbone cos. quo anno Sulla, caesis, aut Italia pulsis inimicis, rerum potitus est. PROPTER *quos* } nam Metelli, Seruilii, Scipiones, paullo ante nominati, in Sullae partibus fuerunt. QVORVM *alterum* } T. Roscium Magnum. ALTERVM } T. Roscium Capitonem. HVIVSCE } Sex. Roscii filii, qui reus erat. QVI *adest*, } quem sedere dixit in accusatorum subselliis. ALTER } Capito, qui aberat. PLVRIMARVM *palmarum* } qui multas caedes commisit. infra: Alias suas palmas cognoscet. Palmas nominat, quia palmis gladiatores post uictoriam corouabantur, auctore Gellio lib. IV. Gladiatorem uocat, ut peritum armorum tractandorum, & in caede uersatum. HIC } Magnus, qui adest. AD EVM *lanistam contulit* } ut erudiretur ab eo, interficiendorum hominum scientia. HIC *Sex. Roscius* } de quo coepi uerba facere, cui duobus cum T. Roscijs inimicitias fuisse dixi. ISTE } Magnus. VOLVNTATE *patris* } non ablegatus ab eo, ut accusatores obiiciunt, inde parricidii caussam sumentes. ISTE *autem Romae frequens esset;* } iterat idem de Roscio Magno, ut suspicionem iniiciat eius insidiarum in uitam Sex. Roscij. & haec est altera caussa, unde suspicio nascitur: prima uero illa, quod Sex. Roscii inimicus. EX HOC *ipso* } quod occiditur Sex. Roscius, cum inimicus eius T. Roscius Romae esset. HVNC } Sex. Roscium filium.

ORATIO

OCciso Sex. Roscio, primus Ameriam nunciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nunciat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici. &, cum post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam uenit. decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit; non modo ut exoptatum inimico nuncium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recentissimum, telumq. paullo ante e corpore extractum ostenderet. quattriduo, quo haec gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Sullae Volaterras defertur: magnitudo pecuniae demonstratur: bonitas praediorum (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt) huius inopia, & solitudo commemoratur. demonstrant, cũ pater huiusce Sex. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc, hominem incautum, & rusticum, & Romae ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius uos teneam, iudices, societas coitur. cum iam proscriptionis mentio nulla fieret; & cum, etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus; tria praedia uel nobilissima Capitoni propria traduntur, quae hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. haec bona sexagies H-S, emuntur duobus millibus nũmum, haec omnia, iudices, imprudente L. Sulla facta esse certo scio. neque enim mirum, cum eodem tempore, & ea, quae praeterita sunt, & ea, quae uidentur instare, praeparet, cum & pacis constituendae rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat; cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cum tot tãtisq. negotijs distentus sit, ut respirare libere non possit; si aliquid non animaduertat; cum praesertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusq. aucupentur, ut, simul atque ille despexerit, aliquid huiuscemodi moliantur. huc accedit, quod, quamuis ille felix sit, sicut est, tamen tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neque libertum improbum habeat.

EXPLANATIO

MANLIVS *Glaucia* } ex antiquo Masseiorum libro, Mallius, lego, non Manlius, item infra: eodemq. modo legendum in ea pro Murena, a Cn. Mallio, non, a Cn. Manlio: & in ea pro Plancio, Mallium, non, Manlium: suffragantibus ubique antiquis libris, nec dubia ueritate, cum nobiles Manlij, ignobiles admodum Mallij fuerint. Et hic subijcitur, ut de obscurae condicionis homine, Quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij. Irrepsit hoc mendum in alios quoque libros. nam quod est in ep. ad Acilium, L. Manlius est Sosis, legitur in antiquis, L. Mallius. TENVIS, } pauper: ut eum ad facinus paupertas impulisse uideatur; qui praesertim & cliens, & familiaris T. Roscij Magni, qui Romae erat, cum illa commissa caedes est. infra: Quid si accedit eodem, ut tenuis antea fueris. LIBERTINVS, } locus postulat, ut de Libertis, & Libertinis dicamus aliquid, communis intelligentiae caussa. Libertus, & Libertinus interdum differunt, interdum idem sunt. utrumque patet, si tempora distinguantur. nam priscis temporibus, idest ante Appium Caecum censorem, & aliquanto post liberti uocabantur, qui manumissi fuerant, libertini autem ex his nati. Ciceronis uero aetate, & ante aliquanto, & post, liberti & libertini ijdem dicti, idest qui manumissi fuerant. quam diu autem libertini uocabantur ij, qui ex libertis nati erant, tunc ingenuitas incipiebat in libertinorum filijs, nepotibus eorum, qui aliquando seruitutem seruierant. Sed, ubi libertinorum nomen ad ipsos, qui seruierant, transijt, tunc ingenui erant, non libertinis, ut antea, sed libertis nati. ex quo emergit, habita duarum aetatum ratione, duplex libertini, duplex item ingenui definitio: libertini, ut: Libertinus est liberti filius. quae definitio in superiorem aetatem conuenit. item: Libertinus est, qui manumissione libertatem consequitur. quae definitio ad posteriorem aetatem pertinet. Duplex libertini definitio, duplicem ingenui definitionem parit. nam, si una tantum esset, unam similiter ingenui definitionem oporteret esse. Prior haec: Ingenuus est, qui libertinum patrem habuit. quae definitio priorem sequitur libertini definitionem. Posterior: Ingenuus est, qui ex liberto natus est. quae definitio ad posteriorem accedit libertini definitionem. Primum igitur non libertini, sed liberti uocabantur, qui aliquando seruierant, libertini autem eorum filij: postea libertini illi ipsi, qui seruierant. qua de re, quod in Claudio scripsit Suetonius, operaepretium est scire. Latum clauum, inquit, quamuis initio affirmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit, sed sub condicione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. ac sic quoque reprehensionem uerens, etiam Appium Caecum censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit, ignarus, temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Quem locum ita interpretor. Affirmauerat Claudius, nolle se quemquam in senatum legere, nisi antiquo more: postea tantum abest, ut antiquam consuetudinem seruauerit, ut recentiorem etiam, quae aliquid amplius concedebat, neglexerit. Antiquus mos hic fuerat, ne senator esse posset, qui abauum suum ciuem Romanum nominare non posset: ut quamlongissime a seruili sorde & faece distaret. per hos enim quasi gradus ad ingenuitatem adscensus olim dabatur. Libertus ciuis erat, sed publico nullo, nisi appari-

toris,

totis, aut coactoris fungebatur munere. apparitores autem erant ſcribae, praecones, interpretes, accenſi, lictores, uiatores, ſtatores. haec enim ueteres munera, ut Ciceronis ad fratrem epiſtola declarat, libertis deferebant, excepto tamen ſcriptu: poſtea uero ſcribae quoque liberti fuere. In quattuor autem urbanis tribubus, quas ruſticis ignobiliores fuiſſe Plinius docet, ſuffragium libertos tuliſſe conſtat, ne cum ingenuis confunderentur. Libertinus, liberti filius, eodem iure. Libertini filius, liberti nepos, ingenuus erat, ideoq. iure meliore: ferebat enim ſuffragium in tribu ruſtica ut ingenuus; magiſtratus tamen non capiebat; neque ſenatorij, neque equeſtris erat ordinis, ſed tertij; ideſt de plebe. huius generis priſca aetate ſcribas fuiſſe, exemplo cognoſcitur Cn. Flauij ſcribae, libertino patre nati: qui creatus aedilis non fuiſſet, niſi tabulas poſuiſſet, ſcriptu ſeſe abdicaſſe. creatum autem nobilitas aegerrime tulit, ut prae dolore anulos depoſuerit. Liuius, Plinius, Gellius. Ingenuus, ingenui filius, libertini nepos, liberti pronepos, meliore, quam pater, iure. eques enim Romanus eſſe poterat, ſed aditum in curiam non habebat. quod e Suetonij uerbis elicitur: qui ſenatorium ordinem tribui ſolitum a ueteribus oſtendit, non ciuium Romanorum pronepotibus, uerum abnepotibus. Ingenuus, ingenui filius, & nepos, libertini pronepos, liberti abnepos, meliore, quam pater, & auus, iure. in ſenatum enim legi poterat, & honores, magiſtratusq. capere. Eſt igitur hic ingenuus, poſtremo nominatus, ciuis Romani abnepos. ex hoc genere lecturum ſe ſenatores, & ex antiquo inſtituto, Claudius affirmauerat: ſed ita ſententiam mutauit, ut non modo pronepotem, aut nepotem, ſed filium eius Romani ſenatorem legerit, cuius pater aliquando ſeruitutem ſeruierat. mox agnouit culpam, & uitari eam a ſe credidit, ſi is, quem lecturus erat, ab equite Romano prius adoptatus eſſet. Ita uidebatur, cum legeret equitis Romani filiũ adoptiuum, legere ciuis Romani abnepotem. nam eques, ut oſtendi iam, non poterat eſſe, qui pronepos ciuis Romani non eſſet: ita filius equitis, abnepos erat ciuis Romani. Sed, quoniam pater adoptiuus, & naturalis non idem ſunt; ideo ueritus Claudius, ne lectionem illam ſuam aliquis, ut inuſitatam, reprehenderet, quod malitioſa fraus in quaeſito per adoptionem equeſtris ordinis patre cerneretur, alia quadam ratione ſuum factum excuſare conatus eſt: dixit enim, ſe Appij Caeci exemplo ſenatorem legiſſe, libertini filium, ignarus, non eoſdem aetate Appij Caeci, qui erant aetate ſua, libertinos fuiſſe. nam Appij temporibus, & deinceps aliquandiu, libertinus dicebatur liberti filius: poſtea uero, quaſi uia breuiore ad ingenuitatem patefacta, libertinus appellatus eſt, qui antea libertus uocabatur, ideſt is, qui ſeruitutem aliquando ſeruierat, & manumiſſus libertatem adeptus erat. ita ueteris libertini filius a ſeruitute longius, quam noui libertini filius, aberat: cum ille auum liberum nominare poſſet, hic non poſſet. Quod autem ſubiunxit Suetonius, libertinos olim dictos, non ipſos, qui manumitterentur, ſed ingenuos ex his procreatos: contraria loqui uidetur: quia, ſi erant ingenui, qua ratione libertini dicebantur? Verum in eo rationem habuit eius temporis, quo ipſe haec litteris mandabat. quaſi diceret: Libertini tunc uocabantur, qui hodie ſunt ingenui, ex manumiſſis procreati. quem morem idem Suetonius confirmat in Auguſto. Valerius inquit, Meſſalla tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo cenae, excepto Mena, ſed aſſerto in ingenuitatem. Inter libertinos nominat Menam; quem libertum fuiſſe Pompeij Magni, notum eſt. Idem in uita Oracilij rhetoris uocat eum libertinum, quem ſeruiſſe iam dixerat. Et in uita Seruij Nicanoris: Satyram fecit, in qua libertinum ſe oſtendit. At is in ſatyrae uerſibus, qui ſubiunguntur, libertum ſe nominat. Et Valerius Max. lib. VI. cap. 2. Aelium Manciam libertini filium appellat, eundemq. paullo poſt reddere ait paternam ſeruitutẽ. Varro lib. VII. Alij nomina habent ab opidis, alij aut non habent, aut non, ut debent, habent. habent plerique liberti ni a municipio manumiſſi. Libertinos appellat manumiſſos. Quinctilianus etiam lib. V. cap. 10. Qui ſeruus, inquit, eſt, ſi manumittatur, fit libertinus, non item addictus. Idem lib. VII. cap. 3. Seruus, cũ manumittitur, fit libertinus: addictus recepta libertate eſt ingenuus. Et Martialis lib. V. infra ingenuã ſtatim libertinam ponit, infra libertinam uero ancillam:

Ingenuam malo; ſed, ſi tamen illa negetur,
  Libertina mihi proxima condicio eſt.
Extremo eſt ancilla loco: ſed uincet utramque,
  Si facie nobis haec erit ingenua.

Nec obſcurè de libertinis Cicero loquitur ep. 2. lib. II. ad Att. cum ait: An libertinis, atque etiam ſeruis ſeruiamus? Nam ſeruis condicione proximi ſunt liberti, nihil intereſt medium. Ad hanc poſteriores iuriſconſulti conſuetudinem reſpexere, ingenuum ſic definientes: Ingenuus eſt, qui ſtatim ut natus eſt, liber eſt, ſic enim ingenuitas datur ei, qui liberto natus ſit. Cisiis} genus uehiculi fuit, duabus rotis uelociſſime currentis. Phil. 2. Volaterras} quod municipium, Marianis amicum partibus, obſeſſum cum in deditionem accepiſſet, agrum eorum publicauit, neque diuiſit. ex quo illud ad Valerium Orcam: Summo ſtudio populi a me in conſulatu meo defenſi ſunt. cum enim tribuni pl. legem iniquiſſimam de eorum agris promulgaſſent; facile ſenatui, populoq. Romano perſuaſi, ut eos ciues, quibus fortuna pepercisset, ſaluos eſſe uellent. Tiberim} non ſub urbe, ſed qua fluit ad urbem uerſus, in Amerino agro. Societas *coitur.*} inter Chryſogonum, duoſq. T. Roſcios. Cum *iam proſcriptionis mentio nulla fieret*,} deſierat iam proſcriptio, ſic, ut eius mentio nulla fieret. Manceps *fit*} emit eius bona in auctione, tamquam proſcripti: cum neque tum proſcriptionis mentio ulla fieret, & nobilitatis, ideſt Sullanarum partium, ſtudioſiſſimus fuiſſet Roſcius. Despexerit,} oculos demiſerit. Libertum} tacite carpit Chryſogonum. Felix *ſit*,} quod ſibi cognomen adſciuerat.

ORATIO

INTEREA iste T. Roscius, uir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam uenit; in praedia huius inuadit; hunc miserum, luctu perditum, qui non dum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, diisq. penatibus praecipitem, iudices, exturbat: ipse amplissimae pecuniae fit dominus: qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena: multa palam domum suam auferebat, plura clam de medio remouebat: non pauca suis adiutoribus large effuseq. donabat, reliqua constituta auctione uendebat. quod Amerinis usque eo uisum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusq. fieret. etenim multa simul ante oculos uersabantur; mors hominis florentissimi, Sex. Roscij crudelissima; filij autem eius egestas indignissima, cui de tanto patrimonio praedo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset; bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinae, donationes. nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam uidere in Sex. Roscij, uiri optimi, atque honestissimi, bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decem primi proficiscantur ad L. Sullam; doceantq. eum, qui uir Sex. Roscius fuerit; conquerantur de istorum scelere, & iniurijs; orent, ut & illius mortui famam, & filij innocentis fortunas conseruatas uelit. atque ipsum decretum, quaeso, cognoscite. DECRETVM. DECVRIONVM. *Legati in castra ueniunt. intelligitur, iud. id quod iam ante dixi, imprudente L. Sulla scelera haec & flagitia fieri. nam statim Chrysogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chrysogonum, quae uellent, esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Sullam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sex. Roscij de tabulis exempturum, praedia uacua filio traditurum; cumq. id ita futurum T. Roscius Capito, qui in x legatis erat, adpromitteret, crediderunt, Ameriam re inorata reuerterunt. ac primo rẽ differre quotidie ac procrastinare isti coeperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremo, id quod facile intellectum est, insidias uitae huiusce Sex. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam, domino incolumi, obtinere. quod is simul atque sensit, de amicorum cognatorumq. sententia Romã confugit, & sese ad Caeciliam Nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum. in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli caussa uestigia antiqui officij remanent. ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo, atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitioq. oppresso iam, desperatoq. ab omnibus opitulata est. eius uirtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius uiuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. nam, postquam isti intellexerunt, summa diligentia uitam Sex. Roscij custodiri, neque sibi ullam caedis faciundae potestatem dari; consilium ceperunt plenum sceleris, & audaciae, ut nomen huius de parricidio deferrent; ut ad eam rem aliquem accusatorem ueterem compararent; qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique, ut, quoniam crimine nõ poterant, tẽpore ipso pugnarent: ita loqui homines, quod iudicia tamdiu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset, huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bonorum uenditione, & de ista societate uerbum esse facturum neminem; ipso nomine parricidij, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum uobis tradiderunt.*

EXPLANATIO

AMPLISSIMAE *pecuniae* } pecuniam pro bonis posuit, ut supra, Quoniã in alienã pecuniam, tã plenam, atque praeclarã, nullo iure inuaserit. infra: Neque sese arbitrari diutius alienam pecuniã domino incolumi obtinere. Hermogenianus l. pecuniae, ff. de rerum sign. Pecuniae, inquit, nomine, non modo nummi, sed omnes res tam solidae, quam mobiles, & tam corpora, quam iura, continentur. INSOLENS } dissolutus, profusus. id enim ualet, Insolens. in ep. ad Paetum: In Epicuri nos aduersarii nostri castra coniecimus, nec tamen ad hãc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam. Phil. XIII. Mirifice Seruius maiorum continentiam diligebat, huius saeculi insolentiam uituperabat. NE ITER *quidem ad sepulcrum patrium* } ne agrum quidem illum, per quem ad sepulcrum patrium iter erat. sepulcra tunc in urbibus non erant, sed in agris. ideo sepulcrorum ueterum inscriptiones cum alibi circa urbem Romam, tum in Appia uia repertae sunt plurimae. T. ROSCIVM } Magnum, qui, praeter tria praedia, T. Roscio Capitoni tradita, in reliquas omnes Sex. Roscii fortunas Chrysogoni nomine inuaserat. DECVRIONVM *decretum* } senatus Amerini. DECEM *primi* } legationis nomine creati, in quibus Capito fuit, qui collegis aditum ad Sullam praeclusit, suam potius caussam agens, quam publicam. infra. IN CASTRA } Volaterras. VT MORI *mallet, quam de his rebus Sulla doceri* } Sullam excusat. HOMINES *antiqui,* } minime callidi, probo simpliciq. ingenio, quales erant ueteres illi. NEPOTIS *filiam,* } duo Metelli Nepotes fuere, pater, & filius. pater cum T. Didio consul fuit, filius cum Lentulo Spinthere, qui Ciceronem ab exsilio restituit. filius hoc tempore adolescens admodum fuerit, necesse est: itaque filia eius nullo pacto esse potuit. num igitur eius, qui cum Didio consul fuit? dicam, quod sentio.

sentio, Balearici Metelli, qui Nepotis pater fuit, hanc esse filiam arbitror, Nepotis autem sororem. in quam sententiam ipsa me ducunt uerba Ciceronis, quae sunt infra: Quasi uero, inquit, nescias hunc & ali, & uestiri a Caecilia, Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina. Verba uero, quae sequuntur, satis indicant, eam fuisse Balearici filiam, Macedonici nepotem, Nepotis sororem. nam, cum subiungit, Patrem clarissimum, de Balearico loquitur, consulari, ac triumphali uiro: cum, Amplissimos patruos, de tribus Balearici fratribus, Lucio, Marco, Caio, qui omnes, gesto consulatu, triumpharunt, Lucius de Dalmatis, unde Dalmatici cognomen est adeptus, Marcus de Sardis, Caius ex Thracia. quae si uera esse constat: dubitare iam non licet, quin, quod subiicitur, Ornatissimum fratrem, de Nepote, Balearici filio, dicatur. Locus igitur hic omnino correctionem desiderat: & corrigendi uiam, ac rationem alter inferior locus non difficilem ostendit. Qvam *occisus in proscriptos* } ut pater eius; quem non proscriptum tamen occiderunt; occisum, ut eius bona iure possidere uideantur, proscriptum fuisse dicunt. Tempore *ipso* } occasione temporis, quod hic longo interuallo primus de parricidio caussam dicat. Qvod *iudicia tam diu facta non essent*, } propter bella ciuilia. Qvi *primus* } non primus ex quocumque crimine, sed primus de parricidio. nam, cum biennio ante Sulla uictor & urbe, & uniuersa rep. potitus esset; quis credat nulla tot mensibus iudicia fuisse? adiuuant hanc opinionem, quae supra dicta sunt: Longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur. De ista *societate* } inter Chrysogonum, Capitonem, & Magnum: qui Sex. Roscii fortunas inter se diuiserant.

O R A T I O

Qvid primum querar? aut unde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut a quibus auxilium petam? deorum ne immortalium, populi ne Romani, uestram ne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta; filii uita infesta, saepe ferro atque insidiis appetita. quid ab his tot maleficiis sceleris abesse uidetur? tamen haec aliis nefariis cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc condicionem misero ferunt, ut optet utrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum, per summum dedecus uitam amittere. patronos huic defuturos putauerunt: desunt: qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, iudices. & forsitan in suscipienda caussa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes terrores, minae, periculaq. impendeant omnia, succurram, atque subibo. certum est, deliberatumq. quae ad caussam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, uerum etiam libenter, audacter, libereq. dicere. nulla res tanta exsistat, iudices, ut possit uim mihi maiorem adhibere metus, quam fides. etenim quis tam dissoluto animo est, qui, haec cum uideat, tacere, ac negligere possit? patrem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per uim expulistis: patrimonium meum possidetis: quid ultis amplius? etiam ne ad subsellia cum ferro atque telis uenistis, ut hic aut iugul'etis, aut condemnetis Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in funere C. Marii, ut Q. Scaeuola uulneraretur, uir sanctissimus, atque ornatissimus nostrae ciuitatis, de cuius laude neque hic locus est ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus R. memoria retinet; diem Scaeuolae dixit, postea quam comperit eum posse uiuere. cum ab eo quaereretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset, aiunt hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo populus R. nihil uidit indignius, nisi eiusdem uiri mortem: quae tantum potuit, ut omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compositionem uolebat, ipse ab iis interemptus est. Est ne hoc illi dicto, atque facto Fimbriae non simillimum? accusatis Sex. Roscium: quid ita? quia de manibus uestris effugit, quia se occidi passus non est. illud, quia in Scaeuola factum est, magis indignum uidetur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? nam, per deos immortales, quid est in hac caussa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? totam caussam, iudices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quae res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid uos sequi conueniat, intelligetis.

E X P L A N A T I O

Infesta, } passiue dictum. ut pro Coelio: Tempus aetatis aliorum libidine infestum. Et de Prou. Via excursionibus barbarorum infesta. Cervices } saepe appetitas. hoc enim ad illud refertur: Filii uita infesta, saepe ferro, atque insidiis appetita. Roscio } T. Roscio Magno, qui aderat. Svpplicivm *parricidarum* } recte uidentur sentire, qui glossema putant. Patronos } eloquentia nobiles. Desvnt: } quia metu tacent, cum tamen aduocati adsint. Modeste se ipsum patronorum numero non adiungit. Vim *mihi maiorem adhibere metus*, } eam uim, qua deterritus ab officio decedam. Qvam *fides*. } fidei uis apud me maior erit, quam earum terrorum, quae metum afferre uideantur.

deantur. PATREM *meum, cum proscriptus non esset, iugulastis:* } praeclara rei querentis inductio, ut infra. Praedia mea tu possides: ego aliena misericordia uiuo. concedo, & quod animus aequus est, & quia necesse est. Mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. Familia mea maxima uteris, ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid uis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? C. FIMBRIAM, } eius filium, qui cum C. Mario consul fuerat. INSANISSIMVM } in Bruto: Qui omnia magna uoce dicens, uerborum sane bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarer tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus. IN FVNERE *C. Marij* } qui septimi consulatus mense primo decessit. Q. SCAEVOLA } pontifex max. qui consul fuerat cum L. Crasso. DIEM *Scaeuolae dixit,* } diem dicere, idest ad populum accusare, priuati hominis non erat, sed propriе tribunorum pl. quo tum in magistratu Fimbriam fuisse crediderim. in Diuin. Nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse. In Bruto: M. Virgilius tribunus pl. L. Sullae imperatori diem dixit. POSSE *uiuere.* } usitatus loquendi modus. in ep. Sulpicij: Duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem: sperare tamen eum posse uiuere. QVO } Fimbriae facto. EIVSDEM *uiri mortem:* } non perijt Scaeuola ex eo uulnere, sed triennio post, Damasippi praetoris urbani iussu, ex uoluntate C. Marij iunioris consulis. Velleius, Appianus, Cicero. VT OMNES *ciues suos perdiderit, atque afflixerit:* } pacis auctore interfecto. HOC } quod ab aduersarijs Sex. Roscij committitur. NON *simillimum?* } pro, Non ne est hoc illi dicto, atque facto Fimbriae simillimum? A CHRYSOGONO, } liberto, qui tantum audet.

ORATIO

TRES sunt res, quantum ego existimare possum, quae obstent hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. criminis confictionem accusator Erutius suscepit: audaciae partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas uobis populus R. imposuit. ego crimen, oportet, diluam: uos & audaciae resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore exstinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse uideantur. etenim si, id quod praeclare a sapientibus dicitur, uultu saepe laeditur pietas; quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atque humana cogebant; in hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro exstitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruti, argumentis accusatorem censes uti oportere? non ne & audaciam eius, qui in crimen uocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq. naturam, & uitam uitijs, flagitijsq. omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem caussa, contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus uidelicet sicarius, homo audax, & saepe in caede uersatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & aeris alieni magnitudo, & indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgauit Erutius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem ullo fere interfuisse. nihil autem umquam debuit. cupiditates porro quae possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo uixerit? quae uita maxime disiuncta a cupiditate, & cum officio coniuncta. quae res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob caussam? necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis caussis: sic hoc uerisimile non est, odio fuisse parenti filium sine caussis multis, & magnis, & necessariis. rursus igitur eodem reuertamur, & quaeramus, quae tanta uitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est, nullum fuisse. pater igitur amens, qui odisset eum sine caussa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quae caussa odij fuerit: fuisse odium intelligo, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore uolebat esse, hunc in praedia rustica relegarat. Quod Erutio accidebat in mala nugatoriaq. accusatione, idem mihi usu uenit in caussa optima. ille, quo modo crimen commenticium confirmaret, non inueniebat: ego, res tam leues qua ratione infirmem, ac diluam, reperire non possum. quid ais, Eruti? tot praedia, tam pulchra, tam fructuosa, Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia colenda, ac tuenda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habent, praesertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, non ne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime seruire, & in praedijs colendis operae plurimum, studijq. consumere? At amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo aleretur ad uillam, ut commodis omnibus careret. Quid, si constat, hunc non modo colendis praedijs praefuisse, sed certis fundis, patre uiuo, frui solitum esse? tamen ne haec attenta uita, & rusticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? uides, Eruti, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a ueritate. quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio

factum

factum criminaris. quod honoris caussa pater filio suo concessit, id eum supplicij caussa fecisse dicis. neque haec tu non intelligis, sed usque eo, quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, uerum etiam contra rerum naturam, contraq. consuetudinem hominum, contraq. opiniones omnium. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quaeso, Eruti, ut hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi caussa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinae, ut ne a litteris quidem alienus esses. ecquid tandem tibi uidetur (ut ad fabulas ueniamus) senex ille Caecilianus minoris facere Eutychum filium rusticum, quam illum alterum Cherestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris caussa habere, alterum rus supplicij causa relegaße? Quid ad istas ineptias abis, inquies? Quasi uero mihi difficile sit quamuis multos nominatim proferre (ne longius abeam) uel tribules, uel uicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. uerum homines notos sumere odiosum est; cum & illud incertũ sit, uelint ne hi sese nominari; & nemo uobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus; & certe ad rem nihil intersit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. etenim haec conficta arbitror a poetis esse, ut effictos nostros mores in alienis personis, expressamq. imaginem nostram uitae quotidianae uideremus. age nunc, refer animum, sis, ad ueritatem; & considera, non modo in Vmbria, atque in ea uicinitate, sed in his ueteribus municipiis quae studia a patribusfamilias maxime laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio uitio & culpae dedisse. at non modo hoc patrum uoluntate liberi faciunt; sed permultos & ego noui, &, nisi me fallit animus, unusquisque uestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, uitamq. hanc rusticam, quã tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam, & suauissimam esse arbitrantur. quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. uerum, ut opinor, quoniam ita Chrysogono uidetur, qui huic nullum praedium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen aequo animo, iudices, si per uos uitam, & famam potest obtinere. hoc uero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem uenit propter praediorum bonitatem, & multitudinem; &, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriae sit, quod alijs coluit, non sibi; nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Nae tu, Eruti accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro accersebantur, qui consules fierent. etenim, qui praeesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant, conuenerunt, hominem turpissimum, atque inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri longe aliter & de illo, & de ceteris talibus uiris existimabant: itaque ex minima, tenuissimaq. rep. maximam & florentissimam nobis reliquerunt. suos enim agros studiose colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus & agris, & urbibus, & nationib. remp. atque hoc imperium, & populi R. nomen auxerunt. Neque ego haec eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quaerimus; sed ut illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi uiri, clarissimiq. homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operae, temporisq. consumpserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper uixerit; cum praesertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut re uera honestius facere posset.

EXPLANATIO

ROSCII } Capito, & Magnus. SCELESTVM, *ac nefarium facinus, atque huiusmodi,* } cum nullo satis uerbo id, quod uolumus, exprimi uidetur posse, ita concludimus, Atque eiusmodi. Sic locutus & ad Crassum: Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri. NE OBIICIENDI *quidem caussa,* } nedum ut ijs argumentis parricidium probare conareris. EAM *quoque* } ut filio, cur patri mortem obtulerit; sic patri, cur filium non amaret, caussam fuisse iustam, magnam, perspicuam, necesse est. CONSTANTISSIMVS. } qui leuioribus caussis ut eum, quem genuerat, non amaret, adduci non posset. ACCIDEBAT } cum Roscium accusaret. ILLIVS *ordinis* } honestissimi, qualis fuit Sex. Roscius. ATTENTA } augendae rei domesticae dedita. SENEX } *ille Caecilianus* } quem Caecilius poeta comicus induxit. QVID *censes hunc ipsum Sex. Roscium,* } in hoc ambitu uerborum cur de mendo homines pereruditi suspicati sint, mihi quidem caussa non uidetur. nam, quod sequitur, Quo studio, qua intelligentia esse in rebus rusticis? similiter locutum esse uideo Ciceronem alijs in locis, ut lib. I. de Orat. Quid censes, si ad alicuius ingenium uel par, uel maius illa, quae ego non attigi, accesserint, qualem illum, & quantum oratorem futurum? Et in Rullum II. Quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur, quo tandem animo, quo motu, quo periculo miseras nationes futuras? Et lib. II. Off. Quid enim censetis superiorem illum Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum? quid Alexandrum, quo animo uixisse arbitramur? CALLIDIOR } peritior. supra ueterem accusatorem uocauit. ARTIFICIVM } quo excellit in agro colendo. QVONIAM *ita Chrysogono uidetur,* } amare in Chrysogoni potentiam. ATILIVM } qui primus a serendo Serranus dictus est. triumphauit de Poenis. QVI *missi erant,* } ut consulem esse factum nunciarent. Valerius Max. lib. IV. c. 4.

Plinius

Plinius lib. XIIX. cap. 3. NON *alienos cupide appetebant.* } ut Chrysogonus, & Roscij. AD *gubernacula reip. sedere* } saepe utitur Cicero hac translatione, ut ad Paetum: Catulum mihi narras, & illa tempora. quid simile? ne mihi quidem ipsi tunc placebat abesse diutius ab reip. custodia. sedebamus enim in puppi, clauumq. tenebamus: nunc uix est in sentina locus. pro Sextio: Clauum tanti imperi tenere, & gubernacula reip. tractare.

ORATIO

ODIVM *igitur acerrimum patris in filium ex hoc opinor ostenditur, Eruti, quod hunc ruri esse patiebatur. numquid est aliud? immo uero, inquit, est: nam istum exheredate in animo habebat. audio. nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoque concedis leuia esse, atque inepta. Conuiuia cum patre non inibat. quippe, qui ne in opidum quidem, nisi perraro, ueniret. Domum suam istum non fere quisquam uocabat. nec mirum, quem neque in urbe uideret, neque rure uocaturus esset. uerum haec tu quoque intelligis esse nugatoria. illud, quod coepimus, uideamus; quo certius argumentum odij reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat. mitto quaerere, qua de caussa: quaero, qui scias? tametsi te dicere, atque enumerare caussas omnes oportebat: & id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia uitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam uinceret, ut amorem illum penitus insitum eijceret ex animo, ut denique patrem se esse obliuisceretur: quae sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. uerum concedo tibi, ut ea praetereas, quae cum taces, nulla esse concedis. illum quidem uoluisse exheredare, certe tu planum facere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus? uere nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode, ut ne plane uidearis id facere, quod aperte facis, huius miseri fortunis, et horum uirorum talium dignitati illudere. Exheredare filium uoluit: quam ob caussam? nescio. exheredauit ne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. quid est aliud, iudicio, ac legibus, ac maiestate uestra abuti ad quaestum, atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare, atque id obijcere, quod planum facere non modo non possis, uerum ne coneris quidem? nemo nostrum est, Eruti, quin sciat tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse: uident omnes, qua de caussa huic inimicus uenias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse. quid ergo est? ita tamen quaestus te cupidum esse oportebat, ut horum existimationem, & legem Memmiam putares aliquid ualere oportere. accusatores multos esse in ciuitate utile est, ut metu contineatur audacia. uerumtamen hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus. innocens est quispiam: uerumtamen, quamquam abest a culpa, suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere: cum enim aliquid habeat, quod possit criminose, ac suspiciose dicere, aperte ludificari, & calumniari sciens non uideatur. quare facile omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest; nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. utilius est autem absolui innocentem, quam nocentem caussam non dicere.*

EXPLANATIO

HVIVSCE } filij, qui nunc reus est. HORVM } iudicum. QVID *est aliud, iudicio, ac legib. ac maiestate uestra abuti,* } modus reprehendendi, Ciceroni familiaris, cum quadam iracundia. exempla de multis afferam pauca. in Pisonem: Quid est aliud furere, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitatem? Phil. I. Quid est aliud hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi ciues sint? Phil. II. Quid est aliud tollere e uita uitae societatem? Et Phil. V. bis. Phil. X. XII. LEGEM *Memmiam* } lex Remmia de calumniatoribus nominatur l. j. §. 1. D. ad Turpilian. l. 13. D. de test. Itaque libentius hic Remmiam, quam Memmiam, legerem. nam Memnia contra calumniatores non fuit, sed eorum, qui reip. caussa abessent, si quis eos accusaret, recipi nomina uetabat. MISERVM *est,* } innocentem accusari. SVSPICIOSE } ad commouendam in animis iudicum suspicionem.

ORATIO

ANSERIBVS *cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significent, si fures uenerint. at fures internoscere non possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium uenerint: &, quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. quod, si luce quoque canes latrent; cum deos salutatum aliqui uenerint: opinor, ijs crura suffringantur: quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. alij uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt; alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. cibaria uobis praeberi uidemus: uos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde, si uoletis, etiam tum, cum uerisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem uobis nemo suffringet;*

sed, si

sed, si ego hos bene noui, litteram illam, cui uos usque eo inimici estis, ut etiam alias omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas uestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendẽdum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur, ueritus est. audio: sed, qua de caussa uereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo: planum fac. nihil est; non, qui cum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde istud nobis suspicari in mentem uenerit. Cum hoc modo accusas, Eruti, non ne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione, deq. ea societate neminem esse, qui uerbum facere hoc tempore auderet. haec te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule uerbum fecisset, si tibi quemquam responsurum putasset. Operaepretium erat, si animaduertistis, iudices, negligentiam eius in accusando considerare. credo, cum uidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quaesisse, num ille, aut ille defensurus esset; de me ne suspicatum quidem, quod antea caussam publicam nullam dixerim. postea quam inuenit, neminem eorum, qui possunt, & solent: ita negligens esse coepit, ut, cum in mentem ueniret ei, resideret, deinde spatiaretur, nonnumquam etiam puerum uocaret, credo cui cenam imperaret; prorsus ut uestro consessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. perorauit aliquando, assedit. surrexi ego. respirare uisus est, quod non alius potius diceret. coepi dicere. usque eo animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, ante quam Chrysogonum nominaui. quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari uisus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum, ac tertio nominaui. postea homines cursare ultro & citro non destiterunt, credo, qui Chrysogono nunciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra uoluntatem eius dicere auderet; aliter caussam agi, atque ille existimaret; aperiri bonorum emptionem, uexari pessime societatem, gratiam potentiamq. eius negligi, iudices diligenter attendere, populo rem indignam uideri. Quae quoniã te fefellerunt, Eruti; quoniamq. uides uersa esse omnia, caussam pro Sex. Roscio si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, uides iudicare: restitue nobis aliquando ueterem tuam illam calliditatem, atque prudentiam: confitere huc ea spe uenisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium, futurum.

EXPLANATIO

ANSERIBVS *cibaria publica locantur*} quorum clangore noctu adscendentes in Capitolium Galli proditi sunt. nota historia ex Liuio, Plinio, Plutarcho. CANES *aluntur in Capitolio*} hoc nulla traditur historia: contra potius, dormisse eos, legimus, cum, Gallis adscendentibus, anserum clangore uigiles excitati. CIBARIA *nobis praeberi uidemus:*} mercedem accusandi. SIC *agetis*} ut nunc agis, Eruti, qui Roscium de parricidio innocentem accusas. CRVRA *quidem uobis nemo suffringet:*} ut suffringerentur canibus, si luce latrarent, cum deos aliqui salutatum uenissent. HOS} iudices. LITTERAM *illam,*} condemnationis notam, C. tribus enim inscriptae litteris erant iudicum tabellae; A, cum absoluerent; C, cum damnarent; N. L. in caussa dubia, cum non liqueret. Alij aliter hunc locum interpretantur: quorum sententiae non accedo: cum satis constet, si quis accusaretur de calumnia, in eius iudicio tres illas, quas nominaui, litteras necessarias fuisse. poterat enim item ut alij rei, uel absolui, uel damnari, uel, incerta sententia, ad aliam diem, aliamq. actionem differri. EAS *omnes*} unius litterae caussa litteras omnes oderant. Reprehendit ignorantiam. AD *caput affigent*,} poena uos afficient grauissima. FORTVNAS *uestras*,} pecuniam, qua adducti estis ad calumniam. supra: Sciunt huiusce te pecunia adductum esse. QVID *acceperim*,} quantum pecuniae. IN *istam fraudem*} in hunc errorem. in Pisonem: Vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit. OPERAEPRETIVM *erat*,} hoc non ualet, utile erat, sed, alienum non erat, ab re non erat: ut exemplis perspicuum fit. QVI *homines*} summi oratores, hominesq. nobilissimi: de quibus in exordio. QVI *possunt, & solent*,} qui usu, & eloquentia ualent. quod utrumque mihi deest. SI NON *commode*,} si non ut oporteret, & ut diceretur ab his, qui in hisce subsellijs aduocati sedent. DEDI} libidini, crudelitatiq. uestrae. ut paullo ante: Non recusamus, quin Sex. Roscij uita dedatur. TRADITVROS} non orationem attente meam audituros, sed, caussa neglecta, reum libidini, crudelitatiq. uestrae tradituros. IVDICARE:} non, alias res agere, sed, mihi caussam dicenti, aures benigne praeberi, & iudicum officio fungi. RESTITVE *nobis aliquando*} patefac nobis, & ostende, quamdiu occultasti, ueterem illam tuam calliditatem. ATQVE *prudentiam*} quae tibi prudentia uidetur, cum hoc digna nomine non sit. LATROCINIVM,} iudicibus reum prodentibus: quos tu nunc, contra quam putasti, uides iudicare.

ORATIO

DE *parricidio caussa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob caussam patrem filius occiderit. quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis, quae magis crebra, & iam prope quotidiana sunt, maxime, & primum quaeritur, quae caussa maleficij fuerit; id Erutius in parricidio quaeri non putat oportere. in quo scelere, iudices, etiam cum multae caussae conuenisse unum in locum, atque inter se congruere uidentur; tamen non temere creditur; neq. leui coniectura res penditur; neque testis incertus au-*

ditur; neque accusatoris ingenio res iudicatur: cum multa antea commissa maleficia, tum uita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur, necesse est, neque audacia solum, sed summus furor, atque amentia. haec cum sint omnia, tamen exstent oportet expressa sceleris uestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quae nisi multa, & manifesta sunt; profecto res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim uis humanitatis: multum ualet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias uicerit, ut, propter quos hanc suauissimam lucem adspexerit, eos indignissime luce priuarit; cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt T. Cloelium quendam Tarracinensem, hominem non obscurum, cum cenatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescētibus filiis isset, inuentum esse mane iugulatum. cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret; id aetatis autem duo filij propter cubantes nesensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. quid postea? erat saue suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quemquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, & defendere facile possent? erat porro nemo, in quem ea suspicio conueniret, tamen, cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. nemo enim putabat quemquam esse, qui, cum omnia diuina atque humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod, qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere sed ne spirare, quidem sine metu possunt. Videtis ne, quos nobis poetae tradiderunt patris ulciscēdi caussa supplicium de matre sumpsisse, cum praesertim deorum immortalium iussis, atque oraculis id fecisse dicantur; tamen ut eos agitent furiae, neque consistere usquā patiantur? quod ne pij quidem sine scelere esse potuerunt. sic se res habet, iudices: magnam uim, magnam necessitatē, magnam possidet religionem paternus, maternusq. sanguis. ex quo, si qua macula concepta est, non modo elui non potest, uerum usque eo permanat ad animum, ut summus furor, atque amentia consequatur. nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepe numero uidetis, eos, qui aliquid impie scelerateq. commiserint, agitari, & perterreri furiarum taedis ardentibus. sua quemque fraus, & suus terror maxime uexat: suum quemque scelus agitat, amentiaq. afficit: suae malae cogitationes, conscientiaeq. animi terrent. hae sunt impijs assiduae domesticaeq. furiae, quae dies noctesq. parentum poenas a consceleratissimis filijs repetant. haec magnitudo maleficij facit, ut, nisi paene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit; nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitijs uita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. accedat huc oportet odiū parentis, animaduersionis paternae metus, amici improbi, serui conscij, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: paene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices uideant, oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sunt. quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur; eo magis est, si conuincitur, uindicandum. itaque cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros nō modo armis plus, quam ceteras nationes, uerum etiā consilio sapientiaq. potuisse, tum ex hac re uel maxime, quod in impios singulare supplicium inuenerunt. qua in re quantum prudentia praestiterint ijs, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate.

EXPLANATIO

CONCLAVE] locus fuit in aedibus, ubi cenabatur, sine camino. SVPPLICIVM *de matre sumpsisse*] Orestem designat, qui Clitemnestram matrem, quae de Agamemnonis, uiri sui, nece, cum Aegystho adultero consenserat, occidit. Significare & Alcmaeonem putarem, qui Amphiarai patris interitum, interfecta matre Eryphile, ultus est: sed ea uerba, Cum deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, ad Orestem potius, quam ad Alcmaeonem, pertinent. Euripides in Oreste. NE PII *quidem*] qui pietatis caussa, patrem ulciscentes, id commiserunt. SVMMVS *furor, atque amentia*] nā eos in insaniam incidisse poetae fingunt. unde illud supra: Videtis ne, ut eos agitent furiae, neque consistere usquam patiantur?

ORATIO

PRVDENTISSIMA *ciuitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. eius porro ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset; respondit, se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat; ne non tam prohibere, quam admonere uideretur. Quanto maiores nostri sapientius; qui, cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando uiolaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine poenae maleficio summouerentur. insui uoluerunt in culeum uiuos, atque ita in flumen deiici. o singularem sapientiam, iudices. non ne uidentur hunc hominem ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repente caelum, solem, aquam, terramq. ademerunt? ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur.*

uoluerunt feris corpus obiicere, ne bestiis quoque, quae tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen deiicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quae uiolata sunt, expiari putantur. denique nihil tam uile, neque tam uulgare est, cuius partem ullam reliquerint. etenim, quid tam est commune, quam spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? ita uiuunt, dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangant: ita iactantur fluctibus, ut numquam alluantur: ita postremo eiiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Tanti maleficij crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruti, censes posse talibus uiris, si ne caussam quidem maleficij protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eiq. iudicio Chrysogonus praeesset; tamen diligentius, paratiusq. uenisses. utrum, quid agatur, non uides; an, apud quos agatur? agitur de parricidio: quod sine multis caussis suscipi non potest. apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt neminem ne minimũ quidem maleficium sine caussa admittere. Esto: caussam proferre non potes. tametsi statim uicisse debeo, tamen de meo iure decedam, & tibi, quod in alia caussa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. non quaero abs te, quare patrẽ Sex. Roscius occiderit: quaero, quo modo occiderit. ita quaero abs te, C. Eruti, quo modo, & sic tecum agam, ut in eo loco uel respondendi, uel interpellandi tibi potestatem faciam, uel etiam, si quid uoles, interrogandi. Quo modo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? si ipsum arguis: Romae non fuit. si per alios fecisse dicis: quaero, seruos ne, an liberos? quos homines? indidem ne Ameria, an hosce ex urbe sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma, unde eos nouerat Roscius? qui Romam multis annis non uenit, neque umquam plus triduo fuit. ubi eos conuenit? quicum locutus est? quo modo persuasit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? non ne his uestigijs ad caput maleficij perueniri solet? Et simul tibi in mentem ueniat facito, quemadmodum uitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atque agrestem fuisse: numquam cum homine quoquam collocutum esse: numquam in opido constitisse. Qua in re praetereo illud, quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse; in rusticis moribus, in uictu arido, in hac horrida, incultaq. uita, istiusmodi maleficia gigni non solere. ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni uita nascitur. in urbe luxuries creatur: ex luxuria exsistat auaritia necesse est, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. uita autem haec rustica, quam tu agrestem uocas, parcimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est. Verum haec missa facio: illud quaero, is homo, qui, ut tute dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens praesertim, conficere potuerit. Multa sunt falsa, iudices, quae tamen argui suspiciose possunt: in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam.

EXPLANATIO

DVM *ea rerum potita est,* } prudentiam enim cum imperio simul amisit. EVM, } indicantis est, nec sine lepore: ut alibi saepe. QVI *leges scripserit.* } abrogatis propter nimiam seueritatem, quas Draco antea scripserat, exceptis quae ad caedem pertinebant. ADMONERE } in animos hominum inducere, quod alioqui non cogitaretur. EXPIARI *putantur.* } cum aqua salsa maris adsperguntur. TAM *uulgare,* } tam commune. *Etenim, quid tam est commune, quam spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis?* } recitat, atque etiam laudat haec uerba in Oratore, ut ab adolescente exsultantis ingenij pronunciata. Quantis, inquit, illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum: quae nequaquam satis deferbuisse, post aliquanto sentire coepimus. Quid enim tam commune, quam spiritus uiuis. & quae sequuntur. Quibus recitatis, haec subiungit: Sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re, & maturitate, quam spe, & exspectatione laudati. TANTI *maleficij crimen, cui maleficio* } dixi iam, iterationem eiusdem uerbi concinnitate aliqua non carere. addamus tamẽ & hic exempla nonnulla. In Diuin Si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerẽt. In eadem: Cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit. Lib. V. in Verrem: Scitote esse opidum in Sicilia nullum, quo in opido. IN EO *loco* } in subsellijs accusatorũ. sic pro Cluentio: Audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam. negate, negate, inquam, in eo loco. FACIAM *potestatem* } quam accusator, nisi patrono permittente, non habebat. INDIDEM } ex eodem loco, ubi erat. addit, Ameria, explanationis caussa.

ORATIO

ROMAE Sex. Roscius occiditur, cũ in agro Amerino esset filius. litteras, credo, misit alicui sicario, qui Romae nouerat neminem. accersiuit aliquem: at quando? nuncium misit: quem? aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem: nihil horum ne confingi quidem potest: & tamen caussa de parricidio dicitur. Reliquum est, ut per seruos id admiserit. o dij immortales, rem miseram, & calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut seruos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet: uos, qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis: unus puer, uictus quotidiani administer, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: uobis aduocatis, uobis agen

tibus, aliquoties duos seruos paternos in quaestionem ab aduersarus Sex. Roscius postulauit. meministis ne T. Roscium recusare? quid? u serui ubi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur, apud eum sunt in honore, & in pretio. etiam nunc, ut ex his quaeratur, ego postulo, hic orat, atque obsecrat. quid facitis? cur recusatis? Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus: ab eo ne, qui propter illius mortem in egestate, & insidiis uersatur, cui ne quaerendi quidem de morte patris potestas permittitur; an ab iis, qui quaestionem fugitant, bona possident, in caede, atque ex caede uiuunt. Omnia, iudices, in hac caussa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternae de seruis paternis quaestionem habere filio non licet. ne tam diu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quaeratur. ueniam, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erutii crimina diluissem. Nunc, Eruti, ad te uenio. Conueniat mihi tecum, necesse est; si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas; aut per aliquos liberos, aut seruos. liberos ne? quos neque ut conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere; quod neque Romae multis annis fuerit, neque de praediis umquam temere discesserit. Restare tibi uidebatur seruorum nomen, quo, quasi in portum reiectus a ceteris suspicionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis eiusmodi, ut non modo ab hoc crimen resilire uideas, uerum omnem suspicionem in uosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergo, quo tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, ut homines uulgo impune occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum, nullo negotio facere potuisti. interim mihi uideris, Eruti, una mercede duas res assequi uelle, nos iudicio perfundere, accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. Quid ais? uulgo occidebantur? per quos? & a quibus? non ne cogitas te a sectorib. huc adductum esse? quid postea? nescimus, per ista tempore eosdem fere sectores fuisse collorum, & bonorum? ii denique, qui tum armati dies noctesq. concursabant, qui Romae erant assidui, qui omni tempore in praeda & sanguine uersabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem, iniquitatemq. obiicient? & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modo Romae non fuit, sed omnino, quid Romae ageretur, nesciret; propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne aut molestus sim uobis, iudices, aut ne ingeniis uestris uidear diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius differam. Erutii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est. nisi forte exspectatis, ut illa diluam, quae de peculatu, ac de eiusmodi rebus commenticiis, inaudita nobis ante hoc tempus, ac noua, obiecit, quae mihi iste uisus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui caussam dicit, pertinebant. de quibus quoniam uerbo arguit, uerbo satis est negare. si quid est, quod ad testes reseruet; ibi nos quoque, ut in ipsa caussa, paratiores reperiet, quam putabat,

EXPLANATIO

P. SCIPIO, *te Metelle*: } dixi iam, significari Scipionem eius patrem, qui Pompeij Magni socer fuit: Metellum autem eius Metelli, qui cum Lentulo Spinthere consulatum gessit. cur enim aliter credam, cum eos adesse, & sedere Cicero dixerit aduocatos Sex. Roscij, in quibus auctoritas, atque amplitudo summa esset? Quae quidem in adolescentibus uerba locum non habent. Quid illa, quae ibidem subiungit? Ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem, neque temere dicto concedi propter aetatem, & prudentiam: ego si quid liberius dixero, uel occultum esse propterea, quod nondum ad remp. accessi, uel ignosci adolescentiae meae poterit. Aetatem ijs tribuit, & prudentiam, uiris certe, non adolescentulis. Infra uero tollitur plane dubitatio, ubi de ijsdem Scipione, & Metello haec dicuntur: Postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostrae ciuitatis: qui ita uixerunt, talesq. a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non aequum putaret. DVBITATE *etiam nunc, iudices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus*, } indignatio, quod in re pespicua dubitetur. tale illud in Verrem lib. III. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius, apparitor istius, acceperit, an huic exegerit. Ibidem: Exspectate etiam, iudices, si potestis, auctoritatem accusationis meae. Non dissimilis illa indignatio lib.II. Retinete, retinete hominem in ciuitate, iudices: parcite, & conseruate: ut sit, qui uobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. QVO, *quasi in portum reiectus a ceteris suspicionibus, confugere posses*: } quo argumento contra Roscium, ceteris deficientibus, uti posses. cum enim, per quem Roscius parricidium admiserit, commissa tibi non liceret: restabat unum, ut admisisse per seruos diceres. at ego cupere Roscium ostendi, ut de seruis quaeratur: nec tamen id licere, quia seruos ei Chrysogonus ademerit. SCOPVLVM } apte, quia dixerat, Portum, &, Reiectus tamquam a fluctibus. VNA *mercede* } cum a nostris aduersarijs pecuniam acceperis, ut Sex. Roscium, non ut eos ipsos, a quibus accepisses, accusares. NOS *iudicio perfundere*, } non dicit, nos accusare: ut leue contra Roscium hoc esse Erutij argumentum significet: sed, iudicio perfundere, idest, leuiter adspergere, aliqua nos iudicij molestia afficere. A SECTORIBVS } ab ijs, qui proscriptorum bona emunt. Chrysogonum desi gnat. SECTORES *collorum, & bonorum?* } ut, quos occidissent, eorum bona tamquam proscriptorum emerent. ideo autem colla secabantur proscriptorum, ut, capitibus in Rostra delatis, caedes omnibus

pateret,

pateret, praemiaq. sectoribus darentur. itaque in oratione contra competitores dixit Cicero de Catilina: Populum uero, cum, inspectante populo, collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit. Eodemq. referuntur illa pro Murena: Descendi in campum cum illa lata, insigniq. lorica, non quae me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus, aut uentrem, sed caput, & collum solere petere) uerum, ut omnes boni animaduerterent. Et proprie, Sectores collorum, & bonorum, uno uerbo duabus rebus accommodato. nam, quod ad bona pertinet, satis constat, sectorem a secando, idest caedendo, dictum: quod in auctione separatim singula uendi solerent, domus, praedia, supellex, nomina: ut quasi secari bona uiderentur. & quia, secare, & caedere, idem sunt, propterea dixit L. Crassus in prooemio lib.III. de Orat. Non tibi illa sunt caedenda, si Crassum uis coercere: haec tibi est excidenda lingua: qua uel euulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Loquebatur Crassus de sectione auctionaria eorum pignorum, quae sibi consul Philippus abstulerat. NISI *forte exspectatis,*} ut illa diluam. Negat hic loquendi modus: est enim pro, Non exspectatis. infra: Nisi hoc mirum est, quod uis diuina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Et aliquanto post: Nisi hoc indignum putas, quod uestitum sedere in iudicio uides. pro, quod indignum putare non debes. Et in Verrem lib.II. Nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris morem accipiendi, sed socijs caussam dicendi auferre uideamur. In Catone: Nisi forte ego uobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & consul uersatus sum in uario genere bellorum, cessare nunc uideor, cum bella non geram. Idem ualet, Nisi si: quamquam id interdum est dubitatis, ut apud Terentium in Andr. Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor: Aliquid monstri alunt. Eodem pertinet, Nisi uero: ut in Cat.II. Nisi uero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet. Et pro Milone: Nisi uero existimatis, dementem P. Africanum fuisse: qui cum a C. Carbone tribuno pl. seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure caesum uideri. NEQVE *ad crimen parricidij*} ad nullam parricidij partem. NEQVE *ad eum, qui caussam dicit,*} ad Roscium. VT IPSA *caussa*} in qua agenda paratiorem me reperit, quam putabat.

O R A T I O

VENIO nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides. nam, si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere; dum utrumuis licebit. is enim mihi uidetur amplissimus, qui sua uirtute in altiorem locum peruenit, non qui adscendit per alterius incommodum, & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quae sunt inania: quaeramus, ubi maleficium & est, & inueniri potest. iam intelliges, Eruti, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leuiter unumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi me inuitum facere, quod non prosequar longius, quam salus huius, & mea fides postulabit. Caussam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. de Capitone post uiderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus R. uerissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in caussis quaerere solebat, cui bono fuisset. sic uita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. hunc quaesitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideo quod, tametsi ueritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam inclinatus ad seueritatem uidebatur. Ego, quamquam praeest huic quaestioni uir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer, uel illo ipso acerrime iudice quaerente, uel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus caussa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. in hac enim caussa cum uiderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quaererent, cui bono fuisset; sed & perspicuum crimen, & suspicionem potius ad praedam adiungerent, quam ad egestatem. quid, si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid, si, ut auarus? quid, si, ut audax? quid, si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quaerenda caussa, quae te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, ut dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. auaritiam praefers, qui societatem coieris de municipis, cognatiq. fortunis cum alienissimo. quam sis audax, (ut alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas, necesse est. Restat, iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit; is, ad quem morte eius diuitiae uenerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia feratur infestus in suos; an is, qui semper ita uixerit, ut quaestum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset; is, qui omnium sectorum audacissimus sit; an is, qui propter fori iudiciorumq. insolentiam non modo subsellia, uerum etiam urbem ipsam reformidat: postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Haec tu, Eruti, tot & tanta si nactus esses in reo, quam diu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quam oratio, deficeret. etenim in singulis rebus eiusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere: neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil ar-

rogo,

rogo, ut te copiosius, quam me putem posse dicere. uerum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege annumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum facit. multos caesos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Seruilium uidimus. quis ibi non est uulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iam aetas a proelijs auocabat; postremo Priamum ipsum, senem Antistium, quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de ueneficijs accusabant. qui omnes, quod ad me attinet, uellem uiuerent: nihil enim mali est, canes ibi quamplurimos esse, ubi permulti obseruandi, multaq. seruanda sunt. uerum, ut fit, multa saepe, imprudentibus imperatoribus, uis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat; erant interea, qui suis uulneribus mederentur, qui, tamquam si offusa reip. sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaq. miscebant. a quibus miror, ne quod indiciorum esset uestigium, non subsellia quoq. esse combusta: nam & accusatores, & iudices sustulerunt. hoc commodi est, quod ita uixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent. nam, dum hominum genus erit; qui accuset eos, non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. Verum, ut coepi dicere, & Erucius, haec si haberet in caussa quae commemoraui, posset ea quamuis diu dicere, & ego, iudices, possum: sed in animo est, quemadmodum ante dixi, leuiter transire, ac tantummodo perstringere unamquamque rem; ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur caussas esse permultas, quae istum impellerent: uideamus nunc, ecquae facultas suscipiendi maleficij fuerit.

EXPLANATIO

ALIOS *potius* ≀ nobiliores T. Roscio; in quem cogor ea dicere, quae salus Sex. Roscij, meaq. fides postulat. EX QVIBVS *possem crescere*: ≀ in honoris locum altiorem adscendere. Sic lib. V. in Verrem: Si uideor hic, id quod ego non quaesiui, de uno isto uoluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. DVM *utrumuis licebit*. ≀ non licuit utrũuis in caussa Verris, Siculis eius promissa commemorantibus, & ut fortunas eorũ omnes defenderet orantibus. QVONIAM *istic sedes* ≀ in subsellijs accusatorum. ALIAS *suas palmas cognoscet* ≀ alias caedes, me narrante. supra: Multarum palmarum uetus, & nobilis gladiator. infra: Audio praeterea non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas esse infames palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quae Romae deferatur. L. CASSIVS ≀ de quo supra diximus. QVEM *populus Romanus uerissimum, & sapientissimum iudicium putabat*, ≀ itaque praefecit eum iudicio uirginum Vestalium: quas omnes, nimia etiam, ut putatur, asperitate usus, damnauit. Asconius. SIC *uita hominum est*, ≀ Terentianum in Ad. Ita uita est hominis, quasi cum ludas tesseris. QVAESITOREM, *ac iudicem* ≀ quaesitor iudicio praeerat: iudices quaesitori parebant. recte igitur distinxit quaesitorem, ac iudicem. NATVRA *non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad seueritatem uidebatur*, ≀ Nihil simile inter, Propensus, & Implicatus. quod si pro, Implicatus, leges, Inclinatus, translatio commode absoluetur. PRAEEST *huic quaestioni* ≀ praetor M. Fannius. CONTRA *audaciam* ≀ accusatorum, qui uel ad ipsa subsellia cum ferro telisq. uenerunt. AB *innocentia* ≀ pro innocentia. opponuntur enim, Contra audaciã, Ab innocentia CLEMENTISSIMVS: ≀ cognita Sex. Roscij innocentia clementissimus se praebebit. ILLO *ipso* ≀ L. Cassio. ACERRIMO *iudice* ≀ acerrime iudicia exercere solito. QVAERENTE ≀ quaesitore, loco Fannij. CASSIANOS ≀ Cassij seueritati simillimos. ILLVD *quidem non quaererent* ≀ quod satis patet. VT *tenuis antea fueris*? ≀ contra T. Roscium. Tenuis autem, pro, pauper, ut supra; Mallius Glaucia quidam, homo tenuis. CVM *alienissimo*. ≀ cum Chrysogono. TE *pugna Cannensis* ≀ Cannensi pugna quot Romanorum millia caesa sint, nemo uel paullo humanior ignorat. Cannensem a similitudine uocat. eam pugnam, qua Sulla Marianos quamplurimos occidit. ACCVSATOREM *sat bonum* ≀ caesis reliquis Cannensi pugna. Non tu, inquit, propter eloquentiam accusator sat bonus es, sed quia periere, qui accusare consueuerant. NON *ad Thrasimenum*, ≀ ad quem lacum Hannibal, ante Cannensem pugnam, magno proelio, caeso etiam Flaminio consule, Romanos uicit. Nominat hunc lacum, quia similiter ad lacum caedes magna Sullae iussu facta est. SERVILIVM ≀ a conditore uocatũ. Romae fuit in principio uici iugarij, continens, ut ait Festus, basilicae Iuliae. Haec historia reperitur apud Senecam in libro de prouidentia Dei, & Iulium Firmicum. Seneca sic: Viderint, inquit, hoc isti, quos Romae deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita, & passim uagantes per urbem percussorum greges, & multa millia Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Firmicus autem his uerbis: Vis ne aliquid tibi, quia in Sullanis temporib. immoramur, de lacu Seruilio referam? in quo multorum senatorum capita ad ostentationem immanissimi facinoris, sectis ceruicibus pependerunt. QVIS *ibi non est uulneratus ferro Phrygio?* ≀ non dubito, quin sit uersus ex uetere tragoedia, translatus ad indicandam ciuium Romanorum caedem, ad Seruilianum lacum Sullae iussu commissam. CVRTIOS ≀ accusatorum, qui ad Seruilium lacum caesi sunt, nomina commemorat. MAMERCOS ≀ Aemiliae gentis. A PROELIIS *auocabat*; ≀ hoc dicit, ut eos hoc ipso tantum interfectos, quia essent accusatores, ostendat, non quia pro Marianis contra Sullam pugnassent. PRIAMVM *ipsum*, ≀ comparat Antistium Priamo, quia, ut ille summa senectute, in magna Troianorum caede, occisus esset, sic Antistius, multis caesis accusatoribus, senex ad-

modum

modum ideo necatus est, ne quis esset, qui de quotidianis caedibus quemquam accusaret. Priami autem mentionem induxit, quia dixerat, Ferro Phrygio. De hoc in Bruto: Coniunctus Sulpicij aetati P. Antistius fuit, rabula sane probabilis: qui, multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Iulij illam consulatus petitionem extraordinariam, ueram caussam agens est probatus, & eo magis, quod, eandem caussam cum ageret eius collega ille ipse Sulpicius, hic plura, & acutiora dicebat. itaque post tribunatum primo multae ad eum caussae, deinde omnes, maximae quaecumque erant, deferebantur. rem uidebat acute, componebat diligenter: memoria ualebat: uerbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abiectis. expedita autem erat, & perfacile currens oratio. & erat eius quidam tamquam habitus non inurbanus: actio paullum cum uitio uocis, tum etiam ineptijs claudicabat. hic temporibus floruit ijs, quibus inter profectionem reditumq. L. Sullae sine iure fuit, & sine ulla dignitate resp. Leges *pugnare prohibebant.*} lex fuit, per quam ultra aetatis annum XLVI non pugnare licuerit, auctoribus Cicerone in Catone, Polybio lib. VI. de rep. quae uero diserte pugnare prohibuerit, nulla, quod sciam, nominatur. & opinor, ait Cicero, Prohiberent, pro, Non cogerent: oratorie. Qui *suis uulneribus mederentur*,} qui uel suos inimicos ulciscerentur, uel eos, qui accusare solerent, simulq. iudices ipsos occiderent: ita fore sperantes, ut suorum scelerum poenas effugerent.

ORATIO

Ubi occisus est Sex. Roscius? Romae. quid tu, Rosci, ubi tunc eras? Romae. uerum, quid ad rem? & alij multi. quasi nunc id agatur, qui ex tanta multitudine occiderit: ac non hoc quaeratur, eum, qui Romae sit occisus, utrum uerisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romae fuerit; an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. Age nunc, ceteras facultates quoque consideremus. Erat tum multitudo sicariorum, id quod commemoranit Erucius: & homines impune occidebantur. quid? ea multitudo quae erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant; tu es in eo numero, qui nostra pecunia dives es: sin eos, quos, qui leniore nomine appellant, percussores uocant, quaere, in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. &, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito: ita facillime caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, quid postea, si Romae assiduus fui? respondebo: at ego omnino non fui. Fateor sectorem esse, uerum & alij multi. at ego, ut tute arguis agricola, & rusticus. non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profecto, qui ne noui quidem quemquam sicarium, longe absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt, quae dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quae non modo iccirco praetereo, quod te ipsum non libenter accuso; uerum eo magis etiam, quod, si de illis caedibus uelim commemorare, quae tum factae sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, uereor ne ad plures oratio mea pertinere uideatur. Uideamus nunc strictim, sicut cetera, quae post mortem Sex. Roscij, abs te, T. Rosci, facta sunt: quae ita aperta & manifesta sunt, ut medius fidius, iudices, inuitus ea dicam. uereor enim, cuiuismodi es, Rosci, ne ita hunc uidear noluisse seruare, ut tibi omnino non pepercerim. cum hoc uereor, & cupio tibi aliqua ex parte, quod salua fide possim, parcere; rursus immuto uoluntatem meam. uenit enim mihi in mentem oris tui. te ne, cum ceteri socij tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc indicium non de illorum praeda, sed de huius maleficio fieri uideretur; potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio uersarere, & sederes cũ accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nunciat? Mallius Glancia, quem iam antea nominaui, tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eum potissimum nunciare, quod, si nullum iam ante consilium de morte, ac de bonis inieras, nullamq. societatem neque sceleris, neque praemij cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? Sua sponte Mallius nunciat? quid, quaeso, eius intererat? An cum Ameriam non huiusce rei caussa uenisset, casu accidit, ut id, quod Romae audierat, primus nunciaret? cuius rei caussa uenerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare. eo rem iam adducam, ut nihil diuinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nunciauit? cum Ameriae Sex. Roscij domus, uxor, liberiq. essent, cum tot propinqui cognatiq. optime conuenientes; qua ratione factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuncius, T. Roscio Capitoni potissimum nunciaret? occisus est a cena rediens. nondum lucebat, cum Ameriae scitum est. quid hic incredibilis cursus? quid haec tanta celeritas, festinatioq. significat? non quaero, quis percusserit. nihil est, Glancia, quod metuas: non excutio te, si quid forte ferri habuisti, non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam, cuius consilio occisus sit, inuenio; cuius manu sit percussus, non laboro. unum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus, resq. manifesta dat: ubi, aut unde audiuit Glancia, qui tam cito sciuit? fac audisse statim. quae res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quae necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur? nullam partem noctis requiesceret? Etiam ne in tam perspicuis rebus argumentatio quaerenda, aut coniectura capienda sit? non ne nobis haec, quae audistis, cernere oculis uidemini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cena uidetis? non positas insidias? non impetum repentinum? non uersatur ante oculos uobis in caede Glancia? non adest iste T. Roscius? non suis manib. in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariaeq. uictoriae nuncium? non orat, ut

eam noctem peruigilet? ut honoris sui caussa laboret? ut Capitoni quamprimum nunciet? quid erat, quod Capitonem primum scire uoluerit? nescio: nisi hoc uideo, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus & decẽ fundis tres nobilissimos fundos eum uideo possidere. audio praeterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonẽ conferri, multas esse infames palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quae Romae deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos ueneno. habeo etiam dicere, quem, contra morem maiorum, minorem annis LX de ponte in Tiberim deiecerit. quae, si prodierit, atque adeo cum prodierit, scio enim proditurum esse, audiet. ueniat modo, explicet suum uolumen illud; quod ei, planum facere possum, Erutium conscripsisse: quod aiunt illum Sex. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. o praeclarum testem, iudices: o grauitatem dignam exspectatione: o uitam honestam, atque eiusmodi, ut libentib. animis ad eius testimonium uestrum iusiurandum accommodetis. profecto non tam perspicue istorum maleficia uideremus, nisi ipsos caecos redderet cupiditas, & auaritia, & audacia. Alter ex ipsa caede uolucrem nuncium Ameriam ad socium, atque ad magistrum suum misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter, si dijs immortalib. placet, testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. quasi uero id nunc agatur, utrum id, quod dixerit, credendum, an, quod fecerit, uindicandum sit. itaque more maiorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem uirum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam uersa, & mutata in peiorem partem sint omnia. cum de bonis, & de caede agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est, & sicarius, hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor, atque possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quaeritur. Quid tu, uir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: uide, ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa scelerate, multa audacter, multa improbe fecisti, unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erutij sententia. nihil opus fuit te istic sedere. neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quod paullo tamen occultior, atque tectior uestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex uobis audire desideret; cum, quae facitis, eiusmodi sint, ut ea dedita opera a uobis contra uosmet ipsos facere uideamini?

EXPLANATIO

QVAE ISTVM *impellerent:* T. Roscium. QVI IN *bonis erant occupati;* qui aliena bona appetebant. ALIQVEM Chrysogonum dicit. CVICVIMODI *es, Rosci,* qualisqualis es, uel uir bonus, uel improbus. MALLIVS supra nominatus, cliens T. Roscij. QVOD *salua fide possim* modo ne Sex. Roscij caussa, & officio meo desim. CVM *accusatore?* Erutio. IN *curru* cisijs, dixit supra. AVTVMEDONTEM Glauciam, aurigae Achillis Autumedonti, qui curru celerrime ferretur, persimilem. NESCIO: *nisi hoc uideo* modus loquendi, Ciceroni, Terentio, Plauto familiaris. ep. ad Memmium: Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris; nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec cur tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest, quam illi, laborare sine caussa. VIDEO *possidere* abundare arbitror, Video. INFAMES *palmas* nobiles, & gloriosae in uictoria palmae gladiatorum erant: huius gladiatoris infames fuere: ciues enim occidit. supra. LEMNISCATAM ceteris nobiliorem, propter lemniscos, idest fasciolos, ut ait Festus, e corona dependentes. QVAE *Romae deferatur:* propter necem Sex. Roscij. CONTRA *morem maiorum,* iocatur. nam more maiorum nemini post annos LX ferre suffragium licebat. ij porro Depontani senes, idest de ponte deiecti, uocabantur: quia pontes erant lignei, ad tempus facti, in quibus suffragia ferebantur. Capito autem uere nescio quem in Tiberim deiecerat. Notus est ille mos ex Festo, Varrone, & Ouidio, Suetonio, Nonio, Cicerone, scriptore etiam Rhet. ad Herennium. AD *magistrum suum* Capitonem. supra: Contulit se ad eum lanistam. ALTER *ex ipsa caede* T. Roscius Magnus. ALTER T. Roscius Capito. SI DIIS *immortalibus placet,* quod mihi propositum initio fuit, onus hoc explanandarum Ciceronis orationum suscipienti, ut sententia, obscuriores, quantum in me esset, illustrarem, Latiniq. sermonis proprietatem atque elegantiam ostenderem, inania quaedam, & inutilia, quae nonnulli ad ambitionem congerunt, omitterem; id ut exsequar, accurate operam dabo; quam feliciter, alij uiderint. Hic loquendi modus, Si dijs placet, tum ad indignationem, tum ad gratiarum actionem pertinet. Indignantis est, ut in hoc loco, & in Pisonem: Appellatus est hic uulturius illius prouinciae, si dijs placet, imperator. De Fin. lib. II. Quoniam, si dijs placet, ab Epicuro loqui discimus. Tusc. V. Qua gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam, si dijs placet, uidetur semper sapiens beatus. Eodem spectat illud pro Flacco: Litemus igitur Lentulo: parentemus Cethego: reuocemus eiectos: nimiae pietatis & summi amoris in patriam nos poenas, si ita dijs placet, sufferamus. De Orat. lib. III. Etiam Latini, si dijs placet, hoc biennio magistri dicendi exstiterunt. Terentius in Eun. Vide, ut otiosus sit, si dijs placet. Quo loco Donatus: Proprium est exclamantis propter indignitatem alicuius rei, siue temeritatem, & indignantis. Catullus:

Deprendi modo pupulum puellae
Trusantem. hunc ego, si placet Dionae,
Protelo rigida mea cecidi.

Liuius

Liuius quoque saepe eodem modo locutus est. Gratias agentis illud est apud Plautum in Capt.

Expediui ex seruitute filium, si dijs placet. Apud eundem in Truc.

Postquam illoc ueni, aduenit,

Si dijs placet, ad uillam, argentum meo qui debebat patri.

AFRICANVS} minor. nam de maiore cum fit mentio, aliquid addi solet, ut, Africanus ille maior. TERTIAM *partem orbis terrarum*} Africam. Carthaginem enim stipendiariam fecit maior Africanus, euertit minor. IS, QVI *& sector est, & sicarius*,} T. Roscius Magnus. cur & sector, & sicarius, sequentib. ostenditur. QVID *tu, uir optime?*} T. Rosciũ alloquitur. TE ISTIC *sedere*} cum accusatore. Mendose antea, Te isti credere. MVTO,} si istic ut accusator sedes, cur siles? &, si siles, cur istic sedes? muto enim accusatore nemo utitur. NEQVE *teste*} ratio altera, cur sedere, T. Roscius cum accusatore non debeat. Si istic sedes, testimonium tibi dicere non licet. at testimonium dicturus es: istic igitur sedere non debes.

ORATIO

AGE, nunc illa uideamus, iudices, quae statim consecuta sunt. Ad Volaterras in castra L. Sullae mors Sex. Roscij quattriduo, quo is occisus est, Chrysogono nunciatur. quaeritur etiam nunc, quis eum nuncium miserit. non ne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? curat Chrysogonus, ut eius bona ueneant statim. qui non norat hominem, aut rem? atqui ei uenit in mentem praedia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam uiderat. soletis, cum aliquid huiusmodi auditis, iudices, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse municipem, aut uicinum. ij plerumque indicant; per eos plerique produntur. hic nihil est, quod suspicionem hanc putetis. non enim ego ita disputabo: uerisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse. erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia. nam, cum multos ueteres a maioribus Roscij patronos, hospitesq. haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt. haec possum omnia uere dicere: sed in hac caussa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio non negare, ad haec bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritis ne dubitare, iudices, qui indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. num quisnam praeterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc praedam Chrysogono, qui ab eo partem praedae tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operaepretium esset, fecerant, quam ob caussam a Chrysogono tantis praemijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt; non ne satis fuit his gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria praedia, tantae pecuniae statim Capitoni dantur? cur, quae reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? non ne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum, re cognita, concessisse? Venit in decemprimis legatus in castra Capito. Totam uitam, naturam, moresq. hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum, atque integrum, quod non eius scelus; atque perfidia uiolarit, & imminuerit; uirum optimum esse eum iudicatote. Impedimento est; quo minus de his rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum consilia, & uoluntatem Chrysogono enunciat: monet, ut prouideat, ne palam res agatur: ostendit, si sublata sit uenditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caueret; hisce insidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare: cum illo partem suam depacisci, hisce, aliqua fretus hora semper, omnes aditus ad Sullam intercludere. postremo, isto hortatore, auctore, intercessore, ad Sullam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decepti. id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator uoluerit testimonium eis denunciare, pro re certa spem falsam domum retulerunt.

EXPLANATIO

VOLATERRAS} a Sulla obsessas, ut Marianarum partium. uictis & agros ademit, & ius Romanae ciuitatis. pro Domo, & ep. 4. lib. XIII. fam. EVNDEM, *qui Ameriam?*} T. Roscium Magnum, de quo supra: Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nunciat? Mallius Glaucia, tuus cliens, & familiaris. HOMINEM,} Sex. Roscium. REM?} eius bona. ATQVI *ei uenit in mente*} ironia: quia scilicet ei uenire in mentem non potuerit, nisi ad eum duo Roscij, Magnus, & Capito, rem illam detulissent. ROSCIOS} Magnum, & Capitonem. IN CHRYSOGONI *fidem, & clientelam contulerunt*} quia gratiosissimus esset apud Sullam. IN ISTA *pugna*} qua occisus est Sex. Roscius. et, quia manubiae sunt ex pugna, ideo subiungitur paullo post, Has manubias. ALIQVA *fretus hora*,} commoda sententia non elicitur? reponi posset, usitato genere loquendi: Aliqua facta mora. SI ACCVSATOR *uoluerit eis testimonium denunciare*,} nam reo denunciandi testimonij potestas non dabatur.

ORATIO

IN priuatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quaestus, aut commodi caussa, uerum etiam negligentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabant: itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti; credo propterea, quod, quibus in rebus ipsi interesse nō possumus, in his operae nostrae uicaria fides amicorum supponitur: quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium, & quantum in ipso est, disturbat uitae societatem. non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis: idcirco amicitiae cō parantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio; per alium transigam. suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime uidetur graue ijs, qui minime ipsi leues sunt. ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas uiolat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico; neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui laesus non esset, nisi credidisset. Ita ne est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunae uiui, commendatae sunt, atque concreditae, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter uiuos numerabitur? in minimis priuatisque rebus etiam negligentia in crimen mādati iudiciūq. infamia reuocatur; propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quae publice gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod commodum laeserit, sed perfidia, legationis ipsius caerimoniam polluerit, maculaq. affecerit, qua is tandem poena afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem priuatim Sex. Roscius mandauisset, ut cum Chrysogono transigeret, atque decideret; inq. eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret; ille, qui sese facturum recepisset, non ne, si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrū, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? nunc non hanc ei rem Sex. Roscius mandauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sex. Roscius cum fama, uita, bonisq. omnibus a decurionibus publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paullum nescio quid in rem suam conuertit, sed hunc funditus euertit bonis: ipse tria praedia sibi depactus est; uoluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit.

EXPLANATIO

NON *minus turpe, quam furti*: } pro Caecina: Qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatā, aut fiduciae rationē fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo poena est tardior. est enim turpe iudicium. De Nat. de. lib. III. Inde tot iudicia, de fide mala, tutelae, mandati, pro socio, fiduciae. FAMA *mortui*, } existimatio Sex. Roscij, qui uidetur occisus esse, tamquam contra nobilitatem senserit: cum tamen fautor nobilitatis perpetuo fuerit. FORTVNAE *uiui* } Roscij filij, suis fortunis a duobus T. Roscijs, & a Chrysogono per iniuriam spoliati. IGNOMINIA *mortuum affecerit*, } ignominiā notatum reliquerit, quasi necatus ideo fit, quia proscriptus fuisset ut hostis nobilitatis. IN CRIMEN *mandati, iudiciumq. infamia reuocatur*. } rectius, opinor, Iudiciumq. infamiae: pro, iudicium turpe, quod infamiam affert. nam supra: Mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti. SI RECTE *fiat*, } si fiat id, quod debet. non enim recte fiet, si neglexerit is, qui mandatum recepit. QVI *mandarit*, } ubi enim mandauit, licet ei negligere: curare amplius eum non oportet. PER *arbitrum*, } per iudicem. nam ea iudicia, in quibus adderetur, Ex fide bona, quia similia arbitrijs essent, Arbitria uocabantur. pro Quinctio: Quasi ij, qui magna fide societatem gererent, Arbitriū pro socio condemnari solerent. Pro Q. Roscio: Cur non arbitrium pro socio adegeris, quaero. Lib. II. Off. Arbitrum illum adegit, quidquid sibi dare facere oporteret ex fide bona. Quibus in locis arbitriū pro iudicio, & arbitrum pro iudice accipi, satis constat. eadem enim lib. III. de Nat. de. appellantur iudicia tutelae, mandati, pro socio. Et in eodem libro de Off. iudicia uocantur, in quibus adderetur, Ex fide bona. ROSCIO } T. Roscio Capitoni. TRIA *praedia* } uel nobilissima. DEPACTVS *est*. } cum altero T. Roscio, & cum Chrysogono.

ORATIO

VIDETE iam porro cetera, iudices, ut intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, aequeq. turpe, atque illud, de quo ante dixi: neque iniuria: propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur, cui se commiserit? atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quae difficillime praecauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora uideant necesse est: socium uero cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, i us officij laedimus. recte igi-

tur maiores eum, qui socium fefellisset, in uirorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at uero T. Roscius non unum rei pecuniariae socium fefellit; (quod tametsi graue est, tamen aliquo modo posse ferri uidetur) uerum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mandatorumq. socios, induxit, decepit, destituit, aduersarijs tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere non debuerunt; eius malitiam non uiderunt, orationi uanae crediderũt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti prouidiq. fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia aduersarijs enunciauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt; terret etiam nos, ac minatur, tribus praedijs, hoc est praemijs sceleris, ornatus. In eiusmodi uita, iudices, in his tot tantisque flagitijs hoc quoque maleficium, de quo iudicium est, reperietis. etenim quaerere ita debetis: ubi multa auare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta uidetis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidẽ minime latet; quod ita promptum, & propositum est, ut non ex illis maleficijs, quae in illo constat esse, hoc intelligatur; uerum ex hoc, etiã si quod illorum forte dubitabitur, conuincatur. Quid tandem, quaeso, iudices? num aut ille lanista omnino iam a gladijs recessisse uidetur, aut hic discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est auaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia: etenim, quoniam fidem magistri cognostis, cognoscite nunc discipuli aequitatem. Dixi iam antea, saepe numero postulatos esse ab istis duos seruos in quaestionem: tu semper, T. Rosci, recusasti. quaero abs te, ij ne, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent; an iste nõ commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua uidebatur? postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostrae ciuitatis, quos iam antea nominaui; qui ita uixerunt, talesq. a populo R. putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non aequum putaret. postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo; qui uel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quaereretur. res porro abs te eiusmodi postulabatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confiterere. quae cum ita sint, quaero abs te, quam ob caussam recusaris. cũ occiditur Sex. Roscius, ibidẽ fuerunt. seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod à uobis hoc pugnari uideo, ne in quaestionem dentur, suspiciosum est: quod uero apud uos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum uobis futurum sit. In dominos quaeri de seruis, iniquum est. an ne quaeritur? Sextus enim Roscius reus est: neque, cum de hoc quaeritur, uos dominos esse dicitis. cum Chrysogono sunt. ita credo: litteris eorum, & urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familijs lectos, uelit hos uersari, homines paene operarios, ex Amerina disciplina patrisfamiliae rusticani. non est ita profecto, iudices; non est uerisimile, ut Chrisogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem; non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, & fidem. est quiddam, quod occultatur: quod quo studiosius ab ipsis opprimitur, & absconditur, eo magis eminet, & apparet. quid igitur? Chrysogonus, sui maleficij occultandi caussa, quaestionem de his haberi non uult? minime, iudices. non in omnes arbitror omnia cõuenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eiusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem uenit dicere. meministis me ita distribuisse initio caussam; in crimen, cuius tota argumentatio permissa Erutio est; & in audaciam, cuius partes Roscijs impositae sunt. quidquid maleficij, sceleris, caedis erit, proprium id Rosciorum esse debebit. nimiam gratiam, potentiamq. Chrysogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse, & a nobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, uerum etiam uindicari oportere. ego sic existimo; qui quaeri uelit ex ijs, quos constat, cum caedes facta sit, affuisse, eum cupere uerum inuenire; qui recuset, eum profecto, tametsi uerbo non audet, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri.

EXPLANATIO

ATQVE *illud,* } mandati. PRODITOR } in legatione: cum sociorum consilia aduersarijs enunciauit. ILLE *lanista* } ter iam Capitonem Lanistam uocauit. A GLADIIS *recessisse* } ab arte sua. nã lanista gladiatorum in gladijs petere tractandis magister est. itaque P. Rutilius Rufus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, uitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legionibus ingenerauit. Recte etiam legeretur, Gladiatura cessisse: cum sit in antiquis libris, Gladiatore cessisse. FIDEM } in legatione a decurionibus ei mandata. AB ISTIS } ab aduersarijs: idest, nos ab aduersarijs postulasse. ISTE } Sex. Roscius. QVOS *iam antea nominaui:* } Scipionem, & Metellum nominauit. VEL *ipse sese* } non modo seruos. NEQVE *arguo, neque purgo.* } argui, ac puniri etiam iure poterant, quod, eorum dominus cum occideretur ipsis praesentibus, opera non tulissent. propterea metu poenae seruos Marcelli fugisse, quod dominus eorum ante tabernaculum a Magio interfectus esset, scribit Sulpicius ad Ciceronem. uide apud Iustinianum, titulo, qui est, ad Syllanianum, V. VI. AN NE *quaeritur?* } non quaeritur, quia Sex. Roscius reus est, uos illorum seruorum, qui ad ipsum pertinent, domini. quod tamen uos non dicitis. CVM *de hoc quaeritur,* } in iudicio: cum accusatur. FAMILIIS } seruorum. id enim interdum ualet Familiae nomen. infra: Familiam uero quantam, & quam uarijs cum artificijs habeat, quid ego dicam?

ORATIO

DIXI initio, indices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam caussa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. nã & multae res afferri possunt; & unaquaeque earum multis cum argumentis dici potest. uerum ego, quod inuitus, ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum: quae praeteriri nullo modo poterant, ea leuiter, iudices, attigi: quae posita sunt in suspicionibus, de quibus si coepero dicere, pluribus uerbis sit differendum; ea uestris ingenis, coniecturaeq. committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni: sub quo nomine tota societas statuitur. de quo, iudices, neque quo modo dicam, neque quo modo taceam, reperire possum. si enim taceo, uel maximam partem relinquo; sin autem dico, uereor ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alij quoque plures laesos se esse putent. tametsi ita res se habet, ut mihi in communem caussam sectorum dicẽdum nihil magnopere uideatur: haec enim caussa noua profecto, & singularis est. Bonorum Sex. Roscij emptor est Chrysogonus. primum hoc uideamus, eius hominis bona qua ratione uenierunt, aut quo modo uenire potuerunt. atq. hoc non ita quaeram, iudices, ut id dicam, esse indignum hominis innocentis bona uenisse. si enim haec audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roscius in ciuitate, ut de eo potissimum conqueramur. uerum ego hoc quaero: qui potuerunt ista ipsa lege, quae de proscriptione est, siue Valeria est, siue Cornelia, (non enim noui, nec scio) uerum ista ipsa lege bona Sex. Roscij uenire qui potuerunt? scriptum enim ita dicunt esse, ut eorum bona ueneant, qui proscripti sunt: quo in numero Sex. Roscius non est: aut eorum, qui in aduersariorum praesidijs occisi sunt. dum praesidia ulla fuerunt, in Sullae praesidijs fuit: postea quam ab armis recesserunt; in summo otio, rediens a coena, Romae occisus est. si lege: bona quoq. lege uenisse fateor. sin autem constat, contra omnes non modo ueteres leges, uerum etiam nouas: bona quo iure, aut quo modo, aut qua lege uenierint, quaero. In quem hoc dicam, quaeris Eruti? non in eum, quem uis, & putas: nam Sullam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia uirtus omni tempore purgauit. ego haec omnia Chrisogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum ciuem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud aduersarios occisum esse diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit. denique etiam illud suspicor, omnino haec bona nõ uenisse: id quod postea, si per uos iudices, licitum erit, aperietur. opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones, uenditionesq. fiant, nimirum ad Kal. Iun. aliquot post menses & homo occisus est, & bona uenisse dicuntur. profecto aut haec bona in tabulas publicas nulla redierunt; nosq. ab isto nebulone facetius eludimur, quam putamus: aut, si redierunt, tabulae publicae corruptae aliqua ratione sunt. nam lege quidem bona uenire non potuisse constat.

EXPLANATIO

NOMEN *aureum*} iocatur in Chrysogoni nomine. χρυσὸς enim aurum est. SIVE *Valeria est, siue Cornelia*,} eam tulit L. Valerius Flaccus interrex, siue L. ipse Sulla. latam a Valerio Cicero ipse lib. I. de leg ostendit his uerbis: Quid iniustius ea lege, quam interrex noster tulit, ut dictator, quem uellet ciuium, impune posset occidere. NOVAS} Valeriam, siue Corneliam. AB INITIO} cum dixit: Haec omnia, iudices, imprudente L. Sulla facta esse, certo scio. SI PER *uos, indices, licitum erit*,} si me audire uolueritis, ea, quae ad caussam puto pertinere, libere narrantem. AB ISTO *nebulone*} a Chrysogono, qui sese bona Sex. Roscij de L. Sulla dicit emisse. supra.

ORATIO

INTELLIGO, me ante tempus, iudices, haec scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscij mederi debeam, reduiuam curem. non enim laborat de pecunia, non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. uerum quaeso a uobis, iudices, ut haec pauca, quae restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. quae enim mihi ipsi indigna, & intolerabilia uidentur, quaeq. ad omnes, nisi prouidemus, arbitror pertinere, ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore, pronuncio: quae ad huius uitae casum, caussamq. pertineant, & quid hic pro se dici uelit, & qua condicione contentus sit, iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego haec a Chrysogono mea sponte, remoto Sex. Roscio, quaero: primum, quare ciuis optimi bona uenierint: deinde, quare hominis eius, qui neque apud aduersarios occisus est, neque proscriptus fuerat, bona uenierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diem uenierint, quae dies in lege praefinita est: deinde, cur tantulo uenierint. quae omnia si, quemadmodum solent liberti nequam, & improbi facere, in patronum suum uoluerit conferre, nihil egerit. nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim conniuente, partim imprudente L. Sulla, commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia praeteriri? non placet, iudices; sed necesse est. etenim, si Iuppiter Optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio caelum, terra, mariaq. reguntur, saepe uentis uehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus

nibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit; quorum nihil pernicie caussa diuino consilio, sed ui ipsa, & magnitudine rerum factum putamus; at contra, commoda, quibus utimur, lucemq., qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri uidemus: quid miramur, L. Sullam, cum solus remp. regeret, orbemq. terrarum gubernaret, imperijq. maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod uis diuina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum, ut haec missa faciam, quae iam facta sunt; ex iis, quae nunc maxime fiunt, nonne quiuis potest intelligere, omnium architectum, & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris caussa accusare se dicit Erutius *

EXPLANATIO

REDIVIAM *curem.*} morbum, quo cutis extra ungues soluitur. CVR *tantulo uenirent.*} duobus millibus nummum. ALIQVID *imprudentia praeteriri?*} ab eo, qui remp. gubernat. PERNICIES *caussa*,} generandi casu, Pernicij Ciceronem dixisse, ait Gellius lib. IX. cap. 14. Carisius autem lib. I. non Pernicij, sed, pernicies: ut mirum sit, illa quoque aetate scriptos libros a ueritate interdum aberrasse. Nobis, utrum sequamur, incertum est. DIVINO *consilio*,} quod ita Iuppiter ipse uelit: quemadmodum nec Sulla fieri uult ea, quae fiunt. VI} natura. MAGNITVDINE} quod res ipsae pro sua natura tantum possint. COMMODA, *quibus utimur*,} haec addit ad colligendam Sullae gratiam: ut, sicut a Ioue, item ab ipso plura dari, atque impertiri commoda, quam inferri damna, uideantur. NISI *hoc mirum est*,} diximus iam, hoc loquendi genus ad negandum usurpari. est igitur, Nisi hoc mirum est, pro, Mirum non est. VIS *diuina*} uim in Ioue, mentem in homine ponit.

ORATIO

desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existimant, qui in Sallentinis, aut in Bruttijs habent, unde uix ter in anno audire nuncium possunt. alter tibi discedit de Palatio, & aedibus suis: habet animi relaxandi caussa rus amoenum, & suburbanum, plura praeterea praedia, neque tamen ullum nisi praeclarum, & propinquum; domus referta uasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui praetereuntes pretium enumerari audiebant, fundum uenire arbitrarentur. Quid praeterea caelati argenti? quid stragulae uestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis splendidisq. familijs in turba & rapinis coacernari una in domo potuit. Familiam uero quantam, & quam uarijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes uulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi, & aurium caussa tot homines habet, ut quotidiano cantu uocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisq. conuiuijs tota uicinitas personet. In hac uita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quae uero conuiuia? honesta, credo, in eiusmodi domo: si domus haec habenda est potius, quam officina nequitiae, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse uero quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum uolitet cum magna caterua togatorum, uidetis, iudices; ut omnes despiciat; ut hominem prae se neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem putet. Quae uero efficiat, & quae conetur, si uelim commemorare, uereor, iudices, ne quis imperitior existimet me caussam nobilitatis, uictoriamq. uoluisse laedere, tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, uituperare. non enim uereor, ne quis alienum me animum habuisse a caussa nobilitatis existimet. sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui infirmaq. parte, postea quam id, quod maxime uolui, fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendisse, ut ij uincerent, qui uicerunt. quis enim erat, qui non uideret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. quae perfecta esse, & suum cuiq. honorem, & gradum redditum, gaudeo, iudices, uehementerq. laetor: eaq. omnia deorum uoluntate, studio populi R. consilio, & imperio, & felicitate L. Sullae gesta esse intelligo. quod animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod uiris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est; laudo. quae ut fierent, iccirco pugnatum esse arbitror; meq. in eo studio partium fuisse confiteor. sin autem id actum est, & iccirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscuiusque impetum facerent; & id non modo re prohibere non licet, sed ne uerbis quidem uituperare: tum uero in isto bello non recreatus, neq. restitutus, sed subactus, oppressusq. populus R. est. uerum longe aliter est: nihil horum est, iudices: non modo non laedetur caussa nobilitatis, si istis hominibus resistetis, uerum etiam ornabitur. etenim, qui haec uituperare uolunt, Chrysogonum tantum posse queruntur; qui laudare uolunt, concessum ei non esse commemorant. ac iam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: uellem quidem liceret; hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet; nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modo recte; omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabunt omnes, si recte, & ordine iudicaris. dum necesse erat, resq. ipsa cogebat, unus omnia poterat. qui postea quam magistratus creauit, legesq. constituit: sua cuique procuratio, auctoritasq. est restituta. quam si retinere uolunt ij, qui receperunt:

ceperunt: in perpetuum poterunt obtinere. sin has caedes, & rapinas, & hos tantos, tamq. profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam ne ominis quidem caussa dicere: unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi uigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt, ijs hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua concedant, necesse est. quapropter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esse, si quis uere, ac liberè locutus sit: desinant suam caussam cum Chrysogono communicare: desinant, si ille laesus sit, de se aliquid detractum arbitrari: uideant, ne turpe miserumq. sit, eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, serui nequissimi dominationem ferre posse. quae quidem dominatio, iudices, in alijs rebus antea uersabatur; nunc uero quam uiam muniat, quo iter affectet, uidetis: ad fidem, ad iusiurandum, ad iudicia uestra, ad id, quod solum prope in ciuitate sincerum, sanctumq. restat. Hic ne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse uult? o rem miseram, atque acerbam. neque mehercules hoc indigne fero, quod uereor, ne quid possit uerum, quod ausus est, quod sperauit sese apud tales uiros aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum queror. idcirco ne experrecta nobilitas, armis, atque ferro remp. recuperauit, ut ad libidinem suam liberti, seruuliq. nobilium, bona, fortunas uestras, nostrasq. uexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim: tametsi inermis, iudices, sensi. sin autem uictoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populoq. R. debet esse: tum uero optimo, & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se & caussam laedi putet, cum Chrysogonus uituperetur; is caussam ignorat, se ipsum prope non nouit. caussa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, laeditur, cum ab hoc splendore caussae separatur.

EXPLANATIO

ALTER *tibi descendit de palatio*] Chrysogonum describit: quem habere aedes in palatio, cum seruus fuerit, indignissimum uidetur. *Tibi:* cum indignatione elatum. VASIS *Corinthijs*,] capta, incensaq. Corintho, aurum, argentum, aes igni corrupta, permistaq. sunt, inde aes Corinthium, & uasa Corinthia primae nobilitatis, propter aurum & argentum: secundum locum Deliaca obtinebant. lib. II. in Verrem. Supellectilem ex aere, elegantiorem & Deliacam, & Corinthiam. QVID *marmoris*] de signis locutus, intulit, Quid marmoris: ut marmorea complecteretur omnia. LECTICARIOS] lecticam gestare solitos, ut in ep. Sulpicij: Cum meis lecticarijs eum in urbem referri sum coactus. TOGATORVM,] ciuium Romanorum, tempori seruientium, quia Chrysogonus apud Sullam gratia ualeret. VIRIS *fortibus*] Metellis, Catulis, Lucullis, Seruilijs, Pompeijs. HOMINES *postremi*,] obscuri loci, infimae condicionis, ultimae sortis. Marcus Brutus ad Ciceronem: Quod si Romanos nos esse meminissemus: non audacius dominari cuperent postremi homines, quam nos prohiberemus. NE OMINIS *quidem caussa*] ne ut ominari quidem male in eos uidear: nedum, quod ijs graue aliquid imprecer. EQVESTREM *splendorem*] equestrem ordinem, iudicia administrantem. SERVI] qui antea seruierat, nam tum quidem libertus erat Chrysogonus.

ORATIO

VERVM haec omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est: qua me uti resp. & dolor meus, & istorum iniuria coegit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola, & rusticus, ista omnia, quae uos per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus, cupit a uobis discedere: si hac indigna suspicione careat, animo aequo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat, oratq. te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem conuertit; si nulla in re te fraudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si uestitum, quo ipse tectus erat, anulumq. de digito suum tibi tradidit; si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque praeterea quidquam, excepit; ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus uitam in egestate degere. praedia mea tu possides: ego aliena misericordia uiuo. concedo, & quod animus aequus est, & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est. fero. familia mea maxima uteris: ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. quid uis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam uoluntatem laedi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum caussa uis hominem occidere; spoliasti. quid quaeris amplius? si inimicitiarum, quae sunt tibi inimicitiae cum eo, cuius ante praedia possedisti, quam ipsum cognosti? sin metuis: ab eo ne aliquid metuis, quem uides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin, quod bona, quae Roscij fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere: non ne ostendis id te uereri, quod praeter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam, Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuae in huius exitio ponis, quam in ijs rebus, quas L. Sulla gessit. quod si tibi caussa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici uelis; si tibi omnia sua praeter animam tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem caussa, reseruauit: per deos immortales, quae ista tanta crudelitas est? quae tam fera immanisq. natura? quis umquam

quam

quam praedo fuit tam uesarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram praedam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum: quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere iam reliqui uides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod uestitum sedere in iudicio uides, quem tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expulisti. quasi uero nescias hunc & ali, & uestiri a Caecilia Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quae cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, uirtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An, quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus uidetur? mihi crede, si pro patris eius hospitijs, & gratia uellent omnes huius hospites adesse, & auderent libere defendere, satis copiose defenderetur: sin autem pro magnitudine iniuriae, proq. eo, quod summa reip. in huius periculo tentatur, haec omnes uindicaret; consistere mehercule uobis isto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non sane ut moleste ferre aduersarij debeant, neque ut se potentia superari putent. quae domi gerenda sunt, ea per Caeciliam transiguntur. fori iudicijq. rationem Messalla, ut uidetis, iudices, suscepit, qui si iam satis aetatis, atque roboris haberet, ipse pro Sex. Roscio diceret. quoniam ad dicendum impedimento est aetas, & pudor, qui ornat aetatem; caussam mihi tradidit, quem sua caussa cupere, ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscij uita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit, haec acta res est, uti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messallam uidetis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriae resisterent, qui, quantum possent, in salute alterius, quam in exitio, mallent ostendere. quod, si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent: & resp. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent.

EXPLANATIO.

ANVLVMQ. *de digito suum tibi tradidit*} rectius, quam, ut antea, Anulumq. dedit, os suum tibi tradidit. Anulum autem non aureum, sed ferreum. nam aureo senatoribus tantum, & equitibus Romanis uti licebat. PRAEDIA *mea tu possides, ego aliena misericordia uiuo:*} similis locus ad commouendam iudicum misericordiam in ea pro Quinctio: De re pecuniaria cupio contendere, non licet. at ea controuersia est, nihil ad me attinet: caussam capitis dicas oportet. & quae sequuntur. Nec dissimiliter in Verrem, lib. V. Cleomenem nominare non licet. at caussa cogit. moriere, si appellaris. Ad remiges non erant. praetorem tu accusas? frange ceruicem. *Aliena misericordia*: Caeciliae, Balearici filiae. infra: Quasi uero nescias, hunc & ali, & uestiri a Caecilia, Balearici filia, Nepotis sorore. DEROGETVR,} minuatur. alibi, Abrogare fidem. SIN *metuis:*} ne tibi ille aliqua re noceat. AB SESE} a capite suo. QVOD *praeter ceteros tu metuere non debeas*} apud Sullam gratiosissimus. NE *quando liberis proscriptorum bona patria reddantur?*} quae ne redderentur, Valeria lege cautum erat. IN IIS *rebus, quas L. Sulla gessit;*} quae sunt eiusmodi, ut, quae ille post uictoriam fecit, rata fore uideantur. NE *monumenti quidem caussa,*} in agro, quo mortuus inferatur. nam, ut diximus, extra urbem sepulcra erant. supra: Cui de tanto patrimonio praedo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset. SVMMA *reip.*} nam, si hunc innocentem iudicio penderent homines nefarie: in summum resp. discrimen adduceretur. quis enim, quod liberet, id sibi licere non putaret? QVAE *domi gerenda sunt,*} quod ad Roscij uictum, uestitumq. attinet. MESSALLA} Valeriae gentis, patriciae: nam Valerij Flacci plebeij. iuniorem esse Cicerone, atque aliquot quidem annis, ea, quae sequuntur, ostendunt. itaque, cum duos Messallas post Ciceronem consules fuisse uideam, posteriorem signi ficari crediderim, qui anno urbis DCC cum Domitio consulatum gessit. ROBORIS} quo pueri & adolescentes carent. unde illud pro Coelio: Cum autem paullum iam roboris accessisset aetati, in Africam profectus est. Phil. X. Alter uirtutis robore firmior, quam aetatis. Robustus accipitur eodem sensu. pro Coelio: Vellem aliquis ex uobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset. Pro Sulla: Quod si esses usu, atque aetate robustior. De Harusp. resp. Deinde iam robustus. Phil. V. Aetate multo robustior. Vis eadem est in uerbo. pro Sextio: Recita, quaeso, P. Sexti, quid decreuerint Capuae decuriones: ut iam uirilis tua uox possit aliquid significare inimicis nostris, quid nam, cum se corroborauerit, effectura esse uideatur. Pro Coelio: Cum is iam se corroborauisset, & uir inter uiros esset. In Laelio: Corroboratis aetatibus. CVPERE, *ac debere*} in priore amor ostenditur, in posteriore officium. AVCTORITATE,} non ex gestis magistratibus, cum esset adolescentulus, sed ob nobilitatem. SECTORVM,} qui bona patris eius, tamquam proscripti, se emisse dicunt. pertinet hoc primum ad Chrysogonum, deinde ad duos Roscios, cum quibus ille praedam communicauit. QVI *eodem loco nati sunt,*} in quibus par nobilitas est. ad Terentiam lib. XIV. Quid aliae faciant istae loco feminae. Ex *inuidia*} inuidia opponitur gratiae: & est populi de aliquo mala quaedam opinio. alia porro inuidia est, cum alienis angimur bonis.

ORATIO

ORATIO

VERVM si a Chrysogono, iudices, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, uitam ne petat; si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quae nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quae communis est, eripere cupiat; si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum perfugium, iudices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quae reip. uera pristina bonitas, & misericordia. quae, si manet, salui etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quae hoc tempore in rep. uersata est, uestros quoque animos, id quod fieri profecto non potest, duriores, acerbioresq. reddidit: actum est, iudices: inter feras satius est aetatem degere, quam in hac tanta immanitate uersari. ad eam ne rem nos reseruati estis, ad eam ne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? solent hoc boni imperatores facere, cum proelium committunt, ut in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrantur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, uos hic tales uiros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. dij prohibeant, iudices, ut hoc, quod maiores Consilium publicum uocari uoluerunt, praesidium sectorum existimetur. An uero, iudices, uos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in uestro iureiurando, atque in Sex. Roscij periculo quaeri? dubium est, ad quem maleficium pertineat, cum uideatis ex altera parte sectorem, inimicũ, sicarium, eundemq. accusatorem hoc tempore; ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? numquid hic aliud uidetis obstare Roscio, nisi quod patris bona uenierunt? quod si id uos suscipitis, & eadem in re operam uestram profitemini; si iccirco sedetis, ut ad uos adducantur eorum liberi, quorum bona uenierunt: cauete, per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per uos proscriptio instaurata esse uideatur. illam priorem, quae facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum uideretur. hanc uero, quae ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a uobis reijcitis, & aspernamini: uidete, per deos immortales, quem in locum remp. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate praeditos, qua uos estis, ex quibus rebus maxime resp. laborat, ijs maxime mederi conuenit. uestrum nemo est, quin intelligat populum R. qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex ciuitate, iudices: hanc pati nolite diutius in hac rep. uersari: quae non modo id habet in se mali, quod tot ciues atrocissime sustulit; uerum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam, cum omnibus horis aliquid atrociter fieri uidemus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

EXPLANATIO

VERVM *si a Chrysogono non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, uitam ne petat;* } mirabilis locus in epilogis inducendus ad misericordiam iudicum commouendam. similis ille pro Quinctio: Si licet uiuere eum, quem Sex. Naeuius non uult; si est homini honesto locus in ciuitate inuito Naeuio; si fas est respirare P. Quinctium contra nutum, ditionemq. Naeuij; si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam te defendente obtinere: spes est, & hunc miserum, atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin & poterit Naeuius id, quod libet; & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui maeror dignus inueniri calamitate tanta potest? PECVNIA *nostra*: } Pecuniam pro bonis omnibus, ut alibi quoque, posuit. ACTVM *est, iudices*: } quod in oratione pro Quinctio, loco a nobis proxime recitato, dixit: Quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? CONSILIVM *publicum* } senatorum, qui iudicia lege Sullae tractabant. PROSCRIPTORVM *liberi* } quos petendorum magistratuum potestate Sulla priuauit, occidi tamen noluit. in Pisonem. IN VESTRO *iureiurando* } ut uestris sententijs condemnetis Sex. Roscium contra leges, quas uos esse seruaturos iureiurando polliciti estis. AD QVEM *maleficium pertineat*; } utrum ad filium, qui nunc reus est, an ad T. Roscium Magnum, qui bona emit, qui inimicus est, qui sicarius, qui hunc accusat. VENIERVNT? } quae se non putant, incolumi filio, retinere posse. SENATVS *suscipere noluit*, } lata igitur ad populũ lege Sulla obtinuit, ut in eos, qui contra se, ac nobilitatem arma ceperant, iure suo posset animaduertere. infra: Populum Romanum domestica crudelitate laborare. SVSCIPERE *noluit*: } non probauit S. C. MORE *maiorum* } qui necare ciuem Romanum uetat. DOMESTICA }. contra ciues ipsos, qualis antea numquam fuerat, nec postea fuit, nisi Octauio, Antonio, Lepido triumuiris.

IN·ORATIONEM·CICERONIS
PRO·Q·ROSC·COMOEDO
PAVLLI·MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

RADIDIT *C. Fannius Cherea Q. Roscio, communemq. cum eo fecit seruum suum Panurgum, ea condicione, ut illum arte histrionica erudiret, deinde quaestus communis esset. aliquanto post Q. Flauius quidam Tarquiniensis Panurgum occidit. Flauium Roscius iudicio persequi cum uellet, cognitorem in eam rem Fannium dedit. lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, decidit cum Flauio Roscius, ut ipse aiebat, pro sua parte; ut Fannius, pro tota societate; fundum accepit, non pecuniam. Post aliquot annos Roscium Fannius arbitrum adegit. arbiter fuit idem, qui in hac caussa iudex est, C. Calpurnius Piso. is de re sententiam non tulit, sed Roscium rogauit, ut Fannio pro labore, quod cognitor fuisset, quod uadimonia obisset,* H-S CCIↃↃ *daret, cum eo tamen, ut Fannius repromitteret, ac restipularetur, si quid exegisset a Flauio, partem eius dimidiam se Roscio daturum. spopondit ita se facturum Fannius: deinde Flauio litem intendit. iudex fuit C. Cluuius, eques Romanus. eius sententia Flauius* H-S CCCIↃↃↃ *Panurgi nomine Fannio dissoluit. cuius pecuniae pars dimidia, cum ex restipulatione Roscio deberetur: tamen tantum abest, ut ei quidquam Fannius dederit, ut eum etiam in iudicium uocauerit, tamquam sua parte in uetere illa decisione fraudatus. aestimabat enim fundum, quem a Flauio Roscius acceperat,* H-S CCCIↃↃↃ: *inde petebat* H-S IↃↃↃ: *quasi Roscius pro societate, non pro se tantum, decidisset. in quo lis tota uertitur. Et hoc maxime argumento ad criminationem Fannij refellendam Cicero utitur, quod is, accepta a Roscio pecunia, quia cognitor eius fuerat, repromisisset, & restipulatus esset, si quid a Flauio exegisset, dimidium ei se daturum. quo sibi nullam a Roscio ex uetere decisione deberi pecuniam indicauit. Acta caussa uidetur post Aureliam legem, quae Pompeio & Crasso cos. iudicandi potestatem restituit equitibus Romanis. nam ante, quam Fannius Roscium in iudicium uocauit, iudex fuerat inter Fannium & Flauium C. Cluuius. De anno, iure dubitatur. nam, si est acta post Aureliam legem, unus ei assignandus est ex tribus annis, qui sunt ante consulem C. Pisonem, qui hac in caussa iudex est. anno primo, quo lex Aurelia fertur, idest Pompeio & Crasso cos. acta non uidetur. nam, cum dicat Cicero, Flauium iampridem esse mortuum, qui cum Fannio litigauerat ad iudicem Cluuium: fieri non potest, ut eodem anno Fannius cum Flauio ad iudicem Cluuium, & cum Roscio ad iudicem Pisonem litigauerit. Sequitur annus Hortensio & Metello cos. quo anno cum aedilis cur. Cicero fuerit; uerisimile non uidetur, priuatam caussam in illo magistratu eum agere uoluisse.*

De tertio anno, quo Metellus, & Rex consulatum gesserunt, facile crediderim. nam, qui post hunc sequitur, eo consul fuit C. Piso, huius caussae iudex. qui uero post Pisonem sequitur, eo praeturam Cicero gessit, ut Roscij caussam omnino agere non potuerit. post praeturam uero suam non dixisset Cicero, Magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum seuerissima senectus desiderat meam laudem. Quae si dicantur L. Metello, & Rege cos. biennio ante Ciceronem praetorem, ferri possunt. ijs enim consulibus annum aetatis XXXIX. Cicero agebat. qua aetate alios quoque appellatos esse adolescentes, alibi docuimus.

M·TVLLII·CICERONIS
PRO·Q·ROSCIO·COMOEDO
ORATIO·III

Multa, quae desunt, quaerenda.

malitiam naturae, crederetur. is scilicet uir optimus, & singulari fide praeditus, in suo iudicio tabulis suis testibus uti conatur. solent fere dicere, qui per tabulas hominis honesti pecuniam expensam tulerunt: ego ne talem uirum corrumpere potui, ut mea caussa falsum in codicem referret? exspecto, quam mox Cherea hac oratione utatur: ego ne hanc manum, plenam perfidiae, & hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent nomen? quod, si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit. cur potius illius, quam huius; credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? nam, quemadmodum turpe est scribere, quod non debetur: sic improbum est non referre, quod debeas. aeque enim tabulae condemnantur eius, qui uerum non retulit; & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego, copia & facultate caussae confisus, uide, quo progrediar. si tabulas C. Fannius accepti & expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas: quo minus secundum illum iudicetis, non recuso. quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcumque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius, profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. paullo ante a M. Perperna, P. Saturi, tabulas poscebemus: nunc tuas, C. Fanni Cherea, solius flagitamus: &, quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, & tenue hoc nomen HS CCCIↃↃↃ sunt? quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo H-S CCCIↃↃↃ in codice accepti & expensi nō sunt? pro dij immortales, esse ne quemquam tanta audacia praeditum; qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur?

EXPLANATIO

IS SCILICET *uir optimus*,} ironia in Cheream: cuius tabulis Cicero fidem abrogat, quia, quae in iudicium tabulae proferuntur, ut ijs testibus aliquid probetur, eas oporteta uiro optimo, & singulari fide praedito, scriptas esse. PECVNIAM *expensam tulerunt*:} debitorem aliquem fecerunt. HOC NOMEN} HS CCCIↃↃↃ, eiusq. pecuniae dimidium Roscio expensum. NON ERIT.} cur enim, quam suam esse pecuniam crederet, eius dimidium Chereae ferret acceptum? IVSSV *huius*} quasi dixisset Chereae Roscius, communem illam pecuniam esse; eumq. nomen illud in suas tabulas referre iussisset. quod si uerum esset: certe in suas quoque tabulas nomen idem Roscius retulisset. non retulit: ergo non suo iussu retulit Cherea. QVOD *non debebatur*:} hoc ad Cheream pertinet. QVOD *debeas*.} hoc ad Roscium. QVI *uerum non retulit*:} qui, cum aliquid deberet, id acceptum in tabulas non retulit. in quo peccasset Roscius, si Cherea debuisset. QVI *falsum perscripsit*.} qui retulit in tabulas expensum, quod sibi non debebatur. IN SVAM *rem, suo arbitratu scriptas*:} in quibus Cherea scripserit, expensa Roscio HS IↃↃↃ. A M. PERPERNA} hic sedebat in consilio C. Pisonis: non placet igitur dici, P. Saturij tabulas a M. Perperna petitas esse. cur enim ab hoc potius quam a Pisone? quem consilio praefuisse, infra ostenditur his uerbis: Tu, C. Piso, tali fide, uirtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. Et paullo post: Vtinam sederet in consilio C. Pisonis: ipse C. Piso est. Et: Iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare, quam secundum nos iudicare uelimus. Et alibi. Malim igitur, deleta praepositione, A, M. Perperna uocandi casu dictum esse. aut, si ne sic quidem, unum appellari iudicem sine Pisone, placet; aut haec subita a Perperna ad Cheream conuersio sermonis offendit, quae nec meis auribus, ut ingenue fatear, grata admodum accidit: legatur sane, A M. Perperna, dum ab eo non tamquam a iudice, sed tamquam a Roscij pariter & Chereae amico, extra iudicium petitas esse tabulas putemus. Huius autem Perpernae familiam, cum diu diligenterq. perquisierim, adhuc tamen ignoro. P. SATVRI} Saturij, legendum constat. is patronus erat Chereae: cuius cum tabulae poscebantur, nomen aliquod in ijs, quod Chereae tabulas refelleret, reperiri posse putabatur. TVAS *solius*} antiqua locutio. Terentius in Heaut. Tot mea

Solius solliciti sunt caussa, ut me unum expleant?

In Vatinium: Ciuitatis salutem cum mea unius salute esse coniunctam? In Pisonem: Iuraui, remp. atque hanc urbem mea unius opera esse saluam. FLAGITAMVS.} ante poscebamus, nunc flagitamus: maiore enim studio petendum, quod ad detegendam Chereae improbitatem uel maxime pertinet. LIS DETVR,} iudicetur, decernatur. Valer. Max. lib. II. cap. 3. Lutati, quamuis adhuc tacueris, secundum te litem do, Gellius lib. V. c. 10. Si contra te lis data erit. EXTRAORDINARIA} neglecta nullo ordine. IACET?} a te negligitur, quasi leue quoddam ac tenue nomen. TIMEAT,} quasi falsum. timuit, inquit, ne suis ex tabulis falsi condemnaretur. IVRARE *in litem*} litis caussa, ad litem obtinendam;

O R A T I O

NIMIVM cito ait me indignari de tabulis: nō habere se hoc nomen in codice accepti et expensi relatū confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Vsque eo ne te diligis, & magnifice circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare, arrogantiae est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? quod, si eandem uim, diligentiam, auctoritatemq. habent aduersaria, quam tabulae: quid attinet codicem instituere; conscribere? ordinem conseruare? memoriae tradere litterarum uetustatem? sed, si, quod aduersarijs nihil credimus, iccirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem graue, & sanctum esse ducetur? quid est, quod negligenter scribamus aduersaria? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de caussa? quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae: haec delentur statim, illae seruantur sancte: haec parui temporis memoriam, illae perpetuae existimationis fidē & religionem amplectuntur: haec sunt deiecta, illae in ordinem confectae. itaque aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit. tabulas recitauit: tu, C. Piso, tali fide, uirtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. ergo, quae clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud uero, quod ad rem uehementer pertinet, quaero: Quam pridem hoc nomen, Fanni, in aduersaria retulisti? erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. sunt duo menses iam, dices: tamen in codicem accepti & expensi referri debuit. amplius sunt sex menses: cur tamdiu iacet hoc nomen in aduersarijs? quid, si tandem amplius triennium est? quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas paene rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in aduersarijs iacere pateris? utrum cetera nomina in codicem accepti & expensi digesta habes, an non? si non, quo modo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in aduersarijs relinquebas? nolebas sciri, debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras, ne referres: cur in aduersarijs scriptum habebas? Sed, haec quamquam firma esse uideo: tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est, quod conor: difficile est, quod polliceor: nisi eundem & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo uincat.

E X P L A N A T I O

INDIGNARI } indignantis haec esse, quis non intelligit? Pro dij immortales, esse ne quemquam tanta audacia praeditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? Et reliqua. Quare, cur Budaeo magis placere debuerit, Indagare, caussam esse nullam uideo. VSQVE *eo ne te diligis* } tantum ne tibi tribuis. MAGNIFICE *circumspicis*. } imaginem quandam retulit eorum, qui se ipsi nimis diligunt. ADVERSARIA } in quibus confuse dierum singulorum acta perscribuntur: &, si quis in eo peccet, fraudi ei non est: idem, si quid in tabulis, idest in codice, committat, non impune fert. Quod ueteres Aduersaria, Diarium hodie dicimus. ORDINEM *conseruare?* } qui non conseruatur in aduersariis. MEMORIAE *tradere litterarum uetustatem?* } ideo enim scribuntur tabulae, ut perpetuo conseruentur: aduersaria uero, ut post mensem conscindantur. APVD *omnes* } aduersariis enim nemo credit. DEIECTA, } perturbata, ordine neglecto. CODICEM *protulit:* } uerbum unde pendeat, obscurum uidetur: sed ex, Nemo, quod proxime dictum est, elicitur affirmatio. sic lib. II. de Orat. Nemo extulit eum uerbis, qui ita dixisset, ut, qui adesset, intelligerent, quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. Horatius Sat. I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes.

Nam, Laudet, affirmationem perspicue postulat. Plura attulimus exempla, in ep. ad Cornificium, lib. XII. REFERRI *debuit*. } si quidem aduersaria solent esse menstrua.

O R A T I O

PECVNIA tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iudicem, in qua legitimae partis sponsio facta est. hic tu si amplius HS nummo petisti, quam tibi debitum est; caussam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium. iudicium est pecuniae certae, arbitrium incertae. ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulauimus, consequamur. eius rei ipsa uerba formulae testimonio sunt. quid est in iudicio? directum, asperum, simplex: SI. PARET. HS. IϽϽϽ. DEBERI. *hic, nisi planum fecit HS. IϽϽϽ ad libellam sibi deberi, caussam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum.* QVANTVM

TVM. AEQVIVS. MELIVS. SIT. DARI. ille tamē confitetur plus se petere, quam debeatur; sed satis superq. habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. itaq. alter caussae confidit, alter diffidit. Quae cum ita sint; quaero abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis HS ꟾↄↄↄ, de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum aequius melius sit dari, repromitti ue; si pateret. quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romae esset: Romae est. iam utinam adesses in iudicio: adest. utinam sederet in consilio C. Pisonis: ipse C. Piso est. eundem ne tu arbitrum, & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas, & eundem in angustissimam formulam sponsionis concludebas? quis unquam ad arbitrum, quantum petijt, tantum abstulit? nemo: quantum enim aequius esset sibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem uenisti. ceteri, cum ad iudicem caussam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem uenire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicauit sibi pecuniam non deberi.

E X P L A N A T I O

PECVNIA *tibi debebatur certa,* HS ꟾↄↄↄ. QVAE *nunc petitur per iudicem,* nam incerta petitur ad arbitrum. LEGITIMAE *partis* infra: Cum tertia parte sponsio facta est. sponsione autem is, qui actor erat, lacessere dicebatur, &, si litem perdidisset, simul amittebat eam pecuniam, cuius facta sponsio esset: quam fuisse ex lege tertiam eius partem, de qua litigaretur, ostendit haec oratio. FORMVLAE quam praetor uel iudici dat, uel arbitro: iudici, Si paret, H-S ꟾↄↄↄ deberi: subaudi, tantum soluat: arbitro, Quantum aequius melius sit, dari: subaudi iube. Iudicij formulam plura testantur exempla. in Diuin. Iudicium dat statim: si pateret, eam, se & sua Veneris esse dixisse. lib. II. in Verr. Si paret, fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure eum P. Seruilij esse. lib. III. Si pareret, iugera eius modo fundi esse plura, quam colonus esset professus. Ibidem: Si pareret, aduersus edictum fecisse. AD *libellam* ad assem. idem enim ualent: materia differunt; quod as aereus, libella argenteus nummus est. QVANTVM *aequius melius sit dari.* praetoris formulae uerba, arbitro datae, hoc sensu: Iube, non quantum petitur, sed, quantum tibi aequius melius uidetur petitori tantum dari. Eiusdem formulae mentio fit lib. III. Off. Reliquorum autem iudiciorum haec uerba maxime excellunt, in arbitrio rei uxoriae, Aequius melius. Quibus uerbis arbitro potestas dabatur ex aequo & bono aestimandi, quid actori dari oporteret. ALTER *caussae confidit,* qui ad iudicem agit. ALTER *diffidit.* qui suam caussam arbitro committit. DE TVARVM *tabularum fide* quam ipsemet in dubium uocas, ubi compromissum facis. ARBITRVM *sumpseris,* qui compromissum facit, & arbitrum sumit, certam sibi non deberi pecuniam indicat. quod Cherea cum fecerit; cur postea certam pecuniam, H-S ꟾↄↄↄ, ad iudicem petit? REPROMITTI VE; ut ex arbitri sententia, quantum aequius & melius esset, uel daret tibi Roscius, uel se daturum promitteret: si modo pareret, eum debere. Addidit enim Cicero, Si pareret, ut nihil prorsus debere Roscium ostenderet: quod illa formulae uerba, Quantum aequius & melius, aliquid eum debere significare uidebantur. EIDEM arbitro. EVNDEM iudicem. ANGVSTISSIMAM remittendi enim potestatem iudex non habet, sed ex formula sponsionis, uerbi gratia, Si paret, Chereae HS ꟾↄↄↄ Roscium debere, uel omnino condemnare Roscium cogitur, uel absoluere. DVAE *partes caussae* prior desideratur. nam de non adnumerata pecunia mentio supra nulla fit.

O R A T I O

IAM duae partes caussae sunt confectae: adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum est, ut stipulatum se esse dicat: praeterea enim quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo praesente? quis spopondisse me dicit? nemo. Hic ego si finem faciam dicendi, satis fidei, & diligentiae meae, satis caussae, & controuersiae, satis formulae, & sponsioni, satis etiam iudici fecisse uidear, cur secundum Roscium iudicari debeat. Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est. haec pecunia, necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. datam non esse, Fannius confitetur: expensam latam non esse, codices Fannij confirmant: stipulatam non esse, taciturnitas testium concedit. Quid ergo est? quod & reus is est, cui & pecunia leuissima, & existimatio sanctissima fuit semper; & iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare, quam secundum nos iudicare uelimus; & aduocatio ea est, quam propter eximium splendorem, ut iudicem unum, uereri debeamus: perinde, ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa, & comprehensa sint, perinde dicemus. illa superior fuit oratio necessaria, haec erit uoluntaria: illa ad iudicem, haec ad C. Pisonem: illa pro reo, haec pro Roscio: illa uictoriae, haec bonae existimationis caussa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roscio: quam? dic audacter, & aperte: utrum, quae tibi ex societate debeatur, an, quae ex liberalitate huius promissa sit, & ostentata? quorum alterum est grauius, & odiosius; alterum leuius, & facilius. quae ex societate debeatur? quid ais? hoc iam non leuiter ferendum est, neque negligenter defendendum. si qua enim sunt priuata iudicia summae existimationis, & paene dicam capitis, tria haec sunt, fiduciae, tutelae, societatis: aeque enim

que enim

que enim perfidiosum, & nefarium est fidem frangere, quae continet uitam; & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit; & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. quae cum ita sint: qui sit, qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacite uita acta in alterutram partem firmum & graue testimonium.

EXPLANATIO

RELIQVVM *est, ut stipulatum se esse dicat.* ut haec H-S ꝋ ꝋ ꝋ sibi a Roscio deberi per stipulationem dicat. Stipulationum duo genera, unum extra litem, alterum in lite. utrumque fiebat per interrogationem, & sponsionem. extra litem hoc modo. Cherea Roscium interrogat: Spondes ne, te mihi daturum HS ꝋ ꝋ ꝋ? ille respondet, Spondeo. Ita Roscius per stipulationem Chereae debet H-S ꝋ ꝋ ꝋ. quod si Roscius non spopondit, stipulatio esse non potest. ideo subiungit Cicero ex persona Roscij: Quis spopondisse me dicit? nemo. Altera stipulatio est in lite, hoc modo. Petit ad iudicem C. Pisonem a Q. Roscio Fannius Cherea HS ꝋ ꝋ ꝋ, ex formula a praetore data, Si paret Roscium Chereae debere HS ꝋ ꝋ ꝋ. sponsionem facit cum tertia parte, idest, si caussa cadat, Roscio daturum tertiam eius pecunia partem, de qua litem intenderat: ne scilicet calumniam impunitam ferret. eandem sponsionem Roscius quoque faciebat: sic alter alterum interogabat, Roscius Cheream: Spondes ne, te mihi esse daturum, ni pareat HS ꝋ ꝋ ꝋ tibi a me deberi, eius pecuniae tertiam partem, de qua me in iudicium uocas? Cherea respondebat, Spondeo. Rursus Roscium Cherea interrogabat: Spondes ne, te mihi esse daturum, si pareat HS ꝋ ꝋ ꝋ mihi a te deberi, eius pecuniae tertiam partem, de qua te in iudicium uoco? Roscius respondebat, Spondeo. sic alter alteri, sponsione utrimque facta, per stipulationem debebat eam pecuniam, cuius facta sponsio erat. Et, quia prior sponsio actoris erat, posterior rei: ideo stipulationis & restipulationis nomen locum habebat. restipulabatur enim, qui sponsione prouocatus, eandem sponsionem facere non recusabat: unde apud Valerium Max. lib. II. cap. 3. Valerius sponsione Catulum prouocauit, ni suo ductu Punica classis esset oppressa. Nec dubitauit restipulari Lutatius. PETITA *est* ad iudicem Pisonem. CERTA, HS ꝋ ꝋ ꝋ. CVM *tertia parte sponsio facta est.* ut, nisi Cherea HS ꝋ ꝋ ꝋ ad libellam probaret sibi a Roscio deberi, non modo litem perderet, sed praeterea tertiam partem pecuniae a se petitae, cuius pecuniae sponsio facta esset. supra: Pecunia tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iudicem, in qua legitimae partis sponsio facta est. STIPVLATAM *non esse,* stipulatione promissam non esse, stipulatione non deberi. QVID *ergo est?* quid igitur, quod agam, relinquitur? ET REVS *is est.* sic olim ex ingenio correxi. ADVOCATIO uiri graues, qui ad reum subleuandum ad iudicium ueniebant, non ut caussam agerent, sed ut praesentia sua reo suffragarentur. IN HANC *formulam* a praetore iudici datam ex qua litigatur. LEGITIMA, legibus constituta. HONORARIA, sic arbiter honorarius Chrysippus uocatur in libro de Fato. atque enim qui controuersam rem arbitro committunt, ei honorem habent, bene de illius fide, scientiaq. existimantes. OMNIA *officia domestica* perinde ac si agatur de quocunque iudicio legitimo, arbitrio honorario, officio domestico, ita dicam, ea persequens diligenter, quae uidentur extra caussam esse; cum ea iam absoluerim, quae in caussa sunt. NECESSARIA, ad obtinendam litem. AD C. PISONEM: ut optimum uirum. PRO *Roscio:* de illius uita & moribus: ut appareat; uter utrum fraudare uoluerit, Cheream Roscius, an Roscium Cherea. BONAE *existimationis* ut bene de Roscio homines existiment. quod pluris etiam, quam ipsam uictoriam, probi uiri faciunt. QVORVM *alterum* si pecunia, quae a te petitur, ex societate debetur. GRAVIVS, *& odiosius:* quia nihil grauius & odiosius, quam socium fallere. IN ALTERVTRAM *partem* uel fraudatum esse socium, uel non esse.

ORATIO

Q. ROSCIVS? quid ais? non ne, ut ignis in aquā coniectus continuo restinguitur, & refrigeratur: sic referuens falsum crimen in purissimam et castissimam uitam collatum statim concidit, & exstinguitur? Roscius socium fraudauit. potest hoc homini huic haerere peccatum? qui mediusfidius (audacter dico) plus fidei, quam artis, plus ueritatis, quam disciplinae possidet in se: quem populus R. meliorem uirū, quam histrionem, esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed, quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet plurib. uerbis commendo. est ne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? est ne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior, liberalior uideatur? Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? non ne, quotiescumque in caussa in nomen huius incidisti, toties hunc & uirum bonum esse dixisti, & honoris caussa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consueuit. qua in re mihi ridicule es uisus esse inconstans, qui eundem & laederes, & laudares; & uirum optimum, & hominem improbissimum esse diceres. eundem tu & honoris caussa appellabas, & uirum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem ueritati tribuebas; crimen gratiae concedebas: de hoc, ut existimabas, praedicabas; Chereae arbitratu caussā agebas. Fraudauit Roscius. est hoc quidem auribus animisq.

animisq. hominum absurdum. quid, si tandem aliquem timidum dementem, diuitem inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. uerumtamen, quem fraudarit, uideamus. C. Fannium Chaeream Roscius fraudauit. oro, atque obsecro, uos, qui utrumque nostis, uitam inter se utriusque conferte; qui non nostis, faciem utriusque considerate. non ne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem uidentur? non ne ab imis unguibus usque ad uerticem summum, si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendacijs constare totus uidetur? qui iccirco capite, & superciliis semper est rasis, ne ullum pilum uiri boni habere dicatur. cuius personam praeclare Roscius in scena tractare consueuit. (neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur) nam Ballionem illum improbissimum, & periurissimum lenonem cũ agit, agit Chaeream. persona illa, lutulenta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, uitaq. est expressa. qui quamobrem Roscium similem sui in fraude & malitia existimarit, nihil uidetur: nisi forte, quod praeclare hunc imitari se in persona lenonis animaduertit.

EXPLANATIO

Q. ROSCIVS?} subaudi, socium fraudauit? REFERVENS} exsistens, ebulliens, quasi ex quodam improbitatis feruore natum. CASTISSIMAM} nullius uitij labe contaminatam. QVAM *artis*;} cum tamen arte excellat. unde adagium: Gestum agere spectante Roscio, impudentis est. CVRIA} ordine senatorio. CONTRA *hunc uenis*,} proprie de litibus. Phil. II. Contra rem suam me nescio quando uenisse, questus est. Phil. IIX. Negat se illi amicum esse debere: cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. HONESTISSIMO} hoc refertur ad eius dignitatem, qui honoris caussa appellatur. LAEDERES,} laedere, interdum est, sermone detrahere, ut hic: nam, Laudares, ut contrarium infertur. Sic in ep. ad Lentulum: Cum me disputantem, non lacessentem, laesisset, exarsi. Ad Appium: Quadam dissimilitudine institutorum meorum, ac tuorum laedi te putat. pro, minus existimationem tuam. In ep. Trebonij: Cum, etiam si odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate uerborum incurreret. GRATIAE} cum Cherea gratificareris. TIMIDVM *dementem*} si Roscius fraudasse aliquem diceretur, non Chereae similem, sed eum, qui ob timorem, dementiam, diuitias, inertiam experiri, idest litigare non posset: incredibile tamen esset. cum uero fraudasse Chaeream dicatur, multo minus credibile est. NE VLLVM *pilum uiri boni habere dicatur*;} nam, si capite, superciliisq. rasis non esset: habere eum aliquod saltem boni uiri pilum, dici posset. ita non carere penitus bonitatis laude uideretur. nunc uere dici potest, nullum eum habere pilum boni uiri. NEQVE *tamen pro beneficio ei par gratia refertur*.} quamquam Roscius, cum improbissimum lenonem agit, agat Chaeream, & in eius moribus, natura, uitaq. personam illam lutulentam, impuram, inuisam exprimat: tamen, pro beneficio parem ei gratiam non refert, idest, ab eo grauissime laesus, non plane reponit, quod deberet. BALLIONEM *illum*} in Pseudolo inductum a Plauto. NISI *forte*,} nisi putat, sui similem esse Roscium in moribus, & uita, quia se imitatur egregie in persona lenonis: in qua exprimenda Chaereae quidem similis est, cum in moribus tamen, & uita dissimilis admodum sit.

ORATIO

QVAMOBREM *etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur: Roscius Fannium? quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile est. quemadmodum, si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona uerisimile uideretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, & Roscium quidquam per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per suam bonitatem amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua.* H-S ꜿꜿꜿ *Q. Roscius fraudauit Fannium: qua de caussa? subridet Saturius ueterator, ut sibi uidetur: ait, propter ipsa* H-S. ꜿꜿꜿ. *uideo: sed tamen, cur ipsa* H-S. ꜿꜿꜿ *tam uehementer concupierit, quaero. nam tibi, M. Perperna, C. Piso, certe tanti non fuisset, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, caussam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis uersabatur. auarus erat? immo etiam ante, quam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusq. fuit. pro deum hominumq. fidem, qui* H-S. CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ *quaestus facere noluit, (nam certe* H-S. CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ *merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia* H-S. CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ *merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam* H-S IↃↃↃ *appetijt? & illa fuit pecunia immanis, haec paruula; illa honesta, haec sordida; illa iucunda, haec acerba; illa propria, haec in caussa, & in iudicio collocata. decem his annis proximis* H-S *sexagies honestissime consequi potuit, noluit: laborem quaestus recepit, quaestum laboris reiecit; populo R. adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. hoc tu umquam, Fanni, faceres? sed, si hos quaestus recipere posses, non eodem tempore & gestum, & animam ageres? dic nunc te ab Roscio* H-S IↃↃↃ *circumscriptum esse: qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quae uobis in mentem uenire certe scio? Fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulae de omnibus rebus constitutae, ne quis aut in genere iniuriae, aut ratione actionis errare possit. expressae sunt*

enim

enim ex uniusc uiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria publicae a praetore formulae, ad quas priuata lis accommodatur. quae cum ita sint; cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quaero. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem uetere? cur ergo laedis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magnitudinem criminis? ita ne uero; quem arbitrum circumuenire non posses, cuius de ea re proprium erat iudicium; hunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, ubi licet agere; aut iacere noli, ubi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam, quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. Fecit pactionem? num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? Dic nunc, Roscium abs te petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum: non petyt. dic pactionem fecisse, ut absolueretur: non pepigit. quaere, quare sit absolutus: quod erat summa innocentia, & integritate. quid enim factum est? uenisti domum ultro Roscij: satisfecisti: quod temere commisisses in iudicium ut denunciares, rogasti ut ignosceret: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denunciauit: absolutus est. tamen fraudis, ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. idcirco uidelicet, ne condemnaretur? quid erat caussae, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta: furtum erat apertum. cuius rei furtum factum erat? exorditur magna cum exspectatione ueteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij. is fuit ei cum Roscio communis. hic primum questus est non leuiter Saturius, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. largitus est scilicet, homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens, Fannius Roscio. sic puto. quoniam ille hic constitit paullisper, mihi quoque necesse est paullum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse contendo. quid erat enim Fannij? corpus: quid Roscij? disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. ex qua parte erat Fannij, non erat H-S ı ͻ ͻ ͻ; ex qua parte erat Roscij, amplius erat H-S c c c ı ͻ ͻ ͻ. nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico aestimabat. nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim aeris? disciplina, quae erat ab hoc tradita, locabat se non minus H-S c c c ı ͻ ͻ ͻ o societatem captiosam, & indignam, ubi alter H-S ı ͻ ͻ ͻ, alter, c c c ı ͻ ͻ ͻ quod sit, in societatē affert. nisi iccirco moleste pateris, quod H-S ı ͻ ͻ ͻ tu ex arca proferebas, H-S c c c ı ͻ ͻ ͻ ex disciplina & artificio Roscius promebat. quam enim rem, & exspectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quod Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. sic est uulgus; ex ueritate pauca, ex opinione multa aestimat. quid sciret ille, perpauci animaduertebant; ubi didicißet, omnes quaerebant: nihil ab hoc prauum & peruersum produci posse arbitrabantur. si ueniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, adspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comoedum fieri posse existimaret. quia ueniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, uidebatur. quod item nuper in Erote comoedo usu uenit: qui postea quā e scena non modo sibilis, sed etiam conuicio explodebatur, sicut in aram confugit in huius domum, disciplinā, patrocinium, nomen. itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comoedos. quae res extulit eum? una commendatio huius: qui tamen Panurgum illum non solum, ut Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaq. erudiit. nā, quo quisque est solertior, & ingeniosior, hoc docet iracundius, & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tarde percipi uidet, discruciatur.

EXPLANATIO

CASTVS, } purus, incorruptae uitae. supra: Purissimam, & castissimam uitam. PER SE } necessaria est praepositio, Per: ut seruetur in oppositis ordo. nam, ut dictum iam est, Per malitiam, per impudentiam: sic debet subiungi, Per auaritiam, per breuitatem: ut bonitas hic pro negligentia quadam sumatur. Aut igitur locus emendandus: aut, Per se, pro sua sponte, dictum puto. SATVRIVS } qui pro Cherea agebat. VETERATOR, } astutus. M. PERPERNA, } ante Pisonem iudicem appellatur, quia consularis, & censorius. Alius autem est ab eo, qui Sertorium occidit. nam ille non diu post Sertorij necem, hic autem uixit ad annos XCIIX. ut ait Plinius lib. VII. TANTI *non fuisset*. } hoc lucrum. lib. IV. in Verrem: Fuit tanti, Est tanti. IN SVIS *nummis uersabatur*. } eodem libro: In suis nummis multis esse. NOLVIT, } uel quod artis suae praestantia non dignum quaestum iudicaret: merebat enim diurna opera, auctore Macrobio lib. III. mille denarijs: qui scutati sunt CXX: uel quia proximis decem superioribus annis quaestum reiecerat. ut infra. DIONYSIA } nota saltatricula: cuius nomine L. Torquatus, uir antiquae seueritatis, Hortensium appellabat, quod in gestu plus, quam deceret, haberet artis. ACERBA! } fraudato socio. HAEC *in caussa, & in indicio collocata*. } dubium igitur, unius ne propria, an duorum communis. H-S SEXAGIES } subaudi, centena millia: scutatorum CLXXX millia. loquitur non de singulorum annorum, sed de totius decennij quaestu. SERVIRE *non destitit*, } in scena. ET GESTVM, *& animam ageres?* } gestum ageres, quamdiu uiueres, ad extremam uitae horam: tum quoque gestum ageres, cum animam ipsam ageres. locatur in uerbo, Ageres, duas res, pro adiuncto nomine indicante. nam, Agere animam, est mori. CIRCVMSCRIPTVM } deceptum, fraudatum. ERRARE *posset*. } nam, qui erraret, caussa caderet.

A PRAE-

A PRAETORE } dabat enim actori praetor iudicium cum formula. ARBITRIVM *pro socio adegeris* } pro, ad arbitrium egeris. IVDICIO *graui* } ne Roscij obesses existimationi. LAEDIS ? } perfidiae notam illis conaris inurere. PER *arbitrum* } cui licebat, quidquid uellet. CIRCVMVENIRE } quod per arbitrum facilius esset, quam per iudicem. NVLLVM *est arbitrium* ? } cum in angustissimam formulam sponsionis concludatur : ut supra dictum est. VBI LICET *agere* : } apud arbitrum. quod fecerat Cherea, sed, pactione interposita, litigare apud arbitrum desierat. IACERE } objicere. VBI *non oportet*. } apud iudicem. FORMVLA *illa uti noluisti* ; } coeptam litem ad arbitrum persequi noluisti. Quae sit arbitrij, quae iudicij formula, iam dictum est; illa mitis, & moderata, Quantum aequius melius sit dari; haec directa, aspera, simplex, si paret H-S ıↄↄↄ deberi. FACIT *pactionem* : } Roscius cum Fannio. id enim Fannius dicebat, ut ostenderet, ab instituto iudicio discessurum non fuisse, nisi Roscius pactionem fecisset. NVM *tabulas habet*, } argumentum contra Fannium. nam, si facta pactio esset, mentio fieret in tabulis. non fit mentio, ergo nulla pactio. CVR *non nominas* ? } conuertit sermonem a Saturio ad Fannium. VT *absolueretur* : } ne iudicium perageretur : ut ab arbitro dimitteretur. absolui enim uidetur, qui dimittitur. ABSOLVTVS : } iudicij molestia liberatus. dimissus ab arbitro, litem auctore non persequente. QVOD *erat summa innocentia, & integritate*. } quia sciebas, ab eo tibi nihil deberi. SATISFECISTI : } excusasti te, purgasti te uerbis. id enim est Satisfacere. hinc Satisfactionem accipere, pro, excusationem probare. in ep. ad Trebatium : Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. IN IVDICIVM *ut denunciaret*, } subesse mendum, satis constat : de correctione diuinandum. mihi quidem placeret hoc modo : Illi iudicium ut denunciaretur. pro, ut in iudicium ad arbitrum uocaretur. RES *erat manifesta* : }, ironia. nam, si res non manifesta, cur metueret, ne condemnaretur ? si non metueret, cur pactionem faceret? EXORDITVR } Saturius. VETERIS *histrionis* } Panurgi. cum ironia dictum. quo modo enim uetus histrio, si eum Fannius Roscio erudiendum tradidit, & communem gratis fecit ? tota igitur irrisio est, magnificis prolata uerbis, ad exprimendam Saturij ostentationem, qui, quod magna cum exspectatione exorsus est, paucissimis uerbis absoluit : tantum enim hoc dixit : Panurgus fuit Fannij, is fuit ei cum Roscio communis. Qua narratione quid humilius ? NON *erat* H-S ıↄↄↄ, } non uendi potuit, si facies sine arte esset, H S ıↄↄↄ : sed, quia comicum artificium didicerat, locari potuit amplius H-S ccc ıↄↄↄ. DVODECIM *aeris* : } duodecim assibus : qui erant aerei. usitata locutio. LOCABAT SE } in perpetuum si locatus esset Panurgus, eius operae pretium non minus H-S ccc ıↄↄↄ fuisset. CAPTIOSAM, ex parte Fannij. INDIGNAM, } ex parte Roscij. STATILIO } pessimo histrione. AD PRIMOS *peruenit comoedos*. } plus igitur est artis in comoedo, quam in histrione. quamquam & comoedi histriones dicantur.

ORATIO

*P*AVLLO *longius oratio mea prouecta est hac de caussa, ut condicionem societatis diligenter cognosceretis : quae deinde consecuta ? Panurgum, inquit, hunc seruum communem, Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti : lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti : utrum pro dimidia parte, an pro tota societate ? planius dicam. utrum pro me, an pro me, & pro te ? pro me ? potui. exemplo multorum licitum est : iure fecerunt multi : nihil in ea re tibi iniuriae feci : pete tu tuum : exige, & aufer, quod debetur : suam quisque partem iuris possideat, ac persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti bene : gere & tu tuum bene. magno tuam dimidiam partem decidisti : magno & tu tuam partem decide. HS ccc ıↄↄↄ tu abstulisti : si sit hoc uero, HS ccc ıↄↄↄ tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscij, oratione, & opinione augere licet, & re, & ueritate mediocrem & tenuem esse inuenietis. accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia praediorum : qui ager neque uillam habuit, neque ex ulla parte fuit cultus : qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. neque id est mirum. tum enim propter reip. calamitates omnium possessiones erant incertae : nunc, deum immortalium benignitate, omnium fortunae sunt certae. tum erat ager incultus, sine tecto, nunc est cultissimus, cum optima uilla. Veruntamen, quoniam natura tam maleuolus es, numquam ista te molestia, & cura liberabo. Praeclare suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit : quid ad te ? tuam partem dimidiam, quemadmodum uis, decide. Vertit hic rationem ; & id, quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. Ergo huc uniuersa caussa deducitur, utrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit pactionem. nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor praestare debere societati. societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flauio accepit. quid ita satis non dedit, amplius a se neminem petiturum ? qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem : qui pro socijs transigit, satisdat neminem eorum postea petiturum. quid ita Flauio sibi cauere non uenit in mentem ? nesciebat uidelicet Panurgum fuisse in societate : sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse socium : praeclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum ? cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur ? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio se absoluat ? est hoc primum & ex condicione iuris, & ex consuetudine cautionis grauissimum, & firmissimum argumentum : quod ego pluribus uerbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in caussa haberem. &, ne forte me hoc frustra pollicitum esse praedices, te, te, inquam, Fanni, ab tuis subsellijs contra te testem suscitabo.*

K EXPLA-

EXPLANATIO

ME *cognitorem dedisti* : } qui agerem in iudicio, & litem curarem. LITE *contestata*, } institutas cum scilicet praetor iudicium dedit. DAMNI *iniuria* } subauditur, Dati, ut, Damni iniuria, sint formulae uerba, quam praetor dabat : quasi, propter iniuriam damni dati. VTRVM *pro dimidia parte*, } loquitur ex persona Roscij. SI FIT *hoc uero*, } Roscius non fatetur, se decidisse cum Flauio H-S ccc1ↄↄↄ. accepit enim fundum, non pecuniam : accepit autem, quo tempore iacebant pretia praediorum, perturbata bellis ciuilibus rep. Si fit hoc uero : pro, Si uere fit. ERANT *incertae* ; } quia uictoris arbitrio, ac libidine, publica priuataq. geruntur omnia. TVM *erat ager incultus*, *sine tecto*, } quo tempore quanti erat, non aestimabat illum agrum Cherea, sed quanti, postea quam & cultissimus fuit, & optimam uillam habuit, &, rep. constituta, possessionibus omnium certis, non iacebant pretia praediorum. NVMQVAM *ista te molestia, & cura liberabo.* } perpetuo cruciaberis alieno bono. VERTIT *hic rationem*, } quia duo proposuerat : Vtrum pro dimidia parte, an pro tota societate ? & unum absoluit, licuisse Roscio pro sua parte decidere ; aggreditur alterum, Pro tota societate. Vertit, inquit, Fannius rationem, non ait Roscium pro se, sed pro tota societate decidisse. LITES *redemit*, } Roscius, accepto fundo, liberauit Flauium litibus non suis, sed societatis. Obiectio Fannij. QVID *ita satis non dedit*, } responsio Ciceronis. Si Roscius fundum illum accepit societatis nomine ; cur non Flauio satisdedit, amplius ab eo neminem petiturum ? aut, si non satisdedit ; quis credat, ei Flauium fundũ suum dedisse pro tota societate ? A SE } ab ipso Flauio. SIBI *cauere* } per satisdationem, acceptis sponsoribus. LITEM *contestatam habebat*. } ad arbitrum. paullo ante : Me cognitorem dedisti : lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti. CVR *igitur decidit*, } Flauius cum Roscio. NON *restipulatur*, } non alligat Roscium promissione per stipulationem facta, neminem amplius petiturum. Restipulari, est hic idem, quod stipulari. sed, Restipulari, Cicero dixit, ut Flauius, qui fundum dabat, contra sibi per satisdationem caueret. IVDICIO *non absoluitur* ? } litibus non liberatur, quae a Fannio, Roscij socio, imminent. NEQVE *a Fannio* } qui potest ei litem intendere pro sua parte. AB TVIS *subsellijs* } erant iudicum, actorum, reorum subsellia.

ORATIO

*C*RIMINATIO *tua quae est ? Roscium cum Flauio pro societate decidisse : quo tempore ? abhinc annis quattuor. Defensio mea quae est, Roscium pro sua parte cum Flauio transegisse. repromittis tu abhinc triennium Roscio. quid ? recita istam restipulationem clarius. attende quaeso, Piso : Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. quid enim restipulatio clamat ?* QVOD. A. FLAVIO. ABSTVLERO. PARTEM. DIMIDIAM. INDE. ROSCIO. SOLVTVRVM. SPONDEO *tua uox est, Fanni. quid tu auferre potes a Flauio, si Flauius nihil debet ? quid hic porro nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit ? quid uero Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne, quod debuit, dissoluit ? cur in re tam ueteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, noua haec restipulatio interponitur ? quis est huius restipulationis scriptor ? testis ? arbiter ? quis ? tu, Piso : tu enim Q. Roscium pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod uadimonia obisset, rogasti ut Fannio daret* HS ccc1ↄↄↄ, *hac condicione, ut, si quid ille exegisset a Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. satis ne ista restipulatio dicere tibi uidetur aperte, Roscium pro se decidisse ? At enim forsitan hoc tibi ueniat in mentem, repromisisse Fannium Roscio, si quid a Flauio exegisset, eius partem dimidiam ; sed omnino exegisse nihil. Quid ? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes : neque, si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid, si tandem planum facio, post decisionem ueterem Roscij, post repromissionem recentem hanc Fannij* HS ccc1ↄↄↄ *Fannium a Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse ? tamen diutius illudere uiri optimi existimationi Q. Roscij audebit ? paullo ante quaerebam, id quod uehementer ad rem pertinebat, qua de caussa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio, neque iudicio absolueretur a Fannio. nunc uero, id quod mirum & incredibile est, requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio,* H-S ccc1ↄↄↄ *separatim Fannio dissoluit. hoc loco, Saturi, quid pares respondere, scire cupio ; utrum, omnino Fannium a Flauio* H-S ccc1ↄↄↄ *non abstulisse, an alio nomine, & alia de caussa abstulisse ? si alia de caussa ; quae ratio tibi cum eo intercesserat ? nulla. addictus erat tibi ? non. frustra tempus contero. omnino, inquit,* H-S ccc1ↄↄↄ *a Flauio non abstulit neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. si planum facio, post hanc recentem stipulationem Roscij* H-S ccc1ↄↄↄ *a Flauio te abstulisse ; numquid caussae est, quin ab iudicio abeas turpissime uictus ? quo teste igitur hoc planum faciam ? uenerat, ut opinor, haec res in iudicium ? certe. quis erat petitor ? Fannius. quis reus ? Flauius. quis iudex ? Cluuius. ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. quis est ex his grauissimus ? sine controuersia, qui omnium iudicio comprobatus est, iudex. quem igitur ex his tribus a me testem expectabis ? petitorem ? Fannius est : contra se numquam testimonium dicet. reum ? Flauius est : is iampridem est mortuus : si uiueret, uerba eius audiretis. iudicem ? Cluuius est. quid is dicit ?* H-S ccc1ↄↄↄ *Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quem tu, si ex censu spectas,*

eques R. est : si ex uita, homo clarissimus est : si ex te, iudicem sumpsisti : si ex ueritate, id, quod scire potuit, & debuit, dixit. nega, nega nunc, equiti R. homini honesto, iudici tuo, credi oportere. circumspicit, aestuat, negat nos Cluuij testimonium recitaturos. recitabimus : erras : inani, & tenui spe te consolaris. recita testimonium T. Manilij, & C. Luscij Ocreae, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt.

EXPLANATIO

REPROMITTIS } apparet omnino aliquid pecuniae Fanninm a Roscio accepisse, & propterea repromisisse, idest spopondisse, ei se, si quid a Flauio accepisset, dimidium daturum. QVID *hic porro* } Roscius. NVNC } ab hinc triennium loquitur ut de praesenti tempore, quia multo ante Roscius deciderat, & quia restipulationis uerba proxime sunt recitata. RESTIPVLATVR, } cur stipulatione Fannium alligat Roscius, si pro tota societate, ut tu ais, ante annos quindecim cum Flauio decidit, & eum omni lite liberauit, omni iudicio absoluit. Hoc uerbum, Restipnlari, de Roscio hic, per stipulationem alligante Fannium, usurpatur, paullo ante de Fannio, ei repromittente, & se per sponsionem obligante. infra : Qua, malum, stultitia fuit Roscius, qui ex iurisperitorum consilio, & auctoritate stipularetur a Flauio diligenter, ut, quod is exegisset a Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret, si quidem sine cautione, & repromissione nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat? OMNE, *quod debuit, dissoluit?* } haec enim criminatio tua est, Roscium cum Flauio pro tota societate decidisse. FANNIO *daret* H-S CCCIↃↃↃ, } quis credat, Flauio pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, a Roscio tantum esse datum, quantum ipse accepit a Flauio pro damno Panurgi nece accepto? multo minus fuerit, necesse est : itaque, si reponeretur, H-S CCIↃↃ, moderata summa esset, scutati scilicet trecenti. EXEGISSE *nihil*. } hoc ita refellebat Cicero. Nihil exegit, quia litem prosequi noluit, sed cum Roscio repromisit, ei se, si quid a Flauio exegisset, partem eius dimidiam daturum, ostendit Roscium pro sua tantum parte decidisse. INITIVM *repromissionis* } originem, & caussam repromissionis Fannij. ideo enim repromisit, quia Roscium iudicabat pro sua parte, non pro societate, decidisse. NEQVE *iudicio absolueretur a Fannio*. } supra : Cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio se absoluat? ADDICTVS *erat tibi?* } traditus a iudice, qui eum condemnauerat HS CCCIↃↃↃ. Addicti enim dicebantur, quos praetor damnatos creditori domum ducendos tradebat. unde lib. II. de Orat. Quanti addictus? Mille nummum. Duas licet. Quam tamen consuetudinem ad haec permansisse tempora non arbitror. nam Sulla dictatore C. Pompilius praetor pro debitoribus legem tulit, ut, qui bonam copiam eiurasset, in eum creditoris nulla potestas esset. Varro lib. VI. de lingua Lat. TESTEM *exspectatis?* } si cum Fannio loquitur, Exspectas, rectius uideretur, quam, Exspectatis; si cum Fannio, & eius amico Saturio, qui contra Roscium uenit, aut etiam si cum iudice Pisone, & ijs, qui aderant in consilio, recte legitur, Exspectatis. nam, Spectabis. ut est in uulgatis libris, mendosum esse constat. Nec placet, Exspectabis : quia uis in praesenti tempore maior est, quam in futuro. EX CENSV } equestris census fuit CD millia, idest, duodecim scutatorum millia. EQVES *Romanus est* : } ergo post legem Aureliam, quae iudicia inter tres ordines communicauit, acta caussa est. POTVIT *& debuit*, } quia iudex fuit. QVI EX *Cluuio audierunt*. } apparet, cum haec ageretur caussa, Cluuium abfuisse. nam, si adesset, testimonium eius recitaretur, non eorum, qui ex ipso audissent.

ORATIO

VTRVM dicis, Luscio, & Manilio, an & Cluuio non esse credendum? planius, atque apertius dicam : utrum Luscius, & Manilius nihil de HS CCCIↃↃↃ ex Cluuio audierunt, an Cluuius falsum Luscio, & Manilio dixit? hoc ego loco, soluto & quieto sum animo : &, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro : firmissimis enim, & sanctissimis testimonijs uirorum optimorum caussa Roscij communita est. si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurandi : responde. Manilio, & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuae contumaciae, arrogantiae, uitaeq. uniuersae uox. quid exspectas, quam mox ego Lucium, & Manilium dicam ordine esse senatores, aetate grandes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam : nihil mihi detraham, cum illis exactae aetatis seuerissime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum seuerissima senectus desiderat meā laudem. Tibi uero, Piso, diu deliberandum, & concoquendum est, utrum potius Chereae iniurato in sua lite, an Manilio, & Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, ut Cluuium falsum dixisse Luscio, & Manilio contendat. quod si facit, qua impudentia est? eum ne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem & religionem iudicis testes comparabat? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet; cum testem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luscio, & Manilio. si diceret iuratus, crederes? at quid interest inter periurum, & mendacem? qui mentiri solet, peierare consueuit. quem ego, ut mentiatur, inducere possum; ut peieret, exo-

rare facile potero. nam, qui semel a ueritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium, perduci consueuit. quis enim depreeatione deorum, non conscientiae fide, commouetur? propterea, quae poena ab dijs immortalibus periuro, haec eadem mendaei constituta est. non enim pactione uerborum, quibus iusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia, & malitia, per quam insidiae tenduntur alicui, dij immortales hominibus irasci, & succensere consueuerunt. At ego hoc ex contrario contendo. leuior esset auctoritas Cluuij, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus. tum enim forsitan improbis nimis cupidus uideretur, qui, qua de re index fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis, necesse est, castissimus, & constantissimus esse uideatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit.

EXPLANATIO

NIHIL *mihi detraham,* } qui adolescens, qui homines aetate grandes laudet, arroganter facit, & sibi potius detrahit: cum ipse magis illorum indigeat testimonio, quam illorum senectus eius laudem desideret. CONCOQVENDVM } statuendum. translatio a cibis, qui comeduntur, & concoquuntur. CVIVS *propter fidem* } ita coniunge: Cuius iudicis ob fidem & religionem. HIC NON *maiore religione* } non plus huic in peierando, quam in mentiendo, religionis est: cui religio non est, mentiri, eidem, peierare, non est. DEPRECATIONE *deorum,* } qui deprecatione deorum in peierando, idem in mentiendo conscientiae fide commouetur. Deprecatur deos, idest alienat, a seq. remouet is, qui peierat. sic, Deprecari bellum, ignominiam, & similia, dicitur. NIMIS *cupidus* } gratificandi Roscio. CASTISSIMVS, } integerrimus. supra Castus opponitur Periuro.

ORATIO

DIc nunc, si potes, si res, si caussa patitur, Cluuium esse mentitum. mentitus est Cluuius? ipsa mihi ueritas manum iniecit, & paullisper consistere, & commorari cogit. Unde hoc totum ductum, & conflatum mendacium est? Roscius est uidelicet homo callidus & uersutus: hoc initio cogitare coepit: quoniam Fannius a me petit HS ꟾↄↄↄ, petam a C. Cluuio, equite R. ornatissimo homine, ut mea caussa mentiatur; dicat decisionem factam esse, quae facta non est; HS CCCꟾↄↄↄ. a Flauio data esse Fannio, quae data non sunt. est hoc principium improbi animi, miseri ingenij, nullius consilij. quid deinde? Postea quam se praeclare confirmauit, uenit ad Cluuium, quem hominem? leuem? immo grauissimum: mobilem? immo constantissimum: familiarem? immo alienissimum. hunc postea quam salutauit, rogare coepit, & blande & concinne scilicet: mentire mea caussa; uiris optimis, tuis familiaribus, praesentibus dic Flauium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil transegit: dic HS CCCꟾↄↄↄ dedisse, qui assem nullum dedit. Quid ille? ego uero cupide & libenter mentiar tua caussa: &, si quando me uis peierare, ut paullulum tu compendij facias, paratum fore scito. non fuit caussa, cur tantum laborem caperes, & ad me uenires: per nuncium hoc, quod erat tam leue, transigere potuisti. Pro deum hominumq. fidem: hoc aut Roscius umquam a Cluuio petijsset, si H-S millies in iudicium haberet; aut Cluuius Roscio petenti concessisset, si uniuersae praedae particeps esset? uix mediusfidius tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo, eius simili, hoc postulare auderes, & impetrare posses: quod cum est ueritate falsum, tum ratione quoque est incredibile. obliuiscor enim Roscium & Cluuium uiros esse primarios: improbos, temporis caussa esse fingo. falsum subornauit testem Roscius Cluuium: cur tam sero? cur, cum altera pensio soluenda esset, non tum, cum prima? nam iam antea H-S ꟾↄↄↄ dissoluerat. deinde, si iam persuasum erat Cluuio, ut mentiretur; cur potius H-S CCCꟾↄↄↄ, quam CCCꟾↄↄↄ. CCCꟾↄↄↄ. CCCꟾↄↄↄ, data dixit Fannio a Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset?

EXPLANATIO

CONFIRMAVIT } in hac tam improba cogitatione. HS MILLIES } tricies centena scutatorum millia. IN IVDICIVM *haberet:* } a iudicio exspectaret: si HS millies in iudicio ageretur. locutio paruum usitata: quamquam, Esse in potestatem, simili fere modo dicatur. A BALLIONE, } ab impurissimo illo lenone, qui est apud Plautum in Pseudolo: de quo supra. ALTERA *pensio* } a Roscio soluenda Fannio. iam enim dictum est, conuenisse inter eos, rogante Pisone, ut Roscius Fannio, pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod uadimonia obisset, pecuniam solueret. eius pecuniae soluta prima pensio erat, secunda restabat. NON TVM, *cum prima?* } nam, si subornare falsum testem Roscius Cluuium uoluisset, certe subornasset potius ante, quam primam pensionem solueret. non enim eam soluisset, nisi Fannius ei dimidium eius dedisset, quod a Flauio exegisset. cuius restipulationis uerba supra recitata sunt. HS ꟾↄↄↄ } ut in eo loco, Rogasti ut Fannio daret HS CCCꟾↄↄↄ, uideri pecuniae nimium dixi, & legendum potius, CCꟾↄↄ; sic hoc in loco, ut ea pecunia diuidatur in pensiones duas, pro ꟾↄↄↄ reponendum puto, ꟾↄↄ.

ORATIO

IAm intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere, & repugnare contra ueritatem non audet: aliud fraudis, & insidiarum in eodem uestigio diuerticulum reperit. petisse, inquit, suam partem Roscium a Flauio confiteor: uacuam, & integram reliquisse Fannij, concedo: sed, quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo. quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quaero enim, potuerit ne Roscius ex societate suam partem petere, nec ne? si non potuit, quemadmodum abstulit? si potuit, quemadmodum non sibi exegit? nam, quod sibi petitur, certe alteri non exigitur. an ita est? si, quod uniuersae societatis fuisset, petisset; quod tum exactum esset, aequaliter omnes partirentur: nunc, cum petierit quod suae partis esset, non, quod abstulit, soli sibi exegit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri, nemo potest, nisi qui cognitor est factus. ita ne uero? cognitor si fuisset tuus; quod uicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petyt; quod abstulit, tibi non sibi exegit? quod, si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quaero, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cum praesertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres, huic peteres; quodcumque tibi exigeres, id in societatem recideret. quod, si ad Roscium nihil perueniret, quod tu a Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. quid enim huic rei respondere poteris, Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? si non reliquit, quemadmodum H-S CCC I ɔɔɔ ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? simillima enim, & maxime gemina societas hereditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem: sic heres in hereditate habet partem. ut heres sibi soli, non coheredibus, petit: sic socius sibi soli, non socijs, petit: & quemadmodum uterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit; heres ex sua parte, qua hereditatem adyt; socius ex ea, qua societatem coyt. quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, ut eam tu non peteres: sic cum exegit suam partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet. nisi forte tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perstat in sententia Saturius; quodcumque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est; qua, malum, stultitia fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio & auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegisset a Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret; si quidem sine cautione, & repromissione nihilo minus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

desiderantur non pauca.

EXPLANATIO

IN EODEM *uestigio*} statim. sic, E uestigio, dicitur. QVEMADMODVM *non sibi exigit?*} idest ergo sibi exegit, non, quod tu ais, societati. LITEM *contestatur*,} litem intendit: accipit a praetore iudicium, ut litiget. QVOD *si quisquam petere potest alteri*,} alteri nemo petit, nisi qui cognitor est factus: Roscius cognitor non est factus: quo modo igitur tibi petijt? DAMNI *iniuria*} formulae uerba: & subaudiendum, Dati. supra: Lite contestata, iudicio damni iniuria constituto. QVODCVMQVE *tibi peteres*,} cum esses cognitor Roscij. QVODCVMQVE *tibi exigeres*,} non cum esses cognitor Roscij, sed cum post aliquot annos sponsionem illam fecisti: Quod a Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. NISI *te in suam litem dedißet cognitorem:*} inde enim accidit, ut pro opera, pro labore, quod cognitor fuisses, quod uadimonia obisses, pecuniam tibi Roscius, duabus pensionibus soluendam, rogante Pisone promitteret; tu autem contra, si quid a Flauio exegisses, dimidium eius te Roscio daturum repromitteres. AB EO} a Flauio. HVIC *eripere potes.*} quod falsum est. nam, ut a Flauio Roscij partem extorquere non posses, sic eam Roscio eripere non potes. quod, si posse te putas, peruerso more agis. aut enim utrumque licet, aut neutrum. illud non licere constat, cur hoc licere uis? QVA, *malum, stultitia fuit Roscius*,} ante multos annos minima correctione, distinctione mutata, locum restitui. legebatur, & distinguebatur hoc modo: Quae, malum, stultitia fuit? Roscius, qui. RESTIPVLARETVR *a Fannio*,} restipulationem sumeret a Fannio.

IN. ORAT.

IN·ORATIONEM·CICERONIS
QVAE·DIVINATIO·DICITVR
PAVLLI·MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

RGVMENTI *loco pauca dicam : quia Pedianus admodum diligenter hoc munus exsecutus est. C. Cornelius Verres (nam Corneliae gentis eum fuisse, indicant lib. I. & III. libertorum nomina) per triennium Siciliae praefuit; ubi cum auare multa, crudeliter, libidinose gessisset, repetundarum a Siculis postulatus est. ij sibi patronum ob eas caussas, quae in hac oratione exponuntur, Ciceronem delegerunt. Sed, cum accusandi munus ad se potius pertinere Q. Caecilius Niger Siculus, qui Verris quaestor fuerat, contenderet; orta contentione, Cicero hanc orationem habuit, quae Diuinatio dicitur; quia iudices, remotis testibus, & tabulis, argumenta sola sequantur, & quasi diuinent, uter debeat accusare.*

M. TVLLII. CICERONIS
DIVINATIO. IN. C. VERREM
SIVE
DE. CONSTITVENDO. ACCVSATORE
ORATIO. IV

SI QVIS uestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsq. publicis ita sim uersatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc, mutata uoluntate, ad accusandum descendere; is, si mei consilij caussam rationemq. cognouerit, una & id, quod facio, probabit, & in hac caussa profecto neminem mihi esse praeponendum actorem putabit. Cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaq. ex ea prouincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam, diuturnamq. memoriam quaesturae, nominisq. mei relinquerem; factum est, uti cum summum in ueteribus patronis multis, tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. qui nunc populati, atque uexati, cuncti ad me publice saepe uenerunt, ut suarum fortunarum omnium caussam defensionemq. susciperem. me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. uenisse tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut uitam salutemq. totius prouinciae defenderem: sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset: quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.

EXPLANATIO

SI *quis uestrum, iudices,*} qui de constituendo accusatore iudicabant, eosdem iudicare postea de reo consueuisse, exemplo cognoscimus C. Marcelli: de quo sic infra: Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus. De eodem autem lib. IV. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem. Iudicabant adhuc soli senatores ex lege L. Sullae; qui & in equestrem ordinem, & in plebem, quia contra se pro Mario pugnauerant, uictor acerbe in primis, adempta etiam iudicandi potestate, animaduertit. hoc autem anno a L. Aurelio Cotta praetore lata lex est de iudicijs inter tres ordines communicandis. AVT *eorum, qui adsunt,*} iudicia fiebant in foro, spectante, & audiente populo, praesertim ubi orator clarus eloquentiae fama caussam ageret. MIRATVR,} non inutilis est ratio occupandi, quae uidentur obstare: quae πρόληψις dicitur. quod notauit Quinctilianus lib. IV. cap. 1. TOT *annos*} caussa Verris acta est Cn. Pompeio Magno, M. Crasso cos. ad hos consules a L. Sulla, Q. Metello cos. quo anno primam caussam publicam egit pro Sex. Roscio, undecim numerantur anni: si duos comprehendamus, unum, quo Sulla, & Metellus, alterum, quo Pompeius, & Crassus consules fuere: sin utrumque excipimus, quod mihi quidem non uidetur: utroque enim Cicero caussas publicas egit; anni nouem erunt. e quibus biennium si demas, quo Cicero in Graecia fuit, & annum, quo quaestor in Sicilia: sex relinquentur, quibus Cicero in caussis, iudicijsq. publicis uersatum se dicit. nam, etsi libro de Claris orat. ita scriptum reliquerit: Cum igitur essem in plurimis caussis, & in principibus patronis quinquennium fere uersatus, tum in patrocinio Siciliensi maxime in certamen ueni aedilis designatus cum designato consule Hortensio: non tamen ibi totum tempus significat, quod agendis caussis ab adolescentia dederat, sed illud tantum, quo, reuersus e Sicilia, (reuertit autem L. Octauio, C. Aurelio Cotta cos.) uersatus est in principibus patronis. quod eo patet dilucidius, quia Cicero, Quinquennium fere, dicit. nam ab Octauio & Cotta cos. quo anno, ut dixi, redijt e Sicilia, ad Pompeium, Crassumq. cos. anni sunt integri quattuor. quibus addita duorum annorum parte, eius, quo redijt e Sicilia, & eius, quo Verrem accusauit, quinquennium fere fiet. IN CAVSSIS, *iudicijsq. publicis*} Iudicium publicum Iustinianus definit, cuius actio cuiuis de populo permittitur, tum scilicet, cum resp. laesa est, ut in crimine maiestatis, ambitus, repetundarum, peculatus, inter sicarios, quo parricidium includitur, ueneficij, de ui publica. Atque in eo Iustiniani loco adscribit acuti uir ingenij, summaeq. doctrinae: Publica ergo iudicia inde nomen trahunt, quod patent omnibus. Et subiungit: Eadem ratione popularia iudicia sunt publica. ex quo efficitur, ut alia sint iudicia publica ciuilia, alia criminalia. Idem in suis Paratitlis, Populares, inquit, actiones, & publica iudicia sunt: sed in usu popularia plerumque dicimus ciuilia siue forensia, publica criminalia, quae ex populo quilibet subscribens in crimen iure ordinario intendere potest in poenam certam, & legitimam. Video tamen esse, qui hanc Iustiniani sententiam in dubium uocarit; qua ratione adductus, mihi, non admodum acuto, parum constat. negat enim publici iudicij nomen inde na-

rum, quod

tũ, quod cuiuis de populo liceat experiri: potius ab eo deducit, quia caussa publica sit, idest, quia quiuis de populo iniuriam acceperit. Quasi uero, cum hoc dicit, Iustiniani opinionem refellat. uerbis enim differunt, re ipsa, ut ego arbitror, consentiunt. quando enim cuiuis de populo licet experiri? quod Iustinianus de publico iudicio dixit. nimirum, quando cuiuis de populo facta iniuria est. id autẽ accidit, cum resp. laeditur. laedi enim non potest, nisi simul laedantur omnes. quod si ex hoc illud, idest, si ex publica iniuria priuata sequitur actio: cur in eo falli Iustinianum existimem, quia spectauit id, quod sequitur, omisit, quod antecedit? isto sane modo tollantur enthymemata, quia semper aliquid omittunt, unde etiam nomen acceperunt. At lege Laetoria, in eos lata, qui adolescentes circumscripsissent, publicum iudicium rei priuatae constitutum est. Quid refert? priuata illa fuit iniuria: sed quia, decipere incautam aetatem, graue scelus uisum est, accusandi iure neminem excludi, item ut in ijs criminibus, quibus uniuersa resp. laedebatur, populo iure placuit: nec coepit esse, Laetoria lege lata, publica res, quae priuata antea fuerat, ut ijdem interpretantur: sed priuatae rei coepit esse publicum iudicium. quod ipsa quoque lib. III. de Nat. de. Ciceronis uerba perspicue demonstrant. Atque id tamen institutum in rep. Iustiniani temporibus obseruatum uix crediderim. proditum quidem, unde suspicari liceat, nihil uideo. quo uerecundius, ac timidius ad ea reprehendenda, quae uel ipse, uel, ut creditur, eius nomine spectatae sapientiae uiri litteris mandanda censuerunt, accedere nos decet. Extitere alij, qui non definitionem, sed etymologiam a Iustiniano tradi iudicarunt: ipsi tamen de publici iudicij nomine non unam, ut in re certa, sed quattuor, ut in dubia, caussas attulerunt: primam, quia leges eae, quibus publica iudicia constituta sunt, publicae dicantur: alteram, quia populi ipsius cognitio & animaduersio erat priscis temporibus, auctore Pomponio cap. 2. de Orig. iur. tertiam, quia maxime ad remp. pertinet eorum facinorum uindicatio: quartam, quia legibus illis executio, & accusatio publica effecta, idest cuilibet e populo permissa est. Quarum, ego, caussarum quae sit maxime probabilis, non disputo: hoc dico, quae cum eo, quod a Iustiniano scriptum legimus, pugnet, earum, ut mihi quidem uidetur, esse nullam. VERSATVS,} assiduitas quaedã ostenditur hoc uerbo. LAESERIM} accusauerim. Laedere enim dicitur, qui oratione detrahit, aut inuehitur in aliquem: ut lib. II. Te, omniũ Siculorum patronum, una Mamertina ciuitas, socia furtorum, ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen nouo more, ut legati laedant, legatio laudet. In ep. ad Lentulum: Cum me disputantem, non lacessentem, laesisset, exarsi. Pro Fonteio, & Phil. X. Laedere, Laudare, opponuntur. SVBITO} praeter consuetudinem meam. NVNC} annos natus XXXVII. decet enim adolescentes accusatio, potius quam uiros: & inter illa adolescentium officia, quae ualeant ad gloriam adipiscendam, accusationem Cicero numerat lib. II. Off. Accusauerat autem L. Crassus C. Carbonem annum agens XIX, C. Caesar Cn. Dolabellam annum XXI. Tacitus in dialogo de Orat. AD *accusandum descendere:*} habuit rationem loci. nam ex collibus, in quibus habitabant ingenui ciues, praesertim nobiliores, descensio erat in forum, ubi iudicia fiebant. propterea saepe hoc uerbum usurpat Cicero, ut lib. III. in Verrem: Et in hoc homine saepe a me quaeris Hortensi, quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus, ad accusandum descenderim. Phil. II. Hodie non descendit Antonius. Phil. XII. Consul se cum praesidio descensurum esse dixit. Phil. XIV. Scitis enim, per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me cum fascibus descensurum fuisse. Pro Cluentio: Quod certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderim. Pro Murena: Si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de caussa iudicasset. Pro Coelio: Sic constituetis, iudices, nec descensurum quemquam ad hanc accusationem fuisse, cui, utrum uellet, liceret. In ep. Coelij: Sine ullo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. Horatius ode 1. lib. III. Carm. Descendat in campum petitor. Asconius in argumento pro Mil. Sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad aerarium, perturbatusq. erat eodem illo clamore: itaque Domitio promisit, se postero die cum praesidio descensurum. CAVSSAM, *rationemq.*} adiungitur ad caussam ratio, quia caussa, quae non probetur, esse potest, ratio non potest: recte enim fit, quod ratio tuetur, ac probat. VNA} uel, Vna mecum; uel, Vna ad res duas, quae subijciuntur, & ad duo uerba, Probabit, Putabit, referatur: ut sit: Vna & probabit, quod ad accusandum descenderim, & actorem hac in caussa non modo Q. Caecilium, qui mecum contendit, sed neminem prorsus mihi esse praeponendum putabit. CVM *quaestor in Sicilia fuißem*,} ridenda potius, quam refellenda eorum opinio, qui putant Ciceronem in urbe primum, deinde in Sicilia quaesturam gessisse: quasi per biennium quaestor esse potuerit. mos enim fuit, ut quaestores designati sortirentur, quae cuiusque cura uel in urbe, uel extra urbem in magistratu futura esse. iuisse autem statim initio magistratus quaestorem Ciceronem in Siciliam, Plutarchus in eius uita significat: nec ulla quaesturae eius urbanae actio, nulla umquam oratio nominatur: cum & consul Murenam, & praetor Cluentium defenderit, Maniliam quoque rogationem suaserit. Restat illa dubitatio, potuerit ne Cicero duobus praetoribus in prouincia quaestor esse, Sex. Peducaeo, auctore Pediano, & M. Curtio, ipso auctore Tullio: qui ait in ea post red. in sen. Iam T. Fadius, qui mihi quaestor fuit, & M. Curtius, cuius ego patris quaestor fui, studio, amore, animo huic necessitudine non defuerunt. De qua dubitatione homines eruditi, optimeq. de litteris meriti, cum in suis libris aliquid attigerint; mihi tamen, ut, quod sentio, dicam, id, quod opinantur, haud satis probant. nam nec in prouincia quaestor, nisi potestas prorogetur, ultra annum esse; nec duo praetores, duo ue proconsules eodem anno eandem prouinciam administrare possunt. At Cicero nec ultra annum quaestor in Sicilia fuit: & duos tamen, nisi mentitur Asconius, quod equidem non arbitror, praetores habuit. Hoc ipsum est, unde ego me non facile explico.

nam, si

nam, si dicam, Ciceronem dimidium anni io Sicilia fuisse Peducaeo praetore, oe Asconio fidẽ abrogem; & dimidium alterius Cortio; ne testimonium Ciceronis infirmem: ualde mihi uidear errare. sic enim necesse erit, sortitum iam Siciliam Ciceronem sedisse pet sex menses in urbe, prouinciali munere neglecto. citius crediderim e Sicilia decessisse Peducaeum ante exitum anni, aliqua oobis obscura caussa, senatu permittente, & ei statim Curtium successisse: ita Ciceronem eodem anno duobus praetoribus quaestorem fuisse. quam difficultatem (nondum enim ipse mihi plane satisfacio) miror a Pediano animaduersam non esse. VT *Siculis omnibus iucundam, diuturnamq. memoriam quaesturae, nominisq. mei relinquerem.*} in oratione pro Plancio, & Plutarchus. IN *ueteribus patronis multis*} Marcellis maxime, ortis ab eo, qui Syracusas cepit, & seruauit. sic Allobrogum ciuitatem Q. Fabij Sangae patrocinio uti solitam, scribit Sallustius: credo, quod eos Q. Fabius Maximus uicerat, a quibus etiam Allobrogici cognomen accepit. fuit enim haec Romanorum ducum humanitas, ut, quos bello superassent, in clientelam acceptos perpetuo tuerentur. quae consuetudo tamquam hereditas quaedam ad posteros etiam pertinebat. quod Cicero ipse lib. I. Offic. narrat. VT *cum*} usitata fuerunt, Cum, tum: cum, tum etiam: cum, tum uero: tum, tum, tum, tum etiam. nec maiorem aut prius posteriore, aut posterius priore uim habuit. NONNVLLVM *etiam in me*} minuit arrogantiam, quia ueteribus Siculorum patronis, nobilitate, & uirtute claris, quodam modo se comparare coeperat. QVI *nunc populati, atque uexati cuncti ad me publice saepe uenerunt, ut suarum fortunarum omnium caussam defensionemq. susciperem.*} totam hanc sententiam oratorie amplificat. cum enim dicit, Populati, atque uexati, ostendit se misericordia moueri debuisse: cum subiungit, Cuncti, uniuersae Siciliae ooluntate: cum, Publice, aoctoritate ciuitatum: cum, Saepe, precibus, & studio: cum, Fortunarum omnium, oita, ac salute. dicit enim infra: Venisse tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut uitam, salutemq. totius prouinciae defenderem. *Populati:* patiendi significatione: ut paullo post: Populatae, uexatae, funditus euersae prouinciae. *Defensionemq. susciperem:* uitat accusatoris nomen: ut iufra: Quae oidetur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio, est existimanda. defendo enim Siciliam totam. SAEPE} cum esset in Sicilia, & cum inde Romam decederet. nam in sola decessione polliceri saepe non potuit. ESSE *pollicitum*,} fidem igitur implorabant: quam non praestare, flagitium est. SAEPE *ostendisse*} & hoc ad uniuersum quaesturae tempus pertinet, non ad illud solum, quo decedens orationem habuit Lilybaei. Ostendisse, ualet, spem uerbis attulisse, ut in ep. ad Lentulum: Is, hac regia caussa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Et ad Varronem: Etsi munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. QVO *tempore*} quod ad sententiam attinet, otiosum est, Tempote, sed profecto, si quid otnat, otiosum id non est. ornat enim, aot saltem blanditur auribus eiusdem uetbi repetitio: ut infra: Com illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo mihi dicendum sit. Et lib. II. Erant haec ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam. Lib. IV. Domus erat ante istum praetorem nulla paullo locopletior, qua in domo haec non essent. Lib. V. Scitote esse opidum in Sicilia nullom, quo in opido noo isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. Lib. II. Off. Valetudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione earum rerum, quae res aut prodesse soleant, aut obesse. Ad Q. fr. lib. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. VITAM, *salutemq. totius prouinciae*} quod supra dixit: Suarum fortunarum omnium. NE DEOS *quidem*} nedum homines, ad quos confugerent in eiusmodi tempore. Act. I. Deum denique nullum Siculis, qui ei paullo magis affabre, atque antiquo artificio factus uideretur, reliquit. EORVM *simulacra*} quasi, sublatis deorum simulacris, dij simul ipsi tollerentur: non quod te uera sic esset: sed quod, opem deotum imploraturi, ad eorum simulacra consugere solerent. quod hodie quoque fit. LVXVRIES *in flagitijs*,} quattuor ab eo, qui multis imperat, requiruntur, continentia, humaoitas, benignitas, comitas. pro his quattuor uirtutibus totidem eis contraria uitia contulit in Verrem: ut etiam lib. II. Cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, superbiam. EAS *omnes*} mire auget querellam Siculorum. nam &, Omnes, dicit; &, Hoc uno praerore; &, Per triennium; &, Pertulisse. quae uim habeot singula. HOC *uno praetore*} cum unus praetor esse oon soleat per triennium. sed Verres, exspectatione Arrij successoris, qui non successit, ultra legitimum tempus, protogato imperio, Siciliae praefuit. Praetorias prouincias, uideo esse qoi credant, annuas ex ea lege fuisse, cuius mentio fit Phil. I. sed ea lex a C. Caesare post euersam remp. lata est, amplius uiginti annis post accusationem Verris. Quid igitur? non annuae, cum accusatus est Verres, praetoriae erant prouinciae? Erant, itemq. consulares, sed ueteribus legibus. Quid igitur Caesar tulit? ne praetoriae prorogarentur, consulares autem in alterum dumtaxat annum prorogationem haberent: cum otrarumque prorogatio longior iam esse coepisset, quam & mos maiorum, & reip. ratio postularet. atque hanc legem Cicero ait optima etiam rep. saepius esse flagitatam. ROGARE, & *orare*,} orantis preces plus ad mouendum ualent, quam rogantis. oramus enim, cum suppliciter, & com quadam reuerentia petimus: rogamus etiam blande, & familiariter. Asconius interpres: Rogare, ot hominem: orare, ut deos. iam enim, quibus id facerent, noo habebant. Id mihi non placet. Quasi uero Ciceronem, ut caussam susciperet, deorum loco Siculi orarent. Concedo, erepta illis a Verre simulacra. quid tum? reliquerit ea Verres: non ideo Ciceronem Siculi orassent? aut quis credat, Siculos, cum Ciceronem rogarent, atque orarent, ad simulacra deotum, sibi adempta, respexisse? quam multos otamus, nihil de dijs cogitantes? ut lib. III. in Verr. Flentes rogare, atque orare coeperunt. Et in ep. ad Seruilium: Te oro, atque rogo, ut eum in reliquijs ueteris

negotiationis colligendis iuues. Est igitur Orare, non tamquam a dijs petere, sed studiose, ac uehementer petere, quacumque de re, & a quocumque homine petatur. SVPPLICES *aspernarer*, } ex persona Siculorum exprimit a se accusationis officium. nam aspernari Siciliam prouinciam, contumeliosum est; supplicem, inhumanum. ME *incolumi* } qui eos defendere & possem, & deberem. SVPPLICES *esse* } in tali re. nam, in omni re, arroganter diceret.

ORATIO

TVLI grauiter, & acerbe, iudices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me, atque auxilium exspectassent; aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in eadem prouincia post me quaestorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc a me molestiam posse dimoueri, id mihi erat aduersarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, ueteri consuetudine, institutoq. maiorum, ut onus hoc laboris, atque officij non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec quae uidetur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda. defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliã totam. quamobrem si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo uideor, & non omnino a defendendis hominibus subleuandisq. discedere. quod si hanc caussam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem; si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis caussa tantae necessitudinis non intercederet, & hoc, quod facio, me reip. caussa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cuius furta, atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium maxima turpissimaq. nossemus, me agente in iudicium uocaretur: quis tandem esset, qui meum factum, aut consilium posset reprehendere? quid est, pro deum hominumq. fidem, in quo ego reip. plus hoc tempore prodesse possim? quid est, quod aut populo R. gratius esse debeat, aut socijs exterisq. nationibus optatius esse possit, aut saluti fortunisq. omnium magis accommodatum sit? populatae, uexatae, funditus euersae prouinciae: socii, stipendiariiq. populi R. afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed exitii solatium quaerunt. qui iudicia manere apud ordinem senatorium nolunt, queruntur accusatores se idoneos non habere. qui accusare possunt, iudiciorum seueritatem desiderant. populus R. interea, tametsi multis incommodis difficultatibusq. affectus est, tamen nihil aeque in rep. atque illam ueterem iudiciorum uim grauitatemq. requirit. iudiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata est. iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicãdas postulatur. iudicum culpa, atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo uideri solebat, id nunc poscitur; id iam populare, atque plausibile factum est. in hac libidine hominum nocentissimorum, in populi R. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei, atque integri caussam reip. legumq. susciperent; fateor me salutis omnium caussa ad eam partem accessisse reip. subleuandae, quae maxime laboraret. nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad caussam accesserim, demonstraui; dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore, quod sequi possitis, habeatis.

EXPLANATIO

TVLI *grauiter, ac acerbe*, } auget oratorie significationem molestiae suae: nam grauia multa sunt, quae non acerba: acerbum uero si quid est, idem non modo graue, sed ita graue, uix ut ferri posse uideatur. graue autem, acerbumq. erat Ciceroni, uel supplices aspernari Siculos, sui amantissimos, quibus praesertim saepe pollicitus esset, commodis eorum se non defuturum; uel, cum ad eam aetatem pro reis, non contra reos, dicere solitus esset, eorum rogatu ad accusandum descendere. Asconius distinguit: grauiter, quod accusare nollet: acerbe, quod Siculorum iniurijs affligeretur. Cum utrumque Cicero coniunxerit ad indicandum dolorem suum, ex difficili, dubiaq. deliberatione susceptum. EXSPECTASSENT; } promissis meis adducti. TEMPORE, *atque officio coactus* } tempore Siculorum, officio meo. Q. CAECILIVM } Nigrum, domo Siculum, ut ait Pedianus, libertinum hominem, ut Plutarchus. QVAESTOR } Verre praetore. IN EADEM *prouincia* } ut eum aeque, ac me, nosse potuissent. POST *me* } ut eius memoria recentior apud eos deberet esse. QVO EGO *adiumento* } secundum argumentum in Caecilium, a Siculorum uoluntate. nam primum est, quod ad se cuncti, opem, atque auxilium petentes, publice saepe uenerint. SI ISTVM *non nossent*, } nam quia nouerant, nec probitati confidere, nec in eius eloquentia uictoriae spem locare posse uidebantur. AVT SI *iste apud eos quaestor non fuisset.* } amare in Caecilium. nam quaestura, innocenter gesta, conciliat animos prouincialium, & uinculo quasi quodam beneuolentiae coniungit. quod Siculis Cicero significauerat, cum diceret: Qui praesertim quaestor in eadem prouincia post me quaestorem fuisset. OFFICIO, } quod ijs a me deberi uidetur, apud quos quaestor fui. FIDE, } quia saepe sum pollicitus, me

tûs, me commodis eorum non defuturum. MISERICORDIA,} propter acerbiſſimas iniurias, quas Verre praetore per triennium pertuliſſenr. MVLTORVM *bonorum exemplo,*} L. Craſſi, M. Antonij, clariſſimorum oratorum, L. Luculli, & Marci fratris eius, L. Caeſaris Strabonis, P. Sulpicij, L. Fufij: quos nominat lib. II. Off. VETERI *conſuetudine, inſtitutoq. maiorum,*} quos imitatione dignos eſſe, nemo negat. in ijs, ut ceteri mittantur, M. Cato ille Cenſorius accuſauit Ser. Sulpicium Galbam. LABORIS, *atque officij*} quia laboris, moleſtum eſſe poterat: ſed, quia ſimul officij, non moleſtum. lib. III. in Ver. Hoc ego plus habeo, quam qui ceteros accuſarunt: ſi onus eſt id appellandum, quod cũ laetitia feras, ac uoluptate. NON EX MEO,} non quia perſequar iniurias meas: non enim ego laeſus a Verre ſum, aut mihi ullae cum eo priuatim intercedunt inimicitiae. QVO *in negotio tamen*} hactenus probauit, recuſare ſe accuſandi onus non potuiſſe: nunc oſtendere conatur, potius defendere ſe, quam accuſare. Laudat autem ipſe lib. II. Off. eas accuſationes tantum, quae uel reip. cauſſa, uel patrocinij ſuſcipiuntur: & huius accuſationis in Verrem utitur exemplo. VNVS} confert unum cum multis: inde colligit argumentum. Si unum accuſo, defendo multos: quid cauſſae eſt, quin actio mea defenſio potius, quam accuſatio, uocetur? QVOD *ſi hanc cauſſam,*} primam accuſationis cauſſam ab officio, fide, miſericordia deduxit; alteram ſumit ab ipſa rep. quae nunc exponitur. TAM *idoneam,*} hoc ad aequitatem cauſſae refero: Tam illuſtrem, ad prouinciae Siciliae nobilitatem: Tam grauem, ad maxima Verris crimina. NON *petiſſent,*} qui & petierunt, & cuncti, & publice, & ſaepe. CAVSSA *tantae neceſſitudinis*} orta ab eius quaeſtura: in qua negotiatoribus comem, mercatoribus iuſtum, municipib. liberalem, ſocijs abſtinentem, omnibus in omni officio diligentiſſimum ſe praebuit. quod in ea pro Plancio, alibi etiam ſimile aliquid, de ſeipſo ſcriptum reliquit. SINGVLARI *cupiditate, audacia, ſcelere*} ſummae improbitatis deſcriptio quaſi per gradus ad ſummum perducitur. nam, qui cupit, is ſi non audet, nihil turpe committit. ſi uero ad cupiditatem accedat audacia, tum facile ſcelus erumpit. *Cupiditate:* uerbum medium, quod ad bonas, malasq. res aeque accommodatur. *Audacia:* proprie de malis rebus. *Scelere:* generale de omnibus uitijs C. Verris, ſupra nominatis, luxurie in flagitijs, crudelitate in ſupplicijs, auaritia in rapinis, ſuperbia in contumelijs. Eiuſdem generis eſt id, quod proxime ſequitur, Furta, atque flagitia. nam, cum unum Verris crimen, furta, nominaſſet, ſubiunxit, Flagitia, non luxuriem tantum notans, de qua dixit ſupra, Quas res luxuries in flagitijs efficere potuiſſet, ſed omnia ſimul Verris crimina comprehendens. Facit hoc interdum Cicero, ut ex parte totum intelligat. nam, ut flagitium a luxurie ad omnia crimina, ſic ſcelus ab ea culpa, quae committitur in deos, ad nefaria quaeque deducit. quod, ſi cui propria ſceleris ſignificatio in dubium uenit; audiat haec in Verrem conjecta lib. IV. Vnum hoc crimen uidetur eſſe, & a me pro uno ponitur: de Mercurio Tindaritano plura ſunt: ſed, ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. Eſt pecuniarum captarum: quod ſignum a ſocijs pecuniae magnae ſuſtulit. Eſt peculatus: quod publice populi Romani ſignum, de praeda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre. Eſt maieſtatis, quod imperij noſtri gloriam, rerumq. geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt. Eſt ſceleris: quod religiones maximas uiolauit. Eſt crudelitatis: quod in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atq. amicum, nouum, ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit. PRAEDITVS} uſurpatur tam de malis, quam de bonis rebus. IN ACHAIA, *Aſia, Cilicia, Pamphylia*} hae quattuor prouinciae non omnes ad imperium Dolabellae proconſulis, cum quo Verres legatus profectus eſt, ſed Cilicia tantum, & Pamphylia pertinebant: ut Act. I. Vexatorem Aſiae, atque Pamphyliae. Nam interdum Aſiae nomen uſurpat pro ipſa Cilicia: ut etiam lib. I. Seſe, cum eſſet trierarchus, & Verrem ex Aſia decedentem proſequeretur, iuſſu Dolabellae fuiſſe una cum iſto Sami. Et lib. III. Qui ſociorum iniurijs, prouinciarumq. incommodis doleat, is in te non expilatione Aſiae, uexatione Pamphyliae, ſqualore & lacrumis Siciliae concitetur? Ciliciae uero praefuiſſe Dolabellam, Cicero docet lib. I. in Verr. Poſtquam, inquit, Cn. Dolabellae Cilicia prouincia conſtituta eſt; o dij immortales, quanta iſte cupiditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnauit? Vellem quidem hoc in loco paullo uberior, ac dicam etiam paullo accuratior Pediani fuiſſet interpretatio: nam, quod ait, Verrem in his quattuor prouincijs legatum & proquaeſtorem Dolabellae flagitia multa commiſiſſe: id ex parte uerum, ex parte falſum eſt: uerum, ſi de legato Verre; falſum, ſi de proquaeſtore accipiatur. nam legatus erat, non proquaeſtor, cum per Achaiam, Aſiamq. tranſiuit, in Ciliciam cum proconſule ſuo Dolabella proficiſcens. proquaeſtor autem fuit aliquanto poſt, quam in Ciliciam peruenit, Malleolo quaeſtore mortuo. ROMAE *denique, ante oculos omnium,*} argumentum. nam, ſi Romae, ante oculos omnium improbus, praeſertim cum praetor eſſet urbanus, quanto magis apud exteras nationes, longe ab oculis noſtris? procliuiores enim ad peccandum ſumus, impunitate propoſita. MAXIMA, *turpiſſimaq.*} quaedam maxima, quae neceſſe eſt eadem eſſe turpiſſima: quaedam ſi non maxima, ſaltem turpiſſima. ME *agente*} me accuſante. Honeſtiore uocabulo rem eam ſignificat, quae, ueretur, ne reprehendatur: ut ſupra: In hac cauſſa neminem mihi eſſe praeponendum actorem putabit. NOSSEMVS,} ut explorata, ac certa. uerbo enim uti uoluit dubitationem excludente. MEVM *factum, aut conſilium*} & accuſationem ipſam, & accuſandi cauſſam. Accuſationis nomen, ut odioſum, ubique uitat. itaque, Meum factum, dixit, & ſupra, Id, quod facio. PRO *deum, hominumq. fidem,*} utrum admiratur, an affirmat? utrumque ſimul: & in utroque teſtes adhibet deos, atque homines: quorum fidei non credere, nefas eſt. HOC *tempore*} quo uel non accuſantur, qui ſocios noſtros populantur, uexant, euertunt; uel abſoluuntur. Hoc enim tacite ſignificat, & idem infra paullo apertius. POPVLO *Romano*} non contento ſenatorijs iudicijs.

L 2 Infra:

Infra: In populi Romani quotidiana querimonia, iudiciorum infamia. MAGIS *accommodatum sit?*] quam ut homines idonei, atque integri caussam reip. iudiciorumq. suscipiant. Hoc enim latius parere uoluit, quam ut aut de se ipso tantum actore, aut de uno reo C. Verre acciperetur. paullo post. POPVLATAE, *uexatae, funditus euersae*] saepe amplificat orator. amplificatio autem uel simplex est, uel duplex: simplex, ut hic, & in ep. ad Balbum: Omnia promissa, confirmata, certa, & rata sunt. Ibidem: Vidi, cognoui, interfui. Lib. III. in Verr. Qui quaestor consulem suum, consilijs commissis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit. In Catil. II. Abijt, excessit, euasit, erupit. Eadem ex coniunctis, ut infra: Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates uastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Et subiungit: Me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussae totius esse uoluerunt. Et act. I. in Verr. Depeculatorem aerarij, uexatorem Asiae, atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem, atque perniciem prouinciae Siciliae. Et in Catil. I. Furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, uobis, atque huic urbi ferrum, flammamque minitantem. Atque huius quidem generis legentibus Ciceronis orationes prope innumerabilia occurrunt. Duplex illa pro Milone: Est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. SOCII, *stipendiarijq.*] stipendiarij distinguuntur a socijs, non quod ipsi quoque inter socios non essent, sed, ut arbitror, quia condicione omnium deterrima. fuere enim sociorum tria genera, immunes, uectigales, stipendiarij. id mihi uideor ex ipso Cicerone posse colligere. nam lib. IV. in Verrem: Maiores, inquit, nostri facile patiebantur haec esse quamplurima apud socios, ut imperio nostro quamornatissimi, florentissimiq. essent. Hoc de socijs immunibus dici, quis non putet? cum sequatur: Apud eos autem, quos uectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant illi, quibus ea iucunda sunt, quae nobis leuia uidebantur, haberent haec oblectamenta, & solatia seruitutis. Haec Cicero: qui & in ea pro Balbo distinguit stipendiarios a foederatis. Vectigal autem exigebatur ex decuma, portorio, pecore publico: unde publicani, qui exigebant, decumani, portitores, pecuarij uocati: eorumq. tota ratio, scriptura, ut ait Asconius: de quo postea considerabimus. Stipendium grauius, quam uectigal. non enim certum, & inaequale, sed arbitrio populi Romani pendebatur. et in eadem prouincia ciuitates erant aliae uectigales, aliae stipendiariae. utriusque generis apud Plinium leguntur multae. NON *salutis*] quam penitus amiserunt. EXITII *solatium*] quod solatium? ut condemnentur ij, quorum scelere afflicti perditiq. sunt. QVERVNTVR *accusatores se idoneos non habere.*] ut infamia se liberent, culpam autem in accusatores conferant. *Idoneos*: infra referri uidetur ad ingenium, diligentiam, eloquentiam, non ad probitatem, dicit enim: Vt homines idonei, atque integri caussam reip. legumq. susciperent. Hic significantur omnia, quae ab accusatore postulantur: ut act. I. in Verrem, omnia, quae a iudice: cum ait: Hic si quid erit offensum; omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. MVLTIS *incommodis,*] ademerat Sulla tribunis pl. potestatem capiendi alios magistratus, quam eis postea C. Cotta consul restituit. ademerat & ius ferendarum legum, intercedendi tamen reliquerat. qua de re sic Caesar lib. I. bel. ci. Nec tribunis pl. sui periculi deprecandi, neque etiam extremi iuris intercessionem retinendi, quod L. Sulla reliquerat, facultas tribuitur. Idem paullo post: Sullam, nudata omnibus rebus tribunicia potestate, tamen intercessionem liberam reliquisse; Pompeium, qui amissam restituisse uideatur, bona etiam, quae ante habuerat, ademisse. Transtulit idem Sulla ad ordinem senatorium iudicia, reiectis equitibus, qui lege Sempronia C. Gracchi cum senatoribus iudicabant. Ademit etiam populo comitia sacerdotum omnium, & eos collegiorum arbitrio cooptari uoluit, ut augures ab auguribus, flamines a flaminibus. IVDICIORVM *desiderio tribunicia potestas efflagitata est.*] eam potestatem hoc ipso anno consul Pompeius restituerat. Efflagitata est autem a populo, ut essent tribuni pl. qui senatoribus iudicibus, male iudicantibus, diem ad populum dicerent. exemplum exstat in oratione pro Cluentio L. Quinctij tribuni pl. qui C. Iunium, propterea quod minus honeste iudicasset, in concionem arreptam condemnauit. Et act. I. in Verr. Contemnimur, inquit, a populo Romano, despicimur; graui, diuturnaq. iam flagramus infamia. neque enim aliam ob caussam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, uerbo illam poscere uidebatur, re uera iudicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum, atque amplissimum, fugit: qui, Cn. Pompeio, uiro fortissimo, & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa auctoritate usus: patres conscriptos iudicia male, & flagitiose tueri: quod si in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere uoluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. LEVITATE] improbitate, non dixit, ut iudicum animos uerbo molliore minus offenderet. Leuis autem iudex est, qui facile mouetur, & de recta iudicandi uia deflectit: sic contra, Grauis iudex, in tuendo iure firmus, & constans. ORDO *quoque alius*] equester: sed, praeter equestrem, additus est tertius, tribuni aerarij, Aurelia lege. Et hic, ut leuius afficiantur iudices, non dicit, Ordo alius, (excluderentur enim iudicijs senatores) sed, Ordo quoque alius: idest, qui uobiscum simul iudicet. AD RES *iudicandas*] modus loquendi. act. I in Verrem: Alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. Ibidem: Quod si in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere uoluissent. Lib. II. Quos ij, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrentur res iudicare oportere. Vbi antea,

tea,

tea, Reos iudicare, mendose legebatur. Phil. I. Viri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. Coelius ad Cic. In hac discordia uideo Cn. Pompeium senatum, quiq. res iudicant, secum habiturum. Et alibi saepe. IVDICVM *culpa, atque dedecore*] hic minus parcit iudicibus, quam supra: quia subiungit, quasi medicinam uulneris, censoriae spem reuocandae potestatis: quam senatui gratiorem fuisse, quam populo, sequentibus intelligitur: uel quia legerentur e senatu; uel quia, moribus cum praeessent, unde Magistri morum uocabantur, & in omnes pro cuiusque culpa animaduetterent, maiorem populo, qui est ad peccandum procliuior, quam senatui, metum inijciebant. ID NVNC *poscitur*,] aliquot annis intermissum. restitutum est hoc anno a Pompeio, & Crasso cos. censoresq. creati Gellius & Lentulus. TOTIVS *ordinis*] senatorij, penes quem iudicia sunt. IDONEI, *atque integri*] *idonei*, ad agendum; *integri*, ne corrumpantur. nam in eo, qui accusat, simul cum eloquentia requiritur integritas. REIP.] ut prouinciarum, sociorumq. saluti, condemnanda hominum nocentissimorum libidine, consulatur. LEGVMQ.] poenas nocentibus irrogantium. FATEOR] uide modestiam, uel potius artificium oratoris. qua enim in re sibi laudem deberi, proximo ostendit superiore membro, in ea re subiungit, Fateor: quod est uerbum excusantis, ac tuentis id, quod ueretur, ne cui turpe uideatur. et sequentibus quoque uerbis accusationis nomen euitat, caussam rei pro ipsa re subijciens. poterat enim sententiam ita concludere: Fateor me salutis omnium caussa ad accusandum descendisse: sed, ut dixi, maluit caussam, cur accuset, substituere: & hoc modo conclusit: Fateor me salutis omnium caussa ad eam partem accessisse reip. subleuandae, quae maxime laboraret. sic lib. I. in Verrem: Mihi uideor magnam, & maxime aegram, & prope depositam reip. partem suscepisse, neque in eo magis meae, quam uestrae laudi, existimationiq. seruisse. QVIBVS *rebus adductus*] quattuor est adductus, officio, fide, misericordia, reip. caussa. NECESSARIO] excusari uult necessitate, propter ea, quae cum de se ipso, tum contra Caecilium maxime, dicturus sit. QVOD *sequi possitis*,] utroque nostrum cognito, habebitis, quod sequi possitis in accusatore deligendo.

ORATIO

EGo sic intelligo, iudices: cum de pecunijs repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere; quem maxime uelint actorem esse ij, quibus factae esse dicantur iniuriae; & quem minime uelit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. in hac caussa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, & de eo prius, quod apud uos plurimum debet ualere, hoc est de uoluntate eorum, quibus iniuriae factae sunt, quorum caussa iudicium de pecunijs repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates uastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. adsunt, queruntur Siculi uniuersi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a uobis, atque a populo R. legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussae totius esse uoluerunt. Vtrum, Q. Caecili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad caussam accedere, an optimorum fidelissimorum sociorum uoluntatem apud hos grauem esse non oportere? si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari uult, Siculos hoc a me non petisse: primum caussam inimici tui subleuabis; de quo non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suae caussae contra illius iniurias quaesisse. hoc si tu, inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime haec res obstat, negare non audet: uideto, ne nimium familiariter inimicitias exercere uideare. deinde sunt testes uiri clarissimi nostrae ciuitatis: quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime uellem. scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse uideo, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. hi sciunt, hoc non modo a me petitum esse, sed ita saepe, & ita uehementer esse petitum, ut aut caussa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. sed quid ego his testibus utor? quasi res dubia, aut obscura sit. adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui praesentes uos orant atque obsecrant, iudices, ut in actore caussae suae deligendo uestrum iudicium a suo iudicio ne discrepet. omnium ciuitatum totius Siciliae legationes adsunt, praeter duas ciuitates: quarum duarum si adessent, duo crimina uel maxima minuerentur, quae cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt.

EXPLANATIO

CVM DE *pecunijs repetundis nomen cuiuspiam deferatur,*] quaerat aliquis, cur hoc uno de crimine, non simul de ambitu, de maiestate, & reliquis: potest enim, delato cuiuspiam nomine, non tam de repetundis, quam de quouis alio crimine, oriri certamen inter eos, qui accusare cupiunt: ut inter P. Sullam, qui Gabinij nomen de ambitu detulerat, & L. Torquatum: de quo sic in ep. ad Att. lib. IV. Candidati consulares omnes rei ambitus: quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, con-

tradicente,

tradicente, & nihil obtinente Torquato. Et in ep. ad Q. fr. lib. III. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla. contradixit L. Torquatus, omnibusq. libentibus non obtinuit. Quibus in locis operae pretium est animaduertere, Postulare, &, Reum facere, idem esse quod, reum deferre. id quod ex epistola quoque M. Coelij, cuius initium est, Etsi de rep. licet intelligere. Sed, ut ad quaestionem redeam; si de quouis crimine Cicero locutus esset, locum non haberet id, quod sequitur, Quem maxime uelint actorem esse ij, quibus factae dicantur esse iniuriae: quod proprie pertinet ad crimen repetundarum. NOMEN *cuiuspiam deferatur*; nominis delationem sequebatur accusatio. accidebat autem interdum, ut, qui nomen detulerat, non accusaret. Ille nouitius Ligur, ait in oratione pro domo, nomen Sex. Propertij detulit, accusare; alienae damnationis, scelerisq. socius, propter calumniae metum non est ausus. Et in ep. Coelij: Inter postulationem; & nominis delationem uxor a Dolabella discessit. Quo loco uidetur Coelius pro accusatione postulationem usurpasse. Cicero tamen, Postulauit, pro, nomen detulit, interdum dixit: ut monui supra. CVI *potissimum delatio detur*, cuius delatio probetur, idest, quis accusator constituatur. nam, delatione probata, sequitur accusatio. VTRVMQVE *esse arbitror perspicuum*, nam & Siculi, & Verres ipse, suae uoluntatis non obscura signa dederant. de Siculis dictum est supra; de Verre sic infra: At enim solum id est, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari uelit. ecquis umquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne haec mihi delatio detur? QVORVM *caussa* quia sociorum caussa constitutum erat iudicium de pecunijs repetundis. DOMOS *exinanisse*; a summis ad infima descendit: alibi ab infimis adscendit ad summa. quod utrumq. ualet ad ornandum. Hic igitur a prouincia ad ciuitates, a ciuitatibus ad domos, idest, a toto ad partes, a partibus ad particulas: at supra, ab una iniuria ad multas, a multis ad exitium: cum dixit: Populatae, uexatae, funditus euersae prouinciae. SPECTATAM *iam, & diu cognitam*, in quaestura. Non satis uidebatur, Spectatam, nisi adderet, Cognitam: quammulta enim spectantur, quae non cognoscuntur. plena uero, nimiumq. dubia cognitio est, quae tempore confirmatur. ideo addidit, Diu. LEGIBVS *petunt*. date hoc legibus, non Siculis. COGNITOREM *iuris sui*, procurator absentem, cognitor praesentem defendit: et uidetur in quacumque re, maxima, minima, procurator fuisse; cognitor in maiore tantum. testem habeo Ciceronem ipsum. nam lib. I. in Verrem, Credet, inquit, ijs equitibus Romanis populus Romanus, qui ad uos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Ibiq. Pedianus: Hoc genus defensionis in iure Cognitor dicitur, maxime cum de alicuius statu agitur. sic Cicero Siculorum iuris in re maxima cognitor est: equites Romani cognitores eius erant, quem si ciuem Romanum esse testimonio suo probarent, sperabant a turpissimo mortis genere posse liberari. Nam, quod Pedianus dixit, Maxime cum de alicuius statu agitur: habuit rationem eius loci, quem interpretabatur: agebatur enim de statu, & condicione hominis in summo uitae discrimine constituti: sed omnem significationem, quae cadit in cognitoris nomen, haud omnino comprehendit. non enim, ut arbitror, ad statum Siculorum Ciceronem respexisse, cum dixit, Me cognitorem iuris sui, quisquam putabit, sed ad iniurias, quas Verre praetore pertulerant. quamquam Pedianus excusatione prorsus carere non uidetur: aliquam enim significationem excludit, cum ait, Maxime. NON *praeiudicium, sed plane iudicium* Praeiudicium interdum est signum, & iudicium iudicij futuri. nam, si constat, Siculos omnes actorem suae caussae quaesisse: apparet, uniuersam Siciliam a Verre populatam, atque uexatam. interdum est iudicium, quod in uno factum, alteri, qui reus eodem crimine futurus est, uehementer nocet. huius generis est illud pro Cluentio. Quid est, quod iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus praeiudicijs iam damnatus esset. Ibidem: Qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent; hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? Paullo post: Quod si hoc uidetis, illo iudicio reum condemnari, praesertim ab ijsdem iudicibus, qui duo praeiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud uideatis, necesse est, nullam accusatori caussam esse potuisse, cur iudicium uellet corrumpere. Eodem sensu Suetonius in Iulio: Quaestor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. ACTOREM *suae caussae* modeste: cum dicere debuerit, Me actorem suae caussae. nam illud refellit: Si dicere audebis, Siculos hoc a me non petisse. Et infra subiungit: Hi sciunt, hoc non modo a me petitum esse, sed ita saepe, & ita uehementer esse petitum, ut aut caussa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. Quod tamen ipse omisit, intelligitur. NIMIVM *familiariter* non ut enim decet, qui accusat. Videto, inquit, ne, tu te inimicum esse profiteris, ei amicus esse uidearis. Idem supra: Caussam inimici tui subleuabis. C. MARCELLVS: cum essent alij Marcelli, Siculorum patroni; tamen hic solus nominatur, & quia iudex erat, & quia dignitate praestabat: praeturam enim gesserat, & ex praetura in Siciliam cum imperio uenerat: quo tempore multa in Siculos officia contulerat. Lib. III. in Verrem: C. Marcelle, te appello. Siciliae prouinciae, cum esses proconsul, praefuisti. Et lib. IV. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq. prouincia recentissima erant, & maxima. Is igitur C. Marcellus pater eius fuit, qui cum L. Paullo consulatum gessit. augurem fuisse, ex lib. II. de Diuin. cognoscitur: & Ciceronis ad eum epistola lib. XV. Collegae, inscripta est. Erat, cum haec Cicero dixit, alter C. Marcellus, cognomine Aeserninus adolescens, quem ab eo, qui iudex hac in caussa sedit, diuersum fuisse, ex lib. IV. in Verrem satis patet. CN. LENTVLVS *Marcellinus*: Corneliae gentis, qui consulatum gessit cum L. Philippo.

Philippo. transiuit per adoptionem a Claudijs Marcellis ad Cornelios Lentulos: itaque duobus cognominibus usus est. ideo dixit Pedianus, Marcellum, & Marcellinum, gentiles inter se fuisse. QVORVM} quia Marcellinus, item ut Marcellus, a uetere Siculorum patrono, qui Syracusas uictor seruauit incolumes, a M. Marcello originem ducebat. PRAESIDIO} uirtutem significat. A SVO *iudicio*} de me enim iudicant, id quod eorum preces declarant, non modo Caecilium potius, quam me, sed omnino, praeter me, actorem suae caussae quemquam a uobis non esse deligendum. Huc pertinet illud, dictum supra in ostendenda Siculorum uoluntate: Rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos, me incolumi, nemini supplices esse oporteret. PRAETER *duas ciuitates*:} Verris praedarum, furtorumq. socias: quae non modo contra Verrem legationes non miserant, uerum etiam pro ipso miserant: eae fuere Mamertina, & Syracusana. de Mamertina sic lib. IV. Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur. Et ibidem: Haec ciuitas isti praedoni, ac piratae Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur, apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos, quae uolebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, aedificandamq. curauit. Et paullo post: Hinc illa crux, in quam ciuem Romanum iste, multis inspectantibus, sustulit: quam non est ausus usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia communicasset. De Syracusana autem sic eodem libro: Existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanam propter Heraclij hereditatem non minus isti amicam, quam Mamertinam, propter praedarum, ac furtorum omnium societatem. Et paullo post: Respondi, neque Romae in conuentu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, caussaq. totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse. Et proxime: Eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum. DVO: *crimina*} unum cum Mamertinis, alterum cum Syracusanis communicatum. in quo recte Pedianus: Duo crimina, generaliter: nam multa sunt.

ORATIO

ATENIM cur a me potissimum hoc praesidium petiuerunt? si esset dubium, petissent a me praesidium, nec ne; dicerem, cur petissent: nunc uero, cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare possitis; nescio, cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. uerum id mihi non sumo, iudices, & hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse praepositum. non ita est: sed uniuscuiusque, temporis, ualetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. mea fuit semper haec in hac re uoluntas, & sententia, quemuis ut hoc mallent, de ijs, qui essent idonei, suscipere, quam me; me ut mallent, quam neminem. Reliquum est, iam ut illud quaeramus; cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud uos, animosq. uestros ualere oporteat, ecquid auctoritatis apud uos in suo iure repetundo socij populi R. supplices uestri habere debeant. de quo quid ego plura commemorem? quasi uero dubium sit, quin tota lex de pecunijs repetundis sociorum caussa constituta sit. nam, ciuibus cum sunt ereptae pecuniae, ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur: haec lex socialis est: hoc ius nationum exterarum est: hanc habent arcem, minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea; uerumtamen, si qua reliqua spes est, quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est. cuius legis non modo a populo R. sed etiam ab ultimis nationibus, iampridem seueri custodes requiruntur. quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum caussa lex sit constituta? Sicilia tota, si una uoce loqueretur, hoc diceret: quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in unaquaque re beneficio senatus populiq. R. iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti. quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. si uniuersa, ut dixi, prouincia loqui posset, hac uoce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam caussam inuitis ijs, quorum negotium est, accedere, aut adspirare audeat? Si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent; te non nouimus; nescimus, qui sis; numquam te antea uidimus; sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: non ne id dicerent, quod cuiuis probare deberent? nunc hoc dicunt, utrumque se nosse, alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle. cur nolint, etiam si taceant, satis dicunt. uerum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamen in aliena caussa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque uelle sua caussa, nec, si cupias, posse arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis & iudicij seueritate positam, ui extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis ijs, quibus maxime lex consultum esse uult? cur, de quibus in prouincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere? cur ijs non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandae calamitatis adimis potestatem? nam, te actore, quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut, per te alium, sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur, laborare?

EXPLA-

EXPLANATIO

A ME *potissimum* } omissis ueteribus patronis. OCVLIS *indicare* } quod mentis est, ad oculos transferr: alibi, quod est animi, ad oculos: ut ep. ad Lucceium: Cetno iam animo, quanto omnia uberiora, atque ornatiora futura sint. DETRIMENTO } apud uos in actore deligendo. ET HOC *non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo*, } simile illud infra: In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quam in oratione mea ponere. OMNIBVS *patronis* } de patronis tantum Siculorum, ac de solis etiam Marcellis loquitur, non de omnibus, qui sunt in ciuitate: quod sequentibus intelligitur. TEMPORIS, *ualetudinis, facultatis ad agendum*, } egregie Pedianus: Temporis, Marcelli iudicantis tunc: ualetudinis, Marcellini, quod erat tunc infirmior ualetudine corporis: facultatis, alterius Marcelli, iuris magis studiosi, quam eloquentiae. Alterum Marcellum, cuius nomen Pedianus omittit, arbitror esse M. Marcellum, qui cum C. Aquillio, L. Lucilio, P. Quinctilio de caussa P. Quinctij tamquam iurisconsultus iudicauit. et, ut arbitror, idem est, qui lib. I. in Verrem nominatur, & qui C. Marcelli Aeserníni pater fuit: ut in Bruto. DVCTA *ratio est*. } a Siculis: qui non contempsere ueteres patronos, sed uarijs caussis, ne opem & auxilium ab ijs peterent, adducti sunt. Marcellinus inter Siculorum patronos numeratur, quia Marcellus, ante quam adoptaretur, fuerat, & Marcellini cognomen, ut Marcellus fuisse uideretur, assumpserat. supra quoque, cum eum Cicero ut Siculorum patronum nominasset, subiecit: Omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. Et in ep. ad C. Marcellum consulem, lib. XV. Marcellos, Marcellinosq. coniungit; in mentione Marcellorum, genus cognosceus; in Marcellinis, Marcellorum nomen. nam substituit: Mirificus enim generis ac nominis uestri fuit erga me semper animus. VOLVNTAS, } quod ad me attinet, alienus ab accusando sum: sed officio, fide, misericordia uincor. SENTENTIA, } debere eos iudicabam ab alijs hoc petere potius, quam a me. DE IIS, *qui essent idonei*, } quorum in numero Caecilius non est. QVAM *neminem*. } cum omnino eos, nullo defensore, destitutos, & abiectos iacere, neque uellem, neque aequum esse iudicarem. nam, quod Caecilius actionem sibi postulat: idoneorum excluditur numero. IN SVO *iure repetundo* } cum iudicium repetundarum postulant, suum ius repetunt: nam sociorum caussa iudicium illud legibus est constitutum. LEX } Cornelia L. Sullae de pecunijs repetundis. lata primum est a L. Calpurnio Pisone tribuno pl. ante annos centum, Censorino & Manilio cos. ut lib. II. & III. Off. & in Bruto. CIVILI *fere actione* } ciuis enim cum ciue ad praetorem urbanum contendit. PRIVATO *iure* } non publico iudicio: cum & inter priuatos, & de re priuata controuersia sit. HANC *habent arcem*, } quae uexatos accipiat, ac defendat. NVNC *quidem* } quia iudicia turpiter, & flagitiose fiunt. MVNITAM, } apte: quia dixerat, Arcem QVAM *antea*; } cum equites uobiscum lege C. Gracchi iudicarent. IN HAC *lege* } restituit sibi animos iudicum, parumper offensos antecedentibus uerbis. quamquam in eo quoque modum tenuit. non enim dixit, Minus munitam, sed aliquanto minus. NON *modo a populo Romano*, } de quo supra: Quid est, quod aut populo Romano grauius esse debeat, aut socijs exterisq. nationibus optatius esse possit? Hic Pedianus, quod equidem miror, populum Romanum a socijs non distinguit. VLTIMIS *nationibus* } ultimi imperij nostri. quo modo Vltimas terras uocat Hispaniam in ep. ad Lentulum: Recordare, inquit, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. HOC *diceret*: } haec alienae personae loquentis inductio mire non solum ornat, sed etiam quodam modo excitat orationem. usus est ea Cicero lib. V. in Verrem: En quod Tindaritani libenter praedicent: Nos in septemdecim populis Siciliae non eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siciliensibusq. bellis amicitiam fidemq. populi Romani secuti sumus: a nobis omnia populo Romano semper & belli adiumenta, & pacis ornamenta administrata sunt. Ibidem paullo post: Ipse pater si iudicaret, per deos immortales quid facere posset, cum tibi haec diceret: Tu in prouincia populi Romani praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex foedere quam deberent, nauem per triennium remisisti. In Catil. I. Si mecum patria, quae mihi uita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis resp. loquatur: M. Tulli, quid agis? Et illa Appij Caeci ad P. Clodij sororem, in oratione pro Coelio: Mulier, quid tibi cum Coelio? quid tibi cum homine adolescentulo? quid cum alieno? Nec inconcinne Porcius Latro in Catil. Per deos immortales oro te Catilina, si patria tecum his uocibus uteretur, quid esses illi, quaeso, responsurus? Ego te paruulum, Catilina, cum in primis ornatissimo genere nasci uoluissem. &c. SEDIBVS, } quid, si, Aedibus? ut fit transitus ab urbibus ad domos: deinde sequantur delubra. quem ordinem supra seruauit in eo: Ciuitates uastasse, domos exinanisse, fana spoliasse. Et lib. IV. in Verr. Nihil in aedibus cuiusquam, ne in opidis quidem, nihil in locis communibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum, nihil apud ciuem Romanum, denique nihil istum, quod oculos animumq. accenderit, neque priuati, neque publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse. BENEFICIO *senatus* } Senati, legit Carisius lib. 1. HS MILLIES } subtilior numerandi ratio, & examinatum diligenter auri pondus, tricies centena scutatorum, significari demonstrat. Est autem, HS millies, concisum, quod &, Millies, dicebatur, ut in Philippicis, Septies, pro, Septies millies centena millia. breuitatis enim caussa omittebant, Centena millia. Auget hic ὑπερβολὴν, quia loquitur ex persona Siciliae. nam ipse act. 1. in extremo, Verrem e Sicilia

quadrin-

quadringenties HS contra leges abstulisse, dicit. AVT *adspirare* } cupiditas hoc uerbo cum inani conatu ostenditur: ut infra: De isto custode toto sic uobis breuissime respondebo; non esse hos tales uiros commissuros, ut ad caussam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me inuito adspirare possit. Et lib. V. Quo neque Carthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, umquam adspirare potuerunt. Et in Bruto: Ex bellica laude adspirare ad Africanum nemo potest. In ep. ad Trebatium: Subinuideo tibi, ultro te etiam accersitum ab eo, ad quem ceteri non propter eius superbiam, sed propter occupationem adspirare non possunt. Tusc. V. Occupaui te fortuna, omnesq. tuos aditus interclusi, ut ad me adspirare non posses. Quibus exemplis, (ut alia omittantur) quae sit huius uerbi proprietas, intelligitur. VTRVMQVE *se nosse*, } aeque contra Caecilium, quia Siculis notus sit, ut si notus non esset. sententia similis pro Deiotaro: Quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, uel quia non nosset, uel, si nosset, contemneret. Est autem Caecilij maior uituperatio, quia reijcitur a Siculis ut notus, quam si reijceretur ut ignotus. DESERTOS *potius*, } abundare omnino uidetur. Potius, cum sequatur, Malunt: sed alibi quoque modus idem loquendi reperitur. NAQVE *uelle sua caussa*, } infra: De quibus in prouincia non optime es meritus. CONARIS *euertere*? } aut, quod accusare uis; cum ea tibi, quae ad accusandum requiritur, facultas desit: aut, quod accusatorem te fingis, cum praeuaricator futurus sis. DEPLORANDAE *calamitatis* } in iudicio. te enim caussam agente, Siculi non aderunt. TE IPSVM } ad ea, quae in Sicilia quaestor commisisti.

ORATIO

*A*TENIM *solum id est, ut me Siculi maxime nolint: alterum illud credo obscurum est, a quo Verres minime se accusari uelit. ecquis umquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, ut ne haec mihi delatio detur? sunt multa, quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, Q. Caecili, non esse: quae cuiusmodi in utroque nostrum sunt, paullo post commemorabo: nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentiare; nullam rem in me esse, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimescat. itaque magnus ille defensor, & amicus eius, tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare: & ait, hoc se honeste, sine ulla inuidia, ac sine ulla offensione contendere. non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare: reus ut absoluatur, non peto: sed ut ab hoc potius, quam ab illo accusetur, id peto. da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absoluatur, cuius ego caussa laboro: & ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas uelit: id esse perfacile: non enim singulos ferre sententias, sed uniuersos constituere: ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami, ac nefaria. atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat. uidet enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine caussa contempsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi uoluntas ad uiros fortes, spectatosq. homines translata sit, se in iudicijs dominari non posse. huic ego homini iam ante denuncio; si a me caussam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, & ita tamen mutandam, ut meliore, & honestiore condicione sit, quam qua ipse esse uult; ut imitetur homines eos, quos ipse uidit, amplissimos, L. Crassum, & M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia caussasq. amicorum, praeter fidem, & ingenium, afferre oportere. nihil erit, quod me agente arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. ego in hoc iudicio mihi Siculorum caussam receptam, populi R. susceptam esse arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiuerunt, sed omnino omnis improbitas, id quod populus R. iam diu flagitat, exstinguenda, atque delenda sit: in quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quam in oratione mea ponere. Tu uero, Caecili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo specimen ceteris aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? in mentem tibi non uenit, quid negotij sit, caussam publicam sustinere? uitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, conspectuq. omnium exponere? sociorum salutem, commoda prouinciarum, uim legum, grauitatem iudiciorum defendere? cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis, mea uoluntate concedam. primum integritatem, atque innocentiam singularem: nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero uitae reposcere eum, qui non possit suae reddere. hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animaduertere, te adhuc ab nullis, nisi a Siculis, potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum, & suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare uelle arbitrantur, sed, cum ijsdem litteris illius praetura, & tua quaestura consignata sit, asportare te uelle ex Sicilia litteras suspicantur. Deinde, accusatorem firmum, uerumq. esse oportet. eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. nec ea dico, quae, si dicam, tamen infirmare non possis: te, ante quam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem, scribam, & familiarem tuum, retentum esse a Verre in prouincia, cum tu decede-*

res: M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum, atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre. cum illo familiarissime, atque amicissime uiuere. sunt haec, & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen uerum accusatorem esse non posse. uideo enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas.

EXPLANATIO

AT ENIM *solum id est, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari uelit.* } mirum est, quam iucunda uarietate transitum sibi Cicero quaerat ad aliā rem. Vtitur hic quidem ironia, & act. I. cum ait: At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione uim attulisse existimatis. Habet illud quoque ironiae similitudinem, cum interrogatione subiecta, lib. IV. At hoc solum Africani monumentum uiolasti. quid? a Tindaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurij, pulcherrime factum, sustulisti? Illa simplex est, infra: Esto: ipse nihil est, nihil potest: at uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis. Et illa, praeclaro in primis exemplo, lib. V. Esto: nihil ex fugitiuorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus es; quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est; ne quod esset. at uero contra bellum praedonum classem habuit ornatam, diligentiamq. in eo singularem: itaque isto praetore praeclare defensa prouincia est. Vtitur affirmatione simplici, ut act. I. cum furta Verris attigisset, haec subiunxit: In stupris uero, & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor. Affirmatione mista, idest cum interrogatione subiecta, ut lib. III. Priuatim hoc modo: quid publice? ciuitates quemadmodum tractatae sunt? Et in ep. ad Appium: Atque haec domestica: quid illa tandem popularia? Interrogatio simplex multis cognoscitur exemplis, quorum pauca, uitandae satietatis caussa, recitabo. infra: Quid illa, Caecili, contemnenda ne tibi uidentur esse? Lib. IV. Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapij, praeclare factum, sacrum, & religiosum, non sustulisti? Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristei non tuo imperio palam ablatum est? Quibus in locis, & alijs prope innumerabilibus, per interrogationem ad aliam rem transijcitur oratio. IN VTROQVE *nostrum sunt*, } malim, Sint. MAGNVS *ille defensor*, } qui dominetur in iudicijs. Cum probo dictum: ut infra. AMICVS *eius* } aculeus in Hortensium. amicitiam enim gignit morum similitudo. HOC SI *honeste*, *sine ulla inuidia*, } cum alia non honeste, nec sine inuidia soleam contendere. Fatentem inducit Hortensium, quae in iudicijs corrumpendis agere solitus erat. CVM *uehementius contendi*, } non auctoritate, uel gratia, sed pecunia. DA MIHI *hoc*: } Hortensij uerba ad iudicem, pro Caecilio petentis, pro Verre laborantis. VT IS *absoluatur*, } accusante enim Caecilio, me defendente, facile Verres elabetur. VT ALIQVIS *metus* } si promissum non seruauerit. AD GRATIAM } quae futura est in seruando promisso. FERRE *sententias*, } sua quemque tabella. VNIVERSOS *constituere*: } simul omnes, non separatim singulos, constituere tabellas in cista, unde postea exceptae, dirimebantur, & ex maiore numero uel absoluebatur, uel condemnabatur reus. CARA *legitima*, } non illa discolore, quae corrupti fidem iudicis ei, qui corruperat, ostendebat. quod cum fieri iam non posset, ex infamia superiorum iudiciorum, in quibus Hortensius a corruptis iudicibus ceram in tabella discolorem pro signo promissae uoluntatis exegerat: necesse erat, ut certis hominibus tabellas ipsas, priusquam in cistam conijcerentur, empti iudices inspiciendas offerrent: ut ex inscripta tabellae littera A, quae absolutionis index erat, promissi fides ostenderetur. NON *illa infami*, } cui locus iam non esset. AC NEFARIA. } uere nefaria: sed fateri Hortensium fingit, quod negari non poterat, re perspecta. Haec eadem cera, non sine Hortensij probro, significatur act. I. Nulla nota, nullus color, nullae sordes uidebantur his sententijs allini posse. Et lib. I. Nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera, sed coeno obliti esse uideantur. A PVERIS *nobilibus*, } adolescentibus, qui gloriae cupiditate claros uiros accusauerant. in ijs numerat Asconius Ap. Claudium, C. Caesarem, M. Scaurum. Ego autem de Appio, & Caesare assentior: de Scauro cogor ambigere. nam, cum Cicero subiungat, Quos adhuc elusit: apparet, quos defendit Hortensius, absolutos esse: quod in Appium, & Caesarem conuenit, quibus accusantibus, Varro, & Dolabella sunt absoluti. Scaurus autem & accusauit alterum Dolabellam, eum scilicet, cui Verres legatus fuit, & damnauit. quod Asconius ipse in oratione pro illo demonstrat. Et lib. I. in Verr. Nemo iam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Perspicue uero in eodem libro, paullo post: M. Scauro, qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit. Nam, quem Caesar Dolabellam accusauit, eum absolutum esse, non Asconio solum, sed Suetonio quoque, & Plutarcho auctorib. probatur. quamquam ab Asconio dissentire Suetonium uideo. nam, cum duo quidem eiusdem praenominis eodem tempore Dolabellae fuerint, unus autem consularis, & triumphalis: hunc Asconius a Scauro, Suetonius ait a Caesare accusatum. quam Cicero controuersiam dirimit. non enim consularem, sed praetorium accusatum esse Dolabellam a Scauro, & Verrem, qui legatus ei fuerat, testimonium in eum dixisse, narrat lib. I. in Verrem.

Verrem. quod etiam uerba ex eodem libro proxime recitata declarant. Sed, ut ad propositum reuertar: non uideo, qui possint illa uerba, Quos adhuc elusit, ad Scaurum pertinere: qui, si uictor ex iudicio discedit, certe non eluditur. A QVADRVPLATORIBVS ;} sordido, & infami accusatorum genere, qui accusabant eos, quibus damnatis quartam partem, ut ait Asconius, de bonis eorum consequebantur. NON *sine caussa* } nam ad accusandum idonei minime sunt. AD VIROS *fortes*, } ut posthac uiri fortes, non pueri, quos adhuc elusit, spectati homines, non quadruplatores, quos non sine caussa contempsit semper, ad accusandum descendant. TOTAM } quasi nulla ex parte honestam. ESSE *mutandam, & ita mutandam*, } habet elegantiam eiusdem uerbi repetitio, ut pro lege Manilia: Annum iam tertium & uigesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociae latebris, occultare uelit, sed emergere e patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiae luce uersari. Ibidem: De Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse uideatur. QVA *ipse esse uult*. } cogam eum esse bonum uirum, contra quam adhuc fuit, & esse uult. me enim actore, spem deponat oportet iudicij corrumpendi. QVOS *ipse uidit*, } Antonium uidit Cicero, & audiuit: Crassum audire non potuit. annum enim agebat XVI, cum ille decessit, Philippo & Caesare cos. utrumque autem uidit, & audiuit Hortensius, octo annis maior, quam Cicero. MVLTORVM } quos ego, quia pecuniam ob rem iudicandam acceperint, accusabo. RECEPTAM } pro officio, fideq. mea, ipsis rogantibus. SVSCEPTAM } ut, quod populus Romanus iamdiu flagitat, huius accusationis exemplo & iudices, & corruptores prorsus omnes ab improbitate deterream. Hoc igitur suscepi, flagitante populo, quasi totum quiddam, pro patria contra omnem improbitatem: illud recepi, Siculis rogantibus, quasi partem, pro una prouincia contra unum hominem improbum. IN OCVLIS, *conspectuq. omnium* } eorum, qui adsunt. non enim, Omnium, ad iudices referri potest, de quibus iam dixit, In animis iudicum: sed, ut arbitror, ad populi coronam pertinet. Hanc uero facultatem, quam hic adimit Caecilio, sibi tribuit act. I. ijsdem fere uerbis: Intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium uenire, ut non modo in auribus uestris, sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim. HOC *primum tempus discendi nactus es*; } duplex uituperatio. nam & notatur inscitia Caecilij, qui nihil antea didicerit, & eiusdem temeritas, qui tamen accusationem sibi deposcat. similiter in oratione pro Caecina, ad irrisionem aduersarij, fingit eum docere se uelle tamquam discipulum suum. Vt ex me, inquit, ea, quae tibi in mentem non ueniunt, audias. NISI *a Siculis*, } apud quos quaesturam gessisti. DICIS, } cum re uera non sis. supra: Cui te inimicum esse simulas. Suspicionem praeuaricationis incipit afferre. EX ME *non audies*: } parco enim existimationi tuae. HOS } iudices. QVOD *necesse est*. } ideo Siculos ad iudicium non affuturos, quia, qui sis, & quid praestare possis, probe nouerint. NIMIS *acutum, & suspiciosum*; } e Siculorum ingenij argute capit argumentum contra Caecilium. Acumine ingenij Siculos ualuisse ostendit etiam in Bruto. Aristoteles, inquit, cum, sublatis e Sicilia tyrannis, res priuatae longo interuallo iudicijs repeterentur, tum primum, ait, quod esset acuta illa gens, & controuersa natura, artem, & praecepta Siculos Coracem, & Tisiam conscripsisse. Et lib. III. in Verr. Ita acute, ut Siculum; ita seuere, ut tyrannum. Et in ep. ad Q. fr. Siculus ille capitalis, creber, acutus, breuis. Et Coelius apud Quinctilianum lib. VI. cap. 4. Siculi quidem, ut sunt lasciui, & dicaces, aiebant eum in delphino sedisse, & sic, tamquam Ariona, transuectum. ASPORTARE } ne tibi, qui furtorum Verris non modo conscius, sed etiam particeps fuisti, nocere possint. TE VELLE *ex Sicilia litteras* } iterata uerba quiddam hic habent, quo fruantur aures: ut illa quoque similitudo, Deportare, Asportare, sensu tamen admodum dissimili: & in priore membro, Arbitrantur; in posteriore, Suspicantur. omnino, cum in Caecilium peracerba sententia sit, sale tamen & lepore periodus redundat omnis. FIRMVM, *uerumq.* } eloquentia, & integritate praeditum. Supra: Vt homines idonei, atque integri caussam reip. legumq. susciperent. Et: Si accusandi uoluntas ad uiros fortes, spectatosq. homines translata sit. NEC EA *dico*, } quae tamen dicit, sed ita breuiter, ac summatim, ut ea quasi negligere uideatur. POTAMONEM } L. Papirium Potamonem, cuius mentio fit lib. III. & lib. IV. RETENTVM *esse* } ut communem amicum. qui si te cum Verre inimicitias non ficte, sed uere exercere cognouisset, non remansisset in prouincia te decedente. CVM TV *decederes*: } Verres triennio Siciliam rexit: quaestores autem singulis annis mutati sunt: ut lib. II. in Verrem. LECTISSIMVM, *atque ornatissimum adolescentem*, } ueram esse laudationem, Pedianus ait, quod a fratre non dissentiat, quem sciat amicum esse Verri. sed ea ne caussa esse debuit, cur lectissimus, atque ornatissimus adolescens diceretur? quae communis, & ampla quaedam laus est, non ad germanitatis officium, ut existimasse uidetur Asconius, proprie pertinet. Ego argumentum quidem agnosco de praeuaricatione Caecilij, quod eius frater cum Verre sit: sed ironiam abesse non arbitror, cum eum egregie laudat, qui cum homine perditissimo Verre, contra quem Sicilia tota testimonium dicat, familiarissime, & amicissime uiuat. HOC *dico*, } haec si coniunges, quae satis longe distant: Nec ea dico: uenustatem quandam, leporemq. senties. SI MAXIME *cupias*, } quem scio minime cupere, & praeuaricatorem esse uelle.

O R A T I O

QVERITVR *Sicilia tota C. Verrem ab oratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem, necesse est. tu, Caecili, quid facies? utrum hoc tantum crimen praetermittes, an obijcies? si obijcies: id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? si praetermittes; qualis erit ista tua accusatio? quae domestici periculi metu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, uerum etiam mentionem ipsam pertimescat. Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pecunia omnia soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente, te accusante nullum. eras enim tu quaestor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet praetor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis, & iniurijs. mihi crede, Caecili, non potest in accusando, socios uere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre praetore factum est solum? non, sed etiam quaestore Caecilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. atque ego haec, quae in medio posita sunt, commemoro: sunt alia magis occulta furta; quae ille, ut istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quaestore suo benignissime communicauit. haec tu scis ad me esse delata: quae si uelim proferre, facile omnes intelligent, uobis inter uos non modo uoluntatem fuisse coniunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse diuisam; Quapropter, si tibi indicium postulabas dari, quod tecum una fecerit: concedo, si id lege permittitur, sin autem de accusatione dicimus: concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare possint.*

E X P L A N A T I O

SIBI *in cellam* } in usum suum. HS II }. sestertijs binis, idest, assibus octo. alij interpretantur, sestertium duobus. quod miror. aliud est enim dicere, sestertijs duobus, qui sunt, ut diximus, asses octo: aliud sestertium duobus: ubi, millibus, subaudiri, Latini sermonis consuetudo postulat. quo modo fient scutati sexaginta. quae summa si pretiũ esse putetur in singulos modios, quid absurdius? At in frumentaria saepe Cicero utitur hoc genere loquendi. Vtitur sane: sed cum de singulis modijs non agitur, quorum est minimum pretium. Quod aiunt, sestertium duobus, apud Nonium legi in uerbo Exigere: si esset hoc mendum in Nonio, tollendum omnino censerem: sed in eo quidem, quo ego utor, Nonio non est. DVODENOS *sestertios* } & hoc infirmat coniecturam illam, sestertium duobus. nam eadem ratione, Duodecim sestertium, hic legi oporteret. EXEGISTI. } quatternos a senatu, quibus frumentum tibi emeres, octonos ab oratoribus. id agnoscitur ex lib. III. in Verrem: Quatternos sestertios, inquit, quos mihi senatus decreuit, & ex aerario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos sestertios dato. Ita Verres primum a senatu, deinde ab oratoribus non debitam pecuniam colligebat; a senatu, pro frumento sibi in cellam emendo, quatternos sestertios in singulos modios, cum tamen modius binis tantum sestertijs esset: ab oratoribus octonos pro binis. EMPTVM *est ex S. C. frumentum* } transit ad aliud crimen. nam hoc frumentum, praeter decumanum, populus Romanus emit, ut annonae grauitas in urbe leuaretur. DEDVCTIO } deminutio: quae facta est a Verre diuersis nominibus, pro spectatione, pro Collybo, pro nescio quo cerario, pro scriba: ut lib. III. in Verrem. MANCIPES } publicani, qui decumani uocabantur a redemptis decumis. PRO FRVMENTO *pecuniam exegerunt*. } quae dabatur aestimatio praetori pro frumento in cellam, mancipibus autem non dabatur. propterea Cicero ut crimen obijcit. QVEMADMODVM *defensurus esset*, }. commune crimen erat inter mancipes, & Verrem. illi pro frumento pecuniam exigebant: quod non licebat: hic, furtorum, praedarumq. particeps, permittebat ijs, ut, quanti uellent, decumanum frumentum aestimarent, idest, quantam uellent ab aratoribus pecuniam exigerent. RETARDARET, } ab accusando. CVM *quaestore suo benignissime communicauit*. } laudare uidetur, & uituperat. praetorem enim decet erga quaestorem suum benignum esse; uerum haec benignitas, furtorum communicatio est. SI ID *lege permittitur*. } non permittebatur, ait Pedianus, in caussa repetundarum. IIS, } uitat arrogantiam, ad multos transferens, quod de se ipso significat. itaque de indicio dixerat, Concedo: de accusatione, quae integritatem requirit, non dixit, Concedas oportet mihi, sed, Concedas oportet ijs. NVLLO *suo peccato* } nulla criminum societate.

ORATIO

AC uide, quantum interfuturum sit inter meam, atque tuam accusationem. ego, etiam quae tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem. tu contra, ne quae ille quidem fecit, obycies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa, Caecili? contemnenda ne tibi uidentur esse? sine quibus caussa sustineri, praesertim tanta, nullo modo potest. aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicys, legibus aut ratio, aut exercitatio. intelligo, quam scopuloso, difficiliq. in loco uerser. nam, cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, atq. eloquentiae multo molestissima. quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque est, quod possim dicere; neque, si esset, dicerem. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est; aut, si id parum est, ego maius id commemorando facere non possum. de te, Caecili, iam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenq. nostrum familiariter tecum loquar. tu ipse quemadmodum existimes, uide etiam atque etiam: & tu te collige: &, qui sis, & quid facere possis, considera. putas ne te posse de maximis, acerbissimisq. rebus, cũ caussam sociorum, fortunasq. prouinciae, ius populi R. grauitatem iudicy, legumq. susceperis, tot res, tam graues, tam uarias, uoce, memoria, consilio, ingenio sustinere? putas ne te posse, quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia, Pamphyliaq. patrarit, ea, quemadmodum locis, temporibusq. diuisa sunt, sic criminibus, & oratione distinguere? putas ne posse, id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, ut, quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aeque acerba, & indigna uideantur esse ijs, qui audient, atque illis uisa sunt, qui senserunt? magna sunt ea, quae dico. mihi crede, noli haec contemnere. dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: caussa non solum exponenda, sed etiam grauiter copioseq. agenda est: perficiendum est, si quid agere, aut perficere uis, ut homines te non solum audiant, uerum etiam libenter, studioseq. audiant. in quo si te multum natura adiuuaret; si optimis a pueritia disciplinis, atque artibus studuisses, & in his elaborasses; si litteras Graecas Athenis, non Lilybaei; Latinas Romae, non in Sicilia, didicisses: tamen esset magnum, tantam caussam, tam exspectatam, & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & uoce, & uiribus sustinere.

EXPLANATIO

AC VIDE,} ingressus non exspectatae sententiae, ut ad Att. Ac uide mollitiem: non tenui lacrymas. Modus autem loquendi similis occurit infra: At uide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. Et in Verrem lib. V. Vide, quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq. auctoritatem, inter amorem, furoremq. tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. PRAESERTIM *tanta*,} in qua maxima & acerbissima crimina sunt explicanda. FAMILIARITER *tecum loquar*.} monitoris & amici partes sumit. quod irridendi genus est. QVAE *C. Verres in quaestura, quae in legatione*,} cum esset quaestor Carbonis, & legatus Dolabellae. lib. I. in Verrem: Hi sunt anni consumpti in quaestura, in legatione Asiatica, & praetura urbana, & praetura Siciliensi. Quo loco satis constat, de quaestore Carbonis Verre sermonem esse. itaque falluntur, qui ad hanc quaesturam ea referunt, quae commisit Verres in Achaia; cum Verri quaestori contigerit Gallia prouincia: ut lib. I. dilucide patet. IN PRAETVRA,} primo loco Siciliensem Verris praeturam ostendit, dicens: Putas ne te posse de maximis, acerbissimisq. rebus, cum caussam sociorum, fortunasq. prouinciae, &c. Nunc praeturam attigit urbanam, in qua Romae, & in Italia Verres multa patrauit. quae licet ad crimen repetundarum, idest ad Siculos, non attineant, omittenda tamen ab accusatore non sunt. IN ACHAIA, *Asia*,} alienis prouincijs, per quas cum suo proconsule Dolabella transiuit Verres, & rursus sine proconsule per Asiam, ad regem Nicomedem, & Sadalam proficiscens: ut lib. I. PAMPHYLIA} suae prouinciae parte. nam Dolabellae Cilicia constituta est. lib. I. MAGNA *sunt ea, quae dico*.} haec tamquam imperito dixit: ait Donatus in illud Terentij in Adel. Non est flagitium, mihi crede. GRAVITER, *copioseq.*} sequitur ratio, cur grauitas, & copia requiratur. NON *Lilybaei*,} ubi deterius, quam in reliqua Sicilia, Graece loquebantur. erat autem Siculorum utraque mendosa lingua, siue Graeca, siue Latina. utraque enim utebantur, sed Graeca communiter inter ipsos. itaque litteras Syracusanorum lib. V. Graece scriptas fuisse, ex uerbo, ἐσηκώτισαν, apparet. ac de Latina quidem, quo modo in Siciliam transierit, Diodorus Siculus lib. I. his uerbis: Διὰ τὴν ἐπιμιξίαν τοῖς ἐν τῇ νήσῳ πολλὴν ἐμπειρίαν τῆς ῥωμαίων διαλέκτου περιπεποιημένοι. De Graeca uero sic idem lib. V. Ἀναμιγνύμενοι δ' ἀλλήλοις, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν καταπλεόντων Ἑλλήνων, τήν τε διάλεκτον αὐτῶν ἔμαθον.

ORATIO

FORTASSE *dices: quid? ergo haec in te sunt omnia? utinam quidem essent: uerumtamen, ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. quod si ego haec propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni uita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare,*

bitrare, quas non modo antea numquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quae, & quantae sint, suspicari potes? ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsq. ita uersor, ut eiusdem aetatis aut nemo, aut pauci plures caussas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs, laboribusq. consumam, quo paratior ad usum forensem, promptiorq. esse possim; tamen, ita deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. iam nunc mente, & cogitatione prospicio, quae tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meae improbitas illius factura sit. quae cum cogito, iam nunc timeo, quinam pro offensione hominum, qui illi inimici, infensiq. sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & si quid ex uetere aliqua oratione; Iouem ego Optimum Maximum, *aut*, Vellem, si fieri potuisset, iudices; *aut aliquid eiusmodi ediscere potueris; praeclare te paratum in iudicium uenturum arbitraris: ac, si nemo tibi responsurus esset, tamen ipsam caussam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc illud ne quidē cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo, futurum esse certamen? quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum, certandumq. sit. cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam; ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse. numquam ille me opprimet consilio; numquam ullo artificio peruertet: numquam ingenio me suo labefactare, atque infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesq. dicendi: saepe in iisdem, saepe in contrarijs caussis uersati sumus. ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo genio iudicium fieri arbitretur. te uero, Caecili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, uidere iam uideor: quoties ille tibi potestatem optionemq. facturus sit, ut eligas utrum uelis; factum esse, nec ne; uerum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae, dij immortales, erunt, homini minime malo. quid, cum accusationis tuae membra diuidere coeperit, & in digitis suis singulas partes caussae constituere? quid, cum unumquodque transigere, expedire, absoluere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. quid, cum commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te trāsiicere coeperit? commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? poteris ne eius orationis subire inuidiae? uide modo, etiam atque etiam considera. mihi enim uidetur periculum fore, ne ille non modo uerbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis praestinguat aciem ingenij tui, teq. ab institutis tuis, cogitationibusq. abducat. atque huiusce rei iudicium iam continuo uideo futurum. si enim mihi hodie respondere ad haec, quae dico, potueris; si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, uerbo uno discesseris: posse te & illi quoque iudicio non deesse, & caussae atque officio tuo satisfacere arbitrabor. sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus?*

EXPLANATIO

CVM IN *eas ingrederis*, } usum & exercitationem hic adimit Caecilio, studium uero, & diligentiam, cum dixit, Numquam cogitasti. quae uero adimit aduersario, ea sibi tribuit in sequentibus: & se tamen caussarum magnitudine commoueri uehementer dicit. ILLIVS *diei* } lepide subiungit, Quo die, ut supra: Si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent. NON *solum commoueor animo*, } idem sibi contingere solitum esse, L. Crassus, orator ille summus, fatetur lib. I. de Orat. Equidem, inquit, & in uobis animaduertere soleo, & in me ipso saepissime experior, ut exalbescam in principijs dicendi, & tota mente, atque omnibus artubus contremiscam. adolescentulus uero sic in initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simul ac me fractum, ac debilitatum metu uiderit. In Cluentiana uero: Semper equidem magno cum metu incipio dicere. NIHIL *cogitas*, } tantum abest, ut haec metuas, ut ne cogites quidem: aut, si cogitas, non laboras: non cogitare autem, stulti hominis est; non laborare, impudentis. EX VETERE *aliqua oratione*, } ut Catonis Censorij, qui solitus est in omnibus orationum suarum prooemijs deorum mentionem facere. auctor Seruius in illud Virgilij lib. VII. Dij nostra incepta secundent. DISSERENDVM, } acute, & subtiliter. PVGNANDVM, } grauiter, & copiose. Disserere, ad ingenium, pugnare, ad uim, copiamq. pertinet orationis. ITA *laudo*, } laudare coepit, ut Caecilium deterreat: ipse cur non timeat, subiungit. QVAM *decipi* } hoc pertinet ad illud: Quicum modo disserendum. propterea q. subiungit: Numquam ille me opprimet consilio, numquam ullo artificio peruertet. LABEFACTARE, *atque infirmare* } hoc ad illud respicit: Modo omni ratione pugnandum. eiusdem enim ingenij est, & disserendo decipere, & pugnando labefactare. quo in utroque Hortensium ita laudat, ut eum sibi non anteponat. PETITIONES, } apte: quia dixerat, Modo omni ratione pugnandum, certandumq. sit. iam illa uerba, Opprimet, Peruertet, Labefactare, Infirmare, similitudinem quandam pugnae referunt. IVDICIVM *fieri* } ex ingenij mei comparatione. VIDERE *iam uideor* } modus futurae rei repraesentandae. ut in Laelio: Videre iam uideor populum Romanum a senatu disiunctum, multitudinisq. arbitrio res maximas agi. Dicitur etiam de re praesenti, ut in ep. ad Att. lib. XII. Mecum esse te puto, non solum, quod meam rem agis, uerum

etiam, quod uidere uideor, quo modo agas. Homini *minime malo*? } quasi misereatur eius, cui tot ac tantae difficultates impendeant. quod ad irridendum ualet. Diuidera } quam ei laudem Cicero tribuit in Bruto. Expediare, } expedire, plus est, quam transigere; minus, quam absoluere. ideo dixit, Transigere, expedire, absoluere, possunt enim multa transigi, nec expediri; possunt expediri, nec absolui. In te *transigere* } non ut communicetur crimen, sed ut totum in te conferatur. Necessitudinem } quaestor enim praetori loco filij, praetor quaestori loco parentis debet esse. Infra: Sic a maioribus accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere. Et in ep. ad Brutum lib. XIII. Cum ad te tuus quaestor M. Varro proficisceretur, commendatione egere eum non putabam: satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum; qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam uoluit esse. Tres contra Caecilium caussas ex ipsius quaestura Cicero sumit, ipsam quaestoris cum praetore coniunctionem, liberorum necessitudini proximam; morem maiorem, per quem accusare praetorem suum quaestori non licebat; sortis religionem, idest, uoluntatem deorum, unde sors ipsa pendet. ideo sortem diuinam Phil. III. uocat. nam prouinciae quaestoribus sorte contingebant. Haec autem Cicero colligit, ut, quod sibi Caecilius ad impetrandum accusatoris locum adiumento sperabat esse maximo, quia scilicet quaestor Verris fuisset, id ipsum ostendat aduersarium ei uehementer esse. Suaire *inuidiae*? } quam ille, quaestoris cum praetore necessitudinem, morem maiorem, sortis religionem commemorans, in te commouebit? Inuidiae, legit Asconius, & addit exemplum, Magno ponderi subire: quod proprium est: translatum autem, Inuidiae subire. Vide *modo*, } hoc monentis est. non enim, Modo, accipitur pro, nunc. tale illud Coelij, in ep. 2. lib. IIX. Vide modo, inquis. Mihi } qui illum probe noui, ubi fortasse non uidetur, homini imperito, qui nec illum, nec omnino caussas, iudiciaq. nosti. Gestu *ipso, at motu corporis* }. non minus hoc ad deridendum Hortensium, quam ad deterrendum Caecilium, pertinet. gestus enim Hortensij plus habebat artis, quam deceret: ut histrioni similior, quam oratori, uideretur. ideo L. Torquatus, homo seuerus, & grauis, gesticulariam Dionysiam, notissimae saltatriculae nomine, appellabat. Gellius lib. I. cap 5. Idem notauit Cicero de claris Orat. parce tamen, ac modeste. Sed in Verrem lib. III. Tamen ne putamus, inquit, patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum? Praestingvat *aciem ingenij tui*, } ut ea, quae caussa postulat, quaeq. iam cogitaueris, uidere non possis. Ab institutis *tuis, cogitationibusq.* } ab ijs, quae contra Verrem domi commentatus es.

ORATIO

Esto: ipse nihil est, nihil potest: at uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis. est tamen hoc aliquid, tametsi non est satis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. ueruntamen L. Appuleium esse uideo proximum subscriptorem, hominem non aetate, sed usu forensi, atque exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a subsellijs: qui quid in dicendo possit, numquam satis attendi: in clamando quidem uideo eum esse bene robustum, atque exercitatum. in hoc spes tuae sunt omnes. hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulet laudi, & existimationi tuae, & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse uideare. ut in actoribus Graecis fieri uidemus: saepe illum, qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quammaxime excellat: sic faciet Allienus: tibi seruiet: tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam potest. iam hoc considerate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, & Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus uehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. quartum quem sit habiturus, non uideo, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque uos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus ita paratus uenis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quae dixerint, certo loco, aut singulatim unicuique respondeam. sic breuiter, quoniam non consulto, sed casu, in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satisfaciam uniuersis. tanta ne uobis inopia uideor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? uobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi caussam praeripere conemini potius, quam aliquos a columna Maenia nestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio me apponite. quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui, non solum ne quid enuncies, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. sed de isto custode toto sic uobis breuissime respondebo: numquam esse hos tales uiros commissuros, ut ad caussam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me inuito, adspirare possit: etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. Verum, ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te deficiant, uides: quam multa sint in te, quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto iam intelligis. quid ad haec dici potest? non enim quaero, quid tu dicturus sis. uideo, mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet. qui, si recte monere uolet, suadebit tibi, ut hinc discedas, neque mihi uerbum ullum respondeas. quid enim dices? an id, quod dictitas, iniuriam tibi

fecisse

fecisse Verrem? arbitror: neque enim esset uerisimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium, cui consuleret, fuisse, sed ceteri Siculi ultorem suarum iniuriarum inuenerunt; tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque iniuriae sint impunitae, atque inultae. & hoc te praeterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo, non quid is uelit, sed quid facere possit, quaeri solere.

EXPLANATIO

CVM *supscriptoribus exercitatis, & disertis.*} Ironia: ut e sequentibus colligitur. erant autem Subscriptores, actores eiusdem caussae, quam primo loco agebat is, cui subscribebant: quos oportebat agere summissius, quam ille, qui princeps erat in agendo. Subscriptores autem habet accusator, non defensor. nam accusator dicitur is, qui nomen detulit, quiq. in agendo princeps est. qui uero ei subscribunt, eiq. se adiutores fore, & eandem simul caussam acturos esse profitentur, Subscriptores uocantur. hi quattuor omnino uidentur fuisse. nam subiungitur: Quartum quem sit habiturus, non uideo; nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque uos delationem dedissetis. & M. Coelium a quattuor accusatum esse constat, Atratino, Herennio, Clodio, Balbo. Differunt igitur accusator, & subscriptor nomine, non re. nam & subscriptor, ut dixi, agit eandem caussam: itaque subijcitur: Ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest, sed consulet laudi, & existimationi tuae, & ex eo, quod ipse potest, aliquantum remittet. Ipsum quoque subscriptorem Cicero uocat accusatorem, quia sit particeps eiusdem muneris: Iam hoc, inquit, considerate, cuius modi accusatores in tanto iudicio simus habituri: cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit; & Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus uehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. Vnius exemplum subscriptoris habemus infra: P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo. Trium in ep. ad Q. fr. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente priuigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio: quattuor, ut dixi iam, in ea pro Coelio. Hoc genus hominum in iudicijs usitatum potius uidetur fuisse, quam necessarium. nam hic subscriptores Caecilius iam duos habet, qui, cum Verris nomen detulit, subscripserant: at Cicero nullum habet. Et Sempronius Rufus, ut est in epistola Coelij, sine ullo subscriptore Tuccium reum fecit. Hoc nomen, atque adeo hic subscribendi mos locum in defensionibus non habebat: &, quicumque eandem caussam agerent, patroni pariter appellabantur. De numero non constat. ante L. Domitium, & Ap. Claudium cos. raro quisquam, auctore Pediano, pluribus quam quattuor utebatur: ijs consulibus defensus est Scaurus a sex patronis: post bella ciuilia ante legem Iuliam ad duodenos est peruentum. De ordine, si plures erant, ut fere in reis defendendis esse soliti sunt, perorandi locus, in quo plurimum pollet oratio, a reliquis patronis ei dabatur, qui ceteris antecellebat eloquentia. quem honorem Ciceroni habuit Hortensius. nam in libro de clar. or. ita loquitur Brutus: Cum partiretur Hortensius tecum caussas, perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Quod si hoc Hortensius, qui propter eloquentiam rex caussarum dictus est: quis dubitet, quin idem alij fecerint? itaque Balbum Cicero post Pompeium & Crassum ultimo loco defendit. Ipse tamen in eodem libro nihil ait esse uitiosius, quam ut caussae singulae defenderentur a pluribus. Numerum patronorum, & ordinem agendi, aeque reprehendit Antonius lib. II. de Orat. Illos quoque, inquit, errare arbitror, qui, id quod mihi numquam placuit, plures adhibent patronos: uti quemque eorum minimum putant esse, ita eum primum uolunt dicere. res enim hoc postulat, ut eorum exspectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur. Sentit igitur de numero patronorum Antonius idem, quod Cicero: de ordine dissentit, cum agi caussas primum uelit a melioribus. quamquam ipse quoque, quod laudat, non seruauit. nam in ijsdem caussis ante L. Crassum dicere solitus est: ne, si post eum audiretur, minus placeret. quod fatetur lib. I. de Orat. Princeps igitur in agendo, quia locus accusandi a iudicibus ei datus est, & quia primus agit caussam, accusator dicitur: defensor autem, uel si omnibus, eandem caussam agentibus, eloquentia praestet, princeps tamen in agendo, quia postremo loco dicit, nec est, nec appellatur. ORNATISSIMVS} instructissimus: unde Ornare classem, Ornare prouinciam. PARATISSIMVS} ab eloquentia. Phil. II. Inuectus est copiosius multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego. EST *tamen hoc aliquid:*} ad inscitiam Caecilij subleuandam. ALLIENVM} gemina L. scriptum est in antiquis lapidibus. nomen hic esse proprium, infra cognoscitur. in quo miror Asconium sentire cum ijs, (sic enim uidetur) qui, Alienum, non Allienum, legebant. A SVBSELLIIS:} satis in iudicijs exercitatum. Subsellia erant in foro, in quibus sedebant iudices, siue priuata, siue publica caussa ageretur. de his Cicero loquitur, idest de iudicijs, non de subsellijs minorum magistratuum. de quibus proprie loqui non potest: cum Subsellia commune sit nomen, non ad eos magis, quam ad iudices, pertinens. Apparet autem hoc quasi contrarium ad id referri, quod proxime de Appuleio dixerat, Vsu forensi, atque exercitatione tironem. ideo subiungit: In hoc spes tuae sunt omnes. Asconius quoque ad Allieni laudem dictum accipit: ut maior irrisio sit Caecilij, qui ne a subsellijs fuerit aliquando. QVOD *ipse potest in dicendo,*} subaudiri malim, In dicendo, quam pronunciari. AVCTORIBVS *Graecis*}

qui

qui palliatas fabulas agunt, qualis Plauti, Terentijq. sunt. PRIMARVM, } primas partes agere dicitur, qui saepius ad agendum regreditur: secundas, qui minus, quam ille, qui primas: tertias, quam qui secundas. LENOCINABITVR } ut tu uolueris, ut tibi placere intellexerit, ita caussam aget. CVIVSMODI *accusatores* } Caecilium, Appuleium, Allienum. EX ILLO *grege oratorum*, } Grege, dixit, ut oratorum nominis dignitatem detraheret. boni enim oratores pauci: grex uero constat e multis. Alij legunt, Moratorum, Asconij uerbis in eam opinionem adducti. quod equidem non improbo: necessaria tamen mutatio non uidetur. POSTVLARVNT, } a quibus? a iudicibus, opinor. at Caecilius, Appuleium, & Allienum ipse delegerat: sed mos erat, ut quattuor adhiberentur. quas partes qui sibi a iudicibus postulabant, non ab eo, qui princeps in agendo esset, deligebantur, apparet eos maioribus in caussis uersari solitos non esse. CVICVMQVE *uos delationem dedissetis*. } iam delatum erat nomen Verris: ea delatio nisi judicum sententia comprobaretur, irrita erat. delatione confirmata, (id enim est, delationem dare) sequebatur accusatio. Hoc autem ideo dicit, ut id hominum genus admodum leue significet, qui nulla caussa, sed temere, sibi subscriptionem postulent, parum laborantes de exitu iudicij. nam, si Verrem condemnatum cuperent, non petijssent subscriptionem, cuicumque uos delationem dedissetis, sed si dedissetis ei, qui maxime ad accusandum idoneus esse uideretur. ALIENISSIMIS } nemo paratus esse potest ex alienissimis, idest ijs, quos minime nouit. deridet igitur Caecilium, qui, fretus hominibus alienissimis, paratum se fore in iudicio credat. HOSPES *aliquis* } inopiam ostendit subscriptorum: qui, cum sint alienissimi, Caecilio tamen eorum aliquis, ut amicus, propter subscriptionis beneficium, hospitio recipiendus erit. Haec mihi placebat Interpretatio: cum tamen, quae Pedianus, alijq. scripsere, non contemnam. QVAE *dixerint*, } cum sibi subscriptionem postularunt. tempus enim praeteritum significari, satis ostendunt ea, quae sequuntur. RESPONDEAM } ne, eos mihi addendos non esse, iudicibus ostendam. NON *consulto*, *sed casu* } & hoc ad contemptum eorum dixit. SATISFACIAM *uniuersis* } dicam, quod sufficere omnibus possit. Et statim cum indignatione quadam orditur: Tanta ne uobis inopia uideor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? VOBIS } aderant igitur. QVOS *mecum adduxerim*, } quorum fidei, & diligentiae possem confidere: si modo subscriptore indigerem: quo non indigeo. Id enim tacite significat. DE POPVLO } ex alienissimis, ex illo grege. ADDATVR? } non postulanti, non indigenti, recusanti potius, & inuito. Plautus Aul. Quos si Argus seruet, qui oculeus totus fuit, Quem quondam Ioui Iuno custodem addidit; Is numquam praeterea seruet tibicinam. CAVSAM *praeripere* } quae mihi uni tradita est, ad uos transferre. uerbum, Praeripere, fidem eorum in dubium adducit. non enim dicit, Vt eandem caussam mecum simul agere, sed, Praeripere mihi, obsistere, & impedire, ne reus accusante me condemnetur. A COLVMNA *Maenia* } ad quam in foro infames rei, sortis infimae, & obscurae condicionis, ut fures, & serui nequam, (hos enim exempli caussa Pedianus nominat) accusabantur. in oratione pro Sextio, qui graui aere alieno premerentur, ad eam columnam a creditoribus uocari solitos esse, inuehens in Gabinium significare Cicero uidetur his uerbis: Qui olim, ne Scyllaeo illo aeris alieni in freto ad columnam adhaeresceret, in tribunatus portum perfugerat. Eiusdem columnae apud Sex. Pompeium est mentio. VESTRI *ordinis* } nullius existimationis. CVSTODEM, *inquit*, } fingit aliquem dicere, si subscriptoris locum obtineat, utilem in eo quoque caussae futurum, quia, ne praeuaricari Tullius possit, diligenter animaduertet. DE ISTO *custode toto* } de toto subscriptorum genere. HOS *tales uiros* } iudices: quorum de subscriptoribus addendis potestas hoc loco perspicue demonstratur. REFORMIDAT. } ne, si quis consilia mea nouerit, enunciet ijs, quibus ut occulta sint, opera danda est. HVNC *librum* } de quo supra: Quem tibi magister ludi nescio quis, ex alienis orationibus compositum, dedit. TE } qui Siculus & ipse es. VNVM *eximium fuisse*. } unum exceptum esse. non ille te unum exemit, cum omnibus Siculus iniurias faceret. Terentianum loquendi genus, in Hec. Vt neminem habeam in eximium? PER TE } qui accusationem tibi dari postulas. ID QVOD *non potes*, } non enim facultatis in te tantum est, ut iniurias tuas ipse per te persequi possis. SINT *impunitae*. } nam te actore reus elabetur. ita nec tu iniurias tuas, nec Siculi suas ulciscentur. QVI *debeat*, } qui maximam acceperit iniuriam.

ORATIO

QVOD, si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: utrum tandem censes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo esse laesum, an prouinciam Siciliam esse uexatam, ac perditam? opinor, concedis, multo hoc esse grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. concede igitur, ut tibi anteponatur in accusando prouincia. nam prouincia accusat, cum is agit caussam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem totius caussae adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quae ceterorum quoque animos posset incommodo commouere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quae caussa inimicitiarum proferatur. cognoscite ex me: nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet.

EXPLANATIO

ADOPTAVIT. } adsciuit, delegit. infra: Illa erat caussa iustissima, quod eum sibi Achaei patronum adoptarant. Et Vatinius ad Cic. Quem potius adoptem, aut inuocem, quam eum; quo defendente uincere didici. NISI *plane nihil sapit*, }: simul enim proferret improbitatem suam. AGONIS *est quaedam Lilybaetana*, } usitatum narrationis initium, de quo diximus in ea pro Quinctio, ad illud, C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater.

ORATIO

AGONIS est quaedam Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae, quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane, & locuples fuit. ab hac praefectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti uelle dicebat. tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere se liberauerunt, ut praefecto illi religionem Veneris, nomenq. obijceret, dixit, & se, & omnia sua Veneris esse. ut hoc quaestori Caecilio, uiro optimo, & homini aequissimo, nunciatum est; uocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pareret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicant recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona uendit: pecuniam redigit. ita, dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere uult, fortunas omnes, libertatemq. suā istius iniuria perdidit. Lilybaeum Verres uenit postea. rem cognoscit: factum improbat: cogit quaestorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare, & reddere. est adhuc, id quod uos omnes admirari uideo, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem, aequius ad leuandam mulieris calamitatem, uehementius ad quaestoris libidinem coercendam? summe haec omnia mihi uidentur esse laudanda: sed repente e uestigio ex homine, tamquam aliquo Circaeo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos: nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit, quantulum uisum est. Hic tu, si laesum te a Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam, & negabo. Deinde, de iniuria, quae tibi facta sit, neminem nostrum grauiorem uindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. si tu cum illo postea in gratiam redisti; si domi illius aliquoties fuisti; si ille apud te postea cenauit: utrum, te perfidiosum, an praeuaricatorem existimari mauis? uideo esse necesse alterutrum. sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum uelis, eligas. Quid, si ne iniuriae quidem, quae tibi ab illo facta sit, caussa remanet? quid habes, quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio; quaestorem illius fuisse. quae caussa grauis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare, caussam necessitudinis ad inferendum periculum iustam uideri oportere. etenim, si plurimas a tuo praetore iniurias accepisses; tamen, eas ferendo, maiorem laudem, quam ulciscendo, mererere: cum uero nullum illius in uita rectius factum sit, quam id, quod tu iniuriam appellas; hi statuent, hanc caussam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem uiolandam uideri? qui, si summam iniuriam ab illo accepisti: tamen, quoniam quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla uituperatione accusare. si uero nulla tibi facta est iniuria: sine scelere eum accusare non potes. quare, cum incertum sit de iniuria; quemquam esse horum putas, qui non malit te sine uituperatione, quam cum scelere, discedere?

EXPLANATIO

ANTE *hunc quaestorem copiosa plane, & locuples* } furtum Caecilij iam incipit indicare. Mos hic Ciceronis est, criminis ostendēdi, ante quam rem ipsam exponat. Sic lib. II. Heraclitus est, Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suae nobilis, & ante hunc praetorem uel pecuniosissimus Syracusanorum. Lib. III. Agyrinensis est, in primis honesta ciuitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem locupletium, summorumq. oratorum. Lib. IV. Ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. Ibidem: Domus erat ante istum praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non essent, etiam si praeterea nihil esset argenti, patella grandis, patera, turibulum. Cum enim dicit, Ante hunc praetorem expilatas a Verre, exinanitasq. Siculorum domus indicat. ANTONII } lib. II. Postquam M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Hic post praeturam curam habuit, infinito cum imperio, totius orae maritimae: &, indicto Cretensibus bello, morbo perijt. unde lib. III. in Verr. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra uoluntatem prouinciarum & faceret, & cogitaret, in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. Asconius, epitome, Velleius, alij. Filius fuit M. Antonij oratoris, pater eius, qui cum Octauiano, & Lepido remp. oppressit. VENEREORUM } qui se Veneri consecrarunt. SE LIBERARUNT, } hi sunt Veneris liberti, in quibus erat Agonis: Venerei uero serui, non liberti. VIRO *optimo, & homini aequissimo,* }

ßimo, } ironia : ut e sequentibus patet. IVDICIVM *dat statim*, } dat recuperatores, in haec uerba : Si pareret, eam se, & omnia sua Veneris esse dixisse. Dare iudicium, ueteres dicebant, pro, iudices dare, certa quadam uerborum formula, a qua discedere non liceret. exemplum formulae a Caecilio datae, hoc est :: Si pareret, eam se, & omnia sua Veneris esse dixisse. Legendum autem, Si pareret, non, Si pateret : cum tamen sensus idem sit. sed multis in locis, ubi, Paret, fuit, repositum est, Appatet, ignoratione ueterum formularum ; in quibus, Paret, fuisse, pro, comparet, apparet, auctor est Festus. ideo lib. II. in Verr. lego : Si paret, fundum Capenatem. Si paret. lib. III. Si pareret, iugera eius modo fundi. Lib. V. bis. Et pro Roscio Com. Si paret, HS ↀↀↀ deberi. Instit. lib. III. tit. 15. Perinde ei condici potest, si paret eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. Et lib. IV. tit. 6. Certum est, non posse actorem suam rem ita ab aliquo petere, si paret eum dare oportere. Et ibidem proxime : Si pareat eos dare oportere. Et tit. 13. Qua de caussa efficax est aduersus eum actio, quam actor intendit, si paret eum dare oportere. Theophilus, *εἰ φαίνεται*, dixit : & addidit lib. IV. tit. 6. *καταδίκασον ὦ δικαστά* : quod est, Condemna eum iudex. apud Latinos subauditur : ut exemplis intelligitur. LILYBAEVM } ubi iudicium dederat Caecilius. quaestor enim Lilybaetanus erat : cum esset alter Syracusanus. Q. MVCIVS } qui pontifex max. fuit, collega L. Crassi oratoris in consulatu. eum Damasippus praetor, ex uoluntate C. Marij iunioris consulis, cum alijs optimatum principibus, occidit. Velleius, Appianus, Cicero lib. III. de Orat. Asiam rexit ita innocenter, ut senatus deinceps in eam prouinciam ituris magistratibus exemplum Scaeuolae administrationis decreto suo proponeret. Valerius Max. lib. IIX. cap. 15. Eiusdem innocentia lib. II. in Verrem laudatur his uerbis : Quis erit posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucij innocentiam referatur, si cum illo conferatur ? Ibidem paullo post : Cohors non Q. Scaeuolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. REPENTE *e uestigio* } uenit in mentem suspicari, ne alterutrum abundet. FACTVS *est Verres*. } iocatur ambiguo Verris nomine. quasi, factus est sus : cum in reddenda Agonidi pecunia homo uisus esset. sus autem ita repente factus, tamquam Circaea potione. nam Circe socios Vlyssis, ut fabulatur Homerus, in sues mutabat. DEFENDAM, *& negabo* } refellam, quod obijcis Verri ; & negabo tibi iniuriam esse factam. laedimur enim & iure, & iniuria. laesus es iure, ergo iniuriam non accepisti. DE INIVRIA, *quae tibi facta sit*, } quam tu iniuriam appellas, tibiq. factam esse dicis. Et, Facta sit, non Facta est, Cicero dixit, quia, Est, affirmabat iniuriam Caecilio esse factam : Sit, non affirmat ex persona Ciceronis, uerum ex persona Caecilij : ut si dixisset, De iniuria, quam tibi factam esse dicis. PERFIDIOSVM, } si eum uehementer accusabis ; perfidiosus eris : cum te in gratiam postea cum illo redijsse, negare non possis. sin remisse, ac leuiter : praeuaricatoris culpam subibis. NE *iniuriae quidem caussa remanet*. } iniuriae caussa pecunia fuit adempta tibi, & Agonidi reddita. quod si Verres rursus eam pecuniam ad te transtulit, iniuriae caussa non remanet. Hoc Cicero significat, nec tamen perspicue narrat ; quia probare non poterat, quod inter solos Verrem, & Caecilium, nullo teste, transactum erat. itaque satis habet, iudices conijcere, incertum esse de pecunia Caecilio data, uel non data : quod infra quoque ostendit his uerbis : Cum incertum de iniuria sit ; quemquam esse horum putas, qui non malit te sine uituperatione, quam cum scelere, discedere ? TE SINE *uituperatione* } si non accusas praetorem tuum : uituperatio nulla est. si accusas, cum de iniuria sit incertum : scelus a te committi, homines fortasse credent, ob eam necessitudinem, quae inter quaestorem, & praetorem est. quod igitur e re tua est, id statuent iudices, actorem te non esse deligendum : ut sine uituperatione potius, quam cum scelere, discedas.

ORATIO

AT uide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris. ego, si superior ceteris rebus esses, te hanc unam ob caussam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiorem, neque grauiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciae, quam officij, quam publicam muneris societatem. quamobrem, si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses. cum uero neque iniuriam acceperis, & praetori tuo periculum crees : fatearis, necesse est, te illi iniustum impiumq. bellum inferre conari. etenim ista quaestura ad eam rem ualet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem, eum, cui quaestor fueris, accuses ; non ut ob eam ipsam caussam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere umquam uenit in contentionem de accusando qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Seruilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium : quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido uiolandae necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur : atque ille ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum. quaestor enim Albutij fuerat, ut tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad caussam accesserat. semper haec caussa plurimum ualuit : semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute prouinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. etenim, si probabilis est eorum caussa, qui in-

iurias suas persequi uolunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa caussa honestior, quae non solum probabilis uideri, sed etiam grata esse debet, nulla priuatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi R. dolore atque iniurijs commoueri?

EXPLANATIO

CONIVNCTIONEM *sortis*, } supra: Sortis religionem. Sors igitur, ut a dijs immortalibus profecta, religione coniungit. et Phil. III. Sors diuina appellatur. IVRE } ut iniuriam tibi illatam persequereris. NEQVE *iniuriam acceperis*, } hic negat iniuriam Caecilio a Verre esse factam: supra incertum esse dixit. CN. *Pompeio* } Straboni, Pompeij Magni patri. T. ALBVCIVM: } qui post praeturam Sardiniae praefuerat: ut in orat. pro Postumo, & in Pisonem, & lib. II. Off. ATQVE *ille Cn. Pompeius* } glossema esse, Cn. Pompeius, quis non uidet? C. IVLIO } Strabone, qui lepore, & facetijs excelluit: ut lib. I. Off. ideo de ridiculis disputat lib. II. de Orat. accusauit pro Sardis Albucium: ut lib. II. Off.

ORATIO

NVPER cum in P. Gabinium uir fortissimus & innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet, & contra Q. Caecilius peteret, isq. se ueteres inimicitias, iamdiu susceptas, persequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis ualebat plurimũ, tum illa erat caussa iustissima, quod eum sibi Achaei patronum adoptarant. etenim, cum lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque amicorum populi R. caussa comparata sit; iniquum est, non eum legis iudicijq. actorem idoneum maxime putari, quem actorem caussae suae socij, defensoremq. fortunarum suarum potissimum esse uoluerunt. an, quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo uideri debet aequius? utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio: Accusaui eum, cui quaestor fueram, quicum me sors consuetudoq. maiorum, quicum me deorum hominumq. iudicium coniunxerat: an, Accusaui rogatu sociorum atque amicorum; delectus sum ab uniuersa prouincia, qui eius iura fortunasq. defenderem? dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorum caussa, apud quos quaestor fueris, quam eum, cuius quaestor fueris, accusare? Clarissimi uiri nostrae ciuitatis, temporibus optimis, hoc sibi amplissimum pulcherrimumq. ducebant, ab hospitibus clientibusq. suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi R. ditionemq. essent, iniurias propulsare, eorumq. fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum uirum, & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter unius hominis Egritomari, paterni amici, atque hospitis, iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium res unquam ulla commouit, quam haec maiorum consuetudo longo interuallo repetita, atque relata. Sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum: susceptae ab eo, qui uidebatur eorum fortunas fide, diligentiaq. sua posse defendere. hoc timent homines: hoc laborant: hoc institui, atque adeo institutum referri, ac renouari moleste ferunt. putant fore, uti, si paullatim haec consuetudo serpere, ac prodire coeperit, per homines honestissimos, uirosq. fortissimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges iudiciaq. administrentur. cuius consuetudinis, atque instituti patres maioresq. nostros non paenitebat, tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo uirtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam bis consul, & censor fuerat, L. Cottam in iudicium uocabat. iure tum florebat populi R. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq. maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine paruis opibus, ac facultatibus praedito, simulant sese mirari: cum moleste ferant, Quid sibi iste uult? accusatorem ne se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat. ego uero aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq. defendere. & profecto aut hoc remedium est aegrotae, ac prope desperatae reip. iudicijsq. corruptis, ac contaminatis paucorum uitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionem, iudiciorumq. auctoritatem quam honestissimos, & integerrimos, diligentissimosq. accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus reip. maior est, quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite, ac fortunis suis pertimescere. itaque semper ij diligentissime, laboriosissimeq. accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis uenire arbitrati sunt.

EXPLANATIO

IN *P. Gabinium* } qui Achaiam administrauerat. DEORVM, *hominumq.* } deorum, ob sortem: hominum, ob morem maiorum, qui hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam uoluit esse. QVAE *in amicitiam, populi Romani, ditionemq. essent*, } pro, in amicitia, ditioneq. sic locutus

ſic locutus pro Quinctio : Ex eo tempore res eſſe in uadimonium coepit. Pro lege Manilia : Cum ueſtros portus in praedonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. Animaduertit hoc Gellius lib. I. cap. 7. APVD *quos conſul fuerat*, } ex quibus etiam triumphauit. NVPER } C. Mario, C. Fimbria cos. ut ait Aſconius in Corneliana, ideſt ante annos XXXIII. CN. DOMITIVM } tribunum pl. Sed, Nuper, dixit, habita ratione ſuperiorum temporum. exemplum enim attulerat M. Catonis, qui multis annis ante Domitium fuerat. ſic lib. II. Fecerunt hoc multi apud maiores noſtros, fecit etiam nuper homo clariſſimus Cn. Domitius, qui M. Silanum, conſularem uirum, accuſauit, propter Egritomari, tranſalpini hoſpitis, iniurias. M. SILANO } conſulari, qui cum Cimbris male rem geſſit : unde accuſatus a Domitio. Aſconius in Corneliana. DIEM *dixiſſe* } Diem dicere, eſt id quidem accuſare, ſed in hoc differt, quod accuſant priuati homines, & magiſtratus, diem uero dicunt ſoli magiſtratus : idq. proprium tribunorum pl. fuit. in Bruto : Nec ſane plus frater eius M. Virgilius, qui tribunus pl. L. Sullae imperatori diem dixit. Pro Milone : Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat. Pro Flacco : Adiungis cauſſas inimicitiarum, quod patri L. Flacci, aedili cur. pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. Lib. III. Off. L. Manlio A. F. cum dictator fuiſſet, M. Pomponius tribunus pl. diem dixit, quod is paucos ſibi dies ad dictaturam gerendam addidiſſet. Ep. 2. lib. I. ad Q. fr. Si diem nobis Clodius dixerit, tota Italia concurret. Liuius lib. III. Cum diem Appio Virginius dixiſſet, Appius ſtipatus patricijs iuuenib. in forum deſcendit. Et lib. XXXIIX. Scipioni Africano duo Q. Petillij diem dixerunt. Suetonius in Caeſare : Subornauit etiam, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. Huc ſpectaſſe uidetur Plautus, cum in Capt. dixit :

His diem dicam : irrogabo multam, ut mihi cenas decem
Meo arbitratu dent.

NON *inertiſſimum* : } modeſtius laudare ſe ipſum non potuit : ſicuti cum ſubiungit, Qui uidebatur poſſe defendere. nam, Videbatur, non affirmat. Et cum ait, Fide, diligentiaq. ſua : omiſſa ingenij mentione. Simile illud in uituperando lib. II. Heraclium hominem eſſe maiorem natu, non promptiſſimum. HOMINES } nocentes uidelicet. ADOLESCENTVLOS } idem ſupra. NON *paenitebat*, } fructum enim eius conſuetudinis capiebant maximum ex amore ſociorum : qui nunc afflicti, ac perditi iam non ſalutis ſpem, ſed exitij ſolatium quaerunt. P. LENTVLVS, } auus eius Lentuli, qui cum Catilina coniurauit : ut in Catil. & pro Domo. PRINCEPS *ſenatus* } Princeps ſenatus dicebatur, quem cenſores in recitando primum legiſſent. ſic Princeps equeſtris ordinis, quem in recitandis equitum centurijs primum legiſſent. M'. AQVILLIVS } duo M'. Aquillij fuere, uterque conſularis : prior a P. Lentulo, alter, eius, ut opinor, filius, a L. Fufio accuſatus, &, M. Antonio defendente, ob ſeruilis belli memoriam, ab eo feliciter in Sicilia confecti, liberatus. lib. II. Off. lib. V. in Verrem, lib. II. de Orat. AFRICANVS, } minor, Paulli filius. L. COTTAM } conſularem. defenſum eſſe a Metello Macedonico, ſcriptum eſt in Bruto : ſepties ampliatum, in Valerio : abſolutum, in oratione pro Mur. SIMVLANT *ſeſe mirari* : } non mirantur, ſed ideo mirari ſe ſimulant, quia moleſte ferunt. cur autem, quod Africano licuit, id mihi non liceat, homini paruis opibus, ac facultatibus praedito? PAVCORVM *uitio*, } corruptelam ad paucos redigit : ne uniuerſo ordini ſenatorio, qui tum res indicabat, notam inurat improbitatis. QVAM HONESTISSIMOS, } ad dignitatem refertur. fere enim homines dignitate praediti a turpitudine deterrentur. itaque ſubiungit : Nulla ſalus reip. maior eſt, quam eos, qui alterum accuſant, non minus de laude, de honore, de fama ſua, quam illos, qui accuſantur, de capite, ac fortunis ſuis, pertimeſcere. Haec autem ad excludendum accuſatione Caecilium pertinent.

ORATIO

QVAMOBREM hoc ſtatuere, iudices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla umquam opinio fuerit, nullaq. in hoc ipſo iudicio exſpectatio futura ſit, qui neque, ut ante collectam famam conſeruet, neque, uti reliqui temporis ſpem confirmet, laborat, non nimis hanc cauſſam ſeuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offenſione deperdat, ut turpiſſime flagitioſiſſimeq. diſcedat : nihil de ſuis ueteribus ornamentis requiret. a nobis multos obſides habet populus R. quos ut incolumes conſeruare, tueri, confirmare, ac recuperare poſſimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus : habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus. habet exiſtimationem multo ſudore, labore, uigilijsq. collectam : ut, ſi in hac cauſſa noſtrum officium, ac diligentiam probauerimus, haec, quae dixi, retinere per populum R. incolumia, ac ſalua poſſimus : ſin tantulum offenſum, titubatumq. ſit, ut ea, quae ſingulatim ac diu collecta ſunt, uno tempore uniuerſa perdamus. Quapropter, iudices, ueſtrum eſt, deligere, quem exiſtimetis facillime poſſe magnitudinem cauſſae, ac iudicij ſuſtinere fide, diligentia, conſilio, auctoritate. uos, ſi mihi Q. Caecilium antepoſueritis, ego me dignitate ſuperatum non arbitrabor; populus R. ne tam honeſtam, tam ſeueram, diligentemq. accuſationem neque uobis placuiſſe, neque ordini ueſtro placere arbitretur, prouidete.

EXPLANATIO

De quo *nulla umquam opinio fuerit*, } quem nemo umquam in patronorum numero posuit. Collectam *famam* } quam nullam collegit. Spem } quae de eo nulla est. Non *nimis hanc caussam seuere*, } parum seuere, minus seuere, quam oporteat. Non nimis, uidetur id, quod nimium est, excludere, sed ita minuit, propemodum ut neget. In offensione } si quid peccauerit. Ut turpissime, *flagitiosissimeq. discedat*. } quamuis in accusando Verre turpissime, idest nulla diligentia, & flagitiosissime, idest nulla fide, se gesserit. Sic locutus supra: Cum scelere discedere. Similiter ad Att. Si possum discedere, ne caussa optima in senatu pereat. Idest: *Si possum eum exitum habere*. Veteribus *ornamentis* } quae nulla sunt. Requiret. } amittet. nemo enim amittit, quod non habet. Non *arbitrabor*; } aeque enim & Caecilium noui, & me ipsum. Populus *Romanus* } monet iudices, ut infamiam uitent & suam, & uniuersi ordinis senatorij. Tam *honestam*, } pro Sicilia prouincia contra reum nocentem, ac perditum. Tam *seueram*, } quam exspectare a me potius, quam a Caecilio, debetis. Hoc ad illud opponitur, supra dictum: Non nimis hanc caussam seuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. Neque *uobis placuisse*, } ut a Verre corruptis. Neque *ordini uestro placere* } in eandem suspicionem adducit, si sibi Caecilius proferatur, uniuersum ordinem senatorium, male iam audientem iudiciorum nomine. itaque paullo post de iudiciis inter tres ordines communicandis legem promulgauit: & pertulit L. Aurelius praetor. Providete. } uestra caussa, non mea. nam ego me dignitate superatum non arbitrabor.

IN ACTIONEM I CICERONIS IN VERREM PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

EVERSVS e Sicilia Tullius, quo, post uictum Caecilium, impetratumq. a iudicibus accusandi locum, ad colligendas in Verrem litteras, denunciandaq. testimonia profectus erat, hanc orationem habuit. in qua, sumpto a uita Verris initio, quae ille primus Cn. Carbonis consulis quaestor, deinde Cn. Dolabellae, Ciliciae prouinciae praetoris, legatus, & proquaestor, tum in praetura urbana, postremo in Siciliensi per triennium patrauerat, ita percurrit, ut singulorum tamen criminum magnitudinem patefaciat. Hac narratione Verre in odium iudicum adducto, aggreditur alteram partem; in qua spes Verris ostenditur de caussa in annum sequentem producenda: non solum ut Glabrionem praetorem, singulari praeditum integritate, ac sapientia; simulq. iudices, uiros optimos, atque iustissimos, effugiat, quos pecunia sua corrumpi posse non confidit: uerum etiam, ut ope, auctoritate, studio Q. Hortensij, patroni sui, & Q. Metelli, amicissimi, qui iam designati consules erant, praeterea M. Metello praetore, sui studiosissimo, de pecunijs repetundis quaerente, alijs iudicibus, elabatur. quod si accidat; ijs, quorum culpa suorum scelerum impunitatem Verres erit assecutus; inimicum se, accusatorem, aduersarium odiosum, assiduum, acerbum fore profitetur: sed, ne accidere possit, consilio & ratione iam prouidisse: nolle, quod fieri solet, in explicandis criminibus operam, tempusq. consumere, & oratione perpetua eloquentiae laudem quaerere: nouo se usurum agendi genere, quod unicum esse contra Verris insidias remedium putet, ut eum tabulis, testibus, litteris, auctoritatibus accuset: ita fore, ut, omisso legitimo tempore, ad dicendum dato, testibus ad singula crimina citatis, tota celeriter ad exitum accusatio perducatur. Nec eum fefellit opinio. nam Verres, noua accusandi ratione fractus, ac debilitatus, amissa patrocinij spe, in exsilium sua sponte abijt. Consilij sui exposita necessitate, monet iudices, atque hortatur, operam dent, ut conceptam per aliquot annos, paucorum culpa, turpitudinem, atque infamiam iudiciorum, opportunitate temporis diuinitus dati, in uno reo, omnium, qui umquam in iudicium adducti sint, nocentissimo, pecuniosissimo, audacissimo, sua aequitate, integritate, sapientia deleant, atque tollant. Minas addit: paratum se esse, si Verris opes plus, quam ueritas, legesq. ualuerint, ad corrupti iudicij dedecus omni ui, ac seueritate persequendum. Praetorem Glabrionem ad suscipiendam integritatis, fidei, religionis caussam, liberandum infamia senatum, tuendam domesticam laudem, uehementer excitat: qui ne sibi cum consilio mutetur, quod spectabat Verres, conaturum se, atque effecturum esse confirmat.

M. TVLLII

M · TVLLII · CICERONIS
ACTIO · PRIMA · IN · C · VERREM
ORATIO · V

Vod erat optandum maxime, iudices, & quod unum ad inuidiam uestri ordinis, infamiamq. iudiciorum sedandā maxime pertinebat, id non humano consilio, sed prope diuinitus datum, atque oblatum uobis summo reip. tempore uidetur. inueterauit enim iam opinio, perniciosa reip. uobisq. periculosa, quae non modo Romae, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his iudicijs, quae nunc sint, pecuniosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorumq. uestrorum, cum sint parati, qui concionibus & legibus hanc inuidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo uita, atque factis, omnium iam opinione, damnatus, pecuniae magnitudine, sua spe, ac praedicatione absolutus. Huic ego caussae, iudices, cum summa uoluntate, & exspectatione populi R. actor accessi: non ut augerem inuidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo R. satisfacere exteris nationibus possitis, depeculatorem aerarij, uexatorem Asiae, atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem atque perniciem prouinciae Siciliae. de quo si uos seuere, religioseq. iudicaueritis, auctoritas ea, quae in uobis remanere debet, haerebit. sin istius ingentes diuitiae iudiciorum religionem ueritatemq. perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reip. quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse uideatur. equidem, ut de me confitear, iudices, cum multae mihi a C. Verre insidiae terra mariq. factae sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio, officioq. repulerim; numquam tamen neque tantum periculum mihi adire uisus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. neque tantum me exspectatio accusationis meae, concursusq. tantae multitudinis, quibus ego rebus uehementissime perturbor, commouet; quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, uobis, M. Glabrioni praetori, socijs, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. quod si, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset: uerum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam, ut apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusq. omnibus fecit. semel ait se in uita pertimuisse, tum, cum primum reus a me factus sit: quod, cum e prouincia recens esset, inuidiaq. & infamia non recenti, sed uetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. itaque, cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem, inuenit iste, qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet: non ut idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & uigilijs consecutus sum: etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq. literas, iniuriasq. cognoscerem: ut perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret.

EXPLANATIO

VOD *erat optandum* } quid enim optabilius ordini senatorio, quam accusationem dari, qua conceptam per annos decem turpitudinem, infamiamq. iudiciorum delere liceat, ac tollere? MAXIME } uenustatis quiddam habet, Quod erat optandum maxime, & quod unum ad inuidiam uestri ordinis, infamiamq. iudiciorum sedandam maxime pertinebat. aures enim interdum delectat iteratio eiusdem uerbi. IVDICIORVM } quae cum ab equestri ordine lege C. Gracchi administrarentur, L. Sulla uictor ea transtulit ad senatum. SVMMO *reip. tempore* } extremo: cum id resp. uehementer postulabat. VOBISQ. *periculosa*, } timendum enim, ne propterea equestris ordo ad iudicandum uocetur. QVAE *nunc sint*, } quae nunc per senatores fiunt. CONCIONIBVS, } tribunos pl. significat, occasionem semper aliquam aucupantes de senatorio ordine detrahendi. LEGIBVS } de iudicijs ad equites transferendis. quam legem tulit hoc anno L. Cotta praetor: de quo sic lib. III. Quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui remp. negat stare posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? NON VT *augerem inuidiam ordinis*, } non ut praeuaricarer: non ut quemquam aut ipse corrumperem, aut a reo, eiusue suffragatoribus corrumpi sinerem. quae commissa sunt antea, magna uestri ordinis inuidia, cum eiusmodi caussae a pueris nobilibus, quos elusit Hortensius, uel a quadruplatoribus, quos idem non sine caussa semper contempsit, agerentur. DEPECVLATOREM *aerarij*, } cum esset Cn. Carbonis consulis quaestor. lib. I. in Verrem. VEXATOREM *Asiae, atque Pamphyliae*, } cum legatus, & proquaestor Dolabellae. Asia enim hic pro Cilicia, Dolabellae prouincia, ponitur, ut lib. I. Hi sunt anni consumpti in quaestura, & legatione Asiatica. Ibidem: Cum Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu

Dolabellae

Dolabellae fuisse una cum isto Sami. Et infra: Cum tibi se tota Asia spoliandam ac uexandam tradidisset; cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia; contentus his tam optimis rebus non fuisti? Lib. III. Qui sociorum iniurijs, prouinciarumq. incommodis doleat; is in te non expilatione Asiae, uexatione Pampyliae, squalore & lacrymis Siciliae concitetur? IVRIS *urbani* ❵ cum praetor urbanus. PROVINCIAE *Siciliae.* ❵ cum ei praetor per triennium praefuit. IN VOBIS *remanere* ❵ non ad alium ordinem transferri. HAERBEIT: ❵ permanebit, non auferetur. Minatur tacite mutationem iudiciorum, si Verres absoluatur. RELIGIONEM, *ueritatemq.* ❵ cum dixerit: Si uos seuere, religioseq. iudicaueritis: hic subiungendum uidetur, Religionem, seueritatemq. ut eadem referantur. Et infra: Nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Nec me tamen fugit, ueritatem pro iustitia, ac seueritate solere usurpari, ut lib. IV. Agitur existimatio, ueritasq. iudiciorum. Et pro Quinctio: Cum in tuam, C. Aquilli, fidem, ueritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit. Religionem autem a iudicibus postulat, quia iurati sententiam ferebant. Infra: Suscipe caussam religionis. Et lib. II. Si facultatem uere atque honeste iudicandi fide & diligentia mea fecero. Quare, si cui, Veritatem, placet; aut si quis, Vere, religioseq. supra legere maluerit, ut locus loco ijsdem uerbis respondeat: non contendam. TERRA, *mariq.* ❵ cum e Sicilia, collectis tabulis, litteris, auctoritatibus, in Verrem, Romam redijt. Insidias alias, eius uidelicet existimationi factas, & praemia praeuaricationis proposita, non putabit hic significari, qui perpendet quod proxime sequitur, Quas partim &c. quod ideo dictum uolui, quia mihi uerba Pediani scrupulum iniecerunt. Transijt autem a Vibone Veliam, ut eas insidias uitaret. Lib. II. A Vibone Veliam paruulo nauigio, inter fugitiuorum, ac praedonum, ac tua tela uenissem. QVI *ista dictitat,* ❵ oratoris est, ea dicentem reum inducere, quae iudices illi infensos, inimicosq. reddant. hoc artificio saepe Cicero utitur: ut infert: Semel ait se in uita pertimuisse. Et paullo post: Vt hoc palam dictitet, non sine caussa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam tantum in pecunia praesidium experiatur esse. NON *recens* ❵ argute. Recens quidem ipse erat prouincia, non tamen recens ea, qua flagrabat, inuidia. FLAGRARET, ❵ apud iudices, populumq. Romanum cum hoc uerbo consentit illud supra: Qui hanc inuidiam senatus inflammare conentur. TEMPVS *alienum* ❵ quia reus a me factus esset: quo actore, non erat, quod in suis diuitijs ullam spem collocaret: cum ego is essem, cuius diligentia nefarijs illius insidiis posset occurere. PEREXIGVAM ❵ centum & decem dies. lib. I. BIDVO *breuiorem* ❵ centum & octo dies. POSTVLARET: ❵ ut ita mihi uel agendi locus adimeretur; uel, si ille, id quod accidit, neminem accusaret, saltem mihi dies multos, ad agendum in primis oppositos, eriperet, dum illius ex Achaia reditus exspectaretur, quem exspectari necesse erat, quia breuiorem, quam ego, diem inquirendi postulasset. Prior autem accusabat is, qui breuiorem ad inquirendum diem postulauerat. cuius generis exemplum hoc est apud Pedianum. Caepio Scaurum reum fecit repetundarum. Scaurus tanta fuit constantia animi, & magnitudine, ut Caepionem contra reum detulerit; & breuiore die inquisitionis accepta, effecerit, ut ille prior caussam diceret. Verrem ille Achaicus inquisitor neminem accusare cogitauit; quod res ipsa ostendit; sed Ciceroni tempus eripere. quam iniuriam lib. I. queritur his uerbis: Interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi centum & decem dies solos in Siciliam postulassem, centum & octo sibi in Achaiam postularet: menses mihi tres cum eripuissetis, ad agendum maxime appositos; reliquum omne tempus huius anni me uobis remissurum putastis. NON VT *idem conficeret,* ❵ qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postulauit, non id ei propositum fuit, quod ego meo labore, meisq. uigilijs in Sicilia praestiti, ut in Achaia inuestigaret, & colligeret ea, quae ad reum condemnandum pertinebant: non enim accusare quemquam uoluit: sed id spectauit, a Verre scilicet inductus, ut mihi tempus eriperet. NON QVI *reum suum adduceret,* ❵ non qui reuera accusare eum uellet, quem reum fecisset; & cuius caussa tempus illud in Achaiam eundi postulasset: sed qui reditus meum tempus obsideret, idest, obsisteret, atque impediret, ne ego ante ad agendam caussam possem accedere, quam illi centum & octo dies, ab ipso in Achaiam postulati, omnes praeterijssent. lib I.

ORATIO

NVNC homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium uenire, ut non modo in auribus uestris, sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim: uidet senatores multos esse testes audaciae suae: uidet multos equites R. frequentes praeterea ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: uidet etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conuenisse. quae cum ita sint; usque eo de omnibus bonis male existimat; usque eo senatoria iudicia perdita profligataq. esse arbitratur; ut hoc palam dictitet, non sine caussa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam tantum in pecunia praesidium experiatur esse. sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudicij sui, quo cetera facilius emere posset, ut, quoniam criminum uim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. quod, si non modo in caussa, uerum in aliquo honesto praesidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia spem aliquam collocasset: profecto non haec omnia colligeret, atque aucuparetur; non usque eo despiceret, contemneretq. ordinem senatorium, ut arbitratu eius diligeretur ex senatu qui reus fieret, qui, dum hic, quae opus essent, compararet, caussam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iste speret, & quo animum intendat; facile

perspicio: quamobrem uero se confidat aliquid perficere posse hoc praetore, & hoc consilio, intelligere non possum. unum illud intelligo, quod populus R. in reiectione iudicum iudicauit; ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia poneret; hoc erepto praesidio, ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur. etenim, quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi, & copia, quae istius uitam tot uitijs flagitijsq. conuictam, iampridem omnium uoluntate, iudicioq. damnatum, aliqua ex parte possit defendere?

EXPLANATIO

NVNC} alia Verris malitia. HOMO *audacissimus, atque amentissimus*} uitijs plus est in amentia, quam in audacia. nam audacia non deseritur a mente: amentia uero furor est, unde abest omnis ratio, & a quo homines ad omne facinus, inopia mentis, & cogitationis, impelluntur. pertinet ad hanc significationem, quod lib. I. dicitur: Quae, malum, est ista tanta audacia, atque amentia? Et lib. III. An tu decumas, homo audacissime, atque amentissime, uendidisti? Ibidem infra: His te litteris homo audacissime, atque amentissime iugulatum sentis? Et lib. IV. Audite etiam singularem eius cupiditatem, audaciam, amentiam, in is praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem uiolari fas fuit. HOC *cogitat*,} id, quod infra palam eum dictitatem inducit, ideo se tempus emisse iudicij sui, quo cetera posset facilius emere. NON MODO *in auribus uestris, sed in oculis omnium*} quod ab accusatore postulari, dixit in Diuin. his uerbis: In mentem tibi non uenit, quid negotij sit, caussam publicam sustinere? uitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, conspectuq. omnium exponere? ESSE *testes audaciae suae*:} quibus insignes fecerit iniurias in Sicilia. AB AMICISSIMIS *ciuitatibus*.} amicissimis populi Romani. PERDITA, *profligataq.*} uidetur, quod Asconius quoque animaduertit, plus hic esse, Profligata, quam Perdita: cum tamen profligata recuperari possint, perdita non possint itaque alibi idem Cicero Profligata primum, deinde, ad maiorem uim indicandam, Perdita subiecit, ut pro Amerino: Omnia in eo ad perniciem profligata, atque perdita. Et in Verrem. lib. III. Profligatissimus omnium mortalium, ac perditissimus. TEMPVS *emisse iudicij sui*,} pecunia effecisse, ut res ita duceretur, ut anno sequenti apud M. Metellum, sui amantissimum, cui quaestio repetundarum obtigerat, caussa diceretur. CETERA} iudices ipsos, qui tunc erunt. FACILIVS} facilius anno sequenti: quod hoc anno, tali praetore, tali consilio, non modo difficilius esset, uerum etiam fieri nullo modo posse uideretur. VIM *criminum*} quae a me proferentur. PROCELLAM *temporis*} impendentem ab optimo praetore, optimisq. iudicibus. Et apte, Procellam, quia dixerat, Subterfugere: ut translationem absoluat. IN CAVSSA,} in sua innocentia. NON HAEC *omnia colligeret*,} quae colligit ad caussae tempus extrahendum. ARBITRATV *eius*} uel nocens, uel innocens. QVI *reus fieret*,} ab illo, qui sibi in Achaiam biduo breuiorem, quam ego in Siciliam, diem postulauit. DVM HIC, *quae opus essent, compararet*,} quae opus essent ad protrahendum actionis meae tempus, aut ad corrumpendum iudicium: quod eum sperare miror, hoc praetore, & hoc consilio. IN REIECTIONE *iudicum*} utrimque iudices reijciebantur; sed Verres, qui maxime iustitiae laude praestabant, eos reiecit. Lib. I.

ORATIO

CVIVS ut adolescentiae maculas, ignominiasq. praeteream, quaestura, primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo pecunia publica? nudatum, & proditum consulem? desertum exercitum? relictam prouinciam? sortis necessitudinem, religionemq. uiolatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius, & Pamphiliae: quibus in prouincijs multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus est; cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit & instaurauit quaestorium; cum eum, cui legatus, & proquaestor fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius praetura urbana aedium sacrarum fuit, publicorumq. operum depopulatio: simul in iure dicendo, bonorum possessionumq. cōtra omnium instituta addictio, & condonatio. iam uero omnium uitiorum suorum plurima, & maxima constituit monumenta, & indicia in prouincia Sicilia: quam iste per triennium ita uexauit, ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, uix autem per multos annos, innocentesq. praetores aliqua ex parte recreari aliquādo posse uideatur. hoc praetore Siculi neque suas leges, neque nostra S. C. neque communia iura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudicata est: nulla res cuiusquam tam patrita, atque auita fuit, quae non ab eo, imperio istius, abiudicaretur. innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis nouo nefarioq. instituto coactae: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, honestissimi, atque integerrimi, absentes rei facti, indicta caussa damnati, & eiecti: portus munitissimi, maximae tutissimaeq. urbes piratis, praedonibusq. patefactae: nautae, militesq. Siculorum, socij nostri, atque amici fame necati: classes optimae, atque opportunissimae cū magna ignominia populi R. amissae, & perditae. idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse uoluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum,

peratorum, quae uictores ciuitatibus Siculis aut dederunt, spoliauit, nudauitq. omnia. neque hoc solum in statuis publicis, ornamentisq. fecit: sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, depeculatus est; deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre, atque antiquo artificio factus uideretur, reliquit. In stupris uero, & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesq. suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina praetermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. neque enim mihi uidetur haec multitudo, quae ad audiendum conuenit, cognoscere ex me caussam uoluisse, sed ea, quae scit, mecum recognoscere. quae cum ita sint: iste, homo amens, ac perditus, alia mecum ratione pugnat: non id agit, ut alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat, his se rebus confidere: sed uideo, quid agat: neque enim agit occultissime: proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium, nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt; quam adiuuant, quod noti sunt. simulat se eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam iamdiu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus; & quid moliatur; breuiter iam, iudices, exponam: sed prius; ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso cognoscite.

EXPLANATIO

ADOLESCENTIAE *maculas,*] quae leuiora sunt, aut etiam ignorantur, ea fingit orator a se praeteriri: ut lib. I.: Nihil a me de pueritiae suae flagitijs, peccatisq. audiet. Et paullo post: Lucretur indicia ueteris infamiae: patiatur eius uitae reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere. Et in Vatinium: Atque illud tenebricosissimum tempus iuuentutis tuae patiar latere. CN. CARBONEM] iterum consulem. Lib. I. Quaestor Cn. Papirio consuli fuisti abhinc annos quattuordecim. RELICTAM *prouinciam*] hanc historiam exposuit pluribus uerbis lib. I. RELIGIONEMQ.] quam cum necessitudine sors affert. In Diuin. Commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem, morem maiorum, sortis religionem. LEGATIO] cum Dolabella. ASIAE] cui Nero praeerat: in qua, & in Achaia, (per has enim prouincias in suam prouinciam Ciliciam proficiscens cum Dollabella transijt; ac postea quoque e Cilicia in Asiam redijt) quae scelera Verres commiserit, lib. I. narrauit. QVAESTORIVM:] qualis in Carbonem fuit; cui quaestor erat: talem se praebuit in Dolabellam, cui legatus, & proquaestor fuerat: ut consulem prodiderat, ita praetorem prodidit. IN IIS *ipsis periculis*] cum accusaretur a Scauro. OPPVGNAVIT, *ac prodidit.*] lib. I. M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit. AEDIVM *sacrarum, publicorumq. operum*] quae ad curam praetoris urbani pertinebant. Lib. I. ADDICTIO,] addixit, ac tradidit quibus uoluit, pro imperio, neglectis aliorum praetorum institutis. TENVERVNT.] contra Verris libidinem Siculis neque suae leges, neque nostra S. C. ne communia quidem iura opem ullam attulerunt. IMPRVDENTIAM *subterfugit,*] recte sic, non, ut alijs placuit, Impudentia. Propter imprudentiam, inquit, Verris, aut propter eiusdem satietatem, aliquid Siculis relictum est. Proprie uero, & eleganter, Subterfugit imprudentiam, Superfuit satietati. Nec minus eleganter lib. III. eodem sensu: Quibus quod cum aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit. AD NVTVM *istius,*] praetor enim ipse non iudicabat, sed recuperatores dabat, a quibus iudicetur. ij uero ad nutum Verris omnia iudicarunt. EX *oratorum bonis*] percurrit hic breuiter, quae fusius exponit in accusatione, suis locis. REGVM] Agathoclis, & Hieronis. AVT *dederunt, aut reddiderunt.*] dedit, idest conseruauit Marcellus, Syracusis captis: quae uero Carthaginienses e Sicilia asportauerant, ea, illis deuictis, in Siciliam relata suis sedibus restituit maior Africanus. DEVM *denique nullum Siculis,*] in Diuin. Sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere; quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. AT ENIM *haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint omnibus.*] obiectio per ironiam duobus modis inducitur, uel cum, At enim, ut hic, & in Diuin. At enim solum: idest, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud, credo, obscurum, a quo Verres minime se accusari uelit. Vel cum, At credo, ut lib. I. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: Ceterae libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. PROPONIT] in quo simulat: nam aliud quiddam iamdiu machinatur. INANIA *nomina*] quasi uirtus absit. Ad Appium: Quaeso, etiam ne tu has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, summa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem quae est uirtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem ualere apud me plus, quam ornamenta uirtutis, existimas? cum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima: tamen ista uestra nomina numquam sum admiratus: uiros eos, qui ea uobis reliquissent, magnos arbitrabar. NOBILITATIS] hominum nobilium, qui Verri fauebant. ij erant, Q. Hortensius, patronus eius, consul designatus; tres Metelli; quorum Quinctus consul erat designatus; Marcus, praetor designatus; Lucius, Siciliae praeerat; C. Curio, consularis; Q. Metellus Pius Scipio, a Metello Pio, Numidici filio, adoptatus, qui postea Magni Pompeij socer fuit. quamquam non unus ei suffragatus est Scipio, sed Scipiones omnes, propter gentilitatem: erat enim Corneliae gentis Verres.

hoc & Pedianus in Diuinationis procemio significat, ut plurium Metellorum, sic plurium quoque Scipionum, qui Verrem defenderent, mentione facta. Accessit, inquit, non ignobilis futura de Verre uictoria, qui a Metellis, Scipionibus, & multis alijs nobilibus uiris, & praecipue ab Hortensio ipso defenderetur. HOMINVM *arrogantium*,] nihil uerius. nam arrogantia, & superbia, commune nobilitatis malum est. Lib. I. Tantum dicam, paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes: Et Sallustius in Iug. Metellum Numidicum, alioqui uirum integerrimum, communi nobilitatis malo superbia laborasse dicit. QVOD *noti sunt*] idest infames. nam Notus opponitur Nobili: ut pro Coelio: Res est omnis in hac caussa, iudices, cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota. Et pro Flacco: Homines apud nos noti, inter suos nobiles.

ORATIO

VT primum e prouincia rediit, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. ea mansit in condicione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. postea quam reiectio iudicum facta est: quod & in sortitione, istius spem fortuna populi R. & in reiiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat; renunciata est tota conductio. praeclare se res habebat: libelli nominum uestrorum, consiliiq. huius in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullae sordes uidebantur his sententijs allini posse: cum iste repente ex alacri, atque laeto sic erat humilis, atque demissus, ut non modo populo R. sed etiam sibi ipse condemnatus uideretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa uetera consilia pecunia maiore repetuntur, eaedemq. uestrae famae, fortunisq. omnium insidiae per eosdem homines comparantur. quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento, indicioq. patefacta est, post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore peruenimus. nam, ut Hortensius, consul designatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia, a multitudine; sic obuiam casu ei multitudini C. Curio. quem ego hominem honoris potius, quam contumeliae caussa nominatum uolo. etenim ea dicam, quae ille si commemorari uoluisset, non tanto in conuentu, tam aperte, palamq. dixisset: quae tamen a me pedetentim, cauteq. dicentur, ut amicitiae nostrae, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsq. eius, qui tum aderant, uerbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur, immo uero, ut quisque me uiderat, narrabat. alijs illud indignum, alijs ridiculum uidebatur: ridiculum ijs, qui istius caussam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus, positam arbitrabantur: indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam & perspicue nulla esse iudicia: qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae priuataeq. litterae Romae sunt, nihil ne id ualebit? nihil, inuito consule designato. Quid iudices? non crimina; non testes, non existimationem populi R. sequentur? non: omnia in unius potestate, ac moderatione uertentur. Vere loquar, iudices. uehementer me haec res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur: iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim, quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius perditi subita laetitia, quam hominis amplissimi noua gratulatio, commouebat. Cupiebam dissimulare, me id moleste ferre: cupiebam animi dolorem uultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, ut is de pecunijs repetundis quaereret; nunciatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is quoque domum mitteret, qui uxori suae nunciarent. sane ne haec quidem res mihi placebat: neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam: unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam, fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quoddam senatore ad equitem R. esse translatos: ex his quasi x fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine: diuisores omnium tribuum noctu ad istum uocatos. ex quibus quidam, qui se omnia mea caussa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me uenit: demonstrat, qua iste oratione usus esset: commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset, & iam antea, cum ipse praeturam petisset, & proximis consularibus, praetorijsq. comitiis: deinde esse pollicitum quantum uellent pecuniae, si me aedilitate deiecissent: hic alios negasse audere; alios respondisse, non putare perfici posse: inuentum tamen esse fortem amicum, ex eadem familia, Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum, atque amicum, qui, HS quingentis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur: & fuisse tamen nonnullos, qui se una facturos esse dicerent. quae cum ita essent: sane beneuolo animo me, ut magnopere cauerem, praemonebat. Solicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere, quae ad iudicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo seruire, propter iudicium non licebat. minari denique diuisoribus, ratio non erat, propterea quod eos intelligere uidebam, me hoc iudicio districtum, atque obligatum futurum. atque hoc ipso tempore Siculis denunciatum esse audio, pri-

mum ab

mum ab Hortensio, domum ad illum ut uenirent: Siculos sane in eo liberos fuisse; qui, quamobrem accerserentur, cum intelligerent, non uenissent, interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. cursare iste, homo potens, cum filio blando, & gratioso circum tribus: paternos amicos, hoc est diuisores, appellare omnes, & conuenire. quod cum esset intellectum, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus R. ut, cuius diuitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. postea quam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis uacuo, ac soluto nihil aliud, nisi de iudicio, agere, & cogitare. reperio, iudices, haec ab istis consilia inita, & constituta, ut, quacumque opus esse ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem caussa dicere- 2
tur: in eo esse haec commoda, primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem, non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite: dedit enim praerogatiuam suae uoluntatis eiusmodi, ut isti pro praerogatiuis iam reddidisse uideatur.

EXPLANATIO

REDEMPTIO *est huius iudicij facta*] dedit negotium corrumpendi peritis hominibus, qui sibi iudices emerent; facta uero iudicum sortitione, & reiectione, cum ij iudices remansissent, apud quos religio, & ueritas plus, quam pecunia, posse uideretur, renunciata est a redemptoribus, de corruptione desperantibus, tota illa conductio. IN SORTITIONE] conscribebantur e senatu iudices. eorum nominibus in urnam coniectis, praetor urbanus eum numerum sortiebatur, qui necessarius esset. sortitionem reiectio, reiectionem subsortitio sequebatur. FORTVNA] fortunae munus fuit, quod optimi senatores, de Verre iudicaturi, ex urna sunt educti. MEA *diligentia*] quia, si quis mihi suspectior esset, eum reieci. NVLLA *nota, nullus color, nullae sordes*] acerbe in Hortensium: cuius opera, corrupto iudicio, discoloribus ceris tabellas absoluentium iudicum notatas fuisse, dixit in Diuin. HIS *sententijs*] talium iudicum. COMITIIS *consularibus factis*,] VI. Kal. Sext. accusationis uero primus dies fuit nonae Sext. ut infra: Nonae sunt hodie Sextiles. C. CVRIO] pater eius, qui Caesaris partes ciuili bello defendens, in Africa perijt. PEDETENTIM,] non impulsus odio, non incitatus iracundia, sic prorsus, ut de meo nihil addam. IN TVRBA] quae Hortensium e campo domum reducebat. QVID *igitur? quod tota Sicilia*,] tota haec inducitur narratio ad iudicum animos contra Hortensij, consulis designati, pro Verre pugnantis, gratiam, auctoritatemq. confirmandos. NEGOTIATORES,] ciues Romani. NIHIL, *inuito consule designato*.] loquitur ex persona Verris amicorum. MODERATIONE] gubernatione, administratione. ITA *loquebatur*:] non quae supra dicta sunt, quae ab ijs, qui Verri fauerent, dicta finguntur: sed quae subijciuntur statim. HOMINIS *amplissimi*] Curionis, consularis, & triumphalis. IN HAC *sorte*] M. Metelli: cum is non hoc anno, sed sequenti, quaesiturus esset de repetundis. CVM *pecunia Siciliensi*] quam Verres in Sicilia furatus, tradidit senatori, ut is eam ad equitem Romanum, exercitatum in primis in pecunia tribubus diuidēda, transferret. COMITIORVM *meorum nomine*:] ut aedilitate deijceret. Aedilis designatus erat, cum haec diceret: ut infra. DIVISORES *omnium tribuum*] qui in legibus permittebantur. unde illud in epist. ad Att. l. I. Sextus, pater eius, nummos uobis diuidere solebat. Plautus etiam in Aul. Diuidere nummos in uiros. CONSVLARIBVS, *praetorijsq.*] ut Hortensius & Q. Metellus consules, M. Metellus praetor designaretur. SI ME *aedilitate deiecissent*:] aedilicia comitia post consularia, praetoriaq. fiebant. FORTEM] qui auderet negotium suscipere. ROMILIA] tribu: de qua, & reliquis iam diximus. DISCIPVLVM] in nummis populo, etiam contra leges, diuidendis. HS QVINGENTIS *millibus*] scutatorum quindecim millibus. MINABANTVR.] uerebar, ne quem corrumperent. RATIO *non erat*,] nihil enim profecissem: cum intelligerent, occupatum me iudicio repetundarum eos accusare non posse. BLANDO, *& gratioso*] laudare uidetur, & uituperat. probos enim adolescentes blanditiae, lasciuarum mulierum propriae, non decent. gratiam uero significat aetatis flore collectam. quo spectat illud lib. II. Syracusana ciuitas dedit ipsi statuam: & honos: & patri: bella haec pietatis, & quaestuosa simulatio: & filio: ferri hoc potest: hunc enim puerum non oderunt. FECIT *animo libentissimo populus Romanus, ut*,] sic locutus & lib. II. Fecerunt, ut me, cuius fidem, continentiamq. cognouerant, prope de uitae meae statu dolore ac lacrymis suis deducerent. Alibi. DE FIDE] fingit Verrem praeuaricationis praemia sibi detulisse. POSTEA QVAM] postea quam aedilis designatus sum. PRAEROGATIVAM] significationem, & indicium. PRO *praerogatiuis*] quas ei Verres comitijs consularibus pecunia sua dederat. Iocatur in ambigua significatione praerogatiuae. Bina comitia, utraque tributa, de ijsdem candidatis fieri solita, & ideo praerogatiuas duas hic significari, unam, quae primis, alteram quae secundis comitijs suffragium ferret, quarum iudicium reliquae fere tribus omnes sequerentur, in Pediano legimus. quod probari posse uix puto. nam hic non de tributis comitijs, quibus creabantur minores magistratus, sed de centuriatis, qua maiores, agi constat. itaque praerogatiuas centurias, non tribus, a Cicerone dici arbitror, unam, qua comitijs consularibus creatus est consul Q. Metellus, alteram, qua praetoris frater eius M. Metellus praetor. ijsdem enim comitijs consules, & praetores, qui maiores erant magistratus, creabantur.

ORATIO

AN me taciturum tantis de rebus existimauistis? & in tanto reip. existimationisq. meae periculo cuiquam consulturum potius, quam officio, & dignitati meae? Accersit alter consul designatus Siculos: ueniunt non nulli; propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia: cum iis ita loquitur, se consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse prouisum. Quid est, quaeso, Metelle iudicium corrumpere, si hoc non est, testes, praesertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & duorum praetorum potestate? quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditissimum, atque alienissimum de officio, ac dignitate decedis, & committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, uerum esse uideatur? nam hoc Verrem dicere aiebant: te non fato, ut ceteros ex uestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo igitur consules, & quaesitor erunt ex illius uoluntate. non solum effugiemus, inquit, hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium seruientem populi existimationi, M'. Glabrionem: accedet nobis etiam illud: iudex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum grauiter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex kal. Ian. non habebimus, Q. Manlium, & Q. Cornificium, duos seuerissimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni pl. tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis, & integer, magistratum ineat necesse est nonis Dec. M. Crepereius, ex acerrima illa equestri familia, & disciplina; L. Cassius, ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima; Cn. Tremellius, homo summa religione, & diligentia; tres hi, homines ueteres, tribuni militares sunt designati; ex kal. Ian. non iudicabunt. subsortiemur etiam in M. Metelli locum; quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. ita secundum kal. Ian. & praetore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamq. iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemq. eludemus.

EXPLANATIO

ACCERSIT *alter consul designatus Siculos:* } haec est praerogatiua, quam supra datam a Q. Metello dixit. ERVNT *ex illius uoluntate.* } anno sequenti. COLLEGA *nostri accusatoris,* } aedilis cur. cum Tullio designatus: itaque, cum inierit magistratum, aedilicio districtus munere iudex esse non poterit. IN REBVS *iudicandis* } modus loquendi, pro, In iudicando. Infra: Eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse. Et: Si in rebus iudicandis populi Romani existimationi satisfacere uoluissent. Et: Alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. Et lib. II. Parcite, & conseruate; ut sit, qui uobiscum res iudicet. Ibidem: Quos ij, qui seueriora iudicia desiderent, arbitrentur res iudicare oportere. Et alibi saepissime. IN IVNIANO *consilio* } cum Oppianicus, iudice quaestionis Iunio, damnatus est. tunc enim Caesonius iudex & uacauit ipse culpa, &, qui corrupti erant iudices, ut Stalenus, Bulbus, Gutta, eos indicauit. pro Cluentio. IVDICES *non habebimus.* } non modo post Kal. Ian. sed etiam post IV. id. Dec. quo die magistratum inibant tribuni pl. ut docet Dionysius. TRISTIS, *& integer,* } seuerus, & probus. ornat eum eadem laude, qua duos superiores. NONIS *Dec.* } & hunc tribunum pl. esse designatum, Pedianus ostendit: sed miror primum magistratus diem non eundem esse, quem Dionysius assignat. ILLA *equestri familia,* } equestri loco natum. nam nunc senatorem esse Crepereium, ex eo liquet, quia iudex est. DISCIPLINA } iudicandi, tum, cum iudicia penes equestrem ordinem erant. EX FAMILIA *ad iudicandum seuerissima;* } ex qua fuit ille Cassius, de quo sic in orat. pro Sex. Roscio: L. Cassius ille, quem populus Romanus uerissimum, & sapientissimum iudicem putabat, identidem in caussis quaerere solebat, cui bono fuisset. HOMINES *ueteres,* } antiquae seueritatis in iudicando. METELLI } praetoris designati, cui quaestio de repetundis obuenerat.

OR TIO

NONAE sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire coepistis. hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo, & excusando facile ad ludos Victoriae: cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt: ita, defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum praetorem esse uenturam. quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. nunc tamen eo animo sum, ut eo iudice, quam praetore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere.

Nunc

Nunc ego, iudices, iam uos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo, si utar ad dicendum meo legitimo tempore: mei laboris, industriae, diligentiaeq. capiam fructum, & ex accusatione perficiam, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, uigilantior, compositior ad iudicium uenisse uideatur. sed in hac laude industriae meae, reus ne elabatur, summum periculum est. quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus: nunc hominem tabulis, testibus, priuatis, publicisq. litteris, auctoritatibusq. accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac caussa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus, operam consumerem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti non tam ex tua natura, quam ex istius tempore, & caussa, malitiose e necesse est, istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias; mea, ut ante primos ludos comperendinem. ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium. uerum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est.

EXPLANATIO

DECEM *dies* } qui cum tam pauci sint, a me quidem perorari, sed agi utrimque caussa non poterit. Infra. LVDOS *votiuos* } ob Sertorium diuictum. CONTINVO } oratorie. nam; quattriduo interiecto, consequebantur. PROPE XL } XXXIIX erant, ut fasti dierum ueteres declarant. nam ludi Romani, pr. non. Sept. commissi, pr. id. absoluebantur. ita dies nouem auferebant. In factis ueterum dierum post hos ludos Romanos, biduo interiecto, alij ludi Romani, in circo per quinque continuos dies habiti, leguntur: quos arbitror institutos esse post hoc tempus, quo Verres accusatus est. aliqui Cicero eos ante ludos Victoriae nominasset. nec uero nominari possunt, cum Cicero dicat, Prope XL diebus interpositis: qui plures essent, quam XL, si ad eos accederent quinque dies, aut etiam quattuor. nam quinctus post annos multos additus est in honorem Caesaris dictatoris: ut in Phil. II. scriptum est. Praeterea, quod infra dicitur: Tua ratio est, ut post binos ludos mihi respondere incipias, ostendit, binos tantum, non trinos esse ludos a nonis Sext. ad ludos Victoriae. QVAE A ME *dicta erunt*, } dicta diebus illis, qui sunt ante ludos uotiuos, & qui post, ante Romanos. LVDOS *Victoriae*, } qui committebantur VI. Kal. Oct. & per quinque dies fiebant. instituit eos L. Sulla, Telesino Samnitum duce, dubia pugna uicto. Velleius lib. II. PLEBEIOS *esse coniunctos*, } & hoc oratorie. quattriduum enim interest. AVT *nulli, aut pauci* } propter ferias, festosq. dies. ep. r. lib. II. ad Q. fr. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri, sub dies festos. De ferijs autem, festisq. simul diebus, lib. II. de leg. Feriarum, festorumq. dierum ratio in liberis requietem habet litium, & iurgiorum, in seruis operum, ac laborum. IVRATO *suam*, } iudices iurabant, praetor non iurabat. RES *omnis mihi tecum erit, Hortensi.* } hoc quale sit, interpretatur infra pluribus uerbis. BINOS *ludos* } uotiuos, & Romanos. COMPERENDINEM. } ut acta semel utrimque caussa, iterum utrimque agatur. nam ea comperendinatio est. actione priore defensor accusatori respondebat, posteriore defensori accusator. ita bis uterque caussam agebat, sed accusator primus, & ultimus. quae colliguntur ex lib. I. Hoc autem non oratione perpetua, sed testibus ad singula crimina editis, Cicero consecutus est: qua arte facultatem ademit Hortensio caussa protrahendae: cum in testibus interrogandis haerere, & consistere cogeretur. & ipse Verres, cui consilia non procederent, sponte in exsilium discessit.

ORATIO

EGO cum hanc caussam Siculorum rogatu recepissem; idq. mihi amplum, & praeclarum existimassem, eos uelle meae fidei, diligentiaeq. periculum facere, qui innocentiae, abstinentiaeq. fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in remp. uoluntatem populus Rom. perspicere posset. nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuq. meo uidebatur, istum a me in iudicium, iam omnium iudicio condemnatum, uocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudicijs usus es, etiam in istius hominis desperati caussa interponeretur. nunc uero, quoniam haec te omnis dominatio, regnumq. iudiciorum tantopere delectat; & sunt homines, quos libidinis, infamiaeq. suae neque pudeat, neque taedeat; qui quasi de industria in odium offensionemq. populi R. irruere uideantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, uerumtamen dignum, in quo omnes neruos aetatis, industriaeq. meae contenderem. quoniam totus ordo, paucorum improbitate, & audacia, premitur, & urgetur infamia iudiciorum: profiteor, huic generi hominum me inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus R. ex Kal. Ian. secum agere de rep. ac de hominibus improbis uoluit. hoc munus aedilitatis meae populo R. amplissimum, pulcherrimumq. polliceor. moneo, praedico, ante denuncio: qui aut deponere, aut accipere, aut recipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse, quiq. ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt,

abstineant

abstineant in hoc iudicio manus, animosq. ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem aedilis, hoc est paullo amplius, quam priuatus. tamen haec huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo R. grata, atque iucunda, ut ipse consul in hac caussa prae me minus etiam, si fieri possit, quam priuatus, esse uideatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quae intra decem annos, postea quam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioseq. facta sunt. cognoscet ex me populus R. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos nullo iudice equite R. iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quod, iudicijs ad senatorium ordinem translatis, sublataq. populi R. in unumquemque nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies praetorium hominem honeste non posse damnari: quid sit; quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio praetore, de pecunijs repetundis, lis aestimata sit eo nomine; quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui, C. Verre praetore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita caussa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, ut reum damnaret. Iam uero, quo modo illam labem, ignominiam, calamitatemq. totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, ut discoloribus signis, iuratorum hominum sententiae notarentur.

EXPLANATIO

PERICVLVM *facere*, } in accusando Verre. INNOCENTIAE, *abstinentiaeq.* } in prouincia, cum apud eos quaestor fuit. SVNT *homines*, } iudices eos designat, qui de sua infamia, deq. odio & offensione populi Romani minimum laborentes; religionem, fidem, ueritatem pecunia uenderent. IRRVERE } cum impetu, nullo pudore, nullo metu legum retenti. EX EO *loco*, } e Rostris. POTENTIAM, } nobiles quosdam, Verri suffragantes, carpit, Curionem, Scipionem, Hortensium, duos Metellos. IMPVDENTIAM } in corrumpendo. AGENTVR, } ut ab accusatore. TRANSLATA } a Sulla. PROPE *quinquaginta* } auget oratorie. anni enim quadraginta, uno amplius, aut altero, a secundo C. Gracchi tribunatu, quo iudicia transtulit ad equites, ad Sullam iterum consulem numerantur. quamquam uidetur mihi Sulla statim post uictoriam, cum dictator est factus, pro insigni contra equites odio iudicia mutare debuisse, non biennium exspectare, dum consul iterum fieret. quod si ita sit: anni quadraginta erunt, eoq. maior Ciceronis oratoria licentia. NVLLO *equite Romano iudicante*, } duriuscule dictum uidetur, pro, numquam, ullo equite Romano iudicante. Nam, quod alij magis probant, Nulla: quaero, qui possit illud per se consistere, Equite Romano iudicante. SVBLATA } a Sulla; qui prouocationem ad populum sustulit. quo turpius deinde senatores, metu poenae liberati, iudicarunt. MINORIS HS XXXM } si de uniuersa pecunia, in iudicij corruptionem erogata, loqueretur: crederem legendum, HS tricies millies: quae sunt, scutatorum nonaginta milia. sin de pretio singulorum iudicum: HS triginta millia, ferri potest: ut cuiusque iudicis merces nongenti scutati sint. HONESTE } ut culpa iudicum saltem excusaretur magnitudine mercedis. SENATORE *damnato*, } senatorum iudicia uituperat, non Hortensium, quo de repetundis quaerente, Septimus damnatus est. LIS *aestimata sit eo nomine*, } accusatus est, & damnatus crimine repetundarum Septimius: sed aestimatio litis eo grauior, & acerbior fuit, quod cum constabat ob rem iudicandam pecuniam accepisse. nam eam quoque pecuniam ad litis aestimationem addi iudices uoluerunt. SENATORES, } ad maiorem senatorij ordinis ignominiam, Senatores, dicit: cum unus ille senator fuerit Fidiculanius Falcula: ut in orat. pro Cluentio. VERRE *praetore urbano sortiente*, } praetor urbanus iudices, qui sederent in caussa publica, sortiebatur: reiectione facta, subsortiebatur iudex quaestionis: eorumq. nomina idem praetor in tabulas referebat: ut lib. I. in extremo. Dicit autem facinus illud, Verre praetore urbano sortiente, contigisse, ut aliqua ipsum quoque Verrem notaret infamia. IN EVM *reum*, } in Oppianicum, accusante Cluentio damnatum. INCOGNITA *caussa* } ergo supposita ultimo iudicij die. INVENTVS *est senator*, } C. Aelium Stalenum significari, docet oratio pro Cluentio. AB REO } Oppianico. AB ACCVSATORE, } Cluentio. in ipsa tamen, qua Cluentium defendit, oratione, a reo tantum pecuniam Staleno datam, qua iudices corrumperet, studet probare. Seruit igitur caussae, quod oratorum est, in utroque loco; hic, ut infamia notentur senatores; illic, ut absoluatur Cluentius. DISCOLORIBVS *signis* } diuersi coloris cera tabellis corruptorum iudicum illita. In Hortensium: cuius opera, id agentis, ut nocentes rei ipso patrono absoluerentur, factum id esse credebatur. unde in Diuin. Ceratam unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami, ac nefaria. Et huc spectat illud supra dictum: Nulla nota, nullus color, nullae sordes uidebantur his sententijs allini posse.

ORATIO

O R A T I O

HAEC omnia me diligenter, severeq. acturum esse polliceor. quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum, atque commissum? cum praesertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, saepe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis, & defensoribus suis traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumq. annum totum iudicibus reservaret. ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper cum in reiiciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum R. commoveri; me arbitrari fore, uti nationes exterae legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumq. tolleretur. si enim iudicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur: nunc, quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimae victoriae non posse. o commemoranda iudicia, praeclaramq. existimationem nostri ordinis, cum socii populi R. iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum caussa comparata sunt. An iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum R. cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. cui loco, per deos immortales, iudices consulite, ac providete. moneo, praedicoq. id, quod intelligo, tēpus opportunissimum nobis hoc divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque a populo R. contemnimur, despicimur: gravi, diuturnaq. iam flagramus infamia. neque enim ullam aliam ob caussam populus R. tribuniciam potestatem tanto studio requisivit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum, atque amplissimum, fugit: qui, Cn. Pompeio, viro fortissimo, & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est, summa cum auctoritate, usus: patres conscriptos iudicia male & flagitiose tueri: quod si in rebus iudicandis populi R. existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. ipse denique Cn. Pompeius, cum primum concionem ad urbem consul designatus habuit, ubi, id quod maxime spectari videbatur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum; factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. idem in eadem concione cum dixisset, populatas, vexatasq. esse provincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se providere, ac consulere velle: tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus R. significavit voluntatem. nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum se unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisq. legibus: vident, adhuc post legem tribuniciam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent: nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. [hoc est] iudicium, in quo vos de reo, populus R. de vobis iudicabit. in hoc homine statuetur, possit ne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus, pecuniosissimusq. damnari. deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, praeter summa peccata, maximamq. pecuniam, ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaq. eius vitia sublevata esse existimabuntur. postremo ego caussam sic agam, iudices; eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam; ut nemo a vobis, ut istum absolvatis, per gratiam conetur contendere. habeo autem certam viam, atque rationem, qua omnes illorum conatus investigare, & consequi possim. ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi R. interesse videantur. vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. constat inter omnes, post haec constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum; omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur.

E X P L A N A T I O

HOMINEM *potentem*,} aut Hortensium dicit: aut hoc fingit, ut solet, ad infamandum Verrem. VICTORIAE} quae multo plus exigiat, quam quod sibi ac liberis suis vel avarissimus homo cupiat. IN *avaritia*,} in capienda contra leges pecunia. SCELERE,} in ipso absoluendo, homine nocentissimo. PERIVRIO} contemnendis legibus in quas iurastis. iurabant enim iudices omnes, in ferenda sententia nihil se commissuros esse contra leges. CVI *loco consulite, ac providete.*} cui rei: ut paullo post: Ei rei se providere, & consulere velle. CONTEMNIMVR,} loquitur ut senator, quia censores eum Gellius, & Lentulus, qui tunc erant, in senatum legerant. anno autem superiore senator

non fuerat. nam a censoribus Philippo, & Perperna, qui ante annos quattuordecim censurã gesserant, in senatum legi non potuit, cum aetate senatoria nondum esset. de qua suo loco dicemus. REQVISIVIT:} qualis ante Sullam fuerat, nam is ualde eam minuit, lege lata, ne, qui tribunus pl. fuisset, ei postea magistratus alios capere liceret. Q. CATVLVM,} eius filium, qui cum C. Mario consul fuit. Simultatem aliquam cum Pompeio gessit, quod eius ope, ac studio consul priore loco designatus erat collega eius M. Lepidus. CN. POMPEIO} consule. DE TRIBVNICIA *potestate* } quam, inito consulatu, restituerat: itaque paullo post legis tribuniciae, ab eo latae, mentio fit. AD *urbem* } cum adhuc esset cum imperio: nam urbem ingredientes imperium deponebant: Pompeius autem ad urbem manserat, ut triumphans ingrederetur, Sectoriano bello confecto. EI REI *se prouidere, ac consulere uelle*:} restituenda tribunicia potestate. IN SPECVLIS *sunt*:} quia uos, si quid offenderitis, uocari ad populum a tribunis pl. noua lege posse intelligunt. POST *legem tribuniciam* } latam a Pompeio de uetere potestate tribunis pl. restituenda. VNVM *senatorem* } miror hunc ab Asconio Dolabellam putari, qui multo ante legem tribuniciam, idest ante Pompeium consulem, damnatus erat: cum oppugnatus ac proditus in iudicio sit a Verre, ut lib. I. constat: id autem contigisse necesse sit ante quam Verres in Siciliam iret, ubi per triennium fuit. ut omittam, quod e prouincijs, quibus praefuerant, reuersi, statim accusabantur, non post aliquot annos. NISI EA, *quae turpissima est*, } absolutum esse uidelicet sua pecunia. MEDIOCRI *aliquo uitio* } mediocre uitium esset, absolui gratia, cognatione, alijs recte factis: maximum autem, absolui corrupto iudicio. quae in uobis haerebit culpa. PER GRATIAM *conetur corrumpere*.} nemo enim audebit, cum obijci uideat eiusmodi res. NON MODO *aures* } ut eorum consilia populus Romanus non modo auribus accipiat, sed oculis cernere uideatur. POST *haec constituta iudicia*,} senatoria, lege Sullae constituta. Hoc *splendore*,} propter integritatem, honoresq. praeclare gestos, nulla turpi macula uitam obscurante. QVOD *fieri non potest*,} hic a iudicibus beneuolentiam captat: cum uero subiungit, Sed alium omnino ordinem, metum inijcit mutandorum iudiciorum. ita duabus caussis impellit eos ad seuere iudicandum.

ORATIO

QVAPROPTER *primum ab dijs immortalibus, quod sperare mihi uideor, hoc idem, iudices, peto, ut in hoc iudicio nemo improbus praeter eum, qui iampridem inuentus est, reperiatur. deinde, si plures improbi fuerint, hoc uobis, hoc populo R. iudices confirmo, uitam mehercule mihi prius, quam uim perseuerantiamq. ad illorum improbitatem persequendam, defuturam. Verum, quod ego laboribus, periculis, inimicitijsq. meis tum, cum admissum erit, dedecus seuere me persecuturum esse polliceor; id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M'. Glabrio, potes prouidere. suscipe caussam iudiciorum: suscipe caussam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe caussam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo R. & in laude, & in gratia esse possit. cogita, qui sis, quo loco sis, quid dare populo R. quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternae legis Aciliae ueniat in mentem: qua lege populus R. de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seuerissimisq. iudicibus usus est. circumstant te summae auctoritates, quae te obliuisci laudis domesticae non sinant, quae te dies noctesq. commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. quare, si Glabrionis patris uim & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si aui Scaeuolae prudentiam ad prospiciendas insidias, quae tuae, atque horum famae comparantur; si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te de uera, & certa possit sententia dimouere: intelliget populus R. integerrimo, atque honestissimo praetore, delectoq. consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quam ad rationem salutis. mihi certum est non committere, ut in hac caussa praetor nobis, consiliumq. mutetur. non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo uniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum uocent, ut homines miseri, antea socij, atque amici populi R. nunc serui, ac supplices, non modo ius suum fortunasq. omnes eorum imperio amittant, uerum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant: non sinam profecto, caussa a me perorata, XL diebus interpositis, tum nobis denique respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit. non committam, ut tum res iudicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit, quae conuenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum, censendiq. caussa. huius iudicij & laudis fructum, & offensionis periculum, uestrum; laborem, sollicitudinemque, nostram; scientiam quid agatur, memoriamq. quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. faciam hoc non nouum, sed ab ijs, qui nunc principes nostrae ciuitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. Illud a me nouum, iudices, cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc nouam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq. fit. si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq. desideret; altera actione audiet. nunc id, quod facimus, ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat. haec primae actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues R. atque in socios, multa in deos, hominesq. nefarie fecerit, tum praeterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus,*

stibus, hoc tabulis, priuatis publicisq. auctoritatibus ita uobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam spatium ad dicendum nostro commodo, uacuosq. dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

EXPLANATIO

PRAETER *eum,* } praeter ipsum Verrem. QVI *iampridem inuentus est,* } cuius nota iampridem improbitas est. POTES *prouidere.* } ne quis eorum, qui tibi in consilio adsunt, corrumpatur. ET IN *laude, & in gratia* } qui nunc & infamia, & in odio propterea est, quia iudicia male, flagitioseq. administret. QVI SIS, } praetorem te esse. QVO LOCO *sis,* } summa dignitate. Locum pro dignitate usurpat alibi quoque, ut lib. I. Hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, uirtute. Ad Terentiam, & Tulliam: Videte, quid aliae faciant isto loco feminae. Opinionem Pediani de tribunalibus non probo. nam in eo, Qui sis, praeturae significatio continetur: ut addere de tribunalibus non sit necesse. QVID *dare populo Romano,* } qui tibi praeturam mandauit. QVID *reddere maioribus tuis* } quam ab ijs laudem accepisti, eandem redde. PATERNAE *legis Aciliae* } repetundis: quae comperendinationem adimebat, ampliandi potestatem dabat. lib. I. AVVM } Scaeuolam, auum maternum. nam Glabrio gētis Aciliae, Scaeuola Muciae fuit. In Bruto: M. Glabrionē, bene institutum aui Scaeuolae diligentia, socors ipsius natura negligensq. tardauerat. SCAVRI *constantiam,* } Scauri constantiae multa suppetunt exempla: quotum nonnulla Pedianus commemorat in orat. pro Scauro. Cicero ipse ad Lentulum, Est uero, inquit, probandum, eum ob id ipsum fractum fuisse animo, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem uirum, constantia & grauitate superasset. Eiusdem constantia laudatur in orat. pro Fonteio, Principem senatus fuisse, significat in oratione pro filio. XL DIEBVS *interpositis,* } a nonis Sext. quo die agi coepta est caussa, ad ultimum diem ludorum Romanorum. supra. A QVOQVE } a quoque teste. quod sequentibus intelligitur. OMNIVM } ut omnes aeque sciamus, & memoria teneamus, quid a quoque dictum sit. QVI NVNC *principes nostrae ciuitatis sunt,* } L. & M. Lucullos ait Pedianus eos fuisse, qui testibus ad singula crimina in accusando L. Cotta statim usi sint. VT CRIMEN *totum explicem:* } sensus hic uidetur esse, ita testes constituam, ut, cum eos interrogabo, omnes cuiusque criminis partes explicem: ut, ubi crimen totum interrogatione, argumentis, oratione firmauero, tum eosdem testes ad crimen accommodem, & Hortensio defensori interrogandos tradam: ut, post interrogationem, ipse quoque argumentandi, ac dicendi facultatem habeat. Hoc infra apertius. ILLIS } qui Verrem defendent. EADEM } quae mihi. ALTERA *actione* } dixi iam, comperendinatione iterum agendae caussae potestatem esse datam, non eodem tamen ordine. nam actione prima primus accusatori ad dicendum locus dabatur: tum defensor respondebat. actione uero altera, prior locus erat defensoris, posterior accusatoris. Cum igitur ait, Actione altera: suam posteriorem accusationem, dicta iam bis a defensore caussa, significat. EA RATIONE *facimus,* } dele, Facimus, uitij nihil erit in sententia. quod Asconius animaduertit. QVADRINGENTIES } duodecies centena scutatorum millia. VACVOSQ. *dies* } qui ludis occupabuntur. DIXI, } finis orationis, non tamen actionis, quam testes, tabulae, priuatae publicaeq. auctoritates, contra reum prolatae, absoluebant.

IN·LIBRVM · I· ACTIONIS·II
CICERONIS · IN · VERREM
PAVLLI · MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ALITIAM *Verris, & Hortensij, Ciceronis consilium uicit. Illi, caussae diffisi, spem omnem in sequentis anni praetore M. Metello, & in ipso patrono Verris, Hortensio, Quinctoq. Metello, qui futuri consules erant, reponentes, curam omnem industriamq. suam in eximendo tempore, ducendaq. re defixerant. Contra Cicero, cognitis insidijs, omissa oratione perpetua, caussam per testes, tabulas, auctoritates egit: interrogandi testes, argumentandi, dicendiq. facultate Hortensio tradita, orationem illi quoque perpetuam eripuit. quo deterritus Hortensius, desperato patrocinij sui exitu, agendae caussae consilium abiecit: Verres autem ipse, tamquam conuictus, in exsilium sponte discessit. Sequentes igitur quinque libros Cicero, quasi praesentem Verrem altera actione accusaret, ad eloquentiae laudem conscripsit. huius autem primi libri prooemio nihil aliud agit, quam ut Verres adesse, defendiq. iterum ab Hortensio, comperendinationum more, uideatur. deinde ad accusandum aggreditur, a quaestura Verris initio sumpto.*

M · TVLLII · CICERONIS
ACTIONIS · II · IN · VERREM
LIBER . I
ORATIO · VI

Eminem uestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem uulgi, atque hanc opinionem populi R. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse, neque ad iudicium affuturum. quae fama non ideireo solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat, non adesse; uerum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui, tam nefariis criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum adspicere, aut os suum populo R. ostendere auderet. est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum: praesto est, respondet, defenditur: ne hoc quidem sibi reliqui fecit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse uideatur. patior, iudices, & non moleste fero, me laboris mei, uos uirtutis uestrae fructum esse laturos. nam, si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset; minus aliquanto, quam mihi opus esset cognosceretur, quid ego in accusatione comparanda, constituendaq. elaborassem: uestra uero laus tenuis plane, atque obscura, iudices, esset: neque enim hoc a uobis populus R. exspectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo uero adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, uestra integritas cum istius pecunia, testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa uicta uidebuntur, cum in contentionem certamenq. uenerint. absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quam inuidisse uestrae laudi uideretur. neque enim salus ulla maior reip. hoc tempore reperiri potest, quam populum R. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, remp. senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quam opinione populi R. rationem ueritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque mihi uideor, iudices, magnam, & maxime aegram, & prope depositam reip. partem suscepisse, neque in eo magis meae, quam uestrae laudi existimationiq. seruisse. accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, uituperationemq. tollendam; ut, cum haec res pro uoluntate populi R. esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum uideretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controuersiae constitueretur. etenim sine dubio, iudices, in hac caussa ea res in discrimen adducitur.

EXPLANATIO

Esponsvrvm *non fuisse,* } respondet non reus, sed personam rei sustinens defensor: respondet autem actione prima criminibus obiectis, altera uero iterum ijsdem criminibus: postremus accusatoris locus est. nam, ut dixi iam, in comperendinatione bis utrimque caussa agebatur. Responsurum igitur accipio, pro, affuturum, ut pro eo respondeat Hortensius. Et infra, cum ait: Respondet, defenditur: responsionem, & defensionem Hortensij significat. Et cum subiungit: Si reticeat: itidem ad defensorem refero, pro, si non defendatur. nam reus, in iudicio tacebat, defensor autem pro eo loquebatur. Aliter Asconius. Evictvs } actione prima. Ora *iudicum adspicere,* } quibus crimina sua tam multis testibus nota esse intelligeret. Popvlo *Romano* } circa iudicium stanti. Proiectvs, } quem nulla ratio, quo minus in omne facinus rueret, continere potuisset. Ad avdiendvm: } ea, quae commisit. Ipse *sibi consuluisse,* } quia, uitato iudicio, impudentiae suae pudentem tamen exitum quaesisse uideretur. Diligenter *reiectis ab accusatore iudicibus,* } quod iam antea factum erat. unde illud actione prima: Et in sortitione, istius spem fortuna populi Romani, & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat. Abivdicari. } abiungi, amoueri, auferri. Prope *depositam* } pergit in translatione, quia dixerat, Aegram: & quia, Prope depositam, hic dicit, subiungit, Suscepisse. Prope, autem non addidit sine caussa, sed ut spem tamen aliquam ostenderet sanandae reip. nam si, Depositam, simpliciter dixisset; interitum demonstrasset. Similiter in Diuin. Fateor me, salutis omnium caussa, ad eam partem accessisse reip. subleuandae, quae maxime laboraret. Partem } iudicia, uere magnam reip. partem, non tamen totam remp. Haec *res* } quae nunc in iudicium uenit, caussa scilicet Verris. Aliqva *ex parte* } seruit modestiae suae. nam ad iudices quoque pertinet eadem laus. Constitvta } ne labet, ut antea. Vt esset *hoc iudicatum,* } Vt, pro ubi, uel postquam. quod si ita accipitur, ut omnino accipiendum uidetur: non est, cur de mendo suspicari quisquam possit. hoc enim dicitur: Accessi ad hanc caussam, ut, ubi de Verre iudicatum esset, nulla id de iudicijs inter populum Romanum, ordinemq.

dinemq. Senatorium controuersia superesset. IVDICIARIAE *controuersiae.* ȝ Verris enim, hominis & nocentissimi, & pecuniosissimi, aut absolutione, aut condemnatione iudicabitur, utrum populus Romanus, qui mutari iudicia uult, an senatus, qui recusat, recte sentiat.

ORATIO

REus est enim homo nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse; sin absoluitur, desinemus non de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus R. metuit. de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi, pro cetera eius audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum uidetur. multa enim & in deos, & in homines impie nefarieq. commisit. quorum scelerum poenis agitatur, & a mente consilioq. deducitur. agunt eum praecipitem poenae ciuium R. quos partim securi percussit, partim in uinculis necauit, partim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem sustulit. rapiunt eum ad supplicium dij patrij, quod iste inuentus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. religiones uero, caerimoniaeq. omnium sacrorum, fanorumque, uiolatae, simulacraq. deorum, quae non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt. neque iste mihi uidetur se ad damnationem offerre solum, neque hoc auaritiae supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse; singularem quandam poenam istius immanis, atque importuna natura desiderat. non id solum quaeritur, ut, isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt: sed & religiones deorum immortalium expiandae, & ciuium R. cruciatus, multarumq. innocentium sanguis istius supplicio luendus est. non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumq.; non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumq. in uestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. nam, quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs hominibusq. inuitis, tamen ex manibus populi R. eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, praeclare nobiscum actum iri, si populus R. istius unius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum ciues R. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum praedonum duces accepta pecunia dimiserit; quam eos, si qui istum, tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum, iurati sententia sua liberarent? non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium; (metuo, ne quid arrogantius apud tales uiros uidear dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam uictus aut occulte surripi, aut impune eripi possit.

EXPLANATIO

NEC *populus Romanus metuit.* ȝ cognitis iam eius criminibus actione prima. PRO *cetera eius audacia, atque amentia,* ȝ supra quoque audacem, amentem, impudentem uocauit. ET IN *deos, & in homines* ȝ propterea dicit infra, Istum absolutum dijs, hominibusq. inuitis. In deos autem, quod eorum sanctissima simulacra e delubris abstulit. A MENTE, *consilioq. deducitur.* ȝ inde nascitur eius impudentia. ubi enim & mens, & ratio est, ibi pudor. AGVNT *eum praecipitem* ȝ ne quis eum adesse, & respondere, desperata absolutione, miretur. QVOS *partim* ȝ uide lib. V. IN CRVCEM *sustulit.* ȝ ut seruos. P. Gauium, municipem Consanum, significat. AB ISTO *retrusa, atque abdita*; ȝ obscuris occultata locis, ne sacrilegium pateat. AVARITIAE ȝ ob crimen repetundarum. SVPPLICIO *communi* ȝ aestimatione litis, & exsilio. SED *ereptorem;* ȝ quasi legum poenas contemnentem. Verris crimina omnia ad apertam uim, oratorio more exaggerans, Cicero deducit. CVI *damnari expediret.* ȝ impendente, nisi damnetur, grauiore poena. DIIS *hominibusq. inuitis,* ȝ qui contra deos impie, contra homines crudeliter, auare, libidinose multa commiserit. Rebus prosperis dicitur, Dijs, hominibusq. approbantibus. EX MANIBVS ȝ non dixit, Ex sententijs, sed, Ex manibus, quasi discerpendum propter scelera ab irato populo. quod infra confirmatur ijs uerbis: Si istum uiuum ad aliud iudicium perducere potuerimus. NOBISCVM ȝ cum ordine senatorio. CONTENTVS *erit?* ȝ lata enim hoc anno per Pompeium consulem lege tribunicia, arripere tribunis pl. quoscumque uellent, & ad populum attrahere licebat. de qua lege act. I. his uerbis: Vident, adhuc post legem tribuniciam unum senatorem uel tenuissimum esse damnatum. TOT, *tantis, tam nefarijs sceleribus* ȝ augent singula, ut lib. II. Tot, & tantae, & tam graues ciuitates. NON EST, *non est in hoc homine cuiquam peccandi locus,* ȝ peccare in hoc reo licet nemini. Iteratio, Non est, non est, & uim auget, & quasi ad minandum pertinet. tale illud pro Fonteio: Fuit, fuit illis iudicibus diuinum, ac singulare iudices, consilium. NON *id tempus,* ȝ laborat enim nunc uel maxime senatorius ordo infamia iudiciorum. itaque iudicibus danda opera est, ut conceptam turpitudinem deleant potius in hac caussa, quam augeant. NON *id consilium,* ȝ iudicum integerrimorum: itaque corruptores, quod sperent, non habent.

ORATIO

ORATIO

His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales uiri, se tot senatoribus, tot equitibus R. tot hominibus honestissimis ex tam illustri prouincia, tot populorum, priuatorumq. litteris non credidisse? tantae populi R. uoluntati restitisse? sustineant. reperiemus, si istum uiuum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus, istum in quaestura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, auertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse: Erunt, qui & in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum uel acerrime uindicandum putent, quod iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re uera populi R. & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum, atque amicorum non dubitauerit auferre. emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberauit: uideat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suae reseruauit. quaerat, non solum quemadmodum nostro crimini, uerum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi. meminerit, se priore actione clamore populi R. infesto, atque inimico excitatum, confessum esse, duces a se praedonum securi non esse percussos; se iam tum esse ueritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non potest, se priuatum hominem praedonum duces uiuos, atque incolumes domi suae, postea quam Romam redierit, usque dum per me licuerit, tenuisse. hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque euaserit: proficiscar eo, quo me iampridem uocat populus R. de iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & recte putat. confringat iste sane ui sua consilia senatoria; quaestiones omnium perrumpat; euolet ex uestra seueritate: mihi credite, artioribus apud populum R. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus R. populus R. qui ad uos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V & XXX tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se praesente ciuem R. securi percussum esse dixit. audietur a populo R. uir primarius, eques R. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues R. cognoscerent, lacrymantesq. defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud uos dixit, multos ciues R. in Latumijs istius imperio crudelissime per uim morte esse multatos. Hanc ego caussam cum agam beneficio populi R. de loco superiore, non uereor, ne aut istum uis ulla ex populi R. suffragijs eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius, aut gratius populo R. esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia. nihil est iam, quod in hac caussa peccare, iudices, quisquam, nisi uestro periculo, possit. mea quidem ratio cum in praeteritis est rebus cognita, tum in reliquis explorata, atque prouisa est. ego meum studium in remp. iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo ueterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi R. meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. quod meum factum lectissimi uiri, atque ornatissimi, quo in numero e uobis complures fuere, ita probarunt, ut ei, qui istius quaestor fuisset, & ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem.

EXPLANATIO

VIVVM } elapsus enim iudicum sententijs ex hoc iudicio, manibus fortasse populi discerpetur. AD ALIVD *iudicium* } de peculatu: ut apud alium praetorem, aliosq. iudices eum accusem. CN. CARBONI } iterum consuli, Marianarum partium duci: cui Galliam prouinciam sortito quaestor Verres obtigit. Infra: Carbo grauiter ferebat, sibi quaestorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: uerum tamen ornabat eum beneficijs, officijsq. omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa numerata est: profectus est quaestor in prouinciam: uenit in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio uisa est, auersa pecunia quaestor consulem, exercitum, prouinciamq. deseruit. ALIENO *nomine* } Carbonis nomine, Pedianus ait: quod aperte falsum. nam de pecunia, quam Carboni datam auertit Verres, proxime dictum est. Idem subiungit ueriorem, ut arbitror, interpretationem. Alieno nomine: sumptam a quaestoribus ad emptionem frumenti, quam Siculis non persoluit. QVOD *priore actione didicistis*, } non ex ipsa oratione, quae nihil habet eiusmodi, sed ex testibus a Cicerone productis, qui ad priorem actionem pertinent. itaque dixit iam: Nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum adspicere, aut os suum populo Romano ostendere auderet. Eiusdem generis est illud infra: Meminerit, se priore actione clamore populi Romani. &c. Et illud: Credet ijs equitibus populus Romanus, qui ad uos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, in crucem sublatum esse dixerunt. DE CAPITE, } de toto frumento decumano, a decumanis promisso ad leuandam anno-

nam populi Romani. Fecit autem id Verres non tam eorum gratia, qui ab ipso decumas redemerant, quod existimasse uidetur Asconius, quam ut id, quod aliquot nominibus, idest fictis adumbratisq. caussis, de capite frumenti decumani detrahebat, ad ipsum quadam ex parte perueniret. quod ex lib. III. perspicue cognoscitur. QVANTVM *commodum fuerit*, } quantum ei libuerit. Quo sensu insignem Verris audaciam ostendit: ut summam Philodami liberalitatem, cum dixit infra: Rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, inuitet: pro, quoscumque uelit. Et summam Verris iniustitiam in eo: Cur hunc dolorem cineri eius, atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, uoluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, & cui tibi esset commodum, condonares? Lib. II. Eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat. Lib. III. Cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, auferat? Ibidem: Si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quantum commodum fuit. Et: Neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. M. MARCELLI, *& P. Africani monumenta*, } act. I. Idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse uoluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae uictoribus ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt, spoliauit, nudauitq. omnia. De his monumentis lib. IV. DE DVCIBVS *hostium*, } hoc ad maiestatis iudicium pertinet. LIBERAVIT I } haec tota res lib. V. narratur. PRIORE *actione* } cum testes interrogarentur. PRIVATVM *hominem*, } laeditur maiestas publica, cum homo priuatus duces hostium domi suae tenet. PER ME } qui, ut in publicam custodiam traderentur, effeci. QVO ME *iampridem uocat populus Romanus*. } nam & peculatus, & maiestatis crimina ad praetores pertinent; ius autem libertatis imminutae populus Romanus, ut ad se pertinens, persequitur. VI SVA } ui pecuniae suae. CONSILIA *senatoria* } iudices, qui sedent, aut sedebunt in eum, de repetundis, peculatu, maiestate. QVAESTIONES } de publicis criminibus. EVOLET } translatis uerbis, eodem spectantibus, utitur, Confringat, Vi, Perrumpat, Euolet, Tenebitur. QVI COGNITORES *homines honestos daret*, } qui testimonio probaret hominum honestorum, se ciuem Romanum esse. lib. V. OMNES V & XXX *tribus* } quae de reo Verre suffragium ferent. Populus Romanus de uno perduellionis crimine centuriatis comitijs iudicabat; de ceteris autem, tributis. M. ANNIO } hoc, & quae sequuntur, cognosce ex lib. V. BENEFICIO *populi Romani* } qui me aedilem creauit. DE LOCO *superiore*, } de Rostris. VLLVM *munus aedilitatis* } munera aedilium cur. erant ludi: & Cicero ipse trinos ludos dedit: ut in oratione pro Murena. IN PRAETERITIS *rebus* } quae statim exponentur. Prima est: Ego meum studium in remp. iam illo tempore ostendi. Altera: In Siciliam sum inquirendi caussa profectus. Tertia: Ita reieci iudices. MEA *quidem ratio* } id, quod ad me attinet. Huius uocabuli uis intelligi magis, quam exprimi potest. intelligitur autem obseruatione multorum exemplorum, ut in ep. ad Lentulum: Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesserem ne remp. implicatus tenebar. Ad Appium: Quo mea ratio facilior, & solutior esse posset. Ad eundem: Mea ratio in tota amicitia nostra constans & grauis reperietur. EXPLORATA, } certa, PROVISA } munita consilio, & fide. VETEREM } ut homines idonei, atque integri ad accusandum descenderent. QVO IN NVMERO *e uobis complures fuere*, } mutatio consilij, ut arbitror, facta non erat: sed post reiectionem non omnes, qui de accusatore legendo iudicauerant, ijdem in iudicando Verre sederunt. reiectio autem, postquam e Sicilia Cicero redijt, non ante contentionem de accusatore constituendo, facta est: ut paullo post exponitur.

ORATIO

IN Siciliam sum inquirendi caussa profectus. quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum & testium declarauit: pudorem uero, ac religionem, quod, cum uenissem senator ad socios populi R. qui in ea prouincia quaestor fuissem, ad hospites meos, ac necessarios caussae communis defensor diuerti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petiuissent. nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publice, neque priuatim fuit. uim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste uexarat. Romam ut ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici, homines lauti, & urbani, sermones huiusce modi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a uera accusatione esse deductum; tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quaestorem me in prouincia cognouerant, & hinc homines maxime illustres, qui ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt; tamen usque eo timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad reijciendos iudices uenimus. sciebam, in reijciendis iudicibus non nullos memoria nostra pactionis suspicionem non uitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria, ac diligentia probaretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc utimur, simili splendore, & dignitate consilium nullum fuisse. quam iste laudem communem ait sibi esse mecu: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: &, cum eius patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium reijci passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris, sententiaeq. cognosceret. itaque, iudicibus reiectis, sperabam iam onus meum uobiscum esse commune: putabam, non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse, & diligentiam. quod me non fefellit. nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus R. iudicauit, istius pecuniam, quae apud me con-

tra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. quo quidem die primum iudicec citati in hunc reum consedistis, (quis tam inimicuc huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum, iudicumq. cupidus, qui non conspectu, consessuq. nestro commoueretur? cum in eo nestra mibi dignitas fructum diligentiae referret, id sum assecutus, ut una bora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito spem iudicij corrumpendi praeciderem: ut primo die testium tanto numero citato populus R. indicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: ut alter dies amicis istius, & defensoribus non modo spem uictoriae, sed etiam uoluntatem defensionis auferret: ut tertius diec sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret. deinde reliquis diebus, bis criminibuc, bis testibus, & urbanis, & prouincialibus, sic obrutuc, atque oppressuc est, ut, bis ludorum diebus interpositis nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.

EXPLANATIO

VIM *in inquirendo* } curam, & diligentiam. QVANTAM *mihi lex dabat*, } dabat, ut ea tantum colligeretem, quae ad repetundarum crimen pertinent. LAVTI, *& urbani*, } ironia: quasi turpiter, & inurbane se gesserint, cum eiusmodi sermones de se immerente dissiparent. QVI CVM P. GALBAM } uirum integerrimum. M. LVCRETIVM } cum Galba non conferendum: quem Cicero postea reiecit. Haec subiunguntur, ut refellatur illud: Quam iste laudem communem ait sibi esse mecum. EIVS *patronus* } Hortensius. RETICI *possus esset*: } Asconius reiectionem fieri primum a reo, deinde ab accusatore putat: quod uerisimile uidetur: itaque, Reijci passus esset, interpretatur, reiecisset ipse. nam, ne reijcerentur ab accusatore, qui poterat obsistere? VOBISCVM *esse commune*. } ut ego diligenter accusatem, uos seuere iudicatetis. infra: Ego, quod ad me attinet, uici. Et post: Vos, quod ad uestram famam, existimationem, salutemq. communem pertinet, iudices prospicite, atque consulite. NON SOLVM *notis, sed etiam ignotis* } & qui me norunt, & qui ignorant. sic in ep. ad Lucceium: Simulacra corporis ignotis nota faciebant. pro, ijs, qui non nouerant. FIDEM, *& diligentiam*. } quae duae res ab accusatore postulantur. Hoc est, quod in Diuinatione dixit: Cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitraret, ut homines idonei, atque integri caussam reip. legumq. suscipetent. COMITIIS *meis* } aedilicijs. LARGITIONE } qua usus iam etat consularibus, praetorijsq. comitijs, ut Q. Metellus consul, M. Metellus praetor designaretur. NIHIL *potuisset*, } se quoque tentatum Verris pecunia significat, ut actione prima, cum dixit: Istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, nobis, M'. Glabrioni praetori, socijs, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. Et ibidem apertius: Fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cuius diuitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijceret. DILIGENTIAE } qua usus essem in reijciendis iudicibus. HIS LVDORVM *diebus* } fingit respondisse Verrem post binos ludos.

ORATIO

QVAPROPTER ego, quod ad me attinet, iudices, uici. non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi R. concupiui. meum fuit, cum caussa accedere ad accusandum: quae caussa fuit iustior, quam a tam illustri prouincia defensorem constitui, & deligi? reip. consulere: quid iam reip. honestius, quam in tanta inuidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo R. & in laude, & in gratia possit esse? ostendere, ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quic est in populo R. qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum conferantur, uix cum huius parua parte aequari, conferriq. posse? Vos, quod ad uestram famam, existimationem, salutemq. communem pertinet, iudicec, prospicite, atque consulite. splendor uester facit, ut peccare sine summo reip. detrimento, ac periculo non possitis. non enim potest sperare populus R. esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, uoc si non potueritis: necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem iudiciorum requirat. hoc si nobis ideo leuiuc uidetur, quod putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus uosmetipsi reieceritis, an, quod probare populo R. fidem uestram, & religionem non potueritis, eo nobis iudicandi potestas erepta sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo uenturi simus ad eos indices, quos propter odium uestri populus R. de nobis uoluerit iudicare. uerum nobis dicam id, quod intellexi, iudices. hominec scitote esse quosdam, quoc tantum odium uestri ordinis teneat, ut hoc palam iam dictitet, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolui uelle, ut ab senatu iudicia per ignominiam, turpitudinemq. auferantur. Haec me, indices, pluribus uerbis uobiscum agere coegit non timor meus de uestra fide, sed spes illorum noua: quae cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset; nonnulli suspicati sunt, non sine caussa illius consilium tam repente esse mutatum. nunc ne nouo querimoniae genere uti possit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator; nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere aduersarioc; & ne aliter, quam ego uelim, meum laudet ingenium, cum dicat, me, si multa dixissem, sublenaturum fuisse eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: utar oratione perpetua; non quoniam hoc sit necesse; uerum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc tacuisse, an nunc dicere.

EXPLANATIO

NON ENIM *spolia C. Verris*, } tamquam de hoste deuicto. quae autem spolia? ut, eo condemnato, litem ei aestimatam uiderem. EXISTIMATIONEM *populi Romani* } ut bene de me populus Romanus existimaret, quem uideret cum caussa accessisse ad accusandum, idest, reum nocentissimum in iudicium adduxisse, cumq. ita accusasse priore actione, ut neque fidem meam, neque diligentiam desiderare quisquam posset. TOTVS *ordo* } senatorius. ET IN *laude*, *& in gratia* } dixit idem act. t. Suscipe caussam senatus, ut is hoc iudicio probatus, cum populo Romano & in laude, & in gratia esse possit. VOS, *quod ad uestram famam, existimationem, salutemq. pertinet, iudices, prospicite, atque consulite.* } nam ego, quod ad me attinet, uici. Quod supra dictum est. SPLENDOR *uester* } uestra dignitas: ut paullo ante: Cum in eo uestra mihi dignitas fructum diligentiae referret. FACIT, } similiter locutus in ep. ad Matium: Tua dignitas facit, ut animaduertatur quidquid facias. ALIVD *genus hominum*, } equites Romanos. Act. 1. Constat inter omnes, post haec constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse, hic si quid erit offensum; omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. NOVO *querimoniae genere* } quis enim in ullo umquam iudicio questus est, quod accusator contra reum pauca diceret. Notat hic quoque insidias Hortensij, qui caussam producere ad annum sequentem omni arte ac ratione conaretur. NE ALITER, *quam ego uelim, meum laudet ingenium*; } non enim ex eo laudari cupio, quod reum prodiderim, quia pauca dixerim, in quo me laudaret Hortensius, siquidem diceret, id quod ab eo dici non patiar, (utar enim oratione perpetua: morem illi geram) me, si multa dixissem, reum subleuaturum fuisse. nam, etsi reum agente me condemnari cupio: non tamen ex breuitate orationis, sed ex copia potius, & accurata singulorum criminum explicatione ingenij laudem peto. NON *quoniam sit necesse*; } cum ex priore actione satis constet reum absolui non posse.

ORATIO

HIc tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam: nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumueniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quam diu liceat, dicere. quod mihi lex mea caussa dedit, eo mihi non uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea caussa datum est, ut possem oratione mea crimina caussamq. explicare. hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid, & commodo detraho. Caussam enim, inquit, cognosci oportet. Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamuis sit nocens, non potest. id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? nam, caussa cognita, possunt multi absolui; incognita quidem, condemnari nemo potest. adimo enim comperendinatum. quod habet lex in se molestissimum; bis ut caussa dicatur. quod aut mea caussa potius est constitutum, quam tua; aut nihilo tua potius, quam mea. nam si, bis dicere, est commodum: certe utriusque commune est. sin eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris caussa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus. antea uel iudicari primo poterat, uel, Amplius, pronunciari. utram igitur putas legem molliorem? opinor, illam ueterem; qua uel cito absolui, uel tarde condemnari licebat. ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta caussa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima caussam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare. Verum, si caussam cognosci opus est, parum ne cognita est? dissimulamus, Hortensi: quod saepe in dicendo experti sumus. quis nos magnopere attendit umquam, in hoc quidem genere caussarum, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? non ne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem HS quadringenties contra abstulisse. quid? hoc planius egissem, si ita narrassem. Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, praetore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna uenisset, nihil habuit neque negotij, neque controuersiae. Verres, simul ac tetigit prouinciam, statim Messana litteras dedit, Dionem euocauit, calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent. hac de re ostendit se ipsum cogniturum. possum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id, quod accedit, dicere, Dionem HS decies centena millia numerasse, ut caussam certissimam obtineret; praetera greges equarum eius istum abigendos curasse; argenti uestisq. stragulae quod fuerit, curasse auferendum. haec neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumq. attenderet? cum Dio ipse prodiret; cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuissent; cum per eos ipsos dies, per quos caussam Dio diceret, reperiretur, pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia uendidisse; cum tabulae uirorum bonorum proferrentur; cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse, eo nummos

mos

mos sumi, ut Verri darentur; cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. opinor, cum haec fierent, tum uos audiretis, sicut audistis, tum caussa agi uideretur. sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam uestrum perpetuam accusationem requirat. nego esse quidquam a testibus dictum, quod aut uestrum cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem; ut, cum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo uos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus R. totam accusationem caussamq. cognouit. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea uoluntate potius quam uestra iniuria adductus fecerim. interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi c & x dies solos in Siciliam postulassem, c & i i x sibi in Achaiam postularet: menses mihi tres cum eripuissetis, ad agendum maxime appositos; reliquum omne tempus huius anni me uobis remissurum putastis: ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; deinde ita tempus duceretur, ut me a M'. Glabrione praetore, & a magna parte horum iudicum ad praetorem alium, iudicesq. alios ueniremus. haec si ego non uidissem; si me non omnes noti ignotiq. monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus reijceretur: credo, si meis horis in accusando uti uoluissem, uererer, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne uox uiresq. deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. ego meu consilium tum iudicibus, tum populo R. probaui. nemo est, qui alia ratione istorum iniuriae, atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. etenim, qua stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita cauerent, si post kal. Ian. in consilium iretur; in eam diem ego, cum potuissem uitare, incidissem? nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est caussam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. itaq. primum illum actum istius uitae turpissimum, & flagitiosissimum praetermittam: nihil a me de pueritiae suae flagitijs, peccatisq. audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quae qualis fuerit, aut meministis, aut ex isto, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu uidebuntur; neque solum, quid istum audire, uerum etiam quid me deceat dicere, considerabo. uos, quaeso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod fuit ante quam iste ad magistratus, remq. publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberum. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac uigilijs: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quae res patris eius, aetas ipsius pertulit, praetereantur: lucretur indicia ueteris infamiae: patiatur eius uita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere.

EXPLANATIO

ADIMO *enim comperendinatum:* quod ad me attinet, priore contentus actione sum: nec uideo, cur tu id queri debeas, Hortensi. adimo enim tibi comperendinatum, idest caussae iterum agendae molestiam. LEX de repetundis, Cornelia, quam L. Sulla tulit. nam ceterae uetustiores, Seruilia, Acilia, Calpurnia. ACCVSATORIS *caussa,* qui cum ultimo loco in comperendinatione dicat, defensorem redarguit. ita melior eius, quam defensoris, condicio est. GLAVCIA C. Seruilius Glaucia, is, qui cum Saturnino tribuno pl. in populari seditione praetor est interfectus. PRIMVS ergo idem postea latum est, hac uidelicet lege, qua caussa Verris agebatur. TVLIT, aut praetor, aut tribunus pl. VEL *iudicari primo poterat,* putat Asconius, Iudicari, esse Absolui: cum sequatur: Vel cito absolui, uel tarde condemnari: sed ampliationem credit esse necessariam, quae tamen ex uoluntate iudicum pendebat, & ex caussae obscuritate nascebatur. ILLAM *ueterem,* quae fuerat ante legem Seruilij Glauciae. nam, etsi comperendinationem non habebat, in eo tamen erat mollior, quam Seruilia, quia iudicibus uel cito absoluendi, uel tarde condemnandi potestatem dabat, Ea fuit Acilia lex, quam tulit pater M'. Acilij Glabrionis, qui praetor erat in caussa Verris. Act.1. Fac tibi paternae legis Aciliae ueniat in mentem. ILLAM *Aciliam legem* Seruilia molliorem. SEMEL *dicta caussa,* ergo, sine ampliatione, condemnari reus Acilia lege poterat. Cur igitur dixit: Qua uel cito absolui, uel tarde condemnari licebat? Vt ostendat, non necessariam, sed in potestate iudicum ampliationem fuisse, nam, Licebat, non est, necesse erat, aut oportebat, sed poterat: si modo caussa postularet. itaque multi sine ampliatione condemnati: quod infra dicitur: alij cum ampliatione absoluti, ut, accusante Africano minore, L. Cotta: cuius caussam septies ampliatam, postremo absolutum, scripsit Valerius lib. IIX. cap. 1. Nec moueor, quod hic de Acilia lege sermo est, iudicium autem Cottae non Acilia, sed Calpurnia, quam de repetundis primus omnium L. Piso Frugi tribunus pl. Marcio & Manlio cos. tulit, esse factum, historiae peritis facile est intelligere. constat enim, utriusque legis ampliationem fuisse: cum alijs tamen rebus Acilia differret a Calpurnia, ut recentiores omnes leges a superioribus. HAC TAM *atroci,* Cornelia L. Sullae, qua tunc utebantur. Atrocem uocat, quia posteriores quaeque leges duriores, cum omnes, temporibus admoniti, auctis quotidie uitijs, aliquid adderent. ILLA Acilia, molliore non solum, quam Cornelia, omnium postrema, sed etiam quam Seruilia, ante Corneliam proxima. ITA *mittam in consilium,* iudices, ad sententiam ferendam. Dicit autem, Ita mittam, pro, ita cognita ex testibus caussa, mittam. AMPLIANDI *faciat potestatem,* hic quoque lo-

eus, licuisse iudicibus Acilia lege non ampliare, demonstrat. COMMISSAM *esse* } debitam. Comitti dicitur hereditas, cum ab eo herede, qui testamentum non obseruauit, ad alium deuoluitur. Infra: Petant hereditatem, quod eam palestrae commissam esse dicant. Sic in ep. ad Thermum: Commissae hypothecae, alieni iuris factae, debitore ad diem non soluente. HS DECIES *centena millia* } triginta scutatorum millia. CERTISSIMAM } quam perdere nullo iure posset. NOMINA *sua* } quod ei debebatur. SICVT *audistis* } ex testibus priore actione. VESTRA *iniuria* } in Verrem, & Hortensium. MENSES *tres* } qui sunt ante nonas Sext. quo die agi caussa coepta est. ERIPVISSETIS; } accusatore interposito. cuius ex Achaia reditum oportebat exspectari: quod eius prior erat accusandi locus, quia biduo breuiorem, quam ego, diem inquirendi postulasset. sed ille tantum abest ut in Achaiam iuerit, ut ne Brundusium quidem peruenerit: ut ex eo facile paterent insidiae Verris, qui Achaicum istum inquisitorem induxisset, non ut quemquam accusaret, sed ut mihi, exspectatione reditus eius ex Achaia, tres menses eriperentur, sicuti erepti sunt. nam accusatio coepta est nonis Sext. Hac de re sic ait act. I. Ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq. litteras, iniuriasq. cognoscerem: ut perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. ME VOBIS *remissurum* } me uobis esse donaturum, hoc modo, ut ego meis legitimis horis in dicendo uterer, tu autem, Hortensi, binis ludis interpositis, post XL dies responderes: tum ita tempus duceretur, ut in annum sequentem integra res ad Metellum praetorem, aliosq. iudices ueniret. quae nos fefellit opinio. nam priore actione meis horis non sum usus: testibus, tabulis, litteris, auctoritatibus, quod ad me attinet, caussam peregi. QVEM *nemo prima actione defendere ausus esset*, } quia Cicero, omissa perpetua oratione, Verrem accusauit testibus, tabulis, litteris, auctoritatibus: ita materiam respondendi Hortensio nullam dedit. MEVM *consilium* } perpetuae orationis omittendae. QVI ISTVM *eripiendum redemerunt*, } accepta a Verre pecunia, promiserant iudicij corruptionem, si post Kal. Ian. de eo iudicaretur. EX EO, } ex eius filio. PRODVXIT, } in iudicium. RECOGNOSCERE } qualem enim filium uidetis, talem fuisse patrem, intelligere uobis licet. PERDVCTORVM, } qui uarijs artibus ad stuprum perducunt. DAMNA, *dedecora*, } damna, quae res patris eius; dedecora, quae aetas ipsius, cum esset adolescens, pertulit. LVCRETVR } me largiente; idest non commemorante. INDICIA } quae per me occulta erunt: quae si proferrem, ueterem infamiam cerneretis.

ORATIO

QVAESTOR Cn. Papirio consul. fuisti abhinc annos XIV. ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in iudicium uoco. hora nulla uacua a furto: a scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quaestura, & legatione Asiatica, & praetura urbana, & praetura Siciliensi. quare haec eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meae. Quaestor ex S. C. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis: ut cum consule Cn. Carbone esses, eamq. prouinciam obtineres. erat tum dissensio ciuium: de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire, atque defendere. Carbo grauiter ferebat, sibi quaestorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: uerumtamen ornabat eum beneficijs, officijsq. omnibus. ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est: profectus est quaestor in prouinciam: uenit in Galliam exspectatus ad exercitum consularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio uisa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & reip. administrandae) auersa pecunia publica quaestor consulem, exercitum, prouinciamq. deseruit. uideo, quid egerim: erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine uoluntatis, assensionisq. eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem, proditionemq. consulis sui gratam sperat fore. quasi uero id cupiditate defendendae nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, prouinciamq. compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. est enim obscurum, aut eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre nouos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil fecisse propter pecuniam: uideamus, rationes quemadmodum retulerit: iam se ipse ostendet, quam ob rem Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit. primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, *inquit*, VICIES. DVCENTA. TRIGINTA. QVINQVE. MILLIA. QVADRINGENTOS. XVII. NVMMOS. DEDI. STIPENDIO. FRVMENTO. LEGATIS. PRO QVAESTORI. COHORTI. PRAETORIAE. HS. MILLE. SEXCENTA. TRIGINTA. QVINQVE. MILLIA. QVADRINGENTOS. XVII. NVMMOS. RELIQVI. ARIMINI. HS. SEXCENTA MILLIA. *hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen HS sexcenta millia, quae ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sulla uidit, neque in aerarium relata sunt. opidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumq. erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem*

reliquos

reliquos esse. recita denuo. P. LENTVLO. L. TRIARIO. QVAESTORIBVS. VRBANIS. RATIONVM. RELATARVM. *recita.* EX S. C. *ut hoc pacto rationes referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut bonos, & dignitas nobilitati restitueretur. quod si illinc inanis profugisses; tamen ista tua fuga, nefaria proditio consulis tui, scelerata indicaretur. malus ciuis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse coepit? postea quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumq. commisit. nam, si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso quaestor, cum L. Scipioni consuli obtigisset: non attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis laederet. etenim, si haec perturbare omnia, & permiscere uolumus, totam uitam periculosam, infestamq. reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundae, dubiaeq. fortunae, nullam auctoritatem mores; atque instituta maiorum. omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. nemo umquam sapiens proditori credendum putauit. ipse Sulla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo, remouit, Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summae rei, caussaeq. nocere nihil posset. ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona quaedam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. nunc, quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non quid illi accidere uoluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. nullae sunt occultiores insidiae, quam eae, quae latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est aduersarius, facile cauendo uitare possis: hoc uero occultum, intestinum, ac domesticum malum non modo non exsistit, uerum etiam opprimit ante quam perspicere, atque explorare potueris.*

EXPLANATIO

CONSVLE] iterum consule. QVAESTVRA,] cum Carbonis consulis quaestor fuit. LEGATIONE] cum legatus Dolabellae. ASIATICA,] Ciliciensi. nam Dolabellae prouincia fuit Cilicia cum Pamphylia, utraque minoris Asiae pars. Et initio actionis primae Asiam pro Cilicia posuit, in eo, Vexatorem Asiae, atque Pamphyliae. Et haec infra: Verrem ex Asia decedentem: idest, e Cilicia. CONSVLARES] Gallia, quam sortitus est Carbo consul, Cinnae collega. CIVIVM:] ciuili bello, quod Sulla gessit cum Mario primum, eo deinde mortuo, cum Mariana factione, Cinna, Carbone, Scipione, alijs. AC SORTE] cum sorte tibi Gallia, Carbonis consulis prouincia, obtigisset, uiolare sortem non debuisti, nec, prodito consule tuo, relicta prouincia, auersa pecunia, ad Sullanas partes transfugere. Hoc Cicero tacite significat: perspicue rem narrare non audet, quia hoc tempore Sullana factio dominabatur; & ipsa iudicia senatoria a Sulla erant constituta. itaque, Verrem aperte reprehendere, hac quidem de re, sine iudicum offensione non poterat. ORNABAT *eum*] ut quaestorem, cuius opera, fore uidebat, ut maximis in rebus uti cogeretur. PECVNIA *attributa, numerata est.*] attributa quaestoribus urbanis a tribunis aerarijs, deinde Verri a quaestoribus, ut eam militibus pro stipendio solueret. PRINCIPIVM *magistratuum gerendorum,*] nam quaestura primus gradus honoris est. AVRAM *posse aliquam afflari*] opem aliquam afferri posse. haec enim translatio studium significat: & refici solemus, ac recreari, cum aurae quaedam afflantur. ODIO SIT.] nam Carbo Marianus fuerat: ciuitas autem nunc a Sullanis & magistratibus, & ordinibus regebatur. NOBILITATIS,] quae ciuili bello Sullam sequebatur. EST *enim obscurum, & eiusmodi*] ubi sententiam nullis explicari posse uerbis intelligit, hoc solet addere, Et eiusmodi. ut lib. II. Accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum, & eiusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse uideantur. Et ad Crassum: Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri. NOVOS *homines*] Marianos. nam & Marius, &, eo mortuo, duces illarum partium, nobilitatem oderant, nouos homines, infimiq. ordinis, ad honores extollebant. AD NOBILITATEM, *hoc est ad suos,*] ad eos, quos amabat: cum ipse nouus homo non esset, uerum antiquae gentis Corneliae. RATIONES *quemadmodum retulerit:*] quaestores acceptae ab aerario pecuniae rationem referre cogebantur. VICIES *ducenta triginta quinque millia*] sexaginta septem millia & quinquaginta scutatos. QVADRINGENTOS XVII. *nummos:*] scutatos duodecim, & unius prope dimidium. COHORTI *praetoriae*] cohors praetoria dicebantur domestici conuictores consulis, aut proconsulis. HS SEXCENTA *millia.*] haec, & quae proxime numerata sunt, conficiunt acceptae pecuniae summam uicies ducenta triginta quinque millia, XVI nummos. AVT EGO, *aut tu*] qui quaestores fuimus. RELIQVA *facta sunt,*] superfuerunt, post ea, quae se dedisse dixit. NEQVE *in aerarium relata sunt.*] qua ratione igitur probabis, ea te Arimini reliquisse? OPPRESSVM, *diremptumq. erat.*] ne quis exigere posset eius pecuniae rationem, quae in eiusmodi opido relicta esset. IN HANC *rem*] qui se de illa pecunia, quam a te Arimini relictam in rationes retulisti, nihil scire dicent. QVAESTORIBVS *urbanis,*] ad quos Verres rationes retulit. RATIONVM *res relatarum*] locum mendosum esse omnes intelligunt. Rationes relatae, placeret, ut infra, Rationes relatae P. Seruilij. SVLLANVS *repente factus est,*] ut, cum arma ualerent, nihil iure, nihil more fieret. RESTITVERETVR.] adempta a Marianis, dum Sulla Mithridatico bello distineretur. ILLINC] a Marianis.

rianis. INANIS } sine pecunia. sed cum pecunia profugisse: quo licet intelligere, proditum a te consulem pecuniae caussa, non studio partium. IDEM *fecisses*, } modus loquendi, pro, idem facere debebas. Infra: Voconia lex te uidelicet delectabat: imitatus esses illum C. ipsum Voconium; qui lege sua hereditatem ademit nulli neque uirgini, neque mulieri. L. SCIPIONI } Velleius lib. II. Felici deinde circa Capuam euentu Scipionem, Norbanumq. consules superat. quorum Norbanus acie uictus, Scipio ab exercitu desertus, ac proditus, inuiolatus a Sulla dimissus est. Hic Scipio P. Sextij, pro quo exstat Ciceronis oratio, socer fuit, & Massiliae exsulauit: ut ea docet oratio. CONIVNCTIO } quaestoris cum praetore, uel coniunctio secundae, dubiaeq. fortunae. NON VT *amico fidem*. } Vsus enim eo non est. confirmat, quod proxime dixit: Nemo umquam sapiens proditori credendum putauit. OPPRIMIT, *ante quam perspicere, atque explorare potueris*. } sententia similis in epistola Planci: Non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest uulneris: quod prius nocere potest, quam sciri, curariq. possit.

ORATIO

ITA ne uero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis; particeps omnium rerum, consiliorumq. fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat; repente relinquas? deseras? ad aduersarios transeas? o scelus, o portentum in ultimas terras exportandum. non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est, semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est, in simili audacia, perfidiaq. uersetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit, (haud scio, an maior etiam haec necessitudo fuerit, quam illa Carbonis, ac plus iudicium uoluntatis ualere, quam sortis, debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem, fuit. nam, quae in ipsum ualebant crimina, contulit in illum, caussamq. illius omnem ad inimicos, accusatoresq. detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum, atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset; tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella uoluntatem neglexerit, ac uiolarit, eosq. ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quaeso, iudices, breuitate orationis meae potius, quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare. mihi enim properandum necessario est, ut omnia uobis, quae mihi constituta sunt, possim exponere. quamobrem, quaestura istius demonstrata, primiq. magistratus & furto, & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum, ac rapinarum praetermittam: neque ego istum sibi ullam ex communi calamitate defensionem sinam sumere: suis eum certis proprijsq. criminibus accusabo. quamobrem, hoc omni tempore Sullano ex accusatione circumscripto, legationem eius praeclaram cognoscite. Postea quam Cn. Dolabellae prouincia Cilicia constituta est, o dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit? id quod Cn. Dolabellae principium maxime calamitatis fuit. nam, ut iste profectus est, quacumque iter fecit, eiusmodi fuit, non ut legatus populi R. sed ut quaedam calamitas peruadere uideretur. In Achaia (praetermittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile uideretur) magistratum Sicyonium nummos poposcit. ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alij. cum ille non daret, animaduertit. improbum, sed non inauditum. genus animaduersionis uidete: quaeretis, ex quo genere hominum istum iudicetis. ignem ex lignis uiridibus, atque humidis in loco angusto fieri iussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi R. socium, atque amicum, fumo excruciatum, semiuiuum reliquit. Iam, quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco: est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis, audistis, ex aede Mineruae grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio: dictum? etiam aestimatum. huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum uenit: ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima, eaq. in onerariam nauem suam conjicienda curauit. postridie, cum spoliatum fanum uiderent ij, qui Delum incolebant, grauiter ferebant. est enim tanta apud eos eius fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. uerbum tamen facere non audebant; ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed uix in opido consisteret: ita magni fluctus eijciebantur. hic nauis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa, atque eiecta fluctu, frangitur: in litore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellae reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque, tuorum tibi scelerum ueniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinem ne tu Delium spoliare ausus es? illi ne tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? si in pueritia non ijs artibus, & disciplinis institutus eras, ut ea, quae litteris mandata sunt, disceres, atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca uenisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriae, ac litteris? Latonam ex longo errore, &

re, & fuga, grauidam, & iam ad pariendum uicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atq. ibi Apollinem Dianamq. peperisse. qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq. eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, dys, hominibusq. indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut uiolare, aut attingere. hoc tu fanum depopulari, homo improbissime, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingueret religionem? & si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur?

EXPLANATIO

ITA *ne uero?* } modus obiurgandi, de quo diximus in ea pro Quinctio. HOC *uno scelere contenta* } est igitur, ne quid simile possit committere, in ultimas terras, ut portentum aliquod, exportandus. MALLEOLO } quaestore Dolabellae. OCCISO, } suspiciosum uerbum in Verrem: nam, mortuo, dicere debuit. sic infra de eodem locutus est. AD INIMICOS, *accusatoresq.* } ad M. Scaurum. in quo turpiter Asconius errauit, qui ait: Caesarem dicit: nam Scaurus alium Dolabellam accusauit, nec damnare potuit. Non enim, ut supra docuimus, hunc Dolabellam Caesar, sed Scaurus accusauit: ut hoc ipso in libro infra narratur. ILLE *miser cum esset;* } neque hic mihi placet Asconius. accipit enim Miser, pro innocente. cum sit, Miser, idest afflictus, & calamitosus, quia reus. ad quam miseriam accessit proditio Verris, testimonium, furta, & flagitia, quorum inuidia multo magis, quam suorum conflagrauit. Locus autem in Catilinam, cuius utitur testimonio, aduersatur opinioni. Et de Philodamo infra: Ille miser defensorem reperire neminem poterat. QVID *hoc homine faciatis?* } antique: pro, de hoc homine. Infra: Dicent, quid illo myoparone factum sit. Et lib. II. Quid te futurum est? Similiter Plautus in Mil. Quid illa faciemus concubina, quae domi est? In Merc. Quid illa nunc fiet? In Truc. Quid me futurum est, quando miles uenerit? Et infra: Quid eo fecisti puero? Terentius quoque in Andr. Nec, quid me nunc faciam, scio. Infra: Quid me fiet? Ibidem: Nunc primum audio, quid illo sit factum. Et in Heaut. Cedo, quid hic faciet sua? Interdum etiam dandi casu, ut lib. II. Quid huic homini faciatis? Et lib. V. Quid Cleomeni fiet? Pro Caecina: Quid huic tu homini facias? FVRTO, *& scelere* } furto, in auertenda pecunia: scelere, in consule prodendo, cui quaestor esset. PROSCRIPTIONVM, *ac rapinarum* } supra: Bona quaedam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit. EX COMMVNI *calamitate* } culpam enim in tempora, belliq. ciuilis uictoriam, conferre posset. CIRCVMSCRIPTO, } sublato, excepto. CILICIA } minoris Asiae pars. ideo dixit supra, Legatione Asiatica, idest Ciliciensi. & act. 1. Vexatorem Asiae, idest Ciliciae. ALLEGATIONIBVS } intercessionibus, & precibus communium amicorum. Infra: Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent. Et in ep. ad Catonem. Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meae, philosophiam ad te allegem. PROFECTVS *est,* } cum Dolabella. IN ACHAIA } quae tamen Dolabellae prouincia non erat. EX QVO *genere* } nam improbum uocare satis non est. EST ALIVS *mihi locus* } in iudicio de peculatu, non, ut putauit Asconius, in libro de signis, in quo de signis, tabulisue ex Achaia sublatis uerbum non fit. IN DOLABELLAE *iudicio:* } cum accusaretur repetundarum. DICTVM? *etiam aestimatum.* } locus amplificandi, qualis ille pro Plancio: Nihil est, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum, dico: si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua. ETIAM *aestimatum.* } quod Verres abstulit, id Dolabellae damnato aestimatum, quasi abstulisset ipse. AD DOLABELLAM *ipsum* } qui aderat. SIGNA. *illa Apollinis* } quae fuerant in Apollinis templo. infra: Apollinem ne tu Delium spoliare ausus es?

ORATIO

IN Asiam uero postquam uenit, quid ego aduentus istius prandia, cenas, equos, muneraq. commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per uim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (praetereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius est nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in Comitio uidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa uero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiae quam luctuosa Samys fuit? quam acerba toti Asiae? quam clara apud omnes? quam nemini uestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo uenissent, responsum tulerunt, eiusmodi querimonias, quae ad legatum populi R. pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit? quae cognoui egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia uenissem. quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnys, in silua denique disposita sub dio uidimus. cur ea, quam diu alium praetorem cum ys iudicibus, quos in horum locum subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt: postea quam nostris testibus nos, quam horis tuis, uti malle uidisti, nullum signum domi reliquisti, praeter duo, quae in medys

dijs aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denunciaturum? qui tuae domi saepe fuissent, ex quibus quaererem, signa scirent ne fuisse, quae non essent. quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum uiderent, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem, sectoremq. pugnare? qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellae fuisse unà cum isto Sami, seseq. tum scire spoliatum esse fanum Iunonis, & òpidum Samum, posteaq. se caussam apud Chios, ciues suos, Samus accusantibus publice dixisse, eoq. se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, nō ad se, pertinere. Aspendum, uetus opidum, & nobile in Pamphylia, scitis esse plenissimum signorum optimorum. non dicam, illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris euecta, asportataq. esse. atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & in intimis suis aedibus posuit; ut etiam illum ipsum artificio suo superasse uideatur. Pergae fanum antiquissimum, & sanctissimum Dianae scimus esse. id quoque a te nudatum, & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum, atque ablatum esse dico. Quae, malum, est ista tanta audacia, atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum urbes adisti legationis iure, & nomine; si in eas ui cum exercitu, imperioq. inuasisses, tamen, opinor, quae signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, haec non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses.

EXPLANATIO

IN ASIAM} non Ciliciam, sed eam Asiae partem, cui C. Nero praeerat. CHIO *per uim signa pulcherrima dico abstulisse*,} signum Apollinis: de quo in peroratione: Etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit. IN COMITIO} ab aedilibus cur. ornato. is enim mos erat. nam & lib. IV. C. Claudius, inquit, cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum dijs immortalibus, populoq. Romano habuit ornatum: &, cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Congruit cum hoc loco locus ille pro domo: Tanagraea quaedam meretrix fuisse dicitur. eius non longe a Tanagris simulacrum e marmore in sepulcro positum fuit. hoc quidam homo nobilis ad ornatum aedilitatis suae deportauit. EXPVGNATIO} ut ab hoste deorum. leniore uerbo, Direptio, uti noluit. NON AD *praetorem*,} uere. nam in publicam personam animaduertere, praetoris non est, sed populi Romani. OBSIGNANDI *gratia*} quae potestas erat accusatoris. IN SILVA} aedibus adiuncta. ALIVM *praetorem*} sequentis anni, amicissimum tuum. supra. SVBSORTITVS *es*,} quod re ipsa fieri nondum poterat, fecisti tamen animo, ut in horum iudicum locum, quasi caussa in annum sequentem reiecta, subsortitereris. Ita loquitur de futura, uel potius de cogitata re; quo maior in Verrem ob eius audaciam inuidia concitetur. HORIS *tuis*,} quae te delectabant, quibus nos uti, quo tempus duceretur, optabas. uerum testibus uti, quam horis ad dicendum lege concessis, maluimus. Placuit autem haec Ciceroni quasi contrariorum similitudo, Nostris testibus, Horis tuis: cum tamen de suis horis, ac suo legitime dicendi tempore, loqueretur. HOS} iudices. QVAESTOREM,} ad quem ex damnati bonis referri pecuniam oportet, ut ea deinde socijs redderetur. SECTOREMQ.} qui emeret in auctione post litem aestimatam. emebat autem cum aliqua spe lucri, eoq. maiore, quo plura bona uenderentur. ideo contra eum quoque, subtractis signis, Verres pugnabat. Infra: Quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris signis. EX ASIA} e Cilicia: ut supra docuimus. OPIDVM *Samum*,} nam, praeter expugnatum Samiae Iunonis fanum, multas ex oppido tabulas, multa signa sustulit. supra. LEGATI *Samiorum*} Chium ea de re profecti. ASPENDVM} transit ab Asia, Neronis prouincia, ad Asiam, prouinciam Dolabellae. INTVS *canere*} sinistra manu tantum neruos carpentem: cum alij plectro quoque dextra uterentur. INTIMIS} iocatur in duobus uerbis, Intus, &, Intimis. ille intus proprio quodam artificio, canebat; iste cum in intimis suis aedibus posuit. ergo illum iste artificio suo superauit.

ORATIO

QVID ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumq. regem potentissimum uicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum, & Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen ui, ac uirtute superauit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam, atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbesq. Achaiae, Boeotiaeq. multas sub imperium populi R. ditionemq. subiunxit? quorum domus cum honore, & uirtute florerent, signis, & tabulis pictis erant uacuae. at uero urbem totā, templa deorum, omnesq. Italiae partes illorum donis, ac monumentis exornatas uidemus. Vereor, ne haec forte cuiquam nimis antiqua, & iam obsoleta uideantur: ita enim tum aequabiliter omnes erant huiusmodi, ut haec laus eximiae uirtutis, & innocentiae non solum hominum, uerum etiam temporum illorum esse uideatur. P. Serui-

lius,

lius, uir clarissimus, maximis rebus gestis, adest, de te sententiam laturus est: Olympum ui, copijs, consilio, uirtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum fortissimi uiri profero: nam postea Seruilius imperator populi R. Olympum, urbem hostium, cepit, quam tu in ijsdem illis locis legatus quaestorius opida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac uexanda curasti. tu quae ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos uidere, nisi in tuis, amicorumq. tuorum tectis, non possumus: P. Seruilius, quae signa, atque ornamenta ex urbe hostium, & uirtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo R. apportauit, per triumphum uexit, in tabulas publicas ad aerarium perscribenda curauit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. recita. RATIONES. RELATAE. P. SERVILII. *Non solum numerum signorum, sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri uides. certe maior est uirtutis, uictoriaeq. iucunditas, quam ista uoluptas, quae percipitur ex libidine, & cupiditate. multo diligentius habere dico Seruilium praedam populi R. quam te tua furta notata, atque descripta. dices, tua quoque signa, & tabulas pictas ornamento urbi, foroq. populi R. fuisse. Memini: uidi simul cum populo R. forum, Comitiumq. adornatum ad speciem magnifico ornatu; ad sensum, cogitationemq. acerbo, & lugubri: uidi collucere omnia furtis tuis, praeda prouinciarum, spolijs sociorum, atque amicorum. quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. uidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici uolebant, harum cupiditatum esse seruos. socij uero, nationesq. exterae spem omnium tum primum abiecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea quod casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro uenerabantur: itemq. cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum, atque amicorum, cum quidem uiderent in foro populi R. quo in loco antea, qui sociis iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebāt, ibi esse palam posita ea, quae ab socys per scelus ablata, ereptaq. essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere. sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit, & furatus est, non numquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine, cum imperio, & securibus mercator signorum tabularumq. pictarum missus est. Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissime legi, atque digessi; patris, quoad uixit; tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, indices, hoc nouum reperietis. audimus aliquem tabulas numquam confecisse: quae est opinio hominum de Antonio, falsa: nam fecit diligentissime. uerum sit hoc genus aliquod, minime probandum. audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. est aliqua etiam huiusce rei ratio. hoc uero nouum, & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus; usque ad M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc uersor, habeo tabulas & tuas, & patris. plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges. unum, ostende. in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse: uicisti. ne haec quidem duo signa pulcherrima, quae nunc ad impluuium tuum stant, quae multos annos ad ualuas Iunonis Samiae steterunt, habes quo modo emeris; haec, inquam, duo, quae in aedibus tuis sola iam sunt, quae sectorem exspectant, relicta, ac destituta a ceteris signis.*

EXPLANATIO

L. SCIPIONE,} Africani maioris fratre. FLAMININO,} T. Quinctio. P. SERVILIVS} Isauricus, ab Isauro, Ciliciae arce, capta. IVDICIORVM *dominos*} manifeste in Hortensium: a quo aedile ornatum signis, tabulisq. pictis, a Verre sumptis, forum, Comitiumq. significat. QVONIAM *quidem*} ironia ex indignatione orta. Quasi uero, inquit, legatus in prouinciam cum imperio, ac securibus ideo sit missus, ut signa, tabulasq. pictas emeret. sed emisse uego. sic lib. I V. O dij immortales, praeclaram defensionem. mercatorem cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas. omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret, nihil cuiquam relinqueret. ACHAIAM} non quia Verris prouincia fuerit, sed quia Verres ex ea quoque signa, ac tabulas pictas abstulerit. CVM IMPERIO, *& securibus*} imperium igitur & legatus habebat, & lictoribus utebatur. id & ex ep. ad Cornificium, ultima lib. XII. cognoscitur. ANTONIO} oratore summo, eius Antonij patre, cui totius orae maritimae in finitimum imperium esse commissum, & Cicero ipse lib. II. & alij prodidetunt. FALSA:} ipso teste Antonio lib. II. de Orat. redarguit enim opinionem eorum, qui ab se tabulas non fieri credebant. SIT HOC *genus aliquod*,} hic subdistinguo: ut, hoc ipsum genus reperiri posse non neget, minime tamen probandum. M. TERENTIVM,} hic est M. Lucullus, Lucij frater, adoptatus, ut apparet, a M. Terentio Varrone: unde nomen, cognomenq. sumpsit, uetere tamen cognomine de more conseruato. quod ostendunt fasti Capitolini. Horum consulum lex Terentia, & Cassia nominatur lib. V.

ORATIO

AT credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atq. effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione uim attulisse existimatis? ecquo in opido pedem posuit, ubi non plura stuprorum, flagitiorumq. suorum, quam aduentus sui, uestigia reliquerit? sed ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam: etiam haec, quae certissima sunt, & clarissima, relinquam: unum aliquod de nefarijs istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris, negotijq. imposuit, peruenire. Opidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiae prouinciae clarum, & nobile: homines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes ciues Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati, & quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius, quam ad ullam uim, aut tumultum accommodati. accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, ut se ad regẽ Nicomedem, regemq. Sadalã mitteret; cumq. iter hoc sibi magis ad quaestum suum, quam ad reip. tempus accommodatum depoposcisset; ut illo itinere ueniret Lampsacum, cum magna calamitate, & prope pernicie ciuitatis. deducitur iste ad Ianitorem quendam, hospitem: comitesq. eius item apud ceteros hospites collocantur. ut mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiosae facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis, turpissimisq. hominibus, ut uideant, & inuestigent, ecquae uirgo sit, aut mulier, digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocumque uenerat, haec inuestigare omnia solebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam, genere, honore, copijs, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod uirum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate pudicitiaq. existimari. homo ut haec audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam uiderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse uidisset; ut statim ad Philodamum migrare se diceret uelle. hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, ueritus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa ui retinere coepit. iste, qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset, alia sibi ratione uiam munire ad ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & conscium, parum laute diuersari dicit, ad Philodamum deduci iubet. quod ubi est Philodamo nunciatum; tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum uenit, ostendit munus illud suum non esse: se, cum suae partes essent hospitum recipiendorum, tamen ipsos tantum praetores, & consules, non legatorum asseclas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum caussamq. neglexit: per uim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. hic Philodamus, postea quam ius suum obtinere non potuit; ut humanitatem, consuetudinemq. suam retineret, laborabat. homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusq. nostrorum hominum existimatus esset, noluit uideri ipsum illum Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, conuiuium comparat; rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, inuitet; locum sibi soli, si uideatur, relinquat: ut etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cenam. tum Rubrius istius comites inuitat. eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. mature ueniunt: discumbitur: fit sermo inter eos, & inuitatio, ut graeco more biberetur. hospes hortatur: poscunt maioribus poculis: celebratur omnium sermone laetitiaq. conuiuium. postea quam satis calere res Rubrio uisa est; quaeso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro uocari iubes? homo, qui & summa grauitate, & iam id aetatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negauit moris esse Graecorum, ut in conuiuio uirorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: enimuero ferendum hoc non est: uocetur mulier. & simul seruis suis Rubrius, ut ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiae suae uis afferretur; seruos suos ad se uocat; his imperat, ut se ipsum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. clamor interea fit tota domo: pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis: iactatur domi suae uir optimus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique feruenti a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. haec ubi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad aedes contendit, ut & uitae patris, & pudicitiae sororis succurreret. omnes eodẽ animo Lampsaceni, simul ut hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriae magnitudo mouebat, ad aedes noctu conuenerunt. hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat a Rubrio, quasi in praesidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui non nulli uulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos uideret, cupere aliqua euolare, si posset. postridie mane homines in concionem ueniunt: quaerunt, quid optimum factu sit: pro se quisque, ut in quoq. erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non haec & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ulti ui, manuq. essent, ne senatus populusq. R. in eam ciuitatem animaduertendum putaret: quod si hoc iure legati populi R. in socios, nationesq. exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret; quiduis esse perpeti satius, quam in tanta ui, atque acerbitate uersari. haec cum omnes sentirent; & cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt. caedere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignem subijcere coeperunt. tum ciues R. qui Lampsaci negotiabantur,

bantur, concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur: se se intelligere, hominem illum esse impurum, ac nefarium; sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent. sic iste, multo sceleratior, & nequior, quam ille Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod eius auaritiam ciues R. ferre non potuerant, Uticae domi suae uiuus exustus est; idq. ita illi merito accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes, neque ulla animaduersio constitueretur: hic, sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculoq. euolauit: neque adhuc caussam ullam excogitare potuit, quamobrem euenerit, aut, quid commiserit, ut in tantum periculum ueniret. non enim potest dicere, cum seditionem sedare uellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reip. caussa gererem, quod acrius imperaui, quod animal uerti, quod minatus sum. quae si diceret; tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum uideretur. nunc, cum ipse caussam illius tumultus neque ueram dicere, neque falsam confingere audeat; homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit: uir omnibus rebus ornatissimus C. Uarro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere uoluerit, quam ad uestrum iudicium reseruare? nisi uero illud dicet, quod & in testimonio Tettij priore actione interpellauit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse: ut, quam diu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret. hoc tum dixit, Philodamum, & eius filium a C. Nerone esse damnatos. de quo ne multa disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem, & eius consilium; quod Cornelium lictorem occisum esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam, ne in ulciscenda quidem iniuria, hominis occidendi potestatem. in quo uideo, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis. Uerum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? audite, quaeso, iudices, & aliquando miseremini sociorum, & ostendite aliquid his in uestra fide praesidij esse oportere. Quod toti Asiae iure occisus uidebatur istius ille uerbo lictor, reuera minister improbissimae cupiditatis, pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat, & orat Dolabellam, ut de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo uiuere, atque aliquando Romam uenire licuisset. commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam hominis nequissimi caussa, in alienam prouinciam, proficisceretur. postea quam ad Neronem uenit, contendit ab eo, ut Philodami caussam cognosceret. uenerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret: adduxerat etiam praefectos, & tribunos militares suos: quos Nero omnes in consilium uocauit: erat in consilio etiam, aequissimus iudex, ipse Uerres: erant nonnulli togati, creditores Graecorum; quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. ille miser defensorem reperire neminem poterat: quis enim esset aut togatus, qui Dolabellae gratia, aut Graecus, qui eiusdem ui, & imperio non moueretur? accusator autem apponitur ciuis Romanus, de creditoribus Lampsacenorum, qui, si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. cum haec omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumq. Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio; Uerres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; haec cum omnia fierent; & cum hominem constaret occisum; tamen tanta uis istius iniuriae; tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo, Amplius, pronunciaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrymas, & concursationes proferam? quid C. Neronis, uiri optimi, atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte, id, quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Uerre, & Dolabella. quidquid esset sine his actum, omnes probarent. tum uero quod pronunciatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. condemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. cōstituitur in foro Laodiceae spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiae prouinciae, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius; ille, quod pudicitiam liberorum, hic quod uitam patris, famamq. sororis defenderat, flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem.

EXPLANATIO

QVAM *aduentus sui*, } pedum uestigia fiunt in aduentu, eoq. plura, quo plures ueniunt. at ea pauciora legatus Verres adueniens reliquit, quam furtorum, & flagitiorum suorum. Vestigia, proprie subiunxit Cicero, quia dixerit, Ecquo in opido pedem posuit. ETIAM *haec*, } pro, Haec, malim, Ea: uel, Haec, abundare crediderim. cur enim dicat, Haec, cum nulla nominentur? LAMPSACENI } glossema puto. SEDATI, *& quieti*, } hoc, & quod sequitur, ideo dicit, ut culpa tumultus in Verrem concitati non in eos conferatur, homines natura, consuetudine, disciplina lenissimos, (sic enim

appellantur infra) sed in ipsum Verrem, uim ac stuprum liberis eorum inferre conantem. PRAETER *ceteros*} otiosi enim, ac desides tum Graeci omnes habebantur. REGEM *Nicomedem, regemq. Sadalam*} Nicomedem Bithyniae, Sadalam Thraciae. NEQVID *in ipso se offenderit*,} ne quid Verres in se offensus sit. Hoc uerbum patiendi significationem interdum habet, ut in Caesare. lib. II. bel. ci. Si quid in me offendistis: pro offensi estis. Et in ep. Lucceij: Cum duae res iste contrariae me conturbent: ex quibus aut in altera, mihi uelim, si potes, obtemperes, aut in altera non offendas. SVMMA VI} quacumq. ratione potuit, quantum in ipso fuit, pro uirili. PARVM *laute*} non satis commode. CVM SVAE *partes essent hospitum recipiendorum*,} cum accideret, ut hospites recipiendi sibi essent: cum id sui muneris esset, quod nunc non esset, quid enim sibi cum Rubrio? quid cum ipso Verre? RETINERET,} uenustatem quaesiuit in similibus uerbis, Obtineret, Retineret. HOMO,} sic saepe sententiam exorditur paullo ante: Homo, ut haec audiuit, sic exarsit ad id. Et paullo post: Homo, qui & summa grauitate, & iam id aetatis esset. Et infra: Homo, qui semper ita dictitasset. Lib. II. Homo, quamquam erat & Siculus, & reus. QVOS EI *commodum sit*,} quos ei libeat: ut supra: De capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. GRAECO *more*} ad singulas potiones dij, & amicis, quos quisque uellet, nominatis, quod Tibullus elegia prima lib. II. ostendit his uersibus:

Sed bene Messallam sua quisque ad pocula dicat,
Nomen & absentis singula uerba sonent.

Quem fortasse morem & Plautus retulit in Stic. dicente Sangarino seruo: Bene uos,
Bene nos; bene te, bene me, bene nostram etiam Stephanium
Bibe, si bibis.

SATIS *calere res*} ubi uino satis conuiuarum commotae mentes uisae sunt. LICTOR *istius Cornelius*,} lictores erant liberti. hunc igitur a Verre liberatum transisse in eius gentem existimo, ut medicum quoque, & pictorem: de quibus lib. III. Iampridem improbi, repente Cornelij. Quo sum admonitus, gentis Corneliae fuisse Verrem. cuius comites, Graeci homines, & improbi, repente fierent Cornelij: a quo enim, praeterquam ab ipso, repente fieri possent? IGNEM *subijcere*} omissa copula, uis orationis maior est. HADRIANVS} Fabiae gentis, praetor Africae, ut ait Cicero lib. V. Pedianus addit, Cinnanis temporibus. Lib. V. Neque quidquam propius est factum, quam ut illud Vticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas. ANIMADVERSIO} in Africanos. FRVGALISSIMVS,} apta, & propria laude libertum ornauit. significatur enim in frugalitate probitas. itaque in ep. ad Sextium de liberto Decio dixit: Quamquam illum hominem frugi, & tibi amicum existimabam. Accensos autem libertos fuisse, cum alijs locis, tum eo declaratur in ep. ad Appium: A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audiui. INTERPELLAVIT} pro, Interpellans, dixit. A C. NERONE *esse damnatos*.} ex quo sequi uideretur, nocentes fuisse. DE SVA *prouincia decedat*:} lex Cornelia maiestatis, Iulia de repetundis uetabat. in Pisonem. PROVINCIAM,} Ciliciam. BELLVM} fortasse cum ijs, qui Amanum montem incolebant, cum quibus & Cicero, Ciliciae proconsul, postea bellum gessit. PRAEFECTOS,} turmarum equestrium, quos & Cicero habuit in eadem prouincia: & quibusdam praefecturam ab eo petijt M. Brutus: ut in ep. ad Att. AMPLIVS, *pronunciaretur*.} ex quo iterum agi caussam oportebat. QVID *ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrymas, & concursiones proferam?*} locus amplificandi. ut lib. I. Quid ego nunc hic Sex. Pompeij Chlori testimonium recitem? SPIRITVS?} contentiones: cum ita laboraret, ut in eam rem uires, opesq. suas conferret omnes. CONCVRSIONES} quod eorum est, qui de maxima re multos rogant: ut modo ad hunc, modo ad illum concurrere sit necesse. ad Lentulum: Libonis, & Hypsaei non obscura concursatio, & contentio. NISI *forte*,} hic affirmantis est: ut si dixisset: potuit quod omnes optabant, eam rem agere sine Verre, & Dolabella. Alibi negantis est. ut lib. II. Nisi forte existimatis, ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse. LAODICEAE} ciuitas hoc tempore prouinciae Neronis, postea Ciliciensis prouinciae pars fuit Cicerone proconsule,

ORATIO

NEMO iam, Dolabella, neq. tui, neq. tuorum liberũ, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verres ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentũ sanguine lui uelles? iccirco ne exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua ui, & crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublenares? quod enim eum tibi quaestoris in locum constitueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re uera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxilijs, nefarie oppugnatum, & proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit; cum rationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantae ne tuae, Verres, libidines erunt, ut eas capere, ac sustinere non prouinciae populi R. non nationes exterae possint? tu ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris; nisi id ad nutum suum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatiq. paruerit; immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatae, uerum etiam sociorum, atque amicorum, ad uim, atque ad arma confugient; ut ab se, atque ab liberis suis legati populi R. scelus, atque

libidinem

libidinem propulsare possint? nam quaero abs te, circumsessus ne sis Lampsaci? coeperit ne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incendere? uoluerint ne legatum populi R. comburere uiuum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem litteras misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio: TESTIMONIVM. C. VERRIS. IN. ARTEMIDORVM. Recita de litteris ad Neronem missis: LITTERAE. C. VERRIS. AD. NERONEM NON. MVLTO POST. IN. DOMVM. Bellum ne populo R. Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine nostro uolebant? uideo enim, & ex ijs, quae legi, & audiui, intelligo; in qua ciuitate non modo legatus populi R. circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, sed aliqua ex parte uiolatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici, atque inferri solere. quae fuit igitur caussa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio caussam tanti tumultus ostendis ullam. obsessum te dicis: ignem allatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: caussam huius tanti terroris occultas. nam, siquam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate, fecisset; de tui comitis iniuria questum ad te potius, quam te oppugnatum uenirent. cum igitur, quae caussa illius tumultus fuerit, testes a nobis producti dixerint, ipse celarit; non ne caussam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata sunt, ut ij, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus exspectare ad ulciscendum, neque uim tantam doloris in posterum differre potuerint. Circumsessus es. a quibus? a Lampsacenis: barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi R. nomen contemnerent: immo uero ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina lenissimis; porro autem populi R. condicione socijs, fortuna seruis, uoluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta uis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut uehementius odio libidinis tuae, quam metu legationis, mouerentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios, atque exteras nationes hoc uti perfugio: quo, nisi uos uindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romae daturum credidissent. etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incommoda sua uestris committere legibus, & iudicijs, quam dolori suo permittere, maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus a tam illustri ciuitate sis propter tuum scelus, atque flagitium; cum coegeris homines miseros, & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus, & iudicijs, ad uim, ad manus, ad arma confugere; cum te in oppidis, ciuitatibus amicorum non legatum populi R. sed tyrannum libidinosum, crudelemq. praebueris; cum apud exteras nationes imperij, nominisq. nostri famam tuis probris, flagitijsq. uiolaris; cum te ex ferro amicorum populi R. eripueris, atque e flamma sociorum euolaris: hic tibi perfugium speras futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te uiuum exire passi sunt. Et ais iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, uerum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste doceo, te huius circumsessionis tuae caussam, & culpam in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimularis, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita, quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA. C. VERRIS AD. NERONEM. THEMISTAGORAS. ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum scribit populum concitasse: quem populum? qui te circumsedit, qui te uiuum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius, nomenq. legati? in Philodami iudicio dices id actum. cedo mihi ipsius Verris testimonium. uideamus, quid idem iste iuratus dixerit. Recita: AB. ACCVSATORE. INTERROGATVS. RESPONDIT: IN. HOC. IVDICIO. NON. PERSEQVI; SIBI. IN. ANIMO ESSE. ALIO. TEMPORE. PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? legatus cum esset circumsessus; cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo R. communiq. caussae legatorum facta esset iniuria insignis; non es persecutus; dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur caussam populi R. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas, coniunctas cum publicis, reliquisti? non ne te ad senatum caussam deferre, non de tam atrocibus iniurijs conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum litteris euocandos curare oportuit? nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem ui prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret; Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam euocatus est, quod auctor iniuriae illius fuisse argueretur. tu, si, te legatum ita Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites uulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum; quis non commoueretur? quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re caussam tuam, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen Legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume uersetur. Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis, atque improbissimae cupiditatis: accipite nunc auaritiae propemodum in suo genere non leuius. Milesios namem poposcit: quae eum praesidij caussa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum, atque armatum, dederunt. hoc praesidio Myndum profectus est. Nam, quid Milesijs lanae publicae abstulerit, item de sumptu in aduentum, de contumelijs, & iniurijs in magistratum Milesium, tametsi dici tum uere, tum grauiter, & uehementer potest, tamen dicere praetermittam, eaq. omnia testibus integra reseruabo. illud, quod neque taceri ullo modo potest, neque di-

ei pro dignitate, cognoscito. milites remigesq. Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimũ, de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L. Fannio, qui Myndi habitabant, uendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi R. hostes usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quae in Ponto est, nauigauerunt. O dij immortales, incredibilem auaritiam, singularemq. audaciam. nauem tu de classe populi R. quam tibi Milesia ciuitas, ut te prosequeretur, dedisset; ausus es uendere? si te magnitudo maleficij, si te hominum existimatio non mouebat; ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, huius adeo nefariae praedae tam illustrem ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni praefuerat, Milesiisq. rem gestam renunciarat, animaduertere tuo rogatu conatus est, renunciationemq. eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat; idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis: semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas uetuisses, aut, quod relatum esset, tolli coegisses. hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam caussam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit. manent istae litterae Mileti: manent, &, dum erit illa ciuitas, manebunt. decem enim naues iussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia uectigali populi R. fecerat, sicut pro sua quaeque parte Asiae ceterae ciuitates. quamobrem unam ex decem non praedonum repentino aduentu, sed legati latrocinio, non ui tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in litteras publicas retulerunt. sunt Romae legati Milesij, homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: qui tametsi mensem Februarium expectant, & consulum designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in ea classe; quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

EXPLANATIO

NEMO IAM, *Dolabella,*} artis oratoriae est, post narrationem uti apostrophe uel ad reum, uel ad iudices, uel ad quemuis: ad reum, ut supra, cum scelus Verris in Carbonem consulem, cui quaestor fuerat, expósuisset, ad Verrem conuersus, tamquam eius scelere commotus, haec dixit: Ita ne uero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum, consiliorumq. fueris; habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat; repente relinquas? deseras? ad aduersarios transeas? o scelus, o portentum in ultimas terras exportandum. Et absoluta narratione furti, quod Verres Deli commiserat, ad ipsum oratione traducta: Non dubito, inquit, quin tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen, in metu, periculoque, tuorum tibi scelerum ueniat in mentem. potest ne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Et alio loco, cum ab eo fanum Dianae spoliatum dixisset, subiunxit statim: Quae, malum, est ista tanta audacia, atque amentia? Apostrophe ad iudices illa praeclara: Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella uoluntatem neglexerit, ac uiolarit, eosq. ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Hac ad Dolabellam, cuius in Philodamum & filium insignis fuerat iniuria, nihil opportunius. Illa uero, quae communem spectat utilitatem, atque ad omnium fortunas porrigitur, nulla praestantior: ut de Verre pupilli bona, cui tutor erat, eripiente: En cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis. Sunt aliae prope innumerabiles, unde uim, & acrimoniam non mediocrem sumit oratio: quae suis locis attente legentibus occurrent. nobis hoc genus ornamenti, quo mirabiliter Cicero excellit, indicasse satis est. EGESTATE,} bonis tibi ademptis, repetundarum damnato. Lib. IV. Ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumq. tuorum periculo perhorrescis? QVAESTORIS *in locum.*} Malleolo quaestore mortuo. AVXILIIS,} pecunia. AD INIMICOS *tuos,*} ad eum, qui te accusauit, M. Scaurum. NISI *damnato te,*} uerebatur enim, ne tu eas praesens refelleres: cum ille in eas falsa multa retulisset. TANTAE *ne tuae, Verres, libidines erunt,*} haec apostrophe familiam ducit. NON MODO} pro, nedum: ut alibi saepe Cicero. NISI *publice satisfactum sit,*} eius criminis poena soluta, aut ijs, qui deliquerant, populo Romano traditis. BELLVM *indici, atque inferri solere.*} indictum, illatumq. Corinthijs, ac Tarentinis historiae narrant. LENISSIMIS} quos tamen iniuriae tuae magnitudo ad furorem impulit. Hoc & supra Cicero spectauit, in eo: Homines ipsi tum summe in omnes ciues Romanos officiosi, tum praeterea sedati, & quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius, quam ad ullam uim, aut tumultum accommodati. Eam uero lenitudinem eis natura datam, confirmatam consuetudine, auctam disciplina dicit. haec enim tria sunt eiusmodi, ut ab ijs omnia, quae sunt in nobis, siue bona, siue mala, nascantur. Duo nominauit in ep. ad Catonem, naturam, &, pro disciplina, rationem, atque doctrinam. Si quisquam, inquit, fuit umquam remotus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire uideor, ratione, atque doctrina, ab inani laude, & sermonibus uulgi: ego profecto is sum. VOLVNTATE *supplicibus a*}

uel fortunam uoluntatem adiunxit, quia multi fortunae necessitatem iniquo animo ferunt. graue enim illud erat, Fortuna seruis: secuta correctio est, Voluntate supplicibus, IN EVM *locum*} eo furoris, & iracundiae. HOC VTI *perfugio*:} ut ui, & armis iniurias ulciscantur suas. ERRAS: *ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te uiuum exire passi sunt.*} locum de Clodio, ex epistola quadam ad Atticum, ad notandum similitudinem confer. Erras, inquit, Clodi: non te iudices urbi, sed carceri reseruarunt, neque retinere in ciuitate, sed exsilio priuare uoluerunt. M. AVRELIO *Scauro*} eo fortasse, qui Cn. Dollabellam accusauit. POSTVLANTE,} accusante Ephesios. PROPEMODVM *in suo genere non leuius.*} prope ita summum hoc in auaritia, ut illud in libidine, crimen fuit. MYOPARONEM} piraticae nauis genus. AD OMNES *populi Romani hostes*} Dianium ad Sertorium, Sinopem ad Mithridatem. inter quos legati fuere, de societate contra populum Romanum coeunda. DECEM *naues*} quibus L. Murena bello Mithridatico uteretur. De Mithridate, Murena, eius, quem Cicero defendit, pater, triumphauit. MENSEM *Februarium*} hi legati Milesiorum erant: legationibus autem audiendis Februarium mensem dari solitum, Cicero docet ep. 4. lib. I. fam. & ep. 3. lib. II. ad Q. fr. CONSVLVM *designatorum*} Hortensij, & Metelli, Verris amicissimorum. EXSPECTANT,} unde sibi impedimenta, & damna, si Verrem suo testimonio laeserint, exspectant. Non uideo, cur hic Extimescunt, pro Exspectant, reponere sit necesse: quod alij opinantur. nam in uerbo, Exspectant, metus inest. Exspectant enim ut aduersarios suos, & unde timere aliquid possint. RELIGIONE} iurisiurandi. testimonium enim a iuratis dicebatur. LEGVM *domesticarum*} quibus in eas animaduerteretur, nisi de illo myoparone uerum testimonium dicerent. QVID ILLO *myoparone factum sit,*} uenditum scilicet a Verre. supra sic locutus: Quid hoc homine faciatis? AEDIFICATA *sit,*} iussu L. Murenae. PIRATAM *ipsum*} quia, piratarum more, myoparonem abstulerit, & ut suum uendiderit.

ORATIO

C. MALLEOLO, *quaestore Cn. Dolabellae, occiso, duas sibi hereditates uenisse arbitratus est, unam quaestoriae procurationis, (nam a Dolobella statim pro quaestore iussus est esse) alteram tutelae. nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. praeterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat: argenti optime caelati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste, quod argenti placuit, inuasit: quae mancipia uoluit, abduxit: uina, ceteraque, quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat, asportauit: reliqua uendidit, pecuniam exegit. cum ad* HS *uicies quinquies redegisse constaret: ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formosos, & litteratos, suos esse dicebat, se emisse. cum saepius mater, & auia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecuniae Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit,* HS *decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono seruo* HS *sexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. quo modo ex decies* HS DC *sint facta, quomodo* DC *eodem modo quadrarint, (ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua* HS *sexcenta facta) quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum, in lituraq. sit, uos existimabitis. tamen* H-S *sexcenta millia cum accepta retulisset,* H-S *quadringenta millia soluta non sunt. homines, postea quam reus factus est, alij redditi, alij etiam nunc retinentur: peculia omnium, uicarijq. retinentur. Haec est istius praeclara tutela. en cui tuos liberos committas, en memoria mortui sodalis, en metus uiuorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam, ac uexandam tradidisset; cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia; contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumueniunt, non ij, qui decretis, edictisq. tuis in te concitati, infestiq. sunt: Malleolus, a me productus, & mater eius, atque auia: quae miserae, flentes, euersum a te puerum patrijs bonis esse dixerunt. quid exspectas? an, dum ab inferis ille Malleolus exsistat, atque abs te officia tutelae, sodalitatis, familiaritatisq. flagitet? ipsum putato adesse. homo auarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio, si non quae abstulisti, at quae confessus es. cur cogis sodalis filium hanc primam in foro uocem cum dolore, & querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur pudentissimas, lectissimasq. feminas in tantum uirorum conuentum insolitas, inuitasq. prodire cogis? Recita omnium testimonia.* TESTIMONIA. MATRIS. ET. AVIAE. *Pro quaestore uero quo modo iste commune Miliadum uexarit; quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamq. totam, frumento imperando, aestimando hac sua, quam tum primum excogitauit, Siciliensi aestimatione, afflixerit; non est necesse demonstrare uerbis. hoc scitote, his nominibus, quae res per eum gestae sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellae* H. S. *ad tricies litem esse aestimatam. quae omnia, etiam si uoluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. consistam in uno nomine: multa sunt ex eodem genere. Recita.* DE. LITIBVS. AESTIMATIS CN. DOLABELLAE. PR. POPVLO. R. PECVNIAE.

NIAE. REDACTAE. QVOD. A. COMMVNI MILIADVM. *Te haec coegisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademq. ui, & iniuria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciae te, tamquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque peruasisse demonstro. itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusauit. istum in sua potestate, ac ditione tenuit. homo adolescens, cum istius in inquirendo multa furta, ac flagitia cognosceret, fecit perite, & callide: uolumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine, quae uoluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit. dixit iste, quae uelle accusatorem putauit. quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti uoluissem, magna copia fuisset; qui, ut se periculo litium, coniunctione criminum, liberarent, quo ego uellem, descensuros pollicebantur; eorum ego uoluntatem omnium repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui haec omnia fecerunt. sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari uolo. Rationes ad aerarium, ante quam Dolabella condemnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret: perinde quasi exscribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nunquam rationes ad aerarium referat. audistis quaestoriam rationem tribus uersiculis relatam: legationis, non nisi condemnato, & eiecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique praeturae, quam ex S.C. statim referre debuit, usque ad hoc tempus non retulit, quaestorem se in senatu expectare dixit. perinde quasi non, ut quaestor sine praetore posset referre, ut tu Hortensi, ut omnes, eodem modo sine quaestore praetor. Dixit, idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam caussa placuit. probauerunt. Verum quaestores quoque iam pridem uenerunt: cur non retulisti? illarum rationum ex ea faece legationis, quaestoriaeq. tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata.* EX. LITIBVS. AESTIMATIS. DOLABELLAE. PR. ET. PROPR: *quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quam Verres illi expensum tulerit,* H-S *quingenta triginta quinque millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit,* H-S *ducenta triginta duo millia: quod plus frumenti fecit accepisse istum;* H-S *decies & octingenta millia; quod tu, homo castissimus, aliud in tabulis habebas. hinc illae extraordinariae pecuniae, quas, nullo duce, tamen aliquas ex particula inuestigamus, redundarunt. hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum. hinc* H-S *quaterdecies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam. hinc empta apertissime praetura. nisi forte id etiam dubium est, quo modo iste praetor factus sit. homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione praeclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusq. uixisset, quaesturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis; Romae post quaesturam illam nefariã uix triduum constitisset, absens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset; is repente, ut Romam uenit, gratis praetor factus est. alia porro pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse, tum inter omnes, recenti negotio, facile constabat. Homo stultissime, & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinaria pecunia crimen subterfugere uelles; satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te caussam dicturum existimasti? Verum ad illam iam ueniamus praeclaram praeturam, criminaq. ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratiq. uenimus. in quibus, non dubito, quin offensionem negligentiae uitare, atque effugere non possim. multi enim ita dicent: de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quae mihi, aut quae amico meo facta est; quibus ego in rebus interfui. his omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est populo R. uniuerso, me uehementer excusatum uolo, non negligentia mea fore; ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reseruari uelim, multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis praetermittenda existimem. fatebor etiam illud inuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum uacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere, & iuris dicendi, & sartorum tectorum eixgendorum. ea postuletis, quae maxime digna sunt eo reo, cui paruum ac mediocre obijci nihil oporteat. Nam ut praetor factus est; qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanae prouinciae, magis ex sua, & Chelidonis, quam ex populi R. uoluntate: qui principio qualis in edicto constituendo fuerit cognoscite.*

EXPLANATIO

OCCISO] iterum iam dixit, Occiso. nam, mortuo, si dixisset, naturalem mortem significasset. suspicioso igitur uerbo usus est, ut eo quoque crimine Verrem notaret, cui, mortuum esse Malleolum, bono fuit. quod L. ille Cassius in iudicijs quaerendum censebat. OCCVPARAT] in quaestum contulerat: populis commodauerat, ut fructum penderet, idest usuram. Pro Flacco: Pecuniam adolescentulo grandi fenore occupauisti. Ibidem: Ac tu quidem Tralliani, cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent; a Flacco tamen omnia, quae uoluerunt, impetrauerunt. Et Nonius. SYNGRAPHAS *fecerat:*] creditae pecuniae. nam Syngrapha, utriusque manu facta, creditori cauebat. Phil. II. Syngrapha HS centies per legatos facta in gynaeceo. Pro Postumo: Suppeditata pecunia a Postumo est, factaeq. syngraphae sunt in Albano Cn. Pompeij. Et in ep. ad Trebatium: Tam-

quam

quam syngrapham ad imperatorem, non epistolam, attulisses, sic, pecunia ablata, domum redire properabas. Est igitur syngrapha, ex qua creditor agendi cum creditore potestatem habet. NAM ILLE *quoque, sodalis istius, erat in hoc morbo,*} sic distinguo, non, ut alij, Sodalis istius erat in hoc morbo. Laborabat, inquit, hoc morbo ille quoque, sodalis istius. Infra: En memoria mortui sodalis. Et: Manus a sodalis filio abstinere non potuisti? FAMILIAM *magnam,*} seruos quamplurimos, & in ijs multos artifices, multos formosos homines. Nepos in Attici uita: Vsus est familia, si utilitate iudicandum est, optima; si forma, uix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi, & plurimi librarij: pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. HS XX *quinquies*} uicies quinquies. scutatorum septuaginta quinque millia. CIRCVMPEDES} qui numquam a domino discedant, parati ad omnia, quae imperentur. HS DECIES} scutatorum triginta millia. EXTREMA *cera*} extrema parte. LITVRA} corrupti codicis duo signa, & quod in extrema cera, & quod in litura nomen illud factum est: quod autem nomen? id, quod sequitur: Expensa Chrysogono seruo HS sexcenta millia. quae sunt, scutatorum decem & octo millia. ACCEPTA *pupillo Malleolo retulit.*} creditorem scribit in codice pupillum eius pecuniae, debitorem eundem, quia Chrysogono data sit. QVADRARINT,} ut neque plura, neque pauciora essent. DE CN. CARBONIS *pecunia*} retulit enim in rationes, Arimini a se relicta HS sexcenta millia. supra. QVO MODO} cuius iussu, qua caussa. INFIMVM,} in extrema cera. CVM ACCEPTA *retulisset,*} hic locus, ut mihi uidetur, ostendit, hanc sententiam esse debere superiorum uerborum, Accepta Malleolo retulit; ita expensa Chrysogono, quasi ea Malleolus accepisset. ita se Verres HS sexcentorum millium solutione liberabit: cum tamen ea non Chrysogono dedisset, sed sibi retineret. Aut igitur sic explanandum, aut hic legendum, Cum expensa retulisse. HS QVINQVA *millia soluta non sunt.*} si H-S sexcenta millia perierant, saltem, quod ex decies reliquum erat, idest quadringenta millia, (sic enim, ut ratio quadret, legendum uidetur) solui oportuit. at ne id quidem reliquum solutum est. Haec est omnino huius loci sententia: quid alij senserint, omitto. HOMINES} artifices, & circumpedes illi, ex familia Malleoli, quos suos esse, a seq. emptos dixerat. PECVLIA *omnium uicarijq. retinentur.*} quod eorum seruorum labore, & industria lucri fit, (id esse Peculium, ostendit Festus) ab eo retinentur. retinentur & uicarij, idest, eorum seruorum serui: quae pars eorum peculij fuit. EN, CVI *tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus uiuorum existimationis.*} post narrationem indignatio. ut lib. V. En, quod Tyndaritani libenter praedicent. Et pro Sextio: En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur: cum, hoc illius funesti anni perdito exemplo uideant, per tribunum aliquem, & sexcentas operas se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari. ASIA} Cilicia: ut supra docui. MILYADVM} ciuitas Pamphyliae Milyas fuit. LYCIAM, *Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiamq. totam*} Ciliciensis prouinciae partes. IMPERANDO, *aestimando*} primum frumentum imperabat, deinde frumento pecuniam exigebat, aestimatione iniquissima, eadem, quae postea usus est in Sicilia. TRICIES} scutatorum nonaginta millia. PER ISTVM *tamen omnia gerebantur.*} ergo non sine istius lucro. IN VNO *nomine:*} in rebus imperatis, neque sumptis, sed aestimatis. HOMO *adolescens*} qui, cupiditate adductus, nihil praetermitteret, quod ualere ad reum condemnandum existimaret. IN *inquirendo*} dum in Dolabellam inquirit. EIVS *rerum gestarum*} rerum a Verre commissarum. Res gestas appellat, per ironiam extollens. ISTI *ostendit,*} ut eum, metu poenae deterritum, haberet, sicut habuit, in potestate ac ditione sua. NON AVDET *referre.*} ne quid a Dolabella praesente reprehenderetur. supra: Rationes ad aerarium, nisi damnato te, referre noluit. QVAESTORIAM *rationem*} pecuniae tunc administratae, cum Carbonis quaestor esset. TRIBVS *uersiculis*} paucissimis uerbis. supra. PRAETVRAE:} Siciliensis. QVAESTOREM} Syracusanum: is enim potius, quam Lilybaetanus, qui longius a quaestore aberat, rationes cum Verre tractauit. quamquam & Lilybaetanus administratae a se pecuniae rationes referebat. itaque supra dixit Cicero, qui Lilybaetanus quaestor fuerat: Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? Quare, si, Quaestorem, legimus: quod probant illa uerba: Perinde quasi non, ut quaestor sine praetore posset referre, eodem modo sine quaestore praetor: malim, ut dixi, de Syracusano accipere. sin, Quaestores: quamquam neque ex antiquis libris, neque ex sententia mutationis caussam habeo: de utroque intelligamus. DOLABELLAM} cum e Cilicia Romam rediisset. OMEN} quasi ominaretur Verres, cum idem peteret, quod Dolabella impetrauerat, fore, ut idem quoque sibi, quod illi contigerat, in iudicio repetundarum eueniret. damnatus enim erat crimine repetundarum Dolabella. CAVSSA,} quam offerebat Verres, quod serius rationes referret: quia scilicet quaestorem exspectaret: quod Dolabella quoque impetrasset. caussa senatui non placuit, omen placuit: ideo, propter omen, caussam probauit, idest petenti Verri ueniam dedit. QVAESTORIAQ.} cum Dolabellae proquaestor fuisti. NECESSARIO} quia patebant furta: quae tamen ad sordidissimam potius legationem, quaestoriamq. procurationem tuam pertinebant. VERRI *acceptum retulit,*} scripsit in suis tabulis, a Verre se accepisse. ILLI *acceptum tulerit,*} illi se dedisse scripserit. H-S QVINGENTA *triginta quinque millia:*} scutatorum sedecim millia, quinquaginta. H-S DVCENTA *triginta duo millia:*} sex millia, nongentos, sexaginta scutatos. H-S DECIES, *& octingenta millia:*} scutatorum quinquaginta quattuor millia. HOMO *castissimus*} purus ab omni scelere: cuius tabulis ob uitam innocenter actam habenda fides est. PECVNIAE} tuae, quarum originem non reperimus: ducem enim, quem sequamur, non habemus: inuestigamus tamen eas, & quaerimus, si non omnes, ex aliqua tamen particula. REDVN-

DARVNT. } quod enim relatum tibi acceptum minus est in tabulis Dolabellae, aut quod plus tibi expensum, quam in tuis, id totum furtum tuum est, inde redundant illae pecuniae extraordinariae: quas unde habeas, non constat ex tabulis tuis: cum tamen eas tractent Q. & Cn. Postumi Curtij. POSTVMIIS } soli Curtij infra nominantur: itaque lego, Postumi: ut sint duo Curtij, utroque Postumi cognomine. Infra: Cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent. MVLTIS *nominibus*, } in tabulis Curtiorum nomina multa sunt, quibus illi pecunias tibi acceptas referunt: at eorum nominum in tuis tabulis nullum est: patere enim noluisti, unde ea pecunia ad te uenerit. HS QVATER *decies* } scutatorum centum uiginti millia. Hic ego suspicor de mendo. nam unico uerbo ueteres dicebant, uicies, tricies, quadragies, pro, bis decies, ter decies, quater decies. in Asconio legitur, XIV. quod fortasse ualet, decies quater centena millia, multo minore summa, quam superiore. sunt enim scutatorum quadraginta duo millia. P. TADIO } ei fortasse, qui legatus eius fuerat. ASSIDVITATE, } officio assectationis. ALIA *porro pecunia*, } aliam dedit, ut praetor fieret, idest H-S octuaginta millia: aliam praetor factus, ne de ambitu accusaretur, H-S trecenta millia. lib. IV. EXTRAORDINARIA *pecunia* } nisi fallor, Extraordinariae pecuniae, postulat sententia. SARTORVM *tectorum exigendorum*, } quae cura pertinuit ad censores: sed cum, Verre praetore, censores nulli essent, neque adeo per aliquot annos fuisset, ei muneri praetor urbanus Verres extra ordinem praefuit. AVSPICATO } facete. nam auspicia auibus fiebant. Chelidon autem Verris amica fuit: cuius ex nomine iocus nascitur. SVRREXISSET, } e lectulo, ubi cum Chelidone iacuerat. egregium auspicium designati praetoris. ideo sortem nactus est urbanae prouinciae: non ut quaereret de criminibus: quod alijs praetoribus contigit: sed ut esset praetor urbanus, in qua prouincia furari plurimum posset. ideo subiungit Cicero: Magis ex sua, & Chelidonis, quam ex populi Romani uoluntate. NACTVS *est* } ex animi sui sententia, cum urbana prouincia quaestuosa in primis esset,

O R A T I O

P. ANNIVS *Asellus mortuus est C. Sacerdote praetore. is cum haberet unicam filiam, neque census esset; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis aequitas, uoluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste, praetor designatus, (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: uos tantum hominis audaciam, amentiamq. cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum. dicit, se posse ei condonare edicto hereditatem: docet hominem, quid possit fieri. illi bona res, huic uendibilis uidebatur. iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat; malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. tutores, pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non uidebant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. saepe appellati, pernegauerunt. iste ad arbitrium eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam aequum edictum scripserit, quaeso, cognoscite.* CVM. INTELLIGAM LEGEM. VOCONIAM. *quis umquam crederet Verrem mulierum aduersarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum uideretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire. quid potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quaeso, cetera: delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas.* QVI. AB A. POSTVMIO. Q. FVLVIO. CENSORIBVS. POSTVE. EA. FECIT. FECERIT. *Fecit, fecerit? quis umquam edixit isto modo? quis umquam eius rei fraudem, aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset; tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te uidelicet delectabat. imitatus esses illum ipsum C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque uirgini, neque mulieri: sanxit in posterum; qui post eos censores census esset, ne quis heredem uirginem, ne ne mulierem faceret. in lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in ulla praeteritū tempus reprehenditur, nisi eius rei, quae sua sponte scelerata, ac nefaria est; ut, etiam si lex non esset, magnopere uitanda fuerit. atque in his rebus multa uidemus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non uocentur. Cornelia, testamentaria, nummaria, ceterae complures, in quibus non ius aliquod nouum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad populum pertineat ex certo tempore. de iure uero si quis noui quid instituit, omnia, quae ante acta sunt, rata esse patitur? cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes praeterea de iure ciuili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris, quam lege. si finē edicto praetoris afferunt kalendae Ianuarij, cur non initium quoque edicti nascitur a kalendis Ian.? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor fuit, regredietur? ac si hoc iuris non unius caussa hominis edixisses, cautius composuisses. scribis, Si quis heredem fecit, fecerit. quid, si plus legarit, quam ad heredem, heredes ue perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui census sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit,*

sit, non caues? quia non generis, sed hominis caussam uerbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed tum uituperari posset, in dubium uenire non posset: nemo enim committeret: nunc est eiusmodi dictum, ut quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. itaque, cum a te caput illud tam multis uerbis mercenario prooemio esset ornatum, ecquis est inuentus postea praetor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. nam post te praetorem multi testamenta eodem modo fecerunt, in his nuper Annia. ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier; quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi uellet. solus enim tu inuentus es, cui non satis fuerit corrigere uolantates uiuorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti. uoluisti, ex improuiso si quae res natae essent, ex urbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res haec acerba uideatur, atque indigna, sic unicuique uestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini. quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse uoluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaq. consumatur? homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius, atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, uoluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, &, cui tibi esset commodum, condonares? quibuscum uiui bona nostra partimur, ijs praetor adimere nobis mortuis bona, fortunasq. poterit? Nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? miramur, ad arma cōtra istum hominem Lampsacenos isse? miramur, istum, de prouincia decedentem, clam Syracusis profugisse? nos si alienam uicem pro nostra iniuria doleremus, uestigium istius in foro esset relictum? Pater dat filiae: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat? quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. at ego concedo: prohibe, si potes: si habes, qui te audiat: si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu uoluntatem mortuis? bona uiuis? ius omnibus? hoc populus R. non manu uindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset? postea quam ius praetorium constitutum est, semper hoc iure usi sumus, si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, ita secundum eum possessio daretur. quare hoc sit aequissimum, facile est docere: sed in re tam usitata, satis est ostendere, omnes antea ius ita dixisse, & hoc uetus edictum, translaticiumq. esse. cognoscite aliud hominis in re uetere edictum nouum: & simul, dum est unde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia.

EXPLANATIO

IN EDICTO *constituendo*] praetor urbanus initio magistratus edictum, quod in annua iurisdictione seruaret, componere solebat. ideoq. C. Cornelius tribunus pl. legem tulit, ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent, & decernerent. C. SACERDOTE] qui praetor fuerat urbanus ante Verrem. Liciniae gentis fuit, ut ex oratione pro Cluentio cognoscitur. NEQVE *census esset*,] uel quia, cum censores, qui ante aliquot annos fuerant, ciuitatem censerent, rem non habuisset; uel quia tum Romae non fuisset. quam ob caussam heredem instituere filiam potuit. nam, si census esset, per legem Voconiam non potuisset. ADMONITVS,] ab improbo homine, qui Verris ingenium nosset. TENTATVS,] lucri caussa, ab aliquo, qui sibi hoc initio aditum ad alia lucra uellet patefacere. APPELLAT] alloquitur hac de re. EDICTO] quod nondum de sua iurisdictione composuerat; cum adhuc designatus praetor esset. IMPROBVM, *& inhumanum*] improbum, contra leges; inhumanum, contra parentum uoluntatem, ipsamq. naturam, quae liberos nobis ita commendat, ut carius esse nihil uelit. IN RATIONEM *inducerent*,] in tabulis rationum scriberent. Eodem uerbo usus est ad Appium: In eo me non perseuerasse, testes sunt rationes ciuitatum; in quibus quantum quaeque uoluit legatis tuis datum, induxit. AD ARBITRIVM *eius*,] P. Annij, secundi heredis. LEGEM *Voconiam*] subaudi, heredem ab eo filiam institui nolle; qui consul non sit. haec enim legis Voconiae sententia fuit. qua ratione ad excludendam Anniam paterna hereditate usus est Verres. Hanc legem, & Furiam, quae non permittebant ciuibus legare quidquid uellent, abrogauit Falcidia lex tribunicia, auctore Dione in Augusto. Voconia nominatur & lib. II. de Fin. in Catone, pro Balbo. CVPIDITATI *hominum ait se obuiam ire.*] ita Verres in edicto scripserat. CENSORIBVS] censuram gesserant ante annos centum. Voconius legem tulit quinquennio post, Philippo, & Caepione cos. ut in Catone. POST VE *ea*,] antique, pro, Postea uel dicebant etiam, Post illa. FECIT, *fecerit*] heredem filiam. sic enim scripsisse Verrem puto. idq. confirmatur infra, in eo: Scribis, si quis heredem fecit, fecerit. QVAE *neque post edictum*,] quo modo enim, quod factum est ante edictum, id post edictum prouideri potuit? quo modo autem ante edictum: cum edicti, nondum facti, occulta sententia esset? CORNELIA;] L. Sullae. TESTAMENTARIA,] de ratione condendi testamenti. NVMMARIA,] de nummis adulterinis. utraque Cornelia est. FVRIAS,] Furiam, dixi iam, Voconiae similem fuisse. DE IVRE *uero ciuili*] de eo, quod antea sancitum, ad ciues pertinet, diuersum a iure praetorio, quod a praetoris uoluntate pendet. RATA *esse non patietur*] ita legisse uidetur Asconius, & recte. SI PLVS *legarit*,] si, quod

alijs legetur, plus sit, quam ad heredem, heredesue perueniat. QVI CENSVS *sit*, } qui census non est, filiam heredem potest instituere : qui est, non potest, nisi si plus legarit, quam heredi relinquat. HOMINIS!} L. Annij, secundi heredis. Hoc, quod in urbano scripseras de mulierum hereditatibus. QVAM *postea tu tibi defensionem relinquebas*, } ut opinor, hoc dicit. Si quid in Sicilia de mulierum hereditatibus decreuisset, eius decreti defensionem hanc tibi reliqueras, quod in edicto tuo urbano ita scriptum esset. in quo non animaduertebas, edicti urbani auctoritatem imminutam a te esse prouinciali edicto, in quod transferre caput illud noluisti, quia tibi ipsi iniquum esse uideretur. *Relinquebas* : quasi aliam non haberes. quod enim iure, & aequitate defendere non posses, id urbani tamen edicti auctoritate tueri cogitabas. QVI *simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini*. } usus est infra eodem commiserationis loco. Habemus, inquit, liberos paruos. incertum est, quam longa nostrorum cuiusque uita futura sit. consulere uiui, ac prospicere debemus, ut illorum solitudo, & pueritia quamfirmissimo praesidio munita sit. CVI TIBI *esset commodum*, } cui tu uelles. de hoc loquendi genere supra diximus. PARTIMVR, } *te* enim nostra nobiscum simul liberi fruuntur : multo magis debent, cum mortui sumus. at id per Verrem non licuit. PETITIONEM, } petendi facultatem. DABO. } in edicto Verris ita scriptum erat : SI quis heredem fecit, fecerit filiam : nec petitionem, nec possessionem dabo. TOGAM *praetextam*? } feminae ante quam nuberent, mares ante annum XVII toga praetexta utebantur. ORNAMENTA } quid, si hoc ad bullam referatur? quae appendebatur in collo infantibus, ingenuis aurea, libertinis scortea. de bulla ut accipiam, facit illud infra : Neque te tam commouebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla uenerat. uestitus enim neminem commouebatis, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiae pater dederat, iudicium, atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse, grauiter & acerbe homines ferebant. AT EGO *concedo*: } sed alij non concedunt. nemo est enim, qui te audiat : nemo, qui tibi dicto audiens esse uelit. ITA SECVNDVM *eum possessio daretur*. } aeque ei possessio daretur, si tabulae testamenti non proferrentur, ac si is intestato mortuus esset. TRANSLATICIVM Q. } quod in alia, quae deinceps fiunt, edicta transfertur.

ORATIO

M INVCIVS *quidam mortuus est ante istum praetorem. eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minuciam ueniebat. si habuisset iste edictum, quod ante istum, & postea omnes habuerunt; possessio Minuciae genti esset data. si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro praede uindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure & maiores nostri, & nos semper usi sumus. uidete, ut hoc iste correxerit. componit edictum ijs uerbis, ut quiuis intelligere possit, unius hominis caussa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, aequitatem, edictum omnium negligit.* EX. EDICTO. VRBANO. SI. DE. HEREDITATE. AMBIGITVR. SI POSSESSOR. SPONSIONEM. NON. FACIET *iam quid id ad praetorem, uter possessor sit? non ne id quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo, quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares: nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam caussam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est.* SI. DE. HEREDITATE. AMBIGITVR. ET. TABVLAE. TESTAMENTI. OBSIGNATAE. NON MINVS. MVLTIS. SIGNIS. QVAM. E. LEGE OPORTEAT. AD. ME. PROFERENTVR. SECVNDVM. TABVLAS. TESTAMENTI. POTISSIMVM. HEREDITATEM. DABO. *Hoc translaticium est. sequi illud oportet: si tabulae testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. quid ergo interest, proferantur, nec ne? si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet: non det possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam? neminem umquam postea alium edixisse? ualde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici uellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item, ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romae praeter istum.* EX. EDICTO. SICILIENSI. SI DE. HEREDITATE. AMBIGITVR. *At, per deos immortales, quid est, quod de hoc dici possit? iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in prouincia, quam nos, qui aequo iure uterentur: an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus: nam utroque genere uideo non modo ceteros, sed te ipsum totidem uerbis edixisse, quot uerbis edici Romae solet. quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in prouincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse uideo. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quam diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum uero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decreuisset. quod uos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leuiores istius iniuriae uidebantur, quod erat in aequitate, prudentiaq. Pisonis*

paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicendo fuerit, quae narietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena, atque referta Chelidonis: a qua muliere eum erat ad eum uentum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq. mutabat; alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis paullo ante decreuerat. hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore. quorum alij, ut audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant; sed, quia stomac balantur, ridiculi uidebantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quae ego non comme morarem, (neque enim perfacete dicta, neque porro hac seueritate digna sunt) nisi nos illud uellem recordari, istius nequitiam, & iniquitatem tum in ore uulgi, atque in communibus prouerbijs esse uersatam.

EXPLANATIO

LEGE *ageret in hereditatem*, } bonorum possessionem a praetore peteret: aut, si non impetraret, sponsione facta litigaret, sic tamen, ut possessor prius ei satis daret, nihilo se deteriorem possessionem facturum, dum litigaretur. Sponsionem facere dicebatur, qui certam pecuniam deponebat, quam, si caussa caderet, amitteret. Quod autem legitur, Pro praede, malim, Per praedes: ut legisse Pedianus etiam uidetur: quia, Praedes qui sint, interpretatur. Dixit igitur, Per praedes litis uindiciarum, idest, per eos, qui pro lite uindiciarum satisdant. Lis autem uindiciarium, lis possessionis est. SI POSSESSOR, *sponsionem non faciet*. } si possessor est, non litigabit. quod sponsione fieri solebat. PRO QVA *pecuniam acceperas*, } contra Minuciam gentem: ut possideret is, qui occupauerat hereditatem, cum ad eum lege non ueniret. TRANSLATICIVM *est*. } sumptum ex alijs edictis. ILLO *edicto*, } de mulierum hereditatibus. QVI AEQVO *iure uteremur*: } docti homines, & ingeniosi, Vterentur. placet. CONTRA *illud edictum* } inde lata lex a C. Cornelio tribuno pl. ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. L. PISO } alter praetor, qui ius dicebat inter peregrinos. INTERCESSIT, } obstitit, eius decreta rescidit. QVOD VOS *oblitos esse non arbitror*, } pro, Sed uos oblitos non arbitror. non enim est, Quod, pro, quam rem. Eiusdem generis est illud lib. II. Quod ego nisi meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem; tam multos huc euocare non potuissem. Et lib. IV. Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias ualuisse, admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula praescripta erant. sic in ep. ad Terentiam: Quod utinam minus uitae cupidi fuissemus. Et pro Coelio: Quod cum huius adolescentiam proposueritis; constituitote uobis ante oculos huius etiam miseri senectutem. A QVA *muliere* } non ab ipsa, sed eius nomine ab ijs, quos illa mittebat. IVS TAM *nequam esse Verrinum* } ius enim ex Verrina carne non probatur. Iocatur in ambiguo & iuris, & Verris nomine. Miror hoc, ut frigide dictum, a Tacito condemnatum: quasi uero, ut salse dictum, a Cicerone referatur: cum subijciat: Neque enim perfacete dicta. SACERDOTEM } cui Verres in Sicilia successerat. hic quoque iocus est in Sacerdotis, & Verris nomine. nam a Sacerdote mactari sus solebat.

ORATIO

IN *plebem uero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. oblitos ne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus uirgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pl. in concione egit, cum eum, quem uirgis iste caeciderat, in prospectum populi R. produxit. cuius rei cognoscendae faciam uobis suo tempore potestatem. Superbia uero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit. P. Trebonius uiros bonos, & honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum uellet, scripsit, ut heredes iurarent, se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perueniret. libertus iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se iurare facturos esse quod contra legem Corneliam esset, quae proscriptum iuuari uetat: impetrant, ut ne iurent. dat his possessionem. id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquã dari: & ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronũ suum proscriptum iuuare: simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iurauit. concedo: praetorium est. adimis tu ei, qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat: lex est: poena est. quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendis, quod patronũ iuuabat eum, qui tum in miserijs erat: an, quod alterius patroni mortui uoluntatem conseruabat, a quo summum beneficium acceperat? utrũ horum reprehendis? & hoc tum de sella uir optimus dixit, equiti R. tam locupleti libertinus sit homo heres? o modestum ordinem, quod illinc uiuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas iniquitasq. declarat. uerum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite.*

EXPLANATIO

HOS } populum, qui aderat. VIRGIS *plebem Romanam concidere?* } contra ueteres leges. CVIVS *rei,* } cuius in plebem Romanam crudelitatis. SVO *tempore* } cum de supplicijs agam. CONTEMPSERIT, *despexerit,* } plus est despicere, quam contemnere. sic enim auget hic Cicero superbiam Verris, ut act. 1. infamiam auget ordinis senatorij: quo loco dixit: Contemnimur, despicimur, graui, diuturnaq. iam flagramus infamia. LIBERVM *esse numquam duxerit.* cum tenuissimis numquam egit, ut cum liberis hominibus agi solet: seruorum eos loco duxit. Infra: Quo denique ore, quos numquam liberos putauit, libertinos solitus sit appellare. Hinc illud ad Att. Agamemnonem liberum non putauit. BONOS } communi opinione. nam re uera non boni, qui iurare noluerint ex mortui uoluntate, lucrum officio anteponentes. CORNELIAM } a Sulla latam, in eos, quos ipse uictor proscripsit. ETENIM *erat iniquum,* } Ironia. nam aequum in primis erat. ET ILLE *libertus,* } ex comparatione libertini hominis fit maior eorum uituperatio, quos uiros bonos, & honestos appellauit. PATRONVM *suum proscriptum* } cum duobus fratribus, P. & A. Trebonijs seruisset, ab utroque manumissus erat. QVID *ad eum, qui ius dicit?* } quod aequum est, id praetor debet decernere, non de Cornelia lege cogitare: quae poenam irrogat non ei, qui ius dicit, sed ei, qui proscriptum iuuat. SVMMVM *beneficium* } libertatem, & hereditatem. O MODESTVM *ordinem,* } libertinorum.

ORATIO

C. SVLPICIVS Olympius fuit. is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante, quam Verres praeturam petere coeperit. fecit heredem M. Octauium Ligurem. Ligur hereditatem adiit; possedit Sacerdote praetore sine ulla controuersia. posteaquam Verres magistratum iniit; ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat. Lucius frater eius caussam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius caussam Liguris defendebat: docebat, edictum eius non oportere ad eas hereditates ualere, quae ante eum praetorem uenissent: si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. uenit Romam Ligur: non dubitabat, quin, si ipse Verrem conuenisset, aequitate caussae, & auctoritate sua commouere hominem posset: domum ad eum uenit: rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas uenisset, docet: quod facile in caussa aequissima homini ingenioso fuit: multa, quae quemuis mouere possent, dixit: ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamq. contemneret, ut se tanta iniuria afficeret. homo Ligurem accusare coepit, qui in re aduenticia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid enim, Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an haec ad rem non pertinent? non M. Octauio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leue est? nihil leuius, quam praetorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus ijs, quibus hereditas uenerit, coheredem praetorem esse oportere. An uero dubitamus, quo ore iste ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipijs, quo denique ore, quos numquam liberos putauit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicedum M. Octauium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, uirtute, ingenio, copijs, poscere pecuniam non dubitarit? In sartis tectis uero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt, qui senserunt. sunt alij, qui dicant. notae res ac manifestae prolatae sunt, & proferuntur. dixit C. Fannius, eques R. frater germanus Q. Titinij, iudicis tui, tibi se pecuniam dedisse. recita testimonium C. Fannij. nolite C. Fannio dicenti credere, noli, inquam, tu Q. Titini C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat auaritiae, & audaciae: quae uitia uidentur in quemuis potius, quam in istum conuenire. dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. recita testimonium Q. Tadij: ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur. quid igitur in indicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs, & uirorum bonorum tabulis non credere? Nam, quid ego de quotidiano sermone, querimoniaq. populi R. loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo, ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo, clarissimoq. monumento, quod templum in oculis, quotidianoq. adspectu populi R. est positum, quo saepenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimae quotidie aduocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum audaciae suae monumentum aeternum relinquere.

EXPLA-

EXPLANATIO

C. SVLPICIVS *Olympius fuit*. } sic locutus in Diuin. Agonis est quaedam Lilybaetana. & saepe in his libris. M. OCTAVIVM *Ligurem*. } senatorem. ut lib. II. QVOD *edictum* } quo edicti caput in edicto suo Sacerdos non habuerat. PATRONI } eius, qui Olympum liberauerat. IRE *iussurum*. } Sulpicij patroni filiam. L. GELLIVS } qui biennio ante consul fuerat, & hoc anno censuram gessit. ADVENTICIA, } non exspectata, quae non ueniret a propinquo. HEREDITARIA } nullo labore parta. SVAM *quoque rationem ducere:* } de se quoque cogitare, cui multa opus essent. CANIBVS } quos ali oporteret, quandoquidem eorum opera multis in rebus uteretur. Canes uocauit, quia circa se, ut canes circa dominum, essent assidue, & quia, tamquam canes, ubi praeda praetoris esset, odorarentur. lib. III. Isto cohors quorum hominum est? Volusij haruspicis, & Cornelij medici, & horum canum, quos meum tribunal lambere uidetis. Et lib. IV. Mirandum in modum (canes uenaticos diceres) ubi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent. Lib. V. Non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & maioribus canibus succinxerat. L. LIGVRI } M. Octauij fratri. NIHIL *leuius*, } ironia. nihil enim est, quod minus ferri possit. LOCO } dignitate. Act. I. Cogita, qui sis, quo loco sis. ORDINE, } quod senator. NOMINE, } in ipso ordine clari nominis. POSCERE *pecuniam* } cum dixit: Debere enim suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. QVI *senserunt*: } quorum interfuit: a quibus Verres contra omnia iura pecuniam expressit. FRATER *germanus Q. Titinij*, } quo modo? cum sint ex diuersa gente. adoptatum necesse uidetur credere in Titiniam gentem, qui frater germanus C. Fabij fuerat. QVID *est aliud*, } sic in Catone: Quid est aliud, gygantum more bellare cum dijs, nisi naturae repognare? IN OCVLIS, } erat enim in foro templum Castoris.

ORATIO

AEDEM Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sulla, Q. Metello cos. is mortuus est: reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius cos. aedes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, & M. Caesius: factum est S. C. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Coelius praetores cognoscerent, & iudicarent. qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis, ueruntamen, cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeq. praedatus, hoc uoluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed uidere quotidie possemus: quaesiuit, quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire uolebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum, integrumq. esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, praedariq. posset, arbitrabatur. L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo sine ullo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. iste ad se Rabonium uocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditũ non sit, quod exigi debeat. cum ille id, quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse; signa, & dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti uideri coepit, ex tanta aede, tantoq. opere se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere. uenit ipse in aedem Castoris: considerat templum: uidet undique tectum, pulcherrime laqueatum, praeterea cetera noua, atque integra: uersat se: quaerit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: Tu, Verres, hic quod moliare, nihil habes: nisi forte uis ad perpendiculum columnas exigere. homo omnium rerum imperitus quaerit, quid sit, ad perpendiculum. dicunt ei, fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. iam mehercule, inquit; sic agamus: columnae ad perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla; & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, eodem modo reddendum esset; negat, id sibi deberi; negat, oportere exigi. iste Rabonium quiescere iubet: & simul ei non nullam spem societatis ostendit. hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. noua res, atque improuisa, pupilli calamitas nunciatur statim C. Mustio, uitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio, tutori, homini frugalissimo. hi rem ad uirum primarium, summo officio, ac uirtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. uenit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligẽtia pluribus uerbis, ne per summã iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. iste, qui iam spe, & opinione praedam illam deuorasset, neque ulla aequitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est: itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent; apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici uoluntas, non cuiusquam auctoritas pro pretio, non gratia ualeret: statuunt id sibi optimum esse factu,

se factu, quod cuiuis uenisset in mentem, petere auxilium a Chelidone: quae isto praetore non modo in iure ciuili, priuatorumq. omnium controuersijs populo R. praefuit, uerum etiam in his sartis tectis dominata est. uenit ad Chelidonem C. Mustius, eques R. publicanus, homo cum primis honestus: uenit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: uenit homo summo honore, pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbã, o miseram, atque indignam praeturam tuam. ut mittam cetera, quo tandem pudore tales uiros, quo dolore meretricis domum uenisse arbitramini? qui nulla condictione istam turpitudinem subissent, nisi officij, necessitudinisq. ratio coegisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: Mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det: mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed praetoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. respondet illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. tum discedunt. postridie reuertuntur: negat illa posse hominem exorari; permagnam, eum dicere, ex illa re pecuniam confici posse. Vereor, ne quis forte de populo, qui priore actione non affuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea uos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius, tutor, & patruus. Mustius dixißet, si uiueret: sed pro Mustio, recenti re, de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum sciret me ex Mustio uiuo audisse, quod eo sum usus plurimum; (etenim id iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente uicit) cum hoc ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit; alio responsionem suam deriuauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia responderet, quam Chelidonem nominaret. primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse praeturam, quam L. Domitius ab se nominari uix sibi honestum eße arbitrabatur? Reiecti a Chelidone, capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat uix HS quadraginta millium, transigunt HS ducentis millibus. refert ad istum rem Rabonius; ut sibi uidebatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem esse. iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit uerbis Rabonium, negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores haec nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum, nullam maiorem pupillo metuunt calamitatẽ. Iste uero non procrastinat: locare incipit, non proscripta, atque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis. foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est; uultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret, coepit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. itaque excogitat: quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam possit dicere improbe, uel callide: nihil ab isto tectum, nihil ueteratorium exspectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, praedibus, praedijsq. uendundis, omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique? ut optima condicione sit is, cuia res sit, cuium periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniam me inuito adspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas: praedibus, & praedijs populo cautum est. &, si non putas cautum, scilicet tu praetor in mea bona, quod uoles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sinas? operaepretium est ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. EX. OPERE. FACIVNDO. QVAE. PVPILLI. IVNII. dic, dic, quaeso, clarius: C. VERRES. PRAET. VRB. ADDIDIT. corriguntur leges censorie. quod enim uideo in multis ueteribus legibus; Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt, uult aliquid eiusmodi C. Verres. dic, quid addidit: QVI. DE L. MARCIO. M. PERPERNA. CENSORIBVS. REDEMERIT. EVM. SOCIVM NE. ADMITTITO. NE. VE. EI. PARTEM DATO. NE. VE. EI. REDIMITO. Quid ita? ne uitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius, si uelles, populo cautum praedibus, & praedijs. hic te si res ipsa, si indignitas iniuriae tuae non commouebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrymae, D. Bruti, cuius praedia subierant periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses, (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S DLX millibus; cũ tutores HS LXXX millibus id opus ad istius, hominis iniquissimi, arbitrium se effecturos esse clamarent. etenim, quid erat operis? id, quod uos uidistis. omnes illae columnae, quas dealbatas uidetis, machina apposita, nulla impensa deiectae, eisdemq. lapidibus repositae sunt. hoc tu H-S DLX millibus locauisti. atqui in illis columnis dico esse quae a tuo redemptore commotae non sint: dico esse ex qua tantum tectorium uetus delitum sit, & nouum inductum. quodsi tanta pecunia columnas dealbari putaßem, certe numquam aedilitatem petiuissem. At ut uideatur tamen res agi, & non eripi pupillo: SI. QVID. OPERIS. CAVSSA. RESCIDERIS. REFICIO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QVI. REDEMERIT. SATISDET. DAMNI. INFECTI. EI. QVI. A. VETERE. REDEMPTORE. ACCEPERIT. Deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium. PECVNIA.

CVNIA. PRAESENS. SOLVATVR. *Quibus de bonis? eius, qui, quod tu H-S DLX millibus locasti, H-S LXXX. millibus effecturum esse clamauit. quibus de bonis? pupilli: cuius aetatem, & solitudinem, etiam si tutores non essent, defendere praetor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti.* HOC OPVS. BONO. SVO. QVOQVE. FACITO. *lapis aliquis caedendus, & apportandus fuit machina sua? an, illo non saxum, non materies aduecta est: tantum operis sed in ista locatione fuit, quantum paucae operae fabrorũ mercedis tulerũt, & manupretij machinae? utrũ existimatis, minus operis esse, unã columnam efficere ab integro nouam, nullo lapide rediuiuo, an quattuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit nouum facere. ostendam, in aedibus priuatis; longa difficiliq. uectura, columnas singulas ad impluuium H-S XL millibus non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus uerbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem, atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum conscripserit.* REDIVIVA. SIBI. HABETO. *quasi quidquam rediuiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis constitueretur. At enim pupillo redimi non licebat; non necesse erat rem ad ipsum peruenire; poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. diem praestituit operi faciundo Kal. Dec. locat circiter idus Sept. angustijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quo modo assequitur? nemo Rabonio molestus est, neque Kal. Dec. neque nonis, neque idibus. denique aliquanto in prouinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. postea quam reus factus est; primo negabat opus in acceptum referre posse. cum instaret Rabonius, in me caussam conferebat, quod tum codicem obsignassem. petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste, quid ageret, nesciebat. si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum: Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est, ut uno minus teste haberet Rabonio? opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. hac conditione, si quis de populo redemptor accessisset, cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem uenire nolebat, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. nam quid argumentamur, quo ista pecunia peruenerit? fecit iste iudicium. primum cum uehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H-S DLX millia numerauit; quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de H-S DLX millibus remisit D. Bruto H-S CX millia. hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse, negare non potest. postremo ipsius Rabonij tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Rabonij.*

EXPLANATIO

LOCAVISSENT,} tuendas, ac reficiendas, ut deinde, quibus essent locatae, ab ijs sartae tectae exigerentur. VERVMTAMEN,} uerumtamen dicam: quamquam ex Fannio, & Tadio cognouistis. sic locutus est lib. II. Africani est hoc, hominis liberalissimi, uerumtamen: En liberalitas est probanda. &c. HOMO, *qui semper ita palam dictitasset*,} sic supra: Homo, ut haec audiuit. Et Homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusq. nostrorum hominum existimatus esset. Et: Homo, qui & summa grauitate, & iam id aetatis esset. SINE VLLO *intertrimento*} sine ullo alterutrius partis damno. NAM *mehercule*,} sic ex antiquo libro, non, Iam hercule. idq. probat consuetudo Latini sermonis. sic enim hic, Nam, uim habet affirmandi, non rationis reddendae, ut lib. II. Nam hercule, inquit Minucius, me quoque Petillius, ut sibi in consilio adessem, rogauit. Et lib. III. Nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum. Terentius in Ad.

Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium,
Periurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta iniuria.
AE. Nam hercle etiam id restat.

LEGEM} de sartis tectis. legem autem, idest pactionem censoriam. Lib. III. Eundemq. te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, commutare. lib. V. Qui agros publicos arant, certum est, quod ex lege censoria dare debeant. Hic autem infra lex appellatur, quam in locanda Castoris aede Verres praetor conscripsit. MODESTVM, *& minime pertinacem*} Rabonium carpit ut auarum, & qui lucri cupiditate uictus ab officio desciuerit. M. MARCELLVM,} iudicem in oratione pro Quinctio, C. Marcelli Aeserníni, qui lib. IV. nominatur: ut in Bruto. PRO *sua fide*,} quia pupilli tutor erat. EXACTVRVM *esse*} ad perpendiculum. ALLEGATIONES} amicorum, aut hominum auctoritate praestantium, supra: Quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit? infra: Primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat. M. IVNIVS, *patruus pueri, frugalissimus homo*,} de plebe: ut infra: P. Iunij erat, hominis de plebe Romana, filius. Frugalitas autem plebeiorum hominum propria laus: tametsi ad equestem quoque ordinem transfertur. nam de Potitio quod sequitur, Homo summo honore, spectatissimus ordinis sui: certe dictum uidetur de equite Romano potius, quam de homine, qui de plebe esset: quem tamen paucis ante uersibus frugalissimum hominẽ uocauit. PRAEFVIT} tamquam praetor urbanus. Vsus est eo uerbo, unde praetor dictus est. CASTISSIMVS:} integerrimus. L. DOMITIVS:} Ahenobarbus: qui postea consul fuit cum Ap. Pulchro. PRINCIPE *iuuentutis*} laus, quae tribui solet adolescentibus. sic M. Brutum principem iuuentutis appellat in

ep. ad Appium. AD EVM } ad ipsum Verrem, qui agerent cum eo de re transigenda. ALLEGATOS *esse dicebat:* } quod falsum erat: sed ita pudebat eum meretricem nominare, ut mentiri mallet. QVOD *erat uix* H-S XL *millium*, } hoc puto dici: totam impensam, in aedem Castoris a redemptore factam, uix H-S XL millium fuisse, idest scutatorum MCC. H-S CC *millibus*. } scutatorum sex millibus. LOCATVRVM } alicui, qui redimeret aedem illam tuendam multo maiore pecunia, non modo quam H-S XL millium, sed etiam, quam ducentorum millium: ut impensam deinde illam pupillus, qui aedem tradere sartam tectam debebat, soluere cogeretur. Locauit autem, ut infra patet, H-S DLX millibus. RENVNCIAT } quod ipse cum tutoribus transegerat, id praetori non placere, ipsis tutoribus significat: ideoq. decisionem renunciat, idest recensat, infectam esse uult. act. I. Renunciata est tota conductio. DIGITVM *tollit* } sublato digito, ut mos erat, redimere se pupilli nomine significat. SI RES *abiret ab eo mancipe*, } nisi redemissetis, quem ipse apposuerat. Lib. III. Et ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. APPOSVISSET, } uerbum callide agentis: ut supra: Calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent. Infra: Apponit, qui petat Veneri Erycinae illam hereditatem. Et lib. V. Apponitur his tamen accusatot. In ep. ad Marium: Licitatorem potius apponam, quam illud minoris ueneat. IN BONIS, *praedibus, praedysq. uendundis*, } hic ego nec Asconij sententiam probare, nec rursus ijs assentiri possum, qui, Bonis uendundis, operibus locandis accipiunt. nam bona pro operibus, uendere pro locare, ut accipi debeat, ratio nulla persuadet: nec uero, quae sequuntur, ad eam significationem detorqueri possunt: nec illud, Cuia res sit, ad redemptorem pertinet. cur enim, ubi opus aliquod publicum locatur, optima condicione sit is, qui redimit? cum is, qui locat, id tantum spectet, ut quamminimo locet, idest, ut quamminima pecunia possit, in operis refectionem de publico erogetur. quo si maiorem impensam redemptor fecerit, de suo fecit. Eam igitur hic esse mentem Ciceronis dicam, quam communis & usitata uerborum significatio ostendit. Si cuius, inquit, bona uenduntur, idest praedes, aut praedia, pro eo, quod publice debeat: solet is in recuperatione suorum bonorum optima condicione esse: ut nemo minoris emat, quam ipse, qui suo periculo redemit, & cuius res est. Praedes autem, idest mancipia, aut aliquid, quod moueri loco posset, ita uendebantur ut praedia. itaque Phil. II. timere dicitur Antonius, ne L. Plancus praedes suos uenderet. Non enim homines liberi uendebantur. Praedes igitur, & praedia bona sunt, quae & satisdationibus obligantur, &, nisi promissum praestetur, a creditore uenduntur. CONSVLVM, *censorum, praetorum, quaestorum* } nominat eos magistratus, qui locare publica opera, & redemptorum bona, nisi sarta tecta opera reddidissent, uendere solebant. qua comparatione demonstrat, quam inique pupillus redemptione excludatur. CVIA RES *sit*, } cuius res agitur, cuius bona uenduntur. CVIVM *periculum*? } in redimendo. aequum est enim, cuius periculum fuit, maiorum eius, quam cuiusquam praeterea, rationem haberi. EVM *solum*, } pupillum redemptione solum excludit. AD MEAM *pecuniam* } ex persona pupilli. nam, nisi redemptor alius, idest manceps a Verre appositus, aedem Castoris sartam tectam tradiderit, tantum soluere cogetur, quanti locatio fuerit. soluet autem a pupillo, qui opus absolutum non reddidit. IN MEA *bona, quos uoles, immites*? } cum enim locas, cui tu uis: ad meam pecuniam adspiras, & in mea bona, quem tu uis, immittis. nam si quid operi deerit, ex mea pecunia reficiendum erit. ACCEDERE *non sinas*? } nam, si me redemptione excludis, defendi a me fortunas meas non sinis: defenderem enim, si ipse redimerem. DE HEREDITATE } mulierum. nam duo conscripserat edicta, unum de hereditatibus mulierum contra P. Annij filiam, alterum de hereditatum possessionibus contra gentem Minneiam. ADDIDIT. } ad eam legem, qua locata fuerat P. Iunio aedes Castoris. CN. DOMITIVS, *L. Metellus*, } censores anno urbis DCXXXIIX. DE L. MARCIO, *M. Perperna censoribus* } haec scribebat Verres contra pupillum Iunium: ne scilicet ad redemptionis societatem admitteretur, ne pars ei daretur, ne ei opus ab alio redimeretur. Pupillum non nominabat, ne correxisse legem eius caussa uideretur: sed generatim excludebat redemptionis societate, & redemptione ipsa, quicumq. post L. Marcium, & M. Perpernam redemisset. Accipio enim, De, pro, Post. nam si, De censoribus, accipias, pro, A censoribus: aduersabitur historia. dictum enim supra, P. Iunium aedē Castoris a Sulla & Metello cos. nōn a Marcio, Philippo censoribus, qui ante aliquot annos fuerant, tuendam accepisse. H-S LXXX *millibus* } duplo eius impensae, quam supra dixit in opere reficiundo requiri. DELITVM } pro, deletum: ut alibi. SATISDET *damni infecti* } satisdatione caueat, nihil damni in opere futurum, nulla re deterius opus fore, quam ut acceperit. QVI A *uetere redemptore acceperit*: } uetus redemptor quis est? pupillus. quis, ab eo qui acceperit? Rabonius: de quo dictum est supra: L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. ergo tres personae uidentur esse, cum tamen duae sint; uetus redemptor pupillus, Rabonius, qui ab eo accipere, nouoq. redemptori tradere aedem Castoris debebat; nouus redemptor, manceps uidelicet ille ab ipso Verre appositus: quem Rabonium fuisse, satis plane Cicero demonstrat, subijciens: Deridet; cum tibi ipsum iubet satisdare Rabonium. Et paullo post: Rabonius istam diem quo modo assequitur? Ergo, Qui redemerit, Rabonius est: Qui a uetere redemptore acceperit, idem Rabonius. CLAMAVIT. } plus est, quam, dixit: ut contendisse pupilli tutores, pro fide, officioq. suo, constaret. Supra quoque: Cum tutores H-S LXXX millibus id opus ad istius, hominis nequissimi, arbitrium effecturos esse clamarent. BONO SVO *quoque* } bona quaque re, quae ad opus attineat. MACHINA *sua*? } magis placeret sine interrogatione; ut cum ironia pronunciatum, hoc modo: Lapis uidelicet aliquis caedendus, & apportandus fuit machina sua: an uero contra neque saxum

xum, neque materies illo aduecta est, sed tantum operis in ista tua locatione fuit, quanta merces fabrorum pro paucis operis: quae cum fuerit exigua, multum operis esse non potuit. merces enim operi respondet. ET MANVPRETII *machinae.* subaudi, quantum est ut sit: & quantum manupretij machinae tulerunt. COLVMNAS *singulas* probat quod proposuit, multo maius esse, unam columnam ab integro nouam facere, quam quattuor reponere. Et tamen, inquit, ostendam, singulas columnas, non minores quam illas quattuor a tuo mancipe repositas, longa, difficiliq. uectura, locatas esse tantum HS XL millibus. at tu opus illud, in quo quattuor repositae sunt, locasti H-S DLX millibus. TOTA *lege* tota correctione legis. supra: Corriguntur leges censoriae. REM *ad ipsam peruenire:* locationis utilitatem ad Verrem peruenire: cur? quia poterat aliquis de populo ad redimendum opus accedere. Haec ad Verris defensionem dicta finguntur: quae refellit sequentibus uerbis, Omnes exclusi sunt. FACIVNDO absoluendo. RABONIVS manceps a Verre appositus. QVO MODO *assequitur?* quo modo opus absoluit ante Kal. Dec. quod assequi ceteris non licebat. IN ACCEPTVM *referre posse:* negant se posse nomen illud, & pecuniam a Rabonio pro opere acceptam, in suas tabulas referre: ne suum furtum patefaceret. RABONIVS, qui sibi tantum uellet de pecunia a pupillo accepta, Verriq. numerata. ALIQVID *defensionum* parum, sed aliquid tamen, in negando scilicet. QVADRIENNIO *post,* tum reus esset. nam integrum quadriennium fuerat in Sicilia. HAC *condicione* ut Kalendis Dec. opus absolutum redderetur. CVM DIE *ceteros exclusisset,* praeter Rabonium, qui sibi neminem illo die fore molestum sciebat. duabus caussis excluduntur omnes, una, temporis angustijs; altera, quod in Verris arbitrium ac potestatem, qui, si quis de populo redemisset, ereptam sibi praedam arbitraretur, uenire quisquam de populo nolebat. D. BRVTVS cuius praedijs cautum erat populo. CONTENDERET, de summa minuenda. DE SVA *pecunia* H-S DXL *millia numerauit;* mendosus numerus. nam, si locatum opus est HS DLX millibus, ut supra constat, remittuntur autem Bruto HS CX millia: relinquuntur, quae Verri Bruto numeret, HS CDL millia. nec dubitare licet, quin ita sit legendum: aut pro, DLX millia, quibus locatum est opus, reponendum, DCXL. ita quadrabunt omnia. FERRE *non poterat* interpretationem ab ipso Cicerone sumemus. dixit enim in re simili lib. II. Inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur. Propterea D. Bruto, ne rem sermonibus dissiparet, H-S CX millia remisit: cum opus tamen iam locasset Rabonio H-S DLX millibus, & a pupillo praedes accepisset. SCRIBAM *suum* scribae, postremi ordinis, idest de plebe homines erant. inde ad equestrem ordinem, si a censoribus legerentur, aut in prouincia ab imperatore suo, tamquam bene de rep. meriti, anulo aureo donarentur, adscendebant. id ex ijs uerbis, quae sunt in Cluentiana, licet conijcere: Persuasi, ut scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores aerarium reliquissent. Nam inter aerarios nec senatores, nec equites Romani, sed homines de plebe referebantur: ut Asconius, alijq. docent.

ORATIO

HIC etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium uenisse praetextatum in uestrum conspectum, & testes secum, patruo testimonium dicente, questus est: & me populariter agere, atque inuidiam commouere, quod puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, ut nomine ipso, & memoria patris animos imperitae multitudinis concitarem. P. Iunij erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens tum tutoribus, & propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum iudicijs uestris commendandum putauit. hic istius scelerata locatione, nefarioq. latrocinio, bonis patrijs fortunisq. omnibus spoliatus, uenit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paullo tamen obsoletius uestitum uideret. itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed caussa, non uestitus, sed fortuna popularis uidebatur. neque te tam commouebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla uenerat: uestitus enim neminem commouebat is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium, atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse, grauiter & acerbe homines ferebant. neque erant hae lacrymae populares magis, quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt. ideo quod communi praesidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, restinguenda est. habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrum cuiusque uita futura sit? consulere uiui ac prospicere debemus. ut illorum solitudo, & pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater, credo. scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria: minus; illa deos hominesq. implorante, iste infanti pupillae fortunas patrias ademit? tutores ne defenderent? perfacile uero apud istiusmodi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris in caussa pupilli Iunij & oratio, & uoluntas, & auctoritas repudiata est. Quaeremus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit: qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit; qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur? Dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit. qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas, quam ille omnes aedificandas, locauerit? Expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis umquam templum illud adspexit, quin auaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? quis a signo Vertu-

muni in Circum maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu uiam tensarum, atque pompae eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, socijs temperasse, qui aedem Castoris testem furtorum tuorum esse uolueris, quam populus R. quotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, uiderent?

EXPLANATIO

OBSOLETIVS } quam ipse est, qui multos annos est in sordibus. VASTITVM } eorum more. POPVLARIS } apta ad commouendam populi misericordiam. QVAM *quod sine bulla uenerat*. } id tibi molestum erat ob eam caussam, quia iudices, & populum, perspecta pueri inopia, contra Verrem incendi putabas. Bullam auream, dixi iam, a pueris ingenuis ante pectus ornamenti gratia geri solitam. HAS *lacrymae* } pupilli. MAGISTRATVVM? } Verres indicatur. IN VLTIMA *Phrygia*, } eius prouinciae parte, in qua legatus Dolabellae fuerat Verres. BELLO *praedonum* } quod in Sicilia gessit. MANVBIAS *sibi tantas* } praedam sibi tantam. DVBITAMVS, *quid iste in hostium praeda molitus sit*, } figura indignationis. qualis illa, quae proxime antecedit: Quaeremus etiam, quid iste in ultima Phrygia; quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit; qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit; qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? Et ea, quae sequitur paullo post: Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, socijs temperasse, qui aedem Castoris testem furtorum tuorum esse uolueris. *Hostium*: piratarum naui capta. EX *L. Metelli manubijs* } ex aede Castoris; quam L. Metellus Delmaticus, Macedonici filius, de manubijs refecit. QVIS *a signo Vertumni* } diuersum ab aede Castoris crimen. nam Verres ex ipsis tensarum orbitis, quae sacra pompam a signo Vertumni ad Circum Maximum ludorum diebus ferebant, praedatus est. id adducor ut credam ex ijs uerbis lib. III. Qui religiones deorum immortalium retinere uult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Quamquam non dubio, quin, Ex ipsis tensarum orbitis, nihil aliud significet, quam, ex ea uia, qua tensarum orbitae pompam ferunt a signo Vertumni ad circum Maximum, ubi ludi fiunt, Circenses a loco dicti. sequitur enim: Quam tu uiam tensarum atque pompae eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Planius etiam hoc fit in peroratione, in qua sunt haec: Omnesq. dij, qui uehiculis tensarum sollemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non dignitate faciendum, exigendumq. curauit. EIVSMODI *exegisti*, } sic exegisti a uicinis, qui eam tuo iussu muniuerant, ut tu ipse, auctor operis, per eam transire non audeas: ne uicinis de te loquendi locum des, recordantibus, quos tu quaestus feceris in ea uia ab ipsis exigenda, quae pro religionum dignitate munita uidebatur. In oratione pro Fonteio similiter ei obiectum esse constat, quaestum ab eo factum esse ex munitione uiarum. Animaduertendum, Eiusmodi, aduerbialiter esse positum pro, sic: quod & Asconium sensisse uideo. & in ea pro Coelio perspicuum exstat huius generis exemplum. Est, inquit, eiusmodi cupidus, ut magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare, uideatur.

ORATIO

ATQVE *etiam iudicium in praetura publicum exercuit. non enim praetereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio: qui adductus est in iudicium, uerbo, quod, cum esset tribunus pl. intercessisset contra legem Corneliam; re, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis uoluntatē. de quo iudicio si uelim dicere omnia, multi appellandi, laedendiq. sint: quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum & iocum fortunis omnibus euertisse. is mihi etiam queritur, quod a nobis IX solis diebus prima actio sui iudicij transacta sit; cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius senator populi R. bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit. cuius propter indignitatem iudicij, saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam uero in bonis Q. Opimij uendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. hoc dico: nisi uobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis caussa putatote. Iam, qui ex calamitate senatoris populi R. cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre, & manubias detrahere conatus sit; is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?*

EXPLANATIO

ATQVE *etiam* } rei nouitatem haec duo uerba initio sententiae significant. publica enim iudicia ad praetorem urbanum non attinebant: sed eius erat in priuatis caussis iurisdictio. itaque iudicium illud extra ordinem Verres, iussu senatus, ut opinor, exercuit. VERBO, } alia igitur caussa fuit, cur accusaretur Opimius, atque haec fortasse, quod hominem nobilem Q. Catulum in tribunatu laesisset. ut ad illud, Quod in tribunatu, subaudiatur, re uera. INTERCESSISSET *contra legem Corneliam* } non,

non, ne ferretur, quae lata iam erar ab ipso Sulla, sed, ut lex C. Cottae tribuni pl. de restituenda tribunis pl. aliorum quoque capessendorum magistratuum potestate, quam Cornelia lex ademerat, ferretur. est igitur, Intercessisset contra legem Corneliam, opposuisset se legi Corneliae, ur, ea abrogara, Aurelia C. Cottae ferretur. HOMINIS *nobilis* } Q. Catuli. SI VELIM *dicere omnia*, } Q. Opimium iniuste damnatum a Verre significar, Sullanorum hominum gratia, & auctoritate. sequitur enim: Multi appellandi, laedendiq. sunt. PAVCOS *homines*, } Catulum, Curionem, Hortensium, Sullanis partibus. FORTVNIS *omnibus euertisse*, } ergo, petere multa, bonorum omnium amissionem significat in iudicijs publicis, quod exemplo quoque C. Iunij condemnati in Cluentiana cognoscitur. ORNAMENTA } senatoria. amisso enim ex illa damnatione senatorio censu, ordinem retinere non poterat: ur nec equos Romanus esse quisquam sine equestri censu. EX CALAMITATE *senatoris populi Romani* } cuius misereri potius praetor debuit, ordinis coniunctione commotus.

ORATIO

NAM de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est: non enim me tua solum & iudicum auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae tui deterret. non dicam id, quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam; multos ex te uiros primarios audisse, cum diceres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris: nam, qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea, nisi prouidisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi, & saluti suae prospicere didicit, referendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod gestum non esset, tollendo quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando nc litura appareat, interpolando. eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine alijs maleficijs reperire possit. eiusdem modi subsortitionem homo amantissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quaestionis; cui nisi ego ui populi, & hominum clamore, atque conuicio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam largissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum, cum is annuerat? in suum consilium sine caussa subsortiebatur.

Desideratur quippiam.

EXPLANATIO

NAM DE *subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico.* } Iudices, malo, quam, Iudicum. Iunius autem in caussa Oppianici, a Cluentio accusati, iudex quaestionis fuit: & cum Verres praetor iudices de more sortitus esset; facta reiectione, Iunius ipse, non, ut air Asconius, Verres subsortitus est. nam & hic subsortitio Iuniana nominatur: & cum hoc loco congruit ille pro Cluentio: Multa a C. Iunio petita est, quod C. Verres, praetor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. Vt omittam, quod hic quoque subsortirio Q. Curtij, iudicis quaestionis, appellatur. Hic igitur Cicero significat, Verrem corrupisse tabulas suas, & sustulisse iudicum nomina, quae scripserat antea e subsortitione Iuniana, alios autem iudices reposuisse: ut omnis ad Iunium pertinere culpa uideretur: qui propterea, tamquam auctor corrupti iudicij, damnatus est. DIFFICILE *est.* } ironia. IVDICVM } quos reposuerat. ANVLVS } quo tabulas corruptas obsignauerat. lib. III. Hinc ille anulus aureus, quo scribam tuum in concione donasti. Ibidem: Scriba tuus anulo aureo suo, quem ex his rebus inuenit, ista te ratione uti non sinet. Idem significat lib. II. cum ait: Et eos in concione anulis aureis donabas. QVOD *probare difficile est.* } te cum Iunio in illa corruptione consensisse. NISI *prouidisses*, } si subsortitionem eius in tuo codice reliquisses. INTERPOLANDO, } nouam formam, uerere sublata, reponendo. translatum a fullonibus. EIVSDEM MODI } ut Q. Curtius in locum eorum iudicum, quos subsortitus erat, alios ex Verris uoluntate supponerer, quemadmodum suppositi fuerant in Oppianici iudicio. SVORVM *quoque iudicum* } qui de ipso sententiam laturi essent. IVDICEM *quaestionis:* } quaesitorem, idest praetorem, hunc non esse, qui Glabrionem quaerere in Verris caussa recordabitur, facile intelliget. &, cum eum a se reiectum Cicero significat, nimirum de iudice loquitur, qui reijci poterat, non de quaesitore, qui non poterat. Etiam illud adiungo, quaesirorem iurare solitum non esse: ar C. Iunium, iudicem quaestionis, ideo damnatum esse, quod in legem non iurasset, ostendit oratio pro Cluentio. Similiter in oratio pro Roscio Amerino praetor est M. Fannius, & de parricidio quaerir, qui antea iudex eidem quaestioni praefuerar. aliud igitur est, iudicem esse quaestionis; aliud, quaesitorem esse. nam quaesitor praetor est; iudex autem quaestionis modo non est praetor, ur hic, & pro Amerino, modo est, ut in Cluentiana Q. Voconius. DECVRIA } iudicum. NOSTRA } senatorum, qui tum soli iudicabant. postea, communicatis inter tres ordines Aurelia lege iudicijs, tres decuriae iudicum fuerunt. Phil. I. EREPTA *esset facultas bonorum*, } bonorum iudicum: improbos enim supposuisset Q. Curtius. CVM IS *annuerat:* } siue sic, siue, ut alijs placet, Cum ijs, quos iste annuerat, legatur; imperfecta sententia uidetur, atque etiam, quem oratio finem desiderat, prorsus eum non agnosco.

IN LIBRVM II ACTIONIS II CICERONIS IN VERREM QVI DE IVRISDICTIONE INSCRIBITVR PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

OTA praeturae Siciliensis accusatio quattuor criminum genera complectitur, de iurisdictione, de frumento, de signis, de supplicijs: quae quattuor sequentibus distributa libris, argumento non indigent: nisi si quis singulas cuiusque partes, quae permultae sunt, eiusdem tamen generis omnes, hic uelit exponere. quod hominis & otio, & litteris abutentis esse uideretur. itaque explanationem aggrediemur, & eo quidem consilio, ut, in locis tantum difficilioribus immorantes, breuitatem, quantum licebit, more ueterum interpretum sequamur.

M. TVLLII

M·TVLLII·CICERONIS
ACTIONIS·II·IN·C·VERREM
LIBER .II
ORATIO·VII

VLTA· mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, ut possim aliquando de ijs rebus. quae meae fidei commissae sunt, dicere. recepi enim caussam Siciliae. ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. ego tamen, hoc onere suscepto, & recepta caussa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim caussam totius ordinis: suscepi caussam populi R. quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens, & firmus accusator ad iudicium ueniret. quo mihi maturius ad Siciliae caussam ueniendum est, relictis ceteris eius furtis, ac flagitijs; ut & uiribus quam integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. atque adeo, ante quam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi uidentur esse de prouinciae dignitate, uetustate, utilitate dicenda. nam, cum omnium sociorum prouinciarumq. rationem diligenter habere debetis: tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis, iustissimisq. de caussis: primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq. populi R. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum imperij est, prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam praeclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaq. erga populum R. ut ciuitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram uenissent, numquam postea deficerent, pleraeque autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus nostris in Africā ex hac prouincia gradus imperij factus est. neque enim tam facile opes Carthaginis tantae concidissent, nisi illud & rei frumentariae subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes signis, monumentisq. pulcherrimis exornauit, ut, quos uictoria populi R. maxime laetari arbitrabatur, apud eos monumenta uictoriae plurima collocaret. denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem ceteri Siculi perspexerunt, non solum socijs in eo bello consuluit, uerum etiam superatis hostibus temperauit, urbem pulcherrimam Syracusas, quae cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudebatur, cum ui consilioq. cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum uictoriae, mansuetudinis, continentiae; cum homines uiderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quae reliquisset. tantum ille honorem Siciliae habendum putauit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper usi sumus: ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostrae conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam reip. nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam nominauit. nos uero experti sumus Italico maximo difficillimoq. bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum ueteri, ac referto fuisse. nam sine ullo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoq. suppeditato, maximos exercitus nostros uestiuit, aluit, armauit. Quid illa, quae forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod multis locupletioribus ciuibus utimur: quod habent propinquam, fidelem, fructuosamq. prouinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu, compendioq. dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes, ac domicilium collocare. quod commodum non mediocre populi R. est, tantum ciuium R. numerum tam prope a b domo, tam bonis fructuosisq. rebus detineri. Et, quoniam quasi quaedam praedia populi R. sunt uectigalia nostra, atque prouinciae; quemadmodum propinquis uos uestris praedijs maxime delectamini; sic populo R. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciae. Iam uero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, uirtus, frugalitasq. est, ut proxime ad nostram disciplinam, illam ueterem, non hanc, quae nunc increbuit, uideantur accedere. nihil ceterorum simile Graecorum, nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisq. rebus, summa parcimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut numquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumq. uestrum publico consilio confugerint. tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salui esse non possent, nisi C. Marcellus, quasi aliquo fato, uenisset; ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur; postquam M. Antonij infinitum imperium senserant. sic a maioribus suis acceperant, tanta populi R. in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferēdas putarent. in neminem ciuitates ante hunc testimonium publice dixerunt. hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. sed, cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, superbiam; cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populusq. R. unius scelere, ac libidine perdidissent: hoc statuerunt, aut istius iniurias per uos ulcisci, & persequi, aut, si nobis indigni essent uisi, quibus opem auxiliumq. ferretis, urbes, ac sedes suas relinquere, quandoquidem iam ante istius iniurijs exagitati reliquissent. hoc consilio a L. Metello legationes uniuersae petiuerunt, ut quamprimum isti succederet: hoc animo toties apud pa-

tronos

tronos de suis miserijs deplorarunt. hoc commoti dolore postulata consulibus, quae non postulata, sed in istum crimina uiderentur esse, ediderunt: fecerunt etiam, ut me, cuius fidem, continentiamq. cognouerant, prope de uitae statu dolore, ac lacrymis suis deducerent, ut ego istum accusarem; a quo mea longissime ratio uoluntasq. abhorrebat. quamquam in hac caussa multo plures partes mihi defensionis, quam accusationis, suscepisse uideor. postremo homines ex tota prouincia nobilissimi, primiq. publice priuatimq. uenerunt: grauissima, atque honestissima quaeque ciuitas uehementissime suas iniurias persecuta est. at quemadmodum, iudices, uenerunt? uideor enim mihi liberius apud uos iam pro Siculis loqui debere, quam forsitan ipsi uelint. saluti enim eorum potius consulam, quam uoluntati. Ecquem existimatis umquam ulla in prouincia reum absentem, contra inquisitionem accusatoris, tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? quaestores utriusque prouinciae, qui isto praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt. hi porro, qui successerunt, uehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibarijs tractati, non minus acres contra me fuerunt. uidete, quid potuerit, qui quattuor in prouincia quaestores studiosissimos defensores, propugnatoresq. habuerit, praetorem uero cohortemq. totam sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minari Siculis, si decressent legationem, quae contra istum diceret: minari, si qui essent profecti: alijs, si laudarent, benignissime promittere: grauissimos priuatarum rerum testes, quibus nos praesentibus denunciauimus, eos ui custodijsq. retinere. quae cum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse ciuitatem Mamertinam, quae publice legatos, qui istum laudarent, miserit. eius autem legationis principem ciuitatis nobilissimum C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam. idemq. Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, uerum etiam sacra, deosq. penates, a maioribus traditos, ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando, atque repetendo. atque ea ipsa ciuitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. reperietis enim, quae caussae beneuolentiae sint Mamertinis erga istum, ea ipsas caussas satis iustas esse damnationis. alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. uis illa summi imperij tantum potuit apud perpaucos homines, non ciuitates, ut aut leuissimi quidam ex miserrimis, desertissimisq. opidis inuenirentur, qui iniussu populi, ac senatus proficiscerentur; aut ij, qui contra istum legatos decreuerant, & testimonium publicum, mandataq. acceperant, ui ac metu retinerentur. quod ego in paucis tamen usu uenisse moleste fero, quo reliquae tot, & tantae, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud uos haberet, cum uideretis nulla ui retineri, nullo periculo prohiberi posse, quo minus experirentur, ecquid apud uos querimoniae ualerent antiquissimorum, fidelissimorumque sociorum. nam, quod fortasse non nemo uestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari; id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani testimonio, cuiusmodi esset, cognouistis; tamen nobis alio loco, ut se tota res habet, quod ad eam ciuitatem attinet, demonstrabitur. intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto istum Syracusanis, esse, & fuisse.

EXPLANATIO

QVAE *meae fidei commissae sunt,* } quae pertinent ad crimen repetundarum. TOTIVS *ordinis,* } senatorij, infamia laborantis propter iudicia. SVSCEPI *caussam populi Romani:* } in Diuin. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum caussam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror. TVM *denique* } quasi factum antea non esset, ut & reus improbus adduceretur, & diligens ac firmus accusator ad iudicium ueniret. defuit enim improbo reo diligens, & firmus accusator. ideo recte iudicatum non est. DILIGENS, } qui caussam diligenter ageret, crimina quaeque pro sua fide ita persequeretur, ne reum elabi nocentem sineret. FIRMVS } non ab initio, sed aliquanto post: quae autem ab initio, in amicitia perpetuo manserunt. EXORNAVIT: } restituens ea, quae uictores Poeni abstulerant. CETERI *Siculi* } socij eius in bello. HOSTIBVS } Siculis. ORNATAM, } signis, monumentisq. pulcherrimis. HOSTIVM } eorum, qui hostes fuerant populi Romani. PRO *aerario illo maiorum uetere, ac referto* } non pro hoc inani, quod nunc habemus. Aeraria tria Romae fuisse, scripsimus ante multos annos, unum ex tributis, uectigalibus, praeda bellica, unde pecunia, poscentibus reip. rationibus, quotidie promebatur: quo cum intulisset L. Paullus, deuicta Macedonia, ter millies, idest scutatorum tricies centena millia, magna tamen, haec dicente Cicerone, eius aerarij fuit inopia, credo propter maximos Italici belli, magis etiam propter ciuilis Mariani sumptus. de quo aerario sunt illa lib. III. *Si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi: populus Romanus habeat, praesertim in tantis aerarij angustijs.* Et in orat. de prou. Quibus quidem uos, in his angustijs aerarijs, tamen subueniatis necesse est. Alterum ex uicesima, quod sanctius uocabatur, quia non aperiretur, nisi difficillimis reip. temporibus. Tertium, in quo pecunia in Gallicum bellum eroganda custodiretur: quam attingi, nisi Gallicum bellum urgeret, exsecrationibus publicis uetitum est. Ex his tribus aerarijs, quaeri potest, quodnam illud fuerit, cuius inopiam saepe queritur Cicero. Sanctius esse non potuit; in quo cum aurum uicesimarium ad ultimos casus, auctore Liuio, seruaretur, ad inopiam redigi non potuit. An Gallicum? multo minus. id enim primus Caesar, ut Appianus lib. II. narrat, pulso Italia Pompeio, aperuit, quasi debellatis a se Gallis, exsecrationes illae publicae locum iam non haberent. Necesse igitur est, inopiam eius aerarij a Cicerone significari, quo, ut diximus,

ut diximus, ex uectigalibus, tributis, praeda bellica pecunia conferebatur. quod si ita est: errauit Lucanus, cum illa de Caesare scripsit:

> Tunc aditus imo
> Eruitur templo, multis intactus ab annis,
> Romani census populi, quem Punica bella,
> Quem dederat Perses, quem uicti praeda Philippi.

Quae enim non solum ex deuictis hostibus, quam nominat Lucanus, uerum etiam ex uectigalibus, tributisq. collecta pecunia fuerat, eam uniuersam ante ciuile Pompeianum bellum consumptam fuisse, quis ex eo non intelligit, quod Pompeius initio belli sanctius aerarium, in quo uicesimarium tantum erat aurum, seruatum ad ultimos casus, aperire coactus est? TAM *prope ab Roma*, } tam prope domum. QVAE *nunc increbuit*, } quae coepit esse, uetere sublata. Phil. 14. Si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thraecum mille, aut duo millia occidisset: non eum hac consuetudine, quae increbuit, imperatorem appellaret senatus? AD ARAM *legum*; } pro, ad sanctissimas leges. PRAESIDIVMQ. *uestrum* } uestra enim aequitas praesidium socijs est, a uestris magistratibus iniuriose tractatis. PVBLICO *consilio* } questum enim de suis iniurijs contra M. Lepidum, qui praetor in Sicilia fuerat, sed non publico consilio uenerant. in Diuin. Cuncti ad me publice saepe uenerunt. M. ANTONII } cui maritima omnis ora, infinito cum imperio, tuenda tradita est. supra. LVXVRIEM, *crudelitatem, auaritiam, superbiam*; } in Diuin. Quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset. Lib. I. Hora nulla uacua a furto, a scelere, crudelitate, flagitio reperietur. APVD *patronos* } Marcellos. CONSVLIBVS } Pompeio, & Crasso. FECERVNT *etiam, ut me prope de uitae meae statu deducerent*, } modus loquendi, Fecerunt ut. Sic act. I. Fecit animo libentissimo populus Romanus, ut, cuius diuitijs me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. COGNOVERANT, } cum apud eos quaestor essem. PROPE } non omnino, sed prope deducerent. nam etsi istum accuso, mea tamen uetere defendendi consuetudine multo magis delector: & nunc quidem unum accuso, defendo Siciliam totam. QVAMQVAM *in hac caussa multo plures partes mihi defensionis, quam accusationis, suscepisse uideor.* } causam exposuit in Diuin. his uerbis: Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. QVAESTORES *utriusque prouinciae*, } Syracusanus, & Lilybaetanus. CVM *fascibus* } quaestores in prouincijs fascibus usos esse, diximus in orat. pro Quinctio. MIHI *praesto fuerunt*. } non dicit eos ad se uenisse, uerum, ubi inquirere in Verrem coepit, statim omnia sua studia, omnemq. potestatem ad eum defendendum contulisse. II. PORRO, } alij duo, L. Metelli praetoris, qui Verri successit. QVI *successerunt*, } quaestoribus Verris. MESSANAE } urbs ipsa Messana, ciuitas Mamertina uocabatur. Messanae enim Mamertini, natio Campana, habitabant. sic infra, cum Messanam nominasset, ciues uocauit Mamertinos. Quid uero, inquit, Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto, liberoq. erat; quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quae aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret? PVBLICE *coactis operis* } Mamertinorum sumptu publico. SVMMI *imperij* } praetoris Siciliensis L. Metelli. IVSSV *populi, & senatus* } propterea solam ciuitatem Mamertinam publice legatos, qui laudarent, misisse dixit. LEGATOS *decreuerant*; } sententia postulat, Legati decreti erant. aut, ne quid mutetur, praesertim contra ueteres libros, existimandum, ex ijs ipsis, qui contra Verrem legatos decreuerant, aliquos testimonium publicum, mandataq. accepisse, ut legati Romam proficiscerentur. TOT, ET *tantae, & tam graues ciuitates*, } augent singula, ut lib. I. Tot, tantis, tam nefarijs criminibus. ALIO *loco*; } lib. IV.

ORATIO

AT enim istum soli Siculi persequuntur, ciues R. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen uos in quaestione de pecunijs repetundis, quae sociorum caussa constituta est, lege iudicioq. sociali, sociorum querimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione, ciues R. ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent iniurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimonio dicere. ego hoc, quod intelligo, iudices, sic confirmo. uideor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitias, periculo sim persecutus. non minus hoc gratum me nostris ciuibus intelligo fecisse, qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumq. suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius praetura Siciliensi, non recuso, quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum, siue Siculorum, siue nostrum ciuium, siue cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit; si non horum omnium communis hostis, praedoq. fuerit; si cuiquam denique ulla in re umquam temperauit; ei uos quoque temperetis. Qui, simul atque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romae, & ad Vrbem, ante quam proficisceretur, quaerere ipse secum, & cogitare cum suis coepit, quibusnam rebus in ea prouincia maximam uno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere, (tametsi non prouinciae rudis erat, & tiro) sed in Siciliam paratus ad praedam, meditatusq. uenire cupiebat. O praeclare coniectum a uulgo in illam prouinciam omen communis famae, atque sermonis; cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset,

perridiculi homines augurabantur. etenim quis dubitare posset, eum istius in quaestura fugam, & furtum recognosceret, eum in legatione opidorum fanorumq. spoliationes cogitaret, cum uideret in foro latrocinia praeturae, qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? atque ut intelligatis eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis.

EXPLANATIO

MEO *labore*,} accusandi onere suscepto. PERICVLO } quod mihi ab eorum inimicissimo homine, eiusq. amicis impendet. STATIM *Romae*,} cum adhuc praetor urbanus esset. AD VRBEM } cum, absoluta in urbe praetura, extra pomerium esset cum imperio, in prouinciam iturus, notum loquendi genus, nota res. NON *prouinciae rudis erat*, fuerat enim in Cilicia legatus, & proquaestor Dolabellae, omnesq. iam furandi uias, artesq. didicerat. EX NOMINE *istius*,} fore dicebant, ut Verres prouinciam euerteret. FVGAM,} auersa pecunia publica, prodito Carbone consule. IN FORO } in aede Castoris.

ORATIO

QVO die Siciliam tetigit, (uidete, satis ne paratus ex illo omine urbano ad euerrendam prouinciam uenerit) statim Messana litteras Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror: nam simul atque e naui egressus est, dedit operam, ut Halesinus ad se Dio continuo ueniret: se de hereditate uelle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone uenisset. ea erat, iudices, pergrandis pecunia. hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis R. factus: de quo multis uiris primarijs testibus, multorumq. tabulis uobis priore actione satisfactum est, HS undecies numeratum esse, ut eam caussam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret: praeterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, uestisq. stragulae, domi quod fuerit, esse direptum: ita HS undecies Q. Dionem, quod hereditas ei obuenisset, nullam aliam ob caussam, perdidisse. Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio uenerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiae, eodem quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote praetore. quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus, quam Liguri Sacerdote praetore. quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse. ad urbem eum esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnam uenisse hereditatem, heredem statuas iussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum. tametsi positae essent ex testamento; putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, caussam pecuniae se reperturum. itaque apponit, qui petat Veneri Erycinae illam hereditatem. non enim quaestor petit, ut est consuetudo, is, qui Erycinum montem obtinebat. petit Naeuius Turpio, quidam istius excursor, & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote praetore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi caussa, ut ipse praetor cum quaereret calumniatorem, paullo tamen consideratiorem reperire non posset. hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit uidelicet homines peccare, quam deos; se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego nunc hic Sex. Pompeij Chlori testimonium recitem? qui caussam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi; tametsi ciuis R. uirtutis caussa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. quid ipsius Q. Caecilij Dionis, hominis probatissimi, ac pudentissimi? quid L. Vetecilij Liguris, T. Manlij, L. Caleni? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum meo esset, iam ante cognosse. quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognouit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit: qui de Dionis iniurijs grauissime per litteras cum Verre questus es, noua tibi haec sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt? nihil de Dione, nihil de socru tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita, audisti? non ne multa mei testes, quae tu scis, nesciunt? non ne te mihi testem in hoc crimine eripuit, non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita testimonia. TESTIMONIA. M. LVCVLLI. CHLORI. DIONIS. *Satis ne uobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse uidetur? accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam.*

EXPLANATIO

BENEFICIO *Q. Metelli*} ideo Q. Caecilius Dio uocabatur. Et infra: Cn. Pompeius Theodorus, Cn. Pompeij beneficio ciuis Romanus. Et lib. IV. Diodorus qui appellabatur, Q. Lutatius Diodorus dicitur, quia Q. Lutatij Catuli beneficio ciuis Romanus a L. Sulla factus erat. Hi autem omnes Romana cognomina non sumebant, sed tantum praenomina, & nomina, cognominis autem loco uetus nomen retinebant, ut Dio, Theodorus, Diodorus. HS VNDECIES} sestertium trigintatria

ta tria millia. VESTISQ. *stragulae* } nomine uestis aulaea, tapetia, & omnino quidquid sterni posset, comprehendebatur. NISI *forte* } dixi iam, saepe hoc ad negandum pertinere. neque hic significat, quadruplatores ad fretum uenisse, ut cum Verre de Dionis hereditate loquerentur, sed ab iis Verrem, cum ad urbem esset, audiuisse. C. SACERDOTE *praetore*. } Siciliensi. QVADRVPLATORES } qui accusarent spe lucri, quae bonorum damnati quarta pars erat. AD FRETVM } qui praesto ei fuerunt non ad fretum, sed ad urbem cum esset. VENERI *Erycinae esse multatum*. } deberi Erycinae Veneri hereditatem illam. APPONIT } malitiose, ut lib. III. Apponitur Venuleius quidam. Lib. V. Apponitur his tamen accusator. QVI *Erycinum montem obtinebat*. } is erat Q. Caecilius Niger, qui propterea, ut in Diuin. legitur, Agonidis, libertae Veneris Erycinae, bona uendidit; quasi Veneris essent. HVNC *hominem* } Dionis filium. NAEVIVS *Turpio*, } lib. V. Apponitur his tamen Naeuius Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia praecursorem habere solebat, & emissarium. VENERI } ad quam, nisi statuas in foro posuisset, hereditas illa pertinebat. ABSOLVIT, } argute. condemnat Verres Dionem: sed hereditatem illam ad se transfert, Veneri nihil tribuit: ut eum Veneri absoluisse, sibi condemnasse uideretur. QVID *ego nunc hic Sex. Pompeii Chlori testimonium recitem?* } modus amplificandi, ut infra: Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? Lib. I.: Quid ego nunc in altera actione Dolabellae spiritus, quid huius lacrymas, & concursiones proferam? QVI *caussam egit Dionis*, } apud Verrem in Sicilia. VIRTVTIS *caussa* } & beneficio Sex. Pompeii: a quo praenomen, & nomen accepit: cum ipse Chlorus esset. L. CALENI? } Fufiae gentis. QVI TVM *in Macedonia fuit*, } M. Terentius Lucullus, L. Luculli frater, Macedoniae praefuit, & ex ea triumphauit. in Pisonem, Appianus, Florus, Eutropius, Orosius. DA DIONE } a Dione. LEGIS *exceptio*. } quae patronos reorum testimonio liberat.

ORATIO

SOSIPVS, & Epicrates fratres sunt Agyrinenses. horum pater ab hinc duos & XX annos est mortuus. in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. ipsos XX annos, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita non est. caussam Verres cognoscit: per Volcatium pecuniam accepit, fere ad HS CCCC millia ab duobus fratribus. multorum testimonium audistis antea: uicerunt Agyrinenses fratres, ita, ut egentes inanesq. discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. quae est ista defensio? utrum, asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim noua res est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniae maximae dabantur: qui dabant, caussas obtinebant: tu mihi ista defendas. Non est ista Verri numerata pecunia? adiuuo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quae uis erat Volcatio tanta, ut HS CCCC millia duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? ueniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. at ego amplius dico. HS quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego, tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniae dabantur, non erat quaerendum cuius in manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuae: praefecti, scribae, medici, accensi, haruspices, praecones, manus erant tuae: ut quisque te maxime cognitione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quae plus mali Siciliae dedit, quam si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed in tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitis, Non accepit ipse: licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis: nemo umquam tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur, quis erit umquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam mihi isti Verrem defendere uidentur, quam in Verre defensionis tentare rationem. qua de re, iudices, nobis magnopere prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationem ordinis, salutemq. sociorum. si enim innocentes existimari uolumus; non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites praestare debemus. primum omnium, opera danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostrae famae, capitiq. consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut uindicemus, missos faciamus; semper ita uiuamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi, uerumtamen ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est: ut in illo fuit. cum ab eo quidam uetus assectator ex numero amicorum non impetraret, ut se praefectum in Africam duceret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu a me hoc non impetras: ego iampridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum praefectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. Etenim re uera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse uolumus, ut eant nobiscum in prouinciam, quam hoc illis in beneficii loco deferendum. sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in praedam, inuitabas; ac cum illis, ac per eos praedabare; & eos in concione anulis aureis donabas: non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam? Cum hos sibi quaestus constituisset magnos, atque uberes ex iis caussis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere; tum infinitum genus inuenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam.

EXPLANATIO

VENERIVS *homo*, } qui amoribus delectaretur. iocatur & in sententia, & iterato Veneris nomine. sic infra, & lib. V. SI COMMISSVM *quid esset*, } si quid heredes, contra quam scriptum esset in testamento, commisissent. IPSOS XX *annos* } integros xx annos: ut in ep. ad Coelium: Ego, cum Athenis decem ipsos dies fuissem, proficiscebar inde pr. non Quinct. CCCC MILLIA } scutatorum duodecim millia. VICERVNT } caussam obtinuerunt, absoluti sunt. QVAE *uis* } quae potestas. VENISSET, } in Siciliam. VENIAT *nunc*: } pro, eat nunc. VNAM *libellam* } unum assem. nam libella, & as idem ualebant, idest sestertij nummi quartam partem: sed libella ex argento, as ex aere cudebatur. Similiter in ea pro Quinctio, Assem sese negat daturum. CENTVM *cohortes* } iocatur in cohorte militari, & cohorte praetoria. FVGITIVORVM } utitur hoc exemplo, quia fugitiui, Athenione duce, multis Siciliam malis affecerant: de quibus M'. Aquillius triumphauit. Cicero, Appianus, alii. Q. MVCII } qui Asiam innocentissime rexit. in Diuin. DEFENSIONIS } quae ad omnes reos pertineat. nam, si haec defensio probatur in Verre, omnes absoluentur. NON SOLVM *nos abstinentes, sed etiam nostros comites praestare debemus.* } Idem praecipit Q. fratri: Circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia prouinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui sociis, ciuibus, & reip. praestare uideare. OPERA *tanta danda est*, } similitudo, quae est inter, Tanta, &, Danda, fortasse Tanta huc induxit, uerbum minime necessarium. CAPITIQ. } saluti, & incolumitati. AFRICANI } cum nihil additur, de minore semper intelligendum. LIBERALISSIMI: } maxime ad gratificandum, commodandumq. propensi. nam Liberalitas generale uocabulum est, nec ad largitionem tantum pertinet. VERVMTAMEN, } notam hic appono subdistinctionis, hoc sensu: Dicebat Africanus, propensus ille quidem uel maxime ad liberalitatem, uerumtamen, (subaudi, dicebat) Ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est. nam Africani sententia incipit in, Ea liberalitas, non in, Verumtamen. Est autem usitatus loquendi modus, ut lib. I. Qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis, uerumtamen cum esset omnibus in rebus. PRAEFECTVM } equestrium turmarum. PETENDVM } beneficii loco. SI SALVI *esse uolumus*, } si nostrae famae, capitique consultum uolumus. ANVLIS *aureis* } scribam Verris significat, de quo lib. I.

ORATIO

DVBIVM nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum, qui iudicant; quin nemo nostrum possit aedes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum haec a quopiam uestrum petita sunt, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem uelit iudicem, iudex nequam, & leuis, quod praetor iusserit, iudicet. si uero illud quoque accedet, ut praetor in ea uerba iudicium det, ut uel Octauius Balbus iudex, homo & iuris, & officii peritissimus, non possit aliter iudicare: sit eiusmodi: L. OCTAVIVS. IVDEX ESTO. SI. PARET. FVNDVM. CAPENATEM. QVO. DE. AGITVR. EX. IVRE. EVM. P. SERVILII. ESSE. NEQVE IS. FVNDVS. Q. CATVLO. RESTITVETVR. *non necesse erit L. Octauio iudici, cogere P. Seruilium, Catulo fundum restituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? eiusdem modi totum ius praetorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore. Decreta eiusmodi.* SI. NON. ACCIPIT. QVOD. TE. DEBERE. DICIS. ACCVSES. SI. PETIT. DVCAS. *C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. Iudicia huiusmodi.* QVI. CIVES. R. ERANT. SICVLI. ESSENT. CVM. SI. EORVM LEGIBVS. DARI. OPORTERET. QVI. SICVLI. SI. CIVES. R. ESSENT. *Totum, ut totum genus complectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, ut, quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo, non eiusdem ciuitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam uocant, sortiatur. quod priuatus a populo petit, aut populus a priuato, senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alternae ciuitates reiectae sunt. quod ciuis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur. quod Siculus a ciue Romano, ciuis R. datur. ceterarum rerum selecti iudices ex ciuium R. conuentu proponi solent. inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. haec omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane & Siculis, & ciuibus R. erepta sunt. primum suae leges: quod ciuis cum ciue ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat: aut, si legibus erat iudicium constitutum, & ad ciuem suum iudicem uenerant, libere ciui iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite: quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum: cum cognosset, animaduersurum. idq. cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seq. in eo capitis periculum aditurum, uoluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. selecti e conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices, nulli. haec copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scaeuolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris.*

ris, cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? si-cuti uidetis edictum. SI QVID PERPERAM IVDICARIT. SENATVS. *cum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia constituta plurimarum controuersiarum sublata uno nomine omnia; de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potestatem habuerit, uidetis: quas res gesserit, cognoscite.*

EXPLANATIO

QVI *iudicia dant,* } ij praetores erant, qui iudices, iurisq. formulam dabant: iudicabant uero iudices. qua de re supra diximus. INTERCEDERE } solus enim erat praetor in Sicilia. nam Romae, praeter tribunos pl. alter praetor, cuius iurisdictio erat inter peregrinos, poterat intercedere: intercessit L. Piso, de quo lib. I. L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decreuisset. SIT *eiusmodi:* } uerbi gratia: iudicij formula sit eiusmodi. SI PARET, } pro, Si apparet. sic enim, ut ait Festus, loquebantur in formulis. de quo supra. RESTITVETVR? } subauditur: Octaui Seruilium condemna: nam hoc Theophilus addit huiusmodi formulis. NON *necesse erit* } hoc pendet ex eo: Si uero illud quoque accedet. alij, deesse aliquid, sine caussa existimarunt. COGERE } id enim uerba formulae praetoris iubent. AVT *condemnare eum, quem non oporteat?* } Q. Catulum, quem condemnare non oporteat ex formula praetoris, id iubentis, non ut Catulus, uerum ut Seruilius condemnaretur. Alterutrum igitur necessario peccabit Octauius iudex. aut Seruilium iniuste condemnabit, quia formulam sequetur: aut Catulum contra quam oporteat, quia discedet a formula. Bipartita sententia: quam qui non animaduerterunt, Et, pro, Aut, legendum putauerunt. EVM, } Seruilium. cur enim condemnetur, si fundus ille iure eius est, non Q. Catuli? Vtitur exemplis iudicum praesentium. nam & P. Seruilius Isauricus, & Q. Lutatius Catulus, uterque consularis, in Verris caussa iudicabant. lib. I. & IV. SI NON *accipit,* } iubet a debitore tantum accipere creditorem, non quantum sibi deberi probet, sed quantum debitor ipse dicat: si non accipit, accusari a debitore. ACCVSES } ipsum creditorem. SI PETIT, } plus, quam te debere fatearis. DVCAS. } in uincula. Eodem sensu infra: Quisquis erat ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat: itaque permulti ducti sunt. Retulit hoc uerbum e XII tabulis Gellius lib. XX. cap. 1. Cicero autem pro Flacco: Vtrum in clarissimis est ciuibus is, quem, iudicatum hic, duxit Hermippus? Et paullo post: Cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Idem lib. II. de orat. Apud Naeuium uidetur esse misericors ille, qui iudicatum duci uidet, percunctatur ita: Quanti addictus? mille nummum. Nihil addo: ducas, licet. Terentius in Phorm. Mihi sciunt nihil esse. Dices: ducent damnatum domum. Alere nolunt hominem edacem. Liuius lib. II. Ductum se ab creditore non in seruitium, sed in ergastulum, & carnificinam esse. Idem: Centurionem, nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniae, cum duci uidisset, medio foro, cum caterua sua accurrit. Et paullo post: Si ciuem, commilitonemq. meum in seruitutem, aut uincula duci uideam. Et aliquanto post: An placeret, fenore circumuentam plebem, ni potius, quam sortem, creditum soluat, corpus in neruum, ac supplicia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri uinctis nobiles domos? &, ubicumque patricius habitet, ibi carcerem priuatum esse? QVI CIVES *Romani erant,* } subaudi, iudices dabantur: cum dari Siculos oporteret; ut meliore condicione reus esset. id paullo post planius ostenditur. nam hic sententiam breuitas obscurat. SI SICVLI *essent,* } rei. EORVM *legibus* } Siculorum. DARI } iudicia. QVI *Siculi,* } similiter hic subaudiendum, ij iudices dabantur: cum Romanos dari oporteret. SI CIVES *Romani essent.* } rei. DECEM *legatorum* } quos senatus miserat ad Siciliam in prouinciae formam redigendam, idest, qui iura eis, legesq. darent. REIECTAE } una a petitore, altera ab eo, unde petitur. QVAM *Hieronicam appellant,* } tulerat eam Hiero rex aequissimus, Rupilius praetor postea confirmauit, de decumis frumenti, deq. controuersiis, quae inter aratores, & decumanos orirentur. SVAE *leges.* } Verri sua libido pro lege erat. QVOD *ciuis* } pro, in eo, quod ciuis cum ciue ageret. QVEM *commodum erat,* } quem ei placebat. Eodem sensu paullo post: Quinque iudices, quos ei commodum fuit, dedit. Dictum supra hoc de genere loquendi. PRAECONEM, *haruspicem, medicum suum* } praeconem Valerium, haruspicem Volusianum, medicum Artemidorum. lib. III. ALIVM } ipsum Verrem. CIVIS *cum ciue.* } Siculus cum Siculo. LEGIBVS } refertur ad illud, Domi certet suis legibus. E CONVENTV, } ciuium Romanorum. PROPOSITI *ex negotiatoribus iudices,* } inter aratores, & decumanos. infra: De conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. HAEC *copia, quam dico, iudicum,* } iudices a praetore dati, cum iudicium legibus non erat constitutum. nam si legibus: non dabantur a praetore de cohorte, sed iis tamen libere iudicare non licebat propter edictum, in quo erat: Si quis perperam iudicarit, cognoscam: cum cognouero, animaduertam. NON *Q. Scaeuolae,* } saepe Q. Mucium Scaeuolam opponit Verri: quod ille praetor Asiam, hic Siciliam ita rexerit, ut nihil dissimilius. DE COHORTE *sua* } quae erat optima. SENATVS } ex aliqua ciuitate, ut lex Rupilia iubebat. Integra sententia est: Si quid perperam iudicarit senatus, cognoscam: cum cognouero, animaduertam. Id enim supra dixit. infra uero: Tu, qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassent. SORTITIO *nulla,* } dabat enim ipse iudices de sua cohorte. NISI CVM *nihil intererat istius:* } nisi cum lucri

nihil

nihil ſperabat. tunc enim, Rupiliam legem obſeruans, rem ſorti committebat. VNO *nomine omniaq;* ſingula non perpendit Verres, neque aliud ab alio, ut iuſtum a minus iuſto, diſtinxit, ſed uno omnia nomine nullo diſcrimine reſcidit.

ORATIO

HERACLIVS eſt, Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis domi ſuae nobilis, & ante hunc praetorem uel pecunioſiſſimus Syracuſanorum, nunc nulla alia calamitate, niſi iſtius auaritia, atque iniuria, pauperrimus. huic hereditas facile ad HS tricies uenit teſtamento propinqui ſui Heracli: plena domus caelati argenti optimi, multaeq. ſtragulae ueſtis, pretioſiſſimorumq. mancipiorum. quibus in rebus iſtius cupiditates, & inſanias quis ignorat? erat in ſermone res, magnam Heraclio pecuniam ueniſſe, non ſolum Heraclium diuitem, ſed ornatum ſupellectili, argento, ueſte, mancipijs futurum. audit haec etiam Verres: & primo, illo ſuo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inſpicienda, quae non reddat: deinde a quibuſdam Syracuſanis admonetur. hi autem quidam erant affines iſtius, quorum uxores iſte numquam alienas exiſtimauit, Cleomenes, & Aeſchrio: qui quantum apud iſtum, & quam turpi de cauſſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. hi, ut dico, hominem admonent, rem eſſe praeclaram, refertam omnibus rebus: ipſum autem Heraclium hominem eſſe maiorem natu, non promptiſſimum; & eum, praeter Marcellos, patronum, quem iure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, ut ſtatuas in palaeſtra deberet ponere. faciemus, ut palaeſtritae negent ex teſtamento eſſe poſitas: petant hereditatem quod eam palaeſtrae commiſſam eſſe dicant. placuit ratio Verri: nam hoc animo prouidebat; cum tanta hereditas in controuerſiam ueniſſet, iudicioq. peteretur, fieri non poſſe, ut ſine praeda ipſe diſcederet. approbat conſilium: auctor eſt, ut quamprimum agere incipiant, hominemq. id aetatis minime litigioſum quam tumultuoſiſſime adoriantur. Scribitur Heraclio dica: primo mirantur omnes improbitatem calumniae: deinde, qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim plane uidebant adiectum eſſe oculum hereditati. interea dies aduenit, quo die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſis iſte edixerat. paratus ad hanc dicam ſortiendam uenerat. tum eum docet Heraclius non poſſe eo die ſortiri, quod lex Rupilia uetaret diebus xxx ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. dies xxx nondum fuerant. ſperabat Heraclius, ſi illum diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium, quem prouincia tum maxime exſpectabat, ſucceſſurum. iſte omnibus iudicijs diem diſtulit, & eam diem conſtituit, ut hanc Heraclij dicam ſortiri poſt dies xxx ex lege poſſet. poſtea quam ea dies uenit, iſte incipit ſimulare ſe uelle ſortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & poſtulat, ut ſibi cum palaeſtritis, hoc eſt cum populo Syracuſano, aequo iure diſceptare liceat. aduerſarij poſtulant, ut in eam rem iudices dentur ex ijs ciuitatibus, quae in id forum conuenirent, electi qui Verri uiderentur: Heraclius contra, ut iudices e lege Rupilia dentur, ut ab inſtitutis ſuperiorum, ab auctoritate ſenatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego iſtius in iure dicendo libidinem demonſtrem? quis ueſtrum non ex urbana iuriſdictione cognouit? quis umquam, iſto praetore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non iſtum, ut non neminem, prouinciam corrupit: idem fuit, qui Romae. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius eſſe certum Siculis, inter ſe quo iure certarent; legem eſſe Rupiliam, quam praetor Rupilius ex S. C. de decem legatorum ſententia dediſſet; hoc omnes ſemper in Sicilia conſules praetoresq. ſeruaſſe: negauit ſe iudices e lege Rupilia ſortiturum: quinque iudices, quos commodum ipſi fuit, dedit. Quid huic homini facias? quod ſupplicium dignum libidini eius inuenies? Praeſcriptum tibi cum eſſet homo deterrime, & impudentiſſime, quemadmodum inter Siculos iudices dares; cum imperatoris populi R. auctoritas, legatorum decem, ſummorum hominum, dignitas S. C. intercederet; cuius conſulto P. Rupilius praetor ex legatorum ſententia leges in Sicilia conſtituerat; cum omnes ante praetores Rupilias leges in ceteris rebus, & in iudicijs maxime obſeruaſſent: tu auſus es pro nihilo prae tua praeda tot res ſanctiſſimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus exiſtimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod ſequi uelles? Verum, ut inſtitui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo inſtituto, nulla religione, nulla ſorte, ex libidine iſtius datis, non qui cauſſam cognoſcerent, ſed qui, quod imperatum eſſet, iudicarent, eo die nihil actum eſt; adeſſe iubentur poſtridie. Heraclius interea, cum omnes inſidias a praetore fortunis ſuis fieri uideret, capit conſilium de amicorum, & propinquorum ſententia, non adeſſe ad iudicium: itaque Syracuſis illa nocte profugit. iſte poſtero die mane, cum multo maturius, quam umquam antea, ſurrexiſſet, iudices citari iubet: ubi comperit Heraclium non adeſſe, cogere incipit eos, ut abſentem Heraclium condemnarent. illi eum commonefaciunt, ut, ſi ei uideatur, utatur inſtituto ſuo, nec cogat ante horam decimam de abſente ſecundum praeſentem iudicare. impetrant. interea ſane perturbatus & ipſe, & eius amici, & conſiliarij, moleſte ferre coeperunt, Heraclium profugiſſe. putabant abſentis damnationem, praeſertim tantae pecuniae, multo inuidioſiorem fore, quam ſi praeſens damnatus eſſet. eo accedebat: quod iudices e lege Rupilia dati non erant, multo etiam rem turpiorem, & iniquiorem uiſum iri intelligebant. itaque, hoc dum corrigere uult, apertior eius cupiditas, improbitasq. facta eſt. nam illis quinque iudicibus uti ſeſe negat: iubet id, quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam ſcripſerant: aitq. iudices e lege Rupilia uelle ſortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrymis eum oraret, atque obſecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei poſtera die uenit in mentem, lege Rupilia ſortiri dicas oportere. educit ex urna tres. ijs, ut abſentem Heraclium condemnent, imperat: itaque condemnant.

EXPLA-

EXPLANATIO

ANTE *hunc praetorem uel pecuniosissimus Syracusanorum*, } desiit autem Verre praetore pecuniosissimus esse. sic in Diuin. Quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane, & locuples fuit. INSANIAM } insanire est uehementer cupere. Infra: Haec iste ad insaniam concupierat. Et lib. IV. Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici eius, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. Ibidem: Omnium auarissimorum insanias expleret. TRICIES } scutatorum nongenta millia. AFFINES } Verri propter uxores coniuncti. infra. NVMQVAM *alienas* } usus est tamquam suis. NON *promptissimum*, } satis hebetem, quem circumueniri, pro rudi eius ingenio, magni negotii non esset. Hic loquendi modus minuere uituperationem uidetur, nec tamen parum uituperat: sic laudationem, nec tamen parum laudat: ut in Diuin. Sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum. COMMISSAM *esse* } commissa dicitur hereditas, quae ad alium heredem ex testamenti condicione deuoluitur. de quo lib. I. diximus. RATIO } consilium, & modus agendi cum Heraclio. SCRIBITVR *Heraclio dica*, } defertur Heraclii nomen: uocatur Heraclius in iudicium. Terentius in Phorm. Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Ibidem: En unquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam? Et infra: Sexcenta perinde potius scribito iam mihi dicas. Sic, Impingere dicam, idem dixit ibidem. DICAS *sortiturum* } dicas, pro iudices, hic accipio. nam infra: Negauit se iudices e lege Rupilia sortiturum. OMNIBVS *iudicijs* } ne de uno Heraclio cogitare uideretur. HOC EST *cum populo Syracusano*, } palaestra enim populi est. & hoc addit, ut excludat Verrem iudicandi potestate. dictum enim supra: Siculi hoc iure sunt, ut, quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus. AEQVO *iure* } suis legibus. IN IN *forum* } Syracusanum. VT IVDICES *e lege Rupilia dentur*: } non Verris arbitratu. QVID *ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem?* } amplificandi locus cum indignatione, quem saepe usurpat Cicero in transitu sententiae, ut paullo ante: Quid ego nunc hic Sex. Pompeij Chlori testimonium recitem? at lib. I. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrymas, & concursiones proferam? LEGE *agere* } suum ius lege persequi, iudicio experiri. PRAETOR *Rupilius* } P. Rupilius consul anno urbis DCXXI fugitiuos, quorum dux Eunus erat, deuicit: deinde ex S.C. de decem legatorum sententia leges in Sicilia constituit. Praetor igitur accipe pro proconsul: nec desunt exempla. CONSVLES, *praetoresq.* } qui post consulatum, praeturamq. Siciliae praefuerant. NEGAVIT *se iudices e lege Rupilia sortiturum:* } nolle se dixit iudices sortiri, sed facturum id, quod fecit. dedit enim, quos uoluit. QVOS *commodum ipsi fuit*, } quos ei libuit. IMPERATORIS *populi Romani* } P. Rupilij. infra: Qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum a senatu. S.C. *intercederet*, } non est, impediret, sed, in re esset: ut ad Lentulum: De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas grauissima intercesserat: cui cum Cato, & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Et ad Senatum: Cum uestra auctoritas intercessisset, ut ego regem tuerer. Intercedit igitur senatus, cum significationem dat suae uoluntatis. ANTE *horam decimam* } ex horis duodecim singuli dies constabant, longioribus aestiui, breuioribus hiemales. noctium similis ratio. duodenae singularum horae, breuiores aestiuarum, longiores hiemalium. Gellius, & alij.

ORATIO

QVAE, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales uiros audituros existimasti? petatur hereditas ea, quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestae ciuitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum, sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? nam, per deos immortales, quid interest, utrum praetor imperet, uiq. cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta caussa, fortunis omnibus euerti necesse sit? profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum praesertim Heraclius id postularet. sin illud dices, te Heraclij uoluntate ab lege recessisse: ipse te impedies: ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas uoluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conuentu reperiere sortitus. Ergo, inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri uelim, tamen istum condemnetis necesse est. neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. uerum ex ista reperietis hereditate ita istum praedatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno praemio peruenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis caussa uenisse dicunt, & tunc participes praedae fuisse, & nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium aestimationem uenisse. Postea quam damnatus est absens; non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracusanis, pos-

fessio

ſeſſio traditur. Quae eſt iſta practura? eripis hereditatem, quae uenerat a propinquo, uenerat teſtamento, uenerat legibus: quae bona is, qui teſtamentum fecit, huic Heraclio ante aliquando, quam eſt mortuus, omnia utenda, ac poſſidenda tradiderat: cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te praetorem eſſet mortuus, controuerſia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum eſto, eripe hereditatem propinquis, da palaeſtritis: praedare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, teſtamenta, uoluntates mortuorum, iura uiuorum: num etiam patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui ſimul ac profugit; quam impudenter, quam palam, quam acerbe, dij immortales, illa bona direpta ſunt; quam illa res calamitoſa Heraclio, quaeſtuoſa Verri, turpis Syracuſanis, miſeranda omnibus uidebatur. nam illud quidem ſtatim curatur, ut, quidquid caelati argenti fuit in illis bonis, ad iſtum deferatur; quidquid Corinthiorum uaſorum, ſtragulae ueſtis. haec, nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta, & oppreſſa, uerum ex tota prouincia ad iſtum comportari neceſſe eſſet. mancipia, quae uoluit, abduxit: alia diuiſit: auctio facta eſt. in qua cohors iſtius inuicta dominata eſt. Verum illud eſt praeclarum. Syracuſani, qui praefuerant his Heraclij bonis uerbo redigendis, re diſpertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in ſenatu: dicebant, ſcyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretioſam ueſtem ſtragulam, multa mancipia pretioſa Verri data eſſe dicebant, quantum cuique eius iuſſu nummorum eſſet datum. gemebant Syracuſani, ſed tamen patiebantur. repente recitatur; uno nomine HS CCL millia iuſſu praetoris data. at maxime clamor omnium, non modo optimi cuiuſque, neque eorum, quibus indignum ſemper uiſum erat, bona priuati, populi nomine, per ſummam iniuriam erepta: uerum etiam ipſi illi auctores iniuriae, & ex aliqua particula ſocij praedae, ac rapinarum, clamare coeperunt, ſibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus eſt, ut populus concurreret. res ab omni conuentu cognita, celeriter domum nunciatur. homo inimicus ijs, qui recitaſſent, hoſtis omnibus, qui acclamaſſent, exarſit iracundia, ac ſtomacho; uerumtamen fuit tum ſui diſſimilis. noſtis os hominis: noſtis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifeſto grandis pecuniae perturbatus eſt. ubi ſe collegit, uocat ad ſe Syracuſanos: quia non poſſet negare, ab illis pecuniam datam; non quaeſiuit procul aliunde; (neque enim probaret) ſed proximum paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abſtuliſſe, oſtendit ſe reddere coacturum. qui poſtea quam id audiuit; habuit dignitatis, & aetatis, & nobilitatis ſuae rationem: uerba apud ſenatum fecit: docuit, ad ſe nihil pertinere: de iſto id, quod uidebant, neque ille quidem obſcure, locutus eſt: itaque illi Syracuſani ſtatuam poſtea ſtatuerunt: & is, ubi primum potuit, iſtum reliquit, de prouinciaq. diſceſſit. & tamen aiunt eum queri ſolere non nunquam, ſe miſerum, quod non ſuis, ſed ſuorum comitum peccatis, & criminibus prematur. triennium prouinciam obtinuiſti: gener electus adoleſcens unum annum tecum fuit: ſodales, uiri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit; qui ſi ſemper una fuiſſet, tamen ſumma cura tum tuae, tum multo etiam magis ſuae famae pepercisſet: quid eſt, quod tu alios accuſes? quid eſt, quamobrem putes te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, ſed communicare cum aliquo poſſe? Numerantur illa H S ducenta quinquaginta Syracuſanis. ea quemadmodum ad iſtum poſtea per pſeudothyron reuertantur, tabulis uobis, & teſtibus, indices, planum faciam.

EXPLANATIO

QVAE, *malum, iſta fuit amentia?* } apoſtrophe ad reum poſt narrationem, nota exemplis. CIVITATIS? } Syracuſanae. induxit enim Verres, ut palaeſtritae haereditatem illam, tamquam palaeſtrae commiſſam, peterent. Infra; Praedare in bonis alienis nomine ciuitatis. AB LEGE *receſſiſſe*: } non ſortitum eſſe iudices ex lege Rupilia. QVOS *poſtularat* } ut tu fortaſſe finges. nam, ſi poſtulauit, cur adeſſe noluit? DICVNT, } quod falſum eſt. ILLO *foro* } Syracuſano, cui quaeſtor unus praeerat, alter Lilybaetano. COMMVNEM } inter eos, & ceteros Siculos. nam de omnibus praedatus erat Verres. LITIVM } quae, damnato Verre, aeſtimabuntur. TVRPIS *Syracuſanis*, } quorum nomine praedatus eſt Verres. DOMINATA *eſt*. } emit quae uoluit, & quanti uoluit; nemine contra licitante. CCL *millia* } ſcutatorum ſeptem millia, quingentos. PECVNIAM *datam* } cohorti ſuae. (NEQVE *enim probaret*) } quia non alienis, ſed ſuis pecuniam illam a Syracuſanis dari iuſſerat. PROXIMVM } qui aſſiduus apud eum erat. hoc opponitur ad, Procul. PAENE *alterum filium*, } generum, de quo infra. PECCATIS, *& criminibus* } grauiora ſunt crimina, quam peccata. PER *pſeudotyron* } aperte domo Verris exierunt, occulte in eandem domum, quaſi per auerſas fores, reuerterunt.

ORATIO

EX hac iniquitate iſtius, & improbitate, indices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracuſanos, inuito populo ſenatuq. Syracuſano, uenerat, etiam illa ſunt, quae per Theomnaſtum, & Aeſchrionem, & Dionyſodorum, & Cleomenem, inuitiſſima ciuitate, facta ſunt: primum, ut urbs tota ſpoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum eſt conſtitutus: ut omnia ſigna iſte per eos homines, quos nominaui, omne ebur ex aedibus ſacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique ſimulacra, quae uellet, auferret: deinde, ut in curia Syracuſis, quem locum illi Buleuterium uocant, honeſtiſſimo loco, & apud illos clariſſimo, ſub illius ipſius M. Marcelli, qui eum Syracuſanis locum eum eripere belli, ac uictoriae lege poſſet, conſeruauit,

conseruauit, & reddidit, statua ex aere facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint; ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse non posset. per eosdem istius iniuriarum, furtorum, uxorumq. socios, istius imperio, Syracusis Marcellea tolluntur, maximo gemitu, luctuq. ciuitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima uoluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit, hostis, & hostis in ceteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen honorem hominis, deorum religione consecratum, uiolare noluit. tu Syracusanos unum diem festū Marcellis impertiri noluisti, per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agere possent. at uero praeclarum diem reposuisti, Verrea ut agerent, & ut ad eum diem, quae sacris epulisq. opus essent, in complures annos locarentur. Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere uideamur. nam me dies, uox, latera deficiant, si hoc nunc uociferari uelim, quam miserum indignumq. sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. o Verrea praeclara, quoquā si accessisti, quo non attuleris tecum istum diem. etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum reliqueris? quare appellentur sane ista Verrea, quae non ex nomine, sed ex moribus, naturaq. tua constituta esse uideantur. Quam facile serpat iniuria, & peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur, uidete, iudices. Bidis opidum est, tenue sane, non longe a Syracusis. huius longe primus ciuitatis est Epicrates quidam. huic hereditas HS quingentorum millium uenerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstraui, de Heraclio Syracusano; qui bona non perdidisset, nisi ei uenisset hereditas. huic quoque Epicrati uenerat, ut dixi, hereditas. cogitare coeperunt eius inimici, nihilo minus eodem praetore hunc euerti bonis posse, quo Heraclius esset euersus. rem occulte instituunt, ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita caussa componitur, ut item palaestritae Bidenses peterent ab Epicrate hereditatem: quemadmodum palaestritae Syracusani ab Heraclio petissent. numquam uos praetorem tam palaestricum uidistis. uerum ita palaestritas defendebat, ut ab illis ipse unctior discederet. qui statim cum praesensisset, iubet cuidam suorum amicorū numerari H-S LXXX. res occultari satis non posse. per quendam eorum, qui interfuerunt, fit Epicrates certior. primo negligere, & contemnere coepit, quod caussa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. deinde cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset: commodissimum putauit esse, de prouincia clam abire: itaq. fecit: profectus est Rhegium. quod ubi auditum est; aestuare illi, qui dederunt pecuniam; putare nihil agi posse absente Epicrati. nam Heraclius tamen affuerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui, ante quam in ius aditum esset, ante quam denique mentio controuersiae facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Rhegium proficiscuntur: Epicratem conueniunt: demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse: rogant eum, ut id, quod ab ipsis abisset pecuniae, curet; ab sese caueat, quemadmodum uelit: de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis uerbis male a se acceptos dimisit. redeunt illi Rhegio Syracusas: queri eum multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. res percrebuit, in ore, atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait sese uelle de illis H-S LXXX cognoscere: aduocat multos; dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium uocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo aequissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis: quid ergo in hoc Verrem reprehendis? qui non modo ipse fur non est, sed in alium quidem passus est esse. attendite: iam intelligetis hanc pecuniam, qua uia modo uisa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. quid enim debuit praetor? cum consilio re cognita, cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi caussa, qua in re ipsius praetoris caput, existimatioq. ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem contra praetoris famam, ac fortunas dedisse; non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? tu, qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassent; quod saepe per imprudentiam fit; hos patieris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques R. tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques R. sed quiuis liber debet esse; adspicere te postea non potuisset: inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta; nisi tecum collusisset, & tuae potius existimationi seruisset, quam suae. qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiu tecum in prouincia fuit, uerum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis sis relictus; & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium, nec in Bidinos animaduertit? est magnum argumentum, uerum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, ut a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si adesset, iccirco suum decretum pecunia esse tentatum; his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati uenerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paullo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria, fortunasq. eius Bidinis tradidit. ostendit enim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. adeunt Bidini: petunt hereditatem: procuratores postulant, ut se ad leges suas reijciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non audebant contradicere: exitus nullus reperiebatur. insimulant, hominem fraudandi caussa discessisse: postulant, ut bona possidere liceat. debebat Epicrates ullum nummum nemini. amici, si quis quid peteret, iudicio secum agi passuros, iudicatum solui satisdaturos esse dicebant. cum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare coe-

re coeperunt, Epicratem litteras publicas corrupisse: a qua suspicione ille aberat plurimum. actionem eius rei postulant. amici recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur: & simul idem illud postulare non desistebant, ut se ad leges suas reijceret. iste, amplam occasionem calumniae nactus, ubi uidet esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere; asseuerat se eius rei in primis actionem esse daturum. cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse; amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa H-S D millia hereditaria accessit ipsius antiqua H-S quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est, an ad extremum ita perducta? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta esse uideantur? hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite.

EXPLANATIO

ALIVS *locus* } lib. IV. de signis. MARCELLEA } dies festus, ad honorem M. Marcelli a Syracusanis institutus. FAMILIAE } plures enim familiae ex uno Claudio genere, Marcellorum, Pulchrorum, Neronum: ut ex Cornelio, Scipiones, Sullae, Cinnae, Dolabellae, alij: ex Aemilio, Mamercinus, Barbula, Paullus, Lepidus, Papus, Scaurus, alij. MVCIA } festum diem Q. Mucij Scaeuolae, qui Asiae, summa innocentiae laude, praefuerat. VNCTIOR } maiore lucro. locatur: quia palaestritae ungebantur. NVMERARI } a palaestritis, maiorem praedam ex hereditate exspectantibus. CVIOAM } a quo deinde ad Verrem ipsum peruenirent. SYRACVSANAM } malitiam, qua usus erat in reddenda Syracusanis pecunia, quae data erat eius iussu quibus ipse uoluerat, sicuti data erant Volcatio ex Bidini Epicratis bonis HS LXXX millia, quae Volcatium Bidinis iussit reddere, ut a se ipso infamiam auerteret. INSTITVERAS } decreueras: ut ep. ad Lentulum: Quod instituit referre de religione, & saepe iam retulit, ab eo deduci non potest. QVI *perperam iudicassent*, } Verris edictum significat, de quo supra: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum; cum cognosset, animaduersurum. Et ibidem, proxime: Si quid perperam iudicarit senatus. IDEM } qui tuo iussu in conuentu maximo furtum reddere coactus erat. OB TVVM *decretum, ob tuum iudicium* } ut secundum eos decerneres, & iudicares. DANDAM, } dederunt Bidini, accepit Volcatius. LIBERO } uel si ingenuus non esset, hominum enim tria genera, serui, liberi, ingenui. TECVM *collusisset*, } ei tecum conuenisset de reddenda pecunia, ut infamia te cum ignominia tua liberaret. A QVIBVS } non, A quibus comperit, sed, A quibus decretum suum pecunia tentatum comperit. APPELLATVS *omnino non erat*, } quia statim re cognita, fugit: cum Heraclio praesenti scripta dica esset. PROCVRATORES } absentis Epicratis. AD LEGIS *suas* } ut Bidinus cum Bidinis aequo iure disceptaret. alioqui recusabant. PER *simulationem* } Volcatij nomine. AB ISTO *exierant*, } nam, etsi Volcatius reddidit, ab isto tamen exierunt. QVINDECIES } scutatorum quadraginta quinque millia. AN AD *extremum ita perducta est?* } utrum arte & malitia usus est Verres in re ab ipso initio ducenda, an uero non ab initio arte usus est, sed ad extremum ita rem perduxit? Dubitat: ut uideatur utrumque credere, improbe & callide rem cum ab initio ductam, tum ad extremum esse perductam, lucri scilicet maioris gratia. Probatur hic sensus ea ratione, quae sequitur, quia nec ita parua pecunia sit, nec is homo Verres, ut haec ab eo gratis esse facta uideantur.

ORATIO

ET Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam uenerũt: sordidati, maxima barba, & capillo Romae biennium prope fuerunt. cum L. Metellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus, simul ac uenit Syracusas, utrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. in utrinsque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. fecerat haec egregie primo aduentu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat: itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. alia iudicia Lilybaei, alia Agraganti, alia Panhormi restituta sunt. census, qui isto praetore sunt habiti, non seruaturũ se Metellus ostenderat: decumas, quas iste contra legem Hieronicam uendiderat, sese uenditurum Hieronica lege dixerat. omnia erant Metelli einsmodi; ut non tam suam praeturam gerere, quam istius praeturam retexere uideretur. simul atque ego in Siciliam ueni, mutatus est. uenerat ad eum illo biduo Laetilius quidam, homo non alienus a litteris: itaque eo iste tabellario semper usus est. is epistolas complures attulerat, in his unam domo, quae totum immutarat hominem. repente coepit dicere, se omnia Verris caussa uelle, sibi cum eo amicitiam, cognationemq. esse. mirabantur omnes. hoc ei tum denique in mentem uenisse, postea quam tam multis eum factis, decretisq. iugulasset. erant, qui putarent Laetilium legatũ a Verre uenisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemq. commemoraret. ex illo tempore a ciuitatibus laudationem petere; testes non solum deterrere uerbis, sed etiam ui retinere coepit. quod nisi ego meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris,

litteris, ac lege pugnassem; tam multos huc euocare non potuissem. uerum, quod institui dicere, miserias cognoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obuiam cum suis omnibus processerunt: uenienti Syracusas egerunt gratias flentes: Romam decedere mecum cupierunt. quod erant mihi opida complura etiam reliqua, quae adire uellem; constitui cum hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent. eo mihi nuncium miserunt, se a praetore retineri. quibus ego testimonium denunciaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi ueniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non uenerunt. hoc iure sunt socij, ut ijs ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

EXPLANATIO

RESTITVI *iusserat:* } in sua bona, decreto senatus Syracusani. infra: Heraclio Syracusano tuos illos palaestritas bona restituere iussit. NON *restituebatur.* } non esse statim in sua bona restitutum Heraclium, uerba illa, quae subiunguntur, satis ostendunt, Epicrates quidem continuo restitutus est. itaque non uideo, cur pro, Non, alij reponendum putauerint, Vi: quod sententiae, nisi fallor, aduersatur. DVCTVS } in uincula. quod ita interpretor ex huius uerbi consuetudine. nam supra est: Si petit, ducas. C. Fuficium duci iussit petitorem. RESTITVTA *sunt.* } in integrum, contra quam Verres decreuerat. NON *alienus a litteris* } ergo litteratus. sed iocus est ex ambiguo: nam tabellarij litteras ferunt. QVOD *nisi ego* } Quod, pro Sed, ut lib. I. Quod uos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit conuenire. Et lib. IV. Quod ubi intellexi, multum apud illos recentes nuncios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias ualuisse. GLABRIONIS *litteris,* } qui scripserat, ut testimonia denunciare, & euocare Romam, quos uellem, mihi liceret.

ORATIO

IAM *Heraclij Centuripini, optimi, nobilissimiq. adolescentis, testimonium audistis. a quo* H-S c *millia per calumniam, malitiamq. petita sunt. iste, poenis, compromissisq. interpositis,* H-S ccc *extorquenda curauit: quodq. iudicium secundum Heraclium de compromissis factum erat, quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, eumq. iudicem falsum iudicasse iudicauit: in senatu ne esset: locis, commodisq. publicis uti uetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum: quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua coborte daturum, ipsi autem nullius actionem rei sese daturum. quae istius auctoritas tantum ualuit, ut neque illum pulsaret quisquam, cum praetor in prouincia sua uerbo permitteret, re hortaretur; neque quisquam ab eo quidquam peteret, cum iste calumniae licentiam sua auctoritate praebuisset. ignominia autem illa grauis tam diu in illo homine fuit, quam diu iste in prouincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus, nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius, iudicatam? utrum id solum uidetur esse actum, quod est tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine iudiciorum, omnium bona, atque fortunae in istius unius essent potestate? Iam uero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unamquamque rem colligam, & caussam? ex multis similibus ea sumam, quae maxime improbitate excellere uidebuntur.*

EXPLANATIO

C MILLIA } scutatorum tria millia. COMPROMISSIS } pecunia soluenda, nisi iudicis arbitrio staretur. CCC } millia, subaudi. quod erat triplum eius pecuniae, quae per calumniam ab Heraclio petita erat. IVDICASSET, } ex lege Rupilia. supra: Quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus. IN ILLO *homine* } in illo iudice. NOMINE *iudiciorum,* } quia, metu iudicibus iniecto, nulla res, nisi ad nutum istius, iudicabatur.

ORATIO

SOPATER *quidam fuit Haliciensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus. is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro idem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis uidebatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus: caussa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore, ea, quae erant antea non solum defensione, uerum etiam iudicio dissoluta. caussam Sopatri defendebat Q. Minucius, eques R. in primis splendidus, atque honestus, uobisque, iudices, non ignotus. nihil erat in caussa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum uideretur. interea istius libertus, & accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusmodi omnium transactor, & admi-*

nister, ad Sopatrum uenit : monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis, & caussae confidat : accusatores, inimicosq. eius habere in animo pecuniam praetori dare : praetorem tamen ob salutem malle accipere ; & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improuisum, atque inopinatum accidisset, commotus est sane ; neque in praesentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi, se consideraturũ, quid sibi de ea re esset faciendum : & simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos retulit. qui cum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem uenit: expositis suis difficultatibus, hominem ad HS LXXX. perducit, eamq. ei pecuniam numerat. postea quam ad caussam dicendam uentum est ; tum uero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant : crimen nullum erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. quis posset dubitare, quidnam esset futurum ? res illo die non peroratur : dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides uenit : ait accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri, quam quantam hic dedisset : proinde, si saperet, uideret, quid sibi esset faciendum. homo, quamquam erat & Siculus, & reus, hoc est & iure iniquo, & tempore aduerso, ferre tamẽ, atque audire diutius Timarchidem non potuit. facite, inquit, quod uobis libet : daturus non sum amplius. idemq. hoc amicis eius, & defensoribus uidebatur, atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, tamen in consilio habebat homines honestos e cõuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tunc, cum esset idem hic Sopater absolutus. hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea absoluissent. itaque hac una spe ad iudicium uenitur. quo postea quam uentum est ; cum in consilium frequentes conuenissent iidem, qui solebant ; & hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate ; & quod erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant : cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem, & audaciam. M. Petillium, equitem R. quem habet in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatae iudex esset. Petillius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse uellet, ipse Verres retineret. iste, homo liberalis, negat, se quemquam retinere eorum, qui Petillio uellent adesse : itaque discedunt omnes : nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur : qui se nolle dicebant alterutrĩ eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. respondes, ad quos ? ad me, inquit ; si tibi idoneus uideor, qui de homine Siculo, ac Graeculo iudicem. idoneus es, inquit : sed peruellem adessent ii, qui affuerant antea, caussamq. cognorant. dic, inquit : illi adesse non possunt. nam hercule, inquit Minucius, me quoque Petillius, ut sibi in consilio adessem, rogauit : & simul a subsellijs abire coepit. iste iratus hominem uerbis uehementioribus prosequitur ; atque ei grauius etiam minari coepit, quod in se tantum crimen inuidiamq. conflarit. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris dignitatisq. meminisset ; & qui sciret, se ita in prouincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet ; homini, quae uisa sunt, & quae tempus illud tulit, & caussa, respondit : caussam sese, dimisso atque ablegato consilio, defensurum negauit : itaque a subsellijs discessit : idemq. hoc praeter Siculos ceteri Sopatri amici, aduocatiq. fecerunt. iste, quamquam est incredibili importunitate, & audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit, & conturbatus est. quid ageret, quo se uerteret, nesciebat. si dimisisset eo tempore quaestionem ; post, illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum uidebat. sin autem hominem miserum, atque innocentem condemnasset, cum ipse praetor sine consilio, reus autem sine patrono, atque aduocatis fuisset ; iudiciumq. C. Sacerdotis rescidisset : inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur : itaque aestuabat dubitatione : uersabat se in utramque partem non solum mente, uerum etiam corpore : ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, cupiditatemq. pugnare. erat hominum conuentus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura. crebro dimittebat se accensus ad aurem Timarchides. tum iste aliquando, age dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem, ut cum consilio cognosceret. tum repente iste testes citari iubet. dicit unus, & alter breuiter : nihil interrogatur. praeco, dixisse, pronunciat. iste, quasi metueret, ne Petillius, priuato illo iudicio transacto, aut dilato, cum ceteris in consilium reuerteretur, ita properans de sella exsiluit ; hominem innocẽtem, a Sacerdote absolutum, indicta caussa, de sententia scribae, medici, haruspicisq. condemnauit.

EXPLANATIO

OPERAM *dare,* } curare iudicium illud, cui praeesset. DIC, *inquit.* } age caussam Sopatri. NAM *hercule* } affirmantis est, Nam, non, ut alibi, probantis. sic lib. I. Nam mehercule, inquit, sic agamus. PRAETER *Siculos* } qui metu Verris discedere non sunt ausi. ceteri Sopatri amici, atque aduocati, Romani uidentur fuisse. AGE *dic, inquit.* } Sopatrum appellat, nam patronus eius Minucius discesserat. CVM *consilio* } cum toto consilio. nam Romani iudices, homines honesti e conuentu Syracusano, cum Petillio omnes abierant, praeter eos, quos de sua cohorte Verres dederat, scribam, medicum, haruspicem. VNVS, *& alter breuiter :* } non multi dicunt, sed unus, & alter : neque multis uerbis, sed breuiter : neque de more interrogati, sed ipsi sua sponte, tamquam corrupti. DIXISSE } peroratam esse caussam. DE SELLA *exsiluit ;* } ut cum sua cohorte Sopratum condemnaret.

ORATIO

Retinete, retinete hominem in ciuitate, iudices: parcite, & conseruate, ut sit qui uobis cum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello, & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo R. laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense, adspirabit in curiam? uerũ ueniat sane, decernat bellum Cretensibus: liberet Byzantios: regem appellet Ptolemaeum: quae uult Hortensius, omnia dicat, & sentiat. minus haec ad nos, minus ad uitae nostrae discrimẽ, minus ad fortunarum nostrarũ periculũ pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua ui se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite ciuis R. ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere uult. hoc populus R. recusat, hoc ferre non potest; clamat: permittitq. uobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorum ordini, atque ornamentum curiae constituere uelitis, habeatis sane uobis istum senatorem, istum de uobis iudicem, si uultis, habeatis. de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reyciundi quidem amplius quam trium iudicum, praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem, tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est tam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeq. nefarium uidetur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem, & religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare, ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conseruaret? scelus est, accipere ab reo: quanto magis, ab accusatore? quanto etiam sceleratius, ab utroque? fidem cum proposuisses uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. concedo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. cum uero fidem, ac religionem tuam alteri addictam, pecunia accepta, habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: utrumque falles? & trades, cui uoles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum? quem Stalenum? quod umquam huiusmodi monstrum, aut prodigium audiuimus, aut uidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat; honestos homines, qui caussam norint, ableget, consilioq. dimittat; ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamq. non reddat? Hunc hominem iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabula committetur? quam iste non modo cera, uerum etiam sanguine, si uisum erit, notabit. quid enim horum se negat fecisse? illud uidelicet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. quid ni iste neget? at eques R. qui Sopratrum defendit, qui omnibus eius consilijs, rebusq. interfuit, Q. Minucius iuratus dicit pecuniam datam; iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorem ab accusatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius: qui ab isto, homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaq. patria priuatus est. Verum, si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te, consilio tuo dimisso, uiris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teq. eum, quem C. Sacerdos, adhibito consilio, caussa cognita, absoluisset, eundem, remoto consilio, caussa incognita, condemnasse? cum haec confessus eris, quae in foro palam Syracusis, in ore, atque oculis prouinciae gesta sunt; negato sane, si uoles, pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui, cum haec, quae palam gesta sunt, uideat, quaerat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet, utrum malit meis testibus, an tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me non omnia istius, quae in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quae maxime excellerent. accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum, & eiusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse uideantur. attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, atque conclusum.

EXPLANATIO

NISI *Februario mense*, } cum sententias nec de bello, nec de pace dici necesse est. legationes enim audiuntur. itaque tantum eo mense homo luxuria, desidiaq. perditus in senatum ueniet. CRETENSIBUS } male animatis erga populum Romanum, utpote qui Mithridatem quoque, cum Romanis bellum gerentem, iuuissent. cum his bellum gessit, uictisq. triumphauit, & Cretici cognomen accepit, Q. Metellus, qui hoc anno consul erat designatus. LIBERET *Byzantios:* } ut suis legibus utantur, uectigalesq. populo Romano non sint. hoc postea P. Clodius tribunus pl. Pisone & Gabinio cos. lege sua liberauit. in orat. de prouincijs cons. Te imperatore infelicissimo, & taeterrimo, Caesonine Caluenti, ciuitas libera, & proximis suis beneficijs a senatu, & a populo Romano liberata, sic spoliata, atque nudata est, ut, nisi C. Virgilius legatus interuenisset, unum signum Byzantij ex maximo numero nullum haberent. REGEM *appellet Ptolemaeum*: } Alexandrinum: erat enim & Cyprius rex alter Ptolemaeus, huius frater. Videtur hic esse Ptolemaeus ille, de quo Suetonius his uerbis: Conciliato populi fauore, tentauit per partem tribunorum, ut sibi Aegyptus prouincia plebiscito daretur, nactus

extraordi-

extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium, atque amicum a senatu appellatum, expulerant. Hic igitur Ptolemaeus, qui, Cicerone aedile designato, nondum a senatu rex appellatus erat, honorem societatis & amicitiae populi Romani ante Caesarem aedilem obtinuit, auctore Suetonio. Cum Ptolemaeo autem patre Cleopatre non ante Caesarem aedilem, sed post aliquot annos, ipso consule, societas facta est 1 ut lib. III. bel. ci. ipse scripsit. NECESSE est, cum senator sit. QUI *imperium iudiciorum tenere uult*. Hortensium designat: cuius uoluntatem ita sequetur iudex Verres; ut in senatu. dictum est enim: Quae uult Hortensius, omnia dicat, & sentiat. ISTUM *ordinem* senatorium. DE SE *homines, si qui extra ordinem sunt*, hoc significat. Populus Romanus permittit uobis, ut iudicem Verrem senatorem habeatis, si quis ex uobis in iudicium uocabitur: sed, si quis de populo, qui senator non sit, reus fiet; is certe, cum tres tantum indices ex lege Cornelia liceat reijcere, in ijs ipsis tribus maxime Verrem, ut crudelem, ut sceleratum, ut nefarium, reiiciet. AMPLIUS, *quam trium iudicum*, in eo senatorum existimationi Sulla consuluit. bene enim de illo ordine sentire uisus est, cum tres tantum reiiciundi potestatem fecit. nam, si permisisset, ut reiici plures possent, multos reperiri senatores improbos iudicare uisus esset. PRAECLARAE *leges Corneliae* Praeclarae primum, quia iudicia nobis tradiderunt: (gratiam iudicum aucupatur) deinde, quia non amplius, quam trium iudicum, reiiciundi potestatem fecit. TAM *crudelem tam sceleratum, tam nefarium* mira uis oratoris. cum ait, Crudelem, uitium Verris unum notat ... cum, Sceleratum, multa: scelus enim late patet, & in multis criminibus est: cum Nefarium, ita turpia, ut accedere nihil possit. Nefarius est enim, de quo ne fari quidem licet. Quibus in omnibus mediocritatem excludit, addita particula, Tam. ETENIM *si illud est tam flagitiosum*, hoc ornamenti genere, quod mire ualet ad exaggerandum, nusquam copiosius, quam in ea pro Quinctio, usus est. Miserum est, inquit, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria. acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo. calamitosum est, bonis euerti: calamitosius, cum dedecore. funestum est, a forte atque honesto uiro iugulari: funestius, ab eo, cuius uox praeconio quaestu prestitit. indignum est, a pari uinci, aut superiore: indignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuosum est, tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est, caussam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. QUEM *mihi tu Bulbum, quem Stalenum?* qui cum ab Oppianico, ut absolueretur, pecuniam accepissent, cum tamen postea condemnarunt. uide pro Cluentio. HONESTOS *homines* Petillium, & reliquos de conuentu Syracusano, qui iudicare debebant. CONDEMNET, Sopatrum. CERA ut Hortensius. uide in Diuin.

ORATIO

STHENIUS est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam uirtutem, summamq. nobilitatem, nunc propter summam calamitatem, atque istius insignem iniuriam omnibus notus. huius hospitio Verres cum esset usus, & cum apud eum non modo Thermis saepenumero fuisset, sed etiam habitasset; domo eius omnia abstulit, quae paullo magis animum cuiuspiam, aut oculos possent commouere: etenim Sthenius ab adolescentia paullo studiosius haec comparabat, supellectilem ex aere elegantiorem & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quae, cum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi, comparabat, non tam suae delectationis caussa, quam ad inuitationes aduentusq. nostrorum hominum, suorum amicorum, atque hospitum. quae postea quam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo; ferebat Sthenius ut poterat, tangebatur tamen animi dolore necessario; quod domum eius exornatam, atque instructam fere iam iste reddiderat nudam, atque inanem: uerumtamen dolorem suum nemini impertiebat: praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes peruulgata, cum signa quaedam pulcherrima, atque antiquissima Thermis in publico posita uidisset, adamauit: a Sthenio petere coepit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seq. adiuuaret. Sthenius uero non solum negauit? sed etiam ostendit id fieri nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex opido Thermitanorum, incolumi illa ciuitate, imperioq. populi R. tollerentur. etenim, ut simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, opidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliae clarum, & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo R. arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram uictoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quae potuit, restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus, neque longe ab opido antiquo. hi se patrum fortunam, ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum opido collocabantur. erant signa ex aere complura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram, habitumq. formata, ex opidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poetae statua, senilis, incurua, cum libro, summo, ut putant artificio facta ab eo, qui fuit Himerae, sed est, & fuit tota in Graecia summo propter ingenium honore, & nomine. haec iste ad insaniam concupierat. etiam, quod paene praeterij, capella quaedam, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scite facta, & uenuste. haec & alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset, sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: sed, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque ipsius morte uenissent: nunc ut locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore uideantur, itaq. dicantur. haec cum iste posceret; ageretur q. ea res in senatu; Sthenius uehementissime

mentissime restitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: urbem relinquere Thermitanos esse honestius, quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium. beneficia clarissimi uiri, indicia societatis populi R. atque amicitiae. commoti animi sunt omnium. repertus est nemo; quin mori diceret satius esse. itaque hoc adhuc opidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eiusmodi rerum de publico per uim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. uerumtamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. Itaque iste uehementer Sthenio infensus, hospitium ei renunciat, domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. cum autem inimicissimi Stheny domum suam statim inuitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam, de qua iste audierat: itaque ad generum Agathini migrare maluit. una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres omnia inter eos esse cōmunia: Agathinum ita obseruabat, ut aliquem affinem ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himerae iam uidebatur, quod eum multo magis figura, & lineamenta hospitae delectabant. itaque hortari homines coepit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisq. confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent. tum iste his aperte ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid uellent dicerent, simul atque ad se detulissent, probaturos. ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat, ut secum sui ciues agant de litteris publicis corruptis, eiusq. rei legibus Thermitanorum actio sit: cum senatus populusq. R. Thermitanis, quod semper in amicitia, fideq. mansissent, urbes, agros, legesq. suas reddidisset, Publiusq. Rupilius postea leges ita Siculis ex S. C. de decem legatorum sententia dedisset, ut ciues inter se legibus suis agerent; idemq. hoc habuerit Verres ipse in edicto; ut de his omnibus caussis se ad leges reijceret. iste, homo omnium aequissimus, atque a cupiditate omnium remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad caussam dicendam uenire hora octaua iubet. non erat obscurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret. neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat. intellectum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id aetatis, suoq. hospite uirgis supplicium crudelissime sumeret. quod cum esset perspicuum; de amicorum hospitumq. suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit; hiemi fluctibusq. sese committere maluit, quam non istam communem Siculorum tempestatem, calamitatemq. uitare. iste, homo certus, & diligens, ad horam octauam praesto est. Sthenium citari iubet: quem postea quam uidet non adesse. dolore ardere, atque iracundia furere coepit, Venerios in domum Stheny mittere, equites circum agros eius, uillasq. dimittere. itaque cum exspectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discessit. postridie mane descendit: Agathinum ad sese uocat: iubet eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. erat eiusmodi caussa, ut ille ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset, quid diceret: itaque tantum uerbo posuit, Sacerdote praetore Sthenium litteras publicas corrupisse. uix ille hoc dixerat, cum iste pronunciat, Sthenium litteras publicas corrupisse uideri, & haec praeterea addidit homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, ob eam rem HS D Veneri Erycinae de Sthenii bonis exacturum: bonaq. eius statim coepit uendere: & uendidisset, si tantulum morae fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. ea postquam numerata est, contentus hac iniquitate non fuit: palam de sella, ac tribunali pronunciat; si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere uellet, sese eius nomen recepturum: & simul, ut ad caussam accederet, nomenq. deferret, Agathinum, nouum affinem, atque hospitem, coepit hortari. tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. hic tum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis, accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se uelle. iste uero, & licere, & fieri solere, & se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut Kal. Dec. adsit Sthenius Syracusis. hic, qui Romam uenisset, satisq. feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset, omniaq. habuisset aequiora, & placabiliora, quam animum praetoris, atque hospitis, rem ad amicos suos detulit, quae, ut erant acerba, atque indigna, sic uidebantur omnibus. itaque in senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius cos. faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis uideretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: caussam Stheny totam, & istius crudelitatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius: flens unumquemque senatorem rogabat, ut filio suo parceret: neque tamen multum proficiebat. erat enim summa uoluntas senatus: itaque sententiae dicebantur: cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere, & si quod esset factum, id ratum esse non placere. eo die transigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. postea senex Verres defensores, atque hospites omnes Stheny conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur; se homines certos eius rei caussa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierum fere triginta ante Kal. Dec. quo iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat. commouentur amici Stheny: sperant fore, ut patris litteris, nuncysq. ab incepto furore reuocetur. in senatu postea caussa non agitur. ueniunt ad istum domestici nuncij, litterasq. a patre afferunt ante Kal. Dec. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq. ei tempore de eadem re litterae complures a multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. hic iste, qui prae cupiditate neque officij sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset umquam, neque in eo quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, uoluntatem anteponendam putauit libidini suae. mane Kal. Dec. ut edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu,

gatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te uoluntas patris esse debuisset. cum uero abs te tui capitis caussa peteret, hominesq. certos domo misisset, hiq. eo tempore ad te uenissent, cum tibi in integro tota res esset: ne tum quidem te potuit si nō pietatis, at salutis tuae ratio ad officium, sanitatemq. reducere? Citat reum: non respondet. citat accusatorem (attendite, quaeso: uidete, quantopere istius amentiae fortuna ipsa aduersata sit: & simul uidete, quis Sthenij caussam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si praesens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur: tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. etenim, si posset reus absente accusatore damnari, non ego a Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac praedonum, ac tua tela uenissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit, cum periculo capitis, ob eam caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. quod igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse; cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non affuisset? itaque fecit, ut exitus principio simillimus reperiretur. quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.

EXPLANATIO

ANTEA *multis* } similis illa figura lib. V. Homo, quam diu uixit, domi suae, post mortem tota Sicilia clarus, & nobilis DELIACAM, *& Corinthiam*, } uasa significantur ex aere Deliaco, & Corinthio. Pro Roscio Am. Domus referta uasis Corinthijs, & Deliacis. AD *insaniam* } huius uerbi uim supra attigimus in eo loco: Quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam quis ignorat? EXIT: } cum supellectile direpta. IAM *ante migrarat*. } cum hospitis rem, contra ius hospitij, ad se transtulit, migrare, & ab eo separatim habitare uisus est, quamquam domo non exiret. VNA *nox*, } qua cum eius uxore concubuit. OMNIA *inter eos communia*: } ne uxore quidem excepta. AFFINEM } ut affinis Agathinus Dorothei, generi sui, sic Verris tamquam generi. supra. SINE *ullo argumento*, } nulla ratione, nulla caussa: ut infra: Quid tandem habuit argumenti, aut rationis res. VENERIOS } seruos suos. STHENIVM *litteras publicas corrupisse uideri*. } usitatus loquendi modus, affirmatione remota. ad Att. lib. IV. Drusus, Scaurus non fecisse uidentur. HOMO *Venerius*: } cultor Veneris. supra: Satis ne uobis magnam pecuniam Venerius homo Veneris nomine quaesisse uidetur? ADERAT *in senatu Verres, pater istius*: } qui diuisor fuerat. nam act. I. Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum. QVI *dicendo tempus consumerent*. } licebat enim senatori, quam diu uellet, dicere. lib. III. de leg. Nec est umquam longa oratione utendum, nisi aut exspectante senatu, quod fit ambitione saepissime, cum, nullo magistratu adiuuante, tolli diem utile est; aut, &c. TVA TELA } act. I. Cum multae mihi a C. Verre insidiae terra mariq. factae sint. FVGITIVORVM, } residuam Spartaci manum significat.

ORATIO

NVNCIABATVR *illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eum pluribus uerbis scripserat, agitatam rem esse in senatu, etiam in concione tribunum pl. de caussa Sthenij M. Palicanum esse questum, postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum pl. cum eorum omnium edicto non liceret quē quam Romae esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse caussam Sthenij, cum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud uos, docuissemq. hanc damnationem duci non oportere; tribunos pl. hoc statuisse, idq. omnium sententia pronunciatum esse, non uideri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romae esse. cum haec ad istum afferrentur, timuit aliquando, & commotus est: uertit stilum in tabulis suis: quo facto caussam omnem euertit suam: nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. nam; si ita defenderet, recipi nomen absentis licet, hoc fieri in prouincia nulla lex uetat: mala, & improba defensione, uerum aliqua tamen uti uideretur. postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid dici uideretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit coram delatum esse. hic uidete, in quot laqueos se induerit, quorum ex nullo se umquam expediret. primum ipse in Sicilia saepe, & palam de loco superiore dixerat, & in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis, se exēplo fecisse id quod fecisset. haec cum dictitasse priore actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius uirtute antea cōmemoraui; & Cn. Pompeius Theodorus, homo C. Pompeij, clarissimi uiri, iudicio plurimis maximisq. in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus; & Posides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, uirtute; & haec actione quam uoletis multi dicent; & qui ex isto ipso audierint, uiri primarij nostri ordinis; & alij, qui interfuerint, cum absentis nomen reciperetur, deinde Romae cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebat licere fieri: saepe esse factum: istum, quod fecisset, aliorum exemplo, institutoq. fecisse. dicet praeterea testimonium tota Sicilia: quae in communibus postulatis ciuitatum omnium consulibus edidit, rogare, atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adolescentem, dicere audistis: Siculos, cum se caussam, quae pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenij calamitate questos esse,*

esse, propterq. hanc iniuriam, quae Sthenio facta esset, eos statuisse, ut, quod dico, postularetur. Quae cum ita essent; tanta ne amentia praeditus, atque audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso peruulgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quemadmodum corrupisti? non ne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipsae te tuae tabulae condemnare possent? Quaeso, codicem circumfer, ostende. uidetis ne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus: tabulae sunt in medio: quae se corruptas, atque interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis uestigiis persequamur, quae tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. Is mihi etiam, Sthenium litteras publicas corrupisse, caussa incognita iudicabit, qui defendere non potuerit, se ex ipsius Stheni) nomine litteras publicas non corrupisse. uidete porro aliam dementiam: uidete, ut, dum expedire sese uult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem; honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasq. esset? minime. quid igitur? ciuem R. cui hoc probari potest? cum Sthenius ciuitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis, cum praeterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia posset; inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an ipse ciuem R. maluit? cedo; cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus unquam sit. omnium praetorum litteras, qui ante fuerunt, profer, explica: si unum inueneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. at credo Sthenius hoc sibi amplum esse putauit, eligere e ciuium R. numero, ex amicorum, atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C. filius, Palatina. non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cuius auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, & ciuem Romanum cognitorem daret. nihil horum quaero. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. quid, si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius tum semper, tum in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de litteris corruptis contrauenit? si contra omni ratione pugnauit? utrum potius, pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Stheni periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium: tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum? qui eo uultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus esse uideatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres; confector negotiorum, prope collega Timarchidis numerabatur; nunc obtinet eum locum, ut u x Apronio illi de familiaritate concedere uideatur; & qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat. Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum est omni numero delegerit, cui improbam personam imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur. hic uos dubitatis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam uindicare? dubitatis exemplum iudicum illorum sequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntij resciderunt, quod is non absens reus factus esset, quae res iniquissima, & acerbissima est, sed cum ei legatio Romam a suis ciuibus esset data? quod illi iudices multo in leuiore caussa statuerunt, aequitatem secuti; uos id statuere in grauissima caussa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

EXPLANATIO

PALICANUM] Lolliae gentis, ingenio ad accusandum propenso: de quo ad Att. Dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum praebeat. DE LOCO *superiore*] de tribunali. ep. ad Appium: Illud quidem scio, meos multos, & illustres, & ex superiore, & ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude, ad te uere potuisse deferri. CN. *Lentulum*,] Marcellinum? de quo in Diuin. is enim Siciliae patronus fuit. erat hoc tempore alter Cn. Lentulus censor, sed non Marcellini cognomine: non enim a Marcellis, qui erant omnes Siciliae patroni, originem ducebat. VT, QVOD *dico, postularetur*.] ne absentium nomina reciperentur. CORAM *ubi facit delatum*,] Sthenium. supra: Tollit ex tabulis id, quod erat, & facit, coram delatum esse. VESTIGIIS] lituris. C. CLAVDIVS C. F. *Palatina*.] ex Palatina tribu, non splendidus homo, non honestus, non idoneus, propter cuius auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, & ciuem Romanum cognitorem daret. nam propter eius ignobilitatem tribus nomen est additum. qua de re diximus in ea pro Quinctio. CONTRA *uenit*] iudiciale uerbum, cuius exempla nonnulla subijciam. Phil. 2. Contra rem suam me nescio quando uenisse, questus est. Phil. 8. Negat se illi amicum esse debere: cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. Pro Q. Roscio: Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? PRO STHENIO] ut Sthenium iuuaret: quod ab inimico non exspectatur. IN STHENII *periculum*] ad Sthenium opprimendum. ABVSVM *esse*] astute, & dolo malo usum esse. APRONIO *illi*] Verris amoribus, & delicijs: ut lib. III. DAMNATIONEM *Philodami*] damnatus erat a Dolabella. OPVNTII] hoc addidit, ut hunc Philodamum a Lampsaceno distingueret, qui & ipse damnatus quidem erat a Dolabella, sed in Asia, Neronis prouincia: ut lib. I. NON *absens reus factus esset*,] ut Sthenius. IN GRAVISSIMA *caussa*] absens enim damnatus est, obiecto falso crimine, quia litteras publicas corrupisset.

ORATIO

AT quem hominem, C. Verres, tanta tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, uerũ etiam sine accusatore damnasti? quem hominem, dij immortales: non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est. nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inuenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris domum suam inuitauit; nisi quod qui C. Marij, & Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorumq. fortissimorum hospes fuisset, atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen adscripserit. quare de hospitio uiolato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror: hoc dico, non ijs, qui Sthenium norunt, hoc est nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atque existimatione sit: sed ut illi quoque, qui in ea prouincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus, atque intolerandum uideretur. Est ne Sthenius is, qui omnes honores domi suae, facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui opidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus, monumentisq. decorauit? de meritis in remp. Thermitanorum, Siculosq. uniuersos fuit aenea tabula fixa Thermis in curia? in qua publice erat de huius beneficijs scriptum, & incisum: (quae tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc a me tamen reportata est) ut omnes huius honores inter suos, & amplitudinem possent cognoscere. Est ne hic, qui, apud Cn. Pompeium, clarissimum uirum, cum accusatus esset, quod propter C. Marij familiaritatem, & hospitium contra remp. sensisse eum inimici & accusatores eius dicerent, cum magis inuidioso crimine, quam uero accerseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit? ita porro laudatus, defensusq. ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo est ne hic, qui & animum in remp. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex opido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum praesertim essent multa praeclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc uide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & praeclara illa Verrea celebrantur, cui statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quemadmodum inscriptum uidemus, datae; uide, inquam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. hunc ciuitates ex Sicilia permultae testimonio suo, legationibusq. ad eam rem missis publice laudant: te, omnium Siculorum patronum, una Mamertina ciuitas, socia furtorum, ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen nouo more, ut legati laedant, legatio laudet. ceterae quidem ciuitates publice litteris, legationibus, testimonijs accusant, queruntur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrantur.

EXPLANATIO

QVEM *hominem, dij immortales:*} amplificatio, ut infra: Quanta illuc multitudo, quanta uis hominum conuenisse dicebatur tum, cum statuae sunt illius deiectae, atque euersae? at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo. Et aliquanto post. Possum ne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ij, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrentur res iudicare oportere. Lib. III. Videamus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit: at quorum hominum? summorum aratorum. Lib. IV. Mamertina ciuitas improba antea non erat, erat etiam inimica improborum: quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit: at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq. Ad Paetum: Habuisses non hospitem, sed contubernalem., at quem uirum? quem tu solitus es promulside conficere. Terentius in Phorm. At quem uirum? quem ego optimum in uita uiderim. C. MARII} septies consulis. CN. POMPEII,} qui tum consul erat. C. MARCELLI,} qui Siciliae praefuerat, ut supra dictum est, & in caussa Verris iudex erat, ut lib. IV. SISENNAE,} Corneliae gentis. nominatur in Bruto inter oratores. ATQVE *esset,*} remanet enim hospitium, semel institutum, uel absentibus hospitibus. DE HOSPITIO *uiolato*} usus est uerbo de sacris rebus usurpari solito. & hospitibus praeesse Iupiter, quem propterea Hospitalem uocarunt, existimabatur. Pro Deiotaro: Si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma conuertisset: si ueneno, Iouis illius quidem Hospitalis numen numquam celare potuisset, homines uero fortasse celauisset. Hic autem paullo ante: Non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est. HOC dico,} quid? id quod subiungitur: Est ne Sthenius is, qui omnes honores domi suae, facillime cum adeptus esset, amplissime, ac magnificentissime gessit? Haec enim spectant ad illa superiora, Quem hominem, dij immortales? Quasi subiunxerit, eum, qui omnes honores domi suae, facillime cum adeptus esset, amplissime, ac magnificentissime gessit? CN.

Pompeium,}

Pompeium, } cum in Sicilia fuit, Carbonem persequens, Marianarum partium ducem. CONTRA *remp.* } contra optimates, quorum defensor Sulla fuit: Pompeius autem pro Sulla contra Marium, eiusq. factionem pugnauit. INVIDIOSO } quod odium parere posset ob C. Marij familiaritatem, & hospitium. EIVSMODI, } qualem iudicauit Pompeius, cum eum absoluit. A COMMVNI *Siciliae*, } male antea, A communi Sicilia. sic alibi, Commune Miliadum. DATAE } ut patrono. VT *legati laedant.* } repetendo quae tu ijs abstulisti. supra: Praeclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando, atque repetendo. *Laedant:* accusent: ut ad Lentulum: Cum me dicentem, non lacessentem, laesisset. Et in epist. Trebonij: Etiam si odio par fuerit in eos, quos laesit.

ORATIO

HOc de homine, ac de huius bonis etiam in Eryce monte monumentum tuorum flagitiorum, crudelitatisq. posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen adscriptum est. uidi argenteum Cupidinem cum lampade. quid tandem habuit argumenti, aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae, an trophaeum necessitudinis, atque hospitij, an amoris indicium esse noluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido, & uoluptas, uerum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas, ac uestigia scelerum suorum relinqui uelint. Ardebat amore illius hospitae, propter quam hospitij iura uiolarat. hoc non solum sciri tum, uerum etiam commemorari semper uolebat. itaque ex illa ipsa re, quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem, iudiciumq. conflarat. Tutarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dedisset, sed de tuis: quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone uenisset hereditas. Hic ego si hanc caussam non omnium Siculorum rogatu recepissem; si hoc a me muneris non uniuersa prouincia poposcisset; si me animus, atque amor in remp. existimatioque, offensa nostri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegisset; atque haec una caussa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in prouincia existimationis meae studiosissimum, cupidissimumq. cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieq. tractasses: tamen digna caussa esset, cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem, fortunasq. defenderem. fecerunt hoc multi apud maiores nostros, fecit etiam nuper, homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem uirum, accusauit propter Egritomari, transalpini hospitis, iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis, atque officij, proponeremq. spem meis hospitibus, ac necessarijs, quo tutiorem uitam sese meo praesidio uicturos esse arbitrarentur. cum uero in communibus iniurijs totius prouinciae Sthenij quoque caussa contineatur; multiq. uno tempore a me hospites, atque amici publice, priuatimq. defendantur: profecto uereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet summi officij ratione impulsum, coactumq. suscepisse. Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis, iudicatisque, & de iudicijs datis dicere desistamus; &, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquẽ, & finem orationi nostrae, criminibusq. faciamus; pauca ex alijs generibus sumemus.

EXPLANATIO

MONVMENTVM } argenteum Cupidinem, qui Sthenij fuerat. ARGVMENTI, } caussae: ut supra: Cum Sthenium sine ullo argumento, ac sine teste damnasset. IN EO } in Eryce monte. STHENIANVM praemium } hoc infra explanatur his uerbis: Ex illa ipsa re, quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem, iudiciumq. conflarat. CVPIDITATIS } auaritiae. HOSPITII, } uiolati. AMORIS, } in Callidamam. ILLIVS *hospitae*, } Callidamae, Agathini filiae, Dorothei uxoris, cuius in domum e Sthenij domo migrauerat. QVI M. *Silanum* } eadem historia in Diuin. DE *iudicijs datis* } dixi iam, tum praetores iudicia dedisse, cum iudices dabant, & formulam iudicandi. supra: Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum, qui iudicant.

ORATIO

AVDISTIS, ob ius dicendum, Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum & triginta millia nummum dedisse: meministis, Q. Varij testimonium, remq. hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites R. sexcentos praeterea ciues R. multosq. Siculos dixisse, isti pecuniam ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omnium, quin is uenalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romae totum edictum, atque omnia decreta uendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligu-

rem ob ius dicundum poposcerit? quod enim praeterea genus pecuniae cogendae praeterijt? quod non, ab omnibus alijs praeteritum, excogitauis? ecquae res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quaestum, nundinationemq. hominum traduxeris? dicta sunt priore actione & priuatim, & publice testimonia: legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panhormitaniq. dixerunt, multarum praeterea ciuitatum. iam uero priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in ciuitate senatorem factum esse gratis; neminem, ut leges eorum sunt, suffragijs; neminem nisi istius imperio, aut litteris: atque in his omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret; neque censu, neque aetatis, neque cetera Siculorum iura ualuisse: quicumque senator uoluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret; si is pretio apud istum fieret idoneus ut uinceret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re ualuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoq. R. datas. quas enim leges socijs amicisq. dat is, qui habet imperium a populo R. auctoritatem legum dandarum a senatu, hae debent & populi R. & senatus existimari.

EXPLANATIO

M. OCTAVIUM *Ligurem*} hac de re lib. I. Ex *eo loco*} obscuri generis. QUI *habet imperium a populo Romano*,} ut habuit P. Rupilius, quem supra uocauit imperatorem populi Romani. lib. I.

ORATIO

HALESINI pro multis, & magnis suis, maiorumq. suorum in remp. nostram meritis, atque beneficijs suo iure nuper, L. Licinio, Q. Mucio cos. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico S.C. ut his C. Claudius, Appij filius, Pulcher praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit, in quibus multa sanxit; de aetate hominum, ne quis minor triginta annis natu; de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus, quae omnia ante istum praetorem & nostrorum magistratuum auctoritate, & Halesinorum summa uoluntate ualuerunt. ab isto & praeco, qui uoluit, istum ordinem pretio mercatus est: & pueri annorum senum, septenumq. denum senatorium nomen nundinati sunt: & quod Halesini, antiquissimi, & fidelissimi socij, atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragijs quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset, effecit.

EXPLANATIO

L. LICINIO, Q. *Mucio*} L. Crasso oratore, Q. Scaeuola iurisconsulto, pont. max. C. CLAVDIVS} cum ijs consulibus praetor fuerit, uidetur is esse, qui cum Perperna post biennium, legitimo interuallo, consulatum gessit. OMNIBVS *Marcellis*,} ut Siciliae patronis, & ut eiusdem, cuius ipse erat, gentis. fuere enim & Claudij Pulchri, & Claudij Marcelli, Pulchri patricij, Marcelli plebeij. NE QVIS *minor triginta annis natu*:} docet hic locus, quo aetatis anno Romae senatores legi possent. cum enim Halesini de senatu cooptando leges ab senatu Romano petiuerint: non est dubitandum, quin eae leges imaginem quandam Romani senatus expresserint. itaque cum Pompeio, in Africam contra Domitium proscriptum, & Hiarbam regem proficiscenti, consulare imperium cum exercitu, adhuc equiti Romano, datum esset, dicente L. Philippo in senatu contra nescio quem, obijcientem, non oportere mitti hominem priuatum pro consule, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere: laudauit eum Cicero his uerbis in suasione Maniliae legis: Quid tam praeter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu aetas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? DE *quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur*:} quaestum senatori Romae uetitum fuisse, aut certe non honestum, dubitare non poterit, qui locum illum uiderit in Parad. Propter auiditatem pecuniae nullum quaestum turpem putas. cum isti ordini ne honestus quidem esse possit ullus. DE *censu*,} ne legeretur, qui DCCC millia sestertium, idest scutatorum XXIIII millia, non possideret, qui mos Romae fuit.

ORATIO

AGRAGANTINI de senatu cooptãdo Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius. cum Agragantinorum duo genera sint, unum ueterum, alterum colonorum, quos T. Manlius praetor ex S.C. de opidis Siculorum deduxit Agragantum: cautum est in Scipionis legibus,

bus, ne plures essent ex colonorum numero, quam ex ueterum Agragantinorum. iste, qui omnia iura pretio exaequasset, omniumq. rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quae erant aetatis, ordinis, quaestusque, permiscuit, sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, ueterumq. delectum, ordinemq. turbauit. nam, cum esset ex ueterum numero quidam senator demortuus; & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset; ueterem cooptari necesse erat legibus, ut his amplius numerus esset. quae cum ita se res haberet, tamen ad istum uenerunt emptum locum illum senatorium non solum ueteres, sed etiam noui. fit ut pretio nouus uincat, litterasq. a praetore auferat. Agragantini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq. omnium annorum demonstrent, ut iste intelligeret, ei se illum locum uendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleae: nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesq. similes de cooptando senatu, ac de numero ueterum, ac nouorum dedit. ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera ueterum, ac nouorum, numerumq. permiscuit.

EXPLANATIO

EADEM *illa*] ut in senatu cooptando haberetur ratio census, aetatis, quaestus, ceterarum rerum, quae in legibus C. Claudij nominarentur. QVAE *erant aetatis, ordinis, quaestusq.*] quae seruari oportebat. VT *his amplius numerus esset.*] pro, amplior. His autem, ueteribus ciuibus. NE *commercium quidem*] qui ne senator quidem, in pari ueterum, nouorumq. numero, posset esse.

ORATIO

NOLITE exspectare, dum omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc uno complector crimine omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos Iouis sacerdotem sortito capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem. perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus, familiaris suus, in tribus illis renunciaretur. in sorte, cui imperare non poterat, exspectabant homines, quidnam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo uetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renunciari. negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse, fas denique negant esse. iubet ille sibi legem legi. recitatur, in qua scriptum erat, ut, quot essent renunciati, tot in hydriam sortes conijcerentur; cuius nomen exisset, ut is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus; optime, inquit: nempe scriptum ita est, quot renunciati erunt: quot ergo sunt renunciati? responsum, tres. numquid igitur oportet, nisi tres sortes conijci, unam educi? nihil. conijci iubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id uniuersis indignum, atque nefarium uideretur. ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur. Cephaledij mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. eius honoris cupidus Athenio quidã, Climachias cognomine, homo sane locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille, atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem cõtradiceret. res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat: satis putabat se ad comitia tempore uenturum, si pridie uenisset. iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto praesenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime uolebat, excogitat (dixi iamdudum: non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum, ceterorumq. Graecorũ, quod suos dies mensesq. congruere uolunt cum solis lunaeq. ratione, ut non numquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut, summum, biduum ex mense; quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant. item non numquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. quae iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam caeli rationem, quam caelati argenti, duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumq. mensem, hoc modo, ut, quo die, uerbi caussa, esse oporteret idus Ianuarias, eo die kalendas Martias proscriberet: itaq. fit omnibus recusantibus, & implorantibus. dies is erat legitimus comitijs habendis. eo modo sacerdos Climachias renunciatus est. Herodotus cum Roma reuertitur, dies, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reuerterentur. hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset. Iam uero censores quemadmodum in Sicilia isto praetore creati sunt, operaepretium est cognoscere. ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo propter hanc caussam, quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt; in censu habendo potestas omnis aestimationis habendae, summaeq. faciundae cẽsori permittitur. itaq. cum populus, cui maximã fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit; & propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. in ea re nihil obscure facere noluit, non in sortitione fallere, neque

dies

d'es de fastis eximere: nihil sane uafre, nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia cupiditatesq. bonorum, atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret, quae res euertendae reip. caussae solent esse, ostendit sese in omnibus ciuitatibus censores esse facturum. tanto mercatu praetoris indicto, concurritur undique ad istum Syracusas. flagrabat domus tota praetoria studio hominum, & cupiditate: nec mirum, omnibus comitijs tot ciuitatum unam in domum reuocatis. tantaq. ambitione prouinciae totius in uno cubiculo inclusa. exquisitis palam pretijs, & licitationibus factis, describebat censores binos in singulas ciuitates Timarchides. is suo labore, suisq. accessionibus, huius negotij, atque operis molestia consequebatur, ut ad istum sine ulla solicitudine summa pecunia referretur. Iam, hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, plane adhuc cognoscere non potuistis: ueruntamen priore actione, quam uarie, quam improbe praedatus esset, multorum ex testimonijs cognouistis. sed, ne miremini, qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit; exponam uobis breuiter, quid hominis sit: ut & istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo praesertim numero, ac loco, & calamitatem prouinciae cognoscatis.

EXPLANATIO

FAs *denique negant esse.* ❳ iniustum, ac nefarium esse dicunt. CEPHALEDII ❳ paruum Siciliae opidum Cephaledium. ἐξαιρείμους ❳ exemptos. INTER *binos ludos* ❳ non a ludis uotiuis, sed a Romanis ad Victoriae. dies enim inter hos XLV numerantur. PER QVOS *solos* ❳ nam superiores actione accusatoris, quae nonis Sext. incipiebat, & ludis uotiuis, ac Romanis occupabantur; posteriores ludis Victoriae plebeijs, festis diebus. AESTIMATIONIS *habendae*, ❳ de cuiusque bonis. SVMMAEQ. *faciundae* ❳ quantum quisque conferre debeat tributi nomine. VT *studia cupiditatesq. bonorum*, ❳ primis uerbis ironia cognoscitur, quia laudare Verrem uidetur: postremis auaritia indicatur, quasi mercatu indicto, quo censura omnium ciuitatum emeretur. QVAE *res euertendae reip. caussae solent esse*, ❳ quasi concordiae ciuium studeret Verres: cui nihil minus cordi esset. SVISQ. *accessionibus*, ❳ cum ad unumquemque accederet, honorisq. pretium, quem Verres daturus esset, postularet. HVIVS *negotij, atque operis molestiam consequebatur*, ❳ non consequebatur ipse molestiam: nec sane uidetur, Molestiam consequi, Latinum esse: sed sua molestia consequebatur, ut ad Verrem, nulla sollicitudine, summa pecunia referretur. ideo contra ueteres libros, Molestia, reponere sum ausus. QVID *hominis sit*, ❳ magis eum contemnit, quam si diceret, Quis homo sit. EO PRAESERTIM *numero, ac loco*, ❳ inter ualde familiares, & eos, quorum fidei omnia committeret.

ORATIO

IN mulierum corruptelis, & in omni eiusmodi luxuria, atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq. nequitiam natum, atque aptum fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callide, quamuis audacter, quamuis impudenter: eundem mira quaedam excogitare genera furandi: nam ipsum Verrem tantum semper auaritia hiante, atque imminenti fuisse, ingenio, & cogitatione nulla, ut, quidquid sua sponte faciebat, item ut uos Romae cognouistis, eripere potius, quam fallere uideretur. huius uero erat ars, & malitia miranda, quod acutissime tota prouincia, quid cuique esset necesse, indagare, & odorari solebat, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attentare, ex utraque parte caussas, uoluntates perspicere, facultates, & copias; quibus opus esset, metum afferre; quibus expediret, spem ostendere: accusatorum, & quadruplatorum quidquid erat, habebat in potestate: quod cuique negotij conflari uolebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime & callidissime uenditabat: ac non solum erat administer istius cupiditatum, uerum etiam ipse sui meminerat aeque: non solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam uoluptatum, flagitiorumq. istius ipse reliquias colligebat, itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum opidum cepit, sed Timarchidem fugitiuum omnibus opidis per triennium scitote regnasse, in Timarchidis potestate sociorum populi R. antiquissimorum, atque amicissimorum liberos matresfamilias, bona, fortunasq. omnes fuisse.

EXPLANATIO

NEGOTII ❳ molestiae, apud Verrem. habebat enim accusatores omnes, atque adeo praetorem ipsum in sua potestate. ATHENIONEM, ❳ ducem fugitiuorum. FVGITIVVM ❳ Athenioni condicione similem. uterque enim seruierat.

ORATIO

IS igitur, ut dico, Timarchides in omnes ciuitates, accepto pretio, censores dimisit. comitia, isto praetore, censorum ne simulandi quidem caussa fuerunt. Iam hoc impudentissime. palam (licebat enim uidelicet legibus) singulis censoribus denarij trecenti ad statuam praetoris imperati sunt. censores CXXX facti sunt. pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt, haec denarium XXXIX millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. Primum, quo tantam pecuniam? deinde, quam ob rem censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut nauicularij. censores quidem qui magis, quam aediles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te haec petita (nam erepta non audebis dicere) te eos magistratus hominibus beneficij, non reip. caussa permisisse. hoc autem cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istum apud populos prouinciae istius inuidiam atque offensionem non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandae caussa susceperis? itaque censores fecerunt idem, quod in nostra rep. solent ij, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. sic census habitus est te praetore, ut eo censu nullius ciuitatis resp. posset administrari. nam locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant: itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipsa potest. nam L. Metellus, qui, postea quam ego inquirendi caussa in Siciliam ueni, repente Laetilij aduentu istius non modo amicus, uerum etiam cognatus factus est, is, quod uidebat istius censum stare nullo modo posse, eum censum obseruari iussit, qui, uiro fortissimo, atque innocentissimo, Sex. Peducaeo praetore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis ciuitatibus: quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae. te autem praetore qui censor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animaduersionem tuam, cum id, quod abs te emerat, uendidisset? Teneat iam sane meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo haec faciat, quae fecit. quis enim umquam tanta quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quincto quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa praetore Peducaeo. quinctus annus eum te praetore incidisset, censa denuo est. postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri uetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea Peducaeanum censum obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen, si animo aequo prouincia tulisset, inimici iudicium graue uideretur. fecit amicus recens, & cognatus uoluntarius. aliter enim, si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia uellet esse, facere non potuit.

EXPLANATIO

DENARII CCC} scutati XXXVI. EXTENVARANT,} censores a Verre creati. METVERIT,} rectius puto, Metueret. GRAVE} magni ponderis, cum tua singulari contumelia. AMICVS recens,} post Laetilij aduentum: cum antea Verri multis in rebus aduersatus esset. SI PROVINCIAM retinere, si saluus ipse in prouincia uellet esse,} excusare uidetur Metellum, sed accusat: quod ita sit mutatus, quasi ei summa uis adhibita esset. dicuntur enim haec per ironiam.

ORATIO

EXSPECTAS etiam, quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam cum ea, quae in magistratu gessisti, sustulit, atque irrita iussit esse. neque in hac re sola fuit eiusmodi, sed, antequam ego in Siciliam ueni, in maximis rebus, ac plurimis. nam & Heraclio Syracusano tuos illos palaestritas bona restituere iussit, & Epicratis Bidinos, & pupillo Drepanitano A. Claudium: &, nisi mature Laetilius in Siciliam uenisset cum litteris, minus XXX diebus Metellus totam triennij praeturam rescidisset. Et, quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: non mihi praetermittendum uidetur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu a ciuitatibus statuarum nomine coegisti. uideo enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS CXX millia. tantum conficitur ex testimonijs, ac litteris ciuitatum: & iste hoc concedit, nec potest aliter dicere. quare cuiusmodi putamus esse illa, quae negat, cum haec tam improba sunt, quae fatetur? Quid enim uis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statuis? fac ita esse: tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam ab socijs pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis praedonis improbissimi statuae ponantur, qua uix tuto transigere posse uideamur. uerum, ubi tandem, aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? consumetur, inquies. scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium: si hoc internallo non consumpserit, tum denique nomen eius de repetundis pecunijs statuarum nomine deferemus. reus est maximis plurimisq. criminibus in iudicium uocatus: HS CXX millia ex hoc uno genere capta uidemus. si condemnatus eris; non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis. sin absolutus eris; quis erit tam amens, qui te, ex tot tantisq.

criminibus

criminibus elapsum, post quinquennium statuarum nomine accersat? ita si neque adhuc consumpta ista pecunia est, & perspicuum non consumptum iri: licet iam intelligamus inuentam esse rationem, quare & iste HS c x x millia uno genere conciliarit, & ceperit, & ceteri, si a uobis hoc erit comprobatum, quam uolent magnas hoc nomine pecunias capere possint. ut iam uideamur non a pecunijs capiendis homines absterrere, sed, cum genera quaedam pecuniarum capiendarum comprobauerimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere. etenim si C. Verres H-S c x x millia populum, uerbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamq. ab his pecuniam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin eum, si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. quid, si eundem populum H-S ccc millia poposcit, eaq. coegit atque abstulit; num iccirco absoluetur, quod adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris morã accipiendi, sed ut socijs caussam dandi afferre uideamur. quod si quem statuae magnopere delectant, & si quis earum honore, & gloria ducitur; is haec tamen constituat, necesse est; primum, auerti pecuniam domum non placere; deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere; deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere.

EXPLANATIO

A CLAVDIVM; } uide lib. IV. HS cxx *millia*. } scutatorum tria millia, sexcenti. PERGRANDEM } pecuniae summam uocauit: at haec pergrandis certe non est. malim, ccc millia. LEGITIMVM *illud quinquennium* } spatium conferendae in statuas pecuniae lege praescriptum. HS ccc *millia* } aut hic reponendum, cxx, ut supra: aut ubique, ccc: quod magis probo. NISI *forte id agimus*, } quod certe non agimus. Dixi iam, hoc loquendi genus ad negandum pertinere. MOREM *accipiendi*, } sic lego; &, Auferre, probo, non, ut alijs placet, Afferre. Si absoluitis, inquit, Verrem, quod adscripserit, eam pecuniam sibi datam statuarum *nomine*: non auferetis magistratibus nostris morem accipiendi, qui auferri omnino debet, sed socijs caussam dandi. intelligent enim, Verre absoluto, pecuniam nemini esse dandam statuarum nomine. *ita sociis*, ne pecuniam statuarum nomine dent, praescribere uidebimur: magistratibus autem nostris morem accipiendi, si socii dederint, non auferemus. socii uero ne dent, qui fieri poterit, imperante magistratu?

ORATIO

AC de auertenda pecunia, quaero abs te, utrum ipsae ciuitates solitae sint statuas tibi faciundas locare ei, cui possent optima condicione locare; an aliquẽ curatorem praeficere, qui statuis faciundis praeesset; an tibi, an cui tu imperasses, adnumerare pecuniam? nam, si per eos statuae fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur: audio. sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine, quaeso, simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriae studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid uero modum statuarum haberi nullum placet? atqui, habeatur, necesse est. etenim sic considerate. Syracusana ciuitas (ut eam potissimum nominem) dedit ipsi statuam: est honos. & patri: bella haec pietatis, & quaestuosa simulatio. & filio: ferri hoc potest: hunc enim puerum non oderant. uerum quoties, & quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro statuerent, abstulisti: ut in curia, coegisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quae Romae ponerentur, imperasti: ut ijdem darent homines aratorum nomine; dederunt: ut ijdem pro parte in commune Siciliae conferrent; etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq. hoc ciuitates ceterae fecerint, non res ipsa uos admonet, ut putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc uoluntate sua nulla ciuitas fecit; si omnes imperio, metu, ui, malo adductae tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubium esse poterit, quin, etiam si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere, certe non licere? primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quae mihi una uoce statuarum nomine magnam pecuniam coactam esse demonstrat. nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiã hoc ediderunt, ut statuas ne cui, nisi cum is de prouincia decessisset, pollicerentur. tot praetores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria: tamen huiusce noui postulati genus, atque principium tua praetura attulit. quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quae sunt in ijsdem postulatis, de iniurijs tuis, sunt noua, sed tamen non nouo modo postulantur. Rogant, & orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica uendant: tu primus contra uendideras. audio. ne, in cellam quod imperatur, aestiment: hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed genus istud postulandi non est nouum. ne absentis nomen recipiatur: ex Sthenij calamitate, & tua natum est iniuria, cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, ut crimina collecta in unum te reum esse uideantur. quae tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationem formulas usitatas.

EXPLANATIO

AVDIO. } recte. NON *oderant*. } blandum, & qui Syracusanorum gratiam aetatis flore colligeret: quo pertinet illud act. I. Cursare iste homo potens cum filio blando & gratioso circum tribus. ABSTVLISTI } non obtinuisti, sed abstulisti, pro imperio scilicet. sequuntur duo similia uerba, Coegisti, Imperasti. IN *commune Siciliae* } in eas statuas, quas Verri prouincia Sicilia communi nomine decreuerat. HVSC *cupiditati* } statuarum. SI QVIS } in iudicando. NON *nouo modo postulantur*. } at de statuis nouo modo postulatur, non, ut ne cogantur statuere, sed, ut ipsis ne liceat. infra. TVOS *ternos denarios* } quos tu pro singulis tritici modiis exegisti: cum tamen binis tantum sestertiis modius esset. Vide in Diuin. & lib. III.

ORATIO

HOC postulatum de statuis ridiculum esse uideatur ei, qui rem, sententiamq. non respiciat. postulant enim non, ut ne cogantur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat. quid est hoc? petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit: negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse uis, mihi impone istam uim, ut omnino mihi ne liceat polliceri. ex tua praetura primum nata est haec postulatio. qua cum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostendunt, sese pecuniam, metu, ac malo coactos, inuitissimos contulisse. quid, si hoc non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? uide, & perspice, qua defensione sis usurus: iam intelliges, hoc tibi de statuis confitendum esse. mihi enim renunciatur, ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, caussam tuã, & ita eos abs te institui, & doceri, ut quisque ex prouincia Sicilia grauior homo, atque honestior testimoniũ uehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij uiri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaque uno genere opinor circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo, atque inimico uenisse dicatis, quia fuerit in decumis iste uehementior. ergo aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorum est, quin perisse te cupiat. omnino praeclare te habes, cum is ordo, atque id genus hominum, quod optimum, atque honestissimum est, a quo uno & summa reip. & illa prouincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. uerum esto: alio loco de aratorum animo, & iniurijs uidero: nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita dicis: propter decumas. concedo: non quaero, iure, an iniuria sint inimici. quid ergo illae sibi statuae equestres inauratae uolunt, quae populi R. oculos, animosq. maxime offendunt, propter aedem Vulcani? nam scriptum esse uideo, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris caussa statuam dederunt, inimici nõ sunt. credamus testibus: tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulunt. sin autẽ metu coacti dederunt, confitere necesse est, te in prouincia pecuniam statuarum nomine per uim, ac metum coegisse. utrum tibi commodum est, elige. equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui caussa uoluntate sua contulisse. da mihi hoc: iam tibi maximam partẽ defensionis praecideris. non enim poteris, aratores tibi iratos esse, atque inimicos, dicere. O caussam singularem: o defensionem miseram, ac perditam: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & ut reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua uoluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, saluum esse cupere. Metuit, ne hoc uos existimetis: obruitur enim aratorum testimoniis. utar eo, quod datur. certe ita uobis hoc iudicandum est; eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari uult, ad istius honores, atque monumenta pecuniam non uoluntate sua contulisse. atque, ut hoc tamen facillime intelligi possit; quem uoles eorum testiũ, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem R. uelis, siue Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse uidebitur, qui se spoliatum a te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit? neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit ui, atque imperio adductus, non officio, ac uoluntate? Et huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est, impudentissimeq. coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agraganti, qui Panhormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum; quoniam intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coactam esse.

EXPLANATIO

RIDICVLVM } cum minime sit. PETIS *a me*, } ex persona senatus ad Siculum postulantem. QVOD *in tua potestate est*, } statuas pollicearis, necne: si modo ex tua uoluntate, non praetoris iussu, polliceris. NE QVIS } ne magistratus. NIHIL *ergo, inquit*: } hoc nihil est, inquit Siculus. HOMINIBVS *ingeniosis*, } ironia. infirmam enim defensionem excogitant. VEHEMENTIOR. } quasi reip. caussa, non sua. VTAR *eo, quod datur*. } paullo ante: Quod mihi abs te datur, id accipio.

ORATIO

VENIO nunc ad ciuitates Siciliae: de quibus facillime iudicium fieri uoluntatis potest. An etiam Siculi inuiti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satisfacere non posset, & Siculis, & togatis; officij potius in socios, quam ambitionis in ciues rationem duxerit. itaque eum non solum patronū istius insulae, sed etiam sotera inscriptum uidi Syracusis. hoc quantum est? ita magnum, ut Latino uno uerbo exprimi non possit. is est nimirum Soter, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quae illi istius iussu sustulerunt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. Huius statuae omnibus locis erectae sunt, quae hoc demonstrare uidentur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. Huic etiam Romae uidemus in basi statuarum maximis litteris incisum, a communi Siciliae datas. Quamobrem qui hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab inuitis? Hic tibi etiam multo magis, quam ante in aratoribus, uidendum, & considerandum est, quid uelis. magna res est. utrum tibi Siculos publice priuatimq. amicos, an inimicos existimari uis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi uitere? modo aratorum honestissimorum hominum, & locupletissimorum, maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices, tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice testimonium dicerent, cum praesertim ex ea prouincia condemnati sint complures, qui ibi praetores fuerunt, duo soli absoluti, huc conueniunt cum litteris, ueniunt cum mandatis, ueniunt cum testimonijs publicis. qui si te publice laudarent, tamen id more potius suo, quam merito tuo, facere uiderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, non ne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse; qui quidem & in te grauissima postulata consulibus ediderunt; & me, ut hanc caussam, salutisq. suae defensionem susciperem, obsecrarunt: qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur; omnium minas, atque omnia pericula prae salute sua leuia duxerunt: qui priore actione ita testimonia grauiter, uehementerq. dixerunt, ut Artemonem Centuripinum legatum, & publice testem, Q. Hortensius accusatorem, nō testem esse diceret. etenim, cum propter uirtutem, & fidem cum Androne, homine honestissimo, & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis ciuibus electus est, ut posset multas istius, & uarias iniurias quamapertissime nobis, planissimeq. explicare. dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani. numerare omnes non est necesse. scitis, quam multi, & quam multa priore actione dixerunt. nunc & illi, & reliqui dicent. omnes denique hoc in hac caussa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines, tu persuadebis, ad honorem, atque amplitudinem tuam pecunias maximas uoluntate sua contulisse? credo, qui te in tua ciuitate incolumem esse nollent, ij monumenta tuae formae, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant. res declarauit, ut cupierint. iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te uoluntatis argumenta colligere uideor, utrum statuas uoluerint tibi statuere, an coacti sint. de quo homine auditum est umquam, quod tibi accidit, ut eius in prouincia statuae in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per uim, per uniuersam multitudinem deijcerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audiuimus? nouum est, iudices, in Siculis quidem, & in omnibus Graecis monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsasq. uidissem: propterea quod apud omnes Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi, non nulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaque, cum Rhodij bellum illud prope soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnesq. eius copias, acerrimumq. eius impetum moenibus, litoribus, classibusq. suis exceperint, cum & regis inimici praeter ceteros essent; statuā eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt: forsitan uix conuenire uideretur; quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem, simulacrumq. seruare: sed tamen uidebam, apud eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, & hoc disputare; cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset; cum homine uero, quo gereret bellum, atque hostis esset. uidetis igitur consuetudinem, religionemq. Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi R. statuis praesidio non fuisse. Taurominitani, quorum est ciuitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse praesidio foederis, hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt. qua ablata, basin tamen in foro manere uoluerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Taurominitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro, & eadem de caussa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in ciuitate, atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam, quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed & illorum commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciae? quanta illuc multitudo, quanta uis hominum conuenisse dicebatur, tum, cum statuae sunt illius deiectae, atque euersae: at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo, ante ipsum Iouem, in primo aditu, uestibuloq. templi. quod nisi Metellus hoc tam grauiter egisset, atque illum imperio, edictoq. prohibuisset: uestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. atque ego hoc non

uereor,

nereoc, ne quid horum non modo impulsu, uerum omnino aduentu meo factum esse uideatur. omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Siciliam, uerum etiam quam Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est: postea quam illinc discessi, quae sunt gesta cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusq. iussit, ut, quae statuae C. Verris ipsius, & patris, & filij essent, eas quaestores demoliendas locarent; dumq. ea demolitio fieret, senatores triginta non minus adessent. Videte grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in urbe sua statuas esse uoluerunt, quas inuiti per uim atque impecium dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi cum grauissimo testimonio, quod numquam antea, Romam mandata legatosq. misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quam si per uim multitudinis factum uideretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus, grauiter fert, euocat ad se Centuripinum magistratum, & decem primos: nisi restituissent statuas, uehementer us minatur. illi ad senatum renunciant: statuae, quae istius caussae nihil prodessent, reponuntur. Hic ego aliud alij concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuae essent deiectae? quod saepe uenit, aut aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. ex quo igitur crimen, atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & uoluntate. ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, haec dicerem. uidete, iudices, quantum, & quam acerbum dolorem sociorum, atq. amicorum animis inusserint istius iniuriae, cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quae tantis officijs cum populo R. coniuncta est, ut non solum remp. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod uerissime possem: commemorarem decem millia ciuiu Centuripinorum, fortissimorum, fidelissimorumq. sociorum, eos omnes statuisse monumentum istius in sua ciuitate nullum esse oportere. haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnam sua ui, & auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit. eadem opinor omnia conuenire. neque enim, si maxime statuae deiectae essent, eas ego uobis possem iacentes ostendere: hoc uno uterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi uideretur, tam iniquo iure socijs, atque amicis imperari, ut ijs ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret: ut uos cogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in iis rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. sed ego Metello non irascor: neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose, neque consulto fecisse uideatur.

EXPLANATIO

EVM NON *solum patronum istius insulae, sed etiam Sotera inscriptum uidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latino uno uerbo exprimi non possit. is est nimirum Soter, qui salutem dedit.*} Soter, Graecu nomen esse, & eum significare, qui salutem dedit, ipso constat interprete Cicerone. quo patet communis error eorum, qui Iesum Christum, cuius immortalia merita nullo satis uno uerbo exprimi Latine queunt, Seruatorem appellant. aliud enim est seruare: aliud, salutem dare. seruat is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione praestat: salutem dat, qui amissam restituit. quod si seruator non est soter, quia minus ualet; saluator autem, ut inusitatum, Cicero uitauit; maluitq. dicere, Qui salutem dedit: nimirum, de eo si loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem statu seruauit, sed a sempiterno interitu ad perpetuae uitae bona perduxit; quod summi Dei filius & fecit, & facere solus potuit; necesse est, uel Saluatorem appellare, quod σωτὴρ graece dicitur, usurpato in re noua nouo uerbo; quod ueteres quoque probarunt, uel, Ciceronis exemplo, uti circumscriptione, & dicere, Is, qui salutem dedit. quamquam circumscriptio, ut interdum non commoda solum, uerum etiam necessaria uidetur, sic, iterata saepius, & dignitatem amittit, & satietatem parit. Addam quasi πάρεργον, σωτὴρ, & σωτῆρα, potius quam, Soter, & Sotera, mihi scribendum uideri: cum loquatur Cicero de Siculis, quos Graeco sermone usos esse constat: unde illud lib. V. Siculorum uerbum, ἀνακῶς ἔχειν. uel putandum est, inscriptionem illam Latinam fuisse, non Graecam: ut ex eo licet conijcere, quia patronum Siciliae dicit appellatum. A COMMVNI *Siciliae datae.*} malim, A communi Siciliae: quo modo paullo ante locutus est: ut iidem pro parte in commune Siciliae confecerunt. QVID TE *futurum est?*} pro, De te: ut lib. I. Quid hoc homine facias? A PRAETORE} L. Metello, successore Verris. A QVATTVOR *quaestoribus*} duobus Verris, qui post eum in Sicilia remanserunt, & duobus Metelli. supra. APVD *eos cum essem,*} apud Rhodios. LEONTINI,} infra: Cum ex Leontino usque Lilybaeum aliquem uadaretur. MISERA} refertur ad inopiam: ut appareat, quam statuam deiecerunt, eam statuisse a Verre coactos. AT QVO *loco? celeberrimo, ac religiosissimo,*} figura ad amplificandum idonea: quale illud supra, Quem hominem, dij immortales? *Celeberrimo:* quo notior Verris infamia. *Religiosissimo:* ubi deiiciendae, nisi maximam ob caussam, statuae non uiderentur. DECEM *primos*} erat magistratus, quem ad se Metellus euocauit: erant senatores, quorum triginta, dum statuas quaestores demolirentur, senatus decreto affuerunt: erant decem primi, quorum in senatu summus honor esset. VOBIS *possem iacentes ostendere.*} cum illae essent in Sicilia, uos autem Romae.

ORATIO

IAM igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam uoluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine, nisi ui, expressam, & coactam. quo quidem in crimine non illud solum intelligi uolo, te ad statuas HS CXX millia coegisse; sed multo etiam illud magis, quod simul demonstrandum est; quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit, & fuerit. in quo quae uestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo. Oderunt Siculi. togatorum enim caussa multa feci. At hi quidem acerrimi, inimicissimiq. sunt. inimicos habeo ciues R. quod sociorum commoda, ac iura defendi. At socij in hostium numero se abs te habitos queruntur. aratores inimici sunt propter decumas. Quid? qui agros immunes liberosq. arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halycienses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium R. siue Siculorum? ut, etiam si caussam, cur te oderint, non possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum quoque nobis odio esse oportere. An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum denique Siculi uniuersi bene existiment, ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis, neque, si cupies, licebit. eripiunt tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statuae illae equestres, quas tu paullo ante, quam ad Vrbem uenires, poni inscribiq. iussisti; ut omnium inimicorum animos, accusatorumq. tardares. quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cum uideret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae? quod est aliud in illa prouincia genus hominum? nullum. ergo ab uniuersa prouincia, generatimq. a singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumq. omnium testimonia, cum, eorum nominibus in statuarum inscriptione positis, omnem te speraris inuidiam, atque infamiam tuam exstinguere posse? an, quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare nõ potero? Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur. quae gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci, ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. etenim rem totam, iudices, breuiter cognoscite. In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius: qui, & sui quaestus caussa, & fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum praetorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo umquam discederet; in eam iam uenerat familiaritatem, consuetudinemq. in uendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisq. negotijs, ut prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fenori dabat, ea autem feneratio erat huiusmodi, iudices, ut etiam hic quaestus huic cederet. nam, quas pecunias ijs ferebat expensas, quibuscum contrahebat, aut scribae istius, aut Timarchidi, etiam isti ipsi referebat acceptas. idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fenerabatur. hic primo Carpinatius; ante quam in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios litteras de istius iniurijs miserat. Canuleius uero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quae sine portorio Syracusis erant exportata. portum autem, & scripturas eadem societas habebat. ita factum est, ut essent permulta, quae ex societatis litteris dicere in istũ, ac proferre possemus. uerum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, praeterea ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officijs in rem communem, beneficijsq. mitteret. etenim tum iste omnia, quaecumque Carpinatius postulabat, facere, ac decernere solebat: tum ille etiam plura scribebat ad socios, ut, si posset, quae antea scripserat, ea plane exstingueret. ad extremum uero, cum iste iam decedebat, eiusmodi litteras ad eos misit, ut hic frequentes obuiam prodirent, gratiasq. agerent; facturos esse, si quid imperasset, studiose pollicerentur: itaq. socij fecerunt: uetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq. existimari, gratias isti egerunt: Carpinatium saepe ad se de eius officijs litteras misisse dixerunt. iste cum respondisset, ea se libenter fecisse, operasq. Carpinatij magnopere laudasset; dat amico suo cuidam negotium. qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caueret, atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem ualere posset. itaque ille, multitudine sociorum remota, decumanos conuocat: rem defert. statuunt illi, atque decernunt, ut eae litterae, quibus existimatio C. Verris laederetur, remouerentur, operaq. daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo, hoc decreuisse decumanos; si planum facio, hoc decreto remotas esse litteras; quid exspectatis amplius? possum ne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ij, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrentur res iudicare oportere, publicanorum iudicio; quos uidelicet nunc populus iudices poscit; de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatam uidemus. Decumani, hoc est principes, & quasi senatores publicanorum, remouendas de medio litteras censuerunt. habeo ex ijs, qui affuerunt, quos producam, homines honestissimos, ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis, quorum splendore uel maxime istius, qui legem promulgauit, oratio, & caussa nititur. uenient in medium: dicent, quid statuerint: profecto, si recte homines noui, non mentientur. litteras enim communes de medio remouere potuerunt, fidem suam & religionem remouere non possunt. ergo equites R. te suo iudicio condemnari uoluerunt: uos nunc, utrum illorum iudicium, an

uoluntatem,

uoluntatem, sequi malitis, considerate. at uide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum cōsilium, quid sociorum uoluntas adiuuet. dicam paullo amplius. neque enim iam uereor: ne quis hoc me magis accusatorie, quam libere, dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri remouissent, tantum possem in te dicere, quantum in litteris inuenissem: nunc, decreto isto facto, litterisq. remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum; tantum iudici suspicari, quantum uelit. dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam uestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima uasa Corinthia, magnum numerum frumenti, uim mellis maximam Syracusis exportasse; his pro rebus, quod portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas daret. satis ne magnum hoc crimen uidetur? nullum, opinor, maius. quid defendet Hortensius? postulabit, ut litteras Canuleij proferam? crimen huiusmodi, nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? clamabo, litteras remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia, ac monumenta furtorum. aut hoc contendat numquam esse factum: aut omnia tela excipiat, necesse est. negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo: aequa enim conditio, aequumq. certamen proponitur. producam testes, & producam plures eodem tempore. quoniam tum, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque una sunt. cum interrogabuntur, obligentur non solum iurisiurandi, atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum: non poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse litteris, quod Verrem laederet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo hoc uestro consilio, & gratia perfecistis, ut, quemadmodum paullo ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandum daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. quod cum ita sit, nihil fingam tamen, meminero me non sumpsisse, quem accusarem, sed recepisse, quos defenderem; uos ex me caussam non a me prolatam, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quae cognoui in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero; populo R. si nullius uim, nullius potentiam pertimuero; uobis, si facultatem uere, atque honeste iudicandi fide, & diligentia mea fecero; mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo uitae, quod mihi semper propositum fuit, decessero.

EXPLANATIO

TOGATORVM ≀ ciuium Romanorum. MVLTA *feci.* ≀ contra Siculos Verris defensio. sed hanc illi defensionem eripit Cicero, subiungens: At hi quidem acerrimi, inimicissimiq. sunt. CAVSSAM, *cur te oderint,* ≀ omnino delendum arbitror, Te: desinit enim ipsum Verrem alloqui, & sermonem conuertit ad iudices, concludens, eum quoque odio illis esse oportere. ISTAM *orationem* ≀ qua contemni a te Siculi debeant: qua Siculos possis contemnere. NON *solum diligitur, sed etiam ornatur.* ≀ ironia. TVA *sapientia* ≀ improba calliditate: ut infra. IN *scriptura Siciliae* ≀ totam publicanorum rationem scripturam uocari, dixit Asconius. PRO MAGISTRO ≀ societati publicanorum qui praeerat, magister; qui magistri uicarius erat, pro magistro uocabatur. eum, Cicero, dare operas in scriptura, dixit in ep. ad Silium. Et in Parad. Vt iis, qui honeste rem quaerunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quaesito: sic qui uidet. &c. CIRCVM *omnia fora* ≀ ubi cum aratoribus litigare opus esset. SCRIBAE *istius,* ≀ quem anulo aureo in concione a Verre donatum, & iam dixit, & dicet etiam pluribus uerbis lib. III. PORTVM *autem, & scripturas* ≀ uidetur significare, portum scriptura caruisse, scripturam uero unam fuisse in frumento exigendo, in qua Carpinatius operas dedit, alteram in pascuis. Eadem, inquit, societas & portum, & scripturas habebat, idest, omnibus praeerat uectigalibus. Quamquam in oratione pro lege Manilia unam tantum scripturam Cicero facit, eamq. in pascuis ponit. Cum hostium, inquit, copiae non longe absunt; etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest. Auget difficultatem Asconius; qui, a Cicerone, ut uidetur, dissentiens, rationem omnem publicanorum, quod paullo ante diximus, scripturam ait uocari. SOCII ≀ societas publicanorum. OPERASQ. *Carpinatij* ≀ quas dabat in scriptura, societatis negotium diligenter curans. NEMPE *eorum,* ≀ equitum Romanorum, quorum ex ordine publicani erant. RES *iudicare* ≀ lego, & legi, ac reposui ante multos annos, Res iudicare: cum in prouulgatis libris esset, Reos iudicare. mendum peperit Latini sermonis ignoratio. dicebant enim ueteres, Res iudicare, pro Iudicare: ut in hoc ipso libro: Vt sit, qui uobiscum res iudicet. Quo de genere loquendi supra diximus. NOSTRI *generis,* ≀ equestri familia nati, ut Cicero ipse natus erat. SED *nobilissimo* ≀ ut appareat eum re ipsa commotum, non ulla generis coniunctione, legem promulgasse de iudiciis communicandis. fuit autem is L. Aurelius Cotta praetor. lib. III. Quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui temp. stare negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? SPLENDORE ≀ proprie splendor equitibus, dignitas senatoribus tribuitur. NITATVR. ≀ adiuuat promulgatam legem splendor eorum: nemo est enim, quin tales uiros honore iudicandi in primis dignos esse censeat. CONDEMNARI *noluerunt.* ≀ refertur ad illud, Possum ne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? Dicit enim hoc: iudicarunt, nisi literas eas de medio remouissent, fore, ut earum caussa condemnareris. ipsi igitur te suo iudicio condemnari uoluerunt.

runt. At uoluntas alia fuit. Vide, quid te uoluntas adiuuet. deinde studet probare, obesse ei potius, quam prodesse, equitum illam uoluntatem, cum litteras remouerunt: cum hoc dicat, remotis litteris, plus & licere sibi dicere, & iudici suspicari, quam licuisset. SOCIORVM *uoluntas* } qui litteras ideo remouerunt, quia te saluum uellent. PLVRIMAM *stragulam*, } cum stragulam a Melitensi distinguat, Melitensis non uidetur stragula fuisse. DELIACAM } aeris Deliaci primam nobilitatem post Corinthiam fuisse, iam dixi. SVPELLECTILEM } ex aere. supra: Supellectilem ex aere elegantiorem & Deliacam, & Corinthiam. NON *fuisse*. } in iis litteris. VESTRO *consilio*, } Verris enim consilium fuit de litteris remouendis. supra: At uide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum uoluntas adiuuet. GRATIA } qua impetrastis a decumanis, ut litterae illae de medio remouerentur. SVMMA *facultas ad accusandum* } tantum enim mihi licet dicere, quantum possum. LIBERA *potestas ad credendum*. } ex iis, quae dixero. supra: Tantum iudici suspicari, quantum uelit.

ORATIO

QVAPROPTER nihil est, quod metuas, ne quid mecum fingam: etiam, quod laetere, babes. multa enim, quae scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, praetermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: &, ut uerum scire possitis; quaeram, decretum ne sit. cum id inuenero; quaeram, remotae ne sint litterae. cum id quoque constabit; uos iam, me tacito, intelligetis. si illi, qui hoc istius caussa decreuerunt, equites R. nunc ijdem in eum iudices essent, an non istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quae istius furta indicarent, et ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse? quem igitur ab ijs equitibus R. qui istius caussa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset; is a nobis, iudices, ulla ui, aut ratione absolui potest? ac, ne forte ea, quae remota de medio, atque erepta nobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse uideantur, ut hac diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit: quae consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri uidebitis. nam, quod in publicanorum caussis uel plurimum aetatis meae uersor, uehementerq. illum ordinem obseruo; satis commode mihi uideor eorum consuetudinem usu, tractandoq. cognouisse. itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis; habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quaesiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas nouo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent. itaque ad L. Vibium, equitem R. uirum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum ueni. sane homini praeter opinionem improuiso incidi. scrutatus sum quae potui, & quaesiui omnia: inueni duos solos libellos ab L. Canuleio missos socijs ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio: itaque ob signaui statim. nec erant haec ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam. uerum tantu inueni, iudices, quod apud uos quasi exempli caussa proferre possum. sed tamen, quidquid erit in his libellis, quantulumcumque uidebitur esse, hoc quidem certe manifestum erit. de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum, deinde illum alterum. LIBELLVS CANVLEII. Iam non quaero, unde CD. amphoras mellis babueris, unde tantam Melitensem uestem, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non, inquam, iam quaero, unde haec babueris; sed, quo tibi tantum opus fuerit, id quaero. mitto de melle: sed tantum ne Melitensium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quasi etiam omnium istorum uillas ornaturus esses? cum haec paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite, ut uobis triennij totius ueniat in mentem. sic contendo, ex his paruis libellis apud unum magistrum societatis repertis uos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi praedo iste in illa prouincia fuerit, quam multas cupiditates, quam uarias, quam infinitas babuerit, quantam pecuniam non solum numeratam, uerum etiam huiuscemodi in rebus positam confecerit. quae uobis alio loco planius explicabuntur: nunc hoc attendite. His exportationibus, quae recitatae sunt, scribit HS LX socios perdidisse ex uicesima portorij Syracusis. pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli & contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS duodecies, ex uno opido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa sit haec insula, quae undique exitus maritimos babeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis, quid Agraganto, quid Lilybaeo, quid Panbormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex ceteris opidis, quid uero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto, liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quae aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. his inuentis libellis, ceteri remoti, & diligentius sunt reconditi. nos tamen, ut omnes intelligant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti fuimus. nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium reuertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant, multis nominibus eos homines uersuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. erit uobis luce clarius, iudices, cum eos ipsos produxero, qui dederunt. intelligetis enim, illa tempora, per quae, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, uerum etiam mensibus conuenire. Cum haec maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus; repente adspicimus lituras eiusmodi, quasi quaedam uulnera tabularum recentia.

eentia. statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos, animumq. transtulimus. erant acceptae pecuniae a C. Verrutio, sic tamen, ut usque alterum, r, litterae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura. alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusmodi nomina. cum manifesta res, cum flagitiosa tabularum, atque insignis turpitudo teneretur, quaerere incepimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius, quicum tantae pecuniae rationem haberet. haerere homo, auersari, rubere. quod lege excipiuntur tabulae publicanorum, quo minus Romam deportentur, ut res quammaxime clara, ac testata esse posset; in ius ad Metellum Carpinatium uoco, tabulasq. societatis in forum defero. fit maximus concursus hominum, & , quod erat Carpinatij nota cum isto praetore societas, ac feneratio, summe exspectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero: me tabulas perspexisse sociorum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse: meq. hoc perspicere ex consulum mensiumq. ratione, hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo, mihi respondeas, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, an pecuniarius? in Sicilia sit, an decesserit? clamare omnes ex conuentu, neminem umquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, ut mihi responderet, ubi esset? quis esset? unde esset? cur seruus societatis, qui tabulas confecerit, semper in Verrutij nomine certo ex loco mendosus esset? atque haec postulabam; non quo illum cogi putarem oporterr, ut ea mihi responderet inuitus; sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. itaque illum iniuriae metu, conscientiaq. peccati mutum, atque exanimatum, ac uix uiuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu uiri. primarij: litterae, lituraeq. omnes assimulatae, expressae, de tabulis in libros transferuntur. haec omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit; responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes. fieri non potest, ut, quem uideo te praetore in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua prouincia non cognoris. atque adeo, hoc ne longius, aut obscurius esse possit, procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemq. tabularum; ut omnes mortales istius auaritiae non iam uestigia, sed ipsa cubilia uidere possint. Videtis Verrutium? uidetis primas literas integras? uidetis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tamquam in luto, demersam esse in litura? sic habent se tabulae, iudices, ut uidetis. quid exspectatis? quid quaeritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium, necesse est, aut te esse Verrutium fateare: Laudantur oratores ueteres, Crassi illi, & Antonij; quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum caussas defendere solebant. nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret; nemo ita uiuebat, ut nulla eius uitae pars summae turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, ut, cum impudens fuisses in facto, tum impudentior uideretur, si negaret. nunc uero, quid faciat Hortensius, auaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq. defendit. An ab hac eius infamia nequitiae uestros animos in aliam partem fortitudinis cōmemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At haec siue cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior umquam fuit? In hoc homine, atque in eiusmodi caussa quid facerent omnes Crassi, & Antonij? tantum, opinor, Hortensi ad hanc caussam non accederent; ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent: liberi enim ad caussae, solutiq. ueniebant; neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

EXPLANATIO

MECVM *fingam:* } ex me ipso. DECRETVM *ne sit.* } a decumanis, ut litterae remouerentur. INTELLIGETIS. } cur litterae remotae sint. NVLLA VI, *aut ratione* } cogere uos neque uis ulla, neque ratio potest, ut eum absoluatis. ASSEQVI } cum patiendi significatione, ut Adipiscitur, apud Plautum. ERANT *haec ex eo genere, quod ego maxime genus* } tale illud in Diuin. Si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. TRICLINIORVM } in quibus lecti, ubi accumberetur, ponebantur. ISTORVM } qui nunc tibi suffragantur. QVANTAM *pecuniam* } sociis ereptam. CONFECERIT. } consumpserit. HS LX } subaudi, millia. scutati mille octingenti. HS DVODECIES, } duodecies centena millia. scutatorum XXXVI millia. quorum uicesima, si ratio subducitur, ipsa est, quam Cicero posuit, HS LX millia. MAMERTINOS } Messanenses ipsos dicit nam, cum Mamertini, natio Campana, Messanam habitatum profecti essent: Messanae urbis nomen mansit, Mamértini tamen ciues, & Mamertina ciuitas dicta est. propterea, cum agit Cicero de oneraria naui, quam Mamertini ad exportanda Verris furta aedificarunt, ait eam Messanae aedificatam. VERSVRAM *a Carpinatio fecisse,* } sumpsisse pecuniam a Carpinatio. uersuram enim facit, qui creditorem mutat, idest qui pecuniam ab alio sumptam ad alium conuertit. pro Fonteio: A quibus uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt. CONSVLIBVS, } anno ipso. MENSIBVS } quo clarius res patet. A C. VERRVTIO, } a C. Verre Carpinatius acceperat eam pecuniam, ut in fenore collocaret: postea, ne res ea Verri fraudi esse posset, corrupit nomen, & fecit, A C. Verrutio. SERVVS *societatis,* } is, qui societati operas dabat, qui tabulas scribebat. Carpinatium

tium significat. is enim tabulas illas confecerat. supra: Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis. CETRO *ex loco*} post alterum r. MENDOSVS *esset?*} mendum committeret, mendose scriberet. NON QVO *illum cogi putarem oportere*,} cum res ipsa pateret satis. ISTIVS *furta*,} qui tantam pecuniam, inique a sociis expressam, feneraretur. ILLIVS} Carpinatii, qui acceptam a Verre pecuniam fenori dedisset, posteaq. Verrem in Verrutium, deprauatis tabulis, conuertisset. VTRIVSQVE *audacia*} Verris in danda, Carpinatii in accipienda pecunia: cum & ille daret, & hic acciperet, ut feneraretur. INIVRIAE *metu*,} iniuriae, quam fecisset: delicti sui metu. DE *conuentu*} ciuium Romanorum. PAENE *gentilem*} est enim nominum similitudo. EX IPSA *ratione*} quam habuit cum Carpinatio. IPSA *cubilia*} ubi iaceat. nam ex uestigiis coniicimus: in cubilibus autem, quod quaerebamus, inuenimus. Translatio a uenatoribus. IN MANIFESTO *peccato*} Valerius Probus apud Gellium lib. XIII. cap. 19. & hic, Peccatu, non Peccato, & lib. V. Fretu, non Freto, legit, ex antiquissimo libro, quem Ciceronis libertus Tiro sua manu scripserat. MAGIS *uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula*,} obijcit eadem Clodio in ea pro Domo. Qui contra fas, inquit, inter uiros saepe mulier, & inter mulieres uir fuisset. Vtrumque uitium, auctore Suetonio, Curio pater obijciebat C. Caesari, appellans eum omnium mulierum uirum, omnium uirorum mulierem. IN ALTERIVS *impudentia*} qui impudenter peteret, ut defenderetur, cum esset nocentissimus: ut petijt Verres ab Hortensio. SVT *pudoris existimationem amitterent*.} quod fecit Hortensius, in suscipienda Verris defensione. LIBERI} nihil praeter ingenium & fidem afferentes, non muneribus capti, aut beneficijs adducti. NEQVE *committebant, ut, si impudentes*} non committebant id, quod commisit Hortensius: qui si defendit Verrem, impudens est: si deserit, cum ab eo beneficia multa acceperit, ingratus existimabitur. illi eas caussas recipiebant, quas cum defenderent, impudentes non habebantur: (erant enim iustae) aut, si quas non recipiebant, quod impudentes in defendendo esse nollent, non ideo tamen ingrati putabantur: quia beneficia, aut munera non acceperant, ut accepit Hortensius a Verre. Ad hanc sententiam pertinet illud ad Att. Beneficio captus, ingratus esse non possum.

M. TVLLII

IN·LIBRVM·III·ACTIONIS·II
CICERONIS . IN . VERREM
QVI . DE . FRVMENTO . INSCRIBITVR
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ORATIO . IIX

OMNES, qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitijs, nulla priuatim laesi iniuria, nullo praemio adducti, in iudicium reip. caussa uocant, prouidere debent, non solum quid oneris in praesentia tollant, sed etiam quantum in omnem uitam negotij suscipere conentur. legẽ enim sibi ipsi indicunt innocentiae, continentiae, uirtutumq. omnium, qui ab altero rationem uitae reposcunt, atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utilitate communi. nam, qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat; quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officij declinarit? quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuis laudandus, ac diligendus est, qui non solum reip. ciuem improbum remouet, uerum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur, ac praestat, ut sibi non modo communi uoluntate uirtutis, atque officij, sed etiam ut quadam magis necessaria ratione recte sit, honesteq. uiuendum. ita hoc, iudices, ex homine clarissimo, atque eloquentissimo L. Crasso saepe auditum est, cum se nullius rei tam paenitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudicium uocauisset. minus enim liberas omnium uoluntates rerum habebat, & uitam suam pluribus, quam uellet, obseruari oculis arbitrabatur. atque ille, ijs praesidijs ingenij, fortunaeq. munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, non dum confirmato consilio, sed ineunte aetate susceperat. quo minus etiam perspicitur eorum uirtus, & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui iam firmata aetate descendunt. illi enim, ante quam potuerunt existimare, quanto liberior uita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriae caussa, atque ostentationis accusant: nos, qui iam, & quid facere, & quantulum iudicare possimus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praeciderenus istam licentiam, libertatemq. uiuendi. atque hoc ego plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt: (si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac uoluptate) uerumtamen hoc ego amplius suscepi, quam ceteri, quod ita postulatur ab omnibus, ut ab ijs se abstineant maxime uitijs, in quibus alterum reprehenderunt. furem aliquem, aut rapacem accusaris: uitanda tibi semper erit omnis auaritiae suspicio. maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem: cauendum erit semper, ne qua in re asperior, aut inhumanior fuisse uideare. corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in uita uestigium libidinis appareat. omnia postremo, quae uindicaris in altero, tibi ipsi uehementer fugienda sunt. etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero uitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. ego in uno homine omnia uitia, quae possunt in homine perdito, nefarioq. esse, reprehendo; nullum esse uitium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in unius istius uita perspicere possitis. ego in isto reo legem hanc, iudices, mihi statuo, uidendum ita esse, ut isti non modo factis, dictisq. omnibus, sed etiam oris, oculorumq. illa contumacia, ac superbia, quam uidetis, dissimillimus esse, ac semper fuisse uidear. patior non moleste, iudices, eam uitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege, & condicione necessariam quoque futuram. Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim? mitto iam rationem officij mei, necessitudinisq. Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respondeo. an tu maiores ullas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum, & uoluntatum? fidem sanctissimam in uita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum, consilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorem, & pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium uidere? qui religiones deorum immortalium retinere uult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure aequo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet uarietatem, libidinemq. decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciarumq. incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, uexatione Pamphiliae, squalore, & lacrymis Siciliae concitetur? qui ciuium R. iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi uult, is non tibi plus etiam, quam inimicus, esse debeat, cum tua uerbera,

cum secures, cum cruces ad ciuium R. supplicia fixas recordetur? an, si qua in re contra rem meam deesset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorũ rẽ, caussam, rationem, utilitatem, uoluntatemq. fecerit, quaeris cur ei sim inimicus, cui populus R. infestus sit? qui praesertim plus etiam, quam pars uirilis postulat, pro uoluntate populi R. oneris, ac muneris suscipere debeam. Quid illa, quae leuiora uidentur esse, non cuiusuis animum possunt mouere? quod ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumq. omnium maiorum, atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia, & audacia, quam cuiusquam nostrum uirtus, & integritas. odistis hominum nouorum industrias: despicitis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium uero, & uirtutem depressam, exstinctamq. cupitis: Verrem amatis. ita credo, si non uirtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. nihil horum est: contraq. sunt omnia cum summo dedecore, ac turpitudine, tum singulari stultitia, atque inhumanitate oblita. Huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poscere aliquid uidetur? hunc uestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberti uestri, hunc serui, ancillaeq. amant: hic cum uenit, extra ordinem uocatur: hic solus intro ducitur, ceteri saepe frugalissimi homines excluduntur. ex quo intelligi potest, eos uobis esse carissimos, qui ita uixerunt, ut sine uestro praesidio salui esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putatis esse, nos ita uiuere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere uelimus, ut dignitatem nostram, populiq. R. beneficia non copijs, sed uirtute tueamur; istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domos uestras, huius signis, & tabulis forum, Comitiumq. ornari? praesertim cum uos uestro marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui uestras uillas suis manubijs ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet? ut plures hic sociorum urbes, quam ille hostium, spoliasse uideatur; plures hic solus uillas ornamentis fanorum, quam ille fanorũ spolijs hostium ornasse. & is erit ob eam rem uobis carior ut ceteri libentius suo periculo uestris cupiditatib. seruiant? uerum haec dicentur alio loco, & dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua; si pauca ante erimus a uobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos uestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum, sed multo erit gratius, si reliqua uoletis attendere: propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa uarietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio: nunc tractare caussam instituimus frumentariam, quae magnitudine iniuriae fere criminibus ceteris antecellit, iucunditatis in agendo, & uarietatis minus habebit, uestra autem auctoritate, & prudentia dignissimum est, iudices, in audiendo diligentiam non minus religioni tribuere, quam uoluptati.

EXPLANATIO

Vllis *impulsi inimicitijs, nulla priuatim laesi iniuria, nullo praemio adducti*, } se ipsum describit. Qvid oneris *in praesentia tollant* } onus enim accusandi grauissimum est: cum in accusatore multa requirantur: ut in Diuin. Virtvtvmq. *omnium*, } quibus contraria uitia in eo, qui reus est, accusantur. Ab religione *officij declinarit* } officium, quod religiose colendum est, uiolauerit. Ac praestat, } qui re ipsa talem se praebet, qualem se fore, cum alterum accusaret, professus est. Commvni *uoluntate uirtutis, atque officij*, } eo studio uirtutis, atque officij, quod commune omnibus est. Magis *necessaria ratione* } quia sibi indicit legem innocentiae continentiae, uirtutumq. omnium, qui ab altero rationem uitae reposcit. C. Carbonem } consularem, uirum eloquentissimum: qui se uoluntaria morte a iudicum seueritate uindicauit. in Bruto, & in ep. ad Paetum. Fortvnaeq. } Crassi nobilitatem significat, quae numeratur inter fortunae bona. Inevnte *aetate* } annos enim natus xix, Carbonem accusauit: ut ait Tacitus in dialogo de Orat. Gloriae *caussa*, } minime prouidentes, quantum in omnem uitam negotij suscipiant, quibusq. se innocentiae, continentiae, uirtutum omnium legibus adstringant. Et qvid *facere, & quantulum iudicare possemus*, } quid praestare possemus uel agendo, uel iudicando. Facere, non ad onus accusandi, sed ad uniuersae uitae rationẽ refero. Vervmtamen } usitatum uerbum superioribus iterandis: de quo supra diximus. Hoc *ego amplius suscepit, quam ceteri:* } correctio quaedam superiorum uerborum. quod enim suscepit, onus hic non appellat, uitato uocabulo, in quo molestia quaedam inest. Malefi cvm } alibi generale nomen est, hic unius proprium criminis: ut si dixisset; asperis moribus: nam subiungit, Si qua in re asperior. Contvmacia, } contrarium est humilitati. infra: Ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sicilienses quos fuisse putetis cogitate. Pvdorem, *& pudicitiam* } pudor animi, pudicitia corporis. infra: Non pudore, non pudicitia. De harusp. resp. An ex sororis cubiculo egressus, pudorẽ, pudicitiamq. defendat? Pro Clu. Eam non pudor, non pudicitia a cupiditate reuocauit. Addvxeris, } in iudicium. act. I. Vt perspicuum cuius esse possit, hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. Qvi ex *tensarum orbitis praedari sit ausus*, } hanc praedam significant illa uerba lib. I. Quis a signo Vertumni in circum maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia, tua commoneretur? quam tu uiam tensarum, atque pompae sic exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Ivre *aequo* } non ut uarie propter pecuniam, sed ut aequaliter pro cuiusque caussa decernatur. Asiae, } Ciliciae, cui praefuit Dolabella, Verre legato: quam saepe Asiam uocat, ut act. I, Vexatorem Asiae, atque Pamphiliae. Et: Cuius

legatio

legatio exitium fuit totius Asiae, & Pamphyliae. Iam lib. I. Legatione Asiatica, pro, Ciliciensi. PAMPHYLIAE, } haec quoque minoris Asiae pars fuit, sed nominatur cum Asia, quia solam Ciliciam Asiae nomine Cicero significat: ut exemplis intelligitur. IVRA } antiquis legibus tradita. ARBITRARER: } alij, Arbitrarere: quod probo: ut cum eo congruat, Quaeris cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? PRO *uoluntate populi Romani* } ut obsequar uoluntati populi Romani, optime de me meriti. ITA *credo*: } a contrario sensu. Non eum, inquit, amatis, sed capti muneribus ita defenditis eum, ac si amaretis. quis enim amet illum, quem uirtus nulla commendet? FRVGALISSIMI } qui nihil in uestras domos conferant. FERENDVM *putas* } supra, & infra nobiles omnes alloquitur: ergo hic, Putatis, rectius uidetur. VESTRO *Marte* } uestris artibus, ac rapinis. quo maiore flagratis cupiditate, cum ea sumitis aliunde, quibus abundatis ipsi. Off. lib. II. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Phil. II. Rex ipse sua sponte, nullis commentarijs Caesaris, suo Marte res suas recuperauit. CETERI } exemplo commoti. SVO *periculo* } nam, si praedantur in prouincijs, poenas fortasse iudicio dabunt. ALIO *loco* } lib. IV. ET DICTA *sunt*. } suspicor haec addita esse ab eo, qui haec, quae Cicero se dicturum alio loco pollicetur, satis iam hic ab eo esse dicta significare noluerit. alioqui, ubinam haec aduersus nobiles in superioribus orationibus dicta sint, non inuenio. SVPERIORE *omni oratione* } non de una tantum loquitur superiore oratione, uerum de omni ante habito sermone uel in primo, uel in secundo libro. nam in utroque uaria, nouaq. Verris crimina exposuit: hic autem subiungit: Erat quaedam ex ipsa uarietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio. RELIGIONI } caussae, quae ad uestram religionem pertinet. iurastis enim in leges. nunc attentionem a uobis religio postulat: cum praesertim superiora propter uoluptatem libenter audieritis.

ORATIO

IN hac caussa frumentaria cognoscenda, haec uobis proponite, iudices, uos de rebus fortunisq. Siculorum omnium, de ciuium R. qui arant in Sicilia, bonis, de uectigalibus a maioribus traditis, de uita uictuq. populi R. cognituros. quae si magna, atque adeo maxima uobis uidentur; quam uarie, & quam copiose dicantur, exspectare nolite. Neminem uestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem, oportunitatemq. prouinciae Siciliae, quae ad commoda populi R. adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime: in ceteris rebus adiuuamur ex illa prouincia, hac uero alimur, ac sustinemur. ea caussa tripartita, iudices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato. Inter Siciliam, ceterasq. prouincias, iudices, in agrorum uectigalium rationibus hoc interest, quod ceteris aut impositum uectigal est certum, quod stipendiariũ dicitur, ut Hispanis, & plerisque Poenorum, quasi uictoriae praemium, ac poena belli; aut censoria locatio constituta est, ut Asiae lege Sempronia. Siciliae ciuitates sic in amicitiam, fidemq. recepimus, ut eodem iure essent, quo fuissent; eadem condicione populo R. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucae Siciliae ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactae: quarum ager cum esset publicus populi R. factus; tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. foederatae ciuitates duae sunt, quarum decumae uenire non soleant, Mamertina, & Tauromenitana. quinque praeterea sine foedere immunes ciuitates, ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halyciensis, Panhormitana. praeterea, omnis ager Siciliae ciuitatum decumanus est, itemq. ante imperium populi R. ipsorum Siculorum uoluntate, & institutis fuit. uidete nunc maiorum sapientiam: qui, cum Siciliam tam opportunum subsidium belli, atque pacis ad remp. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere uoluerunt, ut non modo eorum agris uectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem uenditionis decumarum, ne ue uendundis aut tempus, aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica uenderent. uoluerunt eos in suis rebus ipsos interesse, eorum animos non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper uendendas censuerunt, ut ijs iucundior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta commutato imperio, uerum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt. hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiae, ius societatis conuellere, & commutare ausus est. qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam ueteri, tam usitata quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, consilioq. uicisti? est tuum, est ingenij, prudentiaeq. tuae. do hoc tibi, & concedo: scio te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easq. res nouas, abs te prolatas, & inuentas, magno tibi quaestui fuisse scio: eundemq. te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare; ne is redimeret, cuia res esset; ne pupillo tutores, propinquiq. consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur; exiguam diem praefinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certã diem obseruares. quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis praetorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum. non, inquam, miror, te aliquid excogitasse, sed, quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciae

Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottae cos. senatus permisit, ut uini, & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante quaestores in Sicilia uendere consuessent, Romae uenderent, legemq. his rebus, quam ipsis uideretur, edicerent. cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent, neque tamen a censorijs ceteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, & familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. censores caussam cognouerunt: cum uiros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent, de consilij sententia pronunciarunt, se lege Hieronica uendituros. ita ne uero? prudentissimi uiri summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis uectigalibus omnem potestatem permiserat, populusq. R. idem iusserat; Siculo uno recusante, cum amplificatione uectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio uectigaliũ totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit? acutissime, ac diligentissime scriptam; quae omnibus custodijs subiectum aratorem decumano tradit; ut neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in asportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia uectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita seuere, ut tyrannum, qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, ut tamen ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. Cum haec essent ita constituta, Verres tot annis, atque adeo saeculis inuentus est, qui haec non commutaret, sed euerteret, eaq. quae iam diu ad salutem sociorum, utilitatemq. reip. composita, comparataq. essent, ad suos improbissimos quaestus conuerteret: qui primum certos instituerit, nomine decumanos, re uera ministros, ac satellites cupiditatum suarum, per quos ostendam sic prouinciam per triennium uexatam, atque uastatam, iudices, ut eam multis annis, multorum innocentia, sapientiaq. recreare nequeamus.

EXPLANATIO

DECVMANO } quod ex decumis exigitur. EMPTO, } quod, praeter decumanum, emit a Siculis populus Romanus. AESTIMATO. } pro quo pecuniam exigunt mancipes, aestimatione praetoris: quae fuit iniquissima praetore Verre. in his enim tribus generibus furatus est. haec in Diuin. Attinguntur, hic exponentur latius, per singula cuiusque generis crimina. VECTIGAL *est certum*, } pecuniarium. CENSORIA *locatio* } locabant censores Asiaticos agros. PERPAVCAE *Siciliae ciuitates* } numerum non dicit, quem tamen optime tenebat. nam lib. VII. Tindaritani officia sua erga populum Romanum ita commemorant. Nos in septemdecim populis Siciliae non eramus: nos in omnibus Punicis, Siciliensibusq. bellis amicitiam, fidemq. populi Romani secuti sumus. Cum igitur numerum ponit, officia Tindaritanorum auget, qui se a septemdecim Siciliae populis in bello seiunxerint, & Romanis opem tulerint. Cum, omisso numero, perpaucas Siciliae ciuitates fuisse dicit, quae bello subactae sint, habet rationem temporis, quo Siciliam, ut bene de populo Romano meritam, iudicibus commendat. Cuius artificij exemplo egregie ad imitationem, qui uelit, eruditur. ILLIS *est redditus.* } cum eo tamen, ut decumas soluant: quas censores locant. VENIRE } locari. nam ipsae decumae nomine populi Romani exiguntur. IMMVNES } quae nihil omnino pendant. DECVMANVS *est*, } decumas dat. Sunt igitur ex quattuor generibus Siciliae ciuitates. Aliae, quarum ager a censoribus locatur, ut pro decumis pecuniam capiant. Aliae, quarum ager non locatur, nec ueneunt decumae, sed exiguntur. Aliae, quae nihil omnino pendant. Aliae, quae decumas dent. IN SVIS *rebus ipsos interesse,* } proptere a, ubi uendi olim solebant, ibidem in Sicilia uendi uoluerunt. NE NOMINE *quidem legis noui* } non modo legem, quae ab Hieronica differret, sed ne aliam quidem, licet non differret, nouo nomine Siculis dederunt: cum intelligerent, si nomen seruaretur eius regis, qui carissimus ijs fuisset, fore, ut ipsa decumanorum uenditio, Hieronica lege facta, esset illis iucundior. AD ALIENOS, } Minucij hereditas ad Minuciam gentem pertinebat: Verres ad alienum transtulit. lib. I. A PRIMIS *heredibus ad secundos,* } a P. Annij filia ad L. Annium. lib. I. CENSORIAS *quoque leges* } dixi iam, condiciones illas, quibus censores sarta tecta locarent, censoriam legem appellari solitam, ut appellatur lib. I. & alibi. NE PVPILLO } putidum sit, ea si hic de pupillo Iuniano exponam, quae Cicero dixit lib. I. QVAM *ipsis uideretur,* } usitata locutio: ut lib. II. Eum iudicem, quem commodum erat, dabat. AD LEGEM } qua quaestores locabant. HIC } aderat enim in iudicio. lib. II. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus. ITA *acute, ut Siculum,* } acumen ingenij alibi quoque laudat in Siculis, ut in Diuin. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum, & suspiciosum.

ORATIO

EORVM omnium, qui decumani uocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem uidetis: de cuius improbitate singulari grauissimarum legationum querimonias audistis. adspicite, iudices, uultum hominis, & adspectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sicilienses quos fuisse putetis, cogitate, ac recordemini. hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum

undique

undique nequiss:mos bomiucs conquisisset, & cum ipse secem sui similes duxisset non parum multos, nequitia, luxnria, audacia sui simillimum iudicauit. itaque istos inter se perbreui tempore nou res, nou ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo, similitudoq. coniunxit. Verris mores improbos, impurosq. nostis: fingite uobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus isti rcbus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erat Apronius ille: qui, ut ipse non solum uita, sed etiam corpore, atque ore significat, immensa aliqua uorago est, aut gurges uitiorum, turpitud:numq. omnium. hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, huuc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamq. babebat morum similitudo couiunctionem, atque concordiam, ut Apronius, qui alijs inbumanus, ac barbarus, isti uni commodus, ac disertus uideretur; ut, quem omnes odissent, neque uidere uellent, sine eo iste esse non posset; ut, cum alij ne conuiuijs quidem ijsdem, quibus Apronius, hic iisdem etiam poculis uteretur; postremo ut odor Aproni taeterrimus oris, & corporis, quem, ut aiunt, ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suauis, & iucundus uideretur. ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in conuiuio dominus, ac tum maxime, cũ, accubante praetextato praetoris filio, in conuiuio saltare nudus coeperat. hunc, uti dicere institui, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, uexandas, diripiendasq. esse uoluit: huius audaciae, nequitiae, crudclitati fidclissimos socios optimosq. ciues scitote hoc praetore traditos, indicet, atque addictos fuisse, nouis institutis, & edictis, tota Hieronica lege, quemadmodum antea dixi, reiecta, & repudiata. primum edictum, iudices, audite praeclarum: Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae darc oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. quo modo? quantum poposcerit Apronius, dato. quid est hoc? utrum, praetoris institutum in socios, an in hostes uictos insani edictum, atque imperium tyranni? ego tantundem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exarauero. quid omue? immo plus etiam, inquit, si uolet. quid tum? quid censcs? aut dabis, aut, contra cdictum fecisse. damnabere. per deos immortales, quid, quid est hoc? uerisimile enim non est. sic mihi persuadeo, iudices; tametsi omnia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc uobis falsum uideri. ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare uon auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem uerbis recitare possem, sicuti faciam. Da, quaeso, scribae: recitet ex codice recita. Edictvm de. professione. *Negat me recitare totum: nam id nutu significare uidetur. quid praetereo? an illud, ubi caues tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. nihil mihi placet praetermitti. recita hoc quoque, quod postulat, totum, recita.* Edsctvm. de. ivdicio. in. octvplvm. *Iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs uectigalibus, Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae, qua uectigalia sunt, cum in bis, inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque possessor soleat esse; tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus alijs essent contraria? utrum est aequius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito licitus sit, poss:dere? quid, qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorcm numerus, magna multitudo Siculorum fuit, quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem suum? uenient Syracusas? ut te praetore, uidelicet aequo iure, Apronium, delicias, ac uitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur. uerum esto: reperietur aliquis fortis, experiens arator: qui cum tantum derit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & poenam octupli persequatur. exspecto uim edicti, seueritatem praetoris: faueo aratori: cupio octupli damnari Apronium, quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid praetor? iubet recuperatores reijcere. decurias scribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. quid? ista cohors quorum hominum est? Volusij haruspicis, & Cornelij medici, & horum canum, quos tribunal meum uides lambere. nam de conuentu nullum umquam iudicem, nec recuperatorem dedit. iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui unam agri glebam possiderent. ueniendum erat ad eos contra Apronium, qui non dum etiam Aproniani conuiuij crapulam exhalassent. o praeclarum, & commemorandum iudicium: o seuerum edictum: o tutum perfugium aratorum. Atque, ut intelligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint; sic attendite.*

EXPLANATIO

Qvem *uidetis:* } testis aderat in iudicio, ut etiam Sthenius. Corpore, magno. Ore } obeso. Commodvs, } humanus, ut lib. II. in extremo: At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior. In cvbicvlo *solus,* } exclusis ceteris, quasi solus eum Apronius delectaret. Accvbante *praetextato praetoris filio,* } Verris notatur improbitas, qui turpissimarum rerum adspectu filium adhuc puerum corrumpi sineret. Edidisset } significasset. Ego } aratoris inducitur persona de Verris iniuria conquerentis. Inqvit, } arator. Qvid *tum? quid censes?* } adhuc loquitur arator. Avt *dabis,* } hoc ex decumani persona. Ex Codice } ex ipsius tabulis. De professione. } ne arator minus profiteatur, quam exarauerit: ne decumanus plus, quam sibi debeatur, deberi profiteatur. infra. Qvae *uectigalia sunt;* } quae uectigal pendunt. conuertit enim

ad ueu-

ad neutrũ genus haec simul omnia, Asiam, Macedoniam, Hispaniam, Galliam, Africam. PIGNERATOR, } pignus capit ab eo, qui non soluit. QVI *digito licitus sit*, } sublato digito licebantur. lib. I. Digitum tollit Iunius. IN SINGVLIS *iugis* } non in amplo fundo, sed in uno tantum iugo, quod ipsi arant, & unde recedere non licet. Iugum erat, quod uno die iuncti boues exarare possent. IVBAT *recuperatores reijcere.* } recuperatores iudex dabat: ex ijs actor, & reus, quos suspectos habebant, reijciebant. DECVRIAS *scribamus.* } si dixisset actor: Decuriae scribantur: idest, iudices legantur: respondebat Verres: Quas decurias? de cohorte mea reijcies: idest, recuperatores ego dabo de cohorte mea: ex ijs tu reijcies. QVID? *ista cohors* } ex aratoris persona. Is enim actor esse fingitur. VOLVSII *haruspicis*, } infra Volusianus appellatur. CORNELII *medici*, } de quo sic infra: Iste uicos optimos recuperatores dar, eundem illum medicum Cornelium. is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianae templum fuit. Cornelius uocatur, accepto Verris nomine, cuius beneficio ciuis Romanus factus esset: ut lib. I. Lictor Cornelius. ET HORVM *canum*, } Valerium praeconem, Tlepolemum pictorem: qui nominantur infra ut recuperatores a Verre dati. Canes appellauit eosdem lib. I. Multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. LAMBERE. } quasi aliquid petant. DE CONVENTV } e ciuibus Romanis.

ORATIO

ECQVEM putatis decumanum, hac licentia permissa, tantum ab aratore, quantum poposcisset, auferret, plus, quam deberetur, poposcisse? considerate cum uestris animis uosmet ipsi, ecquem putetis: praesertim cum id non solum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit. multos, necesse est. at ego omnes dico plus, quam decumas, abstulisse. cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae, qui octupli damnatus sit. damnatus? immo uero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. nemo erat uidelicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum qui grano amplius, sibi quam deberetur, deberi professus esset. immo uero contra, rapiebat, & asportabat, quantum a quoque uolebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati, ac uexati querebantur: neque tamen ullum iudicium reperietur. quid est hoc? uiri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites R. ab homine nequissimo, ac turpissimo laesi, poenam octupli, sine ulla dubitatione commissam, non persequebantur? quae caussa? quae ratio est? una illa indices, quam uidetis: quod ultro etiã illusos se, & irrisos ab iudicio discessuros uidebant. etenim quod esset iudicium, cum e Verris turpissimo, flagitiosissimoq. comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, asseclae istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? ageret uidelicet caussam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum, uerberatumq. diceret. conferrent uiri boni capita: de comessatione loquerentur inter se, ac de mulieribus, si quas a praetore abeuntes possent deprehendere: res agi uideretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani, non, ut decumanus, squaloris plenus, ac pulueris, sed unguentis oblitus, uino uigilijsq. languidus: omnia primo motu, ac spiritu suo, uini, unguenti, corporis odore complesset: dixisset haec, quae uulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona, fortunasq. aratorum; non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum, dominum illorum, ac tyrannum. quae cum dixisset, illi, uiri optimi, de cohorte istius recuperatores, non de absoluendo Apronio deliberarent, sed quaererent, quo modo petitorẽ ipsum Apronio permitterent, ut, quantum uellet, posceret; quantum poposcisset, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum, recuperatores daturum in octuplum? si mehercule ex omni copia conuentus Syracusani, splendidissimorum hominũ, honestissimorumque, faceres potestatem aratori, non modo reijciendi, sed etiam sumendi recuperatores; tamen hoc nouum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite, atque iudicio. cum uero uerbo iudicium sis in edicto, re quidem uera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis socijs tuis, atque adeo procuratoribus; tamen audes illius iudicii mentionem facere? praesertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq. decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inueniatur.

EXPLANATIO

IMPVDENTIA } sine impudentia: cum scriptum esset in edicto: Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, tantum ut arator decumano dare cogeretur. COMMISSAM, } debitam. usitata locutio. IRRITOS } infecta re. RES AGI *uideretur.* } serio colloqui, & agere inter se de aratoris petitione uiderentur. NOVA *dignitas publicani*, } dignitas est in publicanis, quia sunt equestris ordinis. Apronius eques Romanus non erat: ideo, Noua dignitas publicani, cum quadam irrisione dixit. fungebatur autem Apronius, cum decumanus esset, munere publicani. RECVPERATORES *daturum in octuplum?* } daturum te recuperatores cum eo, ut decumanum octupli condemnarent. TE CVM *tuos omnes fructus publicano tradidisses*, } in persona Verris aratorem fingit. PROCVRATORIBVS: } agunt enim rem tuam. FACTVM } contra decumanos. POSTVLATVM } ab aratoribus.

ORATIO

ERIT tamen in aratores lenior, quam uidetur. nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. quis hunc audet dicere aratoribus infestum, aut inimicum fuisse? quanto lenior est, quam in publicanum. edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid dereliquit iudicij, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. Si iudicio a me uis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc uim adhibes, quid opus est iudicio! quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare quod poscent, quam ab asseclis tuis quadrupli condemnari? Illa uero praeclara est clausula edicti, quod omnium controuersiarum, quae essent in aratorem, & decumanum, si uter uolet, edicit se recuperatores daturum. Primum, quae potest esse controuersia, cum is, qui petere debet, aufert, & cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, auferat; illi autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus, etiam callidus, ac ueterato esse uult, quod ita scribit: si uter uolet, recuperatores dabo. quam lepide se furari putat. utrique facit potestatem. sed utrum ita scripserit; si uter uolet, an, si decumanus uolet; nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquid uolet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quae ex tempore ab Apronio admonitus edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteq. R. resistente Apronio & affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum, & quaestuosissimum nascitur: ut ante Kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non Siculi, (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atque afflixerat) sed illi ipsi equites R. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & alijs praetoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. satis haec magna uis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. at ista ui Septitium, & non nullos Septitij similes non coercet: qui ita dicunt: ne tollam potius, quam paciscar. his hoc apponitur: Deportatum habeas ante Kal. Sext. deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commouebis. sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area: cohibitio tollendi, nisi pactus esset, uim adhibebat pactioni, non uoluntatem. Iam uero illud, non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu, populoq. R. ne extra suum forum uadimonium promittere cogantur, statuit iste, ut arator decumano, quo uellet decumanus, uadimonium promitteret: ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque Lilybaeum aliquem uadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quo edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. quae res cum ad pactiones iniquissimas magnā uim habuit, sicut ostendemus, nec ad ullam utilitatem reip. pertinuit; tum uero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos uellet Apronius. ut enim quisque contra uoluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur, cuius iudicij metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnaeq. pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum uere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri: (quid enim in eo periculi esse posset?) sed caussa erat iudicij formidandi, quod ex edicto professus non esset. iudicium autem quod fuerit isto praetore, si, quae cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi uelim, iudices? iniuriam ne factam socijs? at uidetis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tantum Apronium isto praetore potuisse? confiteatur, necesse est.

EXPLANATIO

QVOD IN *aratorem dari posset?* } ut enim dare cogatur, quantum ab eo decumanus petit; iudicem ei dat Siculum magistratum: ut ipse contra publicanum agat, si plus ei dederit, quam debet; iudices dat recuperatores de cohorte sua. NON *malum est, inquit, esse istam formidinem,* } quod secum Verres tacite cogitabat, id eum fingit dicere. ISTAM *formidinem,* } iudicij recuperatorum, quo decumanus uocare potest aratorem, quasi minus acceperit ab eo, quam petierit. CVM *exactum sit* } cum exegerit Siculus magistratus. NE SE *commoueat,* } arator: ne queri audeat. RELIQVVS *metus iudicij sit.* } metuat illud iudicium, quo potest, agente publicano, quadrupli condemnari. Ad quam rationē Verris, ita Cicero ex aratoris persona respondet: *Si iudicio a me uis exigere.* Sunt enim haec sine dubio aratoris uerba, non, ut alij putant, decumani. HANC *uim* } Siculi magistratus. VTER } pro, alteruter, ut alibi. QVANTVM *commodum est,* } quantum libet. sic locutus lib. I. De capite, quantum commodi fuerit, frumenti decumani detraxerit. Lib. II. Eum iudicem, quem commodum erat, dabat. LVTEVS, } hebes, ac tardus. sic Luteum negotium, pro nullius pretij, dixit lib. IV. ETIAM } pro, tamen. PECVLIARE } nouum, Verrisq. proprium, non cum alijs commune praetoribus: ut infra: Peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit?

possit? MATVRE} ante quam corrumpantur. EX LEONTINO} urbs uocatur Leontinum, non, ut alij sunt arbitrati, Leontini. itaque lib. II. Leontini misera in ciuitate, dixit generandi casu. CALVMNIANDI *quaestus*} quaestus astuto consilio contractus. nam aratores miseri, ne tam longe ire cogerentur, quauis, etiam iniquissima, condicione cum Apronio paciscebantur.

ORATIO

SED uos fortasse, quod nos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit, docebo, cepisse maximas; omnesq. eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus caussa repetisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putet, defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas uendidi. quid ais? an tu decumas, homo audacissime, atque amentissime, uendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusq. R. uoluit, an fructus integros, atque adeo bona, fortunasq. aratorum omnes uendidisti? si palam praeco iussu tuo praedicasset, non decumas frumenti, sed dimidias uenire partes; et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas; si pluris uendidisses tu dimidias, quam ceteri decumas; cuinam mirum uideretur? quid uero? si praeco decumas pronunciauit; re uera, hoc est lege, edicto, condicione, plus etiam quam dimidiae uenierunt; tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, uendidisse? Pluris uendidi decumas, quam ceteri. quibus rebus id assecutus es? innocentia? adspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum praebere malueris; quamuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. qua re igitur id, quod ais, assecutus es? magna est enim laus, si superiores consilio uicisti, posterioribus exemplum, atque auctoritatem reliquisti. tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te uidelicet inuentorem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes. quis aratorum te praetore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro una defungeretur? praeter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt. Vide, inter importunitatẽ tuam, senatusq. bonitatem quid intersit. senatus, cum temporibus reip. cogitur, ut decernat, ut alterae decumae exigantur, ita decreuit, ut pecunia pro his decumis soluatur aratoribus; ut, quod plus sumitur quam debetur, id emi, non auferri putetur. tu, cum tot decumas non S. C. sed nouis edictis tuis, nefarijsq. institutis exigeres, & eriperes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris uendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensij, quam Cn. Pompeius, quam M. Marcellus: qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt. an tibi unius anni, aut biennij ratio habenda fuit; salus prouinciae, commoda rei frumentariae, ratio reip. in posterum fuit negligenda? cum ita rem constitutam accepisses, ut & populo R. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret; quid effecisti? quid assecutus es? ut praetore te nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes, relinquendasq. curasti. successit tibi L. Metellus. tu innocentior, quam Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honor, & auitus negligebatur. multo minoris uendidit, non modo quam tu, sed etiam quam qui ante te uendiderunt. quaero, si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quamplurimo uenderet: ne tua quidem recentia proximi praetoris uestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis, edictis, atque institutis uteretur? ille uero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset. qui ab urbe Roma, quod nemo umquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliae ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, ut arent, ut serant in beneficio populi R. hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica uenditurum, hoc est in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque haec non cupiditate aliqua scribit adductus, ut in alienã prouinciam mittat litteras ante tempus, sed consilio, ne, si tempus sationis praeterisset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli litteras. Recita. Epistola L. Metelli. Hae litterae, iudices, L. Metelli; quas audistis, hoc, quantum est, ex Sicilia frumenti hornotini exararunt. glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. quid, Metello diuinitus hoc uenit in mentem, an ab Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq. Siciliae doctus est? quorum quanti conuentus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti Cn. Pompeium, consulem designatum, ceterosq. illius prouinciae necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab ijs palam, quorum in bona, liberosq. summum imperium, potestatemq. haberet. tanta uis erat iniuriarum, ut homines quiduis perpeti, quam non de istius prauitate, & iniurijs deplorare, & conqueri mallent. quas litteras cum ad omnes ciuitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte exsequi potuit. diffugerant enim permultis, id quod ostendam: non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniurijs exagitati, reliquerant. non mehercule criminis augendi caussa dicã, iudices: sed quem accepi ipse oculis, animoq. sensum, hunc uere apud uos, & ut potero planissime exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam uenissem, sic mihi affecta uisa est, ut eae terrae solent, in quibus bellũ acerbum, diuturnumq. uersatum est. quos ego campos antea, collesq. nitidissimos, uiridissimosq. uidissem, hos ita uastatos nunc, ac desertos uidebam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum uideretur. Herbitensis ager, Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis, Agyrinẽsis ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitu-

multitudinem quaereremus. Aetnensis uero ager, qui solebat esse cultissimus, & quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius antea species haec erat, ut, cum obsitum uidisses, annonae caritatem non uererere, sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus. labefactarat enim uehementer aratores iam superior annus, proximus uero funditus euerterat.

EXPLANATIO

LEX} de repetundis, qua iudicium hoc est constitutum. IN STHENII *Thermitani nomine.*} cuius enim absentis nomen delatum esse iam scripserat, eum postea coram esse delatum, scripsit in eodē codice. quod sine litura fieri non potuit. lib. II. Tollit ex tabulis id, quod erat; & facit, coram delatum esse. QVI *testes interrogari priori actione nolueris*,} testes interrogati erant priore actione: quod supra iam saepe demonstratum est. Sed Verres ipse, cum eos interrogare posset, tacuerat. quod quia fuit impudentiae, (quis enim reus suos testes non interrogat? propterea dixit Cicero, Et ijs tacitum os tuum praebere malueris. Videtur autem legendum potius, Interrogare, quam Interrogari. ut ad ipsū Verrem referatur: de quo lib. V. Reducam iteram equitem Romanum L. Flauium, si uoles: quoniā priore actione, ut patroni tui dictitant, noua quadam sapientia, ut omnes intelligunt, cōscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti. PATRONOS *tuos*} quorum consilio testem nullum interrogasti, noua quadam sapientia, ut ipsi dictitabant. CN. POMPEIVS,} hoc anno consul. Opinor significari tempus illud, cum Pompeius in Sicilia Carbonem consulem occidit. M. MARCELLVS} qui lib. I. nominatur, & in oratione pro Quinctio iudex est. PATERNVS *honor, & auitus*} nam & L. Metellus Dalmaticus pater huius Metelli, & Q. Metellus Macedonicus, auus, consules fuere. METELLVM *minime fore putasset*,} eo dignum nomine. fuit enim familia Metellorū nobilissima, plurimis decorata consulatibus, censuris, triumphis. unde illud Naeuij poetae: Fato Metelli Romae fiunt consules. Eadem laude Metellos ornauit lib. IV. Facile, inquit, esse perspicuū, quantum inter hunc, & illum Numidicum uerum & germanum Metellum interesset. AB VRBE *Roma*,} cum nondum Verres e Sicilia decessisset. ideo subiungit, In alienam prouinciam. HORNOTINI} huius anni. VT ABSENS *accusaretur*} absentem Verrem Siculi Romae accusabant, cum is adhuc Siciliae praeesset, atque in eorum bona, liberosq. summum imperium, potestatemq. haberet. ANTIQVVM *modum sationis*} quantum seri antea solebat. sic dicitur, de agri modo. NON SOLVM *iugerum*,} quia non arabantur. QVADRIENNIO *post*} postquam in ea prouincia quaestor fuerat. SED ETIAM *dominorum*} quia diffugerant, sedibus patrijs relictis. ideo dixit proxime: Vt ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum uideretur. QVOD *caput est rei frumentariae*,} hinc illud Phil. II. Quid iam querar de agro Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes in populi Romani patrimonio grandiferae, & fructuosae ferebantur.

ORATIO

TV mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs, cum in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat, euersis funditus aratoribus, relictis agris, cum in prouincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cui quam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quam ceteros, decumas uendidisse? quasi uero aut populus R. hoc noluerit, aut senatus hoc tibi mandauerit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo, commodoq. rei frumentariae populum R. priuares; deinde, si quam partem tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene de populo R. meritus uiderere. Atque haec perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa decumarum uinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas uendidisti. quid, si doceo te non minus domum tuam auertisse, quā Romam misisse decumarum nomine? quid habet popularе ratio tua, cum ex prouincia populi R. aequam partem tu tibi sumpseris, atque populo R. miseris? quid, si, duabus partibus, doceo, te amplius frumenti abstulisse, quam populo R. misisse? tamen ne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum, & populo se ad coronam daturum? Haec uos antea, iudices, uerum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemq. omnium. Cognoscite nūc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptā, ut simul illam quoque eius uocem improbam agnoscatis; qui se uno questu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iam diu, iudices: nego quemquam esse uestrum, quin saepe audierit, socios istius decumanos. nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est. ego rem totam, fortunasq. aratorū omnes istius fuisse dico: Apronium, Veneriosq. seruos, quod isto praetore fuit nouum genus publicanorum, ceterosq. decumanos, procuratores istius quaestus, & ministros rapinarū dico fuisse. Quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarū docui istū esse praedatū? opinor ex eo maxime, quod iniquam legē, nouam dixisset. quis enim umquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum uituperatione, sine quaestu? Pergam, atque insequar longius. iniqua lege uendebas, quo pluris uenderes. cur

iam addictis, & uenditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam ut uadimonium decumano, quocumque is uellet, promitteretur; ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret; Kal. Sext. decumas deportatas haberent; haec omnia, iam uenditis decumis, anno tertio te edixisse dico. quae si reip. caussa faceres, in uendundo essent pronunciata: quia tua caussa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id, quaestu, ac tempore admonitus, reprehendisti. Illud uero cui probari potest, te sine tuo quaestu, ac maximo quaestu, tan tam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq. periculum neglexisse? ut, cum totius Siciliae quotidie gemitus, querimoniasq. audires; cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares; cum huiusce iudicij discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniurijs uexari, ac diripi. profecto, quamquam es singulari crudelitate, & audacia, tamen abs te totam alienari prouinciam, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuae, pecuniae cupiditas, ac praesens illa praeda superaret. etenim, quoniam summam, & numerum iniuriarum, iudices, uobis non possum exponere, sigillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitum est; genera ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

EXPLANATIO

POPVLARE. quod populo placere debeat. SVPERIOR *annus*, secundus Verris annus. PROXIMVS tertius. Duos tantum annos nominat, quia primo anno Verres & sata, & bene culta inuenit omnia; sed ita aratores afflixit, ut primo eius anno in annum secundum multo minus sererent, quam solerent. anno autem secundo eos plane perdidit, ut multo etiam minus, quam primo, sererent. nam tertio, litteris ac precibus Metelli, qui successurus erat Verri, ad arationes redierunt. CERVICVLAM *iactaturum*, notat in Hortensi motum ceruicis lasciuiorem in agendis caussis. POPVLO *se ad coronam daturum*. populi gratiam aucupaturum, quasi magno decumas uendideris. *Ad coronam*. ad omnes, qui circa iudicium stabant. LOCATIONE *illa columnarum* quae erant in aede Castoris, quas locauit H-S D L X millibus. lib. I. PRAEDATVM? ex pupillo Iunij bonis. INIQVAM *legem*, correxit enim Verres, praetor urbanus, legem censoriam de sartis tectis. supra: Eundemq. te memini censorias quasque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare. Et lib. I. C. Verres, praetor urbanus, addidit. Corriguntur leges censoriae. Ac *tempore* non cum decumas uenderes, uerum aliquanto post, re diligentius ad tuum quaestum cogitata. REPREHENDISTI. reuocasti: omissum antea per imprudentiam, admonente quaestu fecisti.

ORATIO

NYMPHO est Centuripinus, homo nauus, & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt; easq. magna impensa, magno instrumento tueretur; tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq. cum multis una ab isto eiectis ueniret. fecit, ut decumanus Nymphonem uocaret ex edicto illo praeclaro; quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quaestus, pertinebat; numerum iugerum professum non esse. Nympho cum se uellet aequo iudicio defendere, iste uiros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium, (is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianae templum fuit) & haruspicem Volusianum, & Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. quanti, fortasse quaeritis. nulla erat edicti poena certa. frumenti eius omnis, quod in areis esset. sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum, atque caelatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xenon ad se pertinere negabat, fundum elocatum esse dicebat. dabat iste iudicium; si pareret iugera eius mo lo fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille, non modo non arasse se id, quod in satis erat, sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem; uxorem esse. eam ipsam suum negotium gerere, ipsam locauisse. defendebat Xenonem, homo summo splendore, & summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. iste nihilo minus iudicium H-S IↃↃↃ dabat. ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari uidebat; tamen iudicium acceptnrum se esse dicebat. tum iste magna uoce Venerius imperat, ut Xenonem adirent; dum res iudicaretur, hominem ut asseruarent; cum iudicatum sit, ad se adducant. & illud simul dixit, se non putare illum, si propter diuitias poenas damnationis contemneret, etiam uirgas contemnere. hac ille ui, & hoc metu adductus tantum decumanis, quantum iste imperauit, exsoluit. Polemarchus est Murgentinus, uir bonus, atque honestus. is, cum, pro iugeribus quinquaginta, medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est; &, cum iste iam cubaret, in cubiculum introductus est; quod nisi mulieri, & decumano, patebat alij nemini. ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus, homo

homo cum uirtute, & nobilitate domi suae, tum etiam pecunia princeps. huic homini, iudices, honestissimae ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed uitae, & sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronij libido tulit. uim ui, malo, plagis adductus est; ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantū cogeretur. Sostratus, & Numenius, & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod ijs plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant, hominibus exactis; in eorum arationes Apronius uenit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit; pecus abegit. postea, cum ad eum Nymphodorus uenisset Ennam, & oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripi, ac suspendi iussit in oleastro quadam, quae est arbor, iudices, in foro. tamdiu pependit in arbore socius, amicusq. populi R. in sociorum urbe, ac foro colonus, aratorq. uester, quam diu uoluntas Apronij tulit. Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. uos ante oculos, animosq. uestros totu Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. Contempsit Siculos: non duxit homines: nec ipsos ad persequendum uehementes fore, & uos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. esto: falsam de illis habuit opinionem, malam de uobis. uerumtamen, cū de Siculis male mereretur, ciues R. coluit, his indulsit, eorum uoluntati & gratiae deditus fuit. iste ciues R? at nullis inimicior, aut infestior fuit. mitto uincla, mitto carcerem, mitto uerbera, mitto secures, crucem denique illam praetermitto, quam iste ciuibus R. testem humanitatis in eos, ac beneuolentiae suae uoluit esse: mitto, inquam, haec omnia, atque in aliud dicēdi tempus reiicio: de decumis, de ciuium R. condicione in arationibus disputo. qui quemadmodum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. uerum haec, quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt, nihil ualuisse aequitatem, nihil consuetudinem: damna denique, iudices, nulla tanta sunt, quae non uiri fortes, magno, & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. quid, si equitibus R. non obscuris, neque ignotis, sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto praetore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid expectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, uenire? qui C. Matrinium, iudices, summa uirtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia, libidinesq. accommodato, equitem R. scitote biduum cibo, tectoq. prohibitum, biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retentum, atque seruatum, neque ante dimissum, quam ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, equite R. spectato, atque honesto? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima, atque notissima. qui cū araret in Ennensi, cum is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri uetere illa & auctoritate, & gratia fretus affirmauit, se decumanis plus, quam deberet, non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimuero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venereos. (hoc quoque attendite, apparitores a praetore assignatos habuisse decumanum: si mediocre argumentum uideri potest, istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum) adducitur a Venerijs, atque adeo attrahitur Lollius, commode, cum Apronius e palaestra redisset, & in triclinio, quod in foro Ennae strauerat; decubuisset. statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. non mehercule, quae loquor, crederem, iudices, tametsi uulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic uoluntati accusationis meae lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. statuitur, ut dico. eques R. prope annos XC. natus in Apronij conuiuio, cum interea Apronius caput, atque os suum unguento perfricaret. quid est, Lolli, inquit? tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? homo, quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique, illa auctoritate, & aetate praeditus, nesciebat. Apronius interea cenam, ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus ijsdem essent, quibus dominus, & eodem genere, ac loco nati, praeter oculos Lollij haec omnia ferebant. ridere conuiuae, cachinnari ipse Apronius, nisi forte existimatis, eum in uino, ac luxu non risisse, qui nunc in periculo, ac exitio suo risum tenere non possit. ne multa, iudices: his contumelijs scitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, condicionesq. uenisse. Lollius aetate, & morbo impeditus, ad testimonium dicendum uenire non potuit. quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus, nunc se primū hoc dicet audire. M. Lollius, filius eius, adolescens lectissimus, praesto est: huius uerba auditis. nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accusauit, adolescēs & bonus, & fortis, & in primis disertus; cum his iniurijs contumelijsq. commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cuius mortis caussam fugitiui sustinent: re quidem uera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. iste porro non dubitabat, quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi aduenienti praesto esset futurus, cum esset parentis iniurijs, & domestico dolore commotus. Iam ne intelligitis, iudices, quae pestis, quae immanitas in uestra antiquissima, fidelissima, proximaq. prouincia uersata sit? iam ne uidetis, quam ob caussam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasq. perpessa, hoc non potuerit nouum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarumq. ferre? iam omnes intelligunt, cur uniuersa prouincia defensorem suae salutis eum quaesiuit, cuius iste fidei, diligentiae, perseuerantiae nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis: tot homines nocentes, & improbos accusatos & uestra, & superiorum memoria scitis esse: ecquem uidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse uersatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum ciuitates: publice sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat, eo conuocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites R. ut, quocum inire conuiuium nemo umquam, nisi turpis, impurusq. uoluisset, ad eius conui-

tium spectatissimi, atque honestissimi uiri tenerentur, haec tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum uideres; si sine tuo maximo quaestu fierent, eum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quaestus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiae flagitiosae ualuerunt, ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioq. tangeret. Cernitis, iudices, quod, & quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, non solum per bona, sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto praetore peruaserit. uidetis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios, & uerberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios a medico, & praecone praetoris, bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. quid? est hoc populi R. imperium? populi R. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? non ne omnia potius eiusmodi sunt, quae, si Athenio uicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitiuorum insolentia consecuta.

EXPLANATIO

EVNDEM *illum* } quem supra nominaui. PERGAMENVS, } omnino, Pergaeus, aut, Pergamus, legendum, a Perga; ubi spoliatum ac nudatum Dianae templum, lib. I. dixit. SI PARERET } usitatum formularum initium, de quo iam diximus. TVM XENO *damnaretur*. } hoc perficit sententiam: & mihi tamen uidetur abundare, & subaudiendum potius, quam addendum. haec enim formularum consuetudo fuit, ut subaudiretur, uideamus exempla. pro Q. Roscio. Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex: Si paret, HS IↃↃↃ deberi. subaudi, Condemnaretur. In Diuin. Iudicium dat statim: Si pareret, eam se, & sua Veneris esse dixisse. Et lib. II. Si paret, fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure eum P. Seruilij esse, neque is fundus Q. Catulo restituetur. Subaudi, Coge Seruilium iudex, ut eum Catulo fundum restituat. Et hic infra: Si pareret, aduersus edictum fecisse. Subaudi, Condemnarentur. Atque hoc, quod ego subaudiri malim, quam addi, Theophilus in suis Instit. interdum addit, Iudex eum condemna. H-S LXXX } haec in edicto scripta poena erat, siquis iugera non esset professus. VENERIIS } apparitoribus Verris: quorum nonnullos decumanos esse uoluit. supra: Apronium, Veneriosq. seruos, quod isto praetore nouum genus publicanorum fuit. Et infra: Mittit ad hominem Venerios. Lib. V. Hominem iubet Lilybaeum Venerio seruo promittere. MEDIMNA } medimnum senos modios capit. CONSORTES } bonis ijsdem fruentes. CRVCEM } in quam egit P. Gauium, ciuem Romanum. lib. V. CONDICIONE } quo apud hunc loco fuerint. DE ISTO *transigamus*, } ego accusando, vos condemnando. AD APRONIVM } de maiestate accusandum, qui equitibus Romanis manus attulerit. LEONTINIS } aut vbique, Leontinis, legendum: ut urbs ipsa, Leontini, dicta sit: aut, ubi legitur, Leontini, reponendum Leontinis. COMMODE, } satis humane. ironia: quod pro Apronij libidine eques Romanus attraheretur. STATVITVR *Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio*. } iocatur in duobus nominibus Tempestiuo, Gladiatorum: quasi tempestiuum usitato uocabulo conuiuium, in quo gladiatores decumberent, appellari non deberet. SVBVRBANA? } admodum propinqua. lib. II. Quemadmodum propinquis uos uestris praedijs maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce prouinciae.

ORATIO

PRIVATIM *hoc modo. quid publice? ciuitates quemadmodum tractatae sunt? audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis. ac primum de Agyrinensi populo, fideli, & illustri, breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliae, hominum ante hunc praetorem locupletium, summorumq. aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium uenit. qui cum eo cum apparitoribus, id est cum minis, ac ui uenisset, poscere pecuniam grandem coepit, ut accepto lucro discederet. nolle se negotij quidquam habere dicebat, sed, accepta pecunia, quamprimum aliam ciuitatem occurrere. sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis plane frugi, ac sobrij, & in primis haec ciuitas, de qua loquor, iudices. itaque homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos, lucrum, cum ille magno praesertim emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid esset. statim, tanquam coniuratio aliqua Agyrij contra remp. facta, aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque primi accitu istius euocantur. ueniunt Syracusas: praesto est Apronius: ait eos ipsos, qui uenissent, contra edictum praetoris fecisse. quaerebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. iste, aequissimus homo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus iniciebat, recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, uiri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, praeconem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores: quorum ciuis R. nemo erat, sed Graeci sacrilegi, iam pridem improbi, repente Cornelij. uidebant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset,*

illum

illum perfacile probaturum: condemnari cum istius inuidia, infamiaq. malebant, quam ad eius condiciones, pactionesq. accedere. quaerebant, quae in uerba recuperatores dares: respondebat, si pareret aduersus edictum fecisse, quae in iudicio dicturum esse dicebat. iniquissimis uerbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua uoluntate decidere. summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos H-S quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste, clare omnibus audientibus, qui damnatus erit, inquit, uirgis ad necem caedetur. hic illi flentes rogare, atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes, fructusq. omnes, arationesq. uacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia, molestiaq. discederent. Hac lege, iudices, decumas uendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem uendidisse. haec condicio fuit isto praetore aratorum, ut secum praeclare agi arbitrentur, si uacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiam ne si plus edidisset, quam quantum natum esset? etiam. quo modo magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. uerum Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quam poposcisset Apronius? iudicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicum numero? ex cohorte praetoris, praeclara, honestissimorum. quid amplius? minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reiice, quod aduersum edictum feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? si damnatus eris, (nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quae poterat esse?) uirgis te ad necem caedi necesse erit. His legibus, his condicionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas uenisse arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quaestui, praedaeq. habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. accipite nunc, quid imperarit: & dissimulate, si potestis, nos intelligere ipsum praetorem, quod tota Sicilia perspexeris, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. si magno emerat; quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti, qui, ut ais, magno uendidisti; quare putabas emptori lucrum addi oportere? esto: putabas. quamobrem imperabas, ut adderent? quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, ui, atque imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc est pecuniam dare? Age, quid tum. si Apronio, deliciis praetoris, lucelli aliquid iussi sunt dare, putate Apronio datum, si Apronianum lucellum, ac non praetoria praeda uobis uidebitur. Imperas, ut decumas accipiant; Apronio dent lucrum, tritici medimnum XXXIII quid est hoc? una ciuitas, ex uno agro plebis Romanae, prope menstrua cibaria, praetoris imperio, donare Apronio cogitur. tu magno decumas uendidisti; cum tantum lucri decumano sit datum? profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum uendebas, X medimnum potius addidissent, quam H-S DC postea. Magna praedia uidetur: audite reliqua, & diligenter attendite; quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, a consulibus, ab senatu, ab legibus, a iudiciis petiuisse. Vt probaret Apronius hoc triticum, imperat Agyrinensibus Verres, uti in medimna singula dentur Apronio H-S tres. quid est hoc? tanto numero frumenti in lucri nomen imperato, expresso, nummi praeterea exiguntur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si uellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis. nummi praeterea imperantur. dantur. parum est. pro decumis hordei, alia pecunia cogitur. iubes H-S XXX lucri dari. ita ab una ciuitate, ui, minis, imperio iniuriaq. praetoris, eripiuntur tritici medimnum XXXIII, & praeterea H-S XXXI an haec obscura sunt? aut, si omnes homines uelint, obscura esse possunt? quae tu palam egisti; in conuentu imperasti: omnibus inspectantibus coegisti: qua de re Agyrinenses magistratus, & quinque primi, quos tui quaestus caussa euocasti, acta, & imperia tua domum ad senatum suum renunciauerunt: quorum renunciatio legibus illorum, litteris publicis mandata est. quorum legati, homines nobilissimi, Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas litteras, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita. LITTERAE PUBLICAE. TESTIMONIUM PUBLICUM. Animaduertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae ciuitatis, lacrymantem testari, ac dicere, nunquam, post populi R. nomen ab Siculis auditum, & cognitum, Agyrinenses contra quemquam infimum ciuem R. dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra praetorem populi R. magnis iniuriis, & magno dolore, publice testimonium dicere cogerentur. uni mehercule huic ciuitati Verres obsistere tua defensione non potes: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor iniuriae, tanta religio in testimonio. uerum non una te, sed uniuersae similibus afflictae incommodis, legationibus, ac testimoniis publicis persequentur. etenim deinceps uideamus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, & controuersiis: quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. primo anno uenierunt eius agri decumae tritici medimnũ XVIII M. accensus istius, item minister in decumis, cum emisset, & praefecti nomine cum uenisset Herbitam eum Veneriis, locusq. ei publice, quod diuerteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnum XXXVII millia, cum decumae uenissent tritici modium XVIII. atque hoc triticum lucri coguntur dare publice, cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati decumanorum iniuriis profugissent. anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium XXV, & ipse Herbitam cum illa praedonum copia, manuq. uenisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXVI, & accessionem H-S CIƆ CIƆ. de accessione dubito

an Apronio

an Apronio ipsi data sit merces operae, pretiumq. impudentiae. de tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum praedonem frumentarium, si cut Agyrinense frumentum, peruenerit?

EXPLANATIO

HOMINVM *ante hunc praetorem locupletum.* ❡ Sic in Diuin. Mulier ante hunc quaestorem copiosa plane, & locuples. Lib. II. Homo in primis domi suæ nobilis, & ante hunc praetorem uel pecuniosissimus Syracusanorum. PICTOREM *Tlepolemum,* ❡ alij malunt, Praeconem, non recte: nam praeco Valerius erat, supra nominatus cum eodem medico, & haruspice Volusiano: Tlepolemus autem pictor: de quo sic lib. V. Cybiratae sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero. quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. REPENTE *Cornelij.* ❡ Verris beneficio ciues Romani facti, ideoq. Cornelij a Verris nomine. SI PARERET ❡ formulae uerba: de qua iam diximus. DICTVRVM ❡ Apronium. supra: Praesto est Apronius: ait eos ipsos, qui uenissent, contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? Respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. MEDIMNA XXXIV. ❡ Subaudi, millia: & lege, Medimnum, ubique, non Medimna, ubi subauditur, millia. ADDIDISSENT, ❡ Agyrinenses. H-S DC ❡ millia, idest scutatorum XVIII millia. quod est pretium illorum medimnum XXXIV millium, quae lucri nomine Verres Apronio dari uoluit. A PATRONIS, ❡ a Marcellis maxime. nec se tamen ipsum excludit. dixit enim in Diuin. Factum est, uti cum summum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. VT PROBARET ❡ ut probum esse diceret, ut eo tamquam probo contentus esset. H-S III. ❡ ubique adde, millia. scutati sunt XC. millia. SICVLVM *frumentum,* ❡ probum enim significatur, cum Siculum esse dicitur. EX AREA, ❡ ne uitiatum ab aratoribus putaretur. NVMMI ❡ in singula medimnum H-S tria millia. XXXIII. ❡ lege aut hic, XXXIV, aut supra, XXXIII: ne alterum ab altero in eadem re dissentiat. H-S LX ❡ si H-S tria millia in singula medimna putentur, & medimnum XXXIII millia sint: fient H-S nonaginta nouem millia. adde pro hordeo H-S XXX millia: erunt omnino, H-S CXXIX millia. itaque locus emendandus. MODIIS XVIII. *millia* ❡ medimna ubique malim nominari, quam modios: ut cum Siculis Graeca mensura potius agatur, quam Romana. mendum fortasse natum ex Med. & Mod. CVM ILLA *praedonis copia,* ❡ cum Venerijs stipatoribus. Supra. H-S MM. ❡ exigua summa: itaque suspicor de mendo: & fortasse notis antiquis, CCCIↃↃↃ, scriptum fuit, idest centum millibus, nummo nostro scutatorum tribus millibus. OPERAE, ❡ quam Verri nauabat.

ORATIO

ANNO uero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia. solere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: haec ciuitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crines. ita populos habent uniuersos non solum conscios libidinis suae, uerum etiam administros. eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq. fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pippa, cuius nomen, istius nequitia tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere uersus plurimi supra tribunal, & supra praetoris caput scribebantur. hic Aeschrio Pippae uir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus. Herbitenses cum uiderent, si ad Aeschrionem pretium redisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabantur. supra adiecit Aeschrio. neque enim metuebat, ne, praetore Verre, decumana mulier damno affici posset. addicitur medimnum XXXV millibus, dimidio fere pluris, quam superiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erant, ac paene perditi. intellexit iste ita magno uenisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimnum CIↃ CIↃ CIↃ: iubet in tabulas, pro medimnum XXXI, referri XXXI, & CCCC. bordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, ui abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiae plus etiam, quam Pippae, plus quam ceterarum, ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas ualuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti, mulierculaarum deterrimarum improbissimi cognitores incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari: Siculi Siculos non tam pertimescebant. eum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenses uadimonium Syracusas. eo postea quam uentum est, coguntur Aeschrioni, id est Pippae, dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici medimnum DC. mulierculae publicanae noluit ex decumis nimiũ lucri dare, ne forte ab nocturno suo quae stu animum ad uectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses, cum iste, quid de hordeo, inquit, & Docimo, amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio: numerate H-S XV. quid facerent miseri? aut quid recusarent? praesertim cum in lectulo decumanae mulieris uestigia uiderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. ita ciuitas una sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre praetore, uectigalis fuit. Atque ego nunc, eum

eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico, quo illi frumento, & quibus pecuniis tamen a decumanorum iniuriis ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, haec decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret; animaduertistis, iudices, gemitum populi R. cuius frequentia huic caussae nunquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. nunc illud, quod paene praeterii, non omnino relinquendum uidetur.

EXPLANATIO

PLVRES *uxores habere,*} Plato in Alcibiade primo, Diodorus lib. I. ADDICITVR *medimnis* M M} corruptae notae: cum sequatur, dimidio fere pluris, quam superiore anno. ex hoc mendo fluxit illud in notis proxime subiectis. NON *molesti,* } quia mulieres suas Verri non inuiti relinquerent. TRITICI *modios* DC.} dixi iam, ubique pro modiis medimna reponenda. HAEC *decumanis merces dabatur,*} publice: ut abirent: cum iam aratorum bona diripuissent.

ORATIO

NAM, per deos immortales, quod de capite ipso dempsit, quo tandem modo ferendum, uerum etiam animaduertendum uidetur? unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint, ne sit alter) cui resp. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sulla. hic tantum potuit, ut nemo, illo inuito, nec bona, nec patriam, nec uitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona ciuium R. cum uenderet, se praedam suam uendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus, uerum etiam, propter maiorum incommodorum, & calamitatum metum publica auctoritate defendimus. unum hoc illius S. C. reprehensum: decretumq. est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ii pecunias in aerarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum, quaesitarumq. rerum summas imminuere. illum uiris fortissimis iudicarunt patres conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimae recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo lege populus R. iusserat, ut ipsius uoluntas populo R. esset pro lege, tamen in hoc uno genere, ueterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse uoluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite uectigalium populi R. remisisti? Atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Segestensium uersatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici modium quinque millibus, & accessionem adscripsisset H-S MD*; coegit Segestenses a Docimo tantidem publice accipere, id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita.* TESTIMONIVM. PVBLICVM. *Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo ciuitas, tritici modiû quinque millibus, & accessionem: cognoscite nunc, quanti se uendidisse retulerit.* LEX. DECVMIS. VENDVNDIS. C. VERRE. PR. *Hoc nomine uidistis tritici modium* M M M *de capite esse dempta, quae cum de populi R. uictu, de uectigalium neruis, de sanguine detraxisset aerarii; Tertiae minae condonauit. utrum, impudentius a sociis abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo R. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum seueritate te ulla uis, aut ulla largitio eripiet? sed si eripuerit, non intelligis haec, quae iam dudum loquor, ad aliam quaestionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam; quam institui, caussam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur; ad minores ciuitates, habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta, & flagitia uti solebat. fit interpres hic, homo leuis, atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis, miseri, atque ieiuni decumas tritici medimnis* DC. *Liparenses uocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri* H-S XXX *millia. Per deos immortales, utrum tibi sumes ad defensionem? tanto ne minoris tibi decumas uenisse, ut ad medimna* DC H-S XXX *millia lucri statim sua uoluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum* II *millia: an, cum magno decumas uendidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quaero, quid defensurus sis, potius, quam cognoscam ex ipsa ciuitate quid gestum sit? Recita testimonium publicû Liparensium: deinde, quemadmodum Valentio nummi sint dati.* TESTIMONIVM. PVBLICVM. QVO MODO. SOLVTVM. SIT. EX. LITERIS. PVBLICIS. *Etiam ne haec tam parua ciuitas, tam procul a manibus tuis, atque a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuiq. posita, cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi, & quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? itaque qui tot annis agellos suos ante te praetorem redimere, a piratis solebant, iidem se ipsos a te pretio imposito redemerunt. quid ergo? a Tissensibus, perpauca & tenui ciuitate, & aratoribus laboriosissimis, frugalissimisq. hominibus, non ne plus lucri nomine eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu*

tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani. cur hoc auctore non Romae serui publici ad uectigalia accedant? Anno secundo Tissenses H-S XXI lucri dare coguntur inuiti: tertio anno CIↃCIↃ medimnum tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. hic Diognotus, qui ex publicis uectigalibus tanta lucra facit, uicarium nullum habet, nihil omnino peculij. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tātum numerum tritici Venerius, apparitor istius, sibi acceperit, an huic exegerit. atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM. PVBLICVM. TISSENSIVM. Obscure, iudices, praetor ipse decumanus est? cum eis apparitores frumentum a ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quam quantum populo R. decumarum nomine daturi sunt. Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut seruos Venerios Siculorum dominos esse uelles. hic delectus, hoc discrimen te praetore fuit, ut aratores in seruorum numero essent, serui in publicanorum. Quid Amestratini miseri? impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, non ne tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S XXII millia. quid hoc est? quae est ista praeda? quae uis? quae direptio sociorum, si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renunciat se dedisse. cognoscite renunciationem ex litteris. recita, EX. LITTERIS. PVBLICIS. Quo S.C. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita. TESTIMONIVM. PVBLICVM. Ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognouistis. at Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis DCCC uendidisses, Banobali Venereo (cognoscite nomina publicanorū) cogis eos plus lucri addere, quam quanti uenierant, cum magno uenissent. da ut Banobali medimnis pro DCCC H-S M D. profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi R. plus frumenti seruo Venerio, quam populo R. tribui pateretur, nisi omnis ea praeda serui nomine ad istum ipsum perueniret. Petrini, cum eorum decumae magno addictae essent, tamen inuitissimi P. Naeuio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote praetore damnatus est, H-S $\overline{XXXVII}$ & D. dare coacti sunt. ita ne dissolute decumas uendidisti, ut, cum modium X V millibus uenissent, medimnum CIↃCIↃCIↃ, hoc est H-S XLV millia lucri decumano H-S MMM darentur? at permagno decumas eius agri uendidi. uidelicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid Halycienses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent; non ne huic eidem Turpioni, cum decumae C mod. uenissent, H-S XV dare coacti sunt? si id, quod maxime uis posses probare, haec ad decumanos lucra uenisse, nihil te attigisse: tamen hae pecuniae per uim atque iniuriam tuā captae, & conciliatae, tibi fraudi, & damnationi esse deberent. cum uero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium, ac Turpionem, seruos homines, tuo, liberorumq. tuorum periculo diuites fieri uelles: dubitaturum quemquam existimas, quin illis emissarijs haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto litteras affert, ut sibi, contra iura omnia, contraq. legem Rupiliam, extra forum uadimonium promittant aratores. audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE. C. VERRIS. hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti, gratiosiq. cognoscite: in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panhormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro Panhormitanis est) conductum habebat H-S sex millibus. pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, dedit H-S sexdecim millia, & DCLIV. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN. DIOCLIS PANHORMITANI. Huic eidē Symmacho Anneius Brocchus, senator, homo eo splendore, ea uirtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentū coactus est dare. Venerione seruo, te praetore, talis uir, senator populi R. quaestui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas; ne hoc quidem sciebas, iudicare? antea, cum equester ordo iudicaret, improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebāt publicanis, ornabant eos, quicumque in operis erant: quemcumque equitem R. in prouincia uiderant, beneficijs, ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cū aliquid contra utilitatem eius ordinis, uoluntatemq. fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi cōmuni consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem R. contumelia dignum putasset, ab uniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq. tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam te praetore attigissent, iudices reijcere; ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse uenturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemq. ordinis contemptam, & abiectam. quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum uidetur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac uiri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos: solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. uexasti negociatores: inuiti enim Romam raroq. decedūt. equitem R. ad Apronij iniurias dedisti: quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? quid, cum senatores summis iniurijs afficis; quid aliud dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natū esse uideatur. neque hoc in uno fecit Anneio, sed in omnibus senatoribus; ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam ualeret. In C. Cassio, uiro clarissimo, & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum eius uxor, femina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. hunc tu in hac caussa testē Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes, prouidisti. uos autem, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune, atque coniunctum. mul

ta sunt imposita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non solum legum, ac iudiciorum, sed etiã rumorum, ac temporum. sic est hic ordo quasi propositus, atque editus in altum, ut ab omnibus uentis insidiae circumstari posse uideatur. in hac tam misera, & indigna condicione uitae, ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris, in obtinendo iure nostro, ne contemptissimi, ac despectissimi esse uideamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. magni sua putabant interesse, publice potius quamuis magno emi, quam in aliquem istius emissariũ incidere. appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad uidebatur ferri aliquo modo posse, contenderunt; postremo liceri destiterunt. addicitur Venuleio tritici mod. VII. *millibus. legatus Posidorus renunciat. cum omnibus hoc intolerandum uideretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod.* VI. *praeterea H-S* I*r millia. ex quo facile apparet, quae merces decumani, quae praetoris praeda esse uideatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras, & testimonium.* TABVLAE. THERMITANORVM. ET. TESTIMONIVM. *Imacharenses, iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros, ac perditos coegisti, ut Apronio darent H-S* xx *millia. Recita decretum de tributis, & publicum testimonium.* S. C. DE TRIBVTO. CONFERENDO. TESTIMONIVM. IMACHARENSIVM. *Ennenses, cum decumae uenissent agri Ennensis, medimnis* MMMCC, *Apronio coacti sunt dare tritici mod.* LXXIII *millia, & H-S* III *millia. quaeso, attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea; & in hoc genere nunc, iudices, uersor, in quo non singulatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut aliquando ex eorum agris, atque urbibus expleti, atque saturati cum hoc cumulo quaestus decederent. Calatinis quamobrem imperasti anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calatae dare consueuerant, Amestrati M. Caesio decumano darent? quod neque ante te praetorem illi fecerunt, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrum Mutyensem cur abs te immissus est? qui aratores ita uexauit, ut illi in alteras decumas, id quod in alijs quoque ciuitatibus ostẽdam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam uero ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quae pactae sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes, & pactiones ex litteris publicis: recita ex litteris publicis. Cognoscite pactiones Menenorum cum Venerio seruo. Recita ex litteris publicis. Cognoscite item professiones sationum, & pactiones Menenorum. Recita ex litteris publicis.*

EXPLANATIO

QVOD *de capite ipso dẽpsit,* } de eo, qđ ex decumis Aeschrioni uẽditis populo R. debebatur. dẽpsit aũt Verres, quominus Aeschrio, Pipae uir adũbratus, pro decumis ei iã addictis solueret, pluris amorẽ Pipae, quã populi R. emolumentum, faciens. qua de re sic infra: Illum uiris fortissimis iudicarunt Patris conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimae recte remisisse, senatores iudicabunt? QVO *tandem modo ferendum, uerum etiam animaduertendum uidetur?* } qui tritas habent aures notandis generibus Latini sermonis, ijs profecto, nisi fallor, locus hic uacare mendo non uidebitur. atque ego, ut dicam quod sentio, legendum putarem: Quo tandem modo ferendum, ferendum uero? etiam animaduertendum uidetur? Simile illud lib. I. Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio. dictum? etiam aestimatum? Et pro Plancio: Nihil est, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatũ tua. PROPTER *maiorum incommodorum, & calamitatum metum,* } ne, si eius acta rescinderemus, durius aliquid accideret. PVBLICA *auctoritate defendimus.* } defendit ipse consul. nã, cum Sulla proscriptorum liberos honorum petendorum potestate priuasset, ijq. contenderent Cicerone consule, ut in integrum restituerentur: Cicero ipse restitit, et, ne quid nouaretur, obtinuit. hinc illa in Pisonem: Ego adolescentes bonos, & fortes, sed usos ea condicione fortunae, ut, si essent magistratus adepti, reip. statum conuulsuri uiderentur, meis inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Orationem quoque de proscriptorum filijs a se scriptam significat epist. I. lib. 2. ad Att. DE CAPITE } de tota summa, quam debebant. PECVNIAS *in aerarium referrent.* } quas eis largitus erat Sulla. A POPVLO *factarum,* } alij, Ab ipso factarum. probo. ut significentur factae res ab ipso, & partae, suo labore, sua uirtute, ciuili bello. sequitur enim: In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat. VIRIS *fortissimis* } qui ab ipso emerant: quid autem? cum alias res, tum uero proscriptorum bona. MVLIERI *deterrimae* } Pipae. quod enim de capite dempsit, ad eius lucrum dempsit. SENATORES } iudices. SEGESTENSIVM } ergo non immunes praetore Verre. nam quinque ciuitates, Centuripinam, Halesinam, Segestanam, Halyciensem, Panhormitanam, immunes, ac liberas fuisse, dixit orationis initio. infra quoque: Quid Halycienses, quorũ incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent, nonne huic eidem Turpioni, cũ decumae C. med. uenissent, HS XV dare coacti sunt? Et post: Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. HOC EST } otiosum est, et, ut puto, delendum. QVINQVE *millia,* } millibus, & hic, & infra repone, ex nota M. TABVLAS *publicas commutauit?* } quia, cum decumas quinque millibus medimnum uendidisset, itaq. in tabulas retulisset, postea, cum tria millia de capite demeret, quae Tertiae mimae donauit, tabulas corrupit, & scripsit, uendidisse duobus millibus. ita minus dedit populo Romano, quam mimae. TIBI *decumas uendidisse,* } Tibi, ad praedam, quae

ftumq. tuum. NOVVM *genus publicani*.} fupra: Apronium, Veneriosq. feruos, quod isto praetore fuit nouum genus publicanorum. TERTIO *anno* H-S MM *med*.} H-S uidetur delendum. & lucri nomine erant duo millia medimnum, ideft feftertium XXX millia. tanti enim ualebant. VICARIVM *nullum habet, nihil omnino peculij*.} postremus igitur feruorum omnium. nam ferui nonnulli & uicarios habent, ideft feruos fuos, & peculium, ideft rem propriam, permiffu domini, fuo labore partam. EMISSET.} ipfe, non Caecilius. RENVNCIAT.} fuis ciuibus. AT AMESTRATINOS,} corruptum nomen. nam de Ameftratinis iã locutus eft. DANT *Banobali med.* DCCC, H-S MD.} fi plus eft lucrum, quam decumae, quod & proxime dixit, & infra quoque dicet; & fi fingula medimna H-S quindenis aeftimantur, quod fupra demonftratum eft: necesse uidetur, ut feftertiorum numerus augeatur, & pro, MD, legatur, XII millia. TVRPIONI,} de quo lib. II. Petit Naenius Turpio, quidam istius excurfor, & emiffarius. Et lib. V. praecurforem Verris, & emiffarium uocat. DISSOLVTE} negligenter: fed cum eas non diffolute, fed magno uenieris; cur praeterea lucrũ addis? CVM *medimnum* XV *millibus uenissent*,} uidetur legendum III. millibus. nam fequitur, Hoceft, H-S XLV. nam fi medimnum aeftimatur XV feftertijs: fequitur, ut trium millium medimnorum pretium fit XLV millia H-S. H-S MMM} aut hic, VII millia, aut fupra, MMM, reponendum. IPSI *agros immunes habent*;} de quo dixit orationis initio. CVM *decumae C. med. uenissent*, malim, D med. quod fi cui parum uidetur, confideret, non uniuerfi Halycienfis agri, fed eius dumtaxat, quem incolae ararent, decumas uenisse. H-S XV} ita lucrum plus erit, quam decumae: ut in Banobale quoque fupra legimus. LIBERORVM Q. *tuorum*,} quos in egeftate, atque in folitudine condemnatus relinques. A VENERIO} Venerio Symmacho decumano. Venerio, tantum dixit: quo maior iniuria in homine illuftri, ac nobili aratore uideretur. CVM *equefter ordo iudicaret*,} lege Sempronia, ante decem annos. COAEQVASTI,} cum nullius hominis, nullius rei rationem haberes. IVDICES *reijcere*,} qui de cohorte tua iudices dare uelles, fenatores defpiceres. EQVITEM *Romanum*} nominauit C. Matrinium, & Q. Lollium. ideo, malim, Equites Romanos: cum praefertim fequatur: Quid enim iam nocere poffunt, quibus non licet iudicare? AVFERRE} malim, Auferri. PROVIDISTI.} eo reiecto. LEGVM} exempli gratia, lege repetundarum foli fenatores tenentur. pro Cluẽtio, & Poftumo. RVMORVM,} qui facile diffeminantur contra fenatores. TEMPORVM.} mutatis enim temporibus, qui eft ordo in ciuitate ampliffimus, ei maiora, quam ceteris, pericula impendent. IN OBTINENDO *iure nostro*,} quod praetore Verre non obtinuit fenator Annelus Brochus in Sicilia. APPOSITVS *erat*} malitiam, & fraudem fignificat hoc uerbum. lib. II. Apponit, qui Veneri Erycinae petat illam hereditatem. Lib. VII. Apponitur his tamen accufator Naeuius Turpio quidam. TRITICI *med.* VIIC} fubaudi, millibus. RENVNCIAT} Thermitanis. NE ACCEDAT,} ad eos decumarum cauffa. Verris enim decumanos, qui modum iniurijs non facerent, oderant fimul & timebant. APRONIO *coacti sunt dare tritici med.* LXX M,} manifeftum mendum: & fortaffe reponendum, IↃↃ: quod eft, quinque millia. SIGILLATIM} uta Lingua Ligula, abiecta o, fic a Siongula Sigillatim. alij malunt, Singulatim. CVM HOC *cumulo*} cum eo quaeftu, qui publice dabatur. DECEDERENT.} ex eorum agris, atque urbibus. MVTICENSEM} recte fentiunt, qui Mutyenfem ex Plinio, & Strabone reponunt.

ORATIO

PATIEMINI, *iudices, a focijs, ab aratoribus populi R. ab ijs, qui nobis laborant, nobis feruiunt, qui ita plebem Romanam ab fefe ali uolunt, ut fibi, ac liberis fuis tantum fuperfit, quo ipfi ali poffint, ab his per fummam iniuriam, per fummas contumelias plus aliquanto ablatum effe, quam natum fit? Sentio, iudices, moderandum mihi effe iam orationi meae, fugiendamq. ueftram fatietatem. non uerfabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut in cauffa relinquam. audietis Agrigentinorum, fortiffimorum uirorum, diligentiffimorumque, querimonias: cognofcetis, iudices, Entellinorum, fummi laboris, fummaeq. induftriae, dolorem, & iniurias: Heraclienfium, Icilienfium, Aetnenfium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinenfium, locupletiffimorum hominum, amiciffimorumq. agros uexatos ab Apronio cognofcetis: Tyndaritanam nobiliffimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienfem, Eggynam, Capitinam, perditas effe hac iniquitate decumanorum intelligetis: Murgentinis, Affori nis, Elorinis, Ennenfibus, Letinis nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, paruarum ciuitatum homines, omnino abiectos effe, ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo R. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo uectigales fuiffe: & plerifque aratoribus nihil omnino fuperfuiffe: quibus quod tum aut remiffum, aut relictum fit, id fuiffe tantum, quantum ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos, ac nobiliffimos, Aetnenfium, & Leontinorũ. horum agrorum ego miffos faciam quaeftus triennij: unum annum eligam, quo facilius id, quod inftitui, explicare poffim: fumam annum tertium, quod & recentiffimus eft, & ab isto ita adminiftratus, ut, cum fe certe deceffurum uideret, non laboraret, fi aratorem ullum in Sicilia omnino effet relicturus. agri Aetnenfis, & Leontini decumas agemus. attendite, iudices, diligenter. agri funt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. De Aetnenfibus perpauca dicam. dixerunt enim ipfi priore actione publice: memoria tenetis, Artemidorum Aetnenfem, legationis eius principem, publice dicere.*

Apronium

Apronium uenisse Aetnam cum Venerijs, uocasse ad se magistratum, imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisq. poculis ministraretur, retinere solitum esse aratores, atque ab ijs non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. Audistis haec, iudices: quae nunc ego omnia praetereo, ac relinquo. nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quaestu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius uos coniecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim uenerunt: ipsi publicas litteras deportarunt: docuerunt nos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. recita. TESTIMONIVM. AETNENSIVM. Quid ais? dic, dic, quaeso, clarius, ut populus R. de suis uectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat, L. MILLIA. Per deos immortales, unus ager, uno anno, CCC millia mod. tritici, & praeterea HS L. millia lucri dat Apronio? tanto ne minoris decumae uenierunt, quam fuerunt: an, cum satis magno uenissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniaeq. numerus ab aratoribus per uim ablatus est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa, & crimen haerebit. nam illud quidem non dices: quod utinam dicas: ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modo publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus, ac litteris: ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. hoc tu feres, quisquam defendet, hoc hi, si aliter de te statuere uoluerint, sustinebunt uno aduentu, ex uno agro, Q. Apronium, praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia mod. tritici, lucri nomine, sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam partem possident. quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni, & Artemoni senatus ea mandata dedit, quae publice ad ciuitatem ipsorum pertinebant. de ijs iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere; ipsi aratores Centuripini. qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum, & locupletissimorum, tres legatos ciues suos delegerunt; ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini. & hoc in te grauiores, certioresq. testes sunt, quod ceterae ciuitates suis solum incommodis commouentur; Centuripini, quod in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verum, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis litteris consignata mea diligentia: pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc caussam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adiuuerunt: neque enim eos isto praetore hae decumanorum iniuriae laeserunt, potius etiam adiuuerunt.

EXPLANATIO

QVANTVM *ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit.* } act. I. Quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. QVAM *fuerunt:* } cur lucri tantum das Apronio? an quia minoris decumae uenierint, quam essent, idest quam numerus earum esset pro tritico exarato? an uero & illae satis magno uenierunt, & hic tamen frumenti, pecuniaeq. tantus numerus ab aratoribus per uim ablatus est? CVM SATIS *magno uenissent,* } cum hoc dicat, & subiungat, Hic tantus tamen frumenti, pecuniaeq. numerus: apparet, illa CCC millia mod. lucri nomine fuisse. quod infra perspicuum fit ijs uerbis: Vno aduentu, ex uno agro, Q. Apronium, praeter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia mod. tritici lucri nomine abstulisse? FRVMENTI, } generale frugum omnium nomen est: hic tamen pro tritico, totum scilicet pro parte, ponitur. PENSVM *magis in Leontino agro est exigendum,* } uidendum est, & quasi pensum a me exigendum, cum Leontinis quo modo sit actum.

ORATIO

MIRVM fortasse hoc uobis, aut incredibile uideatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerunt, expertes incommodorum, atque iniuriarum fuisse. hoc caussae est, iudices, quod in agro Leontino, praeter unam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasistrati, hominis honestissimi, atque optimi uiri, testimonium iudices audietis. ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quaestu sunt compendioq. uersati. quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atque legatio propter eam, quam dixi, caussam defecit: mihimet ineunda ratio, & uia reperienda est, qua ad Apronij quaestum, siue adeo qua ad istius ingentem immanemq. praedam possim peruenire: Agri Leontini decumae anno tertio uenierunt tritici medimnum $\overline{XXXVI}$. hoc est tritici mod. $\overline{CCXVI}$. magno, iudices, magno: neque enim hoc possum negare: itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanum: hoc enim solet usu uenire ijs, qui magno redemerunt. quid, si ostendo in hac una emptione lucri fieri tritici modium $\overline{C}$? quid, si $\overline{CC}$? quid, si $\overline{CCC}$? dubitabitis etiã, cui ista tanta praeda quaesita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine conie-

Eturam faciam furti, atque praedae. quid, si doceo, iudices, eos, qui $\overline{CD}$ mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si, ut tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaq. iniquitate dubitare, quin propter iniquitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus esse uolueris? quo modo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis: quas ego cum conquirerem, non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, ut, conficere tabulas se negaret. si mentiebatur: quamobrem remouebat, si, hae tabulae nihil tibi erant obfuturae? si omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem satis significabat, illum non suum negotium gessisse? ea est enim ratio decumarum, ut sine plurimis litteris confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, litteris persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio, atque instituto tuo. non opinor quemquam minus esse professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. in iugere Leontini agri medimnum fere tritici seritur, perpetua, atque aequabili satione: ager efficit, cum octauo bene ut agatur; uerum, ut omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumae sit, quantum seueris, hoc est, ut, quot iugera sunt sata, totidem medimna decumae debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum uenisse decumas agri Leontini, quam quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. quod si fieri non poterat, ut plus quam decem medimna ex iugere exararent; medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cum ager, id quod perraro euenit, cum decimo extulisset: quae erat ratio decumani, siquidem decumae, ac non bona ueniebant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam iugera erant sata? In Leontino iugerum subscriptio, ac professio non est plus $\overline{XXX}$, decumae $\overline{XXXVI}$ medimnis uenierunt. errauit, an potius insaniuit Apronius? immo tum insanisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset, & non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumae: concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficij loco petitum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solum granum ullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum conuenerunt; hominem suae ciuitatis in primis honestum, ac nobilem, Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & testem Centuripina ciuitas misit; ut is apud eum caussam aratorum ageret, ab eoq. peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna medimna exigeret. hoc uix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc uidelicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quae regie, seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, praetermittam; neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, se ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis, quod beneficij gratiaeq. caussa concessit, quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugerum XXX, haec sunt ad tritici medimnum $\overline{XC}$, id est tritici mod. $\overline{DXL}$ deductis tritici mod. $\overline{CCXVI}$, quanti decumae uenierunt, reliqua tritici $\overline{CCCXXIV}$. adde totius summae $\overline{DXL}$ mod. tres quinquagesimas, id est tritici mod. $\overline{XXXII}$ CD, ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur. sunt haec iam ad $\overline{CCCXL}$, mod. tritici. at ego $\overline{CD}$ lucri facta esse dixerim: non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. uerum ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi H-S duos, multi H-S quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singulos nummos. hoc minimum ut sequamur, quoniam $\overline{XC}$ medimnum duximus, accedant eo nouo, pessimoq. exemplo ad H-S $\overline{XC}$. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas uendidisse, cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit, quam populo R. miserit. $\overline{CCXVI}$ modium decumas agri Leontini uendidisti: si ex lege, magno: si, ut lex esset libido tua, paruo: si, ut, quae dimidiae essent, decumae uocarentur, paruo uendidisti: multo enim pluris fructus annui Siciliae uenire potuerunt, si id te senatus, aut populus R. facere noluisset. etenim saepe decumae tanti uenierunt, cum lege Hieronica uenirent, quanti nunc lege Verrea uenierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas uenditas. C. NORBANI. DECVMAE. VENDITAE. AGRI. LEONTINI. Atque tum neque iudicium de modo iugerũ dabatur: neq. enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo R. magnus frumenti numerus mittebatur. quid uero istae sibi quinquagesimae? quid porro nummorum accessiones uolunt? quo id iure, atque adeo quo id potius ore fecisti? nummos dabat arator. quo modo? aut unde? qui, si largissimus esse uellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege, & condicione ueniebant. is nummum dabat. unde? de frumento? quasi habuisset te praetore, quod uenderet. de uino igitur erat aliquid resecandum; ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inuiti? qua re, nisi ui, & malo, cogebantur? Iam iste: homo amentissimus, in uendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum, bina, aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS fortasse $\overline{D}$. hoc neque exemplo cuiusquam, neque ullo iure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque, hoc paruum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam unquam excogitauit,

gitauit. Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas uendidisse? cum sit perspicuum, te bona, fortunasq. aratorum non populi R. sed tui quaestus caussa uendidisse. ut, si quis uillicus ex fundo, cui H-S x millia merces esset, excisis arboribus, ac uenditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx millia nummum pro x millia miserit, sibi alia praeterea centum confecerit; primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, uillicoq. delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit; deinde, cū audierit, eas res, quibus fundi fructus, & cultura continentur, amotas, & uenditas, summo supplicio uillicum afficiat, & secum male actum putet: item populus R. cum audit pluris decumas uendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem; putat se bonum in arationibus fructibus suis habuisse custodem, ac uillicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia uectigalium uendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes, & agros uectigales uastasse, atque exinanisse, ipsum maximos quaestus, praedasq. fecisse, intelliget secum actum esse pessime; istum autem summo supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus prouinciae Siciliae propter istius auaritiam desertus est. neque id solum actum est, uti minus multis iugis arent, si quis in agris remanserunt; sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles desererent, totasq. arationes derelinquerent. id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTVAGINTA TRES. Quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO. Unum & quinquaginta aratores ita uideo deiectos, ut his ne uicarij quidem successerint. quot aratores adueniente te fuerunt agri Muticensis? uideamus ex litteris publicis. CENTVM. OCTVAGINTA OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM. ET. VNVS Octuaginta septem aratores unus ager istius iniuria desiderat: atque adeo nostra resp. quoniam illa populi R. uectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat, & reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio centum uiginti. hinc centum triginta septem patresfamilias extorres profugerunt, Agyrinensis ager, quorū hominum? quam honestorum? quam locupletum? ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno praeturae tuae. quot tertio anno? octuaginta, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis litteris audistis. pro dij immortales, si ex prouincia tota centum septuaginta eiecisses, posses ne, seueris iudicibus, saluus esse? unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, uos coniecturam totius prouinciae non facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris, minore instrumento, minus multis iugis, remansisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, uerum ex ciuitatibus suis profugisse. illi ipsi, qui remanserant, uix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erāt, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, decumas lege Hieronica uenditurum; & nisi ab ijs hoc petiuisset, ut sererent quamplurimum: quod illi semper sua caussa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intelligebant sese sibi, & populo R. non Verri, & Apronio serere, impendere, laborare. Iam uero, iudices, si Siculorum fortunas negligitis, si, quemadmodum socij populi R. a magistratibus nostris tractentur, non laboratis; at uos communem populi R. caussam suscipite, atque defendite. eiectos aratores esse dico; agros uectigales uexatos, atque exinanitos a Verre; populatam, uexatamq. prouinciam: haec omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorum uirorum testimonijs. quid uultis amplius? num exspectatis, dum L. Metellus, is, qui multos in istum testes imperio, & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. at is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est, uerum amicitia impeditur. at debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet, uerumtamen nō cogitur. num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non, opinor. quid, si testimonio L. Metelli, ac litteris haec omnia uera esse docebo? quid dicetis, utrum, Metellum falsum scribere, an amicum laedendi esse cupidum? an praetorē, quemadmodum prouincia affecta sit, nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium, & M. Crassum cos. quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit. EPISTOLA. L. METELLI DECVMAS. FRVMENTI. LEGE. HIERONICA VENDIDI. Cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? ita se uendidisse, ut omnes praeter Verrē, cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? se per istum erepta, Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. Dicit deinde, quanti cuiusque agri decumas uendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SVMMA. DATA. EST. OPERA. A ME. VT. QVAMPLVRIMO. DECVMAS. VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno uendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciā, miserā perditāq. offendi. quid? id ipsum, quod satū est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita litteras. Ait se misisse & praesentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se in nulla re Verri similem futurum. at quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. VT. ARATORES. QVI. RELIQVI. ERANT. QVAMPLVRIMVM. SERERENT Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex uastitate? quaenam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te praetore uersatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse, & recreasse uideatur? cum bellis Carthaginiensibus Sicilia uexata est; & post, nostra, patrumq. memoria, cum bis in ea prouincia magnae fugitiuorum copiae uersatae sint; tamen aratorum internicio facta nulla est. tum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum qui M. Laeuino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio praetoribus in eam prouinciam successerant, aratores reliquos

liquos non colligebant. tanto ue plus Verres cum Apronio prouinciae Siciliae calamitatis importauit, quam aut Hasdrubal cũ Poenorũ exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori praetor per litteras supplicaret, neque cum praesens oraret, ut quamplurimum sereret; nunc autem ue post abitum quidẽ huius importunissimae pestis quisquam reperiretur, qui sua uoluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te litteris, homo audacissime, atque amentissime, iugulatum non sentis? non uides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN. PRO. EO VT. ET. TEMPORIS. DIFFICVLTAS. ARATORVMQVE. PAENVRIA. TVLIT. *Aratorum, inquit, paenuria. Si ego accusator toties de re eadem dicerem, uererer, ne animos uestros offenderem, iudices. clamat Metellus: Nisi litteras misissem: non est satis: Nisi praesens confirmassem: ne id quidem satis est: Reliquos, inquit, aratores. reliquos? probe lugubri uerbo calamitatem prouinciae Siciliae significat. addit: Aratorum paenuria. Expectate etiam, iudices, si potestis, auctoritatem accusationis meae. dico aratores istius auaritia eiectos. scribit Metellus reliquos ab se esse confirmatos. dico agros relictos, arationesq. desertas esse: scribit Metellus aratorum esse paenuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi R. socios, atque amicos. quibus si qua calamitas propter istum, saluis uectigalibus nostris, accidisset, animaduertere in eum uos oportebat, praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum caussa esset constituta. cum uero, perditis, profligatisq. socijs, uectigalia populi R. sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis, atque exercituum nostrorum in posteritatem istius auaritia, interierit: saltem commoda uestra respicite, si socijs fidelissimis prospicere non laboratis. Atque, ut intelligatis, ab isto, prae lucro, praedaq. praesenti, nec uectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem; cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. In reliquum tempus ait se uectigalibus prospexisse. non scriberet se uectigalibus prospexisse, nisi hoc uellet ostendere, te uectigalia perdidisse. quid enim erat, quod uectigalia prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, si iste non uectigalia populi R. suo quaestu peruertisset? atque ipse Metellus, qui uectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc? ut arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satellis istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe, atque exspectatione Metelli remanserunt. Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia, denique bonis, fortunisq. omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ij reuocabuntur? quot praetorum innocentia, sapientiaq. opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac, ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis aratorumq. professionibus cognouistis; scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, iudices: sed & factum, & tota Sicilia peruulgatum) ut homines, propter iniurias, licentiãq. decumanorum, mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se cõstat, quo die sit ei nunciatum Apronium decumas redemisse. Dyrrhachinum, primum ciuitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud uos, homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, cum audisset, tantum, decumanum professum esse, ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset.*

EXPLANATIO

POSSIDET *nemo.* } quinam igitur possident? incolae. supra: Quid Halycienses? quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent. EXSPECTARE *nolite.* } ut restimonium in Apronium dicant. VERSATI. } non refero hoc uerbum ad rapinas Apronij, sed ad quaestum, & compendium: ut hoc dicat: Versati sunt, cum Apronius raperet ab incolis, & a Mnasistrato, in quaestu, compendioq. proprio. CIVITAS, } supra: Ipsi Leontini publice non sane me multum adiuuerunt. LEGATIO } quae cum aliarum ciuitatum legationibus ad accusandum Verrem Romam non uenit. MIHIMET } sine testimonijs eorum. SIVE *adeo* } modus loquendi. Lib. I. Huius improbissimi furti, siue adeo nefariae praedae. INGENTEM, *immanemq. praedam* } maior est in Immanem, quam in Ingentem, significatio. MAGNO, } nam uenire pluris, quam medimnum XXX millia, nulla ratione potuerunt: cum agri Leontini professio esset ad iugerum XXX millia, ut infra ostenditur: & e singulis iugeribus caperentur, ubi messis optima, medimni deni: quo fiebat, ut medimni, qui decumae nomine dabantur, totidem plane, quot iugera, essent. ergo, si sunt iugerum XXX millia, decuma item erit medimnum XXX millia: cum scilicet agri fructus est, quantus maximus esse potest. nam interdum octo tantum medimni, nonnunquam pauciores in iugero colliguntur. Verres autem gloriabatur, magno se decumas uendidisse, quia non solum XXX millibus medimnum uendidisset, quae, ut dixi, messis optimae decuma fuit, sed etiam XXXVI millibus, idest sex millibus amplius; qui sunt omnino modium CCXVI millia: ex quo rem populi Romani diligenter curasse uidebatur. Cicero contra ostendit, ipsum sibi Verrem dimidio plus ex agro Leontino abstulisse, quam populo Romano miserit. EOS, } decumanum Apronium. CD *millia mod.* } ut infra, ratione subducta, patebit. LVCRI *faciunt,* } qui uidentur quidem esse decumani, sed Verri tamen, non sibi, lucrabantur. DAMNVM *facturos,* } quia uocati ab aratoribus in iudicium condemnati essent, nisi Verres ex cohorte sua, qui iudicarent, recuperatores dedisset. AGER *efficit, cum octauo bene ut agatur;* } non dubito, quin legendum sit: Ager efficit

cum

cum octauo: pro, reddit. Sic infra: Cum ager cum decumo extulisset. Hoc uerbo cum eodem sensu usus est in Parad. Hoc proposito, inquit, numquam eris diues, ante quam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tueri quattuor legiones, & magnae equitum, ac peditum auxilia possit. INSANIVIT } cum decumas pluribus emit medimnis, quam quantus esset iugerum numerus. HAAC SVNT *ad tritici medimnum* XC *millia* } hoc modo. Si decuma una est tot medimnorum numerus, quot iugerum; & iugera sunt omnino XXX millia; ternas autem decumas in singula iugera ab aratoribus exprimit Apronius: sequitur, ut medimnorum numerus, qui esset ex una decuma XXX millia, fit ex tribus XC millia. ergo LIV millia medimnum lucri facit Verres: nam Apronio decumam populi Romani uendiderat XXXVI millibus medimnum: idq. in tabula retulit: reliquum autem, usque ad XC millia, quod Apronio datum est, ipse ad se transtulit. plus igitur lucratus est Verres, quam populo Romano datum. ex tribus enim decumis duas ille habuit, populus unam. QVANTI *decumae uenierunt,* } Apronio. uenierunt enim XXXVI millibus medimnum: quae CCXVI millia modium sunt. haec si deducantur a Verris lucro, quia decumae nomine ad populum Romanum pertinent; supersunt, quae Verres lucrifacit, CCCXXIV millia. persequitur Cicero hac ratione singula tritici lucra, quae ad ipsum Verrem, praeter populi Romani decumam, peruenerunt: ut expleat summam promissi sui, quod dixerat uelle se ostendere, in unius agri Leontini decumis lucri fecisse Apronium, idest ipsum Verrem, CD millia modium. TOTIVS *summae* DXL *millium mod.* } medimnum XC millium. Addidit autem Verres ad iniuriam trium decumarum quinquagesimas tres: ut essent primum decumae pro una tres, deinde totius summae, idest DXL millium modium, tres praeterea quinquagesimae, idest tritici modium XXXII millia CD. SVNT HAAC *iam* } tres decumae cum tribus quinquagesimis. AD HS } notam HS, ut perspicue mendosam, deleui. CCCXL *millia* } sic in antiquis libris, sed mendose. nam ex tribus decumis, & earum tribus quinquagesimis colliguntur, quae ad Verrem perueniant, CCCLVI millia CD modij, deductis CCXVI millibus, quae ad populum Romanum decumae nomine pertinebant. AD SINGVLA *medimna multi HS duo,* } idem, ac si diceret, ad singula millia medimnum multi HS duo millia. eodem enim ratio redit. MVLTI HS *quinque* } a duobus ad quinque uiolenta transgressio. itaque malim, tres. & apte quadrat, ut alij unum, alij duos, nonnulli tres sestertios ad singula medimna dare cogerentur. AD H-S XC *millia.* } ut compleatur summa promissi. nam si ad CCCLVI millia CD modios ac cedant, H-S. XC millia, quae pretium sunt sex millium medimnum, aestimato medimno quindecim sestertijs; sex uero millia medimum, sunt XXXVI millia modium: fient omnino CCCXCII millia CD modij. quod a CD millibus, quae lucri facta esse a Verre Cicero se uelle ostendere pollicitus est, parum distat. DIMIDIO *ipse plus abstulit* } non dicit dimidium eius, quod populo Romano misit, quod XVIII millia medimnum fuisset: neque alterum tantum, quod XXXVI millia medimnum: sed dimidio plus, idest, & alterum tantum, quantum illud fuit, quod populo Romano misit, & dimidio amplius: quod totum est LIV millia medimnum, uel CCCXXIV millia modium. tantum enim lucrifecit Verres in tribus decumis; quod iam dictum est in eo loco: Deductis tritici modium CCXXVI millibus, quanti decumae uenierunt, reliqua tritici CCCXXIV millia. Loquitur igitur Cicero non de toto Verris lucro, quod CD millia modium fuisse dixit, uerum de eo tantum, quod trium decumarum nomine fecit ex agro Leontino. nam ad decumas ternae praeterea quinquagesimae, & ad quinquagesimas accedebant in singula medimna singuli saltem nummi. quorum hic ratio non habetur. nam si haberetur; uerius erat, duplo plus, quam dimidio plus. SI, VT LAX *esset libido tua, paruo:* } cum uideam subiungi, Paruo uendidisti, offendor iteratione eiusdem uerbi. nam particula, Si, ter hic repetita, uarietatem in pretio decumarum singulis locis requirit. accedit alterum uitium, quod tertio loco, Si, repetita nihil affert, quod a Verris libidine non pendeat. at libidinis proxime facta mentio est: itaque, quod sequitur, ad reprehensionem Verris nihil addit. uenit igitur in mentem suspicari, hoc totum ita coniungi debere; Si, ut lex esset libido tua, ut, quae dimidiae essent, decumae uocarentur, paruo uendidisti. ita & absurda illa, minime Ciceronis ingenio digna, repetitio uerbi, Paruo, tolletur: & distractae eius sententiae partes componentur. quorsum enim exactae pro decumis dimidiae, nisi ad libidinem, spectant? cur igitur, quasi diuersum aliquid, separatim ponantur? Sententia uero haec est. Si de exigendis non decumis, sed dimidijs pro tua libidine cogitasti: multo pluris uendere potuisti. nam, ut uno utamur exemplo, ex agro Leontino, cuius agri professio est ad iugerum XXX millia, si dena medimna ex iugero percipiuntur, uniuersa summa fit CCC millia medimnum: quorum dimidiae sunt, CL millia, multo scilicet plus, quam XXXVI millia, quanti decumas eius agri uendidisti. ita neq. legi, quia magno, neque libidini tuae, quia paruo uenditae decumae, satisfactum a te est. FRVCTVS *annui Siciliae* } non, omnes fructus, sed omnium fructuum dimidiae. nam etsi omnium agrorum decumae pluris a te, quam lege liceat, minus tamen, quam hortari uidebatur libido tua, uenierunt. Dicit autem, Fructus annui Siciliae, ab agro Leontino ad omnes Siciliae agros oratione traducta; ut ostendat, non unius agri Leontini, sed Siciliae totius decumas pluris, quam lex permitteret, a Verre uenisse. SI ID TA *senatus, aut populus Romanus facere uoluisset.* } hoc addit, ne Verrem, quia dimidias non uendiderit, accusare uideatur. Numquam, inquit, senatus, aut populus Romanus de dimidijs tibi mandasset, sicuti de decumis, legimus tamen, mandauit. ETANIM *saepe decumae tanti uenierunt* } redit ad decumas, dimidijs omissis. Quid gloriaris Verres, magno a te uenditas esse decumas? tantidem alij quoque saepe uendiderunt, nec tamen, ut tu, contra legem Hieronicam. Hic mihi scrupulus, & quaedam inijcitur dubitatio. Qui enim lege

Hieronica decumas magno uendere Norbano, alijsq. licuit, Verri autem eadem lege tantidem non licuit? quod ei Cicero obiecit ijs uerbis: Si ex lege, magno: & hic, subiungens, Lege Verrea: quasi iniqua, & Hieronici dissimili. Nimirum, ut eximatur scrupulus, ita credendum est: Verrem, etsi non dena medimna in iugero nascerentur, quod accidere solitum, ubi sationem dij omnes adiuuarent, Cicero dixit, ad eam tamen rationem decumas triennio uendidisse, ut medimnorum numerus iugerum numerum aequaret: quasi perpetuum esset, quod perquam raro contingeret: cum lex Hieronica medimnum ex iugero, decumae nomine, ijs dumtaxat concederet, cum dena medimna arator ex iugero caperet: ubi uero minus, decuma minuebatur, idest medimno minor erat. Norbanus autem, & alij, qui tanti decumas iure uendiderunt, quanti Verres iniuste, per legem Hieronicam id facere potuerunt, in maxima agrorum ubertate, denis medimnis ex iugero perceptis. LEGE *Verrea*} quasi Verres non ad legem Hieronicam, sed ad suam libidinem, ueluti legem quandam, in uendendis decumis respexerit. ATQVE TVM *neque iudicium*} quae recte fecit Verres, non solus, neque primus fecit. nam & Norbanus, & alij, messe optima, tanti decumas uendiderant. idem solus multa facit improbe, ut cum iudicium de modo iugerum dedit, cum recuperatores e sua cohorte: & quae infra narrantur. IAM ISTE} nouum Verris lucrum addit ad superiora: quod ubi alicuius agri decumam uenderet, a singulis decumanis, praeter decumam, bina, uel terna millia nummum sibi exigeret: quo nomine HS fortasse D millia per triennium fecit. Erant enim Siciliae populi, Plinio teste, LXXII. totidem igitur eorum decumae. pro quibus singulis si bina millia nummum exigantur, triennio fient CDXXXII millia nummum, eoq. amplius, quod a nonnullis decumanis non bina, sed terna millia nummum accessionis exigeret. decumani porro totum illud a miseris aratoribus exprimebant. NEQVE EAM *pecuniam retulit*} in aerarium: non enim populo, sed sibi exigebat. PARVVM *crimen*} quia minimum hoc lucrum, si cum decumis illis, & quinquagesimis, & nummorum pro singulis medimnis accessione conferatur. SVBSCRIBITVR.} eodem uerbo usus est supra: Iugerum suscriptio, ac professio. AGRI *Muticensis?*} Mutyensis, rectius, ut supra. DETERRVIT,} ne Romam uenirent ad testimonium dicendum. AN AMICVM *laedendi esse cupidum?*} quod certe nemo dicit. amicum enim laedere nemo cupit. BIS} Euno primum, deinde Athenione ducibus. Eunum P. Pupilius, Athenionem M. Aquillius deuicit. PRAETORIBVS} proconsulibus Rupilio & Aquillio: sed, praetoribus, idem ualet. ARATORES *reliquos non colligebant.*} quia non diffugerunt ijs praetoribus, ut praetore Verre. SVPPLICARET,} ut supplicauit Metellus. PRESENS *oraret,*} ut idem Metellus.

ORATIO

HAEC tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusq. semper fuisti, tamen numquam perpeterere; quod illi gemitus, luctusq. prouinciae ad tui capitis periculum pertinebant; non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte, ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum, & ad praedam tuam pertineret. quid, illud perpeterere? attendite, iudices: omnibus enim neruis mihi contendendum est, atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conentur. graue crimen est hoc, & uehemens, & post hominum memoriam, iudiciaq. de pecunijs repetundis constituta grauissimum, praetorem populi R. socios habuisse decumanos. nō hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedens praetor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id quod commune est, propter imperium, sed etiam, id quod istius praecipuum est, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit, cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris, auaritiaeq. suae frenaret: loquebantur enim decumani palam, & praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat, maximosq. agros populabatur, Apronius, perparuum ex illis magnis lucris ad sese peruenire, praetorem esse socium. Hoc cum palam decumani tota prouincia loquerentur, tuumq. nomen in re tam turpi, nefariaq. interponerent; nihil ne tibi uenit in mentem existimationi tuae consulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus, animisq. aratorum uersaretur; cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam uim, sed tuum scelus, ac nomen opponerent; ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla salus seruare posset? cum planum fieret, decumis contra instituta, leges, consuetudinemq. omnium uenditis, in aratorum bonis fortunisq. diripiendis decumanos dictitasse, tuas esse partes, tuam praedam, idq. te tacuisse, &, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti, & perferre; quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusq. aliquanto apud te pecuniae cupiditas quam iudicij metus posset. Esto: cetera negare non potes: ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil corū te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua peruenisse. Querebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id nesciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renunciabat? Romae quærimoniae de tuis iniurijs, conuentusq. habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia? quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo conuentu, P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium, haec te uox non perculit? non perturbauit? non, ut capiti, & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, &, sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset, aut, quamuis nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret, non aliqua se simulatione existimationi hominum uindicasset? Quid est hoc? sponsio fit de capite, ac fortunis

mnis tuis: tu sedes, & quiescis? non persequeris? non perseueras, non perquiris, cui dixerit Apronius: quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sit? si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset Apronium dictitare, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, uocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. cum uero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc uerbo, & simulatione Apronio, re uera tibi obiectum esset: tu umquam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? quaestores, legatos, praefectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent. tu Apronium, hominem uix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, cum in tanto tuo dedecore non profecto ne uerbo quidem grauiore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus, & tam manifestam uideres. cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques R. quem uos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS v millia. coepit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. Satis ne nobis praetori improbo circumdati cancelli uidentur in sua prouincia, immo uero in sella, ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens, ac sedens, aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse? Sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat: prouincia tua est: ades: ab te iudicium postulatur: quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis, tametsi qui erunt tantis ceruicibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum praetor adsit, non solum contra uoluntatem eius, sed etiam contra fortunas iudicare? uerum esto: manifesta res est: cum nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret: locupletissimus quisque certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui ne sciret decumas esse praetoris; nemo, qui non audisset, ita Apronium dictitasse. praeterea conuentus honestus Syracusis, multi equites R. uiri primarij. ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste, homo innocens, qui illam suspicionem leuare, atque ab se remouere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.

EXPLANATIO

Quo *ex iudicio te ulla Salus seruare posset?* imitatus est Terentium, qui dixit in Ad.

Ipsa si cupiat Salus,
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

Quo spectat illud etiam pro Fonteio: Salus ipsa uirorum fortium innocentiam tueri non potest. CONTRA *instituta legis*, Hieronicae, uel lege, quod magis probo, Contra instituta, leges. SPONSIONE *lacessiuit*, promissa certae pecuniae solutione, si caussa caderet. NI APRONIUS *dictitaret*, similia sponsionis exempla saepe occurrunt, ut in Pisonem, in ep. ad. Trebatium, in Valerio Max. EXISTIMATIONI *hominum*, eorum, qui aderant, Siculorum. non enim placet, Populi Romani: quod alijs uidetur esse rectius, quam, Hominum. Infra quoque, Exspectant, inquit, omnes, quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te, atque innocentiam tuam probari uelis. ANTE *tibi satisfacere*, ante tibi purgatum esse, quam tu purgatus esses omnibus. nota uerbi significatio. unde Satisfactionem accipere. QUAESTORES, *legatos, praefectos suos, tribunos*, ordinem seruauit. nam quaestor legato, legatus praefecto, praefectus tribuno mil. honore antecellit. ANIMAM, spiritum. supra: Odor Apronij taeterrimus oris. NON PROFECTO, miror sublatam esse particulam, Non: cum eam sententia non modo postulet, uerum etiam flagitet. dicit enim Cicero, non esse Apronium a Verre ne uerbo quidem grauiore appellatum: quod futurum non fuisse, nisi Verres notam esse rem omnibus, & manifestam uideret. non profecto commisisses, inquit, ut eum ne uerbo quidem grauiore appellares, neque tanti apud te nefaria illa societas fuisset, nisi rem ita notam omnibus uideres, ut infamiam a te in Apronium auertere nulla ratione posses. NEQUE *apud te*, patet sensus: cur igitur, Atque, pro, Neque, reponatur? quod alij probarunt. SOCIETATIS, furtorum, ac praedarum. VIDERES, dixit affirmans, non interrogans. CIRCUMDATI *cancelli*, imposita necessitas. cogitur enim, cui cancelli circumdantur. TANTIS *ceruicibus*, tam forti animo. QUI ILLAM *suspicionem leuare, atque abs se remouere cuperet*, ironia.

ORATIO

Pro deum hominumq. fidem, quem ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari uolo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo in medijs uectigalibus populi R. in ipsis fructibus prouinciae Siciliae furem manifesto auertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. exspectat omnes, quantae tibi ea res curae sit, quemadmodum hominum existimationi te, atque innocentiam tuam probari uelis. hic tu medicum, & haruspicem, & praeconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quem tu in

 coborte

coborte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem seuerum, ex uetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conuentu recuperatores. tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, ubi negotientur: praetor prouinciam suam totam sibi iniquam eiuras. o impudentiam singularem: hic postulat se Romae absolui, qui in sua prouincia iudicauit se absolui nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum ualere? Scandilius uero negat sese apud Artemidorum recuperatorem uerbum esse facturum, & tamen auget, atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti uelis. si ex prouincia Sicilia tota statuebas idoneũ iudicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat a te, ut Romam reijcias. hic enimuero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te inuidiosum esse intelligebat: negas te Romam reiecturum: negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, & suo tempore esse rediturum. quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis: quid? sponsionem acceptam missam facere? impudenter tollis expectatum existimationis tuae iudicium. non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut, quos uelit, de coborte sumat recuperatores? indignum, uni potius ex iniquis sumendi, quam utrisque ex aequis reijciendi, fieri potestatem. neutrum facis eorum. quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nummũ dare, atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab sese omnem suspicionem propulsaret, qui se eripere ex infamia cuperet? adductus erat in sermonem, inuidiam, uituperationem: dictitaret homo improbus, atque impurus Apronius, socium esse praetorem. uenerat res in iudicium, atque discrimen: potestas erat isti, homini integro, atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animaduertisset, sese grauissima leuaret infamia. quid excogitat poenae? quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio, ob singularem improbitatem, atque audaciam, praedicationemq. nefariae societatis, HS v millia, mercedis nomine, ac praemij, dare. Quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres, an id, quod Apronius dictitabat, tu de te proferres, ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primũ, hoc non esse Romae natum, de societate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticum, ac uernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed uetus; non incognitum iam; sed te praetore iactatum; non ab inimicis Romae compositum, sed Romam de prouincia exportatum. simul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Apronij de isto non modo confessio, uerum etiam commemoratio. eodẽ accedit, quod hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse in prouincia sua, existimationis suae iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini. ecquis est iudex, cui non ab initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona, fortunasq. impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque instituta uendidisse? uerum, ut istos ego iudices, tam seueros, tam diligentes, tam religiosos, non haberem, ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit, & iudicarit? etiã sane; sit aliquis dissolutior in iudicando, legum, officij, reip. sociorum, atque amicorum negligentior. quid is? possit ne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones ui, & metu expressas cognouerit? cum tanta praemia ciuitates ui, atque imperio, uirgarum, ac mortis metu, non modo Apronio, atque eius similibus, uerum etiam Venerijs seruis dare coactas? quod si quis sociorum incommodis minus mouetur; si quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia denique non permouent: non possum dubitare, quin is tamen, cum uastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatum litteris, & epistola L. Metelli cognouerit, statuat fieri non posse, ut de isto non seuerissime iudicetur. erit etiam aliquis, qui haec omnia dissimulare, ac negligere possit? attuli sponsiones, ipso praesente factas de decumarum societate, ab ipso prohibitas iudicari. quid est, quod posset quisquam manifestius hoc desiderare?

EXPLANATIO

COGNITORE *tuo*} qui te optime nosset, cuiq. credi oporteret, sociũ te sibi in decumis esse dictitanti. NI SOCIVM *tibi*} supra, bis: Te sibi: quod magis placet. CASSIANVM} seuerissimũ. a L. Cassio, qui scopulus reorum uocabatur, quaerendumq. dicebat, Cui bono, Cassiani iudices dicti, quasi Cassio similes. pro Roscio Am. act. 1. Pro Milone. Phil. 2. PAPIRIVM *Potamonem*,} scribam, & familiarem Caecilij, qui Verris quaestor fuit, nominatur in Diuin. HOMINEM *seuerum*,} minime seuerum, cum sit de cohorte Verris. INIQVVM *eiurare*,} ut iniquum recusare. Phil. xii. Sic me iniquum eierabant. Et lib. ii. de Orat. Eiero, inquit: iniquus est. APVD TRES *negotiatores*,} quos de conuentu iudices esse noluit. Tres autem recuperatores erant. METVM} sensus est. Tres de conuentu iudices putauit seuere iudicaturos, nullo metu praetoris: itaque negauit de sua existimatione se eis esse commissurum. qui igitur apud tres negotiatores metum non ualere iudicauit, is nunc apud lectissimos senatores iudices ualere pecuniam putat? ARTEMIDORVM} medicum Verris, de quo supra. SPONSIONEM *acceptam facere?*} Facere, pro persequi. Quod, inquit, non facis: in quo tollis expectatum existimationis tuae iudicium: quia scire homines cupiebant, quid de tua existimatione decerneretur. Hoc igitur est, in quo primum peccas, quod Scandilium non cogis litem persequi: alterum, quod Apronio non permittis, ut,

quos

quos uelit, de tua cohorte recuperatores sumat. IMPVDENTER *tollis exspectatum existimationis tuae iudicium.* } lego sine interrogandi nota, hoc sensu. Iudicium fieri non uis in ea re, in qua homines, quid de tua existimatione decerneretur, exspectabant. NON *facis.* } non cogis acceptam sponsionem facere Scandilium. APRONIO *permittis,* } an hoc facis? ne hoc quidem. VNI } Apronio. EX INIQVIS } e cohorte Verris. VTRISQVE } Scandilio, & Apronio. EX AEQVIS } e conuentu. REIICIENDI } potuisset enim uterque, si quem de conuentu recuperatorem non probasset, eum reijcere. QVINQVE *millia nummum* } quibus Scandilius sponsionem fecerat, ni Apronius dictitaret, socium sibi Verrem esse in decumis. OB SINGVLAREM *improbitatem, atque audaciam,* } quasi Scandilij singularis improbitas, & audacia in lacessendo sponsione illa Apronio fuisset. HOC DECERNERES, } quod in Scandilium decreuisti. TV DE TE *proferres.* } te Apronio socium esse in decumis. idem fuit, & hoc decernere; & de te ipso, quod Apronius dictitabat, proferre. QVEM *hominem* } Apronium. SI QVIS *pudor* } uerbis illius existimatione tua laesa: quod pudor tuus ferre non debuit. SI QVIS *metus* } legum, ac iudiciorum. DOMESTICVM, *ac uernaculum,* } dominatum, ut uernae serui nascuntur. IAM, } hoc tempore. SPONSIONES } Rubrij, & Scandilij.

ORATIO

NON dubito, quin nobis satis fecerim, iudices: uerumtamen progrediar longius; non mehercule quo magis hoc nobis persuadeatur, quam iam persuasum esse confido; sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se putare posse emere, quae ipse semper habuit uenalia, fidem, iusiurandum, ueritatem, officium, religionem; desinant amici eius ea dictitare, quae detrimento, maculae, inuidiae, infamiae nobis omnibus esse possint. at qui amici? o miserum, atque inuidiosum, offensumq. paucorum culpa, atque indignitate ordinem senatorium. Albam Aemilium, sedentem in faucibus macelli, loqui palam, uicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS CD millibus, alium HS D millibus; quem minimo, CCC millibus? atq. ei cum responsum esset fieri non posse; mul tos testes esse dicturos; me praeterea causae non defuturum: licet hercules, inquit, omnes omnia dicant: nisi ita res manifesta erit allata, ut respondere nihil possit, uicimus. Bene agis, Alba: ad tuam ueniam condicionem. nihil putas ualere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactae uitae existimationem, nihil bonorum uirorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, testimonia, litteras: res manifestas quaeris. non quaero iudices Cassianos: ueterem iudiciorum seueritatem non requiro: uestram in hoc fidem dignitatem, religionem in iudicando non imploro, Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari uult; qui a scurris potius semper gladiator, quam scurra, appellatus sit. afferam rem eiusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamq. esse praedatum.

EXPLANATIO

AT QVI *amici?* } hoc cum dolore pronunciat. quod eius amici, qui ea dictitent, quae uniuersum ordinem senatorium in inuidiam adducant, senatores ipsi sint. ideo subiungit: O miserum, atque inuidiosum, offensumq. paucorum culpa, atque indignitate ordinem senatorium. Erat igitur senator Alba Aemilius, qui proxime nominatur, qui scilicet illa dictitabat. AD TVAM *ueniam condicionem.* } dixisti: Nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, uicimus. At ego ita rem afferam manifestam, ut responderi nihil possit. LITTERAS *manifestas quaeris.* } mire placet, quod hic alij excogitarunt: Auctoritates, testimonia, litteras: res manifestas quaeris. EXISTIMARI *uult,* } ita turpiter uiuit, ut, si scurra existimetur, honori sibi ducat. at eum scurrae suo dignum nomine non putant, gladiatorem uocant: quod multo est ignominiosius.

ORATIO

DECVMAS agri Leontini magno dicit se uendidisse. ostendi iam illud initio, non existimandum magno uendidisse eum, qui uerbo decumas uendiderit; re, & condicione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud ostendi, uendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumq. agrorum; & lege Hieronica uendidisse; & pluris etiam, quam te, uendidisse; nec aratorem quemquam esse questum. nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege aequissime scripta uenirent. neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumae uenirent. non enim ita est, ut, si magno uenierint, plus arator debeat; si paruo, minus. ut frumenta nata sunt, ita decumae ueneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumae quamplurimo uenire possint. dū arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quammaximi. uerum hoc, ut opinor, esse uis caput defensionis tuae, magno te decumas uendidisse, agri uero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI millia. si doceo, pluris aliquanto potuisse te uendere, neque ijs uoluisse addicere, qui contra Apronium licerentur, & Apronio multo minoris, quam alijs potueris, tradidisse: si hoc doceo, poterit ne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum

amicus, uerum etiam amator, absoluere? dico equitem R. hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, non M M, nō M M M, sed ad unas unius agri decumas tritici mod. XXX millia uoluisse addere; & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. palam res gesta est, maximo conuentu, Syracusis: testis est tota prouincia; propterea quod undique ad emendas decumas solent eo conuenire. quod siue fateris, siue conuinceris: quot, & quam maximis in rebus teneare, non uides? primum, tuam rem illam, & praedam fuisse: nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde, immensum, atque infinitum lucrum esse factum: nam si XXX millia mod. tritici tu commotus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere uoluisset. quantam igitur illi spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucius numquam tanti habere uoluisset, si decumas tu lege Hieronica uenderes: sed quod tuis nouis edictis, & iniquissimis institutis plus aliquanto se, quam decumas ablaturum uidebat, iccirco longius progressus est. ac Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit, cum tantum lucri uoluerit addere is, cui si decumas emisset, idem non liceret? Postremo: illa quidem certe tibi praecisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas uendidisse, plebi R. consuluisse, annonae prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas XXX millia mod. minoris, quam potuerit, uendidisse: ut, etiam si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio; (aiunt enim te ita dictitare: quod ego exspecto, cupioq. te illud defendere) uerum ut ita sit; tamen non potes hoc, quasi praeclarum aliquid, praedicare, magno te decumas uendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris uoluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. quid, si haec, quae dico, ipsius amici, defensoresq. iudicarunt? quid uultis amplius? Aduentu L. Metelli praetoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo παγχρήστῳ medicamento amicus redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit, uir primarius, C. Gallius senator: a L. Metello, ut ex edicto suo iudiciū daret in Apronium, quod per uim, aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romae Metellus habuerat, & habebat in prouincia, non impetrat; cum hoc diceret Metellus, praeiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare. non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, &, quemadmodum ipsum dicere audiui, necessario: non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quo modo, de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso nō modo praeiudicarit, uerum grauissime, ac uehementissime iudicarit. primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum praeiudicium uereretur: deinde si, condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris caussam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, caussamq. esse coniunctam; qui statuerit, Apronio condemnato de isto praeiudicium futurum. & simul una res utrique rei est argumento; & aratores ui, & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse; & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atque improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. haec epistola est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronij, cum litteras conquireremus, inuenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis.

EXPLANATIO

LEGE, } Verrea, ipsius libidine: haec enim ei lex fuit. supra: Quis hoc non ex eo statim indicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque instituta uendidisse? DECUMAM *quam maximam*. } uenire medimnis quamplurimis. nam quo pluris ueneunt, eo plus aratori relinquitur. QUI *plurimum efficit*, } etsi hoc & apertum est, & Latinum uidetur: malim tamen, Reficit: ut supra quoque simili loco. AMATOR } cum uitio, & obscenae consuetudinis nota. alibi tamen sine uitio, sed per iocum, ut in ep. ad Paetum: S. C. scribuntur apud amatorem tuum. NE RES *abiret ab Apronio*. } ne Apronius excluderetur. Sic lib. I. Si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. TU COMMOTUS *non esses*, } infinitum Verris lucrum ostendit. Nam si lucrum hoc ad te non pertinuisset, dedisset illud Minucius Apronio, si modo accipere noluisset. uerum nec Apronio dedit, quia, cum tuus esset socius, noluisti illum decumas redimere, non Minucium: quo maiorem quaestum faceres, quam erant illa XXX millia modium. PER EUM } per Apronium. CUI QUIDUIS *licitum sit*, } cum ei plus etiam multo abs te permitteretur, quam quod edixeras. TANTUM *lucri* } XXX millia modium. IDEM *non liceret?* } idem quod Apronio. nam illo lucro XXX millium modium, quod Minucius dabat, cum pluris emeret decumas, quam Apronius, ideo contentus non fuisti, quia maiorem quaestum, Apronio decumano, cogitabas. DEFENDERE, } probare. quod, ut arbitror, non probabis. Cupio enim dixit, quia fore non credit, ut probet. PANCHRESTO } quod medetur omnibus morbis, ut panace herba.

herba. pecuniam significari constet, qua Verres uteretur ad omnia. EDVCTVS est} in ius. ABSTVLISSET,} ab aratoribus. FORMVLAM *Octauianam*} Octauio Praetore institutam. HABVERAT,} seruauerat. HOMINVM *non ingratorum*,} qui, pecunia a Verre accepta, ingrati esse nolebant. HOMO *nostri ordinis*,} animaduertenda sunt haec, non impetrat senator: non impetrat a suo familiarissimo: non impetrat ex edicto. HOMINI *amico*} Verri. NECESSARIO:} cognato. lib.2. Repente coepit dicere, se omnia Verris caussa uelle, sibi cum eo amicitiam, cognationemq. esse.

ORATIO

TIMARCHIDES. VERRIS. ACCENSVS. APRONIO. SALVTEM. DICIT. *Iam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit Accensus. cur enim si hoc scribae soli sumant? L. Papirius scriba. uolo ego hoc esse commune, lictorum, uiatorum.* FAC DILIGENTIAM. ADHIBEAS. QVOD. AD. EXISTIMATIONEM. PRAETORIS. ATTINET. *Commendat Apronio Verrem, & hortatur ut inimicis eius resistat. bono praesidio munitur existimatio tua, siquidem in Apronij constituitur diligentia, atque auctoritate.* HABES. VIRTVTEM. ATQVE. ELOQVENTIAM. *Quam copiose laudatur Apronius a Timarchide? quam magnifice? eni ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit?* HABES. SVMPTVM. VNDE. FACIAS. *Necesse est, quod redundaret de nostro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse.* SCRIBAS. APPARITORES. RECENTES. ARRIPE. CVM. L. VVLTEIO. QVI. PLVRIMVM. POTEST. CAEDE. CONCIDE. *Videte, quam ualde malitiae suae confidet Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis pracepta det. iam hoc, Caede, Concide; non nerba domo patroni depromere uidetur, ad omne genus nequitiae accommodata?* VOLO. MIHI. FRATERCVLO. TVO. CREDAS. *Consorte quidem in lucris, atque furtis, gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia.* IN. COHORTE. CARVS. HABEARE. *Quid est hoc, In cohorte? quo pertinet? Apronium doces? quid? in uestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat?* QVOD. CVIQVE. OPVS. SIT. APPONE. *Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse. da, profunde, appone, si uelis uincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit.* TE. POSTVLANTE. OMNES. VINCERE. SOLENT. *Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello.* SCIS. METELLVM. SAPIENTEM. ESSE. *Hoc uero ferri iam non potest, irrideri uiri optimi L. Metelli ingenium, & contemni, ac despici a fugitiuo Timarchide.* SI. VVLTEIVM. HABEBIS. OMNIA. LVDIBVNDVS. PERFICIES. *Hic uehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam. sed errat coniectura domestica: quia multos per se, & per alios, multa ludibundos libidinose apud Verrem effecisse uidit ad omnes, eosdem patere aditus arbitratur. facilius uos efficiebatis ludibundi, quae uolebatis a Verre, quod multa eius ludorum genere noratis.* INCVLCATVM. EST. METELLO. ET. VVLTEIO. TE. ARATORES. EVERTISSE. *Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat? aut Timarchidi, cum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo. omne ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari uolunt.* OBTVDERVNT. EIVS. AVRES. TE. SOCIVM. PRAETORIS. FVISSE. *Vides ne, hoc quam clarum sit, & fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat, concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? libertus, & accensus tuus, & tibi, ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus, ac proximus, ad Apronium scribit, uulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse.* FAM. SCIAT IMPROBITATEM. ARATORVM. IPSI. SVDABVNT. SI. DII. VOLENT. *Quod istuc, per deos immortales, aut qua de caussa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus, & accensus eius tam irato animo his litteris insequatur? Neque ego huius fugitiui, iudices, epistolam uobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta, & instituta, & disciplinam cognosceretis. Videtis, ut moneat Apronium, quibus rebus, ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli, Vulteium corrumpat? scribas, accensumq. pretio deleniat? ea praecipit, quae uidit: ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse. uerum in hoc errat uno, quod easdem existimat uias ad omnium familiaritates esse munitas. quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae uera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone incanto, atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim, atque moderate ad istius amicitiam arrepserat, sed breui tempore totum hominem, totamq. eius praeturam possederat. Cohortem autem Metelli quam uocat, quid erat quod corrumperet? ex qua recuperatores nulli dabantur. Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, uehementer errat: non enim ad omnes praetorum filios idem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus, ac pudens, dignus illo loco, ac nomine. uester ille puer praetextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris, existimarem. Tune, cum te, ac tuam uitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis uitijs, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum, & disciplina degenerare non sineret. fac enim fuisse in isto C. Laelij, M. Catonis materiam, atque indolem; quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic uixerit, ut nullum umquam pudicum,*

neque

neque sobrium conuiuium uiderit? qui in epulis quotidianis, adulta aetate, per triennium, inter impudicas mulieres, & intemperantes uiros uersatus sit? nihil umquam a patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset? nihil unquam patrem agere uidit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, similis patri putaretur? Quibus in rebus non solum filio, uerum etiam reip. fecisti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae, qui non modo tibi uoluptati, sed etiam qui aliquando usui reip. esse possent. eos instituere, atque erudire ad maiorum instituta, atque ciuitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines, debuisti. esset, inerti, atque impuro, & improbo parente, nauus, & pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te resp. muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum ciuitati. nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quod tu eiusmodi euasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis, ac diuisoris disciplina educatus: quid isto festiuius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, uoluntate similis? quem ego, iudices, quamuis bonum, fortemq. facile paterer euadere: non enim me inimicitiae commouent, si quae mihi cum isto futurae sint: nam si in omnibus rebus innocens fuero, meiq. similis, quid mihi istius inimicitiae docebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. etenim iudices eiusmodi resp. debet esse, & erit, scurritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex paternis probris, ac uitijs emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, praesertim si, ut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur; quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est.

EXPLANATIO

QVOD *adscripsit, Accensus.* ‖ Timarchidem irridet, quod adscripserit, Accẽsus, quasi honoris caussa: quemadmodum, qui scribae erant, addebant, Scriba: ut, L. Papirius scriba: qui de cohorte Verris erat, & inter recuperatores dabatur, si qua res maior ageretur: ut paullo ante dictum est. cognomen ei fuit Potamoni. scriba, & familiaris Caecilij uocatur in Diuin. COMMVNE *accensorum, lictorum, uiatorum.* ‖ ut, qui est accensus, adscribat, accensus; qui lictor, lictor; qui uiator, uiator: &, quod licet scribis, idem omnibus liceat apparitoribus. CAEDE, *concide.* ‖ omnia effice, nihil omitte, ut habeas eum in tua potestate. IN FVGA ‖ cum decederet una cum Verre, patrono suo. PRAECIPIT. ‖ malim, Praecepit: cum de patrono suo Verre, qui iam decesserat, loquatur. TE POSTVLANTE ‖ apud praetorem. OMNES ‖ pro quibus postulas. INCVLCATVM *est* ‖ persuasum, quasi per uim: ut in Vatinium: Inculcasti, ut C. Pisonem nominaret. SI DII *uolent.* ‖ precantis est, non dubitantis, ut in Plauti Capt. Extexam ego hunc, si dij uolunt. Et in Poen. Collibertus meus faxo eris, si dij uolent. Simile illud in Capt. Efficiam tamen id, si dij adiuuant. INSINVET ‖ addendum, Se, qui putant, huius uerbi consuetudinem obseruasse parum uidentur. uno contentierimus exemplo ex ep. ad Nigidium: In ipsius consuetudinem insinuabo. SCRIBAS, *accensosq.* ‖ non igitur scriba Vulteius erat, sed fortasse legatus, aut quaestor. INCAVTO, ‖ qui facile deciperet, qui caueri propter astutiam non facile posset. C. LAELII, ‖ qui Sapiens dictus est. posterior autem significatur, Africani minoris familiarissimus. nam fuit alter, Africani maioris item amicissimus. M. CATONIS ‖ Censorij, qui & ipse Sapiens est appellatus. MATERIEM, ‖ praestantis naturae uim, quae, si accedat disciplina, mirabiles fructus effert. INDOLEM ‖ non modo in pueris aut adolescentulis esse dicitur, sed in uiris quoque, ut hic, & pro Coelio: Si quis hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, ac continentiae fuit. ID QVOD *turpissimum est,* ‖ uideri eum patri suo similem. FVRIS, *ac diuisoris* ‖ patris tui. act. 1. QVID *isto festiuius* ‖ isto tuo filio. Festiui dicuntur pueri, idest amabiles: ut in ep. ad Torquatum: Praesertim ab ijs pueris, quibus nihil potest esse festiuius. FACILE *paterer* ‖ non enim ab eo mihi timerem, ut a bono, fortiq. QVAM *Verri defuit.* ‖ Verri non defuit accusator: mihi similiter non deerit, si qua in re Verri similis fuero. NEQVE *deesse nocenti,* ‖ nocentes enim accusabuntur. NEQVE *obesse innocenti.* ‖ innocentes enim absoluentur. HAVD *scio an fieri possit,* ‖ fieri fortasse potest ob custodiam amicorum. quamquam uereor, ne ambigue Cicero sit locutus, & cum infamia potius, quam cum laude pueri Verris: cum dicat, sectabuntur: & subiungat, Quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est.

ORATIO

VERVM huc longius, quam uoluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea: qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium auersum a rep. esse, abreptumq. aratoribus. sequitur, ut de frumento empto uos, iudices, doceam, maximo, atque impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S.C. & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. emundi duo genera fuerunt, unum certarum decumarum, alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum, quantũ ex primis decumis fuisset; huius imperati tritici mod. DCCC *millia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS terni, imperato HS IIII. ita in frumentum imperatum HS II & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret; in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope cẽties & uicies*

erogatum

erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis, & uitae, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera resp. imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si uelim, omnem te hanc pecuniam domū tuam auertisse. etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit. sed ego habebo rationem auctoritatis meae: meminero, quo animo, quo consilio ad caussam publicam accesserim e non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari uelim me dicente, quod non ante mihimet ipsi probatum sit.

EXPLANATIO

CRIMEN *decumarum*} quid si, Decumanum? ut supra. CERTARUM} quot primae fuissent. DISTRIBUTUM.} imperatum. DUODETRICIES} si tota modiorum summa est, DCCC millia; singuli autem modij quaternis sestertijs aestimantur: subducta ratione patet, legendum, Bis & tricies, idest, scutatorum XCVI millia. FERME} quia certus decumarum numerus numquam erat. NONAGIES.} scutatorum CCLXX millia. BINIS *centesimis*} menstruis, quae sunt pro centenis XXIV in anno. EX AERARIO *inopi, atque augusto,*} scripsi olim, quod hic non grauabor iterare, tria Romae aeraria fuisse, unum, quo uectigalia, tributa, & ex assiduis bellis collecta praeda conferebatur, & ex eodem, quidquid ad sumptus bellicos, aliasue res temporum ratio postularet, depromebatur. exhaustum ante ciuile bellum Caesarianum, non hic modo Cicero significat, & infra, cum ait: Si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat, praesertim in tantis aerarij angustijs: sed etiam in Orat. de Prou. Quibus quidem uos, inquit, in his angustijs aerarij tamen subuenistis necesse est. itaque miror Lucanum existimasse, apertum non esse ante Caesaris dominationem. *inquit*, conditus imo Tunc

„ Eruitur templo, multis intactus ab annis,
„ Romani census populi, quem Punica bella,
„ Quem dederat Perses, quem uicti praeda Philippi. &c.

Nam, ut omittam Ciceronem, qui angustias huius aerarij saepe nominat: si gaza Macedonica, a Paullo in aerarium inuecta, populum Romanum diuturni tributi pensione liberauit, quod idē Cicero lib. 2. Off. tradidit: necesse uidetur, ex ea praeda tantum sumi, & in sumptus erogari solitum esse, quantum antea populus Romanus tributi nomine pendere consueuerat. alioqui non tria, sed quattuor aeraria fuissent. Alterum erat aerarium ex auro uicesimario, de manumissorum uicesima lege Manlia collecto; quod aperiri nisi extremis casibus non licebat: ideo sanctius appellabatur, auctore Cicerone lib. VII ad Att. & Caesare lib. 1. bel. ci.. Tertium erat ex praeda Gallica: ex quo, nisi Gallici belli metus urgeret, promi nihil poterat. Caesar tamen uictor omnem ex eo pecuniam, quasi remp. ipse Gallici belli metu liberasset, ad se transtulit: ut apud Appianum scriptum est.

ORATIO

IN *hac pecunia publica, iudices, haec insunt tria genera furtorum. primum, eam, cum posita esset apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis feneratus est. deinde, permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omnino: postremo, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quantum commodum fuit, nulli, quod debitum est, reddidit. ac primum, hoc ex te quaero. tu, cui publicani e Carpinatij litteris gratias egerunt, pecunia publica ex aerario erogata, ex uectigalibus populi R. ad emendum frumentum attributa, fuerit ne tibi quaestui? pensitarit ne tibi binas centesimas? credo te negaturum: turpis enim est, & periculosa confessio. mihi autem hoc perarduum est demonstrare: quibus enim testibus? publicani tractati honorifice sunt: tacebunt. litterae eorum decreto decumanorum remotae sunt. quo me igitur uertam? rem tam improbam, crimen tantae audaciae, tantaeq. impudentiae, propter inopiam testium, ac litterarum praetermittam? non faciam, iudices: utar teste: quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo, atq. ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, ut, etiam si uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur; ita uir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur, & exspectat, quidnam Vettius dicturus sit. nihil dicet ex tempore, nihil ex sua uoluntate, nihil, ut ei utrumuis licuisse uideatur. misit in Siciliam litteras ad Carpinatium, cum esset magister scripturae, & eius societatis publicanorum: quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romae in litterarum missarum apud magistrum T ullium, familiarem tuum, inueni: quibus ex litteris impudentiam fenerationis, quaeso, cognoscite.* LITTERAE. MISSAE. L. VETTII. L. SERVILII. C ANTISTITIS. MAGISTRORUM. *Traesto se tibi ait futurum Vettius, & obseruaturum quemadmodū rationes ad aerarium referas: ut, si hanc ex fenore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitis, magistrorum, primorum hominum, atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus, obtinere. an aliqua firmiora, aut grauiora quaerenda sunt? Vettius tuus familiarissimus, Vettius tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuae frater uxoris Vettius, frater tui quaestoris, impudentissimum tuum furtum, certissimumq.*

peculatum: nam quo alio nomine pecuniae publicae feneratio est appellanda?

Recita reliqua. Scribam tuum dicit, Verres, huius per scriptorem feneratiōnis fuisse. ei quoque magistri minantur in litteris. etenim casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. binas centesimas ab se ablatas, ferundum non putant: & recte non putant: quis enim hoc fecit umquam, quis denique conatus est facere, aut posse fieri cogitauit, ut, cum senatus publicanos usura saepe iuuisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usuris auderet auferre? certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est si equites R. iudicarent: minor esse nunc, iudices, uobis disceptantibus debet; & tanto minor, quanto est honestius alienis iniurijs, quam re sua, cōmoueri. Quid ad haec respondere cogitas? utrum, factum negabis, an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis conuincare? licuisse uero qui? si mehercule se tuam pecuniam, non populi R. in prouincia feneratum docerem, tamen effugere non posses: sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed ipse nihil audacius, improbiusq. fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare uidetur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse, aut impudentius, quod permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omnino: maior haec praeda fortasse est, sed illa impudentia certe non minor. Et, quoniam de illa feneratione satis dictum est, nūc de hac tota pecunia auersa, quaeso, cognoscite.

EXPLANATIO

COMMODVM *fuit*, } libuit, ut lib. I. De capite; quantum commodi fuerit, frumenti decumani detraxerit. TV, CVI } quaero uerbum, unde, Tu, regatur. P. VETTIO } reposui, L. cum & paullo post sequatur, L. Vettij: & P. praenomen fratris eius fuerit, qui Verris quaestor fuit, & lib. V. nominatur. QVI ISTI *ita amicus, & necessarius est*, } Necessarius, ob affinitatem: quia sororem eius in matrimonio Verres habebat. Sed hic est luculenta figura, pro teste contra reum: ut Vettij testimonio neutram ob caussam, aut quod amicus necessariusq. sit Verris, aut quod eiusdem inimicus, fides abrogetur. facit enim probitas Vettij, ut ei, quaecumque dicat, credenda sint omnia: facit improbitas Verris, ut, quaecumque in eum dicantur, neque ficta, neque ab inimico dicta uideantur. Eandem uenustatem habet, & in simili genere uersatur, id, quod in Quinctiana scriptū est de Roscio Comoedo: Cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eo non accedat. Et pro Caecina de Gallo iurisconsulto: Qui ita iustus, & bonus uir est, ut natura, non disciplina, consultus esse uideatur; ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non scientia solum quaedam, uerum etiam bonitas nata esse uideatur. GRAVE *uideretur*; } magni ponderis: quia non habuisset rationem amicitiae. EIVS *testimonio credi oporteret.* } propter bonitatem. MAGISTER *scripturae*, } Vettius, non Carpinatius. ET SEX } alij ex antiquo libro, Et societatis. quod probo. TVI *quaestoris*, } lib. V. nominatur. Sex autem quaestores triennio in Sicilia Verres habuit, binis in singulos annos mutatis. APPELLANDA? } deest, Suo testimonio patefacit: aut aliquid simile. SCRIBAE } societatis. AB SE } ab societate, cui operam nauabant. VSVRA *saepe iuuisset*, } cum eis utendam pecuniam sine fenore relinqueret. uel dic, Vsura minima: cum Verres binas centesimas uoluerit. PRO *usuris* } usurarum nomine. Dixit autem numero multitudinis, quia Verres unis centesimis, quae grauissima erat omnium usurarum, contentus non fuerat, sed binas exegerat.

ORATIO

SICILIAE *ciuitates multae sunt, iudices, ornatae, atque honestae: ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fideliorem, aut copijs locupletiorem, aut auctoritate grauiorem. huic iste in annos singulos cum sexaginta tritici millia modium imperauisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesae demonstrauit, in senatu Halesinorum, homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus Halesinus Aeneas: cui senatus dederat publice caussam, ut mihi, fratriq. meo gratias ageret, & simul qui nos ea, quae ad iudiciū pertinerent, doceret. demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse; cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a ciuitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittēdum, tantum de suo quaestu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio litteras: uideo, frumenti granum Halesinos, quibus LX millia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Voleatio, Timarchidi, scribae dedisse. reperio genus huiuscemodi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed uendat; pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium uidebatur, ciuitatum frumentum improbare, petitum ei frumento constituere: quod constituisset, id ciuitatibus auferre: quod a populo R. accepisset, tenere. quot uultis esse in uno furto peccatorum gradus? ut, si singulis insistere uelim, progredi ipse non possem. Improbas frumentum Siculum: quid? ipse quod mittis? peculiarem habes. aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere*

frumentum

frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet; hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum ap portari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliae uulgo om ne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? improbas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tindaritanum, Herbitense, multarum praeterea ciui tatum. quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum eiusmodi te praetore ferrent, quod num quam antea, ut neque tibi, neque populo R. posset probari, praesertim cum ex iisdem agris, eisdemq. anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubium ne est, quin ista omnis improbatio cogendae pecuniae caussa nata sit? esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo, quod probes: eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniae, quantum ad eum nume rum frumenti satis, si quem ciuitati imperas. dubium est, quid egeris? in medimna singula uideo ex litteris publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sitilia pluris frumentum uendidisse. quae ergo ista ratio, aut quae potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus, & populus R. emi uoluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde a ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum co gere, cum ex aerario acceperis? utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi R. pecunia frumentum ab Siculis emere iussit? Iam uero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam bis oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam uidebitis. Accipis HS XV pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines HS XVIII. tanti enim est frumentū Siciliense ex lege aestimatum. quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed, frumento probato, & accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissol ueris ciuitati? cum aestimatio legis eiusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit. est enim modius lege HS III aesti matus: fuit autem te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS II. sed fuerit HS III quoniam tu tantum a ciuitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solueres Siculis tantum, quantum te populus R. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset; tu non modo eos accipere, quod oportebat, noluisti, sed etiam dare, quod non debebant, coegisti. atque haec ita gesta esse, indices, cognoscite ex litteris publicis ciuitatum, & ex testimoniis publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. omnia, quae dicimus, rationibus populorum, non interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata, atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO. TIMARCHIDI. MAEVIO. *Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse uersatos, mancipes frumentum improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum ciuitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil haec ad te pertinere. mala mehercule, ac misera defensio, praetorem hoc dicere: ego frumētum neque attigi, neque adspexi; mancipibus potestatem probandi, improbandiq. permisi: mancipes a ciuitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi: mala est haec quidem, ut dixi, defensio criminis; sed tamē hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet. uetat te Volcatius, tuae, tuorumq. deliciae, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiae uestrae, premit fauces defensionis tuae: cui simul, & Volcatio pecunia a ciuitate numerata est. iam uero scriba tuus anulo aureo suo, quem ex his rebus inuenit, iste te ratione uti non sinet. quid igitur est reliquum? nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuam conuertisse.*

EXPLANATIO

NVMMOS *abstulit*, } ab Halesinis. ANNOS *singulos* } malim, Annis singulis. QVANTI *erat* } quanti aestimabatur. CAVSSAM, } curam, negotium. FRATRIQ. *meo* } patrueli, L. Tullio. GRATIAS *ageret*, } quod in Siciliam ad colligenda Verris crimina profecti essemus. DECVMARVM *nomine* } de quo frumento, quantum de imperato debebat, Romam misit: imperati pretium apud se retinuit. POSCO *rationes*: } publicas Halesinorum. LITTERAS: } id, quod scriptum erat in rationibus. Sic enim hic, Litteras, interpretor, ut paullo post, Ex litteris publicis. PROGREDI *iste non posset*. } commouere se non posset, teneretur. PECVLIAREM } tuam propriam: ut supra, Peculiare edictum. MANCIPES } publicani, qui publica suo quaestu, suoq. periculo emunt. LEX *Terentia* } lex Terentia, & Cassia, quae nominatur lib. I. EX LITTERIS *publicis ciuitatum*, } rationibus populorum, quod infra dicit. NON *interpositis, neque perturbatis*, } ut interpositae sunt, & perturbatae rationes Verris: quod fraudis iudicium erat. COLVMEN *familiae uestrae*, } Terentij in Phorm. PREMIT *fauces* } ut loqui pro te non possis. ANVLO *aureo suo*, } quo utebatur ad obsignandas tabulas: ut mutare iam Verri, & ex mancipibus defensionem arripere non liceret. de hoc anulo lib. I. in extremo. QVEM *ex his rebus inuenit* } quo tu eum in concione donasti propter huiusmodi flagitia. De hoc anulo infra pluribus uerbis.

ORATIO

O Consvetvdo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis, & audacibus, cum poena abfuit, & licentia consecuta est. iste in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur, sed nunc demum tenetur. uidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis: uidimus paucis post mensibus & exercitum, & consulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine, ac tenebris, quae totam remp. tum occupauerat. iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis hominem timide, nec leniter haec improbissima lucra ligurrientem: deuorare omnem pecuniam publicam non dubitauit. ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem ut audaciae statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. atque in eam fraudem mihi uidetur diuinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxime meruisset, solueret, sed ut illa etiam scelera eius in Carbonem, & in Dolabellam uindicarentur. etenim noua quoque alia res exstitit, iudices, in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in haec IIX millia modium, quod emptum populo R. darent, non habuisse, sed a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream, quod in multis est testimonijs expositum; potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium, atque omnes fructus agri decumani fuisse? cum enim a ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum, & compressum possidebas? itaque in eo frumento primus tibi ille quaestus fuit ipsius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime partum, non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretijs unum & idem frumentum uendidisti, semel ciuitatibus HS XV in medimnum, iterum populo R. a quo HS XVIII in medimna pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agragantinorum, & non nullorum fortasse praeterea probasti, & his populis pecuniam dissoluisti. Sint aliquae ciuitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris: quid tandem? his ciuitatibus omnis ne pecunia, quae pro frumento debita est, dissoluta est? unum mihi reperi non populum, sed aratorem: uide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea prouincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui uel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo, iudices, neminem esse dicturum. ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt uocabula. nam collybus esse qui potest, cum utantur omnes uno genere nummorum? cerarium uero quid uocas? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam allatum est? Nam illud genus tertium, deductionis, erat eiusmodi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. quis tibi hoc concessit, quae lex, quae senatus auctoritas, quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret sine de aratorum bonis, siue de populi R. uectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi: populus R. habeat, praesertim in tantis aerarij angustijs. sin autem & populus id uoluit, & aequum ita est, solui aratoribus: tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis praedabitur?

EXPLANATIO.

Tenetvr.} arguitur, & conuincitur. Qvaestori} Cn. Carbonis consulis. lib. I. Consvlem} ipsum Carbonem. In illa *caligine, ac tenebris*,} bellum ciuile Marianum significat, quod, post obitum Marij, Cinna, & Carbo, eiusdem factionis duces, persecuti sunt. Apte, Latuit in caligine, ac tenebris. Occvpaverat,} non refero ad tenebras, (nam legendum esset Occupauerant) sed ad caliginem, propter pronomen, Illa, quod ad se uerbum attrahere uidetur. Hereditariam *quaesturam*} Malleolo quaestore mortuo. Hereditariam uocat, quod eam ut hereditatem quandam accepit, in qua lucri plurimum faceret. Lib. I. C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso, duas sibi hereditates uenisse arbitratus est, unam quaestoriae procurationis, alteram tutelae. Permiscvit.} itaque furta Verris Dolabellae sunt aestimata. Pecvnia} de publico, ad emendum frumentum. Praetori:} Siciliae. Ligvrrientem:} carpendo comedentem. Pro *spectatione, & collybo*,} spectatio est, cum spectatur peritis, & probatur pecunia: collybus, cum in aliud monetae genus permutatur. Nescio *quo cerario*} quod in ceram erogatum esset, ceram autem fortasse tabularum, in quas relata pecunia esset illa. stylo enim scribebatur in ceratis tabulis. Genvs *tertium deductionis*,} pecunia scribae data pro labore, operaq. sua. Tvvs *apparitor*,} scribae igitur apparitores.

ORATIO

ET in hac caussa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? & eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quasi uero hoc scribis ullo exemplo sit, aut ullo iure concessum. quid ego uetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines, atque innocentissimos fuisse? non me fugit, iudices, uetera exempla pro fictis fabulis iam audiri, atque haberi. in his temporibus uersabor miseris, ac perditis. nuper, Hortensi, quaestor fuisti. quid tui scribae fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadem ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam soluerem, mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium, & L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. dicerem, hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi umquam a me hoc postulassent, si umquam omnino cogitassent. quamobrem enim scriba deducat, ac non potius mulio, qui aduexerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti petiuerunt? praeco, qui adesse iussit? uiator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quae pars operae, aut opportunitatis in scriba est, cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? ordo est honestus: quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est uero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae, periculaq. magistratuum committuntur. itaque ex ijs scribis, qui digni sunt illo ordine, patribusfamilias, uiris bonis, atque honestis, percunctamini, quid sibi istae quinquagesimae uelint: iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam uideri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac scenicorum corollarijs, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se uenisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine uideamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est, & indignitati: mirabimur turpes aliquot in eo esse, quo cuiuis licet precio peruenire? Tu ex pecunia publica HS tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse, hoc quemquam denique nunc tuorum aduocatorum animo aequo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni, clarissimo uiro, consulari homini, HS XVIII millibus lis aestimata sit, in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, ut HS uno nomine tredecies auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in concione donasti. quae tua donatio, singulari impudentia praedita, noua Siculis omnibus, mihi uero incredibilis uidebatur. saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime rep. gesta, scribas suos anulis aureis in concione donarunt: tu uero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi caussa, aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam uirum fortissimum, ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellenti uirtute, auctoritate, copijs, corona, & phaleris, & torque donasti; M. Cossutium, sanctissimum uirum, atque honestissimum; M. Castritiũ, summo splendore, ingenio, gratia praeditum. quid haec sibi horum trium ciuium R. dona uoluerunt? Siculos praeterea potentissimos nobilissimosq. donasti, qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicunda uenerunt. quibus ex hostium spolijs, de qua uictoria, qua ex praeda, aut manubijs haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore, paucorum aduentu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliae propugnaculum, praesidiumq. prouinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendijs, te praetore, uastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundauit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer. nisi forte id egisti, ut hominibus ne obliuisci quidem rerum tuarũ male gestarũ liceret. Anulo est aureo scriba donatus: & ad eam donationẽ cõcio est aduocata. quod erat os tuũ, cum uidebas in concione eos homines, quorũ ex bonis iste anulus aureus donabatur, qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisq. suis detraxerãt, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quae porro praefatio tuae donationis fuit? illa scilicet uetus, atque imperatoria? quandoquidem tu in proelio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidem te praetore ulla facta est. an illa? quandoquidem tu nulla umquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusq. in ijsdem flagitijs mecum & in legatione, & in praetura, & hic in Sicilia uersatus es; ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo dono. uera haec fuisset oratio: non enim iste anulus aureus, abs te datus, istum uirum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundem anulum ab alio datum, testem uirtutis duceremus; abs te donatum, comitem pecuniae iudicamus.

EXPLANATIO

CONDVCTVS,} ut operam tibi nauaret in rationibus publicis. CERTIORES *facti*} aratores. PETIVERVNT?} pecuniam. FISCVM} in quo pecunia erat. act. 1. Fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatas. NEPOTVM} qui bona temere dissipant. SCENICORVM} spectantium scenicos ludos. COROLLARIIS} muneribus. CVM *decuriam emerunt*,} decuriam scribarum. EX PRIMO *ordine explosorum*} histriones, cum eorum actio, aut pronunciatio non probatur, exsibilantur, & exploduntur. in ijs uidetur fuisse scriba Verris, ante quam decuriam emeret. Primus ordo explosorum deterrimos significat histriones. in quo festiue Cicero, cum uideatur laudare, dicens, Primus ordo, uituperat, subiungens, Explosorum. IN SECVNDVM *ordinem*

ciuitatis } equestrem. nam primus erat senatorius. VENISSE } non, quod iam uenissent, sed quod uenisse sibi uiderentur, quandoquidem decuriam emissent, unde in equestrem ordinem adscendi soleret. DICVNT. } gloriantur. TECVM *disceptatores* } qui de hoc tecum crimine, idest de binis quinquagesimis, tecum disceptabunt, negantes eas a bonis scribis postulari, ac ne cogitari quidem solitas. ISTOS } qui, nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollarijs, decurias emunt: quod fecit scriba tuus. SCRIBAS *esse moleste ferunt.* } ut indignos ordine secundo ciuitatis. IN EO *ordine* } senatorio. QVO *cuiuis licet pretio peruenire?* } licet enim cuiuis empta aliqua decuria, in scribarum ordinem peruenire. HS TREDECIES } insignis menda: quod facile probabo. Loquitur hic Cicero de tritico decumano empto, non de imperato, quod ipsum quoque emebatur, & decumanum quidem ternis HS in singulos modios, imperatum quaternis. loqui autem eum de decumano, inde conijcio, quod paullo ante dixit: Ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fiebant. uideamus igitur, binae quinquagesimae decumani frumenti, scribae nomine deductae, quo numero sint. Imperati tritici DCCC millia modium, decumani ferme ad nonagies, Cicero supra dixit. de nonagies igitur centenis millibus modium, si binae quinquagesimae, idest, quattuor centesimae deducantur: erunt omnino quinquagesimae, CCCLX millia. pretio autem in singulos modios constituto sestertijs ternis, erunt HS decies LXXX millia, idest, scutatorum XXXII millia CO. Quae si a nobis recte subducta ratio est; legendum & hic, & infra constat, HS decies LXXX millia. C. CATONI, } qui Siciliae praefuit, &, cum HS tantum XVIII millia, idest scutatos DX contra leges cepisset, de repetundis damnatus est. Nepos fuit M. Catonis Censorij, & L. Aemilij Paulli, Africani minoris sororis filius. lib. IV. QVID HAEC *sibi* } ideo eo donasti, ne testimonium contra te dicerent. VT ESSET, *unde scriba tuus* } ut equestris ordinis esse posset. census enim equestris erat, HS CD millia, idest, scutatorum XII millia. unde Horatius: Si quadringentis sex septem millia desint, Plebs eris. Eo censu qui carebat, anuli aurei gestandi ius non habebat. ita nec eques Romanus esse poterat. propterea dixit Plinius: Anuli aurei distinxere equitem a plebe. Et Verres, ante quam eo anulo scribam donaret, eum locupletauit: ut equestri censu esset. Dicit igitur Cicero: Qui ipsi anulos aureos posuerant, liberisq. suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? Et infra: Ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo dono. TVERETVR? } anuli enim aurei, & equestris ordinis, censu equestri imminuto, ius amitteret. in ep. ad Dolabellam: Res familiaris alteri eorum ualde exigua est, alteri uix equestris. Docere uidetur hic locus, qui anulo aureo donaretur, adeptum esse locum inter equites Romanos, licet a censoribus nondum lectus esset. QVONIAM *te locupletaui.* } ut anulo aureo uti possis. ISTVM *uirum*, } scribam tuum non ostendit esse uirum, cuius tibi in proelio, in bello, in re militari cognita uirtus, perspectaq. sit, sed hominem locupletem esse declarat, & equestri esse censu, ut anulum ipse ferre possis. VIRTVTIS } in bello perspectae. COMITEM *pecuniae* } cum enim iam eum locupletasses, anulum postea donasti, ut eques Romanus, equestri censu iam a te instructus, esse posset.

ORATIO

DICTVM, *iudices, est de decumano frumento: dictum de empto: extremum & reliquum est de aestimato. quod tum magnitudine pecuniae, tum iniuriae genere quemuis debet commouere; & uero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. nam cum ex S. C. & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret; idq. frumentum senatus ita aestimasset, ternis HS tritici modium, binis ordei: iste, numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis aestimauit. non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditere, multos saepe uiros bonos, & fortes, & innocentes cum aratoribus, & cum ciuitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse, scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat: nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS binis modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod & testimonijs omnibus, & tabulis aratorum planum factum antea est; tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. hoc crimen est: ut intelligas non ex aestimatione, neque ex ternis denarijs pendere crimen, sed ex coniunctione annonae, atque aestimationis. etenim haec aestimatio nata est, iudices, initio non ex praetorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur. cum aut frumentum uendidisset, aut seruare uellet, aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet; petiuit ut beneficij loco, & gratiae, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. ex huiuscemodi principio, atq. ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum, consuetudo aestimationis introducta est. secuti sunt auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solum uiam quaestus inuenerunt, uerum etiam exitum, ac rationem defensionis instituerunt. semper ad ultima, ac difficillima loca apportandum frumentum imperare; ut, uecturae difficultate, ad quam uellent aestimationem peruenirent. in hoc genere facilior est existimatio, quam reprehensio: ideo quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus: quod uidetur concedendum magistratibus nostris esse, ut ijs, quo loco uelint, frumentum accipere liceat. itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt; & ita multi, ut ij, quos innocentissimos meminimus, aut audiuimus, non fecerint.*

EXPLA-

EXPLANATIO

DECVMANO *frumento* } ordinario, non empto. erát enim & decumanum extraordinarium emptũ. EMPTO : } cuius duo genera, decumanum, & imperatum. supra. ET VERO *eo magis*, } ita correxi, exemplis adductus Latini sermonis: cum antea legeretur, Te uero. in ep. ad Plancum: Qua quidem uoluntate esse erga Atticum, saepe praesens & illi ostendisti, & uero etiam mihi. Ad Q. Fr., Tibi & fuit hoc semper facillimum, & uero debuit. Ad Att. lib. XVI. Qua quidẽ uoluntate te esse erga Atticum, saepe praesens & illi ostendisti, & uero etiam mihi. Pro Mur. Qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur. NVMERO *ad summam tritici adiecto*, } imperato frumenti maiore numero, quam liceret. in quo primum Verris lucrum fuit: alterum in aestimatione, a ternis HS ad ternos denarios perducta. NON EX *aestimatione*, } potest enim Verres excusare aestimationem illã difficultate temporis, quod triticum ternis denarijs ualeret. EX COAVCTIONE *annonae, atque aestimationis*. } hoc reprehendo, quod & numerum ad summam tritici adieceris, & aestimationem auxeris; ut pro ternis HS ternos denarios a ciuitatibus exigeres. Coauctionem annonae uocauit id, quod ad ordinariam tritici summam a Verre addebatur. ACCOMMODATIONE } eodẽ uerbo usus est lib. I. de Inuent. Elocutio est idoneorum uerborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Et in ep. ad Memmium: Peto a te, ut ei de habitatione accommodes. ET ITA *multi*, } malim pro sententia, Sed ita multi.

ORATIO

QVAERO nunc a te, Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum ijs, credo, qui benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. ita credo, petiuisse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modium uendere non possent, pro singulis modijs ternos denarios dare liceret. an, quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies? uecturae difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse. cuius uecturae? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? uideo, quid inter annonam interesse soleat: uideo, quot dierum uia sit: uideo Philomeliensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. in Sicilia uero quid eiusmodi? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur, uel Phintiam, uel Halesam, uel Catinam, loca inter se maxime diuersa: eodem die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne uectura quidem opus est. nam totus quaestus hic, iudices, aestimationis ex annonae natus est uarietate: hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo ualet ista ratio aestimationis in Asia, ualet in Hispania, ualet in ijs prouincijs, in quibus unum pretium frumento esse non solet: in Sicilia uero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: &, quo quisque uehere iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi uendidisset. Quamobrem, si quid, Hortensi, docere uis, aliquid ab isto simile aestimatione, atque a ceteris, esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliae, praetore Verre, ternis denarijs tritici modium fuisse. uide, quam tibi defensionem patefecerim, quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate reip. quam seiunctam a uoluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate; denique cum in ijs locis, in quibus es, uerseris, rem geris, prouinciam administras, paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciae reconditum, ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possum? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam uindicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo, & largior. si ullo in loco eius prouinciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimauit: hoc crimen in istum reum ualere oportere non arbitror. uerum enimuero, cum esset HS binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciae, duodenos sestertios exegisti. si mihi tecum neque de annona, neque de aestimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid exspectas? quid defendes? utrum tibi pecuniae conciliatae uidentur aduersum leges, aduersum remp. cum maxima sociorum iniuria; an uero id recte, ordine, e rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex aerario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres; quid facere debuisti? si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecunijs repetundis primus tulit: cum emisses, quanti esset; quod superaret pecuniae, retulisses. si, ut ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus aestimasset, quam quanti esset annona; ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione soluisses. sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quaestus, sed is honestus, atque concessus: frumentum, quoniam uilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum; quod tibi senatus cellae nomine concesserat. hoc uero quid est? quam habet rationem, non quaero aequitatis, sed ipsius improbitatis, atque impudentiae? neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem afferre soleãt. hoc quid est? uenit praetor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. optime. modium denario: benigne, ac liberaliter: nam ego tribus HS non possum uendere. mihi frumento non opus est: nummos uolo. nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum:

rum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. uideo esse binis HS: quid ergo a me tibi nummorũ dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? quid poscit, attendite: & uos quaeso simul, indices, aequitatem praetoris attendite. Quaternos HS, quos mihi senatus decreuit, & ex aerario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato. qua ratione? quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem, atque praedam. dic, inquit ille, planius. senatus te uoluit mihi nummos dare, me tibi frumẽtum metiri: tu eos nummos, quos mihi senatus dari uoluit, ipse habebis? a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers? & huic praedae, ac direptionis cellae nomen imponis? Haec deerat iniuria, & haec calamitas aratoribus te praetore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur? nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum uendere cogeretur? quo enim se uerteret, non habebat. ex quo fructũ nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum uoluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis, emptoq. frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam, id quod didicistis, ablatum. cogantur etiã nummi ab aratore. quo modo? quo iure? quo exemplo? nã cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; uidebatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri, segetesq. extulissent. quibus iniurijs grauissimis tamen illud erat miserum solatium, quod id perdere uidebatur, quod alio praetore, eodem ex agro reparare posset. nũmos uero ut daret arator, quos non aratro, ac manu quaerit; boues, & aratrum ipsum, & omne instrumẽtum uendat, necesse est. non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis: habet idem in urbanis praedijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur; non hominis, si quae sunt praeterea, facultates, sed arationis ipsius uis, ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. quamquã illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perditi: tamen hoc nobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in remp. fungi, ac sustinere uelitis. imponitis decumas; patiuntur: alteras; temporibus uestris seruiendum putant. dent emptum praeterea: dabunt, si uoletis. haec quam sint grauia, & quid, his rebus detractis, possit ad dominos puri, ac reliqui peruenire, credo uos ex uestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias: addite Apronij, Veneriorumq. seruorum in agro decumano regna, ac rapinas: quamquam haec omitto: de cella loquor. placet ne uobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc scitote aratoribus, hoc praetore, optandum, ac petendum fuisse. Sositenus est Entellinus, homo cum primis ciuitatis prudens, & domi nobilis? cuius uerba audistis; qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone, & Menisco, primarijs uiris, missus est. is cũ in senatu Entellino multa mecum de istius iniurijs ageret, hoc dixit, si hoc de cella, atque hac aestimatione concederetur, uelle Siculos senatui polliceri frumentũ in cellam gratis, ne posthac tãtas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere uos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad aequitatis cõditionem, sed ad minima malorum eligenda. nam qui mille modium Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset; idem nunc pro eodem numero frumenti HS IIX millia dare coactus est. hoc arator assequi per triennium, certo fructu suo non potuit: uendiderit instrumentum, necesse est. quod si hoc munus, & uectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre, ac pati potest: populo R. ferat potius, quam nostris magistratibus. magna est pecunia, magnum praeclarumq. uectigal; si modo id salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis. nihil detraho magistratibus: tantumdem detur in cellam, quantum semper datum est. quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi R. potius hoc sit uectigal, quam praeda praetoris. deinde cur in uno genere solo frumenti ista aestimatio constituitur? si est aequa, & ferenda; populo R. Sicilia decumas det, pro singulis tritici modijs ternos denarios; sibi habeat frumentum. data tibi pecunia est, Verres; una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idẽ in eo frumento, quod ad populum R. pertinet: exige eadem aestimatione pecuniam a ciuitatibus, & refer quã accepisti: tum refertius erit aerarium populi R. quam umquam fuit. at enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret, hanc rem in meo frumento tulit. proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo, quam in populi R. commodo: aut ea res, quam ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differant. uerum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt. ut omnia remittantur; ut omnibus iniurijs, & calamitatibus, quas, te praetore, tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atq. istã aestimationem negant ullo modo ferre posse. Multa Sophocles Agragantinus apud Cn. Pompeium consulẽ nuper, homo disertissimus, & omni doctrina, & uirtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miserijs grauiter, ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc ijs, qui aderant, (nam magno conuentu acta res est) indignissimum uidebatur: qua in re senatus optime, ac benignissime cum aratoribus egisse, large, liberaliterq. aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis euerti aratores, & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumq. sit.

EXPLANATIO

PHILOMELO] Graeci, φιλομήλιον: Latini, Philomelum: & ita in Ciceronis epistolis ubique legitur. VIDEO *quid inter annonam interesse soleat*:] uideo frumenti pretium non idem esse omnibus in locis. potest enim pluris esse Ephesi, quam Philomeli. IN PHRYGIA] cuius regionis opidum est Philomelum.

Philomelum. AVT AD *emendum frumentum* } hoc quoque refertur ad, Expedire. ID QVOD *summi iuris est*, } nihil potes difficilius imperare, quam ut mediterranei populi frumentum ad aquam portent. NE VECTVRA *quidem opus est*. } quo enim quisque uehere iussus erit, ibi tantidem frumenti emet, quod magistratui det, quanti domi suae uendidisset. uerum totus hic quaestus ex eo nascitur, quia uaria est annona, idest, quia frumento non ubique pretium unum est. magistratus autem imperat, ut ibi frumentum accipiat, ubi est carissimum. inde nascitur aestimatio, & pro frumento pecunia exigitur: ita uectura non est opus. VALET *ista ratio aestimationis* } potest quisque uti hac aestimatione: si potest ibi quisque frumentum accipere, ubi carissimum est. INIQVAM *in socios* } propter id, quod subiungitur: Tu, cum tibi ego. QVANTI *iste aestimauit*: } sed cum nullo in loco ternis denarijs fuerit, ualet in te crimen. SI MIHI *tecum* } tollitur controuersia, cum id probatur, quod obijcitur: ego nihil obijcio, quod non probem. ergo mihi non potest esse controuersia neque de annona, idest de numero summae tritici a te adiecto, neque de aestimatione, idest, de ternis denarijs. QVID *sedes*? } cur non, ut perspicue conuictus, discedis? L. PISO } cum Siciliae praeesset. SOLVISSES. } pro, soluere debebas. supra sic locutus. CONCESSARAT. } donauerat in cellam tuam. BENIGNE, *ac liberaliter*: } aliquid enim lucrabor. Aratoris uerba. MIHI *frumento non opus est*. } Praetoris uerba, ut ad pecuniam qua uelit aestimatione perueniat. NON *speraueram*, } affirmationem locus postulat, itaque pro, Non, repono, Nam. quod est, certe: ut lib. I. Nam mehercule, inquit, sic agamus. Et lib. II. Nam hercule, inquit Minucius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem, rogauit. IN CISTAM } meam priuatam, ex fisco publico. OCTONOS HS } qui ad singulos denarios, in singulos modios a senatu datos, adiecti, terni denarij erunt. DARE *noluit*, } elegantius, Te, subauditur; quam, Dari, legitur. QVANTVM *reliqui scriba fecerat*, } cum sub binis quinquagesimis. VLTRO } nullo nomine, nulla caussa, pro Verris ipsius libidine. CVM *fructus* } rectius, quam, ut in quibusdam libris, Qui fructus. ILLI *quoque homines* } illi quoque aratores, qui uel in nummis, uel in urbanis praedijs habebant. DECVMAS, } eas, quae non emebantur. ALTERAS; } eas, quae emebantur, HS ternis in modios singulos. DENT *emptum praeterea*: } imperatum, ciuitatibus aequaliter distributum, supra. DE CELLA *loquor*. } de frumento, quod utendum praetori dabatur. Infra: Data tibi pecunia est Verres, una, qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres a ciuitatibus, quod Romam mitteres. NON AD *aequitatis condicionem*, } non quia sit aequa condicio, sed quia sit hoc tolerabilius, frumentum in cellam gratis dare, quam illud, praetori in cellam uendere, cum aestimatione a Verre instituta. Placeret magis, Non ad aequitatem condicionis. SVAE *partis* } de suo, pro sua parte, pro eo, quod ad ipsum attineret. HS IIX *millia* } aestimato modio HS octonis. ASSEQVI } ut pro singulis modijs HS octonos magistratui det. CERTO *fructu suo non potuit*; } eo fructu, quem capere solitus est. mihi tamen, Certe fructu suo non potuit, magis arridet. quam opinionem adiuuat, quod subiungitur: Vendiderit instrumentum, necesse esse. HOC MVNVS, } ut aratores pro frumento in cellam imperato HS octonos magistratibus dent. Munus hic accipitur pro eo, quod aratores pendunt, ut paullo ante: Hoc uobis est statuendum, quid aratorem ipsum, arationis nomine, muneris in remp. fungi, ac sustinere uelitis. NIHIL *detraho*. } de hoc uectigali. IN VNO *genere solo frumenti* } eius frumenti, quod in cellam imperatur. POPVLO *Romano Sicilia decumas det*, } implicata sententia. non enim haec uerba cum sequentibus apte coniunguntur. quanto planius hoc modo: Populo Romano Sicilia decumas dat: det pro singulis tritici modijs ternos denarios, sibi habeat frumentum. TIBI *datam pecuniam*, } a senatu, HS quaternos in singulos modios. PECVNIAM *permagnam tuo nomine aufers*. } aufers ab aratoribus HS octonos in singulos modios. *Tuo nomine*: quia nomine frumenti acceperas iam a senatu pecuniam: quam uero ab aratoribus aufers, tuo, non frumenti, nomine aufers. REFER, *quam accepisti*; } refer ad aerarium, quam tuo nomine accepisti. EA RES, *quam ego dico*, } de frumento, quod ad populum Romanum pertinet, similiter aestimando. GENERE *iniuriae, non magnitudine pecuniae differant*. } si differrent genere iniuriae, & aestimatio ista in tuo commodo aequa esset, in populi Romani commodo non item: recte diceres, quod in tuo frumento Sicilia tulit, id in publico laturam non esse. Sed iniuriae genere non differunt: iniqua tui frumenti aestimatio fuit, iniqua eadem esset publici frumenti. differunt autem pecuniae magnitudine: quia tanto plus penderet Sicilia pro publico frumento, si ternis denarijs aestimaretur, quam pro tuo, quanto maior est eius frumenti numerus, quod ad populum Romanum pertinet, quam eius, quod in cellam imperatur. ISTAM *ipsam cellam* } istam aestimationem eius frumenti, quod in cellam dare solent.

ORATIO

QVID ad haec Hortensius? falsum esse crimen? hoc numquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrum criminis defensio, an comitatus exsilio quaeritur? tu in hac rep. atque in hac hominum libidine, & , ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo, quod licuit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? fecerunt aliqui alia quam multa: cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum alium hominem dici, neque conuenire possint;

quaedam tibi cum multis communia. ergo, ut omittam tuos pecalatus, ut ob ius dicundum pecunias acceptas, ut eiusmodi cetera, quae forsitan alij quoque etiam fecerint: illud, in quo te grauissime accusaui: quod ob indicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo: potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam, te absoluto, alij, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lugent omnes prouinciae: queruntur omnes liberi populi: regna denique iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniurijs expostulant: locus intra Oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per haec tempora nostrorum hominum libido, iniquitasq. peruaserit: sustinere iam populus R. omnium nationum non uim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, quaerimonias non potest, in eiusmodi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitijs tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt; reip. salus deerit, si improborum exemplis improbi iudicio, ac periculo liberabantur. Placent uobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per haec tempora tractatos uidetis? cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atque disceditis? uultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. tametsi quae ista sunt exempla multorum? nam cum in caussa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore coeptum est, factitatum esse aliquid; exspectant ij, qui audiant, exempla ex uetere memoria, & monumentis, ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. haec plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Laelios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an, cum eos non poteris, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaeuolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cellae nomine imperauerunt. magna est hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. quo me igitur, aut ad quae exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tum uersati sunt in rep. cum et optimi mores erant, & hominum existimatio grauis habebatur, & iudicia seuera fiebant, ad haec hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus R. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quaeris? non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quae probat populus R. exempla, non ea quae condemnat, sequamur. non circumspiciam, non quaeram foris, cum habeam iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum, & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. exempla quaerimus, & ea non antiqua. modo uterque horum exercitũ habuit. quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Ita ne uero? Q. Catulus frumẽto est usus, pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquẽnium exercitui cum praeesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset, non statuit sibi quidquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere uidisset: C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. quae est ista cõdicio Siciliae? cur, quae optimo iure propter uetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic praecipua lex iniuriae definitur; sed in ista ipsa Sicilia non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliae prouinciae, cum esses proconsul, praefuisti: num quae in tuo imperio pecuniae cellae nomine coactae sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta, atque consilia, summa laude digna, quibus illam tu prouinciam afflictam, & perditam erexisti, atque recreasti. nã hoc de cella ante ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antonij aestimationem frumenti, exactionemq. pecuniae reuocaturus es? ita, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi significasse, & innuisse uisus est. ex omnibus ne igitur populi R. praetoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius unum improbissimum factum, quod imitarere? & hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima uoluisse Antonium imitari, quam, si posset, defendere, nihil in uita se M. Antonio simile fecisse? homines in iudicijs ad crimen defendendum, non quid fecerit quispiã, proferre solent, sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem prouinciarum & faceret, & cogitaret, in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tum mihi, quasi eius omnia facta, atque consilia senatus populusq. R. iudices comprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia praeditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodẽ consilio fecerit. nam genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehensum: sed eius aequitas aratorũ commodo, & uoluntate perpenditur. non potest reprehendi illa aestimatio, quae aratori non modo incommoda non est, sed etiam gratia est. Sacerdos ut in prouinciam uenit, frumentum in cellam imperauit. cum esset ante nouum tritici mod. HS xv, petiuerunt ab eo ciuitates ut aestimaret. remissior aliquanto eius fuit aestimatio, quam annona: nam aestimauit denarijs III. Vides eandem aestimationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis caussam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriae? Eodem tempore Antonius III denarijs aestimauit post messem, summa in uilitate, cum aratores frumentum dare gratis mallebant; & aiebat, se tantidem aestimasse, quanti Sacerdotem: neque mentiebatur: sed eadem ista aestimatione alter subleuarat aratores, alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, & annona, non ex numero, neque ex summa consideranda: numquam tam grati hi sesquimodij, Q. Hortensi, fuissent; quos tu cũ

ad

ad mensurae tam exiguam rationem populo R. in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti: caritas enim annonae faciebat, ut istuc, quòd re paruum uidebatur, tempore magnum uideretur. idem istuc si in uilitate populo R. largiri uoluisses, deisum tuum beneficium esset, atque contemptum. noli igitur dicere, istũ idem fecisse, quod Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque simili fecit anno. dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum; quod Antonius uno aduentu, & uix menstruis cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peduceao, fortissimo, atque innocentissimo uiro, quid dicitis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium, diligentissimamq. praeturam illius hominis existimauit? biennio prouinciam obtinuit, tum alter annus in uilitate, alter in summa caritate fuerit: num aut in uilitate nummum arator quisquam dedit, aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? at uberiora cibaria facta sunt caritate. credo: neque id est nouum, neque reprehendendum. modo C. Sentium uidimus, hominem ueteri illa, ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. quamobrem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege uenerunt: iniuriā queror: improbitatem arguo: auaritiam in crimen, & in iudicium uoco. quod si suspiciones inijcere uoleris, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem uestram pertimescam, sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. etenim hoc dico, & magna uoce dico: ubicumque hoc factum est, improbe factum est; quicumque hoc fecit, supplicio dignus est.

EXPLANATIO

AN COMITATVS *exsilio quaeritur?*} haec enim defensio non assequitur, ut Verres absoluatur, sed ne solus condemnetur; & ut exsilij sui comites habeat. IN HAC *hominum libidine,*} quam poena minui, non augeri impunitate, oportet. FECERVNT *aliqui alia quam multa*} quae facere non licebat. quorum exemplis in tuorum criminum defensione non uteris. IN TE *singularia,*} quorum simile nemo quidquam fecit. VT EGO *assentiar orationi,*} ut fatear id uerum esse, quod dicis, fecisse alios. LIBERI *populi:*} qui sui iuris sunt, nullam nobis uectigal pendunt. QVOD *restat,*} in postu rum. AFRICANOS} minorem significat, non utrumque: cum sequatur, Catones: &, Laelios; quod de posteriore Laelio, minoris Africani amicissimo, qui & ipse, tamquam Cato, sapientis cognomine est honestatus, dictum uolo. hos enim tres alibi quoque Cicero simul nominat, ut pro Murena, pro Archia. HOS *recentes,*} subaudi, commemorabis. Q. SCAEVOLAM} P. F. Pontificem max. quem iussu Marij iunioris praetor urbanus Damasippus occidit. fuit alter Q. Scaeuola Q. F. augur, aetate maior: qui non potest inter hos recentes significari. M. SCAVRVM,} principem senatus, patrem eius, quem Cicero defendit. Q. METELLVM.} Numidicum. hic enim, cum multi Q. Metelli fuerint, uirtute, & rerum gestarum gloria omnibus antecelluit: & idem nominatur. HOMINVM *existimatio grauis habebatur,*} cupiebat unusquisque, bene de se homines existimare. ALIQVID *exempli*} teneri exempli. P. SERVILIVM} Isauricum. Q. CATVLVM} filium proxime nominati. AVVM *Q. Metellum*} auum maternum Metellum Numidicum. est enim in oratione post red. in sen. Luculli Seruilij, Scipiones, Metellarum liberi. CVM *esses proconsul,*} qui tamen consul non fuerat. sed proconsules quoque uocari solitos, qui post praeturam in prouincias iuissent, alibi copiose ostendimus. DE CELLA} quod tu fecisti, ut nullas cellae nomine pecunias cogeres, idem ante fecerat Lepidus. M. ANTONII} quem uniuersae orae maritimae infinito cum imperio praefuisse, supra diximus. VTRVM *mihi difficile est dicere,*} modus loquendi, pro facile est & mihi dicere, & his existimare. QVAM SE *possit defendere,*} lego, Quam, si possit, defendere, hoc sensu. Tuetur suum factum Verres imitatione Antonij. at hoc illi perniciosius est, quam dicere, se nulla umquam in re illi similem fuisse; si modo hoc defendere, & probare possit: quod non potest: multis enim in rebus eius improbitatem imitatus est. QVID *probarint,*} ut ab ijs recte factum. MORS *oppressit.*} indicto Cretensibus bello: de quo supra. Et, Oppressit, ante quam, quod cogitabat, efficeret. IVDICES} nominandi casu, non uocandi. iudices enim appellat senatum, populumq. Romanum: ut si dixisset: Quasi eius omnia facta, atque consilia senatus, populusq. Romanus iudicio suo comprobarint. ARATORVM *commodo,*} supra: Haec aestimatio nata est initio non ex praetorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. ANTE *nouum*} antequam nouum frumentum perciperetur. REMISSIOR} ternos enim HS de singulis modios detraxit. nam terni denarij sunt duodeni HS. QVAM *annona:*} quam frumenti pretium in summa caritate. QVOS TV} quaestor. Inter quaestorum prouincias rei frumentariae cura erat. ET ISTIVS *innocentiam*} cum ironia: ut etiam, cum subiungit, Auctoritate: quae nulla erat: nam turpissime uixerat Antonius. SEX. *Peducaeo,*} cui quaestor ipse fuit. VBERIORA *cibaria*} quia uel frumenti pretium, uel ipsum frumentum Peducaeus a Siculis accepit: quo uendito, pecuniae plus, quam in uilitate, colligit. quod C. Sentius quoque fecit.

ORATIO

NAm, per deos immortales, uidete, iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus, ista ratione, cellae nomine coegerunt; (omnino ego neminem uideo, praeter istum: sed do hoc uobis, & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium uidetis: quid facere potestis? utrū cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum caussa rogata sit, sociorum querimonias non audire? uerum hoc quoque uobis remitto: negligite praeterita, si uultis: sed, ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete; ne auaritiae, quae ante hac occultis itineribus, atque angustis uti solebat, auctoritate uestra uiam patefaciatis illustrem, atque latam. nam, si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod licere iudicatum est, praetermittunt. Deinde, iudices, uidete, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. si, ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos, denos denique, aut uicenos coget alius: quae erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus? & in quo primum aestimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim a uobis summa, sed genus aestimationis est comprobatum. neque hoc potestis iudicare, ternis denarijs aestimare licere. ubi enim semel ab annonae ratione, & ab aratorum uoluntate res ad praetoris libidinem translata est, non est iam in lege, atque in officio, sed in uoluntate hominum, atque auaritia positus modus aestimandi, quapropter si uos semel in iudicando finem aequitatis, & legis transieritis, scitote uos nullum ceteris in uestimando finem improbitati, & auaritiae reliquisse. uidete igitur, quam multa simul a uobis postulentur. absoluite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse: non satis est: sunt alij quoque complures, qui idem fecerint. absoluite etiam illos, si qui sunt; ut uno iudicio quamplurimos improbos liberetis: ne id quidem satis est. facite, ut ceteris post hac idem liceat: licebit: ne hoc parum est. permittite, ut liceat: quanti quisque uelit, tanti aestimet: aestimabit. uidetis iam profecto, iudices, hac aestimatione a uobis comprobata, neque modum posthac auaritiae cuiusquam, neque poenam improbitatis futuram. Quas ob res, quid agis, Hortensi? consul es designatus: prouinciam sortitus es, de aestimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteare, & quasi, quod isti licitum esse dices, uehementer cupias tibi licere. atqui, si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecunijs repetundis condemnari possit. quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur. At enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut uos id suspicari, & cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros uiros existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id uolumus populum R. id prouincias, id socios, nationesq. exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? quod si ita est; quid possumus contra illum praetorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui remp. stare negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? quod si ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere ab socijs maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque ullo modo senatorijs iudicijs reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicaret numquam esse commissum: quis obstet? quis erit tam cupidus uestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare. Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque usitata, defendere: minore periculo uestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. negaret hic aestimatione se usum: uos id credidisse homini, non factum comprobasse uideremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellae nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quaestores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licebit dicere: propterea quod ipsius litterae recitantur, ad ciuitates de ternis denarijs missae. Quae est igitur defensio? feci, quod arguis: coegi pecunias maximas cellae nomine: sed hoc mihi licuit: uobis, si prospicitis, licebit. periculosum prouincijs, genus iniuriae confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum R. existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. Atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. summam faciam uobis ex publicis litteris, & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum, quam quantum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si & aestimauit tanti, ut homines ferre non possent, & tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperauit? Quapropter, cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo R. Siciliam, fructuosissimam, atque opportunissimam prouinciam, nisi eam uos istius damnatione recuperatis. quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum, ac nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto praetore, per summam iniuriam, ignominiamq. peruenerit? quibus, cum decumas dare deberent, uix ipsis decumae relictae sunt: cum pecu-

 nia

nis deberetur, soluta non est: cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare uoluisset, etiam instrumenta agrorum uendere coacti sunt. dixi iam antea, iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam, quam fructu, atque emolumento, teneri. etenim ad incertum casum, & euentum certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur. annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur uilitas in uendendis: ut aut male uendendum intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, si recte licet uendere. totae autem res rusticae eiusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed, res incertissima, uenti, tempestatesq. moderentur. hinc cum unae decumae lege, & condicione trahantur; alterae nouis institutis, propter annonae rationem, imperentur; ematur praeterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus, & legatis imperetur: quid, aut quantum praeterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac dominus in potestate, suorum fructuum, aut in ipsis fructibus solutum? quod si haec feruntur omnia; si nobis potius, ac populo R. quam sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiam ne haec noua debent edicta, & imperia praetorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasq. perferre? etiam ne frumentum pro empto gratis dare? etiam ne, in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiam ne haec tota detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs, contumelijsq. perferre? itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertas, atque a dominis relictas esse cognoscitis: neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi ut antiquissimi socij, fidelissimique, Siculi, coloni populi R. atque aratores, uestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros, atque in sedes suas reuertantur.

EXPLANATIO

NON *enim a nobis summa,*} si Verrem absoluitis hoc aestimationis crimine: non putabunt homines, iudicasse uos, licere ternis denarijs aestimare frumentum illud, quod in cellam imperetur, pluris autem non licere, sed ipsam aestimandi licentiam a uobis esse comprobatam arbitrabuntur: ut magistratui posthac frumentum illud, Verris exemplo, pro libidine liceat aestimare. EST *comprobatum*:} Est, pro Erit. utitur enim praesenti tempore, quo magis rem subijciat oculis iudicum, & a praesenti eos auertat infamia. NEQVE *hoc potestis iudicare,*} neque potestis iniuriae modum statuere, & aestimationem ternis denarijs definire. AB ANNONAE *ratione,*} ab eo, quanti frumentum erit: a communi pretio. AB ARATORVM *uoluntate*} qui, quod licet, id fieri uolunt, & frumentum, quanti licet, aestimari. PROVINCIAM *sortitus es*:} Cretam; qua tamen collegae concessa Q. Metello, inde Cretici cognomen adepto, in urbe mansit. CONDEMNARI *possit*.} habebit enim, quo suum factum defendat: pecuniam a se coactam dicet aestimatione frumenti: quod licere iam sit iudicatum in caussa Verris. TAMEN *ita dicit,*} palam quidem in defendendo non dicit, sed ita dicit, ut uos id suspicari, & cogitare possitis. HOC} absolui Verrem hoc aestimationis crimine. AD COMMODVM *senatorium*} ut senatoribus idem liceat in prouincijs, quod Verri licuit. EORVM, *qui iudicent,*} iudicabant adhuc senatores. nam legem de iudicijs inter tres ordines cõmunicandis promulgauerat Cotta praetor, nondum pertulerat. de quo paullo post. Ad utilitatem autem iudicum id pertinere uidebatur, quia, cum essent senatores, & euenire facile posset, ut in prouincias irent, non mediocre lucrum ex eadem aestimandi licentia sperare possent. AVT *cum legatione*} nam legatis quoque frumentum in cellam imperabatur. infra. ILLVM *praetorem*} L. Aurelium Cottam. TEMPLVM *tenet,*} templum Rostra uocabantur, in quibus legem magistratus ferebat. quotidie autẽ praetor Cotta erat in Rostris, ut legem de iudicijs ferre posset. in Vatinium: Iudicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris. QVI *temp. sistere negat posse,*} Stare, malim, quam Sistere, ex consuetudine Latini sermonis. REFERANTVR?} non ut soli iudicent, sed ut cum senatoribus. id enim Aurelia lege sancitum est. MINORE *periculo uestro,*} absoluere enim sine summo periculo uestro non potestis eum reum, qui manifesto in periculo tenetur, qui, quod commisit, negare non potest. MINORE *periculo prouinciarum.*} quia, si Verrem absoluitis, cui suum delictũ nulla ne falsa quidem ratione licet defendere: peccabunt ceteri multo impudentius maximo prouinciarũ damno. Vocem, Periculo, ut otiosam, tollendam crederem. VOBIS,} iudices. SI PROSPICITIS,} si me absoluitis. Haec enim dicuntur ex persona Verris. EOS *homines*} senatores. QVI IPSI *legibus teneantur,*}quibus non aeque tenentur ciues reliqui. solus enim ordo senatorius lege de repetundis, qua reus erat Verres, tenebatur. QVANTVM *commodum fuit,*} quantum libuit. quo modo saepe iam interpretati sumus. TOLLATIS} Verre punito. ANNONA} id, quod ex aratione percipitur. MALE *uendendum*} paruo pretio. SI PROCESSIT:} si messis copiosa fuit. MALE *perceptos fructus,*} parum frumenti perceptum esse. SI RECTE *licet uendere*.} Recte, pro care. contrarium contrario retulit, quia dixerat, Male uendendum. Et, Recte, ex persona aratoris, qui caritate potius in calamitate fructuum, quam uilitate gaudet in copia. NOVIS *institutis,*} non Hieronica lege. PROPTER *annonae rationem,*} quia necessariae populo Romano sint, quia sic annona postulet, quia primae non sufficiant. IMPERENTVR:} pro quibus tamen pecunia soluitur, HS terni in modios singulos: ut supra demonstratum est. EMATVR *praeterea frumentum*} octingenta millia modium, HS quaternis in singulos. LEGATIS} propterea dixit supra: Qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros ali

quando arbitrentur. AVT *in ipsis fructibus solutum?*} quod dari non oporteat aut in primis decumis, aut in secundis, aut in frumento ciuitatibus aequaliter imperato, aut in eo, quod aratores in cellam magistratibus, & legatis dare coguntur. DESERVIVNT:} Siculi, ita seruiunt, ut nihil omittant. haec enim uis est in uerbo, Deseruire. NOVA} a Verre primum inducta: quae alij praetores, absoluto Verre, imitabuntur. APRONII *dominationem*,} quae numquam deerit, sceleribus impunitate proposita. NON *pertulerunt*.} arationes enim deseruerunt, sedes patrias reliquerunt, haec ne perferrent, quae pati non poterant.

IN·LIBRVM·IV· ACTIONIS·II
CICERONIS · IN · VERREM
QVI · DE · SIGNIS · INSCRIBITVR
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ORATIO · IX

Enio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat; studium; ut amici eius, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem uobis proponam: uos eam suo nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices: deinde fortasse non magnopere quaeretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam uetere prouincia, tot opidis, tot familijs, tam copiosis, ullum argenteum uas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego ullam gemmam, aut margaritã fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quaesierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. magnum uideor dicere: attendite, etiam quemadmodum dicam. non enim uerbi, neque criminis caussa augendi complector omnia. cum dico nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse; latine me scitote, non accusatorie, loqui. etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in opidis quidem, nihil in locis communibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum, nihil apud ciuem R. denique nihil istum, quod oculos, animumq. accenderit, neque priuati, neque publici, neque profani, neque sacri tota in Sicilia reliquisse. unde igitur potius incipiam, quam ab ea ciuitate, quae tibi una in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur; cum apud tuos Mamertinos inueniere improbissima ratione esse praedatus.

EXPLANATIO

Tvdivm; } honestum uocabulum flagitiosae rei. Morbvm, } animi: quae πάθη uocant Graeci. lib. 1. Ille quoque, sodalis istius, erat in hoc morbo, & cupiditate. Insaniam; } non modo morbum, sed morbum etiam eiusmodi, qui similitudinem habeat insaniae. Qui enim alicuius rei maiore, quam deceat, cupiditate flagraret, insanire dicebatur: ut infra: Similis istius cupiditas, hoc etiam acrior, atque insanior. Et post: Nonne uobis id egisse uidetur, ut non unius libidinem, non suos oculos; sed omnium auarissimorum insanias, cum Romam reuertisset, expleret? Lib. 11. Quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam quis ignorat? Ibidem infra: Haec iste ad insaniam concupierat. Ad Att. lib. XIII. Othonem uincas uolo: nec tamen insaniturum illum puto. Eodem sensu Horatius:

Insanit ueteres statuas Damasippus emendo.

Ego, qvo *nomine appellem, nescio.* } exaggerandi caussa saepe fingit orator inopem se uerborũ esse, quae rei uim ac naturam exprimant: ut pro Quinctio: Si uadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at; etiam si desertum uadimonium esset, tamen in ista postulatione & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & praeclarum putas. audacem? cupidum? perfidiosum? uulgaria, & obsoleta sunt, res autem noua, & inaudita. quid ergo est? uereor mehercule, ne aut grauioribus utar uerbis, quam natura fert, aut leuioribus, quam caussa postulat. Lib. v. Facinus est, uinciri ciuem Romanum: scelus, uerberari: prope parricidium, necari: quid dicam, in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Et agr. 11. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quaedam. Similiter ad Coelium: Putares ne umquam accidere posse, ut uerba mihi deessent, neque solum ista uestra oratoria, sed etiam haec leuia nostratia? desunt autem propter hanc caussam, quia mirifice sum sollicitus, quidnam de prouincijs decernatur. Svo nominis *pondere penditote.* } rem perpendite: deinde, quod ei nomen sua grauitate respondebit, id

bit, id eligite. CORINTHIVM, *aut Deliacum*} quae non argentea, sed aenea erant, utraque magni pretij: NON ENIM *uerbi*} non, ut uerbum, idest orationem meam, aut crimem augeam, ideo complector omnia: sed, quae loquor, Latine, non accusatorie, nihil rem adddens, sed proprijs eam uerbis, qualis, & quanta est, exponens. AB EA *ciuitate*,}: Mamertina, idest urbe Messana. LAVDATORIBVS *tuis*} sola Mamertina ciuitas legatos Romam publice miserat ad laudandum Verrem. infra.

ORATIO

C. HEIVS est Mamertinus, (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est uel optima Messanae, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeq. hospitalis. ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quae situ, moenibus, portuq. ornata sit, ab ijs rebus, quibus iste delectatur, sane uacua, atque nuda est. erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum, hominem ingeniosum, atque intelligentem, uerumetiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum, Praxitelis. nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespijs: propter quem Thespiae uisuntur. nam alia uisendi caussa nulla est. itaque ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraq. profana ex illo opido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. uerum, ut ad illud sacrarium redeam; signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus, ex aere. is dicebatur esse Myronis, ut opinor, & certe. item ante hosce deos erant tabulae, quae cuiuis sacrarij religionem significare possent. erant aenea praeterea duo signa non maxima, uerum eximia uenustate, uirginali habitu, atque uestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Atheniensium uirginum, reposita in capitibus, sustinebant. Canephorae ipsae uocabantur. sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum uenerat, haec uisere solebat: omnibus haec ad uisendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam ciuitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimã scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dum forum dijs immortalibus, populoq. R. habuit ornatum: &, cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. nuper homines nobiles eiusmodi, iudices, ecquid dico, nuper? immo uero modo, ac plane paullo ante uidimus, qui forum, ac basilicas non spolijs prouinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa, atque ornamenta sua cuique reddebãt, non, ablata ex urbibus sociorum, quatridui caussa, per simulationem aedilitatis, domum deinde, atque ad suas uillas auferebant. haec omnia, quae dixi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, praeter unum peruetus ligneum, Bonam fortunam, ut opinor, eam iste domi suae habere noluit. pro deum hominumq. fidem, quid hoc est? quae haec caussa? quae haec impudentia est? quae, dico, signa, ante quam abs te sublata sunt, nemo Messanam cum imperio uenit, quin uiderit. tot praetores, tot consules in Sicilia tum in pace, tum etiam in bello fuerunt: tot homines cuiusquemodi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam uehemens, tam potens, tam nobilis uisus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? iccirco nemo superiorum attigit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? at non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio cõtinebatur: Heio se, a maioribus relictum esse sciebat: ad hereditatem sacrorum non quaerebat meretricis heredem. Sed quid ego tam uehementer inuehor? uerbo iam uno repellar. emi, inquit, o dij immortales, praeclaram defensionem. mercatorem, cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret, nihil cuiquam relinqueret. haec enim mihi ad omnia defensio patefieri uidetur, emisse. primum, si id, quod uis, tibi ego concedam, ut emeris; quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es: quaero, cuiusmodi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quẽquam concessurum putasti, te in praetura, ac imperio tot reš, tam pretiosas, omnes denique res, quae alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemisse. Videte maiorum diligentiam; qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur, ueruntamen ea, quae paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. neminem, qui cum potestate, aut legatione in prouinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut uestem; praebebatur enim legibus: mancipium putauerunt: quo & omnes utimur & non praebetur a populo. sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. si quis Romae esset demortuus? immo, si quis ibidem: non enim te instruere domum tuam uoluerunt in prouincia, sed illum usum prouinciae supplere. quae fuit caussa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, an emptionem, cum uenditori suo arbitratu uendere non liceret. in prouincijs, intelligebant, si is, qui esset cum imperio, ac potestate, quod apud quemque esset, emere uellet, idq. ei liceret; fore, uti, quod quisque uellet, siue esset uenale, siue non esset, quanti uellet, auferret. Dicet aliquis: noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit,

fit, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. Sic agam. si quid uenale habuit Heius; si id, quanti aestimabat, tanti uendidit: desino quaerere, cur emeris. quid igitur nobis faciundum est? num argumentis utendum in re eiusmodi? quaerendum est, credo, Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta egestas, tanta uis oppresserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios uenderet. at hominem uideo auctionem fecisse nullam, uendidisse praeter fructus suos nihil unquam; non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse, ac semper fuisse: si haec contra, ac dico, essent omnia; tamen illum haec, quae tot annos in familia, sacrarioq. maiorum fuissent, uenditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est ei? uerisimile non est, ut ille, homo tam locuples, tam honestus, religioni suae, monumentisq. maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: uerumtamen abducuntur homines nonnumquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. uideamus, quanta ista pecunia fuit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime auarum, ab humanitate, & pietate, ab religione deducere: ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referret HAEC. OMNIA. SIGNA. PRAXITELIS. MYRONIS. POLYCLETI HS VI. ET. D. VERRI. VENDITA. SVNT. *Recita ex tabulis. Iuuat me, haec praeclara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis HS MDC. profecto hinc natum est, Malo emere, quam rogare. Dicet aliquis: quid? tu ista permagno aestimas? ego uero ad meam rationem, usumq. non aestimo: uerumtamen a uobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur; quanti uenire soleant; quanti haec ipsa, si palam libereq. uenirent, uenire possent; denique ipse Verres quanti aestimet. numquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum, atque in tantam uituperationem ueniret. quis uestrum igitur nescit, quanti haec aestimentur? in auctione signum aeneum non magnum HS CXX millibus uenire non uidimus? quid, si uelim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint; non ne possum? etenim, qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis. difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque uoluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa uenderet, teq. ista simulatione emptionis, ui, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris socijs non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus R. commisarat, eripuisse, atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus: Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur: eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius: etenim est primus ciuitatis. ne forte, dum publicis mandatis seruiat, de priuatis iniurijs reticeat. haec cum scirem, & cogitarem, commisi tamen me, iudices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suae esse, non apud Verrem? qui poterat quidquam eiusmodi dicere? ut homo turpissimus esset, impudentissimeq. mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse uenalia, eaq. sese, quanti uoluerit, uendidisse. homo domi suae nobilissimus, qui uos de religione sua, ac dignitate uere existimare maxime uellet; primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde, neque se habuisse illo uenalia, neque ulla condicione, si, utrum uellet, liceret, adduci unquam potuisse, ut uenderet illa, quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta, & tradita.*

EXPLANATIO

ANTE *aduentum istius sic ornata fuit*,} modus auaritiae notandae, ut in Diuin. Quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane & locuples fuit. Quo loco plura posuimus exempla. INGENIOSVM, *atque intelligentem*,} irrisione condita laus. PROPTER *quem Thespiae uisuntur*.} idem Strabo narrat lib. IX. & addit, opus hoc Glycerium meretricem a Praxitele consecutam Thespiensibus suis donasse. VT OPINOR, *& certe*.} quasi res ipsas contemnens, quarum cupiditate Verres insaniebat, artificum quoque nomina uel ignorare se fingit, uel tunc primum didicisse. supra: Nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. Infra quoque, quasi Polycleti nomen oblitus, Earum, inquit, artificem, quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant. C. CLAVDIVS,} ut opinor, is, qui cum M. Perperna consul fuit, auus P. Clodij, Ciceronis inimici. nam lib. II. Off. ubi de muneribus aedilicijs mentio fit, post L. Crassum, & Q. Mucium nominatur: & post eosdem triennio consul fuit. Valerius lib. II. cap. V. C. Pulcher scenam uarietate colorum adumbrauit, uacuis antea pictura tabulis extentam. NON SPOLIIS *prouinciarum*,} non enim spoliauerant prouincias nostras, ut Verres. BASILICAS} quae & ipse erant in foro, in quibus tribuni pl. ius dicebant. Plutarchus. PER *simulationem aedilitatis*} ut forum ornarent in aedilitate sua. HABERE *noluit*.} quasi non dignus bona fortuna. Inde Cicero de Verris exitio per iocum ominatur. MERETRICIS} Chelidonis. infra: Cum ubi illo ipso anno a Chelidone uenisset hereditas. De eadem lib. II. HEREDEM.} sacrorum hereditas cum bonorum hereditate ueniebat. Verres autem, Cupidinem illum, Heio a maioribus traditum, qui similiter posteris ab Heio tradi debebat, quasi eius heres e sacrario abstulit. MERCATOREM *cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus*,} lib. I. Sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit, & furatus est, nonnunquam dicere, se emisse: quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico & legationis nomine, cum imperio, & securibus mercator signorum, tabularumq. pictarum missus est

Cvivsmodi *tu iudicia Romae putaris esse*, } flagitiosa uidelicet esse putasti, si tibi quemquam hoc esse concessurum credidisti. Istivsmodi } horum simile, quae commisit Verres. Mancipivm *putauerunt*: } fore putauerunt, non ut argentum, aut uestem, sed ut mancipium aliquis emeret: itaque de eo solo sanxerunt: quae tamen parua res est. Si qvis *Romae esset demortuus*: } si mancipium aliquod Romae decessisset, pro eo alterum emi in prouincia uetuerunt; sed si in prouincia, permiserunt. In svis *nummis multis esse*, } instructum pecunia esse. Elegantiam quaesiuit e contrarijs, esse in aere alieno nullo, esse in suis nummis multis. Venditvrvm *non fuisse*. } refer hoc ad uerbum, Video. Svnt *ista*: } quae proxime dixi, uerisimile non esse, ut homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisq. maiorum pecuniam anteponeret. Ab hvmanitate, *& pietate*, } humanitatis est, huiusmodi signis delectari, quae non domino magis ornamento sint, quam ciuitati: pietatis, ea tueri & custodire diligenter, quae, tradita a maioribus, in sacrario custodiantur. A b *religione*, } quam uiolare uideretur, cum sacrarium spoliaret. Haec *omnia* } uerba sunt iussu Verris ab Heio scripta in suis tabulis. HS Vi *millibus* } scutatis CLXXX. Isti } qui hoc morbo laborant. Malo *emere*. } quandoquidem tam paruo emitur. HS Cxx *millibus* } scutatorum tribus millibus sexcentis. Emerint. } signum illud aeneum, proxime nominatum. Sola *ludat*: } oratorie: nam, praeter eam, Syracusana laudauit. infra, & in Diuin. Ne forte, } ioci genus: quasi ciuitas id spectauerit, cum legatum misit: quod ei certe propositum non fuit. ipse tamen utrumque fecit, & faciet. De religione *sua* } in confitenda ueritate.

ORATIO

Qvid sedes, Verres? quid expectas? quid te a Centuripina ciuitate, a Catinensi, ab Halesina, Tindaritana, Ennensi, Agyrinensi, ceterisq. Siciliae ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit; tua inquam Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum, ac furtorum receptrix. adest enim uir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij caussa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse. idem ad uos priuatim, iudices, confugit: uertur hac lege, qua iudicium est communi, & priuatae rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis; ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit. deos penates a te patrios reposcit. ecqui pudor est? ecquae religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanae: res illum diuinas apud deos in suo sacrario prope quotidie facere uidisti. non mouetur pecunia: denique, quae ornamenti caussa fuerunt, non requirit. tibi habe Canephoras: deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia, tempore dato, modeste, apud uos, socius, amicusq. populi R. questus est; quia religioni suae non modo in dijs patrijs repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimonio proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui nauis istius aedificandae publice praefuit; qui a senatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is a ciuibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? uerum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heium statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet uero pro testimonio dixisse, poenam constituerent? tametsi quae est ista laudatio, cum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid? isti laudatores tui non ne testes mei sunt? Heius est laudator: laesit grauissime. producam ceteros: reticebunt, quae poterunt, libenter: dicent, quae necesse erit, ingratis. negent isti onerariam nauem maximam aedificatam esse Messanae? negent, si possunt. negēt ei naui faciundae senatorem Mamertinum publice praefuisse? utinam negent. sunt etiam cetera, quae malo integra reseruare; ut quamminimum sit illis temporis ad meditandum, confirmandumq. periurium. haec tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint, neque possint, si uelint: quibus tu priuatim iniurias plurimas, contumeliasq. imposuisti: quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris, flagitijsq. fecisti. At publice commodasti. non sine magno quidem reip. prouinciaeq. Siciliae detrimento. tritici modium LX millia empta populo R. dare debebant, & solebant: abs te solo remissum est. resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius una in ciuitate imminutum est: Siculi, quod ipsum hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos, immunes populos; & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nauem imperare ex foedere debuisti: remisisti in triennium. Militem nullum unquam poposcisti per tot annos: fecisti item uti praedones solent: qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, uerum etiam praeda quos augeant, & eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit nauibus, nonnunquam etiam necessario. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque praedonum: Lycij illam, Graeci homines, incolebant: sed, quod erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut & exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario deuenirent, &, cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur; adsciuerunt illud sibi oppidum piratae, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat, etiam erat inimica improborum: quae C. Catonis illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit: at cuius hominis? clarissimi, potentissimique: qui tamen, cum consul fuisset, condemnatus est. ita ne uero? C. Cato,

Cato,

Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius; quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant, HS XVIII millibus lis aestimata est: huic Mamertini irati non fuerunt, qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidis prandium saepe fecerunt? Verum haec ciuitas isti praedoni, ac piratae Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur, apud istos relinquebantur: quod caelari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos, quae uolebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, aedificandamq. curauit, pro hisce rebus uacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium. per triennium soli non modo in Sicilia, uerum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni orbe terrarum uacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt. hinc in conuiuium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est, quem obtorta gula de conuiuio in uincula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem R. iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia communicasset.

EXPLANATIO

DE CYBEA,} naui oneraria a Mamertinis publice aedificata, Verriq. donata, ut exportare furta sua posset. Quadrata esse debuit: siquidem a *κύβος* Cybea deducitur. DEORUM *simulacra* } Cupidinem, & Herculem. QUAE *quia dixit*,} priore actione. PROXIMUS *fuit*:} idest, a sua religione non discessit. INGRATIS.} uel inuiti. PERIURIUM} falsum testimonium, in quo dicendo peierabunt. TIBI} Verres. IN NUMERUM:} ex animi tui sententia. Sumptum opinor ab histrionibus, numerum in motu seruantibus. Parad. Histrio si paullo se mouit extra numerum, aut si uersus pronunciatus est una syllaba longior, aut breuior, exsibilatur, & exploditur. AT PUBLICE *commodasti*,} beneficio eos affecisti. P. SERVILIUS} Isauricus. EX HISCE *se locis* } unde Ciliciam uersus nauigatur. AT *cuius hominis?* } amplificandi modus. ut lib. 3. Videamus, Herbitensis ciuitas, honesta antea, & copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit: at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudicijs, controuersijs. C. CATO,} nihil deest: ad illud enim respicit, condemnatus est. L. PAULLI, *& M. Catonis*,} maternus ei fuit auus Paullus, paternus Cato. AFRICANI} minoris; qui Paulli filius naturalis fuit. CUM *seuera iudicia fiebant*,} cum equites iudicabant. aculeus in senatores iudices, & ad condemnandum Verrem, infamiae tollendae gratia, tacita cohortatio. Eiusdem generis illud infra: Nisi forte existimatis, postea quam iudicia seuera Romae fieri desierint. HUIC *Mamertini irati non fuerunt*,} cui uerisimile uideatur, Mamertinos C. Catonis, consularis uiri, & nobilissimi, impedimenta retinuisse propter HS XVIII millia. quibus ei lis aestimata est; eosdem iratos Verri non fuisse, maiore sumptu saepe facto in prandium Timarchidis, quam quanti Catoni lis aestimata est? sed ideo irati ei non fuerunt, quia, cum essent furtorum conscij, & in ijs occulte exportandis omni eum opera, naui etiam publice aedificata, adiuuarent, uacationem sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium per triennium consecuti sunt. CATONIS *lis aestimata est*,} Catoni, puto esse rectius. &, ut alia mittantur exempla, de eodem Catone lib. III. dixit: Qua in ciuitate C. Catoni HS XVIII millibus lis aestimata sit. VERREA:} dies festus, in honorem Verris institutus, maxime propter haec in Mamertinos beneficia.

ORATIO

LAUDATUM etiam uos quemquam uenire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum R. habere debetis? ecquae ciuitas est, non modo in prouincijs nostris, uerum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi R. tecto, ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo R. cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus; deinde ordinis auctoritati; quae nisi grauis erit apud socios, atque externas nationes, ubi erit imperij nomen, & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt. me cum dico, leue est. senatorem populi R. si non inuitauerunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima C. Pompeij Basilici, quo, etiam si esset inuitatus a nobis, tamen diuertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quo Lucius frater meus, summa illorum uoluntate, diuertit. senator populi R. quod in uobis fuit, in uestro opido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc alia ciuitas umquam commisit. amicum enim nostrum in iudicium uocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in minuendo honore senatorio? uerum haec tum queremur, si quid de nobis per eum ordinem agetur, qui ordo a uobis adhuc solis contemptus est. in populi R. quidem conspectum quo ore uos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc ciuis R. sanguine redundat, quae fixa est ad portum, urbemq. uestram, reuellistis, neque in profundum abiecistis; locumque illum omnem expiastis, quam Romam, atque in horum conuentum adiretis? in Mamertinorum solo foederato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. uestra ne urbs electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis R. prius, quam quemquam amicum uiderem populi R? quam nos Rhe-

ginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis uestris, ciuibus R. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusq. uos despiciant, cum uideant ius ciuitatis illo supplicio esse mactatum. Verum haec emisse te dicis: quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa: quid enim actum est? an litteris pepercisti? uerum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario, esset ablatum. at quo modo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud uos dixit Heius. cum quaesissem, numquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem: respondit, istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agragantum peripetasmata. quaesiui, an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse praetori, misisse. rogaui, peruenissent ne Agragantum: dixit, peruenisse. quaesiui, an domum reuertissent? negauit adhuc reuertisse. risus populi, atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem nō uenit, iubere, ut haec quoque referret HS VI millia uesse tibi uendidisse: metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si HS VI millia D tibi constarent ea, quae tu facile posses uendere HS CC millibus. fuit tanti, mihi credo: haberes, quod defenderes: nemo quaereret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facile, cui uelles, tuam caussam, & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam: non enim parum res erat clara. te istas phaleras a Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. etenim si Philarchus uendidisset, non ei, postea quam reus factus es, redditurum te promisisses. quod quia uidisti plures scire; cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus testatam futuram: non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese; apud alium quoque eas habuisse depositas; ne qua inuenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se inuito ablatas phaleras gratis. Iam, ut haec omnia reperire, ac perscrutari solitus sit, iudices, est operaepretium cognoscere.

EXPLANATIO

CVIVS *beneficio*] dat enim populus Romanus eos magistratus, quos qui gesserant, in senatum legi debent. IPSI VTELTO] mihi, non ut senatori, sed ut eorum amico. FRATER] patruelis, qui cum Cicerone in Siciliam ad inquirendum in Verrem profectus est. PER EVM *ordinem*] per senatum. AGETVR] quia enim eam contumelia affecistis, cum me, senatorem populi Romani, publice non inuitastis, eam inultam esse non sinet. CIVIS *Romani sanguine redundat,*] sic locutus est C. Gracchus lib. III. de Orat. Quo me uertam miser? in Capitolium ne? at fratris sanguine redundat. P. Gauium significat, de quo lib. V. QVORVM *ciuitati inuidetis,*] quia ciues Romani sunt, Infra: Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues Romani sunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? Iidem Cornificij tribules in epistola ad illum uocantur, municipes autem Phil. I. QVO *minus sibi arrogent;*] quia ciues Romani sint. ILLO *supplicio*] Gauij in crucem acti. MACTATVM.] uerbo usus est, quod cum supplicio congrueret. quasi diceret: in uno homine ius ciuitatis uniuersum cruci affixum est. Diserte hoc expressit lib. V. Non tu, inquit, hoc loco Gauium, non unum hominem nescio quem, ciuem Romanum, sed communem libertatis & ciuitatis caussam in illum cruciatum, & crucem egisti. HAEC] signa. ATTALICA *peripetasmata*] aulaea, auro intertexta: qualia primus Attalus rex inuenit. Peripetasmata uero generale nomen est, παρὰ τὸ περιπετάζειν, quod uerbum ex Hesychio notum est, potius quam, ut alijs uidetur, παρὰ τὸ περιπίπτειν. EMERE *oblitus es?*] cur, ut signa, non item peripetasmata iussisti Heium in suas tabulas referre, tamquam sibi uendita? an hoc oblitus es? LICVIT] emere, idest emptionem simulare. AN LITTERIS *pepercisti?*] an tibi uisum non est, ut hoc nomen in tabulis scriberetur? Parcere litteris, est, a scribendo abstinere. DE *armario,*] unde promuntur peripetasmata. HS CC *millibus*] scutatorum sex millibus. FVIT *tanti,*] fuit, cur id faceres. e re tua fuit, ut in tabulas id referri iuberes: Modus loquendi, quo, utile esse, uel fuisse, aliquid fieri, ostenditur. nec alio spectat, quod infra dicitur: Credo, etiam tabulae proferentur. est tanti. Simile illud Coelianum: Sed tanti? sed est mehercule. Et in Catil. or. II. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falsae, atque iniquae tempestatem subire, dummodo a uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. PHALERAS] equorum ornamenta. TE MINVS *habiturum,*] phaleras ipsas non habiturum.

ORATIO

CIBYRATAE *sunt fratres quidam, Tlepolemus et, Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor Cibyrae, cum in suspicionem uenissent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis, ueritos poenam iudicij, ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificij sui cupidum cognouerant, tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis uenerat; domo profugientes,*

fugientes, ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore: & in legationis praedis, atque furtis multum illorum opera, consilioq. usus est. hi sunt illi, quibus in tabulas retulit sese Q. Tadius dedisse, iussu istius, Graecis pictoribus: quos sibi iam bene cognitos, & re probatos, secum in Siciliam duxit, quo postea quam uenerunt, mirandum in modum (canes uenaticos diceres) ita odorabantur omnia, & peruestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione inuenirent. aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per seruos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inueniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poscebatur argentum, nisi ut Hieroni, & Tlepolemo displiceret. Vero mehercules hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybaetanum, hospitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare; cum iste ab sese hydriam Boethi manu factam, praeclaro opere, & grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem, & conturbatum domum reuertisse. quod uas eiusmodi, quod sibi a patre, & a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum aduentum, a se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis; accurrit Venerius, iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. permotus sum, inquit, binos habebam: iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, & mecum ad praetoris domum ferri. eo cum uenio, praetor quiescebat, fratres illi Cibyratae inambulabant. qui simul ut me uiderunt, Vbi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis. laudant: incipio queri, me nihil habiturum, quod alicuius esset pretij, si etiam scyphi essent ablati. tum illi, ubi me conturbatum uident: quid uis nobis dare, ut isti ne auferantur abs te? ne multa, HS cc me, inquit, poposcerunt: dixi me c daturum. uocat interea praetor: scyphos poscit, tum illos coepisse praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretij scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, nō dignum, quod in suo argento Verres haberet. ait ille, idem sibi uideri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. & mehercules ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyratas, fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper, (uidete hominis amentiam) postea quam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoq. esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, uirum primarium, cum essent triclinia strata, argentumq. expositum in aedibus, cum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque otiose, & considerare coeperit. mirari stultitiam alij, quod in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum ueniret in mentem. pueri autem Sisennae, credo qui audiuissent quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deiicere, neque ab argento digitum discedere. est boni iudicis, paruis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiae. qui reus lege, & reus comperendinatus, re, & opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennae argentum tractaret, & consideraret; hunc in prouincia praetorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse?

EXPLANATIO

CIBYRAM] quae erat in imperio Ciliciensis prouinciae, eo legatus Dolabellae. Verres uenit. CVM *inanibus syngraphis*] ex quibus exigere nihil potuit. syngraphas enim attulerat, ex quibus ei nihil deberetur. IN ASIA] dixi iam, Asiam uocari Ciliciam prouinciam Dolabellae. Q. TADIVS] appellatur lib. I. ubi magnam ei cum Verre nummariam rationem fuisse constat. VBI *quidquid esset*,] Quidquid pro quidque: ut pro Fonteio: Si, ut quidquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur. In ep. ad Torquatum: Quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas. Tusc. V. Vt quidquid obiectum est. Plautus in Amphitr. Ordine omne, ut quidquid actum est, Edissertauit. Et in Trin. Vnum quidquid sigillatim, & placide percunctabere. Lucretius lib. II. Inq. suos quidquid rursus reuocare meatus. Idem alibi saepe. BOETHI] sculptoris egregij. Plinius lib. 33. c. 12. lib. 34. c. 8. PER *potestatem*] praetoriam, non pretio, uel precibus. LVTEVM] uilissimū, ut luto nihil uilius. lib. III. In hoc homo luteus, etiam callidus, ac ueterator esse uult. SIGILLATOS] paruis signis ornatos, in ep. ad Att. Putealia sigillata. Hic infra: Patella grandis, cum sigillis, ac simulacris deorum. Et post: Sigillis auulsis, reliquum argentum sine auaritia reddidit. SISENNAM] defensorem suum. infra, & lib. II. ILLORVM] eiusmodi rerum, quas in prouincia ad insaniam concupierat.

ORATIO.

VERVM uti Lilybaeum, unde digressa est, oratio reuertatur: Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. ab hoc abaci uasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. dicat se licet emisse. etenim hic, propter magnitudinem furti, sunt opinor, litterae factae. iussit Timarchidem aestimare argentum. quo modo? quo, qui umquam tenuissime in donatione histrionum aestimauit. tametsi iam dudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus uerba faciam, & quaeram, utrum emeris, & quo modo, & quanti emeres: quod uerbo transigere possum: ede mihi scriptum, quid argenti in prouincia Sicilia pa-

raris, unde quidque, aut quanti emeris: quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. uerum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo uidero. nec scriptum habeo: nec possum edere. quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante praeturam, multa ad uillas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa alijs data, atque donata: tabulae nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici uellet, relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coemisse: tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest: si quas tabulas profers, in his, quid habeas, quo modo habeas, scriptum non est. horum autem temporum cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas; non ne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? tu a M. Coelio, equite R. lectissimo adolescente, quae uoluisti uasa argentea Lilybaei abstulisti: tu P. Cacurij, promptissimi hominis, & experientis, & in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam, & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla ciuis R. factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. non tibi obijcio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius uocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac depeculatus es. taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inserenti subuenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti; & abs te nihil rectius factum esse dico. a Lysone uero Lilybaetano, primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum cer te esse non oportuit. at dices te emisse. scio: HS ∞: ita opinor: scio, inquam: proferam litteras: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis, an confiteris erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo, quae tantummodo in furtis istius, & damnis eorum, a quibus auferebat, uersata esse uideantur? accipite, si uultis, iudices, rem eiusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est: qui apud uos antea testimonium dixit. is Lilybaei multos iam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo se contulit, propter uirtutem splendidus, & gratiosus. de hoc Verri dicitur; habere eum perbona toreumata, in his pocula duo quaedam, quae Heraclia nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. quod ubi iste audiuit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, uerum etiam auferendi, ut Diodorum ad se uocaret, ac posceret. ille, qui illa non inuitus haberet, respondit, se Lilybaei non habere, Melitae apud quendam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, ut ea uasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det litteras. nihil ei longius uidebatur, quam dum illud uideret argentum. Diodorus, homo frugi, ac diligens, qui sua seruare uellet, propinquo suo scribit, ut ijs, qui a Verre uenissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. ipse interea recedit. abesse ab domo paullisper maluit, quam praesens illud optime factum argentum amittere. quod ubi audiuit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus, ac furere uideretur. quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta sibi uasa optime facta dicebat; minitari absenti Diodoro, uociferari palam, lacrymas interdum uix tenere.

EXPLANATIO.

SVNT, *opinor, litterae factae*.} scriptum est in tabulis. IN DONATIONE *histrionum*} locus hic ostendit, bonos histriones argento donari solitos. aestimationi tamen locum esse non uideo. cur enim aestimetur, quod donatur? nisi si hoc dicitur, eum, qui donabat, retulisse in tabulas, non quanti ualebat argentum, sed multo minoris: ne quando sibi probro dari posset, quod in histriones pecuniae plus, quam deceret, erogasset. QVID *fit*?} cur mihi, quod postulo, scriptum non edis? HAS *litteras*} tabulas, in quibus, quid argenti in Sicilia parares, unde quidque, aut quanti emeris, a te scriptum esset. ME ENIM} accusatorem tuum. HORVM *annorum aliquot*} post M. Terentium, & C. Cassium consules. lib. I. COMPONE} ede mihi scripta simul haec tria, quid argenti parares in Sicilia, unde quidque emeris, quanti emeris. DE RELIQVO *uidero.*} de reliquis non urgeo: quaerendi spatium erit. IMPROBA *defensio*,} quid enim improbius, quam praetorem argentum omne in sua prouincia coemere? PROLATIS,} in quibus, quid habeas, quo modo habeas, scriptum non est. NON *prolatis*} quia, cum horum temporum plurimas res emisse te dicas, idq. tabulis non demonstres, quis emisse te credat? quid caussae est, cur non crimine repetundarum condemneris? PROMPTISSIMI *hominis*,} in agendis rebus. ad ingenij praestantiam refertur, ut ad tarditatem illud de Heraclio lib. II. Hominem esse maiorem natu, non promptissimum. EXPERIENTIS,} in usu rerum uersati. Q. CATVLI *beneficio*} a quo propterea praenomen, & nomen accepit. HOMINEM *dignissimum tuis moribus*,} tui simillimũ, turpissimum. in Pisonem: Hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. Et pro Sextio: Homo ijs dignissimus, quibus cum uiuit. BONA *patria erepta*} quae ille pupillis eripuerat, cum propter ea puniendus a te esset, ea tu cum eo partitus es. ID FACTVM *non oportuit.*} auferre signum Apollinis non debuisti. C. MARCELLVS} qui iudex in consilio aderat. infra. SCAPHIA} uasa potoria, quae scaphae similitudinem referrent. παρὰ τὸ σκάπτειν. CVM *emblematis*} id, quod in opus aliquod ornamenti gratia includitur, Emblema dicitur. unde uermiculatum emblema

apud

apud Lucilium, dictum ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλεσθαι. SPLENDIDVS, ꝫ. honoratus. TOREVMATA, ꝫ argentea uasa caelata. infra. MENTORIS artificis nobilissimi. NON inuitus ꝫ festiue, quo Diodorus admodū delectaretur, id eum habere non inuitum dicit.

ORATIO

ERIPHYLAM accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum uidisset monile, ut opinor, ex auro, & gemmis, pulchritudine eius incensa salutem uiri proderet. similis istius cupiditas, hoc etiam acrior, atque insanior, quod illa cupiebat, id quod uiderat; huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia castra iam mouerat, & uasa collegerat. homo, ut aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem: si haec ratio potius, quam amentia nominanda est. apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum uelle facere. primo mirum omnibus uideri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinore, uerum etiam minimi errati suspicione remotissimum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentū. iste non dubitat iubere, nomen deferri. & tum primū opinor istum absentis nomen recepisse. reclamat Sicilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque solum praesentes, sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus, circum patronos, atque hospites cursare, rem omnibus narrare. litterae mittuntur isti a patre uehementes, ab amicis itē; uideret, quid ageret de Diodoro, quo progrederetur; rem claram esse, & inuidiosam; insanire hominem; periturum hoc uno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciae, non, ut in Sthenio, iam refertus pecunia: itaque furor eius paullulum non pudore, sed metu, ac timore repressus est: condemnare Diodorum non audet, absentem de reis eximit. Diodorus interea, praetore isto, prope trienniū prouincia, domoq. caruit. ceteri non solum Siculi, sed etiam ciues R. hoc statuerant; quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret se, quod isti paullo magis placeret, conseruare, aut domi suae retinere posse. postea uero quam intellexerunt, isti uirum fortem, quem summe prouincia exspectabat, Q. Arriū non succedere; statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum, promptissimumq. esset. Tum iste ab equite R. splendido, & gratioso, Cn. Calidio, cuius filiū sciebat senatorem populi R. & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. imprudēs huc incidi, iudices: emit enim, nō abstulit. nollem dixisse. iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo, etiam tabulae proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianū, dum ego tabulas adspicere possim. uerumtamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam cum ceteris Siculis despoliaretur; si emeras? quid erat, quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua uoluntate uendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, cum & ceteris familiaribus Sisennae reddidisses, denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quā Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. qui quidem ceterorum caussam apud te difficiliorem fecit. nam cum te compluribus confirmasses redditurum; postea quam Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti; quod intellexisti te praeda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti R. per omnes praetores licuit argentum habere bene factum: licuit posse, domesticis copijs, cum magistratū, aut aliquem superiorem inuitasset, ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum, tam praeclarum, ac tam nobile, eriperet; nemo tam audax, qui posceret; nemo tam impudens, qui postularet, ut uenderet. superbum est enim, iudices, & non ferendum, dicere praetorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, uende mihi uasa caelata. hoc est enim dicere, non es dignus tu, qui habeas, quae tam bene facta sint: meae dignitatis ista sunt. tu dignior Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam uitam, atque existimationem tuam cum illius; (neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tute superiorem fingis, quod HS LXXX diuisoribus, ut praetor renunciarere, dedisti; CCC accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi uisum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quā te? Iactat se iam dudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. num etiam de L. Papirio, uiro primario, locuplete, honestoq. equite R. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendū poposcisses, auulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam; artificij cupidum, non argenti fuisse. nec solum in Papirio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quam multa, & quam praeclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula. nam domus erat ante istum praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non essent, etiam si praeterea nihil esset argenti, patella grandis, cum sigillis ac simulacris deorum; patera, qua mulieres ad res diuinas uterentur; thuribulum. haec autem omnia antiquo opere, & summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraequa proportione cetera; sed, quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio retinuisset,

EXPLANATIO

SALVTEM *uiri* } Amphiarai uatis: quem latentem, ne ad bellum Thebanum iret, quod ibi se periturum ex augurijs nouerat, aureo monili corrupta uxor Polynici prodidit. Seruius in illud Virg. lib. VI. Maestamq. Eriphylen, Crudelis nati monstrantem uulnera, cernit. Attingit hanc fabulam Aeschylus in septem, Euripides in Phoenissis, Plato de rep. lib. IX. Pausanias in Atticis, Cicero in ep. ad Caecinam, cum ait: Prudens & sciens, tamquam Amphiaraus in fabulis, ad exitium ruerem uoluntarium. Et Propertius in eo uersu:

Adspice, quid donis Eriphyla inuenit amaris.

DE SVIS *canibus quendam* } de suis domesticis, ut lib. I. Multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Lib. II. Ista cohors quorum hominum est? Volusij haruspicis, Cornelij medici, & horum canum, quos tribunal meum uides lambere. CASTRA *iam mouerat*, } argute, pro, discesserat: quia sequitur, Vasa collegerat: nam uasa, idest impedimenta, milites colligunt castra moturi: iocus est: quia sua uasa, idest scyphos, Diodorus abstulerat. TVM *primum* } primo anno praeturae Siciliensis. nam postea Sthenij Thermitani absentis nomen recepit. AD IVDICIVM } hoc repetundarum. INSTRVXERAT: } pecunia, ex furtis, iniquisq. damnationibus collecta. EQVVLEOS *argenteos nobiles*, } equulei sunt pulli equini; sunt etiam tormenta quaedam: hic uidentur esse uasa caelata, cum aliqua fortasse equi forma, unde nomen acceperint. subiungit enim infra de his ipsis equuleis: Vende mihi uasa caelata. Q. MAXIMI } Fabij, qui de Allobrogibus triumphauit. hunc enim, ut rebus gestis clariorem, significari malo, quam alterum, eiusdem aetatis, Q. Maximum, cui cognomen Eburno fuit. IN HIS *equitabit equuleis*. } ex hoc equuleorum crimine defensionem arripiet: non se abstulisse, dicet, sed emisse. exsultabit, & in his quasi equitabit equuleis, quod hoc se Calidianum crimen facile speret posse diluere. CREDO; *etiam tabulae proferentur*. } pungit Verrem, qui se tabulas eius temporis confecisse iam negauerat. est enim cum ironia dictum: Credo, etiam tabulae proferentur. & hunc sensum confirmat id, quod sequitur, *Est tanti*: idest: Expedit tibi: operaepretium est: digna res uidetur, propter quam tabulas proferas; quas habere te negasti. Eodem respiciunt illa uerba? Dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adspicere possim: quod ualet: malo tabulas adspicere, quam crimen hoc obtinere. nam, si tabulas uidero, ijs ipsis utar ad probanda, quae dico, quamplurima. NEGOTIARETVR, } negotiari licebat equitibus Romanis, senatoribus per leges non licebat. unde in Parad. Propter auiditatem pecuniae nullum quaestum turpem putas: cum isti ordini ne honestus quidem esse possit ullus. ABS TE *solo* } qui enim antea praetores in Sicilia fuerant, eorum nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum, tam praeclarum, ac tam nobile, eriperet; nemo tam audax, qui posceret; nemo tam impudens, qui postularet, ut uenderet. CVM *ceteris Siculis* } Siculi tibi hominis loco fuit: non eius abs te, ut equitis Romani, habita ratio est: eripuisti equuleos argenteos ab eo, ut a Siculis alia perquam multa. POTAMONEM. } L. Papirium Potamonem, quo scriba usus erat Caecilius, quaestor Verris. in Diuin. & lib. III. bis. DIFFICILIOREM *fecit*. } testimonio suo. cum enim te sibi reddidisse dixit, intellexisti, etiam si ceteris redderes, testimonia tamen eorum effugere non posse. SVPERIOREM } dignitate, ut senatorem. HS. LXXX *millia* } scutatorum duo millia quadringenti. NE TIBI *odiosus esset*. } ne tibi negotium facesseret, ne te de ambitu accusaret. Non caret lepore, Ne tibi odiosus esset. CVM *imperio, ac potestate* } praetores, & consules. EQVESTREM *ordinem*. } nam equestris ordinis Calidius. Ne quis putet, quia dixit, Quo tu te superiorem fingis, Calidium petisse praeturam cum Verre, & repulsam tulisse. praeturam enim, qui senator non esset, ei petere non licebat. sed in uno Calidio equestris ordinis uniuersi dignitatem Cicero considerat: eoq. contempto, simul uniuersum ordinem contemptum dicit. INTELLIGENTIAM } artificium enim erat in emblemate, non in thuribulo: sed artificium pretij maioris erat, quam argentum. Eodem modo locatus est infra: Sigillis auulsis, reliquum argentum sine auaritia reddidit. CVM *Sicilia floreret omnibus opibus, & copijs*, } ante quam a Poenis uexari coepta est. Sic de inuent. lib. Crotoniatae, cum florerent omnibus copijs. ANTE *istum praetorem* } qui patellas, pateras, thuribula abstulit omnia. Sermo est ad indicandam auaritiam Ciceroni familiaris. cuius exempla quaedam in Diuin. recitauimus in eo loco, Quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane, & locuples fuit. PATELLA *grandis* } contraria uidentur; Patella, & Grandis. itaque malim, Patera grandis: & post, Patella, non, Patera. QVAE *religio retinuisset*. } ergo rebus diuinis paterae, patellae, thuribula seruiebant.

ORATIO

*D*IXI, *iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in prouinciam misimus? non ne nobis id egisse uidetur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium auarissimorum insanias, cum Romam reuertisset, expleret? qui simul atque in opidum quoppiã uenerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui inuestigabant, & perscrutabantur omnia. si quod erat grande uas, & maius opus inuentum, laeti auferebant. si mi-*

nus eiusmodi quippiam uenari poterant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, thuribula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan nobis paruae esse uideantur; sed magnum & acerbum dolorem commouent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res diuinas uti consueuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt. Hic nolite exspectare, dum ego hoc crimen agam ostiatim: ab Aeschylo Tindaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tindaritano patellam, a Nymphodoro Agragantino thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo; quem uolet, eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non opidum nullum, sed ne domus quidem ulla paullo locupletior expers huius iniuriae reperietur. quid cum in conuiuium uenisset, si quidquam caelati adspexerat, manus abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo; qui fuit Tindaritanus. is cenam isti dabat apud uillam in Tindaritano. fecit, quod Siculi non audebant. ille, ciuis R. quod esset, impunius id se facturum putauit. apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste continuo, ut uidit, non dubitauit illud insigne penatium, hospitaliumq. deorum ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine ulla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est; non idem fecit? cenabat apud eum. argentum illi ceterum purum, ne purus ipse relinqueretur, duo pocula non magna, uerumtamen cum emblematis, apposuerat. hic, quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem, conuiuis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est: nec fieri ullo modo potest: tantummodo uniuscuiusque de uaria improbitate generis indicia apud uos, & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset uenturus; qui haec, quae dico, iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio, & potestate. Catinam cum uenisset, opidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Proagorum, hoc est summum magistratum, uocari iubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae, conquirendum curaret, & ad se transferendum. Philarchum Centuripinum, primarium hominem genere, uirtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis? sibi istum negotium dedisse, atque imperauisse, ut Centuripis, in ciuitate totius Siciliae multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio uasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. illa uero optima, quod, cum Haluntinum uenisset praetor laboriosus, & diligens, ipse in opidum accedere noluit, quod erat difficili adscensu, atque arduo: Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suae, sed tota Sicilia in primis nobilem, uocari iussit: ei negotium dedit, ut, quidquid Halunti esset argenti caelati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex opido deportaretur. adscendit in opidum Archagathus. homo nobilis, qui a suis & amari, & diligi uellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto prouinciam datam: nec, quid faceret, habebat: pronunciat, quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quae haberent. metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum, in lectica cubans, ad mare infra opidum exspectabat. quem concursum factum in opido putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui uiderent, equum Troianum introductum, urbem captam esse dicerent. efferri sine thecis uasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a priuatis in bello, ac tumultu, tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cibyratae fratres uocantur: pauca improbant: quae probant, iis crustae, aut emblemata detrahuntur. sic Haluntini, excussis deliciis, cum argento puro domum reuerterunt. Quod umquam, iudices, huiuscemodi euerriculum ulla in prouincia fuit? auertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de priuato non numquam occulte auferebant: & illi tamen condemnabantur. &, si quaeritis, (ut egomet mihi detraham) illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter presso uestigio persequebantur. nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto uolutatum totius corporis uestigiis inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paullisper deposita, non per praestigia, sed palam, per potestatem, uno imperio, ostiatim, totum opidum compilarit? Attamen, ut possit se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis caussa daret. inuenit Archagathus paucos, qui uellent accipere: his dedit: eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. uoluit Romae petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque haec tota de re audistis Archagathi, & Lentuli testimonium. Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam uim emblematum sine caussa coaceruare uoluisse; uidete, quanti uos, quanti existimationem populi R. quanti leges, & iudicia, quanti testes Siculos, negotiatoresq. fecerit.

EXPLANATIO

CETERA; ſ profana. FORTUNA ſ uis bellorum. INSANIAS ſ insanas, cupiditates. de quo supra. EXPLERET. ſ ut ijs in iudicio suffragatoribus uteretur. supra: Multa alijs data, atque donata. CIBYRATICI *canes*, ſ Tlepolemus, & Hiero. supra: Canes uenaticos diceres, sequuntur uerba canum propria, Inuestigabant, Perscrutabantur, Venari, Pro lepusculis capiebantur: QUI FUIT *Tindaritanus*. ſ

Tindaritanus. } ante quam ciuis Romanus esset. sic in ep. ad Acilium: L. Mallius est Sosis. is fuit Catinensis: postea est cum reliquis Neapolitanis ciuis Romanus factus. QVOD *antea de istius abstinentia dixeram*, } cum dixit eum, auulso emblemate, thuribulum L. Papirio remisisse: & subiunxit: Vt intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiã; artificij cupidũ, non argenti fuisse. LVCVLLORVM } Lucij, & Marci, fratrum, consularium. APVD *exercitum* } qui erant in castris non militandi, sed militiae potius cognoscendae gratia, apud exercitum esse dicebantur: de quibus Caesar lib. I. bel. Gall. Qui ex urbe amicitiae caussa Caesarem secuti. Plinius autem lib. XXXIII. cap. II. Pompeiũ Paullinũ, Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quod XII pondo argenti habuisset apud exercitum ferocissimis gentibus oppositum, scimus. CVM *L. Lucullo* } Mithridatico bello. ARGENTVM *illi* } malim, Ille: cum sequatur, Hic. PVRVM } sine emblematis. NE PVRVS *ipse relinqueretur*; } ne cum emblematis argentum omne Verres pro sua consuetudine auferret. *Purus*, idest inanis, nullo cum argento. QVASI *festiuum acroama*, } Acroama dicebatur, & qui festiue caneret in conuiuio, cui munera dabantur; & res ipsa, quae canebatur. hic accipitur pro eo, qui caneret. PARDOORVM, } senatorum Catinensium, ut opinor. ILLA *uero optima*, } quae excellant inter cetera: pro, summe improba. SI QVID *etiam Corinthiorum*, } hoc addidit, quasi uiliora essent, quia non ex argẽto, sed ex aere. VT OMNE *statim* } Vt uidetur, abundare: sed non abundat: iterat enim saepe hanc particulam Cicero: ut alibi ostendimus. LABORIOSVS, *& diligens*, } ironia. sequitur enim: In opidum accedere noluit, quod erat adscensu arduo. INFRA *opidum* } legit Seruius, Intra moenia, opidi, idest arcis, deinde suburbanorum in planitie. Sed in opido habitabant ij, quibus argentum erat. EXCVSSIS *delitijs*, } detractis crustis, & emblematis, quibus argentum in delicijs erat. PER *magistratum* } eius ciuitatis. ACCVSATORES } dignos hoc nomine, qui occulta perquirerent, & inuenirent. PER *praestigia*, } quam obscurissime: ut supra dixit. DICIS *caussa* } unde hoc deductum sit, non plane constat: deductum tamen a uerbo, Dico, ostendit Varro: & hoc, Dicis caussa, aetate quoque sua antiquum ait esse. Vsurpatur a ueteribus pro, Ad speciem: ut uere, ac serio factum uideretur id, quod simulatione quadam factum erat. exempla non desunt apud iurisconsultos. Caius: Cum dicis gratia, loco numerationis, pecuniae interuenit. Vlpianus: Si finxit quis auxilium ferre, uel dicis gratia tulit. Idẽ: Qui maturius profectus est, uel dicis gratia coepit, reip. caussa abesse. Est etiam apud Plinium pontificis mentio dicis gratia epulantis. Horum uerborum sententiam a se primum animaduersam, excellentis uir ingenij, iurisprudentiae laude clarus, Duarenus prodidit. NON *reddidit*. } dederat enim Archagathus de suo, tantum sibi Verrem esse redditurum arbitratus, quantum ipse dedisset ijs, quorum argento crustae & emblemata fuerant auulsa. CN. LENTVLVS *Marcellinus* } de quo diximus in Diuin.

ORATIO

POSTEA *quam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset; instituit officinam Syracusis. in regiam maximam palam artifices omnes, caelatores, ac uascularios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eo cõducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit; cum uas nullum fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis quae euelerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. ipse tamen praetor, qui sua uigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Haec ego, iudices, non auderem proferre, ni uererer, ne forte plura de isto ab alijs in sermone, quam a me in iudicio, audisse uos diceretis. quis enim est, qui de hac officina, qui de uasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla non audierit? quem uoles de conuentu Syracusanorum uirum bonum nominato: producam: nemo erit, quin hoc se aut uidisse, aut audisse dicat. o tempora, o mores. nihil nimium uetus proferam. sunt uestrum, iudices, quam multi, qui L. Pisonem cognouerunt, huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. is cum esset in Hispania praetor, qua in prouincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quẽ habebat, fractus est, & comminutus. cum uellet sibi anulum facere, aurificem iussit uocari in foro, ad sellã, Cordubae; & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam iubet ponere, & facere anulum omnibus praesentibus. nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis uolet: nihil amplius. uerum fuit ei concedendum. filius enim L. Pisonis erat eius, qui primus de pecunijs repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. ueruntamen, quantum intersit, uidete. Iste cum aliquot abacorum faceret uasa aurea, non laborauit, quin non modo in Sicilia, uerum etiam Romae in iudicio audiretur: ille in auri semuncia totam Hispaniam scire noluit, unde praetori anulus fieret. nimirum ut hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti: genera ipsa cupio breuiter attingere: ut hic modo me commonuit Pisonis anulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos aureos abstulisse? numquam dubitauit, quotiescumque alicuius aut gemma, aut anulo delectatus est. incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio, eius interpreti, epistola Agraganto allata esset, casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit, unde esset epistola: respondit, Agraganto. iste litteras, ad quos solebat, misit, ut is anulus ad se primo quoque tempore afferretur. ita litteris istius patrifamilias L. Titio ciui R. anulus de digito detractus est. Illa uero eius cupiditas incredibilis est. nam, ut in singula conclauia,*

claula, quae iste non modo Romae, sed omnibus in uillis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis conuiuij quaereret, nimium multa comparare uideretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinam instituerit. mulier est Segestana, perdiues, & nobilis, Lamia nomine. per triennium isti, plena domo telarum, stragulam uestem confecit, nihil non conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, nec uulgo, Lilybaei; Critolaus Ennae, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus, Pelori Archonides, Megistus. uox me citius defecerit, quam nomina. ipse dabat purpuram tantum, amici operas. credo: iam enim non libet omnia criminari: quasi uero hoc mihi nō satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret; noluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in huiuscemodi rebus usum. Iam uero lectos aeratos, & candelabra aenea num cui, praeter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat, credo: sed tantum nos certiores, iudices, facio, quid iste in prouincia praetor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse uideatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse, & ornasse,

EXPLANATIO

OPVS *hic non defuit*; } non defuit, quod agerent. CVM *tunica pulla* } non senatoria, quae a latis purpureis clauis Latus clauus dicebatur. PALLIO } more Graeco, non Romana toga. QVAM *multi*, } quasi admirantis, ut lib. III. Fecerunt aliqui alia quam multa. AD SELLAM, } in qua sedebat ipse praetor. HACTENVS } quod nimium se in probanda integritate abstinentiaq. sua diligentem ostenderit. NIHIL *amplius*. } nihil addat. rem enim ipsam quis magna laude dignam esse neget? DE VERRE } Pisoni dissimillimo. ALIQVOT *abacorum* } cum singuli abaci uasa multa cupiant. AVRI *semuncia* } scutatis quattuor, paullo ue amplius. auri enim pretium decuplo argento praestat, ut ait Pollux. NOMEN *suum* } quasi Verres dictus a Verrendo sit. Nomen dixit pro cognomen: quia Verrem semper appellat, omisso gentis nomine, ad maiorem ignominiam, & simul, ut puto, ne gentem Corneliam, e qua Verres fuit, offenderet. QVOD *totum effluxerat*. } mirum oratoris artificium in addenda, sine iudicum fastidio, ac satietate, noua re. IN CRETVLA } & cera, & creta in obsignandis litteris ueteres utebantur. Asiaticam cretam, qua publicani uterentur, Cicero nominat in oratione pro Flaco. NIMIVM *multa* } quae comparauit, ita multa sunt, ut, si in singula sua conclauia tricenos lectos, optime stratos, cum ceteris conuiuij ornamentis quaereret, haud pauca tamen ei superessent. CONCHYLIO *tinctum*: } purpura intertextum. NEC *uulgo*, } nec uulgaris homo, sed honestus. IPSE } Verres. OPERAS. } qui opus facerent, eorum impensa, non Verris. CREDO. } hoc non negauerim, ipsum purpuram dedisse: ne criminari omnia uideat. HABVISSE *tam multum, quod daret*, } unde enim habuit, nisi ex rapinis, & furtis? HOC *denique*; } nam & in hoc ipso crimen est. QVOD *concedit*, } quasi licuerit. LECTOS *aeratos* } cubiculares, & tricliniares erant lecti, illi, nocturnae quietis caussa, hi, unde cibum accubantes caperent: qui primum lignei, ut rude, expersq. deliciarum priscum saeculum fuit, deinde, corruptis peregrino luxu moribus, aerati, postremo etiam eburni, argentei, aurei fuere. & cum ait Plinius lib. XXXIV. c. III. Cn. Manlium, deuicta Asia, triclinia aerata, abacos, & monopodia primum inuexisse triumpho suo, quem anno V.C. DLXVII duxit; lectos aeratos, qui ponebantur in tricliniis, significat, non ipsa triclinia, quae partes aedium erant, & conclauia dicebantur, a cubiculis diuersae, in quibus non cenabatur. CVM *potestatem habuerit*, } cum praetor esset: qui sua potestate ad libidinem uti non debuit. hoc & supra exagitat his uerbis: Sed quid ego tam uehementer inuehor? uerbo iam uno repellar. Emi, inquit. O dij immortales praeclaram defensionem. mercatorem cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret. Et lib. I. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles, habere: sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit, & furatus est, nonnumquam dicere se emisse: quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine, mercator signorum, tabularumq. pictarum missus est.

ORATIO

VENIO nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi, atque inesse uideantur: in quo dij immortales uiolati, existimatio, atque auctoritas nominis populi R. imminuta, hospitium spoliatum, ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi, nationesque, quae in eorum regno, ac dicione sunt. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios, pueros, scitis Romae nuper fuisse, qui uenerant, non propter Syriae regnum: nam id sine controuersia obtinebant, ut a patre, & a maioribus acceperant: sed regnum Aegypti ad se, & ad Selinem, matrem suam, pertinere arbitrabantur. hi postquam temporibus populi R. exclusi, per senatum agere, quae uoluerant, non potuerunt; in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus uocatur, iter per Siciliam facere uoluit: itaque isto praetore uenit Syracusas. hic Verres hereditatem sibi uenisse arbitratus est; quod in eius regnum, ac manus uenerat is, quem iste & audierat multa secum praeclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis large; ad usum domesticum, uini, olei, quod uisum erat; etiam tritici, quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regem ad cenam uocauit. exornat

ample, magnificeq. triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima, ac pulcherrima uasa argentea: namque haec aurea nondum fecerat, omnibus, curat, rebus instructum & paratum ut sit conuiuium. quid multa? rex ita discessit, ut & istum copiose ornatum, & se honorifice acceptum arbitraretur. uocat ad cenam deinde ipse praetorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro: quae, ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. erat etiam uas uinarium ex una gemma pergrandi, trulla excauata, cum manubrio aureo; de qua, credo, satis idoneum, satis grauem testem, Q. Minucium dicere audistis. iste unumquodque uas in manus sumere, laudare, mirari. rex gaudere, praetori populi R. satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. postea quam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud, quam, id quod ipsa res declarauit, quemadmodum regem ex prouincia spoliatum, expilatumq. dimitteret. mittit rogatum uasa ea, quae pulcherrima apud illum uiderat: ait se suis caelatoribus uelle ostendere. rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum; uelle eam se diligentius considerare. ea quoque ei mittitur. nunc reliquum, iudices, attendite, de quo & uos audistis, & populus R. non nunc primum audiet, & in exteris nationibus usque ad ultimas terras peruagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent; quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere, neque uulgo ostendere, ac proferre uoluerunt; ut & magnificentius uideretur, cum suo tempore in cella Iouis Optimi Maximi poneretur; & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret. statuerunt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simulacrum Iouis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. peruenit res ad istius aures nescio quo modo: nam rex id celatum uoluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quam populus R. iste petit a rege, & eum pluribus uerbis rogat, uti ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se alijs uidendi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in praetorium inuolutum quamoccultissime deferrent. quo postea quam attulerunt, inuolucrisq. reiectis constituerunt: iste clamare coepit, dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio: etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis, & plurimis gemmis esse debebat; ea uarietate operum, ut ars certare uideretur cum copia, ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse uideretur, tollere incipiunt, ut referrent. iste ait, se uelle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere, & candelabrum relinquere. sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit rex ad istum: si sibi uideatur, ut reddat. iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi uideri. mittit iterum. non redditur. ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. os hominis, insignemq. impudentiam cognoscite. quod sciret, quodq. ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui Optimo Maximo, quod populo R. seruari uideret, id sibi ut donaret, rogare, & uehementer petere coepit. cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis, ac muneris: iste homini minari acerrime coepit. ubi uidet eum nihilo magis minis, quam precibus permoueri: repente hominem de prouincia iubet ante noctem discedere: ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse uenturos. rex maximo conuentu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro uersari, atque effingere aliquid suspicione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis, flens, deos hominesq. contestans clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R. monumentum suae societatis, amicitiaeq. esse uoluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de ceteris operibus ex auro, & gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse, & indignum: id etsi antea iam mente, & cogitatione sua fratrisq. sui consecratum esset, tamen tum se in illo conuentu ciuium R. dare, donare, dicare, consecrare Ioui Optimo Maximo, testemq. ipsum Iouem suae uoluntatis, ac religionis adhibere. Quae uox? quae latera? quae uires huius unius criminis querimoniam possint sustinere? rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuisset, is cum amicus, & socius populi R. esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis regibus, opulentissimo, & maximo regno, praeceps e prouincia populi R. exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras; quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras peruenturam putasti, cum audierint, a praetore populi R. in prouincia uiolatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi R. atque amicum? nomen uestrum, populiq. R. odio, atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec omnino fama de nostrorum hominum auaritia, & cupiditate percrebuerit; nõ istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. multi reges, multae liberae ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas, imperijq. nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter nos tulisse: grata fore uobis populoq. R. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc uos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas uobis gratas fore non arbitrentur.

EXPLA-

EXPLANATIO

TEMPORIBVS *populi Romani*} fortasse propter duo bella difficillima, quae tum gerebantur, Mithridaticum in Asia duce Lucullo, Sertorianum in Hispania ducibus Metello Pio, Cn. Pompeio Magno. ANTIOCHVS} uide Appianum in Syriaco. IN EIVS *regnum*,} regnabat enim plane Verres in Sicilia. DE HIS *decumis*.} quas supra commemoraui; per iniuriam ereptis. TAVLAE} unde uinum effunditur. NISI} uidetur abundare. NONDVM *etiam perfectum templum*} quod cum incēdio deflagrasset, Sulla mortuo Q. Catulus refecit, & consecrauit. Plutarchus, Appianus, Florus. VT ARS *certare uideretur cum copia*;} similis in laudando Pompeio sententiā in oratione pro Balbo: In quo uno summa fortuna cum summa uirtute certauit. Et in uituperando Pisone: Cuius, ut prouinciam tetigit; sic fortuna cum improbitate certauit, ut nemo posset, utrum deterior, an infelicior esset, iudicare.

ORATIO

HOc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoq. monumento. non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris uim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo, senatus populiq. R. beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quo modo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit; ut illa flamma diuinitus exstitisse uideatur, non quae deleret Iouis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusq. deposceret. audistis Q. Minucium Rufum dicere, domi suae diuersatum esse Antiochum regem Syracusis, se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. audisti, & audies omni e conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Ioui Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho, & consecratum. si iudex non esses, & haec ad te delata res esset; te potissimum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor, accusatorq. esse deberes. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum uideri potest? Verres ne habebit domi suae candelabrum Iouis Optimi Maximi, e gēmis auroq. perfectum? cuius fulgore collucere; atque illustrari Iouis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conuiuiis constituetur, quae domesticis stupris, flagitiisq. flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitolii ornamenta ponentur? quid huic sacri umquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium ueniat, ubi ne precari quidem Iouem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dii immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur Athenis Mineruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia, Graeciaq. uiolatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecuniis ornant, ornaturiq. sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. itaque, hoc nefario scelere concepto; nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit, ita sese in ea prouincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, uerum etiam diis immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in haec loca ueniente conditum esse demonstrant. itaque Segestani non solum perpetua societate, atque amicitia, uerum etiam cognatione se cum populo R. coniunctos esse arbitrantur: hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cum Poenis, suo nomine, ac sua sponte, bellaret, a Carthaginiensibus ui captum, atque deletum est, omniaque, quae ornamento urbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex aere simulacrum Dianae, tum summa, atque antiquissima praeditum religione, tum singulari opere, artificioq. perfectum. hoc translatum Carthaginem, locum tantum, hominesq. mutarat, religionem quidem pristinam conseruabat: nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, uidebatur. aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua in uictoria (uidete hominis uirtutem, & diligentiam, ut & domesticis praeclarissimae uirtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciā iudicetis) conuocatis Siculis omnibus, quod diutissime, saepissimeq. Siciliam uexatam a Carthaginiensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri: sibi pollicetur magnae curae fore, ut omnia ciuitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quae quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita. tum alia Gellensibus, alia Agragantinis, in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo uiuos supplicii caussa demittere homines, & subiicere flammam solebat. quem taurum Scipio cum redderet Agragantinis, dixisse dicitur, aequum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suis ne seruire, an populo R. obtemperare, cum idem monumentū & domesticae crudelitatis, & nostrae mansuetudinis haberent. illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus, summa cum gratulatione ciuium, & laetitia, & reponitur. haec erat posita Segestae, sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum, eumq. Carthagine capta restituisse perscriptum. colebatur a

ciuibus: ab omnibus aduenis uisebatur. cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola: uerumtamen inerat in illa magnitudine aetas, atque habitus uirginalis: sagittae pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facē praeferebat. hanc cum iste, sacrorum omnium hostis, religionumq. praedo, uidisset; quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia coepit. imperat magistratibus iste, ut eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi uero dicere, id sibi nefas esse, seq. cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostēdere. opponebant illi interdum nomen Africani: donū populi R. illud esse dicebant: nihil se in ea potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentum uictoriae populi R. esse uoluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo uehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: uehementer ab omnibus reclamatur: itaque illo tempore, ac primo istius aduentu pernegatur. postea quidquid erat oneris in nautis remigibusq. exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent. praeterea magistratus eorū euocabat: optimum, & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouinciae fora rapiebat: singillatim uniçuique calamitati fore se denunciabat: uniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. itaque aliquando, multis malis, magnoq. metu uicti Segestani, praetoris imperio parendum esse decreuerunt. magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis, multis cum lacrymis, & lamētatione uirorum, mulierumq. omnium, simulacrum Dianae tollendum locatur. uideto, quanta religione fuerit. apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberū, neque seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere: barbaros quosdam Lilybaeo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta sustulerunt. quod cum ex opido exportaretur, quē conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana, Segestam Carthagine reuecta, uictoriam populi R. reditu suo nunciasset. quam dissimilis hic dies illi tempori uidebatur? cum imperator populi R. uir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas, & uirgines conuenisse, cum Diana exportaretur ex opido? unxisse unguentis? complesse coronis, & floribus? thure odoribusq. incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio, propter cupiditatem, atque audaciam, non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumq. tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut hominem, inuitis dijs immortalibus, aut uero deum, tantis eorum religionibus uiolatis, auxilio futurum putas? tibi illa Diana in pace, atque in otio religionem nullam attulit, quae cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasq. uidisset, bis ex duorum bellorum flamma, ferroq. seruata est; quae, Carthaginiensium uictoria loco mutato, religionem tamen non amisit; P. Africani uirtute, religionem simul cum loco recuperauit? quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna, atque intoleranda uidebatur omnibus, non solum religiones esse uiolatas, uerum etiam P. Africani, uiri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam uirtutis, monumenta uictoriae (.Verrem sustulisse. quod cum isti renunciaretur de basi, ac litteris, existimauit homines in obliuionem totius negotij esse uenturos, si etiam basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset: itaque tollendam istius imperio locauerunt. quae uobis locatio ex publicis Segestanorū litteris priore actione recitata est.

EXPLANATIO.

LOQVOR *enim de tuo clarissimo, pulcherrimoq. monumento.* } de Capitolini Iouis templo. infra. NON *iudicis solum* } iudex erat Catulus in caussa Verris. lib. III. CHELIDONIS } meretricis, quee Verrē heredem reliquerat. P. SCIPIO } Aemilianus, qui Carthaginem euertit. SVIS NE *seruire,* } ut seruiuerat Phalari tyranno. CIRCVM *omnia prouinciae fora rapiebat:* } magno cum eorum incommodo secum ducebat per omnem prouinciam, ubicumque forum acturus esset. Lib. II. Cum praetorem circum omnia fora sectaretur.

ORATIO

TE nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum, ornatissimumq. adolescentem, appello: abs te officium tuum, debitum generi, & nomini, requiro, & flagito. cur pro isto, qui laudem, honoremq. familiae uestrae depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse uis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo? cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit; P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis, qui non obtrusit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit, ac deleuit? quisnam igitur, per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia uirtutis, si tu ea relinquis, ac deseris? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem, uexatoremq. defendes? adsunt Segestani, clientes tui, socij populi R. atque amici: certiorem te faciunt, P. Africanum, Carthagine deleta, simulacrū Dianae maioribus suis restituisse, idq. apud Segestanos

eius

eius imperatoris nomine positum, ac dedicatum fuisse, hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenq. omnino P. Scipionis delendum, tollendumq. curasse. orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamq. restituas; ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex praedonis domo conseruare possint. quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te, ac fidem tuã implorent? adsunt, & implorant. potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes: omnia in te sunt, quae aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non praecerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, uiuo, & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defensoremq. profiteri. quamobrem si suscipis domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de uestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, ut eius honos ab ijs, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque ullum adventicium requiratur auxilium. sin istius amicitia te impedies; si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego uicarius tuo muneri: suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar: ne ista praeclara nobilitas desinat queri populum R. hominibus nouis, atque industrijs libenter honores mandare, semperq. mandasse. non est querendũ, in ea ciuitate, quae propter uirtutem omnibus nationibus imperat, uirtutem plurimum posse. sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui uirtute, ac nomine: talis ille uir fuit, ita de populo R. meritus est, ut non uni familiae, sed uniuersae ciuitati commendatus esse debeat: est aliqua mea pars uirilis, quod eius ciuitatis sum, quã ille amplam, illustrem, claramq. reddidit; praecipue quod in his artibus pro mea parte uersor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista, qua uos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: caussam Siculorum, quam suscepi, relinquo: iudicium de pecunijs repetundis ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriae negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuictissimi imperatoris incidatur: signum pulcherrimum, Carthagine capta recuperatum, reponatur. haec abs te non Siculorum defensor, nõ tuus accusator, non Segestani postulant; sed is, qui laudem gloriamq. P. Africani tuendam, conseruandamq. suscepit. non uereor, ne hoc officium meum P. Seruilio, iudici, non probem: qui, cum res maximas gesserit, monumentaq. suarum rerum maxime constituat, atque in his elaboret, profecto uolet haec non solum suis posteris, uerum etiam omnibus uiris fortibus, & bonis ciuibus defendenda, non spolianda improbis, tradere. non uereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumq. monumentum est, quamplurimos esse custodes monumentorum, et putare omnes bonos alienae gloriae defensionem ad officium suum pertinere. & quidem ceteris istius furtis, atque flagitijs ita moueor, ut ea reprehendenda tantũ putem: hic uero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indignius ferendum uideatur. Verres Africani monumentis domum suam, plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimiq. uiri monumentum, Dianae simulacrum uirginis, in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, lenonumq. flagitia uersantur?

EXPLANATIO

TE NVNC, *P. Scipio*, } qui Verrem defendebat, socer postea Pompeij Magni. OBSTRVXIT } mendosum fortasse uerbum. nisi si quis putet, Obtrusit aliqua ex parte, dictum esse pro Loco mouit. quod placere uix potest: sicuti nec, Obtruit, admodum arridet. Quid, si nec mendosum sit, & hoc sensu accipiatur? Obtrusit aliqua ex parte: alieno nomini aliqua ex parte tradidit. ita respondebit ad id, quod proxime dictum est: Cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat. Sic Terentius in Andr. Ea quoniam nemini obtrudi potest, ad me itur. Et in Hec. Quam mihi obtrudit pater. PARTES, } tuendae Africani gloriae. QVAS *alienas esse arbitrabar*: } tuas esse, & reliquae Scipionum familiae arbitrabar. NE ISTA *praeclara nobilitas desinat queri*, } conferam industriam meam ad insectandam improbitatem, beneq. de rep. merendum: ut quotidie magis populus Romanus ad honores mihi mandandos excitetur. ita habebit cur queratur, quemadmodum solet, ista praeclara nobilitas, facile homines nouos & industrios a populo Romano, quos honores petant, obtinere. Ista, contemnens dixit: Praeclara, cum ironia. APVD *alios* } apud Scipiones: quos eius imitari uirtutem deceret, cuius imaginem domi habent. ALII } eiusdem familiae, qui Africani mortui uirtute ac nomine ornantur. AMPLISSIMVM *in orbem terrarum*, } templum Iouis Capitolinij. DEDECORIS } unico uerbo colligit omnia uitia.

ORATIO

AT hoc solum Africani monumentũ uiolasti. quid? a Tindaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurij, pulcherrime factum sustulisti? at quemadmodum, dij immortales, quam audacter, quam libidinose, quam impudenter. audistis nuper dicere legatos Tindaritanos, homines honestissimos, ac principes ciuitatis; Mercurium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tindaritanis non solum suae uictoriae, sed etiam illorum fidei, societatisq. monumentum, atque indicium dedisset, huius ui, scelere, imperioq. esse sublatum. qui, ut primum in illud opidũ

uenit,

uenit, ſtatim, tamquam ita fieri nou ſolum oporteret, ſed etiam neceſſe, tamquam hoc ſenatus mandaſſet, populusq. R. iuſſiſſet, ita, continuo ſignum ut demolirentur, & Meſſanam deportarent, imperauit. quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile uideretur; nou eſt ab iſto primo illo aduentu perſeueratum. diſcedens mandat Proagoro, Sopatro, cuius uerba audiſtis, ut demoliatur. cum recuſaret, uehementer minatur. ita tum ex illo opido proficiſcitur. Proagorus refert rem ad ſenatum: uehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iſte aliquanto poſt ad illos uenit, quaerit continuo de ſigno. reſpondetur ei, ſenatum non permittere; poenam capitis conſtitutam, ſi iniuſſu ſenatus quiſquam attigiſſet: ſimul religio commemoratur. tum iſte, quam mihi religionem narras? quam poenam? quem ſenatum? uiuum te nou relinquam: moriere uirgis, niſi ſignum traditur. Sopater iterum flens ad ſenatum refert; iſtius cupiditatem, minasq. demonſtrat. ſenatus Sopatro reſponſum nullum dat, ſed commotus, perturbatusq. diſcedit. ille a praetore accerſitus nuncio, rem demonſtrat, negat ullo modo fieri poſſe. atque haec (nihil enim praetermittendum de iſtius impudentia uidetur) agebantur in conuentu, palam, de ſella, ac de loco ſuperiore. erat hiems ſumma, tempeſtas, ut ipſum Sopatrum dicere audiſtis, perfrigida, imber maximus, cum iſte imperat, lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat, praecipitem in forum deijciant, nudumq. conſtituant. uix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum ſpoliatum, ſtipatumq. lictoribus uideres. omnes ideo putabant, ut miſer, atque innocens uirgis caederetur, fefellit haec homines opinio. uirgis iſte caederet ſine cauſſa ſocium populi R. atque amicum? non uſque eo improbus: non omnia ſunt in eo uno uitia: numquam fuit crudelis. leniter hominem, clementerq. accepit. equeſtres ſunt medio in foro Marsellorum ſtatuae, ſicuti fere ceteris in opidis Siciliae. ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq. prouincia recentiſſima erant, & maxima. in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum ſummo magiſtratu praeditum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu ſit affectus, uenire in mentem neceſſe eſt omnibus, cum eſſet uinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriae, crudelitatiq. fiebat, donec populus, atque uniuerſa multitudo, atrocitate rei, miſericordiaq. commota, ſenatum clamore coegit, ut ei ſimulacrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, ut ipſi ſeſe dij immortales ulciſcerentur: hominem interea perire innocentem nou oportere. tum frequens ſenatus ad iſtum uenit, pollicetur ſignum. ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum iam paene obriguiſſet, uix uiuus aufertur. Non poſſum diſpoſite iſtum accuſare, ſi cupiam. opus eſt non ſolum ingenio, uerum etiam artificio quodam ſingulari. Vnum hoc crimen uidetur eſſe, & a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano. plura ſunt: ſed, ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim, neſcio. eſt pecuniarum captarum, quod ſignum a ſocijs pecuniae magnae ſuſtulit: eſt peculatus, quod publice populi R. ſignum, de praeda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre: eſt maieſtatis, quod imperij noſtri gloriae, rerumq. geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt: eſt ſceleris, quod religiones maximas uiolauit: eſt crudelitatis, quod in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, nouum, ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit. illud uero quid ſit, iam non queo dicere, quo nomine appellem, neſcio: quod in C. Marcelli ſtatua. quid eſt hoc? patronus ne quod erat? quid tum? quo id ſpectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium, atque hoſpitum ualere debebat? an ut hoc oſtenderes, contra uim tuam in patronis praeſidij nihil eſſe? quis hoc non intelligeret, in improbi praeſentis imperio maiorem eſſe uim, quam in bonorum abſentium patrocinio? an uero ex hoc illa tua ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere uidelicet aliquid te de magnitudine Marcellorum putaſti: itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni; Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. quam in te tantam uirtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illuſtrem, tam ſplendidae prouinciae traducere ad te, auferre a certiſſimis, antiquiſſimisq. patronis? tu iſta ſtultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliae, ſed unius tenuiſſimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulo in clientes Marsellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipſos, qui honorem illi habuerant, ſupplicia quaerebas? quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitrabare? an uero id, quod accidit? nam Tyndaritani ſtatuam iſtius, quam ſibi propter Marcellos, altiore etiam baſi poni iuſſerat, deturbarunt, ſimul ac ſucceſſum iſti audierunt. dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad ſtatuam Siculi, te praetore alligabantur, eius religioni te eundem uinctum, adſtrictumq. dedamus. Ac primo, iudices, hoc ſignum Mercurij dicebat iſte Tyndaritanos C. Marcello huic Aeſernino uendidiſſe: atque hoc ſua cauſſa etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum. quod mihi numquam uerisimile uiſum eſt, adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis commodaturum. uerumtamen ita res mihi tota praeuiſa, atque praecauta eſt, uti, ſi maxime eſſet inuentus, qui in ſe ſuſcipere iſtius culpā, crimenq. cuperet, tamen is proficere nihil poſſet. eos enim teſtes deduxi, & eas litteras deportaui, ut de iſtius facto dubium nemini eſſe poſſet. publicae litterae ſunt, deportatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu publico: dicunt, quanti: praefuiſſe huic negotio publice legatum Poleam. quid is? ubi eſt? praeſto eſt: teſtis eſt. Proagori Sopatri iuſſu. quis eſt hic? qui ad ſtatuam adſtrictus eſt. quid is? ubi eſt? teſtis eſt. uidiſtis hominem, & uerba eius audiſtis. demoliendum curauit Demetrius Gymnaſiarchus, quod is ei loco praeerat. quid? hoc nos dicimus? immo uero ipſe praeſens, Romae nuper iſtum eſſe pollicitum, ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi eius rei teſtificatio tolleretur, cautumq. eſſet eos teſtimonium non eſſe dicturos. dixit hoc apud uos Soſippus, & Hiſmenias, homines nobiliſſimi, & principes Tyndaritanae ciuitatis.

EXPLANATIO

AT HOC *solum* } modus coniungendae & continuandae ex diuersis rebus orationis. ut lib.I. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione uim attulisse existimatis? PROAGORO } summo Tyndaritanorum magistratui. infra. QVAM *mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum?* } modus respuendi per contemptum ea, quae contra dicantur: ut Phil.I. Quas tu mihi, inquit, intercessiones? quas religiones? PRAECIPITEM *in forum deijciant,* } pro, raptim in forum trahant. C.MARCELLI } qui Siciliae paullo ante praefuerat, ut lib.III. & nunc in caussa Verris iudex erat, ut infra. DIVARICARI } apertis cruribus distendi. IN AERE } suspensus, in equo aeneo uinctus. DE MERCVRIO *Tyndaritano* } aut hoc, ut glossema, inducendum: aut locus ita distinguendus. Vnum hoc crimen uidetur esse, & à me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt. PECVNIAE *magnae* } eodem modo, Multorum nummorum bibliothecam, dixit in ep. ad Sulpicium lib. XIII. HVIC *Aesernino* } M. Marcelli filio, eius, de quo lib.I. mentio fit his uerbis: Hi rem ad uirum primarium, summo officio ac uirtute praeditum, M. Marcellum, quod erat pupilli tutor, deferunt. Nominatur idem, ut huius Aesernini pater, in Bruto. PROAGORI *Sopatri iussu.* } deportatum esse Messanam, dicunt publicae litterae.

ORATIO

QVID Agraganto? non ne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimū, cuius in femine litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, cum clam fecisset, cum ad suum scelus, illud, furtumq. nefarios quosdam homines improbos duces, atque adiutores adhibuisset; uehementer commota ciuitas est. uno eodem tempore Agragantini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium uictoriae, testimonium societatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, praecipitur, & negotium datur quaestoribus, & aedilibus, ut noctu uigilias agerent ad aedes sacras. etenim iste Agraganti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque uirtutem, & quod ciues R. uiri fortes, ac strenui, & honesti permulti in illo opido, coniunctissimo animo cum ipsis Agragantinis uiuunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quae placebant. Herculis templum est apud Agragantinos, non longe a foro sane sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis: quo non facile quidquam dixerim me uidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa uidi) usque eo, iudices, ut rictus eius, ac mentum paullo sit attritius, quod in precibus & gratulationibus non solum id uenerari, uerum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agraganti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor a uigilibus, faniq. custodibus tollitur. qui primo cum obsistere, ac defendere conarentur, male multati clauis, ac fustibus repelluntur. postea, conuulsis repagulis, effractisq. ualuis, demoliri signum, ac uectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebuit, expugnari deos patrios; non hostium aduentu, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo, atque cohorte praetoria manum fugitiuorum instructam, armatamq. uenisse. nemo Agraganti neque aetate tam affecta, neque uiribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuncio excitatus surrexerit, telumque, quod cuique sors offerebat, arripuerit. itaque breui tēpore ad fanum ex urbe tota concurritur. hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte; cum alij, uectibus subiectis, conarentur commouere, alij deligatū omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agragantini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reuerterentur. numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant, uelut in hac re. aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc uirtutē Agragantinorum imitati sunt Assorini postea, uiri fortes, & fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tā ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius est in agro, propter ipsam uiam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chrysae est simulacrum praeclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat, Hieroniq. negotium. illi noctu facta manu, armatiq. ueniunt: fores aedis effringunt: aeditui, custodesq. mature sentiunt: signum, quod erat notum uicinitati, bucina datur: homines ex agris concurrunt: eijcitur, fugaturq. Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysae, praeter unum perparuulum signum ex aere, desideratum est. Matris magnae fanum apud Enguinos est. iam enim mihi non modo breuiter de unoquoque dicendum est, sed etiam praetereunda uidentur esse permulta, ut ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera ueniamus: in hoc fano loricas, galeasq. aeneas caelatas opere Corinthio, hydriasq. grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, uir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat, & suum nomen inscripserat. quid iam de isto plura dicam, aut quae-

rar?

rar? omnia illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, praeter uestigia uiolatae religionis, nomenq. P. Scipionis, reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora, atque ornamenta fanorum, posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento, ac supellectili C. Verris numerabuntur. Tu uidelicet solus uasis Corinthijs delectaris? tu illius aeris temperationem, tu operum liniamenta solertissime perspicis? haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus, atque humanissimus? tu, sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intelligis, & iudicas? uide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque istos, qui se elegantes dici uolunt, uicerit. nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, iccirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum, atque opidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse uideantur.

EXPLANATIO

SOCIETATIS] cum populo Romano: cuius imperatoris uirtute signum illud recuperauerant. HVNC *immanissimum Verrem,*] illi Apro Erymanthio simillimum. Ludit in Verre, & Apro. OPERE *Corinthio,*] aere Corinthio. SIMILI *in genere,*] ipsas quoque caelatas opere Corinthio. VESTIGIA] loca ipsa, in quibus loricae illae, galeae, hydriae, statuae fuerant. HIS *praeclaris nominibus*] imperatorum, qui de hostibus capta, Siculis dederunt.

ORATIO.

AVDITE etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in ijs praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem uiolari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. in eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod uiri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est uiris: sacra per mulieres, ac uirgines confici solent. hoc signum noctu clam istius serui ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridie sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae, ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignũ, luctuosum denique uidebatur. tum iste, permotus illa atrocitate negotij, ut ab se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretq. operam, ut is crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensiũ legibus iudicat. sacerdotes uocantur: ex his quaeritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum. respondent illae, praetoris in illo loco seruos esse uisos. res, quae esset antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. itur in consilium: seruus ille innocens omnibus sententijs absoluitur, quo facilius uos hunc omnibus sententijs condemnare possetis. quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eo ne tu seruos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem caussa fas erat? his ne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam, ac tam nefariam decidisti: nã id concupisti, quod numquam uideras: id, inquam, adamasti, quod antea non adspexeras. auribus tu tantã cupiditatẽ concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum uis, non hominum existimatio contineret. at ex uiro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id potest? qui ne ex uiro quidem audire potueris. audisti igitur ex muliere: quoniam id uiri neque uidisse, neque nosse poterant. qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices, quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quã religiosam, quae sacrarium spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quae sacra per summam castimoniam uirorum, ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum, ac flagitium esse uiolata. quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum id ipse non uidisset? immo uero alia complura: ex quibus eligam spoliationẽ nobilissimi, atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa, quaeso, audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari, periculosoq. disiuncta: in qua est eodem nomine opidum, quo iste numquam accessit: quod tamen isti textrinum per triẽnium ad muliebrem uestem conficiendam fuit. ab eo opido nõ longe in promontorio fanum est Iunonis antiquũ: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis nauali copia gesta, atque uersata sunt, sed etiam in hac praedonum multitudine semper inuiolatum, sanctumq. fuerit. quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Massanissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Massanissaeq. donasse: regem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinquereme misisse, qui eos dentes reportarent. itaque in his inscriptum litteris Punicis fuit, regem Massanissam imprudentem accepisse; re cognita reponendos, restituendosq. curasse. Erat praeterea magna uis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae uictoriae, antiquo opere, ac summa arte perfectae. haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuncio, per seruos Venerios, quos eius rei caussa miserat, tollenda, atque asportanda curauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuso? quem legibus, ac iudiciali iure persequor? de

que

quo uos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium saepe accesserant, ubi piratae fere quotannis hiemare solebant, quod neque praedo uiolarit antea, neque hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium uocatur? dij ablati, fana uexata, nudatae urbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem, neque defendendi facultatẽ reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, conuincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficijs tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecũ sua recognoscit. Nimium mihi diu uideor in uno genere uersari criminum: sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium, animorumq. uestrorum: quamobrem multa praetermittam. ad ea autẽ, quae dicturus sum, reficite uos, quaeso, iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis uidebor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere atrocitatem criminis non sinit.

EXPLANATIO

IN HANC *fraudem*} culpam, crimen, flagitium. PER ISTIVS *stuprum*,} stuprata aliqua muliere ex ijs, quae signum illud uiderant, sacrisq. faciendis interfuerant. Auget culpam Verris, addito ad sacrilegium incestu. AVT HOC *iudicium appellabitur?*} dissimile quiddam est id, quod agitur. nam in iudicio reus accusatur; & defenditur: ab isto autem dij ablati, fana uexata, nudatae urbes reperiuntur: nec ei uel infitiandi ratio, uel defendendi facultas ulla relinquitur. ET MANET *etiam*} adhuc sedet, neque abit sua sponte in exsilium, sed ex oratione mea tacitus facta sua recognoscit. MECVM} ille tacitus, ego narrans recognosco.

ORATIO

VETVS est haec opinio, iudices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris, atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri, & Liberae consecratam. hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum, atque innatum esse uideatur. nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam uocant, ex Ennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres uellet, dicitur inflammasse taedas ijs ignibus, qui ex Aetnae uertice erumpunt: quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso, atque edito: quo in summo est aequata agri planities, & aquae perennes: tota uero omni aditu circumcisa, atque dirempta est: quam circa lacus, luciq. sunt plurimi, & lectissimi flores omni tẽpore anni: locus ut ipse raptum illum uirginis, quem iã a pueris accepimus, declarare uideatur. etenim propter est spelunca quaedam, conuersa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse, abreptamq. ex eo loco uirginem secum asportasse, & subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumq. in eo loco repente exstitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo uirorum, mulierumq. conuentu. propter huius opinionis uetustatem, quod eorum his locis uestigia, ac prope incunabula reperiuntur deorũ, mira quaedam tota Sicilia priuatim, ac publice religio est Cereris Ennensis. etenim multa saepe prodigia uim eius, numẽq. declarãt; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est: ut haec insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodiriq. uideatur. nec solum Siculi, uerum etiam ceterae gentes, nationesq. Ennensem Cererem maxime colunt. etenim, si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore uenisse dicitur, frugesq. attulisse: quantam esse religionem conuenit eorum, apud quos eam natam esse, & fruges inuenisse constat? itaq. apud patres nostros, atroci, ac difficili reip. temporẽ, cum, Ti. Graccho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio cos. aditum est ad libros sibyllinos: in quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi R. cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum, & magnificentissimum templum, tamẽn usque Ennã profecti sunt. tanta enim erat auctoritas, & uetustas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci uiderentur. Non obtundam diutius aures uestras: iam dudum uereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione, & quotidiana dicendi consuetudine esse uideatur. hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnes gentes, nationesq. fiunt, a C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, uidistis simulacrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberae. sunt ea perampla, atque praeclara, sed non ita antiqua. ex aere fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit: ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris, in aperto, ac propatulo loco, signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, & pulcherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio, atque asportatio perdifficilis uidebatur. insistebat in manu Cereris dextra si-

mulacrum, pulcherrime factum, Victoriae. hoc iste e signo Cereris auellendum, asportandumq. curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commouear, uerum etiam corpore perhorrescam? uenit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: uersantur ante oculos omnia; dies ille, que ego Ennam cum uenissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis, ac uerbenis fuerunt; concio, conuẽtusq. ciuium, in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitusq. fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus uersari uideretur. non illi decumarum imperia, non bonorũ direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, non uim, non contumelias, quibus operti, oppressiq. erant, conquerebantur; Cereris numen, sacrorum uetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi, atque audacissimi supplicio expiari uolebãt: omnia se cetera pati, ac negligere dicebant: hic dolor erat tantus, ut Verres alter Orcus uenisse Ennam, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem uideretur. etenim urbs illa, non urbs uidetur, sed fanum Cereris esse: habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: ut mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae, atque antistites Cereris esse uideantur. Ennae tu simulacrum, Cereris tollere audebas? Ennae tu de manu Cereris Victoriam diripere, & deam de se detrahere conatus es? quorum nihil uiolare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quae sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popilio P. Rupilio cos. illum locum serui, fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi a dominis, quam tu a iure & a legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura, & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu dijs immortalibus. quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbares, crudelitate hostes uicerit? audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, sese a suis ciuibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent, & eum simulacrum Cereris, & Victoriae reposcerent: id si impetrassent, tum ut morem ueterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi uexasset Siciliam, tamen, quoniam haec a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniurijs iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortales, aspernari, nolite contemnere, ac negligere, iudices. aguntur iniuriae sociorum: agitur uis legum: agitur existimatio, ueritasq. iudiciorum. quae sunt omnia permagna, uerum illud maximum: tanta religione obstricta tota prouincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omniũ Siculorum occupauit, ut, quaecumque accidant publice, uel priuatim incommoda, propter eam caussam, scelere istius, euenire uideantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae uastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. ea tametsi istius multis & uarijs iniurijs acciderunt; tamen haec una caussa in opinione Siculorum plurimum ualet, quod, Cerere uiolata, omnes cultus, fructusq. Cereris in his locis interijsse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices; conseruate uestram auctoritatem. neque enim haec externa nobis est religio, neque aliena. quod si esset; si suscipere eam nolletis; tamen in eo, qui uiolasset, sancire uos uelle oporteret. nunc uero in communi omnium gentium religione, inq. his sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus adscita, atque accersita coluerunt; quae sacra, ut erant re uera, sic appellari Graeca uoluerunt; negligentes, ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus?

EXPLANATIO

DIREMPTA} disiuncta, nullus ut ad eam aditus, accessusque sit. LEVISSIMI *flores omni tempore anni*: } quod elegantissimus poeta, nulli ueterum aut ingenio, aut doctrina concedens, lib. V. Met. cum hunc ipsum locum describeret, Ouidius mira breuitate dixit, Perpetuum uer est. Et quod hic Cicero, Quam circa lacus, luciq. sunt plurimi: ille eadem breuitate,

Silua coronat aquas: tum addidit, ingenio scilicet indulgens,

Cingens latus omne, suisq.

Frondibus, ut uelo, Phoebaeos summouet ignes.

TI. GRACCHO} tribuno pl. remp. nouis legibus perturbante. OCCISO} nobilitatis duce P. Scipione Nasica. COLLEGIO *decemuirali*} quod sibyllinis libris praeerat. PERANTIQVVM,} hoc superuacaneum esse, uerba, quae sequuntur, ostendunt. CVM *infulis, ac uerbenis*} quo habitu sacra faciunt. ALTER *Orcus*} alter Pluto, qui Proserpinam asportasse ferebatur. ACCOLAE,} qui cum ipsa Cerere habitarent. SERVI *fugitiui*,} primo seruili bello, ducibus Enno, & Cleone: quorum copias P. Rupilius consul deleuit, Siculisq. leges dedit. Cicero, Valerius, Pedianus. VERITASQ. *iudiciorum*.} ut populus Romanus intelligat, in iudicijs locum esse ueritati. Act. I. Sin istius ingentes diuitiae iudiciorum religionem, ueritatemq. perfregerint. VESTRAM *auctoritatem*:} iam enim hanc religionem, & haec Cereris sacra adsciuistis, atque comprobastis. NOBIS} quod sequitur, ostendit, Vobis, esse rectius, quam Nobis. SANCIRE} comprobare: ab eo, qui uiolasset, poenas persequi. APPELLARI *Graeca uoluerunt*:} lib. II. de leg. Ne ue initianto, nisi ut assolet Cereri Graeco sacro. DISSOLVTI} in ep. ad Metellum: Non humanitas, sed dissolutio quaedam animi.

O R A T I O

VNIVS etiam urbis omnium pultherrimae, atque ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo, & in medium proferam, iudices; ut aliquando totam huius generis orationem contludam, ac definiam. Nemo fere nestrum est, quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, non numquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cobortem impurã cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, quí cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. ac iam illa omitto, quae disperse a me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, & Carthaginiensiũ clausis fuisset, eum isto praetore Ciliciũ myoparoni, praedonibusq. patuisse. mitto adhibitam uim ingenuis, matrasfamilias uiolatas, quae tum, urbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure uictoriae: mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium pefecta sunt: ea, quae coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, coguoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Graecarum urbium, pulcherrimamq. omnium, saepe audistis. est, iudices, ita, ut dicitur. nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu uel terra, uel mari praeclaro ad adspectum; & portus habet prope in aedificatione, adspectuq. urbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur; & confluunt. eorum coniunctione pars opidi, quae appellatur insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur, & continetur. ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur. quarum una est ea, quam dixi, insula: quae duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium, aditumque proiecta est: in qua domus est, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent. in ea sunt aedes sacrae complures, sed duae, quae longe ceteris antecellunt; Dianae una, & altera, quae fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruae. in hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione, ac mole lapidum a mari disiunctus esset. altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Atradina est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus; ornatissimum Prytaneum, amplissima est curia, templumq. egregium Iouis Olympij: ceteraeq; urbis partes una lata uia perpetua, multisq. transuersis diuisae, priuatis aedificijs continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquũ fuit, Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum est, & complures aedes sacrae: coliturq. ea pars, & habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quae, quia postrema aedificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae; signumq. Apollinis, qui Temsnothetes uocatur, pulcherrimum, & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nunc ad Marcellum reuertar, ne haec a me sine caussa commemorata esse uideantur. qui cum tam preclaram urbem ui, copijsq. cepisset, non putauit ad laudem populi R. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim nihil periculi ostenderetur, delere, & exstinguere. itaque aedificijs omnibus, publicis & priuatis, sacris, & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda, uenisset. in ornatu urbis habuit uictoriae rationem, habuit humanitatis. uictoriae putabat esse, multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent; humanitatis, non plane spoliare urbem, praesertim quam conseruare noluisset. in hac partitione ornatus non plus uictoris Marcelli populo R. appetiuit, quam humanitas Syracusanis reseruauit. Romam quae asportata sunt, ad aedem Honoris atque Virtutis, itemq. alijs in locis uidemus. nihil aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano. putauit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam urbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit, deum uero nullum uiolauit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali uiro mortuo fiat iniuria; sed ut pacem cum bello, leges cum ui, forum, & iurisdictionem cum ferro, & armis, aduentum, & comitatum cum exercitu, & uictoria conferatis. Aedes Mineruae est in insula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit, quam plenam, atque ornatam reliquit: quae ab isto sic spoliata, atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus uexata esse uideatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis, in tabulis picta praeclare, his autem tabulis interiores templi parietes uestiebantur: nihil erat ea pictura nobilius; nihil Syracusis, quod magis uisendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa uictoria sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit. iste, cum illa iam propter diuturnam pacem, fidelitatemq. populi Syracusani sacra, religiosaq. accepisset, omnes eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot saecula manserat, tot bella effugerat, nudos, ac deformatos reliquit. & Marcellus; qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum uouerat, quod erat aedificaturus, ijs rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri, & Cupidini uota deberet, is Mineruae templum spoliare conatus est. ille deos deorum spolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruae uirginis in meretriciam domum transtulit. uiginti & septem praeterea tabulas, pulcherrime pictas, ex eadem aede sustulit: in quibus erant imagines Siciliae, regum, ac tyrannorum: quae non solum pictorũ artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac uidete, quanto taetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum; cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam uero, quid ego de ual-

uis illius templi commemorem? uereor, ne, haec qui non uiderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidū, ut tot uiros primarios uelim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec uiderint, esse temeritati, & mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido, iudices, possum, ualuas magnificentiore ex auro, atque ebore perfectiores nullas umquā ullo tempore fuisse. incredibile dictu est, quam multi Graeci de ualuarum harum pulchritudine scriptū reliquerint. nimirum forsitan haec illi mirentur, atque efferāt. esto: uerumtamen honestius est reip. nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse uideantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quam praetorem in pace abstulisse. ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in ualuis: ea detrahenda curauit omnia: Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen indicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quaestuq. duci: nam bullas omnes aureas ex his ualuis, quae erant & multae, & graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere: itaque eiusmodi ualuas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factae esse uideantur. Etiam ne fraxineas hastas? uidi enim non in hoc non minime, cum testes dicerent, commoueri: quod erant huiusmodi, ut semel uidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis: de qua uel audire satis esset; nimiū, uidere plus quam semel. etiam ne id concupisti? nam Sappho, quae sublata de Prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum, atque ignoscendum esse uideatur. an Syllannionis opus; tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo priuatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus, atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrū enim uniusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus. si quando quis aliquid istiusmodi uidere uolet, eat ad aedē Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticū Metelli: det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus accommodauit: Verres haec habeat domi; Verres ornamentis fanorum, atque opidorum habeat plenam domum, uillas refertas. Etiam ne huius operarij studia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse uideatur. Atque haec Sappho sublata quātum desiderium sui reliquerit, dici uix potest. nam tum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum habuit in basi: quod iste, eruditus homo, & Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam litteram Graecam scisset, certe non sustulißet. nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapij, praeclare factū, sacrum, & religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem uisere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei nō tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex aede Iouis religiosissimum simulacrum Iouis imperatoris, quem Graeci οὔριον nominant, pulcherrime factum, non ne abstulistis? Quid? ex aede Liberi parium illud caput pulcherrimum, quod uisere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificijs anniuersarijs simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristaeus, qui, ut Graeci ferunt, Liberi filius, inuentor olei esse dicitur, una cū Libero patre, apud illos eodem erat in tēplo consecratus. Iouem autem imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? hinc colligere potestis, si recordari uolueritis, quanta religione fuerit eadem specie, atque forma signum illud, quod ex Macedonia captū, in Capitolio posuerat Flamininus. etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis Imperatoris, uno in genere pulcherrime facta; unum, illud Macedonicum, quod in Capitolio uidemus; alterum in Pōtiore, & angustijs; tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. illud Flamininus ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est in terrestri domicilio Iouis, poneret. quod autem est ad introitum Ponti, id, cū tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum inuecta sint, usque ad hanc diem integrū, inuiolatumq. seruatum est. hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus, & uictor uiderat, quod religioni concesserat, quod ciues atque incolae Syracusani colere aduenae non solum uisere, uerum etiam uenerari solebant, id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt saepius ad M. Marcellum reuertar, iudices, sic habetote, plures esse a Syracusanis istius aduentu deos, quam uictoria Marcelli homines desideratos. etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum, summo ingenio hominem, ac disciplina, eumq. cum audisset interfectum, permoleste tulisse. iste omnia, quae requisiuit, non ut seruaret, uerum ut asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora uidebuntur, si hoc loco dicerentur, ideo praeteribo, quod iste mēsas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, uim maximam uasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. itaque, iudices, ij, qui hospites, ad ea, quae uisenda sunt, ducere solent, & unumquidque ostēdere, quos illi μυσταγωγοὺς uocant, conuersam iam habent demonstrationem suam: nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset; ita nunc, quid undique ablatū sit, ostendunt. Quid tum? mediocri ne tandem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, iudices: primum, quod omnes religione mouentur, & deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, haec opera, atque artificia, signa, tabulae pictae Graecos homines nimio opere delectant. itaque ex illorum querimonijs intelligere possumus, haec illis acerbissima uideri, quae forsitan nobis leuia, & contemnenda esse uideantur. mihi credite, iudices: (tametsi uosmetipsos haec eadem audire certo scio) cum multas acceperint per hosce annos socij, atque exterae nationes calamitates, & iniurias, nullas Graeci homines grauius tulerunt, nec ferunt, quam huiuscemodi spoliationes fanorum, atque opidorum. licet iste dicat, emisse se, sicuti solet dicere: credite mihi, iudices, nulla umquam ciuitas tota Asia, & Graecia signum ullum, tabulam pictum, ullum denique ornamentum urbis sua uoluntate cuiquam uendidit. nisi forte existimatis, postea quam iudicia seuera Romae fieri desierint, Graecos homines haec uendere coepisse; quae tum non modo non uendebant, cum iudicia fiebant, uerum etiam coemebant. nisi

arbitra-

arbitramini L. Crasso, Q. Scaeuolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas uidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse; his, qui post iudiciorum dissolutionem aediles facti sunt, fuisse. acerbiorem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam, & simulatam emptionem, quã si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in litteras publicas, pretio adductam ciuitatem, & pretio paruo, ea, quae accepisset a maioribus, uendidisse, atque alienasse. etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile patiebantur, haec esse quã plurima apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi, florentissimiq. essent: apud eos autem, quos uectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus ea iucunda sunt, quae nobis leuia uidebantur, haberent haec oblectamenta, & solatia seruitutis.

EXPLANATIO

OMNIVM *pulcherrimae,*} Liuius lib. XXXV. CONFERTE *hanc pacem cum illo bello,*} mirabilis in hoc toto uerborum ambitu uis agnoscitur eloquentiae. nam & pluribus membris distinguitur sententia: & ipsa membra comparatione contrariorum numerum efficiunt: & ita paucis uerbis multa dicuntur, ut apertius tamen ac planius esse nihil possit. Ipsemet Cicero in libro, qui inscribitur Orator, cum loquitur de numero, Nos etiam, inquit, in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto Accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello. INGENVI A} nam si peccaretur in libertinis, leuius ferendum. propterea ingenui quoque nominantur lib. I. Quam multis, inquit, istum ingenuis, quam multis matribus familias uim attulisse existimatis? Et Vatinius ad Ciceronem: Hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matres familias, ciues Romanos occidit, arripuit, disperdidit. PRYTANEVM,} quale Athenis fuit, ubi sumptus publice dabatur bene de rep. meritis. QVAM *ad summam*} cuius in extrema parte. QVI *Thesmotes uocatur,*} Temenites, malim legere, dissentientibus inter se antiquis libris. hoc enim cognomine Syracusis aduectum Apollinem Suetonius appellat in Tiberio. Et Syracusis fons fuit Temenites dictus, auctore Plinio: montis quoque uertex, teste Thucydide lib. VII. EX QVA *praesertim nihil periculi ostenderetur,*} nam Carthago periculi metu deleta est. AD AEDEM *Honoris, atque Virtutis,*} renouatam a Marcello, ut apud Ciceronem lib. II. de Nat. de. legitur; notam, & aedificatam, si Liuium auctorem sequimur. NE QVA *tali uiro mortuo fiat iniuria;*} similiter in Pisonem: Facio iniuriam fortissimo uiro mortuo, qui illum, cuius paucos pares haec ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam. QVOD *erat aedificaturus,*} Honoris, & Virtutis: ut ea, quae sequuntur, uerba declarant. renouatum tamen ab eo, non aedificatum, auctor est idem Cicero lib. II. de Nat. de. Etiam illud miror, Liuium scribere, Marcellum uouisse hoc templum Gallico bello ad Clastidium, Ciceronem autem, uouisse eum, si Syracusas cepisset. ARGVMENTA} fabulae: ut Virgilius lib. VII. Argumentum ingens. quo loco uide Seruium. CRINITVM *anguibus,*} in quo angues essent pro crinibus. AD AEDEM *Felicitatis,*} a L. Lucullo consule exstructam. Augustinus de Ciuitate Dei. AD *monumentum Catuli,*} ad templum Iouis Capitolini, a Catulo refectum. IN *porticum Metelli:*} Macedonici: qui non modo porticus fecit, sed eum quoque locum statuis equestribus, quas Alexãdri Magni iussu Lysippus fecerat, ex Macedonia deportatis, exornauit. Velleius lib. I. STVDIA,} cupiditates. DELICIAS} in operario non ferendas, ad signa deferenda potius apposito, quam auferenda. ITA *factus & animo, & corpore,*} eodem modo dixit lib. I. Off. Neque enim ita generati a natura sumus, ut ad ludum facti esse uideamur, sed ad seueritatem. Pro Milone: Ad quam legem non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. SIMVLACRVM *Iouis Imperatoris, quem Graeci Vrion nominant.*} uir exquisitae ac reconditae doctrinae, Ioannes Brodaeus in suis Miscellaneis putat mendosum esse, Imperatoris: quod Iouem οὔριον uel ὅριον Graeci finium praesidem appellent: idq. Demosthenis, Dionysij, Arriani testimonio probat. Sane uerbum Graecum, Imperatorem, non significat: sed aliud fortasse Graecis, aliud Latinis nomen fuit: quod, qui terminis praeesset, imperare, & arcere finitimos ab iniuria uideretur. non enim praeesset, nisi imperandi ius haberet. FLAMININVS} T. Quinctius Flamininus, qui ex Macedonia, de Philippo rege triumphauit. CIVES, *atque incolae*} qui ciues non sunt, incolae dicuntur, ut lib. III. Quid Halycienses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunes habent? NIMIO *opere delectant.*} sic in Parad. Quos signa, quos tabulae, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica nimio opere delectant. POSTEA QVAM *iudicia seuera Romae fieri desierint,*} postea quã iudicare senatores coeperint. supra: Quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant. HAEC *uendere coepisse:*} quod minime fecerunt. NISI *arbitramini,*} quod arbitrari non debetis. Animaduertendum, hoc loquendi genere negari semper id, quod sequitur. L. CRASSO, *Q. Scaeuolae, C. Claudio,*} quorum aedilicia munera nominantur lib. II. Off. COMMERCIVM *istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse;*} fuit: easq. res ad ornandum forum & sumebant a Graecis, & reddebant; nihil tamen umquam emerunt. nec Verrem igitur emisse, debetis existimare. ET PRETIO *paruo;*} quanti Verres ab Heio Mamertino quattuor pulcherrima signa, Cupidinẽ, Herculem, Canephoras, a se empta, ipsius Heij tabulis probare conabatur. QVAS *nos contemnimus,*} contra Verrem, qui tamquã Graecus adamabat illa, quae Romani contemnebant. quamquam antiquos mores exsuere, & oculorum oblectamẽta quaerere, graeca leuitate multi iam coeperant, priuato dedecore, publico damno; nam delicijs contemnen-

dis

dis imperium Romana seueritas auxerat. unde Virgilius lib. VI.

Excudent alij spirantia mollius aera :
Credo equidem, uiuos ducent de marmore uultus.
Tu regere imperio populos Romane memento :
Hae tibi erunt artes, pacisq. imponere morem ;
Parcere subiectis, & debellare superbos.

FACILE *paciebantur,* } hic loquendi modus aequitatem animi, cum neutram in partem laboramus, ostendit, ut in ep. ad Pompeium : Plus officij apud alium residere, facillime patior. VECTIGALES, *aut stipendiarios* } sociorum tria genera, immunes, uectigales, stipendiarij : quorum stipendiari deterrima conditione. uectigal enim certum, & aequale : stipendium a populo Romano pro temporum ratione imponebatur. QVI IAM *cives Romani sunt,* } supra : Quam uos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, ciuibus Romanis, ostendere soletis.

ORATIO

QVID arbitramini Rheginos, qui iam Ciues R. sunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? quid Tarentinos, ut ne Europam in Tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum, propter quod unũ uisuntur Thespiae? quid Gnidios, ut Venerem marmoream? quid ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Parbalum pictum, aut ex aere Myronis buculam? longum est, & non necessarium commemorare, quae apud quosque uisenda sunt tota Asia, & Graecia. uerum illud est, quamobrem haec commemorarim; quod existimare uos hoc uolo, mirum quendam dolorem accidere ijs, ex quorum urbibus haec auferantur, atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite : ad quos ego cũ uenissem, sic primo existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanã propter Heraclij hereditatem non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum, ac furtorum omniũ societatem : simul & uerebar, ne mulierum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat, uirorumq. quibuscũ illae nuptae erant, nimia in istum non lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex litteris Syracusanorum conquirerem : itaque Syracusis cum ciuibus R. eram : eorum tabulas exscribebam, iniurias cognoscebam : cũ diutius in negotio, curaq. fueram; ut requiescerem, curamq. animi remitterem, ad Carpinacij praeclaras tabulas reuertebar : ubi cum equitibus R. ex illo conuentu honestissimis illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam, a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice, neque priuatim exspectabam, neque erat in animo postulare. cum haec agerem, repente ad me uenit Heraclius, is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iouis fuisset : qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum, & cum fratre meo, ut, si nobis uideretur, adiremus ad eorum senatum : frequentes esse in curia se iussu senatus a nobis petere, ut ueniremus ; primo nobis fuit dubium, quid ageremus : deinde cito uenit in mentem, non esse uitandum nobis illum conuentum, & locum : itaque in curiam uenimus. honorifice sane consurgitur. nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & aetate, &, ut mihi uisum est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides : cuius omnis oratio hãc habuit primo sententiam : Senatum populũq. Syracusanũ moleste, grauiterq. ferre, quod ego, cũ in ceteris Siciliae ciuitatibus senatũ populũq. docuissem, quid eis utilitatis, quid salutis afferrẽ, & cũ ab omnibus mãdata, legatos, litteras, testimoniaq. sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. Respondi, neque Romae in conuentu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, caussaq. totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse ; neque me postulare, ut quidquã contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam uiderem. Quod postea quam dixi, tantus est gemitus factus adspectu statuae, & commemoratione, ut illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum uideretur. tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me coepit ea, quae paullo ante commemoraui : spoliatam urbem, fana direpta, de Heraclij hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse : neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inuentorem olei deum sustulisset : neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam ; sed eas, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamq. curasse : eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum : eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum uoluntati, & saluti Siciliae defuissent. Ubi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo minorem, sed prope maiorem, quam ceterorum Siculorum, esse cognoui ; tum ego meum animum in illos, tum mei consilij, negotijq. totius suscepti caussam, rationemq. proposui : tum eos hortatus sum, ut caussae communi, salutiq. ne deessent, ut ei illam laudationem, quam se ui, ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes, atque amici : primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt : in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata, esse perscripta, & plura etiam, quam ego potui dicere : perscripta autem hoc modo, quod ex aede Mineruae hoc & illud abesset, quod ex aede Iouis, quod ex aede Liberi. ut quisque eis rebus tuendis, conseruandisq. praefuerat, ita perscriptum erat, cum rationẽ ex lege redderet, &, quae acceperat, deberet tradere, petisse, ut sibi, quod herce abesset, ignosceretur : itaque omnes liberatos discessisse ; & esse ignotũ omnibus : quas ego litteras obsignandas publico signo, deportandasq.

dasq.

dasq. curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est: primum, cum a Verre litterae aliquanto ante aduentum meum de laudatione uenissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni, maximo esse clamore, & conuicio repudiatos; &, posteaquam meus aduentus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illi laudatio mali, quam boni possit afferre. id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic uos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui uelit: nominatim nemo rogatur: & tamen, ut quisque honore, & aetate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere; idq. a ceteris ei conceditur: si quando taceant oēs, tunc sortito coguntur dicere. cū hic mos esset, refertur ad senatū de laudatione Verris, in quo primū, ut aliquid esset morae, multi interpellant: de Sex. Peducaeo, qui de illa ciuitate, totaq. prouincia optime meritus esset, sese antea, cū audissent ei negotium facessitum, cumq. eum publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorū laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando uoluissent, quam quod tum cogerentur. conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere. refertur de Peducaeo. ut quisque aetate, & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo ex ipso S. C. cognoscite: nam principium sententiae perscribi solet. Recita. QVOD. VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCAEO. *Dicit, qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quaeso.* QVOD. *quomodo?* QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. *Quid postea scriptum est?* CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. *Quid hoc est?* SORS DVCITVR. *Quamobrem? nemo erat uoluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum tuorum? praesertim cum inire a praetore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui conuiuae, consiliarij, & conscij, uerbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda filij, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda prouincia commoueret. Atque etiam hoc me docent, eiusmodi S.C. sese fecisse laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quae commonefaceret istius turpem, calamitosamq. praeturam: etenim scriptum esse ita;* QVOD *iste uirgis neminem cecidisset, a quo cognoscitis nobilissimos homines, atque innocentissimos securi esse percussos;* QVOD *uigilanter prouinciam administrasset; cuius omnes uigilias in stupris constat, adulterijsq. esse consumptas. hoc autem scriptum etiā, quod proferre non auderet reus, accusator recitare nō desineret;* QVOD *praedones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres; quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. Quae postea quam ex illis cognoui, discessi cum fratre a curia; ut nobis absentibus, si quid uellent, decernerent. decernunt statim: primum, ut Lucio fratri hospitium publice fieret, quod is eandem uoluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. id non modo tum scripserunt, uerū etiam in aere incisum nobis tradiderunt. ualde hercle te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis iustam caussam coniungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sis, & quod ad inquirendum in te uenerit. Postea decernitur, ac non uarie, sed prope cunctis sententijs, ut laudatio, quae C. Verri decreta esset, tolleretur. At uero, cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, praetor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo senator? ne id quidē. Syracusanorū aliquis? minime. quis igitur praetorem appellat? qui quaestor istius fuerat, Caecilius. o rem ridiculam: o desertum hominem: o desperatum, ac relictum. a magistratu Siculo, ne S. C. Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor praetorem appellat. quis hoc uidit? aut quis audiuit? praetor aequus, & sapiens dimitti iubet senatum. concurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatem: populus senatū laudare, gratias agere: ciues R. a me nusquam discedere. quo quidem die nihil aegrius factum est multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerētur. cum ad praetorem in ius adissemus, excogitat sane diligenter, & caute, quid decernat: nam ante quam uerbum facerem, de sella surrexit, atque abiit. itaque tum de foro, cum iam aduesperasceret, discessimus. postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret S.C. quod pridie fecissent, mihi reddere. ille enim uero negat: & ait indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco uerba fecissem: quod quidē apud Graecos Graece locutus essem, ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut uolui, ut debui: tum multa, tum etiā hoc me memini dicere: facile esse perspicuum, quantum inter hunc, & illum Numidicum, uerum, & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua laudatione iuuare L. Lucullum, sororis uirum, quicum optime cōuenisset; hunc homini alienissimo a ciuitatibus laudationes per uim, & metum comparare. quod ubi intellexi, multū apud illum recentes nuncios, multū tabulas non commendaticias, sed tributarias ualuisse; admonitu ipsorum Syracusanorū impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant. Ecce autē noua turba, atque rixa: ne tamen istū omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus plane nudum esse, ac desertū putetis. retinere coepit tabulas Theomnastus quidā, homo ridicule insanus: quē Syracusani Theoractum uocant: qui illic eiusmodi est, ut eū pueri sectētur, ut omnes, cū loqui coeperit, irrideant. huius tamen insania, quae ridicula est alijs, mihi tum molesta sane fuit. nā cū spumas ageret in ore; arderent oculi; uoce maxima, uim me sibi afferre, clamaret: copulati in ius peruenimus. hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare, ac deportare liceret: ille contra. instare ego, omnium mihi tabularum, & litterarum fieri potestatem oportere: contra ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges pertinere. praetor intelligens, negare sibi placere, quod S.C. ratū esse non deberet, id me Romam deportare. quid multa? nisi uehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem, poenāq. recitassem; tabularū mihi potestas facta non esset. ille autem insanus, qui pro isto contra me uehementissime declamasset, postquā nō impetrauit, credo ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant: quae ego antea iam ab illis cognoram, & acceperam. Laudent te*

sane

fane iã Mamertini: qui ex tanta prouincia soli sunt, qui te saluum uelint : ita tamen laudent, ut Heius, qui eius princeps legationis est, adsit: ita laudẽt, ut ea, quae rogati eriit, mihi parati sint respõdere. ac ne subito a me opprimãtur, haec sum rogaturus: nauẽ debeant ne? fate bũtur: praebuerint ne praetore C. Verre? negabũt: aedificauerint ne nauẽ onerariã maximã publice, quam Verri dederũt? negare nõ poterũt: frumentũ ne ab his sumpserit Verres, quod populo R. mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militũ, aut nautarũ per trienniũ dederũt? nullũ datũ dicent. fuisse Messanã omniũ istius furtorũ, ac praedarũ receptricẽ? negare nõ poterũt, permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauẽ maximã a Mamertinis datã, onustã, cũ isto praetore profectã? fatebuntur. Quamobrẽ tibi habe sane istã laudationẽ Mamertinã: Syracusanã quidẽ ciuitatẽ, ut abs te affecta est, ita ĩ te esse animatã uidemus: apud quos etiã Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conueniebat, ei deorũ honores haberi, qui simulacra deorũ sustulisset. etiã mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cũ diẽ festũ ludorũ de fastis suis sustulisset celeberrimũ, & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, udẽ diẽ festũ Verris nomine agerent; cũ iste Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. at uidete hominis impudentiã, atque arrogantiã, iudices, qui non solũ Verrea haec, turpia, ac ridicula, ex Heraclij pecunia cõstituerit, uerũ etiã Marcellea tolli imperarit; ut ei sacra facerẽt quotannis, cuius opera omniũ annorũ sacra, deosq. patrios amiserant; eius autem familiae dies festos tollerent, per quã ceteros quoque festos dies recuperarant.

EXPLANATIO

MERERI} soluere, & impendere. ut lib. V. Quid censetis in hoc foedere faciundo noluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? HERACLII} de quo lib. II. NON *lenitudine*,} placeret, Non modo lenitudine: cum sequatur, Sed etiam liberalitate. LIBERALITATE} qui uxores Verris libidini permitterent: ut communes uiderentur esse. DE QVIBVS *ante dixi*,} lib. II. MONVMENTVM *scelerum*,} ne scelera Verris quisquam posset obliuisci. INVENTOREM *oleidenm*} Aristeum, Bacchi filium, de quo paullo ante. HEREDITATIS} Heraclii. NON *modo minorem*,} pro, Nedum minorem: ut in ep. ad Lentulum: Non modo praemijs, sed ne periculis quidem compulsus ullis. Et alibi saepe. VT EI} non placet, Ei. PAVCIS *illius diebus*} cum iam appropinquaret aduentus meus. QVI SVMMAM *potestatem haberet*,} praetorem L. Metellum. DE SEX. *Peducaeo*,} patre eius, qui Attici amicissimus fuit. EI NEGOTIVM *facessitum*,} reum esse factum. sic ad Appium: Cum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent. NE NVDVS *quidem filius*} obscenae libidinis cupiditate. hanc suspicionem saepe excitat de puero Verre, ut in Diuin. Cuisare iste homo potens cum filio blando, & gratioso circum tribus. Lib. II. Hunc enim puerum non oderant. Lib. III. Vellet ille puer praetextatus in prouincijs quemadmodum fuisset, dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. IN NVDA *prouincia*} exinanita, exhausta, despoliata. COGNOSCITIS} malim, Cognostis: a testibus uidelicet. DISCESSIO} eadem, quae Romae fieri solebat in S.C. faciendis, aut improbandis. PRAETOR *appellatur*.} qui aderat, L. Metellus. Appellatur autem, ne laudationem illam tolli sinat. CAECILIVS.} cum quo Ciceroni de accusando Verre contentio fuerat. A MAGISTRATV *Siculo*,} Caecilius a magistratu Siculo praetorem appellat: idest, omisso magistratu Siculo, ad praetorem confugit. SED *quaestor*} qui fuerat, non qui tunc esset. GRAECE *locutus*} quasi dignitas in eo senatoris populi Romani minueretur. VERVM, *& germanum Metellum*} quasi alij minus hoc digni nomine uiderentur. Similiter supra: Ille uero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset. IVVARE} Lucullum reum, sororis suae uirum, Luculli patrem, qui de Mithridate & Tigrane triumphauit. Plutarchus. QVOD *ubi intellexi*,} Quod, pro, Sed, ut lib. I. Quod uos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit conuenire. Et lib. II. Quod ego nisi meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem. RECENTES *nuncios*} Laetilium, de quo lib. II. TRIBVTARIAS} quae Metello munera tribuerent. Lib. II. Is epistolas complures attulerat, in ijs unam domo, quae totum hominem immutarat. THEOMNASTVS} dei memor, Latine ualet. Verris familiaris fuerat: ut lib. II. THEORACTVM} diuino furore commotum, a deo perculsum. VOCANT:} per irrisionem. PRAETOR *intelligens*,} cum ironia. LEGVM} de repetundis. lib. II. Nisi Glabrionis litteris, ac lege putassem; tam multos huc euocare non potuissem. SANCTIONEM,} ne quis impediat, quo minus & obsignare, & deportare Romam tabulas liceat. POENAMQ.} si quis impedierit. VT *Heius, qui eius princeps legationis est, adsit*:} qui si adierit, publico te nomine laudabit, suo laedet. sibi enim e sacrario suo Cupidinem marmoreum, Herculem aeneum, Canephoras sublatas esse dicet, quemadmodum priore iam dixit actione. NAVEM *debeant ne?*} populo Romano. SVPERIORES,} qui ante Verrem Siciliae praefuerunt. DIEM *festum*} Marcellea. SVSTVLISSENT,} non tamen sua sponte, sed iussu Verris. lib. II. EX HERACLII *pecunia*} ut erogaretur in sumptum eius dici. EI} Verri, tamquam deo. OMNIVM *annorum sacra*,} nam cui deo sacra fierent, cum Verres omnium deorum simulacra sustulisset? in Diuin. Sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere; quod eorum simulacra sanctissima, C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. PATRIOS} quos iampridem colere soliti essent. EIVS *autem familiae*} Claudiae Marcellorum. DIES *festos*} pro, dictu festum. RECVPERARANT.} cum iure belli, uictore M. Marcello, omnia amisissent. Familiam Cicero nominauit, cum unum M. Marcellum nominare posset; ut a iudicibus C. Marcello, & Cn. Lentulo Marcellino gratiam iniret.

praeter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. uerum de ista furandi, praedandiq. ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais, bone custos, defensorq. prouinciae? tu, quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia uoluisse cognoras, et de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es, ut, quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus R. reseruares? perditae ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, uincti soluantur, exsules reducantur, res iudicatae rescindantur. quae cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam remp. haec ubi eueniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exsilio leuarentur; at non ab ijs ipsis, qui iudicassent; at non statim, at non eorũ facinorum damnati, quae ad uitam, & fortunas omnium pertinerent. hoc uero nouum, & eiusmodi est, ut magis propter reũ, quam propter rem ipsam credibile esse uideatur, ut homines seruos, ut ipse, qui iudicarat, ut statim, e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret.

EXPLANATIO

IN TRIOCHALINO] Silius: Et mox seruili uastata Triochala bello. FVRTVM] Verris. PRAETERMISSA *est.*] minime praetermissa. sic enim intelligendum. FVIT *nundinatio aliqua*] idest, esse potuit. NISI ID] te pecuniam accepisse. NE SI *dubitetur quidem*] non dubitatur, quin pecuniam acceperis: sed, si dubitetur, id quaeri tamen in re tam nefaria non oportet. nam, si pecuniam non accepisti, qua ratione adductus eos liberasti? PROPTER *reum*,] propter ipsum Verrem: a quo tantum sceleris esse commissum, credibile est. IPSE, QVI *iudicarat*,] ipse Verres, qui eos damnauerat. Hoc ad illud supra dictum refertur, Vt non ab ijs ipsis, qui iudicassent. Nam ad quattuor proposita, quattuor item hic subiunguntur, utraque per particulam, Vt.

ORATIO

O PRAECLARVM imperatorem, nec iã cum M. Aquillio, fortissimo uiro, sed uero cum Paullis, Scipionibus, Marijs conferendum. Tantum ne uidisse in metu, periculoq. prouinciae? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitiuorum uideret; ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit: quis non pertimescat? caussam dicere dominos: quid seruis tam formidolosum? fecisse uideri, pronunciauit. exortam uidetur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? uerbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus, & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati: quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit, cum uiderent ea facilitate praetorem, ut ab eo sceleris, coniurationisq. damnatorum uita, uel ipso carnifice internuncio, redimeretur? Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi non idem fecisti? quid? iste motus seruorum, belliq. subita suspicio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae prouinciae, an nouam rationem improbissimi quaestus attulit? Halyciensis Eumenidae, nobilis hominis, & honesti, magnae pecuniae uillicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS LX a domino accepisti. quod, nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite R. C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius uillicos, pastoresq. tibi in suspicionem uenisse dixeras, HS C abstulisti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipse C. Matrinius: dicet clarissimus uir, Cn. Lentulus censor, q, Matrinij honoris caussa, recẽti negotio ad te litteras misit, mittẽdasq. curauit. Quid? de Apollonio, Dioclis filio, Panhormitano, cui Gemino cognomẽ est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, ubi Panhormum uenit, ad se uocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaq. conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitauit: nescio quid attulit: profecto homo diues repente a Verre non sine caussa citatur: exspectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iamdiu lecto tenebatur. nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmat seruum se omnino illo nomine habere neminem. iste hominem arripi a tribunali, & in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quiuis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, iccirco illa tam acerba iniuria affici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in uincla coniectus est. uidete constantiam praetoris, & eius praetoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris praetor; sed ita laudetur, ut optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur; quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum nomine, indicta caussa, in uincla coniecit: seruos, quos ipse cum consilio belli faciendi caussa consensisse iudicauit, eos sine consilij sententia, sua sponte, omni supplicio liberauit. quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quam-

praeter te, ulla pecunia adduci potuerit, id. tu gratis suscipere conatus sis. uerum de ista furandi, praedandiq. ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais, bone custos, defensorq. prouinciae? tu, quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia uoluisse cognoras, et de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es, ut, quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus R. reseruares? perditae ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, uincti soluantur, exsules reducantur, res iudicatae rescindantur: quae cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam remp. haec ubi eueniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exsilio leuarentur; at non ab ijs ipsis, qui iudicassent; at non statim, at non eorũ facinorum damnati, quae ad uitam, & fortunas omnium pertinerent. hoc uero nouum, & eiusmodi est, ut magis propter reũ, quam propter rem ipsam credibile esse uideatur, ut homines seruos, ut ipse, qui iudicarat; ut statim, e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret.

EXPLANATIO

IN TRIOCHALINO.} Silius: Et mox seruili uastata Triochala bello. FVRTVM} Verris. PRAETERMISSA *est.*} minime praetermissa; sic enim intelligendum. FVIT *nundinatio aliqua*} idest, esse potuit. NISI ID} te pecuniam accepisse. NE SI *dubitetur quidem*} non dubitatur, quin pecuniam acceperis; sed, si dubitetur, id quaeri tamen in re tam nefaria non oportet. nam, si pecuniam non accepisti, qua ratione adductus eos liberasti? PROPTER *reum*,} propter ipsum Verrem: a quo tantum sceleris esse commissum, credibile est. IPSE, QVI *iudicarat*,} ipse Verres, qui eos dmnauerat. Hoc ad illud supra dictum refertur, Vt non ab ijs ipsis, qui iudicassent. Nam ad quattuor proposita, quattuor item hic subiunguntur, utraque per particulam, Vt.

ORATIO

O PRAECLARVM imperatorem, nec iã cum M. Aquillio, fortissimo uiro, sed uero cum Paullis, Scipionibus, Marijs conferendum. Tantum ne uidisse in metu, periculoq. prouinciae? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitiuorum uideret; ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit: quis non pertimescat? caussam dicere dominos: quid seruis tam formidolosum est fecisse uidere? pronunciastis: exortam uidetur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? uerbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus, & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati: quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit, cum uiderent ea facilitate praetorem, ut ab eo sceleris, coniurationisq. damnatorum uita, uel ipso carnifice internuncio, redimeretur? Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in Leonte Megarensi non idem fecisti? quid? iste motus seruorum, bellíq. subita suspicio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae prouinciae, an nouam rationem improbissimi quaestus attulit? Halyciensis Eumenidae, nobilis hominis, & honesti, magnae pecuniae uillicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS LX a domino accepisti. quod, nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite R. C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius uillicos, pastoresq. tibi in suspicionem uenisse dixeras, HS C abstulisti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipse C. Matrinius: dicet clarissimus uir, Cn. Lentulus censor, q., Matrinij honoris caussa, recẽti negotio ad te litteras misit, mittẽdasq. curauit. Quid? de Apollonio, Dioclis filio, Panhormitano, cui Gemino cognomẽ est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, ubi Panhormum uenit, ad se uocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaq. conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apollonius, homo pecuniosus, tamdiu ab isto maneret integer: excogitauit: nescio quid attulit: profecto homo diues repente a Verre non sine caussa citatur. exspectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio; nam pater grandis natu iamdiu lecto tenebatur. nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmat seruum se omnino illo nomine habere neminem. iste hominem arripi a tribunali, & in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse; pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quiuis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, iccirco illa tam acerba iniuria affici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret; in uincla coniectus est. uidete constantiam praetoris; & eius praetoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris praetor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur; quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum nomine, indicta caussa, in uincla coniecit: seruos, quos ipse cum consilio belli faciendi caussa consensisse iudicauit, eos sine consilij sententia, sua sponte, omni supplicio liberauit. quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrem

O R A T I O

CVrio mihi, iudices, ab illo subijci, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte praeter eo. nam mihi uideor de omnibus iam rebus eius gestis, dixisse, quae quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiā, uigilantiam, custodiā, defensionemq. prouinciae. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniā plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. ne diutius, in tanta paenuria uirorū fortium, talem imperatorem ignorare possitis, non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij uim, atque uirtutem, sed ad aliud genus imperatorum, sane diligenter retinendum, & conseruandum, quaeso, cognoscite. Itinerum primum laborem, qui uel maximus est in re militari, iudices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite, quā facilem sibi iste, & iucundum ratione, consilioq. reddiderit. primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum uim, ac imbrium praeclarum sibi hoc remedium comparat. urbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque haec natura esse loci, caeliq. dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulentaq. tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines uiderent. hic ita uiuebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam uideret. ita diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. cum autem uer esse coeperat, cuius initium iste non a Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam uiderat, tunc incipere uer arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus usque eo se praebebat patiētem, atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem uiderit. nam, ut mos fuit Bythyniae regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, Melitensi rosa farctus. ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumq. ad nares sibi admouebat tenuissimo lino, minutis q. maculis, plenum rosae. sic confecto itinere, cum ad aliquod opidum uenerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo ueniebant Siculorum magistratus, ueniebant equites R. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiae secreto deferebantur: paullo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non aequitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non praetermittenda uidetur praeclari imperatoris egregia, ac signlaris diligentia. nam scitote esse opidum in Sicilia nullum, ex ijs opidis, in quibus praetores consistere, & conuentum agere solent, quo in opido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. itaque non nullae ex eo numero in conuiuium adhibebantur palam: si quae castiores erāt, ad tempus ueniebant, lucem, conuentumq. uitabant. erant autem conuiuia cum illo silentio praetorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs uersari solet, sed cum maximo clamore, atque conuicio non numquam etiam res ad manus, atque ad pugnam ueniebat. iste enim, praetor seuerus, ac diligens, qui populi R. legibus numquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e conuiuio, tamquam e proelio, auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, pleriq. fusi sine mente, ac sine ullo sensu iacerent; quiuis ut, cum adspexisset, non se praetoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae uidere arbitraretur. Cum uero aestas summa esse iam coeperat; quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consueuerunt; propterea quod tum putant obeundam esse maxime prouinciam, cum in areis frumenta sunt; quod & familiae congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum luco statiua sibi castra faciebat. nam ipso aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta uelis collocabat. huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum uidere posset. in eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset: huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant: quarum, incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni uita illa, conuiuijsq. ueniebant. inter eiusmodi uiros, ac mulieres adulta aetate filius uersabatur: ut eum, etiam si natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen, ac disciplina patri similem esse cogeret. huc Tertia illa, perducta per dolum, atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur; cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemq. Aeschrionis honesto loco nata, in conuentum suum mimi Isidori filiam uenisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris uirtute putaret oportere, non genere, certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex prouincia exportaret. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo, talariq. tunica uersaretur in conuiuijs muliebribus, non offendebantur homines in eo, neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: locum illum litoris percrepare totum mulierum uocibus, cantuq. symphoniae, in foro silentium esse summum caussarum, atque iuris, non ferebant homines moleste. non enim ius abesse uidebatur a foro, neque iudicia, sed uis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio.

O R A T I O

CVPIO mihi, iudices, ab illo subijci, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte praeter eo. nam mihi uideor de omnibus iam rebus eius gestis, dixisse, quae quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiã, uigilantiam, custodiã, defensionemq. prouinciae. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniã plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. ne diutius, in tanta paenuria uirorũ fortium, talem imperatorem ignorare possitis, non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij uim, atque uirtutem, sed ad aliud genus imperatorum, sane diligenter retinendum, & conseruandum, quaeso, cognoscite. Itinerum primum laborem, qui uel maximus est in re militari, iudices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite, quã facilem sibi iste, & iucundum ratione, consilioq. reddiderit. primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum uim, ac imbrium praeclarum sibi hoc remedium comparat. urbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque haec natura esse loci, caeliq. dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulentaq. tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines uiderent. hic ita uiuebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam uideret. ita diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. cum autem uer esse coeperat, cuius initium iste non a Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam uiderat, tunc incipere uer arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus usque eo se praebebat patiẽtem, atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem uideret. nam, ut mos fuit Bythyniae regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, Melitensi rosa fartus: ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumq. ad nares sibi admouebat tenuissimo lino, minutis q. maculis, plenum rosae. sic confecto itinere, cum ad aliquod opidum uenerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo ueniebant Siculorum magistratus, ueniebant equites R. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiae secreto deferebantur: paullo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non aequitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non praetermittenda uidetur praeclari imperatoris egregia, ac sigularis diligentia. nam scitote esse opidum in Sicilia nullum, ex ijs opidis, in quibus praetores consistere, & conuentum agere solent, quo in opido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. itaque non nullae ex eo numero in conuiuium adhibebantur palam: si quae castiores erãt, ad tempus ueniebant, lucem, conuentumq. uitabant. erant autem conuiuia cum illo silentio praetorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs uersari solet, sed cum maximo clamore, atque conuicio non numquam etiam res ad manus, atque ad pugnam ueniebat. iste enim, praetor seuerus, ac diligens, qui populi R. legibus numquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in poculis ponebantur, obtemperabat. itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e conuiuio, tamquam e proelio, auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, pleriq. fusi sine mẽte, ac sine ullo sensu iacerent; quiuis ut, cum adspexisset, non se praetoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae uidere arbitraretur. Cum uero aestas summa esse iam coeperat; quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consueuerunt; propterea quod tum putant obeundam esse maxime prouinciam, cum in areis frumenta sunt; quod & familiae congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum loco statiua sibi castra faciebat. nam ipso aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ad urbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta uelis collocabat. huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum uidere posset. in eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant: quarum, incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni uita illa, conuiuijsq. ueniebant. inter eiusmodi uiros, ac mulieres adulta aetate filius uersabatur: ut eum, etiam si natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen, ac disciplina patri similem esse cogeret. huc Tertia illa, perducta per dolum, atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur; cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemq. Aeschrionis honesto loco nata, in conuentum suum mimi Isidori filiam uenisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris uirtute putaret oportere, non genere, certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex prouincia exportaret. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo, talariq. tunica uersaretur in conuiuijs muliebribus, non offendebantur homines in eo, neque moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: locum illum litoris percrepare totum mulierum uocibus, cantuq. symphoniae, in foro silentium esse summum causarum, atque iuris, non ferebant homines moleste. non enim ius abesse uidebatur a foro, neque iudicia, sed uis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio.

EXPLA-

grauitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita. COMMENTARIVM. *Libenter ait se facere: itaq. perscribit. quid, si hoc uerbo non esses usus, Libenter? nos uidelicet inuitum te quaestum facere putaremus.* ACTA DE. CONSILII. SENTENTIA. *Praeclarum recitari consilium, iudices, audistis. utrum uobis consilium recitari tandem praetoris uidebatur, cum audiebatis nomina, an praedonis improbissimi societas, atque comitatus? En foederum interpretes, societatis pastores, religionis auctores. numquam in Sicilia frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum, praeclarumq. consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. itaque tantum ualuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, ijs decretum uendidisset. nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex C. Sacerdotis & Sex. Peducaei instituto, ac litteris, frumentum Mamertinis imperauit. tũ illi intellexerũt, se id, qđ a malo auctore emissẽt, diutius obtinere nõ posse.*

EXPLANATIO

FVGITIVORVM *reliquias*} uicto iam Spartaco. THEMPSANVM *incommodum*} cum Thempsam oppidum in Bruttijs residua Spartaci manus occupauit. TE} qui non longe aberas. VALENTINI} Thempsanorum uicinij. PROFICISCENTEM} in prouinciam. NE ILLAM *quidem infamiam*} cum esses in litore cum Tertia, & cum tunica pulla, & pallio, decedens iam ex prouincia, nec ad triumphum, sed ad iudicium. CVM *inueniretur nemo*,} non quod ire nemo uellet, sed quod in Italia cum imperio tunc nemo esset: extra ordinem autem decerni, qui contra fugitiuorum reliquias cum imperio mitteretur, dignitatis publicae non esse uideretur: quam ob caussam facta Verris mentio est, quod is & cum imperio esset, nec longe a Thempsa, iam e prouincia decedẽs. in quo senatus uniuersus, quid de Verre sentiret, admurmuratione ostendit: senatus uero principes, ut consulares, & praetorij, quiq. magistratum gerebant, palam contradixerunt. TESTIMONIUSQ.} recitatis actione prima. EORVM} senatorum. QVORVM *omnium uoce*} & qui admurmurarunt, & qui palam contradixerunt. CAVSSA *incognita*;} testes enim Siculos non audierant, fama tantum ipsa mouebantur, & quod, quis esset Verres, quid in eo uirtutis, & industriae, ex urbana praetura cognouerant. ESTO:} orationem ad aliam rem traducere, sic, ut coniungantur ea, quae diuersa sunt, uulgaris artificij non est, ut hoc loco: Esto: deinde subiungitur, At uero. Eiusdem artificij est illud lib. I. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione uim attulisse existimatis? Simile illud lib. III. Priuatim hoc modo: quid publice? ciuitates quemadmodum tractatae sunt? Idem transitus agnoscitur lib. IV. At hoc solum Africani monumentum uiolasti. quid? a Tindaritanis nõ eiusdem Scipionis positum simulacrum Mercurij, pulcherrime factum, sustulisti? cum hoc genere similitudinem habet, quod scriptum est in ep. ad Appium: Atque haec domestica: quid illa tandẽ popularia? Hoc, quidquid est industriae, si quis negligit; nimirum is, quanti sit eloquentia, quamq. partes in ea multae requirantur, simul negligere uidetur. NEQVE *ab isto prouisum est, ne quod esset.*} potius opera data est, ut aliquod esset, liberatis post condemnationem Leonidae seruis. ex quo illa per ironiam: Quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit, cum uiderent ea facilitate praetorem, ut ab eo seruorum, coniurationisq. damnatorum, uita, uel ipso carnifice internuncio, redimeretur? Atque illae duae caussae ad fortunam referuntur, Quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum in Sicilia fuit: tertia Verri adscribitur, Neque ab isto prouisum est, ne quod esset. ORNATAM,} instructã remigibus, militibus, duce, rebus ad pugnandum necessarijs. DEMENTIAE,} hic certa crimina exponuntur: dementia uero crimen certũ non est, sed fons quidam, & origo criminum: itaque uel tollendum censeo, uel immutandum, neutrum tamen sine ueterum librorum auctoritate. nã quod alij legunt, Maiestatis deminutae; frigidum uidetur. breuis enim criminum enumeratio non modo maiorem uim, sed numerum quoque meliorem efficit. REM *naualem*} primo loco exponit auaritiae crimen, sicuti ex quattuor criminibus auaritiam primam proxime nominauit. NIHIL *horum imperauisti*.} lib. IV. Pro hisce rebus uacatio data ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omniũ. NAVEM *uero Cybeam*} lib. IV. TRIREMIS *instar*,} quae biremis erat: ut infra. DOMINI} Verris, qui iudicio dãnatus in exsilium ibit, auectus ipsa naui. HABERE,} nec habere, nec mercari senatori trans mare quidquam licuit. IN OPERVM *locationes falsas*,} ut eius pecuniae, quam in nauem erogauerant, quam, tuo parcentes capiti, in tabulas referre noluerant, exitus aliquis inueniretur. EIVS *capiti litteris suis pepercisse*.} noluisse quidquam in tabulas referre, ne Verri nocerent. TIBI *gratis constare nauem*,} tua pecunia factã non esse. Valet argumentũ: Si, quod scriptũ non est, factũ non est: ne tu quidem, quod scriptũ proferre non potes, id factũ esse dices, emptam uidelicet a te nauẽ illã esse, aut locatam Mamertinis. DII *approbent*.} modus laudandi: sed hic mera ironia est. quasi factũ Verris eiusmodi nõ sit, ut a dijs approbari debeat. NE HAEC *biremis adscriberetur*,} animaduerte, quam supra nauẽ uocauit, hic biremem dici: ut nauis generale nomen sit. EXIGERETVR,} ex primis decumis: nam alteras emebat populus Romanus, & praeterea quod erat ciuitatibus aequaliter imperatum. lib. IV. Ex LEGE *censoria*} lib. IV. Perpaucae Siciliae ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactae: quarũ ager cũ esset publicus populi R. factus, tamẽ illis est redditus. is ager a cẽsoribus locari solet. Legẽ igitur censoriã, ipso interprete

LL Cicerone,

Cicerone, acciplo pro locatione censoria. Iis} qui publicos agros arant. DECVMANI?} aratores, qui populo Romano decumas Hieronica lege, nullo pretio, darent. STATVISTI,} arbitrio tuo, in socundis decumis, quae uendebantur: cum id statuere Verres ipse non deberet. tot enim erant secundae decumae, quot primae. unde lib. III. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S.C. & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. emundi duo genera fuerunt, nnum certacum decumarum, alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributum: illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset: huius impecati tritici modium DCCC millia. QVI SVNT *immunes*,} tertium genus eorum, quos frumenti plus, quam debebant, aut etiam si nihil debecent, soluece coegit Verres. TRABALI *clauo figeret*,} maxime confirmaret. CVM *consilio*} cum sua cohorte. EN FOEDERVM *interpretes*.} quia Verres ideo se Mamertinis nauem non imperasse dicebat, quod essent foederati. Apostrophe per indignationem expressa, ut illa aliquanto post: En, quod Tindaritani libentec praedicent. Et illa lib. I. En, cui tuos liberos committas: en memocia moctui sodalis. SOCIETATIS *pactores*,} digni, quibus utamuc in paciscenda societate. RELIGIONIS *auctores*.} qui foe.letum religionem tuentur. supra: Habemus hominem in fetialium manibus educatum, unum praetec ceteros in publicis religionibus foederum sanctum, & diligentem. AC LITTERIS,} id enim in tabulas cetulerant. A MALO *auctore*} ab eo, cuius apud Metellum auctoritas nulla fuit.

O R A T I O

AGE porro, tu, qui te tam religiosum existimari uoluisti interpretem foederum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum ciuitatū utraque foederata est. ac Netini quidem sibi non defuerunt: nam, simul ac pronunciasti, libenter te Mamertinis quidem remittere; te adierunt, & eandem suam caussam foederis esse docuerunt. tu aliter decernere in eadem caussa non potuisti: pronuncias, Netinos frumētum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem praetoris litteras & rerum decretarum, & frumenti imperati, & rerum decretarum tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum posceret, non datam, aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia, ac munera collocasse, cum idem alij iuris ex eadem caussa non obtinerent? Hic mihi etiam audebis mentionem facere Mamertinae laudationis. in qua quam multa sint uulnera, quis est uestrum, iudices, qui non intelligat? primum, in iudicijs. qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae: paucae, & paruae, metu repressae, silent: una laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis uera laudatio? Sed tamen ita, Verres, prouinciae praefuisti, ut hac utilitate necessario tibi sit carendum. deinde, id quod alio loco ante dixi, quae est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes & publice tibi nauem aedificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosq. esse dixerunt? postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudāt, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quae tu de rep. nostra detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipiū, quod per hos annos tam commoda uacatione sit usum omnium rerum, quam Mamertina ciuitas per triennium? soli, ex foedere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto praetore, omnium rerum immunes fuerunt: soli, istius imperio, ea condicione uitae fuerunt, ut populo R. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verum, ut ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar: accepisti a Mamertinis nauem contra legem, remisisti contra foedera. ita in una ciuitate bis improbus fuisti; cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat. exigere te oportuit nauem, quae contra praedones, non quae cum praeda nauigaret; quae defenderet, ne prouincia spoliaretur, non quae noua prouinciae spolia portaret. Mamertini tibi & urbem, quo furta undique portares, & nauem, qua exportares, praebuerunt. illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit: illi homines testes, custodesq. furtorum: illi tibi & locum furtis, & furtorum uehiculum compararunt. itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es. quo tempore, in tanta inopia nauium, tantaq. calamitate prouinciae, etiā si precario essent rogandi, tamen ab ijs impetraretur.. reprimebat enim tibi & imperandi uim, & rogandi conatum praeclara illa non populo R. reddita biremis, sed praetori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilium iuris, consuetudinis, foederis. habetis unius ciuitatis firmū auxiliū, amissum, ac uenditum pretio: cognoscite nunc nouā praedandi rationem, ab hoc primū excogitatā. Sumptū omnē in classem frumento, stipendio, ceterisq. rebus nauarcho suo quaeque ciuitas semper dare solebat. is neque, ut accusaretur a nautis, cōmittere audebat, & ciuibus suis rationē referre debebat: in illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo uersabatur. erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouincijs, etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, ac sumptu, tum cum illorum auxilijs uti solebamus. Verres, post imperium constitutum, primus imperauit, ut ea pecunia omnis a ciuitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset. Cui potest esse dubium, quamobrem & omnium consuetudinem ueterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alij quaestus instituuntur, ex uno genere nauali, uidete quam multi; accipere a ciuitatibus pecunias, ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis, quod deberet, non dare. haec

re haec omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita. TESTIMONIA. CIVITATVM. Huncine hominem? hanccine impudentiam, iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarū summas describere; certum pretium, sexcenos nummos, nautarum missioni constituere. quos qui dederat, commeatum totius aestatis abstulerat. iste, quod & nautae nomine pro stipendio, frumentoq. acceperat, lucrabatur. ita quaestus duplex unius missione fiebat. atq. haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu, tantoq. periculo prouinciae sic palam faciebat, ut & ipsi praedones scirent, & tota prouincia testis esset. Cum, propter istius hanc tantam auaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem uera naues inanes, quae praedam praetori, non quae praedonibus metum afferrent: tamen, cū P. Caesetius, & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent, nauem quandam piratarum, praeda refertam, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam, atque depressam. erat ea nauis plena iuuentutis formosissimae, plena argenti facti, atque signati, multa cum stragula ueste. haec una nauis a classe nostra non capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non lōge a Syracusis. quod ubi isti nunciatum est; tametsi noctu cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim quaestori, legatoq. suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quamprimum exhiberentur. appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur. iste, quasi praeda sibi aduecta, non praedonibus captis, si qui senes, aut deformes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid formae, aetatis, artificijq. habebant, abducit omnes: nonnullos scribis suis, filio, cohortiq. distribuit: symphoniacos sex cuidam amico suo Romam muneri misit: nox illa tota exinanienda naui consumitur. archipiratam ipsum uidet nemo; de quo supplicium sumi oportuit: hodieq. omnes sic habent persuasum, (quid eius sit, uos coniectura quoque assequi debetis) istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. coniectura est: iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur. hominem nostis; consuetudinemq. omnium tenetis; qui ducem praedonum, aut hostium reperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. hominem in tanto conuentu Syracusis uidi neminem, iudices, qui archipiratam captum uidisse se diceret, cum omnes, ut mos est, concurrerent, quaererent, uidere cuperent. quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam adspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, cum eius cruciatu, atque supplicio pascere oculos, animumq. exsaturare uellent; potestas adspiciendi nemini facta est. Vnus plures praedonum duces uiuos cepit P. Seruilius, quam omnes antea. ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut uidere piratam captum non liceret? at contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus uinctorum, captorumq. hostium praebebat: itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex ijs opidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis uisendi caussa conuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo R. fuit, atque iucundissimus? quia nihil est uictoria dulcius: nullum est autem testimonium uictoriae certius, quam, quos saepe metueris, eos te uinctos ad supplicium duci uidere. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum adspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob caussam hominem reseruasti? ecquem audisti in Sicilia ante captum archipiratam, qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti: unius profer exemplū. uiuum tu archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo quem ante currum tuum duceres. neque enim quidquam erat iam reliquum, nisi, ut, classe populi R. pulcherrima amissa, prouinciaq. lacerata, triumphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem praedonum nouo more, quam securi feriri omnium exemplo, magis placuit. quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. opus est ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris opidis Siciliae deduci imperantur. eo quod multos captiuos ciues R. coniecerat, & quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in Lautumijs, uerus ille dux quaereretur. itaque hominem huic optimae, tutissimaeq. custodiae non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominem, quo? Lilybaeum fortasse? uideo: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, iudices. Panhormum igitur? audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. ne Panhormum quidem. quid igitur? quo putatis? ad homines a piratarum metu, & suspicione alienissimos, a nauigando, rebusq. maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. &, ut quiuis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile & libenter se illum, qui non erat, esse simularet; imperat Centuripinis, ut is uictu, ceterisq. rebus quamliberalissime, commodissimeq. habeatur. Interea Syracusani, homines periti, & humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, uidere, uerum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret, ex ipso nauigio, quod erat captum, ex remorum numero, coniiciebant. iste, quod omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formae, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, ut consuetudo est, uniuersos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur; cū tanto plures abducti essent, quā relicti: propter hanc caussam cū instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationē, numerumq. haberet, & reliquos non desideraret solum; sed etiam posceret, & flagitaret. cum maximus numerus deesset; tum iste, homo nefarius, in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, & supponere coepit ciues R. quos in car-

cerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugiẽtes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob caussam nauigarent, sua uoluntate cum piratis fuisse arguebat. itaque alij ciues R. ne cognoscerentur, capitibus obuolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij, cum a multis ciuibus R. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. quorum ego de acerbissima morte crudelissimoq. cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero; & ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, & de ciuium R. indignissima morte, non modo uires, uerum etiã uita deficiat, id mihi praeclarum, & iucundum putem. haec igitur est gesta res, haec uictoria praeclara: myoparone piratico capto, dux liberatus: symphoniaci Romam missi: formosi homines, & adolescentes, & artifices, domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues R. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis uestis ablata: omne aurum, & argentum & ablatum. & auersum: At quemadmodum ipse se se induit priore actione? quĩ tot dies tacuisset, repente in M. Annij, hominis splendidissimi, testimonio, cum in ciues R. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exsiluit; conscientia sceleris, & furore ex maleficijs concepto excitatus: dixit se, quod sciret sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de uero archipirata sumpsisse suppliciũ, ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos.

EXPLANATIO

TRITICI *empti.*} fortasse rectius, Et tritici empti: ut illud proxime dictum, Rerum decretarum, & frumenti imperati. INCONSTANTIA} cum idem & pronunciarit, Netinos frumentum dare non oportere; & ab ijsdem tamen exegerit. VT IN *iudicijs,*} subijci debuit, Sic: sed eius particulae uim inclusit Cicero in sententiam proxime sequentem. qua si diceret: Sic, cum tot in Sicilia ciuitates sint, quae arguant, paucae & paruae, quae sileant, una, quae laudet: quid hoc est, nisi. &c. DECEM *laudatores*} id comprobat Pedianus. decem enim, qui Scaurum, a Cicerone defensum, laudauerint, enumerat, nouẽ consulares, unum adolescentem Faustũ, Scauri fratrem, Sullae filium. VERA *laudatio?*} quae multarum testimonio ciuitatum constat. HAC *utilitate*} multarum laudantium ciuitatum. LEGATI *principes*} Heium significat, a quo Verres Cupidinẽ, Herculẽ, Canephoras abstulerat. lib. VI. TAM *bono iure,*} diuersa coloniarũ genera diuerso iure, idest aliae alijs, pro suis quaeq. meritis, immuniores fuere. REMISISTI} quã ex foedere debebant populo Romano. CYBEA.} iam non biremis, quae ex foedere debebatur, sed triremis instar, quo plura posset exportare, Cybea propter latitudinem dicta. AVXILIJ,} quod ab ijs debebatur. IVRIS,} ita enim iure, consuetudine, foedere inter eos & populum Romanũ conuenerat. VTI *solebamus.*} non quod hoc tempore auxilijs eorum non uterentur: sed ait, Vti solebamus, tum cum assidue bella gerebantur. NEGLEXERIS,} negligere uisus es: sed nõ neglexisti, qui per eum, quem tractandae pecuniae praefecisses, eandem ad te pecuniam peruenturam scires. DIFFICVLTATEM} quia tuo periculo tractaretur illa pecunia ab eo, quem ipse praefecisses. supra: In illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo uersaretur. CVM *crimine,*} & difficultas erat in tractanda pecunia; cuius quaecumque iactura fieret, ab eo sarciri debebat, cui esset a ciuitatibus adnumerata: & cum difficultate crimen coniungebatur: quia Verres eius pecuniae partem ad se ipsum auertebat. HVNCINE *hominem?*} subaudi, reperiri potuisse? DESCRIBERE:} quantum quaeque solueret: ut in ep. ad Cassium, Immunitates dantur: pecuniae maximae describuntur. idest, quantum cuique donaretur. SEXCENTENOS *nummos.*} scutatos XVII cũ dimidio. Postulat analogiae ratio, sexcenos, ut quingenos, septingenos, & similia. COMMEATVM} quod pro uictu dabatur. quod erat ipsum quoque lucrũ Verris. ABSTVLERAT.} illo sumptu Verrem leuabat. QVOD ET *nautae nomine*} particula, Et, alios quaestus indicat, praeter eos, quos missorum nautarum nomine Verres faciebat: quos autẽ quaestus? quos supra dixit: primũ ex tractanda pecunia a ciuitatibus accepta: deinde, cũ a ciuitatibus, ne nautas darent, pecunias acciperet: postremo, cum id, quod deberet, nautis non daret. PRO *stipendio,*} sexcenos nummos. supra: Pretio certo missos facere nautas, missorum omne stipendium lucrari. FRVMENTOQ.} commeatu totius aestatis. QVAESTVS *duplex*} pro stipendio, & frumento. PRAEDAM} quaestum. praedabatur enim e socijs Verres, cum ex praedonibus deberet. P. CAESETIVS, *& P. Tadius*} Caesetius quaestor, Tadius legatus, ut lib. II. ARGENTI *facti, atque signati,*} argentum factũ, uasa sunt, quaeq. ornamenti & magnificentiae gratia elaborantur: signatũ, pecunia: signũ enim aliquod & erat, & est hodie in nummis a STRAGVLA *ueste.*} qua lecti, mensae, parietesq. sternuntur. NOCTV *cum mulierculis iacebat ebrius,*} pro, Noctu, sunt qui legant, In acta, non habita ratione temporis, quo Verres in acta, idest in litore fuit. nã aestate summa aliquanto post captam piratarum nauem in litus cum mulierculis se contulit. quod infra perspicuum est. EOS *in hostium numero ducit:*} extremo supplicio afficit. sic ueteres loquebantur, ut caedis mentionem uitarent. infra: In hostium numero, locoq. ducemini. Caesar lib. I. bel. Gall. Reductos in hostium numero habuit. QVID *eius sit,*} sensum obscurat praecisa locutio: sed exemplorum similitudo lucem affert. Quid eius sit, ualet, quid eius rei sit, uera ne sit ea res, an falsa. sic Terentius in Eun. Quidquid huius feci, uirginis caussa feci. Vbi Donatus: Quidquid huius: rei, subaudiendum est: quod eum excluti foras. Idem in Heaut. At mihi fides apud hunc est, nihil me istius facturum, pater. Ibidem: Quidquid ego huius feci; tibi prospexi, & stultitiae tuae. In Hec. Quod te Aesculapi, & te Salus, ne quid sit huius, oro. Nostet

antem

autem in ep. ad Att. lib. XVI. Non uideo sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. Plautus in Aul. plene dixit: Ibo intro, ut, quid huius sit rei, sciam. VERVS} non suppositus. VIDEO:} assentientis uerbum, ut infra, Audio. HOMINES *maritimos.*} Lilybaetanos. NON *plane reformidat.*} qui Syracusas totas timuit, is si Lilybaeum archipiratam mittit, Lilybaetanos non timet, qui tamen, item ut Syracusani, homines maritimi sunt. quo minus uerisimile uidetur, quem Verres custodiri noluit Syracusis, eum Lilybaeum esse missum. ILLE *suppositus*} iam igitur Verres, accepta pecunia, archipiratam dimiserat. PERITI} usu rerum. non barbari, & indocti, sed moribus & litteris exculti. SEX REMORVM} myoparonem infra uocat. cuius in singulis transtris cum seni remiges essent; maximum & celerrimum fuisse, licet intelligere. INDVIT} indicauit: incurrit, quo minime uolebat. Vsitatus loquendi modus, Induere se, pro, in difficultatem sua sponte per imprudentiam conijcere.

EXPLANATIO

O CLEMENTIAM *populi R. seu potius patientiã miram, ac singularem. ciuem R. securi esse percussum, Annius eques R. dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium, & clamor, cũ tamen a praesenti supplicio tuo se continuit populus R. & repressit, & salutis tuae rationem iudicum seueritati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quãobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? inimicũ habebas neminem. si haberes, tamen non ita uixeras, ut metum iudicij propositũ habere deberes. an te, id quod fieri solet, conscientia timidum, suspiciosumq. faciebat? qui igitur, cum esses in imperio, iam tum iudicium, & crimen horrebas; reus, cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum, si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi feriretur: utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio, coactu, atque efflagitatu meo, producere ad ignotos, tãto post, eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? uide, quid intersit, utrum faciendum fuerit. in illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis praeter te fecerit, quaero. Piratam uiuum tenuisti: quem ad finem? dum cum imperio fuisti: quamobrem? quam ob caussam? quo exemplo? cur tam diu? cur, inquam, ciuibus R. quos piratae ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti: etiam ne priuatus? etiam ne reus? etiam ne paene damnatus hostium duces priuata in domo retinuisti? unum, alterum mensem, prope annum denique domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est quoad per M'. Aciliũ Glabrionẽ licitum est; qui, postulante me, produci, atque in carcerẽ condi imperauit. quod est huiusce rei ius? quae consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atq. infestissimum populi R. seu potius communem hostem gentium, nationumq. omnium quisquam omnium mortalium, priuatus, intra moenia, domi suae, retinere poterit? Quid, si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, ciuibus R. securi percussis, praedonum ducem uiuere, apud te habitare; si, inquam, pridie domo tua profugisset; si aliquam manum contra populum R. facere potuisset; quid diceres? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, uiuum, atque incolumem reseruaui. Ita ne uero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus uictis, ad tuum, non ad populi R. tempus conferres? populi R. hostis priuatis custodijs asseruabitur? at etiam qui triumphant, eoq. diutius uiuos hostium duces seruant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum, fructumq. uictoriae populus R. perspicere possit; tamen, cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent; idemq. dies & uictoribus imperij, & uictis uitae finem facit. Est nunc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fueris: praesertim cum statuisses, ut ais, tibi caussam esse dicendã: ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo uiueret. si enim esset mortuus; tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? cum constaret istum Syracusis ab nullo uisum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; cũ dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset; cum uulgo loquerentur, suppositum in eius locũ, quem pro illo probare uelles; cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum uiuũ istum nescio quem produces, tamen ne id credi uoles? quid, si aufugisset, si uincla rupisset, ita ut Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperauit; quid diceres? Verum hoc erat: si ille semel uerus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam nolui, de illo archipirata: & tamen ea, quae certissima sunt huius criminis argumenta, praetermisi. si nolo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reseruetur. Hac tanta praeda auctus, mancipijs, argento, ueste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alẽdosq. esse coepit; cum ea res non solum prouinciae saluti, uerum etiam ipsi praedae esse posset. nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire prouinciam, & concursare consueuerunt, aut etiam in tanto praedonum metu, & periculo ipsi nauigare, eo tempore ad luxuriam, libidinesq. suas domo sua regia, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent, cõtentus nõ fuit: tabernacula, quemadmodum cõsueuerat tẽporibus aestiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta uelis collocari iussit in litore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amoeno sane, & ab arbitris remoto loco. hic dies aestiuos sexaginta praetor popu. R.*

R. custos,

R. custos, defensorq. prouinciae sic uixit, ut muliebria quotidie conuiuia essent, uir accumberet nemo, praeter ipsum, & praetextatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram, uirum, cum isti essent, neminem fuisse. nonnumquam etiam libertus Timarchides adhibebatur: mulieres autem nuptae nobiles, praeter unā mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem, ab Rhodio tibicine abduxerat; Pippa quaedam uxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi uersus, q in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrātur. erat Nice, facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes uir amabat: uerumtamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis beneficijsq. plurimis deuinciebatur. illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum uir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto, ac libero, tot in acta noctes ac dies secum habere. itaque excogitat rem singularem. naues, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit: classi populi R. Cleomenem Syracusanum praeesse iubet, atque imperat. hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo, tum cum nauigaret, sed etiam libenter cum magno honore, beneficioq. abesset; ipse autem, remoto, atque ablegato uiro, non liberius, quam ante, (quis enim umquam istius libidini obstitit?) sed paullo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tamquam uirum, ac tamquam aemulum remouisset. Accipit nauem sociorum, atque amicorum Cleomenes Syracusanus, quid primum aut accusem, aut querar, iudices? Siculo ne homini legati, quaestoris, praetoris deniq. potestatem, honorem, auctoritatem dari? si te impediebat ista conuiuiorum, mulierumq. occupatio; ubi quaestores? ubi legati? ubi ternis denarijs aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot, tantaq. ornamenta magistratibus, & legatis a senatu populoq. R. permissa, & data? denique ubi praefecti, & tribuni tui? si ciuis R. dignus isto negotio nemo fuit; quid ciuitates, quae in amicitia, fideq. populi R. perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina ciuitas? quae tum officijs, fide, uetustate, tum etiam cognatione populi R. nomen attingunt. O dij immortales, quid, si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officij sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec oīa ad memoriā uetustatis, nō ad contumeliā ciuitatis referri uolo. itaque ille, uir clarissimus, summusq. imperator, M. Marcellus, cuius uirtute captae, misericordia cōseruatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae insula est, Syracusanū neminē uoluit. hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem uel pauci possunt defendere. committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte urbis nauibus aditus ex alto est. quamobrem, qui nostros exercitus saepe excluserant, ijs claustra loci committenda non existimauit. Vide, quid intersit inter suam libidinem, maiorumq. auctoritatem; inter amorem, furoremq. tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. illi aditum litoris Syracusanis ademerunt; tu maritimum imperium concessisti. illi habitare in eo loco Syracusanum, qua naues accedere possent, noluerunt: tu classi, & nauibus Syracusanum praeesse uoluisti. quibus illi urbis suae partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partē dedisti: et quorū sociorū opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audiētes esse iussisti. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana nauis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis in speciem, sed inops, & infirma propter dimissionem propugnatorum, atque remigum. tamdiu in imperio suo classem iste praetor diligens uidit, quamdiu conuiuium eius flagitiosissimum praeteruecta est. ipse se autem, qui uisus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paullisper dedit. stetit soleatus praetor populi R. cum pallio purpureo, tunicaq. talari, muliercula nixus, in litore. iam hoc ipso istum uestitu Siculi, ciuesq. R. permulti saepe uiderunt. posteaquam paullum prouecta classis est, & Pachynum quincto die denique appulsa est; nautae, famae coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant, & his miseri, perditiq. alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret, similiter totos dies, in litore tabernaculo posito, perpotabat. ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nunciatur piratarum naues esse in portu Edissae. nam ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod ibi erat terrestre praesidium non re, sed nomine, sperabat ijs militibus, quos eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in praesidijs, quae in classibus. nam erant perpauci reliqui, ceteriq. dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, uela fieri, praecidi anchoras imperauit. & simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. haec Centuripina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam scire isto praetore nemo poterat, quid quaeque nauis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem, & gratiam Cleomenis, minime multi remiges, & milites, deerant. euolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cū etiam tunc ceterae naues suo in loco moliebātur. erat animus in reliquis: quamquam erant pauci, quoquomodo sese res habebat, pugnare tamen se uelle clamabant; &, quod reliquum uitae, uiriumq. fames fecerat, id ferro potissimum reddere uolebant. quod si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, ut propugnaculo ceteris posset. esset: quae, si in praedonum pugna uersaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones uideretur. sed tūc inopes relicti a duce, praefectoq. classis, eundem necessario cursum tenere coeperunt. Pelorum uersus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri nauigabant. neque ita tamen tam praedonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat. postremam enim quamque nauē piratae primā adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur; cui praeerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo uos priore actione iurato rem omnem, caussamq. cognostis. deinde Apolloniensis na-

sis nauis capitur, & eius praefectus Anthropinus occiditur. haec dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat, iam sese in terram e naui eiecerat, quadrirememq. in salo fluctuantem reliquerat. reliqui praefecti nauium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, nec mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. tunc praedonum dux Heracleo, repente, praeter spem, non sua uirtute, sed istius auaritia, nequitiaq. uictor, classem pulcherrimam populi R. in litus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperasceret, inflammari, incendiq. iussit. O tempus miserum, atque acerbum prouinciae Siciliae: o casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum: o istius nequitiam, ac turpitudinem singularem. una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, ac classis populi R. praedonum incendio conflagrabat.

EXPLANATIO

O Clementiam *populi Romani*, } qui cum, hoc audito, uehementer commotus esset, a praesenti tamen supplicio se continuit, ac repressit. Tibi *crimini datum iri?* } si archipiratam securi percussisses. Non ita *uixeras*, } cum ironia. Reprehensio *nulla esse potuit*: } quia mos fuit, ut capti piratae securi ferirentur. Glabrionem } praetorem. Idemq. *dies* } in urbe imperium habere non licebat: itaque lex ferebatur, ut ijs, qui triumphantes urbem inirent, uno tantum triumphi die imperium esset, idest, ius eundi per urbem cum eo exercitu, quem ex prouincia deduxerant. Est nunc, *credo cuiquam dubium*, } implicata sententia: sed uidetur hoc dici: Nisi, pecunia accepta, archipiratam dimisisses, certe eum securi potius percussisses, quam ut enim domi tuae, tuo cum periculo, uiuum custodires; qui praesertim scires, ubi Romam reuertisses, caussam tibi esse dicendam. Cum igitur dicit; Est nunc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fueris, hoc, opinor, dicit: Numquam commisisses, ut ille securi non potius feriretur, quam domi tuae tuo periculo uiueret. Quod *erat ante oculos positum*, } si uiueret, tuo periculo uiuere. crimen enim maiestatis illud erat: de quo infra: Volo mihi totum esse crimen hoc integrum: est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reseruetur. Quid *diceres?* } quae tua excusatio, quae defensio esset? Verum de fuga archipiratae non laborabas: uero archipirata dimisso, pecuniam acceperas: in falsi locum, si fugisset, posses alium supponere. Est certus *locus*, } certus hic non est, ubi de repetundis agitur, non de maiestate. Certa *lex*, } de maiestate. Certum *tribunal*. } eius praetoris, qui de maiestate quaerit. Veste } stragula. Ornandam, } instruendam. Reuocandos, } quos pretio dimiserat. supra. Praedae } ex praedonibs. Aestate *summa* } media, cum frumenta sunt in areis. supra. Et Coelius in ep. ad Ciceronem, Summis Circensibus ludis, dixit, pro, medijs. Cum isti *essent*, } Verres, & filius: quos appellare uiros, cum uiro nihil dignum agant, minime licet. Tot in *acta dies* } Acta uocabulum, non satis usu tritum, loci deprauandi caussam praebuit. est autem, In acta, secreto & amoeno litore: ut ait Seruius in illud Virgilij lib. V.

At procul in sola secretae Troades acta
Amissum Anchisen flebant.

Nepos, uel Probus in Agesilai uita: Cum in acta cũ suis accubuisset. Legatus } P. Tadius. Classi *populi Romani* } cui uel praetor ipse, uel legatus, uel quaestor, non Siculus homo, praeesse deberet: ut infra. Vbi *ternis denarijs aestimatum frumentum?* } cur enim tibi in cellam datum est frumentum illud, quod tu, cum esset HS binis, ternis denarijs in singulos modios aestimasti, nisi, ut opera tua, tuorumq. populus Romanus pro salute sociorum uteretur? Perpetuo *manserant*: } quam ob caussam immunes erant, ac liberae. Duae tantum hic nominantur, Segestana, & Centuripina: sed praeterea tres erant, Halesina, Halyciensis, Panhormitana. quarum omnium initio lib. III. mentio fit. Cognatione } hoc ad Segestanam pertinet. Segesta enim opidum ab Aenea conditum putabatur. Dignitatis, } nulla, inquit, habita dignitatis ratio est: classi enim populi Romani Siculus homo praeesse non debuit. nulla aequitatis: nam si homini Siculo, certe Segestano, aut Centuripino potius, quam Syracusano, mandandus honos fuit: cum eae ciuitates, quae in amicitia, fideq. populi Romani perpetuo manserant, ijs, quae armis uictae fuerant, omnino praeferendae uiderentur. nulla denique officij: cum referri gratiam deceret Centuripinis, quibus in omni bello, quod in Sicilia gestum esset, socijs populus Romanus usus esset. nam Syracusani semper hostes. Vide, *quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq. auctoritatem, inter amorem, furoremq. tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. Illi, &c.* acrior est ex comparatione reprehensio: lib. III. Vide, inter importunitatem tuam, senatusq. bonitatem quid intersit. Senatus, cum temporibus reip. cogitur ut decernat, ut alterae decumae exigantur, ita decernit, ut pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: ut, quod plus sumitur, quam debetur, idem non auferri putetur? tu cum tot decumas non S.C. sed nouis edictis tuis, nefarijsq. institutis exigeres, & eriperes: magnum te fecisse arbitrabere, si pluris uendideris, quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensij, quam Cn. Pompeius, quam M. Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis, non recesserunt? Similiter ibidem infra: Illum uiris fortissimis iudicarunt patres conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimae recte remisisse, senatores iudicabunt? Ille, de quo lege populus Romanus iusserat, ut ipsius uoluntas & posset esse, & esset pro lege, tamen in hoc uno genere ueterum religione legum reprehenditur: tu qui, omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro

lege

lege esse uoluisti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite uectigalium populi Romani remisisti Agr. II. Videte, quid intersit inter Cn. Domitium tribunum pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum; qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod, per caerimonias, populi fieri non poterat, ratione assecutus est, ut id quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere nobis, atque e manibus extorquere conatus est. Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod animi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatus. Nec minus ualet ad obiurgandum idem modus. praeclarum habemus exemplum in suasione Maniliae legis. Maiores uestri saepe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuium Romanorum millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Et quae sequuntur. Eodem genere materia conditur irridendi: ut pro Mur. Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille, ut, quo intendit, mature cum exercitu perueniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caues, ne tui consultores; ille, ne urbes, aut castra capiantur. ille tenet, & scit, ut hostium copiae, tu, ut aquae pluuiae arceantur. Ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. HABERE] habitare: ut apud Plautum in Truc.

— Haec meretrix,
Quae hic habet.

AMOREM,] quo impulsus, Cleomenem, ut animo soluto, ac libero eius uxorem habere posses, classi praefecisti. OPERA] quia Marcellum in expugnandis Syracusis adiuuerant. SYRACVSANIS] Cleomeni Syracusano. SOLEATVS] crepidis muliebribus: quibus tamen & uiri uterentur domi, unde Horatius: Et soleas poscit. QVOD, *erat terrestre praesidium*] nihil deest. nam, Erat, est pro Aderat. Praesidium autem non re, sed nomine, quasi correctio est, cum ignominia Verris: quia, cum praesidium milites significet, re, non nomine; ipse effecerat, ut praesidium illud esset nomine, non re. SCIRE *isto praetore nemo poterat*,] quia remiges pretio Verres dimiserat. MOLIEBANTVR,] satagebant in paranda fuga. Occupationem, & tarditatem significat hoc uerbum, ut lib. IV. Hom. amplius iam in demoliendo permulti homines moliebantur. Terentius Haeut. Dum comuntur, dum moliuntur, annus est. INOPES] ope carentes. NEQVITIAQ.] hoc ad libidinem refertur. nam statim illa subiunguntur: O istius nequitiam, ac turpidinem singularem. una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, ac classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. lib. III. Homo inertior, ignauior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, preferri non potest.

ORATIO

AFFERTVR *nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: curritur ad praetorium, quo istum e conuiuio illo praeclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu, atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi: neque aderat uxor, quae consolari hominem in malis posset. huius autem praeclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, ut, in re tanta, in tam graui nuncio, nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare uigilantem. iam uero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo. non enim, sicut antea consuetudo erat, praedonum aduentum significabat ignis e specula sublatus, aut tumulo; sed flamma ex ipso incendio nauium & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nunciabat. cum praetor quaereretur, & constaret ei neminem nunciasse: fit ad domum eius cum clamore concursus, atque impetus. tum iste excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: sagum sumit. lucebat iam fere: procedit in medium, uini, somni, stupri plenus. excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, ut ei Lampsaceni periculi similitudo uersaretur ante oculos. hoc etiam maius hoc uidebatur, quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. tum istius acta, commemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim: tum quaerebatur ex ipso palam, tot dies cõtinuos, per quos numquam uisus esset, ubi fuisset? quid egisset? tum imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam propius est factum, quam ut illud Uticense exẽplum de Hadriano trãsferretur Syracusas, ut duo sepulcra duorum praetorũ improborũ, duabusq. in prouinciis constituerentur; uerum habita est a multitudine ratio temporis; habita est tumultus, habita etiam dignitatis, existimationisq. communis; quod is est conuentus Syracusis ciuium R. ut non modo illa prouincia, uerum etiam hac rep. dignissimus existimetur. confirmãt ipsi se, sũ is etiam tum semisomnis stuperet: arma capiunt: totum forum, atque insulam, quae est urbis magna pars, cõplẽt. unã illã solã noctem praedones ad Pelorum cõmorati, cum fumãtes etiã nostras naues reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. qui uidelicet saepe audissent, nihil esse pulchrius, quã Syracusarũ moenia, ac portus; statuerant sese, si ea Uerre praetore non uidissent, numquam esse uisuros. ac primo ad illa aestiua praetoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, taberunculis positis, castra luxuriae collocarat: quem postea quã inanem locũ offenderunt, & praetorem cõmouisse ex eo loco castra senserũt; statim sine ullo metu in portũ ipsum penetrare coeperunt. cum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius eorum caussa, qui locum ignorant)*

rant) in urbem dico, atque in urbis intimam partem uenisse piratas. non enim portu illud opidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur, & concluditur; non ut alluantur a mari moenia extrema, sed influat in urbis sinum portus. Hic te praetore Heracleo archipirata cum quattuor myoparonibus paruis ad arbitriũ suum nauigauit. Pro dij immortales, piraticus myoparo, cum imperium populi R. nomen, ac fasces essent Syracusis, usque ad forum, & ad omnes urbis crepidines accessit: quo neque Carthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, umquam adspirare potuerunt; neque populi R. inuicta ante te praetorem gloria illa naualis, umquam tot Punicis, Siciliensibusq. bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum, ac uictorem, quam in portu ullam hostium nauem uiderent. hic te praetore praedonum nauiculae peruagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriã ccc nauibus ui, ac multitudine inuasit: quae in eo ipso portu, loci ipsius, portusq. natura uicta, atque superata est. hic primum opes illius ciuitatis uictae, comminutae, depressaeq. sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur. eo ne pirata penetrauit, quo simul atque adisset, nõ modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totã praeteruectus est: quae est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac moenibus: quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum quemquam habitare uetuerunt, quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. at quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, ut omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculos ne milites, aratorum ne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo R. totiq. Italiae suppeditare possent, eos ne, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inuentae esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum ceteros quoque, frugibus inuentis, remouerunt? te praetore Siculi milites palmarum stirpibus, praedones Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum, atque acerbum: ludibrio esse urbis gloriam, populi R. nomen hominum conuentu, atque multitudine, piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi R. triumphum agere piratam, cum praetoris nequissimi, inertissimiq. oculos praedonum remi respergerent. Postea quam e portu piratae, non metu aliquo affecti, sed societate exierant, tum coeperunt quaerere homines caussam illius tantae calamitatis: dicere omnes, & palam disputare; minime esse mirandum, si, militibus, remigibusq. dimissis, reliquis egestate, & fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas esset accepta: haec autem istius uituperatio, atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis ciuitatibus illis nauibus praepositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant. dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu, toto die, nisi hoc quaeri a nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere, docere unumquemque, missione remigũ, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. quod postea quam iste cognouit, hanc rationem habere coepit. caussam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu ueniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. uidebat, illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, uerumtamen clemens: Cleomenem, & nauarchos ad se uocari iubet: ueniunt. accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint: rogat, ut id facere desistant, & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. illi enimuero se ostendunt, quod uellet, esse facturos. iste non procrastinat: aduocat amicos statim: quaerit ex his sigillatim, quot quisque nautas habuerit. respondit uniusquisque, ut erat praeceptum. iste in tabellas refert: obsignat signis amicorum prouidens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac uidelicet testificatione uteretur. Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliarijs, & admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publica quoque, quae uellet, in ciuitatum litteris & tolli, & referri iuberet. quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, postea quam certis litteris, testibus, auctoritatibusq. conuincitur. Ubi hoc uidet, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras; init consilium; non improbi praetoris, (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atque amentis tyranni: statuit, si hoc crimen extenuare uellet, (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris uita esse priuandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? potero ne animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi; missum facere eum, cui imperium, potestatemq. permisi? potero ne eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? potero ne in eos esse uehemens, qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes una: ubi fides? ubi exsecrationes? ubi dextrae, complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem uocat: dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. tibi uni parcam; & totius istius culpae crimen, uituperationemq. inconstantiae potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes uiuos, incolumesq. esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium: dicit, ita fieri oportere: admonet tamen illud, quod istum fugerat, Phalargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti, propterea quod secum fuisset una in Centuripina quadriremi. quid ergo? iste, homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus, testis relinquetur? in praesentia, inquit Cleomenes: quoniam ita necesse est: sed post aliquid uidebimus, ne iste nobis obstare possit. Haec postea quam acta, & con-

stituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum uenit: nauarchos uocari iubet. qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. iste hominibus miseris, innocentibusq. inyci catenas imperat. implorare illi fidē populi R. & quare id faceret, rogare. tunc iste hoc caussae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. fit clamor, & admiratio populi, tantā esse in homine impudētiam, atque audaciam, ut aut alys caussam calamitatis attribueret, quae omnis propter auaritiā ipsius accidisset; aut, cum ipse praedonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquā classis esset amissa. tum haec fierēt; quaerebatur, ubi esset Cleomenes: non quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nā quid Cleomenes facere potuit, (nō enim possum quemquā insimulare falso) quid, inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis? atque eum uident sedere ad latus praetoris, & ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum uero omnibus indignissimum uisum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in ferrum, atque in uincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis societatem familiarissimum esse praetoris. apponitur hic tamen accusator Naeuius Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia praecursorem habere solebat, & emissarium.

EXPLANATIO

LAMPSACENI *periculi* } cum parum abfuit, quin a Lampsacenis in ea domo, in qua diuersabatur, uiuus exureretur. lib. I. ACTA *commemorabantur*, } dolor uocem exprimebat, ut, quae Verres, cum obire prouinciam, & concursare ceterorum praetorum more deberet, per luxuriam & libidinem egisset, ea libere commemorarentur. Lambinus, Commemorabatur, legit: ut, Acta, sit litus, de qua coniectura nihil pronuncio. VTICENSE *exemplum de Hadriano* } Vticae praetor Hadrianus domi suae propter auaritiam uiuus exustus est. lib. I. DVO *sepulcra* } ut cremarentur duo praetores improbi duabus in prouincijs. SVO *nomine*, } quia, si est in urbe insula, unde nomen accepit; magnam urbis partem teneat, necesse est. AC *moenibus* } extrema, ut opinor, aedificia, uocat moenia. nam duobus quidem portubus Insula cingebatur, in utriusque portus ostium, aditumq. proiecta, moeniū tamen ambitu carebat. lib. IV. IN EORVM *potestatem* } pro, potestate: ut pro Quinctio: Res esse in uadimonium coepit. Quem locum pluribus confirmauimus exemplis. CONVENTV } ciuium Romanorum, qui Syracusis negotiabautur. is enim conuentus appellatur in prouincijs. IN CIVITATVM *litteris & tolli, & referri* } litteras accipi pro eo, quod scribitur testimonij, memoriaeq. caussa saepe iam dixi. sequitur proxime: Certis litteris, testibus, auctoritatibusq. conuincitur. APERTAS; } non constratas, non tectas. MINVS *exinanitam?* } militibus. supra: In hac quadriremi, propter honorem, & gratiam Cleomenis, minime multi remiges, & milites deerant. VBI *fides?* } data Cleomenis uxori. EXSECRATIONES? } Exsecratio pro iureiurando omnium sanctissimo nonnumquam sumitur. hic quidem aliter accipi non potest, cum inter fidem, & dextras collocetur. in ea uero pro Sextio non obscure: Hunc uir clarissimus Cn. Pōpeius omni cautione, foedere, execratione deuinxerat, in tribūnatū nihil contra me esse factarum. Et Sallustius in Catil. Post exsecrationem, idest, post iusiurandum. CONTVBERNIVM } conuictus uxoris Cleomenis. MVLIERIS *militiae* } castra Verris litus illud delicatissimum fuerat. PRAEDONVM *socius* } in quo socius in perdenda classe populi Romani. CVIVSMODI } malim, Cuiuscuiusmodi, idest, qualiscum que esset. dicebant &, Cuicuimodi. FLAGITIORVM, *ac turpitudinis* } communicatam Verri uxorem a Cleomene significat. APPONITVR } dixi iam, hoc uerbo malitiam fraudemq. designari. lib. I. Si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset. Lib. II. Apponit, qui petat Verri Erycinae illam hereditatē. Lib. III. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. NAEVIVS *Turpio* } nominatus lib. II. IN DECVMIS, } lib. III. Petrini, cum eorum decumae magno addictae essent, tamen iniustissimi P. Naeuio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote praetore damnatus est, HS VII millia dari coacti sunt. IN REBVS *capitalibus*, } cum Dioni Halesino hereditatem ademit. lib. II.

ORATIO

VENIVNT Syracusas parentes, propinquiq. miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suae cōmoti nuncio: uinctos adspiciūt catenis liberos suos; cum istius auaritiae poenam collo, & ceruicibus suis sustinerēt: adsunt, defendunt, proclamant: fidē tuā, quae nusquam erat, nec umquā fuit, implorāt. pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. eum cum illa auctoritate, & miseria uideres praeditum, non te eius lacrymae, non senectus, non hospitij ius, atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit, & exinaniuit, absentem in reos retulerit, caussa indicta capite damarit; ab eo nunc hospitiorum iura, atque officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera, atque immani bellua? Te patris lacrymae de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque praesens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commouebat? Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat

prodiderat classem. quod ob praemiũ? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat: at eum tu ob uirtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedẽ missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus, & nobilis: qui, quia Cleomenẽ in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenẽ nominare non licet. at caussa cogit. moriere, si appellaris. numquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. at remiges non erant. praetorẽ tu accusas? frãge ceruicẽ. si neque praetorẽ, neque praetoris aemulum appellare licebit, cũ in his duobus tota caussa sit; quid futurũ est? Dicit etiã caussam Heraclius Segestanus, homo domi suae summo loco natus. audite, ut uestra humanitas postulat, iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniuriisq. sociorum. hunc scitote fuisse Heraclium in ea caussa, qui propter grauem morbũ oculorũ tum non nauigarit, & iussu eius, qui potestatẽ habuit, cũ commeatu Syracusis remanserit: iste certe neque prodidit classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. etenim tunc esset hoc animaduersum, cũ classis Syracusis proficiscebatur. is tamẽ in eadẽ caussa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehẽsus, in quem ne falso quidẽ caussa conferri criminis potuit. Fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius, (nã habent illi nõ nulla huiuscemodi Latina nomina) homo, quam diu uixit, domi suae, non solum post mortem tota Sicilia, clarus, et nobilis. in quo homine tantum animi fuit, nõ solum ut istum libere laederet, (nam id quidem, quoniam moriendum uidebat, sine periculo se facere intelligebat) uerum, morte proposita, cum lacrymans in carcere mater noctes diesq. assideret, defensionẽ caussae suae scripsit: quam nunc, nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris, & crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot a ciuitate sua nautas acceperit, quot & quanti quemque dimiserit, quot secum habuerit: item de ceteris nauibus dicit. quae cum apud te diceret, uirgis oculi uerberabãtur: ille, morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua uita lacrymas matris ualere. deinde etiam illud uideo esse dictum, quod, si recte uos, populus R. cognouit, non falso ille iam in ipsa morte de nobis praedicauit: non posse Verrem testes interficiendo crimina sua exstinguere: grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si uiuus in iudicium produceretur: tum, auaritiae solum, si uiueret, nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore: iam illa praeclara, non testium modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum a dijs Manibus innocentium poenas, sceleratorumq. furias in tuum iudicium esse uenturas: sese ideo leuiorem casum suum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sextijq. tui carnificis uultum, & manum uidisset, cum in conuentu ciuium R. iussu tuo securi ciues R. ferirentur. Ne multa, iudices; libertatem quam uos socijs dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae seruitutis abusus est, condemnat omnes de consilij sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totq. ciuium caussa, P. Vettium ad se uocarsit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Ceruium, talem uirum, legatum, qui, quia legatus isto praetore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est: sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia condemnat omnes. hic cuncti Siculi, fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs a maioribus nostris, grauiter commouentur & de suis periculis, fortunisq. omnibus pertimescunt. illam clementiam, mansuetudinem nostri imperij in tantam crudelitatem, inhumanitatemq. esse conuersam? condemnari tot homines uno tempore nullo crimine? defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere? nihil addi iam uidetur, iudices, ad hãc improbitatem, amentiam, crudelitatemq. posse: & recte nihil uidetur. nam, si cum aliorum improbitate certet; longe omnes, multumq. superabit: sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus nouo scelere uincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes uectus esset: tamen, quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam caussam uidebat esse, quam illorum, qui innocentes peribant, ad hominem accedit Timarchides: a securi negat esse ei periculum: uirgis ne caederetur, monet ut caueat. ne multa: ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc uirgarum metum pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt haec in hoc reo crimina. metum uirgarum nauarchus nobilissimae ciuitatis pretio redemit: humanum. alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: usitatum est. non uult populus R. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de praetore Siciliae, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, uestitumq. ferre. patres hi, quos uidetis, iacebant in limine; matresq. miserae pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusae: quae nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorq. sociorum, & ciuium, lictor Sextius: cui ex omni gemitu, doloreq. certa merces comparabatur. ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi introferre liceat, tantum: nemo recusabat. quid; ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? etiam ob hanc caussam pecunium lictori? dabatur. o magnum, atque intolerandum dolorem: o grauem, acerbamq. fortunam. non uitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur: idq. postremum parentes suos liberi orabant, ne, leuandi cruciatus sui gratia, lictori pecunia daretur. multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis, multi: uerumtamen mors sit extrema: non erit. est ne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit? reperietur: nam illorum liberi cum erunt securi percussi, ac necati, corpora feris obycientur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, ho-

minem nobilem, dicere audiſtis, ſe ob ſepulturam Heraclij nauarchi pecuniam Timarchidi dinumeraſſe. hoc (ne poſsis dicere; patres enim ueniunt, amiſsis filijs, irati) uir primarius, homo nobiliſsimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc, quis tum fuit Syracuſis, qui non audierit, quin ſciat, has per Timarchidem pactiones ſepulturae cum uiuis etiam illis eſſe factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? nòn palam uiuorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque deciſis, producuntur e carcere, & deligantur ad palum. quis tam fuit illo tempore durus, & ferreus, quis tam inhumanus, praeter unum te, qui non illorum aetate, nobilitate, miſeria commoueretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur ſecuri. laetaris tu in omnium gemitu, & triumphas: teſtes auaritiae tuae gaudes eſſe ſublatos. errabas, Verres, & uehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, ſociorum innocentium ſanguine eluere arbitrabare: praeceps amentia ferebare, qui te exiſtimares auaritiae uulnera crudelitatis remedijs poſſe ſanare. etenim, quamquam illi ſunt mortui, ſceleris tui teſtes; tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis deſunt; tamen ex illo ipſo numero nauarchorum aliqui uiuunt, & adſunt; quos, ut mihi uidetur, ab illorum innocentium poena fortuna ad hanc cauſſam reſeruauit. adeſt Philarchus Haluntinus: qui, quia cum Cleomene non fugit, oppreſſus a praedonibus, & captus eſt: cui calamitas ſaluti fuit: qui niſi captus a piratis eſſet, in hunc praedonem ſociorum incidiſſet. dicet is pro teſtimonio de miſsione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adeſt Centuripinus Phalargus, in ampliſsima ciuitate ampliſsimo loco natus: eadem dicit: nulla in re diſcrepat.

EXPLANATIO

AEMVLVM } cum eandem uterque amaret. ſupra: Paullo ſolutiore tamen animo ſecum illam haberet, ſi non tamquam uirum, et tamquam aemulum remouiſſet. Lib. III. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non moleſti. IN EA *cauſſa*, } eius criminis accuſatum. infra: Is tamen in eadem cauſſa fuit, quaſi eſſet in aliquo manifeſto ſcelere deprehenſus. IVSSV *eius*, } iuſſu Cleomenis, qui praefuit claſſi. IN COMMEATV } ut cum commeatu, liberatus oculorum morbo, ſequeretur. CVM *claſsis* } in qua ipſe non fuit. quo tempore ſi cum ceteris nauigaſset; hoc eſset animaduerſum, poſse idē, quod in ceteros, crimen conferri: cum uero conſtet eum non nauigaſse; ex eo ſcilicet animaduertitur, nullam in eo culpam eſse. NE FALSO *quidem* } quid enim criminis in eum, qui abfuit, conferri poſſit? HOMO, *quamdiu uixit, domi ſuae ſolum, poſt mortem tota Sicilia clarus, & nobilis.* } aperta, & magnifica ſententia. quod ſi legas, Domi ſuae non ſolum, ut in libris peruulgatis: quis erit ſenſus? Ego, particula, Non, inducta, diſtinctione ad ſententiam accommodata, locum, ut puto, reſtitui. Eſt enim haec praeclara figura ad augendam Furij laudem, uituperationem Verris. Dum uixit Furius, domi ſuae tantum clarus, & nobilis fuit, poſt mortem uero tota Sicilia. mors enim eum nobilitauit: non modo quia Verrem, praeſenti iam morte, libere accuſauit, ſed etiam, quia ſuae cauſſae defenſionem ſcripſit in carcere: quae ſcelus crudelitatemq. Verris uniuerſae Siciliae paſſim lecta patefacit. Habet autem hic tranſitus ab una ciuitate, in qua Furius uixit, ad Siciliam totam, quae poſt mortem eū cognouit, ſplendidum quiddam, ac magnificum; ut ille a multis ad omnes lib. II. Sthenius eſt, is qui nobis aſsidet, Thermitanus, antea multis propter ſummam uirtutem, ſummamq. nobilitatem, nunc propter ſummam calamitatem, atque iſtius inſignem iniuriam omnibus notus. Addo illud a copijs ad inopiam eodem libro. (cur enim ſimilia negligamus? cum e contrarijs quoque, non modo e ſimilibus, ornate & copioſe ſcribendi facultas augeatur) Heraclius eſt, Hieronis filius, Syracuſanus, homo in primis domi ſuae nobilis, & ante hunc praetorem uel pecunioſiſsimus Syracuſanorum, nunc nulla alia calamitate, niſi iſtius auaritia, atque iniuria, pauperrimus. Habet id quoque ſimilitudinem aliquam, quod hic paullo poſt ſubiungitur: Grauiorem apud ſapientes iudices ſe fore ab inferis teſtem, quam ſi uiuus in iudiciū perduceretur: tum, auaritiae ſolum, ſi uiueret, nunc, cum ita eſset necatus, ſceleris, audaciae, crudelitatis teſtem fore. CVM TVA *res ageretur*; } cum reus eſses. SCELERATORVMQ. *furias* } eas furias, quae ſceleratos homines perſequi, & uexare conſueuerunt. IDEO *leniorem caſum ſuum fingere*, } ideo ſibi leuiorem uideri caſum ſuum. CIVES *Romanos* } eos, de quibus ſupra his uerbis: Cum maximus numerus deeſset; tum iſte, homo nefarius, in eorum locum, quos domum ſuam de piratis abduxerat, ſubſtituere, & ſupponere coepit ciues Romanos, quos in carcerem antea coniecerat. ILLE } Furius. ABVSVS *eſt* } quia forti animo dixit omnia: cum tamē pro ea libertate, quam ſenatus populusq. Romanus ſocijs dedit, miſerrimae ſeruitutis acerbiſsimum ſupplicium perpeteretur. IN ACERBISSIMO *ſupplicio*, } quia, cum illa diceret, uirgis oculi uerberabantur. TOTQ. *ciuium* } Siculorum. P. VETTIVM } cuius ſororem in matrimonio Verres habebat. praenomen aut in hoc Vettio, aut in altero, eius fratre, qui lib. III. nominatur, mendoſum ſit, neceſse eſt: nam uterque Publius appellatur. QVIA *legatus iſto praetore in Sicilia fuit*, } ut eius omnia ſcelera cognoſcere potuerit. COMITVM *ſuarum* } ex eadem cohorte, ex qua in decumanum litibus recuperatores dabat. TOT *homines, uno tempore, nullo crimine?* } interpunctis uim ſententia maiorē acquirit. SECVM *ipſe certat*: } tribus partibus ſententia tota conſtat: quarum prima eſt, alios uincere; altera, ſecum certare; tertia, ſe ipſum uincere. quae conferūtur hic omnes ad infamiam. Verris, duae priores ad laudem Dolabellae in illa luculenta epiſtola, Etſi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria. Sic enim eum Cicero cohortatur. Quid eſt, quod ego te horter, ut dignitati, & gloriae ſeruias? proponā tibi claros uiros? neminē habeo clariorē, quā te ipſum. te imitere, oportet, tecū ipſe certes. SCELERE } quod eſt grauius quā facinus. q enim id agit, ut ſe ipſum uincat, nō a ſcelere ad facinus, uerū a facinore ꝓgreditur ad ſcelus.

infra:

infra: Facinus est, ciuem Romanum uinciri: scelus, uerberari. OBSOLETIS } communibus, usitatis. SVMITVR } propter ea, quae sequuntur. parentibus enim id acerbissimi supplicij loco est, cum adire ad filios suos, cum cibum ijs, uestitumq. ferre prohibentur. MVLTI, *& graues dolores inuenti parentibus, & propinquis, multi: uerumtamen mors sit extrema: non erit.* } pluribus modis usurpatur eiusdem siue nominis, siue uerbi, addo etiam particulae, repetitio: sed quocumque modo splendor, & uis additur orationi. habet autem uel in media sententia locum repetitio, ut hic, & infra: Tulit haec ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam uestram dominationem in iudicijs, & in omni republica, tulit: sed, quo die populo Romano tribuni pl. restituti sunt, omnia ista uobis, si forte nondum intelligitis, adempta atque erepta sunt. Eiusdem generis illud Terentij in Adel. Non est flagitiū, mihi crede, adolescentulum Scortari, neque potare, non est. Eodem loco uenustatem habet repetita particula, Non, ut in ep. ad Att. lib. X. Ea uero, quae sunt ijs ipsis malis, in queis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro, non: suas radices habent. Et in oratione de harusp resp. Bonam deam appellat, quia sibi in tanto scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. Varro quoque lib. III. rei r. Non tibi decoquet, non, ornithon: neque hoc accidit his moribus, nisi raro. In ipso autem sententiae principio uerba quoque cum ornatu repetuntur, uel cum aliqua interpositione, ut hic paullo post: Errabas Verres, & uehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare. Vel nullo interposito uerbo, ut pro Milone: E est, est profecto illa uis. Pro Fonteio: Fuit, fuit in illis iudicibus diuinum ac singulare consilium. Progreditur saepe repetitio sic, ut tria membra nonnumquam comprehendat: quale est illud in ep. ad Lentulum: Magna est hominū opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Et illud Sulpicij, quo nihil perfectius, praesertim in rogando: Quod si quis etiam inferis sensus est; qui illius amor in te fuit, pietasq. in omnes suos, hoc certe illa te facere non uult. da hoc illi mortuae: da ceteris amicis, & familiaribus, qui tuo dolore maerent: da patriae; ut, si qua in re opus sit, opera, & consilio tuo uti possit. In quattuor membris illud pro Murena: Date hoc ipsum pudori: date patri mortuo: date generi, & familiae: date etiam Lanuuino municipio honestissimo, quod in hac caussa frequens, maestumq. uidistis. VT *fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur?* } quod ad omnes pertinere potest, eo mouemur magis, quam quod eiusmodi est, ut, etiam si graue acerbumq. sit alijs, ipsi tamen extra periculum simus: inde sumpsit eam sententiam Cicero Pro Deiotaro: Fugitiui dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostrae reip. cum os uidebam, cum uerba audiebam; non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam.

ORATIO

PER deos immortales, iudices, quo tandem animo feretis? aut haec quemadmodum auditis? utrum ego desipio, & plus, quam satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaq. sociorum; an uos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & maeror pari sensu doloris afficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico, uersatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. eorum ne populorum ciues, eorum ne agrorum colonos, ex quibus maxima uis frumenti quotannis plebi Romanae illorum operis, ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperij, nostraeq. aequitatis suscepti, educatiq. sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securem funestā esse seruatos? Cum mihi Tyndaritani illius uenit in mētem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spolijs hostium arbitratus est, eas C. Verres nō solum illis ornamentis, sed etiam uiris nobilissimis nefario scelere priuauit, en quod Tyndaritani libenter praedicent. nos in septemdecim populis Siciliae non eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siciliensibusq. bellis amicitiam fidemq. populi R. secuti sumus: a nobis omnia populo R. semper & belli adiumenta, & pacis ornamēta administrata sunt. Multū uero haec his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate. Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit. at nunc naues contra praedones paene inanes Cleomenes ducit. Vobiscum Africanus hostium spolia, & praemia laudis communicauit. at nunc per me spoliati, naue a praedonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoq. ducemini. Quid uero illa Segestanorum non solū litteris tradita, neque commemorata uerbis, sed multis officijs illorum usurpata & comprobata cognatio, quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc fuit iure, iudices, ut ex sinu patris nobilissimus adolescens, & e complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sextio dederetur. cui ciuitati maiores nostri maximos agros, atque optimos concesserunt, quam immunem esse uoluerunt; haec tanta apud te cognationis, fidelitatis, uetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem, & sanguinē deprecaretur. Quo confugient socij? quem implorabunt? qua spe denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatoriū. ad populum R. confugient? facilior est caussa populi: legem enim se sociorum caussa iussisse, & ei legi uos custodes ac uindices praeposuisse dicet. hic locus est igitur unus, quo perfugient; hic portus, haec arx, haec ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant: non argentum, non aurum, non uestem, non mancipia repetunt, non ornamenta, quae ex urbibus, fanisq. erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam haec populus R. concedat, & iam fieri uelit. patimur enim iam multos annos,

nos, & silemus, cum uideamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias peruenisse. quod eo magis ferre aequo animo, atque concedere uidemur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse uideatur. in urbe nostra pulcherrima, atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est, quae non ab hostibus uictis capta, atque apportata sit? at istorum uillae sociorum fidelissimorum & plurimis, & pulcherrimis spolijs ornatae, refertaeq. sunt. ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nūc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chion, Samon, totam denique Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam iam in paucis uillis inclusas esse uidetis? sed haec, ut, dico, omnia iam socij uestri relinquunt, & negligunt, iudices: ne publice a populo R. spoliarentur, officijs, ac fide prouiderunt. paucorum cupiditati, tum cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant: nunc uero iam adempta est nō modo resistendi, uerum etiam suppeditandi facultas: itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt, relinquunt, & negligunt: hoc iam ornatu ad nos confugiunt. adspicite, adspicite, iudices, squalorem, sordesq. sociorū. Est Sthenius hic Thermitanus, cum hoc capillo, atque ueste: domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine, & scelere ex sua patria, in qua multis uirtutibus & beneficijs princeps floruit, sustulisti. Dexio hic, quem uidetis, non quae publice Tyndari, non quae priuatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum, atque innocētissimū flagitat. non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatiū uult aliquod reportare. Hic iam grandis natu Eubulida hoc tantum, exacta aetate, laboris, itinerisq. suscepit, nō ut aliquid ex suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas ceruices filij sui uiderat, ijsdem te condemnatum uideret. Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum, uxores, sororesq ueniebant. quarū una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cū multis facibus mihi obuiam uenit; & ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. faciebant hoc idem in ceteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miserorum: quorum utrorumque aetas laborem, & industriam meam, fidem, & misericordiam uestram requirebat. itaque ad me, iudices, praeter ceteras, hanc querimoniam Sicilia detulit lacrymis. ego ad hoc non gloria inductus accessi, sed ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne uerbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguium corpora mortuorum, ne maeror parentum, ac propinquorum magistratibus nostris quaestui posset esse. hunc ego si metum Siciliae, damnatione istius, per uestram fidem, & seueritatem deiecero, iudices; satis officio meo, satis illorum uoluntati, qui a me hoc petiuerunt, factum esse arbitrabor. Quapropter, si quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere; is ita defendat illa communia, quae ad caussam nihil pertinent, praetermittat, me culpam fortunae assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere, cū multi uiri fortes, in cōmuni, incertoq. periculo belli, & terra, & mari saepe offenderint. nullam tibi obijcio fortunam: nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est, quod multorum naufragia fortunae colligas. ego naues inanes fuisse dico: remiges, nautasq. dimissos: reliquos stirpibus uixisse palmarum: praefuisse classi populi R. Siculū, perpetuo socijs, atque amicis Syracusanum: te illo tempore ipso, superioribusq. diebus omnibus, in litore cū mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium auctores, testesq. produco. num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunae, num casus bellicos exprobrare, aut obijcere uideor? tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt, ac uarietate uersati. istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. homines enim in proelijs, non in conuiuijs, belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem, possumus dicere. quod si fortunam tibi obijci non oportet; cur tu fortunae illorum innocentium ueniam, ac locum non dedisti? Etiam illud praedices licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, securiq. percusseris, idcirco a me in crimē, & inuidiam uocari. non in supplicio crimen meum uertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non seueritatem imperij, non poenam flagitij tolli dico oportere: fateor, non modo in socios, sed etiam in ciues, militesq. nostros persaepe esse seuere, ac uehementer uindicatum. quare haec quoque praetermittas licet. ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: pretio milites, remigesq. dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum foederata ciuitas publice dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrēses publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut Pachyno e terrestri praesidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumq. nauium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico praeterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse: aut, si uni attribuēda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperiū obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenē constitui spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarū, mercedem uulneris, atque plagae, mercedem funeris, ac sepulturae constitui nefas fuisse. Quapropter, si mihi respondere uoles, haec dicito, classem instructam, atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum uacuum transtrum fuisse, remigi rem frumentariā esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot & tā graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum esse te a Cleomene, qui se dixeris exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illis, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse, atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. quae si dices, tenebere. sin alia dices; quae a me dicta sunt, non refutabis.

EXPLANATIO

EN, QVOD *Tyndaritani libenter praedicent.* } cum indignatione, ut lib. I. En; cui tuos liberos committas, en memoria mortui sodalis. Et hic supra: En foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores. IN XVII *populis Siciliae* } qui bellum cum populo Romano gesserunt: qui tamen uicti clementiam in eo maximam sunt experti, quod eorum ager ijs redditus est, cum esset iure belli publicus populi Romani factus. lib. V. IN HOSTIVM *numero*, *locoq. ducemini.* } ultimo supplicio afficiemini. id enim est, hostium numero ducere. supra: Si qui senes, aut deformes erant, hostium numero ducit. VSVRPATA, } renouata. COGNATIO, } origine ducta ab Aenea. supra. Hoc FVIT *iure,* } ea condicione fuit. infra: Ne hoc quidem iuris obtinuit. AN SENATVM *deuenient,* } lamentatio epilogis maxime accommodata, ex afflicta miseraq. fortuna misericordiam captans. Attigit hunc locum Cicero uel ex ingenij praestantia, unus in primis ad omnes oratorias uirtutes a natura factus, uel obseruatione ueterum: nam lib. III. de Orat. recitat illud Gracchi: Quo me miser conferam? quo uertam? in Capitolium ne? at fratris sanguine redundat. an domum? matrem ne ut miseram, lamentantemq. uideam, & abiectam? Quod mihi Cicero ita uidetur imitatus in peroratione pro Murena, ut maiore etiam copia locum exornauerit. Si hunc, inquit, uestris sententijs afflixeritis, quo se miser uertet? domum ne? ut eam imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq. uideat? an ad matrem? quae misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & sollicita est, ne eundem paullo post spoliatum omni dignitate conspiciat. Sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua poena legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuq. priuat. Ibit igitur in exsilium miser? quo? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti. An se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, maerentem, exsulem uideat? Vidit hanc uirtutem & Sallustius, expressitq. in Iugurthina historia, opem & misericordiam a senatu Romano côtra Iugurthae iniurias Adherbale quaerente. Exsul patria, inquit, domo, solus, atque omnium honestarum rerum egens, quo accedam? aut quos appellem? nationes ne, an reges? qui omnes familiae nostrae ob uestram amicitiam infesti sunt. An quoquam mihi adire licet, ubi non maiorum meorum hostilia monumenta plurima sint? aut quisquâ nostri misereri potest, qui aliquando uobis hostis fuit? Neque uero haec siue orationis figura, siue sententiae forma ab oratoribus quidem obseruata, cultaq. est, a poetis autem uel ignorata, uel neglecta. agnoscitur eadem in Catullo, cum Ariadnae, in ignoto litore a Theseo relictae, desperationem indicat his uersibus:

> Nam quo me referam? quali spe perdita nitar?
> Idaeas ne petam montes? an gurgite uasto
> Discernens pontum truculentum ubi diuidit aequor?
> An patris auxilium sperem? quem ne ipsa reliqui,
> Respersum iuuenem fraterna caede secuta?
> Coniugis an fido consoler memet amore?
> Qui refugit lentos incuruans gurgite remos?

Quem locum Virgilius lib. IV. Didonis moriturae uocibus ita expressit:

> En quid agam? rursus ne procos irrisa priores
> Experiar? Nomadumq. petam connubia supplex,
> Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
> Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
> Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat ante leuatos,
> Et bene apud memores ueteris stat gratia facti?

Imitatio fortasse e Sophocle ducta, qui ait in Aiace:

> Καὶ νῦν τί χρὴ δρᾶν, ὅστις ἐμφανῶς θεοῖς
> Ἐχθαίρομαι; μισεῖ δέ μ' Ἑλλήνων στρατὸς,
> Ἔχθει δὲ Τροία πᾶσα, καὶ παιδία τάδε.
> πότερα πρὸς οἴκους. &c.

Similis illa sententia Demosthenis Olynth. I. Ἂν δ' ἐκεῖνα Φίλιππος λάβῃ τίς αὐτὸν ἔτι κωλύσει δεῦρο βαδίζειν; Θηβαῖοι; μὴ λίαν πικρὸν εἰπεῖν ᾖ, καὶ συνεισβαλοῦσιν ἑτοίμως. ἀλλὰ Φωκεῖς. οἱ τὴν οἰκείαν οὐχ οἷοί τε ὄντες φυλάττειν, ἐὰν μὴ βοηθήσητε ὑμεῖς, ἢ ἄλλος τις. NON *senatorium.* } reos nocentes punire. audit enim senatus sociorum querellas: crimina uero iudicibus committit. admonet igitur Cicero iudices officij sui. FACILIOR *est caussa populi:* } facilius excusari populus potest: uestrum enim hoc munus esse dicet: cum uos legi repetundarum, quam ipse iussit, praeposuerit. IN VRBE *nostra* } non in uillis, sed locis publicis. NE FALSA *damnatio,* } Verris exemplo, qui nauarchos iniuste damnauit. ISTA *defendat:* } quae ego obijcio, quae proxime nominaui, falsam damnationem, carcerem, catenas. infra: Si mihi respondere uoles, haec dicito, classem instructam, atque ornatam fuisse. ILLA *cōmunia,* }

me

me culpam fortunae assignare, calamitatem crimini dare. PERPETVO } classi per aliquot dies, socijs perpetuo: cum in eos, te permittente, imperium haberet. SVPERIORIBVSQ. *diebus omnibus* } aestiuos dies sexaginta cum mulierculis in illo delicatissimo litore Verres fuit. INTERCLVDERE *perfugium fortunae,* } prohibere, ne culpam in fortunam conferas, ne ad fortunam excusandi sceleris tui caussa confugias. non ego hoc prohibeo. SOLENT *ij fortunam sibi obijci nolle,* } ego nullam tibi obijcio fortunā. noli queri, quod fortunam tibi obijciam. tametsi uelle debes eam tibi obijci: nolunt enim ij, qui se fortunae commiserunt: cui tu te non commisisti, nec in eius periculis uersatus es. CALAMITATIS *tuae* } quod amiseris classem populi Romani. VENEREM } quia mulieres eaedem tibi cum alijs communes erant. Nicen Cleomenis, Pipam Aeschrionis uxorem, Tertiam, Isidori mimi filiam, a Docimo perductam, praecipue significat. ideo lib. III. dixit de Aeschrione, & Docimo: Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti. Hoc autem libro aemulum praetoris Cleomenem bis appellauit. CRIMEN *meum* } quod a me tibi obijcitur. NON EGO *metum ex re militari,* } qui si tolleretur, periret omnis disciplina militaris. animaduerti igitur in eos milites, qui deliquerint, oportet: ut necessarius in re militari metus maneat. SEVERITATEM *imperij,* } quam, ut necessariam, salutaremq. probo. OPTIMAM *nauem,* } quadriremem Centuripinam. SI MIHI *respondere uoles, haec dicito,* } supra: Si quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere: ista defendat.

ORATIO

HIc tu etiam dicere audebis, Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non, ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita tui huiusce modi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est. ipse pater si iudicaret, per deos immortales quid facere posset, cum tibi haec diceret? Tu in prouincia populi R. praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex foedere quam deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publice est aedificata: tu a ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, cum nauis esset a quaestore, & ab legato capta praedonum, archipiratam ab omnium oculis remouisti: tu, qui ciues R. esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es: tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues R. honestissimos, in metu periculoq. prouinciae, dies continuos complures in litore, conuiuijsq. iacuisti: te per eos dies nemo domi tuae conuenire, nemo in foro uidere potuit: tu sociorum, atq. amicorum ad ea conuiuia matresfamilias adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, collocauisti, ut aetati maxime lubricae, atque incertae exempla nequitiae parentis uita praeberet: tu praetor in prouincia cum tunica talari, pallioq. purpureo uisus es: tu, propter amorē libidinemq. tuā, imperium nauium legato populi R. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliae frugibus, frumentoq. caruere: tua luxuria, atque auaritia classis populi R. capta, & incensa est: post Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae nauigauerunt: neque haec tot, tantaq. dedecora dissimulatione tua, neque obliuione hominum, ac taciturnitate tegere uoluisti; sed etiā nauium praefectos, sine ulla caussa, de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumq. rapuisti; neque te parentum luctus, atque lacrymis te mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum innocentium sanguis nō modo uoluptati, sed etiam quaestui fuit. Haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo ueniam petere? posset, ut tibi ignosceret, postularet? Satis est factum Siculis, satis officio, ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri recepto. reliqua est ea caussa, iudices, quae non iam recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo, sensuq. meo penitus affixa, atque insita est: quae non ad sociorum salutem, sed ad ciuium R. hoc est ad uniuscuiusque nostrum uitā, & sanguinem pertinet. in qua nolite a me, quasi dubiū sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare. omnia, quae dicam de supplicio ciuium R. sic erunt clara, & illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam, sceleris & audaciae comes, istius effrenatum animum, importunamq. naturam tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret in conuentu palam supplicia, quae in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues R. expromere. uirgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? tantū breuissime dico, iudices: nullum fuit omnino isto praetore in hoc genere discrimen: itaque iam consuetudine ad corpora ciuium R. etiā sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo conuentu, C. Seruilium, ciuem R. e cōuentu Panhormitano ueterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram uirgis & uerberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybaei fuit, qui non uiderit; nemo in Sicilia, quin audierit. plagis confectum, dico, a lictoribus tuis ciuem R. ante oculos tuos concidisse: ob quam caussam, dij immortales? tametsi iniuriam facio communi caussae, & iuri ciuitatis. quasi enim possit esse ulla caussa, cur hoc cuiquam ciui R. iure accidat, ita quaero, quae in Seruilio caussa fuerit: ignoscite in hoc uno, iudices: in ceteris enim non magnopere caussas requiram. locutus erat liberius de istius improbitate, atque nequitia. quod isti simul ac renunciatum est, hominem iubet Lilybaeum uadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybaeum uenitur. cogere eum coepit, cum ageret nemo, nemo postularet, HS duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, ni furtis quaestum faceret. recuperatores de cohorte sua dicit daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, iudicium capitis in se constitueretur. haec cum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt ualentissimi, & ad pulsandos uerberandosq. homines exercitatissimi: caedunt acerrime uirgis: denique proximus lictor,

de quo

de quo saepe iam dixi, Sextius, conuerso bacillo oculos misero tundere uehementissime coepit. itaque illi cum sanguis os, oculosq. complesset, concidit; cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur; ut aliquãdo spondere se diceret. sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, breui postea est mortuus. iste autem, homo Venerius, & affluens omni lepore, & uenustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. etiã fortunis hominum abutebatur ad nocturna uota cupiditatum suarum. Nam quid ego de ceteris ciuium R. suppliciis sigillatim potius, quam generatim atque uniuerse, loquar? carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae Lautumiae uocantur, in istius imperio domicilium ciuium R. fuit. ut quisque istius animum, aut oculos offenderat, in Lautumias statim coniiciebatur. Indignum hoc uideo uideri omnibus, iudices; & id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni pl. sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi R. & frequentia; sed, ubicumque terrarum, & gentium uiolatum ius ciuium R. sit, statuitis id pertinere ad communem caussam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum, & maleficorum, sceleratorumq., in praedonum, hostiumq. custodias tu tantum numerum ciuium R. includere ausus es? numquam ne tibi iudicii, numquam concionis, numquam huius tantae frequentiae, quae nunc animo te iniquissimo infestissimoq. intuetur, uenit in mentem? numquam tibi populi R. absentis dignitas, numquam species ipsa huiuscemodi multitudinis in oculis, animoq. uersata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi R. uenturum, numquam sub legum & iudiciorum potestatem casurum esse putasti? At quae erat ista libido crudelitatis exercendae? quae tot scelerum suscipiendorum caussa? nulla, iudices, praeter praedandi nouam singularemq. rationem. nam, ut illi, quos a poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut reliqua promontoria, aut praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi nauigiis, interficere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. quaecumque nauis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria uenerat, statim certis indicibus, & custodibus tenebatur: uectores omnes in Lautumias coniiciebantur: onera, atque merces in praetoriam domum deferebantur. uersabatur in Sicilia longo interuallo, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos, & crudeles tyrannos) sed quoddam nouum monstrum, ex uetere illa immanitate, quae in iisdem uersata locis dicitur. non enim Charybdin tam infestã, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus, & maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, & eam Siciliae partem tenuisse dicitur. At quae caussa tum subiiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariae crudelitatis? eadẽ, quae nũc in defensione commemorabitur. quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Dianio fugere dicebat. illi ad deprecandũ periculum proferebãt alii purpuram Tyriam, thus alii, atque odores, uestemq. lineam, gemmas alii, & margaritas, uina non nulli Graeca, uenalesq. Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarent. non intelligebant, eas ipsas sibi caussas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem uti arbitrabantur. iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Lautumias abduci imperabat. naues eorũ atque onera diligenter asseruanda curabat. his institutis, cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem R., lectissimum uirum, dicere audistis, quae ceteros audietis. ceruices in carcere frangebantur indignissime ciuium R. ut etiã illa uox, & illa imploratio, Ciuis R. sum, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros, & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius ferret.

EXPLANATIO

HIC TV *etiam dicere audebis*,} modus admirationis ostendendae, non sine reprehensione quadam, ut supra: Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae laudationis. Pro Archia: Hic tu tabulas Heracliensium requiris scilicet. In ep. ad Lucceium: Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domum nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? QVICVM *tibi aliquid sit*,} non uegotij, sed consuetudinis, & amicitiae. id enim hoc loquendi modo significari, exemplis intelligitur. in ep. ad Memmium lib. XIII. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia uehementer ab eo dissentio. Et ad C. Marcellum lib. XV. Si mihi tecum minus esset, quam est cũ tuis omnibus; allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Et in ep. ad Att. lib. XII. Mihi ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio. Ad eundem lib. XIV. Bruto certe tuo nihil deeto: idque, etiam si mihi cum eo nihil fuisset, facerem propter eius singularem eximiamq. uirtutem. QVID *facere posset*,} fore speras, ut, qui paternus amicus est, is te absolnat: at, si pater ipse iudicaret, absoluere te non posset, praesertim cũ tibi haec diceret, quasi se excusans, quod te dãnare cogeretur. A QVAESTORE, *& ab legato*;} quaestore Tadio, legato Caesetio, supra nominatis. POTVISTI:} pro, ausus es: adduci potuisti, ut ciues Romanos securi ferires. IN IVDICIVM;} cum eũ domi tuae esse, in ipso iudicio confessus es. supra: Domi esse apud sese archipiratas dixit duos. DIES *continuos cõplures*;} sexaginta. supra: IN LITORE;} in amoena, & ab arbitris remota litoris parte, quae Acta uocatur: ut supra. DOMI *tuae*;} quae fuerat Hieronis regis, in ea Syracusarũ parte, quae Insula dicebatur. supra. MATRES *familias*;} Aeschrionis uxorem Pipam, Cleomenis Nicen. LVBRICAE;} quae suae sponte, propter inopiã consilij, facile in uitia labitur, eo magis, si exempla nequitiae parentis uita praebeat. LEGATO *populi Romani*;} huius loci testimonio, legatum potius, quam quaestorem, praeesse classi debuisse, cognoscitur:

tur: cum tamen quaestorem simul cum legato praefuisse, supra demonstratum sit. SYRACVSANOS} Cleomeni. LVXVRIA,} quia, neglecta classe, delicatissimo in litore cum mulierculis conuiuia faciebas. AVARITIA} quia milites & nautas pretio dimisisti. HOSPITVM *tuorum*} Dexionem significat, cuius filium Aristeum Verres securi percussit. PROMISSO *muneri, ac recepto*} auget: plus enim est, Recipere, quam Promittere. Alij, Promisso nostro, ac muneri recepto. quod uidetur esse languidius. NON IAM *recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo, sensuq. meo penitus affixa, atque insita est:*} simi lis figura pro Milone, paullo etiam splendidior, ac plenior: Est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis. FVROR *enim quidam, sceleris, & audaciae comes,*} ut in Oreste, & Alcmaeone, matricidis. inde illa pro Amerino: Nolite putare, quemadmodum in fabulis saepenumero uidetis, eos, qui aliquid impie scelerateq. commiserint, agitari & perterreri furiarum tedis ardentibus. sua quemque fraus, & suus terror maxime uexat: suum quemque scelus agitat, amentiaq. afficit: suae male cogitationes, conscientiaeq. animi terrent. IN CONVENTV} Conuentus dicitur ciuium Romanorum in prouincia negotiantium. SVPPLICIA,} crucem. CVR HOC *cuiquam ciui Romano iure accidat,*} uetabat enim lex Porcia. CONVERSO *bacillo,*} conuersa uirga: ut, a qua parte firmior erat, grauius percuteret. HOMO *Venerius,*} qui Venerem praecipue coleret. sic eum lib. II. per irrisionem appellat. DIONYSIO} priore, eius patre, qui regno pulsus Corinthi ludum aperuit, ut aliquam regni speciem saltem inter pueros obtineret. DOMICILIVM} cum in eo carcere & ita diu, & ita multi essent ciues Romani, ut ibi prorsus habitare uiderentur. OMNIBVS} malim; Vobis, aut, Vobis omnibus. TRIBVNI *pl.*} ideo creati, ut populi Romani iura, libertatemq. defenderent. CONCIONIS,} in qua tribuni pl. de tuis sceleribus acturi essent. HORVM} populi Romani, qui ad iudicium audiendi studio conuenerat. VT ILLI,} Laestrigones: de quibus Homerus, Plinius, Gellius. EX VETERE *illa immanitate,*} Charybdis, & Scyllae, quae poetae monstra fuisse finxerunt. CANIBVS} quos poetae Scyllae tribuunt, non Charybdi. Canes Verris nominat eos, quos ille ijsdem furtis alebat: de quibus lib. I. Multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Et lib. III. Horum canum, quos tribunal meum uides lambere. SVCCINXERAT.} usus est eodem uerbo, quo Lucretius lib. V.

> Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
> Corporibus Scyllas. Nec aliter postea Virgilius lib. VI.
> Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
> Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
> Dulichias uexasse rates. Et Ouidius lib. XIII. Met.
> Illa feris atram canibus succingitur aluum,
> Virginis ora gerens.

SERTORIANOS} itaque proscriptos a senatu. nam Sertorium senatus, ut hostem reip. proscripsit. A DIANIO} Hispaniae opido, quod Sertorius tenebat.

ORATIO

QVID est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium summum confectas esse arbitratur. cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACVSANORVM. *Videtis ciues R. gregatim coniectos in Lautumias: uidetis indignissimo loco coaceruatam multitudinem uestrorum ciuium. quaerite nunc uestigia, quibus exitus illorum ex illo in loco compareant: nulla sunt. omnes ne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum exstat in ijsdem litteris, quod iste, homo barbarus, ac dissolutus, neque attendere umquam, neque intelligere potuit. ἐδικαιώθησαν, inquit, ut Siculi loquuntur, hoc est, supplicio affecti, ac necati sunt. Si quis rex, si qua ciuitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in ciuem R. eiusmodi, non ne publice uindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamq. nominis R. inultam, impunitamq. dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quod ciues R. iniuria affecti, quod nauicularij retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? at ego retentos non queror: spoliatos, ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus ademptis in uincula coniectos esse mercatores, & in uinculis ciues R. necatos esse, arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine ciuium R. non apud senatores lectissimos ciuitatis, non in foro populi R. de tot & tam acerbis supplicijs ciuium Romanorum; tamen animos etiam barbarorum hominum permouerem. tanta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis R. dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa uideatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum seueritate iudicum, circum retitum frequentia populi R. esse uideam? si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, ex his laqueis te exsolueris, ac te aliqua ui ac ratione explicaris; in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici, & concidi necesse est. Cui si etiam, id quod defendit, uelim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei pernicio-*

sa, quam

sa, quam mea utra accusatio, debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forū plenū, & basilicas istorū hominū uidemus, et animo aequo uidemus. ciuilis enim dissensionis, & siue amētiae, siue fati, seu calamitatis nō est iste molestus exitus: in quo reliquos saltem ciues incolumes licet conseruare. Verres ille uetus proditor consulis, translator quaesturae, auersor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in rep. suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus in foro, in suffragiis, in hac urbe, in rep. uersari liceret, ijs omnibus mortem acerbam crudelemq. proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum uirum, & fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille summo cum studio saluum, incolumemq. seruauit? cui ciui supplici non illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Ita ne uero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullum in rep. umquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris. malo mehercules, id quod tu defendis, his iudicibus, populoq. R. quam id, quod ego insimulo, probari. malo, inquam, te isti generi hominum, quam mercatoribus, & nauiculariis, inimicum, atque infestum putari. meum enim crimen auaritiae te nimiae coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditae crudelitatis, & paene nouae proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti, non licet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi uenerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti; qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in uincla coniectos, partim in uinclis necatos, partim securi percussos esse dicent. Hic, uide, quam me sis usurus aequo. cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos a te securi percussos esse dicat, qui a te nauem suam, mercesq. repetat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi fauebo, te, inquam, adiuuabo: ostendito, illos cum Sertorio fugisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. nihil est, quod te malim probare. nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest. reducam iterum equitem R. L. Flauium, si uoles: quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, noua quadam sapientia; ut omnes intelligūt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti: interrogetur Flauius, si uoles, quinam fuerit L. Herennius is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum ciues R. haberet ex conuentu Syracusanum, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent, tamen a te inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuisse, abs te demonstrari, & probari uolo. quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis, in piratarum captiuorumq. numero producebantur, ut securi ferirentur? Quae ista noua diligentia? quam ob caussam abs te excogitata? an te L. Flauij, ceterorumq. de L. Herennio uociferatio commonebat? an M. Annij, grauissimi, atque honestissimi uiri, summa auctoritas paullo diligentiorem, timidioremq. fecerat? qui nuper pro testimonio, non aduenam nescioquem, nec alienum, sed eum ciuem R. qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit: post hanc illorum uociferationem, post hanc communem famam, atque querimoniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit: capitibus inuolutis ciues R. ad necem producere instituit: quos tamen iccirco necabat palam, quod homines in conuentu, id quod antea diximus, nimium diligenter praedonum numerum requirebant.

EXPLANATIO

EX IPSIVS *sinu*} custoditas a Verre, quasi ei profuturae essent in iudicio. LITTERAS} tabulas publicas. AD ARBITRIVM *suum*} quia uerbum Graecum, ἐδικαιώθησαν, non intellexit. non enim ualet, mortui sunt, ut ipse credidit homo barbarus, sed supplicio affecti, ac necati sunt. NEQVE *attendere umquam, neque intelligere potuit.*} neque attendere umquam potuit, quia dissolutus, & negligens; neque intelligere, quia barbarus, & indoctus. VT SICVLI *loquuntur*,} notat Siculos, Graeca lingua mendose utentes. nam, ἐδικαιώθησαν, non modo Attici, sed nec omnino e ceteris Graecis quisquā diceret. QVOD *nauiculary retenti, quod mercatores spoliati dicerentur.*} idem pro lege Manilia: Maiores uestri saepe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt. Retenti, &, Spoliati, ad augendam Verris culpam dixit; qui non retinuerat, aut spoliauerat, sed, nauibus, mancipijs, mercibus ademptis, mercatores in uincula coniecerat. MAIORES *plagas*} apud populum Romanum, agente eodem me. Plagas, dixit, ut in translatione persisteret. iam enim dixerat, Laqueis, Exsueris, Vi, Explicaris: & subiungit ex eodem genere, Incidendum, Confici, Concidi: quasi de fera loquatur; quae iam e laqueis elapsa, maiores plagas effugere non possit. SVPERIORE *ex loco*} e Rostris, in quibus aedilis accusabo te de maiestate. ID QVOD *defendit*,} ciues quidem Romanos, sed Sertorianos milites fuisse. ISTORVM *hominum*} qui cum pro Sertorio, Marianisq. partibus pugnauerint, clementia tamen senatus, populiq. Romani reditum in patriam impetrarunt. CIVILIS *enim dissensionis*,} prudenter belli nomen euitat, quo leuior eorum culpa uideatur, quibus incolumitatem recte donatam esse defendit. quae ratio Verris defensionem infirmat. IN SVFFRAGIIS,} non tamen in magistratibus. nam proscriptorum etiam filios lege lata uictor Sulla petendorum magistratuum potestate priuauit. in Pisonem, & alibi. CN. POMPEIVM,} qui cum Metello Pio, Numidici filio, contra Sertorium pugnauit. PERPERNA} Sertoriani belli duce, qui Sertorium ipsum fraude occiderat: Plutarchus, alij:

MONVMENTVM} signum animi tui, non modo meritum, aut factum insigne. QVAM *commodam*} ironia. ID QVOD *tu defendis*,} excepisse te, & occasse Sertorianos milites, ex Hispania fugientes. QVOD *ego insimulo*,} mercatores a te, ademptis nauibus, mancipijs, mercibus, in uincula coniectos. quod auaritiae tantum crimen est. ISTI *generi hominum*,} Sertorianis militibus. supra quoque dixit, Istorum hominum: quos, patriam adeptos, non tamen amari admodū a iudicibus senatoribus, qui Sullanarum partium fuerant, intelligebat. NOVAE} quod una Sullae proscriptione contentus nō sis. ISTO *tanto bono*} cuperem enim, hanc defensionem tuam, quae te auaritia liberat, inauditae crudelitatis arguit, probari iudicibus, & populo Romano. VT PATRONI *tui dictitant*, *noua sapientia; ut omnes intelligunt*, *conscientia tua, atque auctoritate meorum testium*,} similis figura initio lib. IV. Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici eius, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. *Conscientia tua*: cum scires, quidquid in te, si interrogarentur, dicerent, id ita uerum esse, ut refelli nullo modo posset. *Auctoritate*: eiusmodi uirorum, quos mentiri posse nemo duceret. TESTEM *nullum interrogasti*:} mos erat, ut, quos accusator testes produxerat, ab reo interrogarentur: Verres autem, uel testium auctoritate commotus, uel conscientia sua deterritus, nullū interrogauit. de quo sunt illa lib. III. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? adspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. ingenio? qui testes interrogare priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum praebere malueris, quantumuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. PROBARI *uolo*.} refellito, si noles. Fingit se fauere Verri in refutandis testium dictis, quos minime refutari posse non ignorat. CAPITIBVS *inuolutis*} ne ciues Romani cognoscerentur. supra. NOVA *diligentia*?} ut producerentur capitibus inuolutis.

ORATIO

HAECCINE populi R. te praetore est constituta condicio? haec negotij gerendi spes? hoc capitis, uitaeq. discrimen? parum ne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeūda fortunae, nisi etiam haec formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt? ad eam ne rem fuit haec suburbana ac fidelis prouincia Sicilia, plena optimorum sociorum, & honestissimorum ciuium R. quae ciues R. omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidijs, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum uenisse arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio, Consano municipe, dicam, iudices? aut qua ui uocis, qua grauitate uerborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est. quod crimen eiusmodi est, ut, eum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem: tametsi enim uerissimum esse intelligebam, tamen credibile fore nō arbitrabar. coactus lacrymis omnium ciuium R. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum, testimonijs, omniumq. Rheginorum, multorum equitum R. qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse posset. quid nunc agam? cum iam tot horas de uno genere, ac de istius nefaria crudelitate dicam; cum prope omnem uim uerborum eiusmodi, quae scelere istius digna sunt, alijs in rebus consumpserim; neque hoc prouiderim, ut uarietate criminum uos attētos tenerem; quemadmodum de tanta re dicam? opinor, unus modus, atque una ratio est. rem in medio ponam: quae tantum habet ipsa grauitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam ad inflāmandos uestros animos eloquentia requiratur. Gauius hic, quem dico, Consanus, cum illo in numero ab isto in uincula cōiectus esset, et nescio qua ratione clam e Latomijs profugisset, Messanamq. uenisset; qui prope iam Italiam, & moenia Rheginorum uideret, & ex illo metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo legum recreatus reuixisset, loqui Messanae coepit, & queri, se ciuem R. in uincla esse coniectum, sibi recta iter esse Romam, Verri se praesto aduenienti futurum. non intelligebat miser; nihil interesse, utrum haec Messanae, an apud ipsum in praetorio loqueretur. nā, ut ante uos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gauius: eoq. ipso die casu Messanam Verres uenit. res ad eum defertur, esse ciuem R. qui se Syracusis in Latomijs fuisse quereretur: quem iam ingredientem nauem, & Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse, & asseruatum, ut ipse in eum statueret, quod uideretur. agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam diligentiamq. collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum uenit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & uirgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse R. municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite R. qui Panhormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neque index, neque uestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde iubet undique hominem proripi, uehementissimeq. uerberari. Caedebatur uirgis in medio foro Messanae ciuis R. iudices, cum interea nullus gemitus, nulla uox alia illius miseri inter dolorem, crepitumq. plagarum audiebatur, nisi haec, Ciuis R. sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulsurum, cruciatum a corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, ut uirgarum uī deprecaretur; sed cū imploraret saepius, usurparetq. nomen ciuitatis, crux, crux, inquam, infelici, & aerumnoso, qui numquam istam potestatem uiderat, comparabatur.

rabatur. O nomen dulce libertatis: o ius eximium nostrae ciuitatis: o lex Porcia, legesq. Semproniae: o grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas: huecine tandem omnia reciderunt, ut ciuis R. in prouincia populi R. in opido foederatorum, ab eo, qui beneficio populi R. fasces & secures haberet, deligatus in foro uirgis caederetur? quid, cum ignes, candentesq. laminae, ceteriq. cruciatus admouebantur? Si te illius acerba imploratio, & uox miserabilis non inhibebat; ne ciuium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere ausus es quemquam, qui se ciuem R. esse diceret? Nolui tam uehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui. uidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur. statui egomet mihi tum modum orationi meae, & C. Numitorio, equiti R. primario homini, testi meo: & Glabrionem id, quod sapientissime fecit, facere laetatus sum, ut repente cõsilio in medio testem dimitteret. etenim uerebatur, ne populus R. ab isto eas poenas ui repetisse uideretur, quas, ueritus esset, ne iste legibus, & uestro iudicio non esset persoluturus. Nunc, quoniam iam exploratũ est omnibus, quo loco caussa tua sit, & quid de te futurum sit; sic tecum agam. Gauium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in Lautumias Syracusis a te esse coniectum: neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum. ne possis dicere me, quia sit aliquis in litteris Gauius, hoc fingere & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in Lautumias coniectum esse dicant. producam etiam Consanos, municipes illius, ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gauium, quem tu in crucem egisti, ciuẽ R. & municipem Consanũ, non speculatorẽ fugitiuorum fuisse. cũ haec omnia, quae polliceor, cumulate tuis proximis plana fecero: tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur; eo contentum me esse dicam. quid enim nuper tu ipse, cum populi R. clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse ciuem R. sed speculatorem fuisse. iam mei testes ueri sunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. & P. Cottij, nobilissimi homines, ex agro Tauromintano? quid Q. Lucceius, qui argentariam Rhegij maximam fecit? quid ceteri? adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui nouisse Gauium, sed qui se uidisse dicerent, cum is, qui se ciuem R. esse clamaret, in crucem ageretur. hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se ciuem esse Romanum; apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem ualuisse, ut dilationem aliquam crucis, ut crudelissimi taeterrimiq. supplicij aliquam paruam moram saltem posset afferre. hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno: omitto, ac negligo cetera: sua confessione induatur, ac iuguletur, necesse est. Qui esset, ignorabas? speculatorẽ esse suspicabare? non quaero, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem R. se esse dicebat. si tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus Verres, ad supplicium ducerere; quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanũ? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuae ciuitatis profuisset: ille, quisquis erat, quẽ tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuẽ se R. esse diceret, apud te praetorem si non effugium, ne morã quidem mortis mentione atque usurpatione ciuitatis assequi potuit? homines tenues, obscuro loco nati, nauigant: adeunt ad ea loca, quae nũquam antea uiderunt: ubi neque noti esse ijs, quo uenerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt: hac una tamen fiducia ciuitatis non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur, neque apud ciues solum Romanos, qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed, quocumque uenerint, hanc sibi rẽ praesidio sperant esse futurum. tolle hanc spẽ, tolle hoc praesidiũ ciuibus Romanis: constitue, nihil esse opis in hac uoce, Ciuis R. sum; posse impune praetorẽ, aut alium quemlibet supplicium, quod uelit, in eum constituere, qui se ciuem R. esse dicat? quod quis ignoret: iam omnes prouincias, iã omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iã omnem orbem terrarũ, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus R. ista defensione praecluseris. Quid, si L. Pretium, equitẽ R. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiã ne id magnũ fuit, Panhormum litteras mittere; asseruasse hominẽ, custodijs Mamertinorũ tuorum uinctum; clausum habuisse, dũ Panhormo Pretius ueniret? cognosceret hominẽ: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi uideretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorẽ locupletem daret, quãuis ciuis R. esset, in crucẽ tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quasi tu Gauio tũ fueris infestus: ac non nomini, generi, iuri ciuiũ hostis: non illi, inquam, homini, sed caussae cõmuni libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucẽ fixissent post urbem, in uia Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectare, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palã, te iccirco illũ locum deligere, ut ille, qui se ciuem R. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset? itaq. illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuq. moriens, perangusto fretu diuisa seruitutis ac libertatis iura cognosceret; Italia autẽ alumnũ suũ, seruitutis extremo summoq. suplicio affectum uideret? Facinus est, uincire ciuẽ R. scelus, uerberare: prope parricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus spectet. inquit, patriam: in conspectu legum libertatisq. moriatur. Non tu hoc loco Gauium, non unum hominem nescio quem ciuem R. sed cõmunem libertatis, & ciuitatis caussam in illum cruciatũ, & crucem egisti. Iam uero uidete hominis audaciam. non ne eum grauiter tulisse arbitramini, quod illam ciuibus R. crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris audaciaeq. suae uoluit esse in conspectu Italiae, uestibulo Siciliae, praeteruectione omnium, qui ultro citroq. nauigarent.

EXPLA-

EXPLANATIO

PROPTER *togae nomen* } soli ciues Romani toga utebantur: itaque solum hoc nomen, Togatus, ciuẽ Romanum designat. lib. I. Erant nonnulli togati, creditores Graecorum. DE VNO *genere*, } de supplicijs. ILLO *numero* } mercatorum: quos Sertorianos esse milites, & ex Hispania profugisse Verres dicebat. Vsitatius esset, In illo numero, quamquam & sine praepositione ferri potest. MOENIA *Rheginorũ* } quae cum uideret, in Italia sibi esse uidebatur. Rhegini enim ciues Romani, de quibus alio loco: Quam uos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, ciuibus Romanis ostendere soletis. Et Phil. I. municipes appellantur, in ep. ad Cornificium eius tribules. PRAESTO *aduenienti futurum*: } Romae se ulturum esse iniurias suas apud iudices, ope & auxilio legum. INFLAMMATVS *scelere, & furore in forum uenit* } in re simili supra: Procedit iste repente e praetorio inflammatus scelere, furore, crudelitate, in forum uenit. EMINEBAT: } legit Quinctilianus lib. IX. cap. II. Emicabat. quod cum duobus uerbis, Inflammatus, Ardebant, congruere uidetur. MERVISSE } fuisse in iisdem castris. non enim significat, cum L. Pretio duce, sed commilitone. ISTAM *potestatem* } in crucem adigendi ciues Romanos. O LEX *Porcia, legesq. Semproniae*: } quarum illa uirgas amouit a corpore ciuium Romanorum: hae de ciuium capite iniussu populi Romani iudicari uetuerunt. Leges Semproniae, dicit, quia plures leges C. Sẽpronius Grachus pro libertate ciuium Romanorum tulit. ALIQVANDO *reddita* } ademptaa Sulla dictatore, reddita a Pompeio consule hoc anno. HVCCINE *tandem omnia reciderunt*, } ita ne haec a te, Verres, omnia spreta, contemptaq. sunt? NON *inhibebat*, } non aliquem crudelitati tuae modum non faciebat, non te remouebat a crudelitate. PRIMO *homini*, } primario, ut lib. IV. A Lysone Lilybaetano, primo homine. CONSILIO *in medio* } iudicum. VEREBATVR, } nisi testem dimisisset, fore metuebat, ne populus, dolore, & iracundia concitatus, in Verrem impetum faceret, easq. poenas per uim sumeret, quas uereretur ne ille sententijs iudicum non daret. hanc suspicionem, & hanc infamiam Glabrio praetor a se ipso, & a consilio suo remouendam putauit: itaque testem dimisit, reumq. a multitudinis iracundia uindicatum, legibus & iudicio reseruauit. QVID *de te futurum sit*: } absolui te nullo modo posse: QVI TE *nunc sero doceant*, } cum in uitam restitui Gauius iam non posit. IVDICES *non sero*, } quia satis hoc mature cognouerunt ante finem iudicij. TVIS *proximis* } tuis defensoribus, qui tibi assident. HOC *teneo*, } quod abs te mihi datur, quod tu fateris. INDVATVR; } capiatur. lib. II. Videte, in quos laqueos se induerit. Hic supra: Si te ex his laqueis exueris. VSVRPATIONE *ciuitatis* } Vsurpare, est nominare. pro Marcello: Soleo saepe ante oculos ponere, idq. libenter crebris usurpare sermonibus. Et Phil. I. Graecum etiam uerbum usurpaui. In Parad. pro dicere. Praeclare est hoc usurpatũ a doctissimis. Et subiungit: Dictum est igitur ab eruditissimis uiris, nisi sapientem liberum esse neminem. HANC *sibi rem praesidio sperant esse futurum.* } uetus locutio, pro, Futuram. simile illud in Vatinium: Eripueras senatui prouinciae decernendi potestatem. Et apud Terentium in Hec. Eius uidendi. cum de muliere loquatur. uide Gellium lib. I. cap. I. QVOD *quis ignoret*: quod qui sciat, nemo adsit. aut ad eum refer, qui supplicium in eum constitueret, qui se ciuem Romanum esse diceret; quem ipse non cognosceret. COGNOSCERET *hominem*: } pro, si cognosceret. SI IGNORARET: } uenit in mentem, cum Latini sermonis consuetudinem specto, abundare particulam, Si, est enim elegans in primis, & ueteribus usitata figura; cum duo contraria proponuntur: ut Phil. XI Assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro, uideor suffragio meo, tamquam comitijs, honorem homini amicissimo denegauisse. Et Phil. XIII. Recesseris: undique omnes insequentur. manseris: haerebis. Et apud Terentiũ in Heaut.

Vel me monere hoc, uel percunctari puta:

Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream.

Est enim dictum tamquam: si rectum est, si non est: quemadmodum in duobus locis Ciceronis, proxime recitatis: Si assensus ero, si negaro: Si recesseris, si manseris. HOC *iuris* } quod tamen esset iniquissimum. LOCVPLETEM } cuius pecunia ciuis ille Romanus crucis supplicio redimeretur: alioqui, si cognitorem non locupletem daret, seruari non posset. Ita cum Verris crudelitate auaritiam Cicero coniungit. AC NON *nomini, generi, iuri ciuium hostis.* } Infra: Non tu hoc loco Gauium, non unum hominem nescio quem ciuem Romanum, sed communem libertatis & ciuitatis caussam in illum cruciatum, & crucem egisti. De eodem lib. IV. Cum uideant ius ciuitatis in illo supplicio mactatum. PERANGVSTO *fretu* } non Freto: ut Peccatu, non peccato, lib. II. in extremo. auctor Gellius lib. XIII. cap. 19. SCELVS } dixi supra, plus esse in scelere, quam in facinore, in eo loco: Id agit, ut semper superius suum facinus nouo scelere uincat. Vt scelus autem facinore, sic parricidium scelere grauius est. VINCIRI, } legit Quinctilianus, Vincire, uerberare, & necare: sed maior quaedam inesse uis uidetur in patientibus uerbis: nec aliter antiqui libri: qui tamen habent omnes, Tollere, non, Tolli: quod ferri potest: cum a ceteris tribus uerbis quodam modo disiungatur. VERBO *satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.* } magnam, & inusitatam esse rem oportet, quam uerba non adaequent. de quo artificio uide quae diximus initio lib. IV.

ORATIO

SI haec non ad ciues R. non ad aliquos amicos nostrae ciuitatis, non ad eos, qui populi R. nomē audissent, denique, si non ad homines, uerum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos haec conqueri, & deplorare uellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. nunc uero, cum loquar apud senatores populi R. legum, iudiciorumque, & iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste ciuis R. illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paullo ante, iudices, lacrymas in morte misera, atque indignissima nauarchorum non tenebamus, & recte ac merito; sociorum innocentium miseria commouebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium R. omnium sanguis coniunctus existimādus est; quoniam id & salutis omnium ratio, & ueritas postulat. omnes hoc loco ciues R. & qui adsunt, & qui ubicumque sunt, uestram seueritatem desiderant, uestram fidem implorant, uestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in uestris sententijs uersari arbitrantur. a me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam & si qua uis istum de uestra seueritate eripuerit; id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri posse uideo: sed si in hoc me ratio fefellerit: Siculi caussam suam perisse querentur, & mecum pariter moleste ferent: populus quidē Romanus breui, quoniam mihi potestatem apud se agēdi dedit, ius suum, me agente, suis suffragijs ante Kal. Feb. recuperabit. Ac, si de mea gloria & amplitudine quaeritis, iudices; non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi R. iudicium reseruari. splendida est illa caussa, probabilis mihi, & facilis, populo grata, atque iucunda. denique si uideor hic, id quod ego non quaesiui, de uno isto uoluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. sed mehercule uestra reiq. publicae caussa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitiū esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare, ut non cera, sed coeno obliti esse uideantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo, uideas etiam atque etiam, & consideres, quid agas, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi praefinio, quominus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera, si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertinent, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas; magnopere cēseo desistas; & illa, quae tentata iam, & coepta ab isto sunt, a me autem peruestigata, & cognita, moneo ut extinguas, & longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiore quam putas. quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi R. non minore negotio retinentur, quam comparātur. tulit haec ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam uestram dominationē in iudicijs, & omni republica, tulit: sed, quo die populo R. tribuni pl. restituti sunt, omnia ista uobis, si forte nondum intelligitis, adempta, atque erepta sunt. omnium nunc oculi cōiecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed uehemens ac liberum populi R. iudicium consequetur. nulla tibi, Quincte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimiū in aliquo iudicio studium tuum defendere solebas, earū habere in hoc homini nullam potes. quae iste in prouincia palam dictitabat, cum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat; ea ne uera putentur, tibi maxime est prouidendum. ego mei iam rationem officij confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam. nam istum paucis horis primae actionis omnium mortaliū sententijs condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quae perfecta est; neque de istius uita, quae damnata est; sed de iudicibus, &, uere ut dicam, de te futurum est. at quo tempore futurum est? (nam id maxime prouidendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti est ratio, atque inclinatio temporum) nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit; nempe ea lege de iudicijs, iudicibusq. nouis promulgata, quam non is promulgauit, cuius nomine proscriptā uidetis, sed hic reus. hic, inquam, sua spe, atque opinione, quam de uobis habet, legem illam scribendā, promulgādamq. curauit. itaque, cum primo agere coepimus, non erat promulgata: cum iste, uestra seueritate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non uideretur, mentio de lege nulla fiebat: postea quam iste recreari, & confirmari uisus est, lex statim promulgata est: cui legi cum uestra dignitas uehementer aduersetur, istius spes falsa, & insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam uestrum, quod reprehendatur: aut populus R. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij, qui propter offensionem iudiciorum de ueteribus iudicibus lege noua noui iudices erunt constituti. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum resp. uulnus acceperit, ut expilatae prouinciae, uexati socij, dij immortales spoliati, ciues R. cruciati, & necati impune me actore esse uideantur? potero hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in mediū proferenda? non populi R. fides implorāda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen, ac iudicium uocandi? Quaeret aliquis fortasse: tantum ne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum, suscepturus es? Non studio quidem mehercule ullo, neque uoluntate: sed non idem

mihi

mihi licet, quod ijs, qui nobili genere nati sunt; quibus omnia populi R. beneficia dormientibus deferuntur. longe alia mihi lege in hac ciuitate, & condicione uiuendũ est. uenit enim mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi: qui cum se uirtute, nõ genere populo R. cõmendari putaret, cum ipse sui generis initium, ac nominis ab se gigni, & propagari uellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum gloria uixit. Postea Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs, maximisque suis periculis, ac doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Coelium uidimus non mediocribus inimicitijs, ac laboribus contendere, ut ad istos honores peruenirent, ad quos uos per ludum, & per negligentiam peruenistis. Haec eadem est nostrae nationis regio, & uia: horum nos hominum sectam, atque instituta persequimur. uidemus, quanta sit in inuidia, quantoq. in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum uirtus, & industria; si tantulum oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, occipiendum esse statim uulnus: esse nobis semper uigilandum, semper laborandum uidemus. inimicitiae sunt, subeantur: labores, suscipiantur. etenim tacitae magis, & occultae inimicitiae timẽdae sunt, quam indictae, & apertae. hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae fauet: nullis nostris officijs beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere diiuncti sint, ita dissident a nobis animo, ac uoluntate. Quare, quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos, & inuidos, quam ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, iudices, optandum est illud; in hoc reo finem accusandi facere, quũ & populo R. satisfactum, et receptum officium Siculis, necessarijs meis, erit persolutum. deliberatũ autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. proinde, siqui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium uelint esse; ita sint parati, ut disceptante populo R. mecum sibi rem uideant futuram. & si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis uehementem, satis perseuerantem, satis uigilantem esse cognorunt; existiment in ijs hominibus, quorũ ego inimicitias populi R. salutis caussa suscepero, multo grauiorem, atque acriorem futurum.

EXPLANATIO

TIMERE *non debet, ne non unus iste* } negantes particulae acumen addunt, sed eandem sententiam non nihil interdum obscurant. His Ciceronis uerbis haec subesse res uidetur. Timere non debeo, ne caussa Gauij a communi ciuium Romanorum caussa seiungatur, & hic quidẽ unus illa cruce dignus, ceteri autem indignissimi iudicentur: sed exploratum habeo, quemadmodum ceteros omnes ciues, ita Gauium a uobis indignissimum illa cruce iudicari. ciuium enim omnium sanguis coniunctus existimandus est. Quae ratio subiungitur. VERITAS *omnium* } malim, Omnino. cum enim iisdem omnes legibus teneantur, & eodem omnes iure sint, postulat non modo salutis omnium ratio, sed etiam ueritas ipsa, ut, quo ceteri supplicio, eodem Gauius indignissimus iudicetur. HOC LOCO } in caussa Gauij, an eo, quod a me uobis de Gauio commemoratum est. ut lib. IV. Hoc loco Q. Catule te appello. TAMETSI *satis habent,* } defendi enim, quantum in me fuit, caussam ciuium Romanorum: eaq. ipsi defensione contenti sunt: reliqua a uobis expectant. SI RES *aliter acciderit,* } si Verrem absoluetis SI QVA *uis* } pecuniae. supra: Si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, ex his laqueis te exsueris, ac te aliqua ui, ac ratione explicaris; in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici, & concidi necesse est. ID QVOD *neque metuo,* } interpositio ad uitandam iudicum offensionẽ: ut supra: Si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, ex his laqueis te exsueris. BREVI, } primo mense aedilitatis meae. Subiungit enim, Ante Kal. Feb. ME AGENTE, } me Verrem de maiestate accusante, quia ciues Romanos uel securi percusserit, uel in crucem egerit. DE VNO *isto noluisse crescere* } laus enim & gloria paritur ex accusatione improborum. pro Sex. Roscio: Si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere. DE MVLTIS } de iudicibus, qui pecunia corrupti Verrem absoluerint: quos ad populum accusabo. In Diuin. Nihil erit, quod me agente arbitretur, iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. PROBARIM, *ac delegerim,* } in reiectione. quos enim non reiecit, eos probare, ac deligere uisus est. unde illud act. I. In reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat. NOTATOS } infamia. VT NON *cera,* } respexit ad eorum tabellas cera illitas, qui pretio reos absoluerant: de quibus in Diuin. Ceratam unicuique tabellam dari, cera legitima, non illa infami, ac nefaria. Et act. I. Nulla nota, nullus color, nullae sordes uidebantur his sententijs allini posse. SED COENO } quod est turpius. Maior, inquit, erit infamia uestra, quã eorum, qui, notatis cera tabellis, nocentes reos absoluerunt: ut illi cera, uos coeno obliti, & inquinati esse uideamini. LOCVS *est,* } occasio est: ut pro Quinctio: Qui locus absentis defendendi procuratori primus datus est. Et ad Appium: Non nihil loci dare alicui secus existimandi. EX HOC *loco moueo,* } cum ago pro Siculis contra Verrem. QVO *progrediare,* } carpit Hortensium, plus audere solitum, quam liceret. QVA *ratione* } ut, praeter ingenium, & dicendi facultatem, nihil in iudicium afferas. Eundem, ut recta, laudabiliq. ratione Verrẽ defendat, oblique hortatur, & monet in Diuin. Huic ego, inquit, homini iam ante denuncio; si a me caussam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, & ita tamen mutandam, ut meliore & honestiore condicione sit, quã qua ipse esse uult: ut imitetur homines eos, quos ipse uidit, amplissimos, L. Crassum, & M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia caussasq. amicorum, praeter fidem, &

ing e

ingenium, afferre oportere. EXTRA *indirium, quae ad iudicium pertinent,* } quae reum adiuuare possint: quae statim dicuntur: si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas. haec enim extra iudicium sunt. nam in iudicio, praeter fidem, & ingenium, nihil requiritur. ARTIFICIO, *consilio,* } quibus in obtinenda uocentium reorum absolutione uti soleret Hortensius. POTENTIA, *gratia* } quibus ualeret Hortensius, quod esset cõsul designatus. COPIIS *istius* } pecunia Siciliensi. Ex his quinque nominibus, artificio, consilio, potentia, gratia, copijs, efficitur illa uis, de qua supra: Si ex his laqueis te exsueris, ac te aliqua ui, ac ratione explicaris. Et: Si qua uis istum de uestra seueritate eripuerit. PECCABITVR } ab ipso etiam Verre, non modo a te. LIBERATVM *iam existimationis metu,* } quod iam non times, ne qua res laedere possit existimationem tuam, cum summum honorem consulatum, cuius caussa de existimatione laboramus, obtinueris. QVOAD *necesse fuit,* } usque eo necesse fuit, donec tribuniciam potestatem populo Romano Pompeius consul restituit. REGIAM *istam uestram dominationem in iudicijs,* } nobilitatem insectatur, in quam etiam illud conijcitur lib. I. Tantum dicam paucos homines, ut leuissime dicam, atrogantes, hoc adiutore Q. Opimium per ludum & iocum fortunis omnibus euertisse. TVLIT: } uis est in repetitione uerbi, de qua supra diximus. OMNIA *ista* } quae pro uestra libidine, nullo populi Romani metu, in iudicijs, & in omni rep. faciebatis. EREPTA } inuitis. hoc enim in uerbo uis est. CONIECTI *sunt* } ideo coniecti, ut, si quis peccauerit, in eum populus Romanus animaduertat. TACITA *existimatio,* } cum non erat, qui ad populum quemquam accusare posset, tribunis pl. agendi iure ac potestate carentibus: quib. nunc restitutis, uehemens ac liberum populi Romani iudicium erit. NVLLA *necessitudo:* } nulla affinitas. Vettius quoque, cuius sororem habebat Verres in matrimonio, necessarius, pro affinis, appellatur lib. III. NIMIVM } mordet Hortensium, qui cognationi, & necessitudini plus interdum, quam iustitiae, tribueret. INIQVISSIMIS *meis* } obtrectatoribus, ut in ep. ad Marium: Tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. CONDEMNAVI. } id sum assecutus interrogandis testibus, ut omnes eum nocentissimum iudicarent. ALIVM *ordinem* } equestrem, lege iam a Cotta praetore promulgata. AD RES *iudicandas* } ad iudicia administranda. dixi supra de hoc genere loquẽdi CVM *primo agere coepimus* } actio ne prima. VASTRA *dignitas* } quae facit, ut lex, tamquam uobis iudicibus minime necessaria, populi suffragijs antiquanda uideatur. SVFFRAGATVR. } populus enim, cũ istum bene sperare uidet, & ea praedictum esse impudentia, ut a nullo corrumpendi iudicij genere abstineat, suspectos habet iudices, & alium omnino ordinem ad res iudicandas noua lege quaerit. DE EO *homine,* } non dubito, quin, De eo ordine, magis probetur hominibus eruditis. saepe enim iam dictum est, indignum uideri populo Romano, qui indicaret, ordinem senatorium. DE VETERIBVS *iudicibus* } scriptum hoc in lege non arbitror: sed minatur Cicero iudicibus, si quid in Verre iudicando commiserint, quod reprehendatur: quasi periculũ ijs uel a populo Romano, uel a nouis iudicibus impendeat. QVAM *longe progredi sit necesse.* } non in hoc iudicio, si Verres elabetur, actio mea finem inueniet: cogar alio loco, nempe apud populum Romanum, eandem caussam agere: cogar sociorum, deorum immortalium, ciuium Romanorum iniurias persequi. HOC ONVS *tantum* } officij, & muneris, quod iam suscepi. In Diuin. Ego in hoc iudicio mihi Siculorũ caussam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror. DEPONERE, } uel si Verres absoluatur, non deponam. TACITVS } nec deponam, nec animo tantum sustinebo: re ipsa meum officium declarabo. AGITANDA } uehementius agenda. FIDEM *suam corrumpi* } iureiurando datam de seruandis legibus. QVAERET *aliquis fortasse:* } utitur occasione ad ignauiam nobilitatis accusandam. NEQVE *uoluntate:* } tantum abest, ut id cupiam, ut ne uelim quidem. NON *idem mihi licet,* } desidiose uiuere, & honores consequi. DORMIENTIBVS } propterea Naeuius poeta in Metellos dixit: Fato Metelli Romae fiunt consules. quo, tamquam graui probro, Q. Metellus tum consul, Macedonici pater, iratus, alio uersu respondit: Dabunt malum poetae Naeuio poetae. Et quod hic, Populi Romani beneficia dormientibus deferũtur, infra dixit, Per ludum, & negligentiam ad honores peruenistis. M. CATONIS, } Censorij, qui Sapiens dictus est: ideoq. apte subiungitur, Hominis sapientissimi. NON GENERE } quia nouus homo erat, Tusculi natus. HOMINVM *potentissimorum suscepit inimicitias,* } qui etiam L. Quinctium Flamininum, Titi fratrem, eius qui ex Macedonia triumphauerat, uirum consularem, censor senatu mouit. MAXIMIS *in laboribus* } saepe accusans, saepius accusatus. POSTEA *Q. Pompeius* } sic legendum putaui, cum esset antea, Posteaq. Pompeius. cur enim uni Pompeio suum praenomen adimatur, cum tribuatur ceteris hic nominatis, Catoni, Fimbriae, Mario, Coelio? HVMILI, *atque obscuro loco natus,* } in Bruto Q. Põpeius, non contemptus orator, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ulla cõmendatione maiorum adeptus est. Primus in familiam suam consulatum intulit: ut Velleius lib. II. & Capitolini lapides. INIMICITIIS, *periculis, ac doloribus* } malim, Laboribus, pro Doloribus. Subiungit enim, Non mediocribus inimicitijs, ac laboribus. Et paullo post: Inimicitiae sunt, subeantur: labores, suscipiantur. Lib. I. in Verrem haec simul tria ponũtur, labores, pericula, inimicitiae: Quod ego, inquit, laboribus, periculis, inimicitijsq. meis tum, cũ admissum erit, dedecus seuere me persecuturum esse polliceor; id ne accidat, tu tua sapiẽtia, auctoritate, diligentia M'. Glabrio potes prouidere. Pro Murena: Quorũ ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimã sedẽ dignitatis, atq. honoris multis meis ac magnis laboribus, & periculis adscẽdissem. Pro domo: In urbe, quã suis laboribus, ac periculis conseruasset. Phil. II. Magno labore, multis periculis, quod cogitabat, effecerat. Labores etiam cũ periculis cõiungit in ea pro Sulla. & lib. Off. Inimicitias autem nobilium uirorũ, praecipue Caepionum, & Metellorum, significabat, qui testimoniũ in Q. Põpeiũ de repetũdis accusatũ, acerrime dixerũt. uide pro Fonteio, & Valeriũ Max. lib. IIX. cap. V. L. FIMBRIAM. } mendũ est in praenomine. hic est enim C. Flauius Fimbria, qui cũ C. Mario cons. fuit, cũ in trib. pl. repul-

sam passus esset: ut in oratione pro Plancio. INIMICISSIMVS,] accusatus est repetũdarũ, & in eũ uir nobilissimus M. Scaurus testimoniũ dixit: cui tamen iudices nõ crediderunt. pro Fonteio, Valerius Max. lib. IIX. cap. V. C. COELIVM] Caldum, nouum hominem: de quo Q. Cicero de Pet. cons. Quanto, inquit, melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini nouo, C. Coelio? ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in ijs omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas: tamen eorum alterum, cũ adesset alter, Coelius, cũ multo esset inferior genere, superior nulla re paene, superauit. Consulatum gessit cum L. Domitio Ahenobarbo. PER LVDVM, *& per neglegentiã*] facile, sine labore. Similiter lib. I. Paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes, Q. Opimium per ludum & iocum fortunis omnibus euertisse. EADEM] quae Catonis, Fimbriae, Marij, Coelij. NOSTRAE *nationis*] nouorum hominum. Sic in Pisonem: Nemo tibi obuiam uenit, ne de officiosissima quidem natione candidatorum. Et de har. resp. Deteriores cauete, quorum est magna natio. REGIO,] qua nouis hominibus ad honores eundum esse iudicamus, supra: Si quis tantulum de recta regione deflexerit. SI TANTVLVM *oculos deiecerimus*,] tantum abest, ut dormientibus honores deferantur. Quod paullo ante de nobilitate dixit. ACCIPIENDVM *esse statim uulnus*:] pergit in similitudine, & post insidias uulnus nominat. VIGILANDVM *esse*,] ne, si paullulum oculos deiecerimus, praesto sint insidiae. INDICTAE,] ut indicitur bellũ idest denunciatur. NATVRA, *& genere*] cum tamen hominem homini maximime natura commendet, nec differant homines inter se genere, sed animo saepe, ac uoluntate. ANIMO, *ac uoluntate.*] separatim ponuntur, licet motus animi sit uoluntas. itaque coniunguntur in ep. ad Rufum: Credo me quidẽ tibi pro animi mei uoluntate, proq. ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Et apud Lucretium lib. II. Ex animiq. uoluntate id procedere primum. QVID *habent inimicitiae periculi*,] periculi nihilo plus habent, quam habebant, ante quam indictae, apertaeq. essent. idẽ enim semper animus fuit, inimicus uidelicet, atque ad nocendum propensus. AD QVOS *maxime*] hi sunt iudices ipsi. CORRVMPENDI *iudicij*,] Corrupti, ut est in antiquo libro, sententia magis probat. POTENTES,] auctoritate. AVDACES,] in corrumpendo, nullo legum metu. ARTIFICES] peritia, & ingenio. haec enim tria hominum genera ij coniunguntur, leges, & iudicia, atque adeo salus ipsa reip. periclitatur. DISCEPTANTE *populo Romano*,] iudice populo Romano. nam, disceptare, iudicis est. pro Milone: Isti est praepositus quaestioni, qui haec iuste, sapienterq. disceptet. Pro Deiot. Si hanc caussam in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te. Interdum ualet, litigo, contendo. pro Balbo: Qui non de suo facto, sed de publico iure disceptat. Et in Verrem lib. II. Vt sibi cum palaestritis aequo iure disceptare liceat. MVLTO *grauiorem*,] eo grauiorem, quo maior populi Romani uniuersi, quam unius prouinciae, habenda ratio est.

ORATIO

NVNC te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationũ, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatũ atque promissum, per nefarium scelus de regis manib. extorsit; cuiusq. sanctissimum, & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teq., Iuno regina, cuius duo fana duobus in insulis posita sociorum, Melitae, & Sami, sanctissima, & antiquissima, simili scelere idẽ iste omnibus donis, ornamentisq. nudauit: teque, Minerua, quam itẽ iste duobus in clarissimis, & religiosissimis tẽplis expilauit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, praeter tectum, & parietes, abstulit: teque, Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli nõ fanum, sed, ut hominum opinio, & religio fert, sedem antiquam diuinumq. domicilium nocturno latrocinio, atque impetu cõpilauit: etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit: teq. etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliauit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorũ religione, iterum P. Africani uictoria, tollendum, asportandumq. curauit: teque, Mercuri, quem Verres in uilla, & in priuata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & praesidem uoluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, seruorũ instructa et cõparata manu conuellere ex suis sedibus, atq. auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idaea, quã apud Enguinos augustissimo, & religiosissimo in templo sic spoliatã reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & uestigia uiolatae religionis maneant, monumenta uictoriae fanique ornamẽta nõ exstent: uosq. omnium rerum forensium, consiliorum maximorũ, legum iudiciorumq. arbitri, & testes, celeberrimo in loco praetorij locati, Castor, & Pollux, quorum e templo quaestũ sibi iste, & praedam maximam improbissime comparauit: omnesq. dij, qui uehiculis tẽsarum solemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem faciendum, exigendumq. curauit: teque, Ceres, & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferunt, longe maximis, atque occultissimis caerimonijs continentur, a quibus initia uitae, atq. uictus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & ciuitatibus data, ac dispertita esse dicuntur: quarum sacra populus R. a Graecis adscita, & accepta, tanta religione & publice, & priuatim tuetur, non ut ab alijs huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse uideantur: quae ab isto uno sic polluta, & uiolata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a uiro non modo tangi, sed ne adspici quidem fas fuis, e sacrario Catinae conuellendum, auertendumq. curauerit; alterum autem Ennae ex sua sede, ac domo sustulerit: quod erat tale, ut homines, cum uiderent, aut ipsam uidere se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam esse, sed de caelo delapsam arbitrarentur: uos etiam atque etiam

imploro,

imploro, & appello, sanctissimae deae, quae illos Eunenses lacus, lucosq. colitis, cunctaeq. Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis, a quibus, inuentis frugibus, & in orbem terrarum distributis, oës gētes, ac nationes uestri religione numinis continentur: ceteros item deos, deasq. omnes imploro, atq. obtestor, quorum templis, & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus bellum sacrilegum semper, impiumq. habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac caussa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi R. fidem meam spectauerunt, si nullam ad rem, nisi ad officium, & ueritatem, omnes meae curae, uigiliae, cogitationesq. laborarunt; quae mea mens in suscipienda caussa fuit, fides in agenda, eadem uestra in iudicanda sit; denique, uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audatiae, perfidiae, libidinis, auaritiae, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi uita, atque factis uestro iudicio consequatur; utq. resp. mea fide, unaq. hac accusatione mea contenta sit; mihiq. posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

EXPLANATIO

DONVM *regale*} Antiochi regis. lib. IV. SANCTISSIMVM, *& pulcherrimum simulacrum*} de quo lib. V. Ex aede Iouis Imperatoris, quem Graeci Vrion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? MELITAE,} lib. IV. SAMI,} lib. I. AVRI *grande pondus*,} lib. I. Athenis, audistis, ex aede Mineruae grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Dolabellae iudicio: dictum? etiam aestimatum. huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. OMNIA, *praeter tectum, & parietes abstulit.*} lib. IV. Aedes Mineruae est in Insula, de qua ante dixi; quae ab isto sic spoliata, atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionis & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus uexata esse uideatur. SEDEM *antiquam*,} lib. I. Latonam ex longo errore, & fuga, grauidam, & iam ad pariendum uicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse. qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur. CHIO} lib. I. Chio per uim signa pulcherrima dico abstulisse. PERGAE} lib. I. SEGESTAE,} lib. IV. IN PRIVATA *aliqua palaestra*} erant enim in aedibus quoque priuatis palaestrae. ep. I. lib. III. ad Q. fr. ad Gallum lib. VII. de leg. I. IN GYMNASIO *Tyndaritanorum*} lib. IV. AGRAGANTI,} lib. IV. ENGVINOS} lib. IV. OMNIVM *rerum forensium*,} Castoris enim & Pollucis templum in foro erat. CONSILIORVM *maximorum*,} significari arbitror consilia deliberationesq. populi de maximis rebus: uel hoc ad leges & iudicia pertinet. nam & leges a populo ferebantur, & iudicia fiebāt. PRAETORIIS} hic subesse mendum cur non putem, caussa nulla est nam, etsi praetores in foro ius dicebant, aut quaestiones publicas exercebant: locum tamen in foro fuisse, qui Praetorium uocaretur, in quo esset templum Castoris, legendo nondum comperi. QVAESTVM *sibi iste*,} haec tota res lib. I. narratur in eo loco: Aedem Castoris P. Iunius habuit tuendam, L. Sulla, Q. Metello cos. is mortuus est: reliquit pupillum paruū filium. Ex eius igitur pupilli bonis, quasi aedem Castoris sartam tectam non tradidisset, quaestum sibi Verres, praedamq. maximam improbissime comparauit. EXIGENDVMQ.} ab ijs, quibus faciendum locauerat. inde enim quaestus occasionem capiebat. haec res ita narratur lib. I. Quis a signo Vertumni in Circum maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu uiam tensarum, atque pompae eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. QVARVM *sacra populus Romanus, a Graecis adscita, & accepta, tanta religione & publice, & priuatim tuetur, non ut ab alijs huc allata, sed ut alijs hinc tradita esse uideantur: quae ab isto uno sic polluta, uiolataq. sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a uiro non modo tangi, sed ne adspici quidem fas fuit, e sacrario Catinae conuellendum, auellendumq. curauerit;*} lib. IV. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. in eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod uiri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant: aditus enim in id sacrarium non est uiris: sacra per mulieres, ac uirgines confici solent. ALTERVM *autem Ennae ex sua sede, ac domo sustulerit;*} lib. IV. Qui accessisti Ennam, uidistis simulacrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberae. sunt ea perampla, atque praeclara, sed non ita antiqua. ex aere fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, antiquissimum. id sustulit. SANCTISSIMAE *deae*,} Ceres, & Libera. EADEM *uestra in iudicanda sit;*} quamquam ita sententiam sit exorsus: Vos etiam atque etiam imploro, & appello, sanctissimae deae: tamen, Vestra, ad iudices refert, ad quos in extremo sermonem conuertit. RESP. *meaq. fides*} nam & reip. caussa, & ut fidem suam Siculis praestaret promissaq. persolueret, ad accusandum descendit. ut in Diuin. NECESSE *sit*,} quasi Verrem non suo studio, sed ab ipsa rep. suaq. fide coactus accusauerit.

IN ORATIONEM CICERONIS PRO M. FONTEIO

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

. FONTEIVS, *Gallia per triennium post praeturam administrata, Romam reuersus, postulantibus Gallis repetundarum accusatur a M. Plaetorio, defenditur a Cicerone, actione secunda, consulatum gerentibus, quantum consequi coniectura liceat, Q. Hortensio, Q. Metello; cum iudicia per tres ordines Aurelia lege administrarentur.*

M. TVLLII CICERONIS PRO M. FONTEIO ORATIO. XI

Desunt permulta.

Hoc praetore oppressam esse aere alieno Galliam. a quibus uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? a Gallis? nihil minus. a quibus igitur? a ciuibus R. qui negotiantur in Gallia? cur eorum uerba non audimus? cur eorum tabulae nullae proferuntur? insector ultro, atque insto accusatori, iudices: insector, inquam, & flagito testes. plus ego in hac caussa laboris, & operae consumo in poscendis testibus, quam ceteri defensores in refutandis. audacter hoc dico, iudices, non temere confirmo. referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue R. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. uidete, quo descendam, iudices, quam longe uidear a consuetudine mea, & cautione, ac diligentia discedere. unae tabulae proferantur, in quibus uestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant: uere accusatum esse concedam. pro dij immortales, quae haec est caussa? quae defensio? prouinciae Galliae M. Fonteius praefuit, quae constat ex ijs generibus hominum, & ciuitatum, qui, ut uetera mittam, partim nostra memoria bella cum populo R. acerba, ac diuturna gesserunt; partim, modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis, ac monumentis notati, modo ab senatu agris urbibusq. multati sunt; partim, qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multiq. eius sudore, ac labore sub populi R. imperium, ditionemq. ceciderunt. Est in eadem prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi R. ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum, & obiectum. est item urbs Massilia, de qua ante dixi, fortissimorum, fidelissimorumq. sociorum, qui Gallicorum bellorum pericula a populo R. copijs, armisq. propulsarunt. est praeterea numerus ciuium R. maximus, atque hominum honestissimorum. Huic prouinciae, quae ex hac gentium uarietate constaret, M. Fonteius, ut dixi, praefuit: qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui iccirco magnis saepe erant bellis superati, ut semper populo R. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quae tum in toto orbe terrarum a populo R. gerebãtur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperauit. Haec qui gessit, in iudicium uocatur: uos, qui in re non interfuistis, caussam una cum praetore cõgnoscitis. dicunt contra, quibus inuitissimis imperatũ est: dicunt, qui ex agris ex M Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello, caede, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem cõsistere. Quid coloni Narbonenses, quid uolunt? quid existimant? hunc per uos uolunt, se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium ciuitas? hunc praesentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos. uos autem absens orat, atque obsecrat, ut sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud uestros animos momenti habuisse uideatur. Quid? ciuium R. quae uoluntas est? nemo est ex tanto numero, quin hũc optime de prouincia, de imperio, de socijs, de ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur uidetis, qui oppugnent M. Fonteium; cognoscitis, qui defensum uelint; statuite nunc, quid uestra aequitas, quid populi R. dignitas postulet: utrum colonis uestris, negotiatoribus uestris, amicissimis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere malitis; an ijs, quibus neque propter iracundiam fidem, neque propter infidelitatem honorem habere debetis. Quid si maiorem etiam hominum honestissimorum copiam affero, qui huius uirtuti, atque innocentiae testimonio possint esse? tamen ne plus Gallorum consensio ualebit, quam summa auctoritas omnium? Cum Galliae Fonteius praeesset, scitis, iudices, maximos populi R exercitus in duabus Hispanijs, clarissimosq. imperatores fuisse. quam multi equites R. quam multi tribuni militum, quales, & quot, & quoties legati ad eos? exercitus praeterea Cn. Pompeius, maximus, atque ornatissimus, hiemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satis ne uobis multos, satis idoneos testes, & conscios uidetur ipsa fortuna esse uoluisse earum rerum, quae, M. Fonteio praetore, gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum numero testem in hac caussa producere potestis? quis est ex eo numero, qui uobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & teste utemur. Dubitabitis etiam diutius, iudices, quin illud, quod initio uobis proposui, uerissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut, M. Fonteio oppresso, testimonijs eorum, quibus multa, reip. caussa, inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum uideant eos oppugnari, quibus oppressis populi Romani imperium incolume esse non possit.

EXPLANATIO

HOc *praetore oppressam esse aere alieno Galliam.* ʒ cuius aeris alieni caussam in Fonteij rapinas Galli conferebant: unde orta repetundarum accusatio. A QVIBVS *uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt?* ʒ confutatio: nam, si oppressa est hoc praetore aere alieno Gallia, unde pecuniam tantã sumpsit? Versuram facere, est, pecuniam ab aliquo accipere, quam alteri des. & quia datam Fonteio pecuniam a Gallis, dicebat accusator: unde, inquit Cicero, tanta pecunia sumpta est? sic lib. II. in Verrem: Eos homines uersuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Quo perspicue intelligitur, a

telligitur, qui Verri pecuniam dare cogerentur, eos illam pecuniam a Carpinatio sumpsisse. NEGOTIATORVM, } Praeter publicanos, qui postea nominantur, ciues Romani multi negotiabantur in Gallia. COLONORVM, } ut Narbonensium, de quibus infra. ARATORVM, *pecuariorum*, } hi sunt publicani. tertium genus portitores non nominat, quod eo fortasse uectigali ante Fonteium praetorem Gallia caruisset: itaque portorium uini a Fonteio institutum querebantur. NOSTRA *memoria* } eorum memoria, qui tum senes uiuebant, de Gallis triumphauerat M. Fuluius Flaccus anno urbis DCXXX, C. Sextius Caluinus, & Cn. Domitius Ahenobarbus DCXXXI, Q. Fabius Max. DCXXXII, C. Marius, Q. Catulus DCLII. AGRIS, *urbibusq. multati* } colonijs in Galliam deductis. NARBO *Martius* } accepto nomine ab eo, qui deduxit, Q. Martio Rege consule DCXXXV. ATQVE } non abundat haec copula, sed ciuibus Romanis honestatem addit. non enim sequitur, ut, quicumque sit ciuis Romanus, idem sit honestissimus. QVI *proximi fuerant*, } hostes. MVLTATI, } a senatu. IN TOTO *orbe* } duo praecipue bella significat, unum contra Sertorium in Hispania, ducibus Q. Metello Pio, & Cn. Pompeio, alterum contra Mithridatem in Asia, duce L. Lucullo. EX AGRIS } supra: Eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit. HVNC *per uos uolunt*, } incolumem esse. PER HVNC } per huius aequitatem, ac uirtutem. LAVDATIO } legatos & coloni Narbonenses, & Massiliensium ciuitas miserat, qui Fonteium in iudicio laudarent. COLONIS } Narbonensibus. NEGOTIATORIBVS } ciuibus Romanis. SOCIIS } Massiliensibus. QVAM *summae auctoritatis omnium?* } subaudi, consensio: & pro, Omnium, placet, Hominum. IMPERATORES } Q. Metellum Pium, Numidici filium, & Cn. Pompeium. LEGATI *ad coss.* } missi a Fonteio ad eos exercitus. QVI VOBIS *auctor placeat?* } cui fidem habendam putetis.

ORATIO

OBIECTVM est etiam, quaestum M. Fonteium ex uiarum munitione fecisse: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorum opera improbata sunt: certe utrumque falsum est, & ob uacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid, si hoc crimen optimis hominibus delegare possimus, & ita, ut non culpam in alios transferamus, sed uti doceamus, eos* isti munitioni praefuisse, qui facile officium suum & praestare, & probare possunt? tamen ne uos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti, conferetis? cum* maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur; & cum ad remp. pertineret, uiam Domitiam munire: legatis suis primarijs uiris, C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque praefuerunt, imperauerunt pro dignitate sua, quod uisum est, & probauerunt. quod uos, si nulla alia ex re, ex litteris quidem uestris, quas scripsistis, & missis, & allatis, certe scire potuistis: quas si antea non legistis, nunc ex nobis, quid de ijs rebus Fonteius ad legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. L. M. AD. C. ANNIVM. LEG. AD. C. FONTEIVM. LEG. L. A. C. ANNIO. LEG. AB. C. FONTEIO. LEG. Satis opinor esse perspicuum, iudices, hanc rationem munitionis neque ad M. Fonteium pertinere, & ab ijs esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. cognoscite nunc de crimine uinario, quod illi inuidiosissimum, & maximum esse uoluerunt. Crimen a Plaetorio, iudices, ita constitutum est; Fonteio non in Gallia primum uenisse in mentem, ut portorium uini instituerет, sed in Italia, hac proposita ratione, Roma profectum: itaque Titurium Tolosae quaternos denarios in singulas uini amphoras portorij nomine exegisse, Croduni Porcium, & Munium ternos uictoriatos, Vulchalone seruae umbinos & uictoriatos mille. atque in his locis se Croduni & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiomacho, qui uicus inter Tolosam & Narbonem est, deuerterentur, neque Tolosam ire uellent: Elesiodolus tantum senos denarios ab ijs, qui ad hostem portarent, exegisset. Video, iudices, esse crimen, & genere ipso magnum: uectigal enim esse impositum fructibus nostris dicitur: & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & inuidiam: uel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare uoluerunt. sed ego ita existimo; quo maius crimen sit id, quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. uult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus ueritati relinquatur.*

Desiderantur, quae de crimine uinario erant reliqua, nec non quae ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hibernorum pertinebant.

EXPLANATIO

OB VACATIONEM } ne munire cogerentur. DATVM } Fonteio. HOC *crimen* } quod aduersarij crimen esse uolunt. Similiter infra: Cognoscite nunc de crimine uinario. NVMINIBVS } caussis. DELEGARE } alijs attribuere. VIAM *Domitiam* } quam Cn. Domitius proconsul in Gallia strauerat. QVOD *uos* } alloquitur aduersarios. NOSTRIS, } quibus caussam nostram tuemur. EXSCRIPSISTIS, } ut exemplum earum esset apud uos. CRODVNI } nomen loci, ut Vulchalone, Cobiomacho. BINOS *& uictoriatos M.* } lege, Binos uictoriatos: medi nihil superest. Victoriatus binis HS, denarius quaternis ualebat. ELESIODOLVS } malim, Elesiodolum: & infra, Exegisse, ut cum superioribus congruat. FRVCTIBVS *nostris* } sociorum nostrorum: quorum fructus in nostra potestate sunt.

ORA-

ORATIO

AT hoc Galli negant. actio rerum, & uis argumentorum coarguit. potest igitur testibus index non credere? cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis non solum potest, sed etiam debet. etenim si, quia Galli dicunt, iccirco M. Fonteius nocens existimandus est: quid mihi opus est sapiente iudice? quid aequo quaesitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli: negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, & aequi iudicis has partes esse existimatis, ut, quoniam quidem testes dicunt, sine ulla dubitatione credendum sit: Salus ipsa uirorum fortium innocentiam tueri non potest. sin autem in rebus iudicandis nõ minimam partem ad unamquamque rem existimãdam, momẽtoq. suo ponderandam sapientia iudicis tenet: nae multo uestrae maiores, grauioresq. partes sunt ad cogitandum quam ad dicendum meae. mihi enim semper unaquaque de re testis non solum semel, uerum etiã breuiter interrogandus, & saepe etiam non interrogãdus, ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse uideatur. uos & saepius eandem rem animis agitare, & diutius unoquoque de teste cogitare potestis. & si quem nos interrogare noluimus; quae caussa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. quamobrem, si hoc iudici praescriptum lege, aut officio putatis, testibus credere: nihil est, cur alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur. unum est enim, & simplex aurium iudicium, & promiscue, & communiter stultis, ac sapientibus ab natura datum. quid est igitur, ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus auditor, & credulus ab religioso, & sapienti iudice? nimirum illud, in quo ea, quae dicuntur a testibus, coniecturae, & cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quanta animi aequitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonae, quanta cura, quanto timore dicantur. an uero uos id in testimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod persaepe & nostra, & patrum memoria sapientissimi iudices de clarissimis nostrae ciuitatis uiris dubitandũ non putauerunt? qui Cn. & Q. Caepionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium, hominem nouum, non crediderunt: quorum uirtuti, generi, rebus gestis fidem, & auctoritatem in testimonio cupiditatis atque inimicitiarum suspicio derogauit. ecquem hominem uidimus, ecquem uere commemorare possumus parem consilio, grauitate, constantia, ceteris uirtutibus, honoris, ingenii, rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniuriati nutu prope terrarum orbis regebatur, iurati testimonio neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum est. noluerunt ii, qui iudicabant, hanc patere inimicitiis uiam; quem quisque odisset, ut eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamẽ is, cuius etiam sermo testimonii auctoritatem habebat, testimonio ipso, quae in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum, ac singulare, iudices, consilium, qui se non solum de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur, quid fictum, quid fortuna ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitiis profectum uideretur. quae si iudex non amplectetur omnia consilio, non animo, ac mente circumspiciet; si, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit id, quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri, atque officio praeesse: nihil erit, quamobrẽ ille nescio quis, sapiens homo, ac multarũ rerum peritus, ad res iudicandas requiratur. an uero illi equites R. quos nos uidimus, qui nuper in rep. iudiciisq. maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tãtum roboris, ut M. Scauro testi non crederent: uos Vulgarum, atque Allobrogum testimoniis non credere timetis? Si inimico testi credi non oportuit: inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriae Scaurus ex ciuilibus studiis, atque obtrectatione domestica, quam huic Galli? quorum, qui optima in caussa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel, atque iterum, ac saepius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex ueteribus bellis agro multati, partim ab hoc ipso bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere uidentur, iis credi non conuenit: credo, maius emolumentum Caepionibus, & Metellis propositũ fuisse ex Q. Pompeii damnatione, cum studiorum suorum obtrectatorem sustulissent, quam cunctae Galliae ex M. Fonteii calamitate, in qua illa prouincia prope suã immunitatẽ, ac libertatem positam esse arbitratur.

EXPLANATIO

COARGVIT.} Gallos. NON *credere?*} argumentum pro Gallis. confutatio proxime sequitur. QVAESITORE?} praetore, qui de repetũdis quaerit. NON *stulto.*} modeste de se ipso. DICVNT *enim Galli.*} obiectio: quam proxime sequitur solutio. SALVS *ipsa*} sumptum ex Terentii Ad. In qua fabula sunt haec:

—Ipsa si cupiat salus,
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

Similiter in Verrem lib. III. Ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla salus seruare posset? DVBITABITIS,} testimoniis eorum credendum non esse. CN. ET Q. *Caepionibus,*} fratribus, Seruiliae gentis: quorum Cnaeus consul fuit cũ hoc ipso, in quem testimonium dixit, Q. Pompeio, anno urbis DCXII, Quinctus anno sequenti cum C. Laelio. L. ET *Q. Metellis*} L. Metello Caluo, qui consul fuit DCXI, Q. Metello Macedonico, consule DCX. Q. POMPEIVM, *hominem nouum,*} lib. V. in Verrem: Q. Põpeius, humili, atque obscuro

loco

loco natus, nonne plurimis inimicitijs, maximisq. suis periculis, ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Pro Murena: Nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quam in homine nobilissimo M. Aemilio. In Bruto: Q. Pompeius, non contemptus orator, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ulla commendatione maiorum adeptus est. Is igitur Pompeius, gesto iam consulatu, accusatus repetundarum, cum in eum duo Caepiones fratres, consulares, & duo item Metelli fratres, consulares, acerrime testimonium dixissent, absolutus est. Valerius Max. lib. IIX. cap. 5. CONSTANTIA,} qua maxime Scaurus uirtute excelluit. unde illud in ep. ad Lentulum: In quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem uirum, constantia, & grauitate superasset. Eiusdem constantia laudatur act. I. in Verrem. HONORIS,} consul, censorq. fuit. INGENII,} ualuit eloquentia, qua sibi gloriam peperit, cum primo dubitasset, honores peteret, an argentariam faceret: ut est in libro de uir. ill. RERVM *gestarum*} triumphauit consul de Liguribus, uiam Aemiliam censor strauit: ut in eodem libro. NEQVE IN *C. Fimbriam, neque in C. Memmium*} utrumque de repetundis accusatum, auctore Valerio Max. lib. IIX. cap. 5. Fimbria cum C. Mario consulatum gessit. L. CRASSO} oratore summo. PVDOR} lib. I. de Orat. Fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor: qui tamen non modo non obesset eius orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset. M. MARCELLVM} Valerius Max. lib. IIX. cap. 5. FVIT, *fuit illis iudicibus*} mira uis est geminato eodem uerbo in principio sententiae, ut pro Milone: Est, est profecto illa uis. FORTVNA, *ac tempore*} eius, qui accusaretur, calamitate, ac tempore difficillimo. VT QVIDQVID} pro, Vt quidque. quod qui ignorarunt, pro, Quidquid, sine caussa reposuerunt, Quidque. exempla nō desunt. lib. IV. in Verrem: Ita odorabantur omnia, & peruestigabant, ut, ubi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent. Quo loco plura diximus. EX ILLO *loco*} ab aduersarijs: ad quos, haec dicens, digitum intendebat. QVOD *dixi antea*,} dixit hoc: Quid mihi opus est sapiente iudice? QVOS *nos uidimus*} iudices, ex lege C. Gracchi, ante Sullam dictatorem. VVLGARVM,} pars Galliae in ea prouincia, cui Fonteius praefuerat. Volgas Caesar appellat lib. I. bel. ci. sunt autem Allobrogibus finitimi. Belgae uero longe distant, nec tum erant in ditione populi Romani. QVI *optima in caussa sunt*,} qui leuiores habent caussas, cur Fonteio inimici sint. SVAM *immunitatem*} queritur enim, praeter cetera, uini portorium a Fonteio primum institutum.

ORATIO

AN, *si homines ipsos spectare conuenit, id quod in teste profecto ualere plurimum debet, non modo cum summis ciuitatis nostrae uiris, sed cum infimo ciue R. quisquam amplissimus Galliae comparandus est? scit Indutiomarus, quid sit testimonium dicere? mouetur eo timore, quo nostrum unusquisque, cum in eum locum productus est? recordamini, iudices, quanto opere laborare soleatis, non modo quid dicatis pro testimonio, sed etiam quibus uerbis utamini, ne quod minus moderate positum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapsum uerbum esse uideatur. uultu denique laboratis, ne qua significari possit suspicio cupiditatis: ut &, cum proditis, existimatio sit quaedam tacita de uobis pudoris, ac religionis; &, cum disceditis, ea diligenter conseruata, ac retenta uideatur. credo haec eadem Induciomarum in testimonio timuisse, aut cogitasse: qui primum illud uerbum consideratissimum nostrae consuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus iurati, quae comperta habemus, quae ipsi uidimus, ex toto testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. uerebatur enim uidelicet, ne quid apud uos populumq. R. de existimatione sua deperderet; ne qua fama consequeretur eiusmodi, Induciomarum, talem uirum, tam cupide, tam temere dixisse: non intelligebat, se in testimonio nihil praeter uocem, & os, & audaciam neq. ciuibus suis, neque accusatoribus nostris praestare debere. An uero istas nationes religione iurisiurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs dicendis commoueri arbitramini? quae tantum a ceterarum gentium more ac natura dissentiunt, quod ceterae pro religionibus suis bella suscipiunt, istae contra omnium religiones: illae in bellis gerendis ab dijs immortalibus pacem ac ueniam petunt, istae cum ipsis dijs immortalibus bella gesserunt. hae sunt nationes, quae quondam tam longe ab suis sedibus Delphos usque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terrae uexandum, ac spoliandum profectae sunt. ab ijsdem gentibus, sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atque ille Iuppiter, cuius nomine maiores nostri sanctam testimoniorum fidem esse uoluerunt. postremo, ijs quid quam sanctum ac religiosum uideri potest, qui, etiam si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras, ac templa funestant? ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere uiolarint. quis enim ignorat, eos usque ad hunc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere, & sanguine facillime posse placari? Cum his uos testibus uestram religionem coniungetis? ab his quidquam sancte, aut moderate dictum putabitis? hoc uestrae mētes, tam castae, tam integrae, sibi suscipient, ut, cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam uenerunt; omnes equites R. qui in illa prouincia fuerunt; omnes negotiatores eius prouinciae, denique omnes in Gallia, qui sunt socij populi R. atque amici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent; uos tamen Gallis credere malitis? quid ut secuti esse uideamini? uoluntatem ne hominum? grauior igitur erit hostiū uoluntas, quam ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos aequis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac nomini, bonis,*

nis, ac fidelibus & sociis, & ciuibus anteferre? An uero dubitatis, iudices, quin insitas inimicitias istae gentes omnes & habeant, & gerant cum populi R. nomine? sic existimatis eos hic sagatos, brachatosq. uersari animo demisso, atque humili, ut solent ij, qui affecti iniurijs, ad opem iudicum supplices inferioresq. confugiunt? nihil uero minus. hi contra uagantur laeti, atque erecti passim toto foro, cum quibusdam minis, & barbaro atque immani terrore uerborum. quod ego profecto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus uobiscum simul, iudices, audissem; cum praeciperent, ut caueretis, ne, hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretur. Si M. Fonteium, iudices, in caussa deficerent omnia; si turpi adolescentia, uita infami, magistratibus, quos ante oculos uestros gessit, conuictis uirorum bonorũ testimonijs, legationibus flagitiose obitis, inuisus suis omnibus in iudicium uocaretur, si in eo iudicio colonorum populi R. Narbonensium, fidelissimorũ sociorum Massiliensium, ciuium R. omnium testimonijs, tabulisq. premeretur: tamẽ esset uobis magnopere prouidendum, ne, quos ita afflictos a uestris patribus maioribusq. accepissetis, ut contemnendi essent, eos pertimuisse, & eorum minis & terrore commoti esse uideremini. nunc uero, cum laedat nemo bonus, laudent omnes uestri ciues, atque socij, oppugnent ij, qui saepissime hanc urbem, & hoc imperium oppugnarunt; cumq. inimici M. Fonteij uobis, ac populo R. minentur, amici, ac propinqui supplicent uobis: dubitabitis, non modo uestris ciuibus, qui maxime gloria, ac laude ducuntur, uerum etiam exteris nationibus, ac gentibus ostendere, uos in sententijs ferendis ciui parcere, quam hosti cedere, maluisse?

EXPLANATIO

SCIT *Induciomarus,*} is fortasse, quem in Treuirorum ciuitate principẽ Caesar appellat lib. V. bel. ci. ARBITROR,} testes, licet iurati, nihil tamen affirmabant, arbitrari se dicebant. id Cicero plane docet in Lucullo, in extremo. VEREBATVR *enim uidelicet,*} ironia. quod enim alij testes apud nos uereri solent, is nihil prorsus tale uerebatur. NON *intelligebat,*} & hic ironia est. maxime enim intelligebat, se & suis ciuibus, qui Romam contra Fonteium uenerant, & accusatoribus Fonteij, satis esse facturum, si uocem, os, & audaciam ad testimonium dicendum attulisset. DELPHOS *usque*} nota historia ex Liuio, Iustino, Pausania. SANCTIS, *& in testimonio religiosis*} aperta ironia. VSQVE *ad hanc diem*} Caesar lib. VI. ILLO *triennio*} diximus iam, per triennium Galliae Fonteium praefuisse. GALLIS *credere malitis?*} sic malo, quam, ut alijs placere uideo, Cum Gallis iurare. SAGATOS, *brachatosq.*} ex Gallia transalpina: nam in cisalpina togis utebantur; unde togata Gallia. Brachas uero Narbonensis Galliae proprias fuisse, auctor est Plinius. LAEDAT} uituperet. id enim est, Laedere: & sequitur, Laudet, ut contrarium, quo modo & Phil. III. Nam me ijsdem edictis, nescit, laedat, an laudet. supra de hoc uerbo diximus.

ORATIO

MAGNA *mehercule caussa, iudices, absolutionis cum ceteris caussis haec est, ne qua insignis huic imperio macula, atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, senatum, equitesq. populi R. non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. ita uero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci, atque arroganti par in belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Plaetorius, ut suos nouos clientes a bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur: aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum, ut uelint isti aut quiescere, id quod uicti ac subacti solent, aut, cum minantur, intelligere, se populo R. non metum belli, sed spem triumphi ostendere. quod si in turpi reo patiendum non esset, ut quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum nobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices, (iam enim mihi uideor hoc, prope caussa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo nos homine, iudices, ne ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. ecquis umquam reus, praesertim in hac uitae ratione uersatus, in honoribus petẽdis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, ut nullum probrũ, nullum facinus, nulla turpitudo, quae a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non uera, attamen ficta, cum aliqua ratione, ac suspicione? M. Aemilium Scaurum, summum nostrae ciuitatis uirum, scimus accusatum a M. Bruto. exstant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illũ ipsum Scaurum esse dicta, falso, quis negat? uerumtamen ab inimico dicta, & obiecta. Quã multa M' Aquillius audiuit in suo iudicio? quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi uidetur tamen inter uiros optimos, atque innocentissimos esse numerandus. ille igitur ipse, homo sanctissimus, ac temperantissimus, multa audiuit in sua caussa, quae ad suspicionem stuprorum, ac libidinem pertinerent. Exstat oratio hominis, ut opinio mea fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atque eloquentissimi, C. Gracchi: qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia, ac flagitiosa dicuntur: at in quem uirum? qui tanta uirtute, atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam nemi-*

nem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus uocari iuberet; & uiator quaereret, quem Pisonem? quod erant plures: cogis me, inquit, dicere inimicum meum Frugi. is igitur uir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset; qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset; tamen in falsam, atque iniquam probrorum insimulationem uocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, ut obiectum nihil sit, quo significari uestigium libidinis, petulantiae, crudelitatis, audaciae possit. non modo nullum facinus huius protulerunt, sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. quod si aut quantam uoluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenij non meliore fortuna ad probra nunc audienda Fonteius, quam illi, de quibus antea commemoraui, fuisset.

EXPLANATIO

M. PLAETORIVS,} Fonteij accusator. SVOS *nouos clientes*} per iocum haec dixit. nam clientes Fabiorum, quod a Q. Fabio Max. deuicti essent, Allobroges erant. infra, & Sallustius in Catil. ID QVOD *uicti ac subacti solent*;} quod alioqui non solent. A M. BRVTO.} iurisconsulto, accusationibus dedito. propterea de eo dixit Cicero in lib. de clar. orat. In quo magnum dedecus, Brute, fuit generi nostro. M'. AQVILLIVS} accusatus de repetundis a P. Lentulo, eo, qui senatus princeps fuit: ut in Diuin. Fuit alter M' Aquillius, & ipse de repetundis, sed post multos annos, accusatus, nec a P. Lentulo, sed a L. Fufio: ut lib. II. Off. & in Bruto. atque hic posterior Aquillius is est, quem cum defenderet orator ille summus M. Antonius, caussa prope perorata, tunicam eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus iudicesq. adspicerent aduerso corpore exceptas. qua de re lib. V. in Verrem. L. COTTA} de repetundis accusatus ab Africano minore: ut in Diuin. in orat. pro Murena, apud Valerium Max. lib. IIX. cap. I. P. RVTILIVS?} Rufus, qui consul fuit cum Cn. Mallio. is cum in Asia quaestor Q. Mucij Scaeuolae prouinciam ab iniurijs publicanorum defendisset, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exsilium missus est; &, cum redire posset uictore Sulla, equitibus inimico, exsulare maluit, ne contra leges fecisse uideretur. In Pisonem, in Bruto: Valerius Max. lib. II. cap. 10. lib. VI. cap. 4. Asconius in Diuin. & pro Scauro, epitome Liuiana lib. LXX. QVI ETSI *damnatus est*,} hoc dicit, quia ceteri, quos supra nominauit, Scaurus, Aquillius, Cotta, absoluti sunt. Ac *libidinem*} alij legunt, Libidinum. utraque lectio sensum habet. L. PISONEM} qui cum consul fuisset quo anno Tib. Gracchus occisus est, postea C. Gracchi legem frumentariam dissuasit. Tuscul. III. AD PROBRA *non audienda*} ideo meliore fortuna utitur Fonteius, quam Scaurus, Aquillius, Cotta, Rutilius, quia illi probra audierunt, hic non audit.

ORATIO

FRVGI igitur hominem, iudices, frugi, inquam, & in omnibus uitae partibus moderatum, ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis, uidetis positum in uestra fide, ac potestate, atq. ita, ut commissus sit fidei, permissus potestati. uidete igitur, utrum sit aequius, hominem honestissimum, uirum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis; praesertim cum tot res sint, quae uestris animis pro huius innocentis salute supplicent; primum generis antiquitas; quam Tusculo, ex clarissimo municipio, profectam, in monumentis rerum gestarum incisam, ac notatam uidemus; tum autem continuae praeturae, quae & ceteris ornamentis, & existimatione innocentiae maxime floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, a qua interfectus est, sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est; postremo ipse, cum in omnibus uitae partibus honestus, atque integer, tum in re militari cū summi consilij, & maximi animi, tum uero usu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt, exercitatus. Quare, si etiam monendi estis a me, iudices, quod non estis; uideor hoc leniter pro mea auctoritate uobis praecipere posse, ut ex eo genere homines, quorum cognita uirtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter uobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium uirorum in hac rep. copia: quae cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. quid nunc uobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis, hominibus autem ac summis ducibus partim aetate, partim ciuitatis discordijs, hac reip. calamitate consumptis, cum tot bella aut a nobis necessario suscipiantur, aut subito atque improuisa nascantur. non ne & hominem ipsum ad dubia reip. tempora reseruandum, & ceteros studio laudis, ac uirtutis inflammandos putatis? recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam, praetorios homines, belli gerendi peritissimos, praeterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non litteris homines ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac uictorijs eruditos. age uero nunc inserite oculos in curiam, introspicite penitus in omnes reip. partes: utrum uidetis, nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint; an, si acciderit, eorum hominum copia populum R. abundare? quae si diligenter attendetis; profecto, iudices, uirum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad usum ac disciplinam

nam

nam peritum, ad consilia prudentem, ad casum fortunamq. felicem, domi nobis ac liberis uestris retinere, quam inimicissimis populi R. nationibus, & crudelissimis tradere, & condemnare, maletis.

EXPLANATIO

IN *monumentis rerum gestarum incisam*,} in marmoribus incisam, in quibus & rerum a Fonteijs gesta sunt, & antiqui generis memoria exstaret. CONTINVAE *praeturae*,} in Fonteiorum familia. sed oratorie dictum, Continuae, pro, fere continuae. nam huius Fonteij pater in legatione obijt, praeturam nondũ adeptus. PARENTIS,} belli socialis initio Q. Seruilius proconsul ad sedandos motus Asculum profectus, cum legato Fonteio, omnibusq. Romanis ciuibus est interemptus. epitome lib. LXXII. CIVITATIS *discordus*,} ciuilibus bellis. IN BELLO} sociali, exorto L. Iulio, P. Rutilio cos. L. IVLIVS,} nominat duorum annorum consules, primi Iulium, & Rutilium, secundi Catonem, & Pompeium. C. MARIVM,} post praetorios nominat consulares. nam & Marius, & Didius, & Catulus, & Crassus ante bellum sociale consulatum gesserunt. P. DIDIVM,} pro P. reposui T. ex lapidibus Capitoliois. Q. CATVLVM,} si consulatuum ratio habeatur, Catulus post Marium statim collocandus fuit. NON *litteris*} eruditum tamen Catulum fuisse, in oratorijs libris, & in Bruto Cicero significat. AD CASVM, *fortunamq. felicem.*} felicitas in imperatore consideratur: uide pro lege Manilia. CONDEMNARE} non uideo, cur Faernus, contra ueteres omnes libros, Condonare, maluerit, quam, Condemnare.

ORATIO

AT infestis prope signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant, atque urgẽt summo cum studio, summa cum audacia: nos uero, iudices, non & multis, & firmis praesidijs, uobis adiutoribus, isti immani, atque intolerandae barbariae resistemus? Primum obijcitur contra istorum impetus Macedonia, fidelis & amica populo R. prouincia: quae cum se, ac suas urbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatã esse dicat; ut illa per hunc a Thracum aduentu, ac depopulatione defensa est, sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresq. depellit. Constituitur ex altera parte ulterior Hispania: quae profecto non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum periuria testimonijs, ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia, fidelissima, & grauissima, auxilia sumuntur. uenit huic subsidio misero, atque innocenti Massiliensium cũcta ciuitas: quae non solum ob eam caussam laborat, ut huic, a quo ipsa seruata est, parem gratiam referre uideatur, sed etiam, quod ea condicione, atque eo fato se in ijs terris collocatam esse arbitratur, ne quid nostris hominibus istae gentes nocere possint. Pugnat pariter pro salute M. Fonteij Narbonensis colonia: quae per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc eiusdẽ miserijs, ac periculis commouetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut maiorum iura, moresq. praescribũt, nemo est ciuis R. qui sibi ulla excusatione utendum putet omnes illius prouinciae publicani, agricolae, pecuarij, ceteri negotiatores uno animo M. Fonteium, atque una uoce defendunt. Quod si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum ceterorumq. Gallorum: num etiam de matris hunc complexu, lectissimae, miserrimaeq. feminae, nobis inspectantibus auellet, atque abstrahet? praesertim cũ uirgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, uestramq. iudices, ac populi R. fidem imploret: quae pro uobis liberisq. uestris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata est, ut ea nunc pro salute sua, fratrisq. sui animos uestros placare possit. cui miserae quod praesidium, quod solatium reliquum est, hoc amisso? nam ceterae feminae gignere ipsae sibi praesidia, & habere domi fortunarum omnium socium participemq. possunt: huic uero uirgini quid est, praeter fratrem, quod aut iucundum, aut carum esse possit? nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Vestaeq. matris, quotidianis uirginis lamentationibus de uestro iudicio commoneri. prospicite, ne ille ignis aeternus, nocturnis Fonteiae laboribus uigilijsq. seruatus, sacerdotis Vestae lacrymis exstinctus esse dicatur. tendit ad uos uirgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro uobis dijs immortalibus tendere consueuit. cauete, ne periculosum, superbumq. sit, eius uos obsecrationem repudiare, cuius preces si dij aspernarentur, haec salua esse non possent. Videtis ne subito, iudices, uirum fortissimum, M. Fonteium parentis, & sororis commemoratione lacrymas profudisse? qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus saepe in hostium manum immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur; quae suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento, & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus aeternum miserijs, atque ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fontei, si deligere potuisses, ut potius telis tibi Gallorum, quam periurijs intereundum esset. tum enim uitae socia uirtus, mortis comes gloria fuisset: nũc uero qui est dolor? uictoriae te, atque imperij poenas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut uicti armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? a quo periculo defendite, iudices, ciuem fortem, atque innocentem: curate, ut nostris testibus plus, quam alienigenis credidisse uideamini, plus saluti ciuium, quã hostium libidini consuluisse; grauiorem duxisse eius obsecrationem, quae uestris sacris praesit, quam eorum audaciam, qui cum omnium sacris, delubrisq. bella gesserunt. postremo prospicite, iudices, id quod ad dignitatem populi R. maxime pertinet, ut plus apud uos preces uirginis Vestalis, quam minae Gallorum ualuisse uideantur.

EXPLANATIO

MACEDONIA,} uidetur Fonteius in Macedonia, & Hispania legatus fuisse. nam quaesturae nulla mentio. legationes autem supra nominantur. sic Fonteij probitatem, ac uirtutem utraque prouincia cognouit; & in eius periculo testes, laudatoresq. Romam misit. A QVO *ipsa seruata est*,} contra reliquorum Gallorum arma. nam Fonteium cum Gallis pugnasse, supra dictum est: idq. mentio comprobat Narbonensis coloniae, a Fonteio obsidione liberatae. VT *oportet bello Gallico*,} quo uacationes non dantur. Phil. IIX. VLLA *excusatione*} uenerunt omnes ad hoc iudiciũ, solliciti de Fonteij salute. PVBLICANI,} quattuor genera commemorat ciuium Romanorum. MATRIS} quae supplex aderat in iudicio, ex altera parte soror Fonteij, uirgo Vestalis. PRO *salute sua*,} sita in salute fratris. VESTRA ES} quae pro uobis, liberisq. uestris assidue sacra facit. EADEM *solatia*} decus, & honestae mortis memoriam. SVVS *pater*} cum Asculi pro patria mortem oppeteret.

IN ORATIONEM CICERONIS PRO A. LICINIO CAECINA

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

HERES *uxoris suae Caesenniae A. Licinius Caecina Volaterranus, fundum repetit a Sex. Aebutio, qui, uiua Caesennia, cum eius cognitor esset, in auctione fundum illum emerat, nec tamen ante obitum Caesenniae possederat; ea uero mortua, statim in eum, tamquam suum, uenerat. Caecina, cum in rem praesentem ex conuentu cum amicis uenisset, ut de fundo moribus deduceretur, ui hominibus armatis repulsus ac prohibitus, impetrat a praetore interdictum de ui hominibus armatis, ut, unde de deiectus esset, eo restitueretur. Aebutius contra deiectum esse negat; eiectum ait: inde oritur quaestio de uerbis interdicti, aliter ea Cicerone, aliter Aebutio interpretante: in eo facta sponsio est. de quo sic in Oratore: Tota mihi caussa pro Caecina de uerbis interdicti fuit. Haec pro argumento sufficiant. non enim totam orationem in argumentum includere, consilium est. Acta caussa est apud recuperatores a praetore datos, incertum quo anno, sed omnino post Aureliam legem, iudicijs inter tres ordines communicatis: quod factum esse constat Pompeio & Crasso primum cos.*

M. TVLLII CICERONIS

PRO A. LICINIO CAECINA

ORATIO. XII

SI, quantum in agro, locisq. desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia ualeret; non minus nunc in caussa cederet A. Caecina Sex. Aebutij impudentiae, quam tum in ui facienda cessit audaciae. uerum & illud considerati hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere; & hoc constantis, quicum ui & armis certare noluisset, eum iure iudicioq superare. Ac mihi quidem cum audax praecipue fuisse uidetur Aebutius in conuocandis hominibus, & armandis, tum impudens in iudicio; non solum, quod in iudicium uenire ausus est; (nam id quidem, tametsi improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam usitatum) sed quod non dubitauit id ipsum, quod arguitur, confiteri. nisi forte hoc rationis habuit, quoniam, si facta uis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset; quia contra ius moremq. facta sit, A. Caecinam cum amicis metu perterritum profugisse: nunc quoque in iudicio, si caussa more institutoq. omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros: sin a consuetudine recedatur, se, quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi uero aut in iudicio possit idem improbitas, quod in ui confidentia: aut non eo libentius tum audaciae cesserimus, quo nunc impudentiae facilius obsisteremus. itaque longe alia ratione, Recuperatores, ad agendam caussam hac actione uenio, atque initio ueneram. tum enim nostrae caussae spes erat posita in defensione mea, nunc in confessione aduersarij; tum in nostris, nunc uero in illorum testibus. de quibus ego antea laborabā, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent; si probi existimarentur, quod dixissent, probarent. nunc sum animo aequissimo. si enim sunt uiri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non laedunt, cum, siue creditur ijs hoc ipsum, quod nos arguimus, confitentur, siue fides nō habetur, de aduersarij testium fide derogatur. uerumtamen, cum illorum caussae actionem considero; non uideo, quid impudentius dici possit: cum autem uestram in iudicando dubitationem; uereor, ne id, quod uidentur impudenter fecisse, astute, & callide fecerint. nam, si negassent uim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin cōfessi essent, & id, quod nullo tempore iure fieri potest, tum ab se iure factum esse defenderent, sperarunt id, quod assecuti sunt, se iniecturos nobis caussam deliberandi, & iudicandi iustam moram, ac religionem. simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in hac caussa nō de improbitate Sex. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri uideretur. Qua in re si mihi esset unius A. Caecinae caussa agenda, profiterer satis idoneum esse me defensorem; propterea quod fidem meā diligentiamq. praestarem: quae cum sunt in actore caussae, nihil est, in re praesertim aperta ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. sed, cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutū sit a maioribus, conseruatum usque ad hoc tempus, quo sublato nō solum pars aliqua iuris deminuta, sed etiam uis ea, quae iuri maxime est aduersaria, iudicio confirmata esse uideatur; uideo summi ingenij caussam esse; nō uti demonstretur, quod ante oculos est; sed ne, si quis uobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur caussae, quam uos religioni uestrae defuisse. Quamquam ego mihi sic persuadeo, Recuperatores, non uos tam propter iuris obscuram dubiamq. rationē bis iam de eadem caussa dubitasse, quam, quod uidetur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum acquisisse, simul & illi spatium ad sese colligendum dedisse. quod quoniam iā in consuetudinem uenit, & id uiri boni uestri similes in iudicando faciunt; reprehendendum fortasse minus, querendum uero magis etiam uidetur: ideo quod omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum caussa reperta sunt: quorum alterum leuius est, propterea quod & minus laedit; & persaepe disceptatore domestico diiudicatur: alterum est uehementissimum, quod & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac uim requirit. quod est grauius, & cuius rei caussa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est. nam, ut quaeque res est turpissima, sic maxime, & maturissime iudicanda est: at ea, in qua existimationis periculum est, tardissime iudicatur. qui igitur conuenit, quae caussa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum? si quis, quod spopondit, qua in re uerbo se uno obligauit, id non facit; maturo iudicio, sine ulla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem, aut rem mādatam, aut fiduciae rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo poena est tardior. est enim turpe iudicium, & factum quidem turpe. uidete igitur, quam inique accidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi; quia turpis existimatio sequatur, ideo rem indignam non iudicari. At, si quis mihi hoc iudex, Recuperator ue dicat; potuisti enim leniore actione confligere: potuisti ad tuum ius faciliore & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem; aut noli mihi instare, ut iudicem: tamen is aut timidior uideatur, quam fortem, aut cupidior, quam sapientem iudicem esse aequum est, si aut mihi praescribat, quemadmodū meū ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. etenim, si praetor, is, qui iudicia dat, numquam petitori praestituit, qua actione illum uti uelit: uidete, quam iniquum sit, constituta iam re, iudicem, quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit, quaerere. uerumtamē nimiae uestrae benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrū recuperare possemus; nunc uero quis est, qui aut uim, armatis hominibus factam, relinqui putet oportere, aut eius rei leniorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, ut illi clamitant, uel iniuriarum, uel capitis iudicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere? cum uideatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdi-

ctum

Ftum esse repetitam? uerum, siue uos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum; alterius rei caussam uosmet ipsi iam uobis, saepius prolato iudicio, sustulistis; alterius ego uobis hodierno die caussam profecto auferam, ne diutius de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. & si, forte uidebor altius initium rei demonstrandae petisse, quam me ratio iuris, & ius, de quo iudicium est, & natura caussae coegerit; quaeso, ut ignoscatis: non enim minus laborat A. Caecina, ne summo iure egisse, quam ne certum ius non obtinuisse uideatur.

EXPLANATIO

PRO A. *Caecina.* } Liciniae gentis Caecinam esse, docet Gellius lib. VI. cap. 16. QVANTVM *in agro*, } orditur ab iniuria aduersarij, qui Caecinam ui hominibus armatis de fundo deiecerit. ARMIS *non contendere*; } cessit enim audaciae. CONSTANTIS, } qui caussam deserere, suoq. de iure decedere noluerit. MALITIA } uenit enim in iudiciũ, qui malam caussam habet, ut bonam habere uideatur. CONFITERI } coactis, armatisq. hominibus a se de fundo esse deiectum. MORIBVS, } non ferro, ot ab ipso facta est, sed uetere iudiciaria consuetudine, cum litigantes in rem praesentem, id est in eũ agrum, de quo lis erat, communi consilio uenirent; ibiq. alter alterum ui quadam non uera, & solida, sed ficta, & adumbrata, repelleret; & qui repulsus erat, interdictum a praetore de armatis hominibus impetraret, ut, unde deiectus erat, restitueretur. Infra: Placuit Caecinae de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem ueniretur, & de fundo Caecina moribus deduceretur. Et post: Cum & constitutam diem, temposq. uenisset, ut uis ac deductio moribus fieret, pulsum, prohibitumq. esse ui, coactis hominibus, & armatis, QVO *impudentius egerit*, } qui non dubitet id ipsum, quod arguitur, de ui scilicet armis facta, confiteri. HAC *actione* } ampliata bis iam caussa erat: cum recuperatores non liquere, iudicassent. SIVE *creditur iis*, } uel minus idoneis. DEROGATVR. } uel quia sint minus idonei, uel quia mentiuntur. utroque enim modo, si uiri boni non sunt, de illorum fide derogatur. DVBITATIONEM; } iudicatam in eo, cum, Amplius, pronunciastis. NON DE *improbitate Sex. Aebutij*, } qui alienum fundum occuparit, dominumq. hominibus armatis & deiecerit, & deiectum fateri non dubitet. ILLIVS } Aebutij. DISCEPTATORE } iudice. QVOD *est grauius*, } de puniendis maleficijs. IVDICIA *maxima constituta sunt*, } nam illud alterum, quod est leuius, & in quo distrahuntur, ac dirimuntur controuersiae, persaepe disceptatore domestico transigitur. DISSOLVTVM *est.* } neglectum. AT EA, } haec, quae nunc agitur. EXISTIMATIONIS *periculum* } existimationis Aebutij. paullo ante: Quod uidetur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere. QVAE *caussa fuerit ad constituendum iudicium*, } caussa puniendi maleficij, quod Aebutius Caecinam ui & armis de fundo deiecisset. proxime dixit: Quod est grauius, &c. Cuius rei gratia maxime iudicia constituta sunt. EANDEM } quod existimationis in ea periculum sit. SINE *ulla religione iudicis*, } mature eum condemnare iudici religio non est. EST *enim turpe iudicium.* } quo damnatum sequitur infamia. ET TVRPE *quidem factum* } id, quod commissum est, ex quo oritur iudicium. QVIA *res indigna sit* } quia turpe sit illud, quod commissum est. SEQVI; } si reus damnetur. IDEO *rem indignã non iudicari.* } notat recuperatores, qui serius ideo iudicent, bis iam ampliata caussã, quod ex eo iudicio turpem existimationem sequi uideant. Inique accidit, inquit, cum indigna & flagitiosa res ideo non iudicatur, idest ideo differtur, ac sero iudicatur, quia turpis existimatio sequatur: cum existimatio turpis ideo sequatur, quia res indigna, flagitiosaq. sit. LEVIORE *actione* } qua turpis existimatio non sequeretur. CONFLIGERE. } Confligere, & Conflictari, de litibus usurpantur. PRAETOR, } urbanus. QVA ACTIONE *illum uti uelit*: } libertum ei relinquit, ut suum ius, quo uelit iudicio, persequatur. CONSTITVTA *iam re* } constituto inter Caecinam & Aebutiũ iudicio. IVDICEM, } eum, de quo supra: At, si quis mihi hoc iudex, recuperatorue dicat. QVID *agi potuerit*, } quia potuerim leuiori actione confligere. Hoc refertur ad illud supradictum. Potuisti enim leuiore actione confligere: potuisti ad tuum ius faciliore, & commodiore iudicio peruenire. AVT *quid possit* } qua si adhuc mutari actio possit. supra: Aut muta actionem: aut noli mihi instare, ut iudicem. NON QVID *actum sit*, } non quae sit actio iam instituta. uenimus enim ad hoc iudicium, ut contra Aebutium interdicto ageremus de ui hominibus armatis. NIMIAE } erga Aebutium. RELINQVI } sileri a nobis. EX QVO *genere peccati*, } ex illa ui. VT ILLI *clamitant*, } de nobis expostulantes, quasi atrociores, quam oporteat, simus. CVM *uideatis nihil aliud actum*, } a nobis. ESSE *repetitam?* } in quo quae atrocitas est? an non suam cuique possessionem per interdictum praetoris licet repetere? ALTERIVS *rei caussam* } existimationis Aebutij periculum. VOSMETIPSI } non enim iudicium amplius proferre uobis licet. SAEPIVS } oratorie. nam bis tantum prolatum erat iudicium. ALTERIVS *caussam* } iuris dubitationem. IVS, *de quo iudicium est*, } res ipsa, de qua constitutum iudicium est. NON *enim minus laborat* } ita suum ius persequitur Caecina, ut humanitati tamen satisfactum a se uelit. laborat ille quidem, ut certum ius obtineat, fundumq. suum recupetet, non minus tamen, ne summo iure egisse uideatur. SVMMO *iure* } quod reprehendi solet. unde illud: Summum ius, summa iniuria.

ORATIO

M. Fulcinius fuit, Recuperatores, e municipio Tarquiniensi: qui & domi suae cum primis honestus existimatus est, & Romae argentariam non ignobilem fecit. is habuit in matrimonio Caesenniam, eodem e municipio, summo loco natam, & probatissimam feminam, sicut & uiuus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declarauit. huic Caesenniae fundum in agro Tarquiniensi uendidit temporibus illis difficillimis solutionis. cum uteretur dote uxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit ut in eo fundo dos collocaretur. aliquando post, iam argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo uxoris cōtinētia quaedā praedia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius: (multa enim, quae sunt in re, quia remota sunt a caussa, praetermittam) testamento facit heredem, quem habebat e Caesennia, filium: usumfructum omnium bonorum suorum Caesenniae legat, ut frueretur una cum filio. magnus honos uiri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa capiebat: sed hunc fructum matura fortuna ademit: nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est: heredem P. Caesennium fecit: uxori grande pondus argenti, matriq. partem bonorū maiorem legauit: itaque in partem mulieres uocatae sunt. cum esset haec auctio hereditaria constituta, Aebutius iste, qui iam diu Caesenniae uiduitate, ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris, si qua acciderent, controuersiasque susciperet, uersabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, & partitionis, atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat; & in eam opinionem Caesenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide posse, ubi non adesset Aebutius. quam personam iam ex quotidiana cognoscitis uita, Recuperatores, mulierum assentatoris, cognitoris uiduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter uiros, inter mulieres periti iuris, & callidi; hanc personam imponite Aebutio: is enim Caesenniae fuit Aebutius, ne forte quaeratis, non propinquus? nihil alienius. amicus aut a patre, aut a uiro traditus? nihil minus. quis igitur? ille, quem supra deformaui, uoluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulataq. sedulitate coniunctus, magis opportuna opera nō numquam, quā aliquando fideli. Cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romae; suadebant amici cognatique Caesenniae id, quod ipsi quoque mulieri in mentem ueniebat: quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo eius antiquo continens esset, nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem, cum praesertim pecunia ex partitione deberetur: nusquam eam posse melius collocari. itaque mulier facere constituit. mandat, ut fundum sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mentem uenit hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? recte attenditis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam, licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Caesenniae, partim etiam pretio: fundus addicitur Aebutio: pecuniam argentario promittit Aebutius. quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse. quasi uero aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Caesenniae, cū id plerique scirēt, omnes fere audissēt, hi cōiectura assequi possent; cum pecunia Caesenniae ex illa hereditate deberetur; eā porro in praedijs collocari maxime expediret; essent autem praedia, quae mulieri maxime conuenirent; ea uenirent; liceretur is, quem Caesenniae dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. hac emptione facta, pecunia soluitur a Caesennia. cuius rei putat iste rationē reddi non posse, quod ipse tabulas auerterit: se autē habere argentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaq. relata: quasi id aliter fieri oportuerit. cū omnia ita facta essent, quēadmodū nos defendimus, Caesennia fundū possedit, locauitque, neq. ita multo post A. Caecinae nupsit. ut i pauca cōferam, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce, & semuncia Caecinam, ex duabus sextulis M. Fulciniū, libertū superioris uiri, Aebutio sextulā adspergit. hanc sextulam illa mercedē isti esse uoluit assiduitatis, & molestiae, si quam susceperat. iste autē hac sextula se ansam retinere omniū controuersiarum putat. iā principio ausus est dicere, non posse heredem esse Caesenniae Caecinam, quod is deteriore iure esset, quā ceteri ciues, propter incōmodum Volaterranorum, calamitatēq. ciuilem. itaque homo timidus, imperitusque, qui neque animi, neque consilij satis haberet, non putauit esse tanti hereditatem, ut de ciuitate in dubium ueniret: concessit, credo, Aebutio, quantū uellet de Caesenniae bonis ut haberet, immo ut uiro forti, ac sapiēti dignū fuit, ita calumniam stultitiamq. obtriuit, ac contudit. in possessione bonorū cum esset, & cū ipse sextulā suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrū familiae erciscundae postulauit. atque illis paucis diebus, postea quam uidet nihil se ab A. Caecina posse litium eerrore abradere, homini Romae in foro denunciat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorē demonstraui fuisse mandato Caesenniae, suū esse, seq. sibi emisse. quid ais? tuus ille fundus est, quē sine ulla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus uenijt, quoad uixit, possedit Caesennia? Vsus enim, inquit, eius, & fructus fundi testamento uiri fuerat Caesenniae. Cum hoc nouae litis genus tam malitiose intenderet, placuit Caecinae de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem ueniretur, & de fundo Caecina moribus deduceretur. colloquuntur: dies ex utriusque cōmodo sumitur. Caecina cum amicis ad diē uenit in castellum Axiā: ex quo loco fundus is, de quo agitur, nō longe abest. ibi certior fit a pluribus, hominem permultos liberos, atq. seruos coegisse, & armasse Aebutiū. cum id partim mirarentur, partim non crederēt, ecce ipse Aebutius in castellum uenit, denunciat Caecinae se armatos habere, abiturum eū non esse, si accessisset. Caecinae placuit, & amicis, quoad uideretur saluo capite fieri posse, experiri. tū de castello descendunt, in fundū proficiscuntur. uidetur temere cōmissum. uerū, ut opinor, hoc fuit caussae: tā temere istū re cōmissurū, quā

uerbis

uerbis nunciabatur, nemo putauit. atque iste ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. itaque primo cum in antiquum fundum ingredi uellet, quod ea proxime accedi poterat; frequentes armati obstiterunt. quo loco depulsus Caecina, tamen qua potuit, ad eum fundum profectus est, ex quo ex conuentu uim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleae directo ordine definiunt. ad eas cum accederetur, iste cum omnibus copijs praesto fuit, seruumq. suum nomine Antiochum ad se uocauit, & clara uoce imperauit, ut eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. homo mea sententia prudentissimus, Caecina, tamen in hac re plus mihi animi, quam consilij, uidetur habuisse. nam, cum & armatorum multitudinem uideret; & eam uocem Aebutij, quam commemoraui, audisset; tamen accessit propius; & iam ingrediens intra finem eius loci, quem oleae terminabant, impetum armati Antiochi, ceterorumq. tela, atque incursus refugit. eodem tempore se in fugam conferunt una amici, aduocatiq. eius metu perterriti; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella praetor interdixit, ut est consuetudo, de ui hominibus armatis; sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione nobis iudicandum est.

EXPLANATIO

CERTVM *ius*} nam, dubio iure, non litigaret. VENDIDIT} dotalem esse uoluit: ipse ex dote pecuniam accepit. TEMPORIBVS *illis*} ciuilium bellorum tempora sine dubio significantur. DIFFICILLIMIS} cum iacerent pretia praediorum. pro Q. Roscio: Accepit agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia praediorum. Hoc ideo Cicero dicit, ne uideatur Fulcinius uxori suae magno fundum uendidisse. nam, si uendit temporibus difficillimis, certe non magno uendit, nec ut sibi lucrum paret, sed ut res mulieri sit cautior. SOLVTIONIS.} ferri potest: Latinum enim, difficile solutionis tempus: glossema tamen esse potuit. VT *frueretur una cum filio*.} hoc nisi esset additum, ex usufructu detractus esset triens. Nouell. Constit. Iust. lib. IV. MAGNVS *honos uiri*} in legando ei usufructu bonorum omnium. honorat enim is, qui moritur, eum, cui aliquid legat: quippe nihil legaret, nisi mores eius, & amorem erga se probaret. Propterea dixit in ea pro Quinctio: Heredem reliquit hunc P. Quinctium: ut, ad quem summus maeror morte sua ueniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. MAXIMVM *fructum*} pro, maximam uoluptatem: aut, Maximum fructum, quem ex filio mater multis rebus caperet. COGNITORIS *uiduarum*,} qui uiduarum negotia curet: quo facilius lucrum sibi paret ex mulierculis imperitis, quam si cognitor uirorum esset. DEFORMAVI,} non, descripsi, aut, designaui, sed probrosis uerbis pro eius merito deformaui. ANTIQVO} quem ipsa emerat a uiro. AD TABVLAM,} in qua scripta bona essent, quorum auctio fieri deberet, prope argentarias tabernas in foro. HI} argentarius, & qui aderant, uel qui audierant. DARE *operam*} ut cognitorem. SOLVITVR} Aebutio datur, argentaria soluenda. A CAESENNIA.} non, soluitur a Caesennia, sed, soluitur; accepta a Caesennia. est enim loquendi modus, exemplis satis notus. ut ep. ad Att. lib. VII. Frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio soluat. TABVLAS} Caesenniae. SIBI *expensa lata sit, acceptaq. relata:*} sibi expensa lata, tamquam debitori: accepta relata, tamquam creditori, pecunia argentario soluta. EX DEVNCE, *& semuncia*} undecim hereditatis partes cum dimidia significantur. nam, deunx, undecim unciae sunt. As autem totam hereditatem ostendit. DVABVS *sextulis*} sextula unciae sexta pars fuit. tres igitur sextulae dimidium unciae. SEXTVLAM *adspergit.*} festiue, tamquam de aqua: nam & sextula mensura fuit. ANSAM *retinere*} locutus de sextula, tamquam de uase, apte subiunxit, Ansam retinere: cum significet, occasionem habere. INCOMMODVM *Volaterranorum*,} quos uictor Sulla, ut studiosos Marianorum partium, multis affecerat incommodis. HOMO *timidus*,} Caecina. ironia est. IN POSSESSIONE *bonorum cum esset*,} Aebutius. FAMILIAE *herciscundae*} rei diuidendae. TAM *malitiose*} qui usumfructum Fulcinij testamento, non Caesenniae emptioni tribueret. MORIBVS} ut solet inter bonos uiros, non ui, & armis. Sic in exordio: Si facta uis non esset moribus. Et infra: Ut uis, ac deductio moribus fieret. DEDVCERETVR} Si restituere Aebutius nollet. Apparet igitur, nouo litis genere iam occupatum esse fundum illum ab Aebutio, sibi emptum esse dicente, & argentarij tabulis probante. IN FVNDVM} quae tamen ingressi non sunt, armatis obsistentibus. ANTIQVVM} quem a uiro suo Caesennia emerat. EX CONVENTV} ut inter eum & Aebutium conuenerat. VIM *fieri*} moribus. supra: Placuit Caecinae de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem ueniretur, ut de fundo Caecina moribus deduceretur. INTERDIXIT,} interdictum de ui hominibus armatis Caecinae dedit, ut, unde eum deiecisset Aebutius, eo restitueret. SINE *ulla exceptione*,} interdictis addi interdum solebãt exceptiones: ut si Dolabella praetor interdixisset, ut, unde Caecinam Aebutius deiecisset, eo restitueret, at addita exceptione, Extra quam si deiecisset, ex eo loco, quem ipse possideret. Harum exceptionum tribus Cicero utitur exemplis, in libris de Inuent. In primo his uerbis: Si, iudices, id, quod Epaminundas ait legis scriptorem sensisse, adscribat ad legem, Extra quam si quis reip. caussa exercitum non tradiderit; patiemini? Altera exceptio haec est lib. II. Cum ad uim faciendam quidam armati uenissent; armati contra praesto fuerunt: & cuidam equiti Romano quidam ex armatis resistenti gladio manum praecidit. agit is, cui manus praecisa est, iniuriarũ. postulat is, quicum agitur, a praetore exceptionẽ, Extra quã si in reum capitis praeiudicium fiat. Hic is, qui agit, iudicium purum postulat: ille, quicum agitur, exceptionẽ addi ait oportere. Tertia est in

eodē extremo libro. Homines mortales necesse est interire sine adiunctione: ut cibo utantur, non necesse est: nisi cū illa exceptione, Extra quam si uolunt fame perire. Iam in epad. Att. lib. V. De Bibuli, inquit, edicto nihil noui praeter illam exceptionē, de qua tu ad me scripseras, Nimis graui praeiudicio in ordinem nostrum. ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucij P.F. edicto Asiatico, Extra quam si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat, ex fide bona. Caecina igitur purum interdictum, sine ulla exceptione, impetrauerat a praetore: Ne quid afferretur morae, quo minus, unde esset deiectus, eo statim restitueretur. infra: Vim, quae ad caput, & ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt. RESTITVISSE *se dixit*. } hoc falsum est: sed, cum significare uellent, deiectum aliquem non esse, ideoq. nec restituendum, restituisse se dicebant, modestiae caussa, ut praetoris decreto paruisse uiderentur. infra quoque: *Si me uillicus tuus solus deiecisset; non familia deiecisset, ut opinor, sed aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse?* Et: *Si glebis, aut saxis, aut fructibus aliquem de fundo praecipitem egeris, iussusq. sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere, restituisse te dices?* SPONSIO *facta est*. } a Caecina sic, Ni hominibus armatis deiectus sum: ab Aebutio sic, Si hominibus armatis Caecinam deieci.

ORATIO

*M*AXIME *fuit optandum Caecinae, Recuperatores, ut controuersiae nihil haberet; secundo loco, ut ne cum tam improbo homine; tertio, ut cum tam stulto haberet. etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quam laedit improbitas. improbus fuit, quod homines coegit, armauit, coactis, armatisq. uim fecit. laesit in ea Caecinam: subleuauit ibidem: nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in caussa testimonijs utitur. itaque mihi certum est, Recuperatores, ante quam ad meam defensionem, meosq. testes uenio, illius uti confessione, & testimonijs. quid confitetur? atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri uideatur, Recuperatores? conuocaui homines, coegi, armaui: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti. ferro, inquit, ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vetilius propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis uenisse aduocatum: quid praeterea? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Caecinae. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, Recuperatores? ut iccirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi caussae maxime est alienum. A. Terentius, alter testis, non modo Aebutium, sed etiam se ipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos homines fuisse: de se autem hoc praedicat Antiocho, Aebutij seruo, imperasse, ut in Caecinam aduenientem cum ferro inuaderet. quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Caecina, numquam uolui, ne arguere illum rei capitalis uiderer: de eo dubito nunc, quo modo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus praedicet. Deinde L. Coelius non solum Aebutium cum armatis dixit fuisse compluribus, uerum etiam cum aduocatis perpaucis eo uenisse Caecinam. de hoc ego teste detraham, cui, aeque atque meo testi, ut credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non paruum beneficium commemorauit in amicos Caecinae, qui sese uiā per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quod & in re misericordem se praebuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse, dixerunt, etiam hoc amplius: cum Aebutius Caecinae malum minaretur, ibi tum Caecinam postulasse, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo praeterea testes nihil de ui, sed de ipsa emptione fundi dixerunt, P. Caesennius, auctor fundi, non tam auctoritate graui, quam corpore, & argentarius Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio: nihil de ui dixerunt, nihil praeterea, quod ad uestrum iudicium pertineret. Decimo uero loco testis exspectatus, & ad extremum reseruatus dixit. senator populi R. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquae religionis; Fidiculanius Falcula: qui cum ita uehemens, acerq. uenisset, ut non modo Caecinam periurio suo laederet, sed etiam mihi uideretur irasci; ita eum placidum, mollemq. reddidi, ut non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot millia fundus suus abesset ab urbe. nam, cum dixisset, minus abesse LIII, populus cum risu acclamauit ipsa esse: meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit? uenisset in consilium publicae quaestionis, cum eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cum caussam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse, sibi liquere; dum, incognita re, iudicare uoluisset, maluisse condemnare, quam absoluere; cum, si uno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam caussam, sed ad explendam damnationem praesto fuisse. utrum grauius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem numquam uidisset, neque audisset, adductum pretio esse? an certius quidquam obijci potest, quam quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? uerumtamen is testis, (ut facile intelligeretis eum non affuisse animo, cum ab illis caussa ageretur, testesq. dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse) cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Aebutio fuisse complures; solus dixit, non fuisse. uisus est mihi primo ueterator intelligere praeclare, quid caussa oparet; & tantummodo errare, quod omnes testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subito ecce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias? nonne concedas

interdum,*

interdum, ut excusatione summae stultitiae, summae improbitatis odium deprecetur? Utrum, Recuperatores, his testibus non credidistis, cum, quid liqueret, non habuistis? At controuersia non erat, quin uerum dicerent. An in coacta multitudine, in armis, in telis, in praesenti metu mortis, perspicuo periculo caedis, dubium uobis fuit, an esse uis aliqua uideretur, nec ne? quibus igitur in rebus uis intelligi potest, si in his non intelligetur? An uero illa defensio uobis praeclara uisa est? non deieci, sed obstiti: non enim te sum passus in fundum ingredi, sed armatos homines opposui: ut intelligeres, si in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pulsus est, non uidetur esse deiectus? posterius de uerbo uidebimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant; & eius rei ius, actionemq. quaeramus. Est haec res posita, quae ab aduersario non negatur; Caecinam, cum ad constitutam diem, tempusq. uenisset, ut uis ac deductio moribus fieret, pulsum prohibitumq. esse ui coactis hominibus, & armatis. cum hoc constet; ego; homo imperitus iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum; meum ius teneam, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod uelim: te uti in hac re magistro uolo. quaero, sit ne aliqua huius rei actio, an nulla? conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi caussa non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum, quam uis: nec aequitati quidquam tam infestum est, quam conuocati homines, & armati. Quod cũ ita sit, resq. eiusmodi sit, ut in primis a magistratibus animaduertenda esse uideatur; iterum quaero, sit ne eius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dices? audire cupio, qui in pace & otio cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum, experiundi iuris gratia, uenissent, armis, uiris, terrore, periculoq. mortis repulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat: Feci equidem, quae dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa: quid ergo est? impune feci: nam, quid agas mecum ex iure ciuili, ac praetorio, non habes. Itane uero, Recuperatores? hoc uos audietis? & apud uos dici patiemini saepius? cum maiores nostri tanta diligentia, prudentiaq. fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, persecutiq. sint, ut hoc genus unum uel maximum praetermitterent, ut, si qui me exire domo mea coegisset armis, haberem actionem; si qui introire prohibuisset, non haberem? Nondum de Caecinae caussa disputo: nondum de iure possessionis nostrae loquor: tantum de tua defensione, C. Piso, queror. Quando ita dicis, & ita constituis; Si Caecina, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse; nunc uero deiectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil uos assecutos esse: quaero, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati non modo limine tectoq. aedium tuarum; sed primo aditu uestibuloq. prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad caussam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris animaduersionem ages actionem, & ad iniuriarum? plus tibi ego largiar. non solum egeris, uerum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutae libertatis iudicio poenaq. mitigat. praetor interea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in aedes tuas, non habebit? qui dies totos aut uim fieri uetat, aut restitui factam iubet, qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumq. controuersijs interdicit, is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? &, C. Pisone domo tectisq. suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos, & armatos, praetor, quemadmodum more & exemplo opitulari possit, non habebit? quid enim dicet? aut quid tu, tam insigni accepta iniuria, postulabis? unde ui prohibitus sis, nemo umquã interdixit. nouum est, non dico inusitatum, uerum omnino inauditum. Vnde deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi? armatos se tibi obstitisse; ne in aedes accederes: deijci porro nullo modo potuisse, qui non accesserit.

EXPLANATIO

SVMPSIT, } id Cicero transfert ad commodum caussae suae: quasi testibus Aebutij probare posset, Caecinam esse deiectum: cum tamen ijs uteretur Aebutius, ut prohibitum esse, non deiectum, probaret. MINVS *idoneus* } non bonus. nam & supra, cum loqueretur de testibus, opposuit, uiri boni, &, minus idonei. Ex ILLA *parte* } Aebutij. REI *capitalis* } quod Antiocho imperauerit, ut in Caecinam aduenientem cum ferro inuaderet. VT ALIQVO *in iudicio* } quasi reliquis in iudicijs ei credi non soleret. AVCTOR *fundi*, } uenditor, alienator. idem enim ualet Auctor. unde Festus: Fuit dicitur populus esse rei, quam alienat, hoc est auctor. NEC *minus niger*, *nec minus confident*, } Confidens quidem apud Terentium appellatur parasitus ille Phormio, non tamen niger: sed habet rationem Cicero histrionis, colore nigro parasitum agentis in scena. SENATOR } solus senator ex Aebutij testibus. IVDICIORVM } corruptum significat in Oppianici iudicium. ut in or. pro Cluentio. EXEMPLAR *antiquae religionis*, } qui nihil aut in dictis, aut in factis, contra quam religio praescriberet, committeret: qui talis est in religione seruanda, quales fuisse ueteres illos memoriae proditum est. IPSA *esse*: } tot plane esse: ambiguo sensu: nam, cum de fundo uideretur dicere, de pecunia dicebat, quam in Oppianici iudicio acceperat. PVBLICAE *quaestionis*, } cum ueneficij accusaretur Oppianicus. NON *assuesse animo*, } alias res egisse, alia cogitasse. DE *aliquo reo* } quem, accepta pecunia, uel absoluere, uel condemnare posset. VETERATOR } homo callidus & astutus.

In Verrem lib.III. Deinde in hoc homo luteus, etiam callidus ac ueterator esse uult. QVID *caussa optaret* } optabat enim, ut diceretur, quod ille dixit, armatos cum Aebutio non fuisse. TANTVMMODO *errare*, } festiue: quasi leuis quidam error esset, omnes testes, qui ante dixerant, infirmare. SVOS *solos seruos* } ita suum ipse testimonium infirmauit: & qui uisus fuerat, quid caussa optaret, intelligere, postea, quod contra caussam esset, dixit. QVID *huic tu homini facias?* } antiqua locutio. In Verrem lib.II. Quid huic homini faciatis? lib.V. Quid Cleomeni fiet? CVM, *quid liqueret, non habuistis?* } cum bis, non liquere, iudicastis. QVIN *uerum dicerent*, } cum eorum testimonio consentirent. EST HAEC *res posita*, } constat hoc iam. NON *negatur*. } id enim testes eius dicunt. In quo se ita excusabat Aebutius, non a se Caecinam de fundo deiectum, sed repulsum, ne, quem ipse fundum possidebat, in eum ingrederetur. VIS } uis illa ciuilis sine armis. MORIBVS } in prooemio: Si facta uis non esset moribus. Et alio loco: Quo die in rem praesentem ueniretur, & de fundo Caecina moribus deduceretur. EGO *homo imperitus iuris*, } non loquitur de se ipso, sed utitur exemplo extrinsecus assumpto: quasi dicat: cum hoc constaret, quid facere potuit quiuis homo imperitus iuris, nisi quod a nobis factum est, ut per interdictum & suum ius teneret, & iniuriam acceptam persequeretur? EX IVRE *ciuili, ac praetorio*, } aliae sunt I.C. aliae praetorum actiones, ex quibus duplex ius constituitur. HOC *genus unum* } cum indignatione. id enim significat. An maiores nostri tenuissimarum rerum iura persecuti sunt, ut hoc genus uel maximum praetermitterent? DOMVM *tuam* } facile poterat Aebutius, quiq. pro illo agebant, hoc refellere. Si domus tua est; qui te aditu prohibuerunt, recte contra eos ex interdicto ages. at fundum, quo prohibitus, ac repulsus es, tuum esse non constat. mea possessio est: eam si defendo, cur, quasi de tuo fundo deiectus, mecum agis? INIVRIARVM } acturus es. haec tamen actio, inquit Cicero, te non restituet. ACTORIS } eius, qui domo sua repulsus est. nam ad eum actio pertinet. AD ANIMADVERSIONEM, } ut animaduertatur, & cognoscatur id, quod commissum est. TACEBIT? } non dabit interdictum, ut, unde ui prohibitus sis, eo restituaris? C. PISONE } C. Calpurnio Pisone, Aebutij defensore. VNDE VI *prohibitus sis*, } ut eo restituaris, nemo umquam praetor interdixit? hoc dici non potest. nouum, inusitatum, inauditum est. ergo impetrabis interdictum, ut nos quoque impetrauimus. VNDE *deiectus?* } mutat uerba, ut maiorem ostendat iniuriam in deijciendo, quam in prohibendo. An, inquit, unde deiectus sis, ut eo restituaris, nemo umquam interdixit? Si dices, interdici solere; quid proficies? ubi enim respondebunt idem aduersarij tui, quod tu mihi nunc.

ORATIO

DEIICIOR *ego, inquis, si quis meorum deijcitur. Omnino iam bene agis: a uerbis enim recedis, & aequitate uteris. nam, uerba ipsa si sequi uolumus, quo modo tu deijceris, cũ seruus tuus deijcitur? uerũ ita est, uti dicis: te deiectũ debeo intelligere, etiã si tactus non fueris: non ne? Age nunc, si ne quidẽ tuorum quisquam loco motus erit, atque omnes in aedibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & a tuis aedibus ui atque armis perterritus: utrum hanc actionẽ habebis, qua nos usi sumus, an aliam quampiam, an omnino nullã? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamq. atroci, neque prudentiae, neque auctoritatis tuae est. alia si qua forte est, quae nos fugerit, dic quae sit: cupio discere. haec si est, qua nos usi sumus: te iudice uincamus, necesse est. nõ enim uereor, ne hoc dicas, in eadem caussa eodem interdicto te oportere restitui, Caecinam non oportere. etenim cui perspicuum non sit, ad incertum reuocare bona, fortunas, possessiones omnium, si ulla ex parte sententia huius interdicti deminuta, aut infirmata sit? si auctoritate uirorum talium, uis armatorum hominum iudicio approbata uideatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de uerbis quaesitum esse dicatur? Is ne apud nos obtinebit caussam suã, qui se ita defenderit: Eieci ego te armatis hominibus, non deieci: ut tantum facinus non in aequitate defensionis, sed in una litera latuisse uideatur? huiusce rei uos statuetis nullam esse actionem, nulli experiundi ius cõstitutum, quod obstiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta, non introitu, sed omnino aditu quẽpiam prohibuerit? quid ergo? hoc quam habet uim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre uideatur utrum, pedem cum intulero, atque in possessionem uestigium fecero, tum expellar, atque deijciar; an in eadem ui, atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, uerum etiam adspicere, aut adspirare possim. qui hoc ab illo differt? ut ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit; ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur? uidete, per deos immortales, quod ius nobis, quam condicionem nobismet ipsis, quam denique ciuitati legem constituere uelitis. huiusce generis una est actio, per hoc interdictum, quo nos usi sumus, constituta. ea si nihil ualet, aut si ad hanc rem non pertinet, quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tantae rei praetermiserint actionem, aut eam constituerint, quae nequaquam satis uerbis caussam & rationem iuris amplecteretur? periculosum est, dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus, rem ullam constitui eiusmodi, quae cum armis gesta sit, rescindi iure non possit: uerumtamen est turpissimum illud, tantae stultitiae prudentissimos homines condemnari, ut uos iudicetis, huius rei interdictum, atque actionem in mentem maioribus nostris non uenisse. Queramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Aebutius nõ tenetur. Quid ita? quod uis Caecinae facta non est. dici in hac caussa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minae, pericula, terroresq. mortis, ibi uim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. Quid ais? cum de possessionis controuersia, & de*

priuatorum

priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu uim negabis esse factam, si caedes, & occisio facta nō erit? ego exercitus maximos saepe pulsos & fugatos esse dico terrore ipso, impetuq. hostium, sine cuiusquā non modo morte, uerum etiam uulnere. etenim, Recuperatores, non ea sola uis est, quae ad corpus nostrū, uitamq. peruenit, sed etiam multo maior ea, quae, periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum loco saepe, & certo de statu dimouet: itaque saucii saepe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere: at alij pelluntur integri: ut non dubiū sit, quin maior adhibita uis ei sit, cuius animus sit perterritus, quam illi, cuius corpus uulneratum sit. quod si ui pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu, ac tenui saepe suspicione periculi fugerunt; & si non solum impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum, sed saepe clamore ipso militum, aut instructione, adspectuq. signorum magnas copias pulsas esse & uidimus, & audiuimus: quae uis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod uehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non uidebitur mouisse? & uulnus corporis magis istam uim, quam terror animi declarabit? & sauciatio quaeretur, cum fugam factam esse constabit? tuus enim testis hoc dixit, metu perterritis nostris aduocatis, locum, qua effugerent, demonstrasse. qui non modo ut fugerent, sed etiam ipsius fugae tutam uiam quaesierunt, his uis adhibita non uidebitur? quid igitur fugiebant? propter metum. quid metuebant? uim uidelicet. potestis igitur principia negare, cum extrema conceditis? fugisse perterritos confitemini: caussam fugae dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominū, incursionem, atque impetum armorum. haec ubi conceduntur esse facta, ibi uis facta negabitur? Atque hoc quidem iam uetus est, & maiorum exemplo multis in rebus usitatum; cum ad uim faciendam ueniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, ut statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent: ni aduersus edictum praetoris uis facta esset. Itane uero? scire esse armatos, satis est ut uim factam probes: in manus eorum incidere, non est satis? adspectus armatorum ad uim probandam ualebit, incursus & impetus non ualebit? qui abierit, facilius sibi uim factam probabit, quam qui effugerit? at ego dico hoc: si, ut primo in castello Caecinae dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eo accessisset, abiturū, statim Caecina discessisset; dubitare uos non debuisse, quin Caecinae facta uis esset. si uero, simul ac procul conspexit armatos, recessisset: eo minus dubitaretis: omnis enim uis est, quae periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. quod si aliter statuetis; uidete, ne hoc uos statuatis, qui uiuus discesserit, ei uim non esse factam, ne hoc omnibus in possessionum cōtrouersiis praescribatis, ut confligendum sibi, & armis decertandum putent; ne, quemadmodum in bello poena ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs deterior caussa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum usque contenderint. Cum de iure, & legitimis hominum controuersijs loquimur, & in rebus uim nominamus, pertenuis uis intelligi debet. uidi armatos, quāuis paucos: magna uis est. decessi, unius hominis telo perterritus: deiectus, detrususq. sum. hoc si ita statuetis, non modo non erit cur depugnare quisquā posthac possessionis caussa uelit, sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem uim sine caede, siue uulneratione, sine sanguine nullam intelligetis; statuetis, homines possessionis cupidiores, quam uitae, esse oportere.

EXPLANATIO

NE QVIDEM} rarum, & fortasse mendosum. nam aliquid interponi solet. AVCTORITATIS tuae} uiri consularis. hunc enim esse arbitror, qui consul fuit cum Glabrione, anno ante quam Cicero praeturam gessit. & hanc Cicero caussam praetorius, ut opinor, egit. HVIVS rei} quam commisit Aebutius: siquidem una est actio per hoc interdictum, quo nos utimur, constituta. ADVOCATIONEM} aduocatos Caecinae; qui cum in rem praesentem uenissent, metu armorum fugerunt. AD VIM faciundam} moribus, non ui, & armis. VENIRETVR;} in rem praesentem, communi sententia: ad quam uim faciundam cum Caecina & Aebutius ex conuentu uenissent, non seruauit pactionem Aebutius, & armis usus est. PERTENVIS uis} ea, quae moribus fit: at quae armis, magna. DEPVGNARE} pro recuperanda possessione. REPVGNARE.} pro tuenda. STATVETIS, homines possessionis cupidiores, quam uitae, esse oportere.} Caecina, & eius aduocati uitae cupidiores quam possessionis, aufugerunt. uos, si uim esse nullam intelligitis, quae sine caede, uulnere, sanguine fit: statuitis, nō debere homines effugere, nisi prius armis decernatur, nec uitae cupidiores esse oportere, quam possessionis, sed possessionis, quam uitae.

ORATIO

AGE uero, de ui te ipsum habebo iudicem, Aebuti: responde, si tibi uidetur: in fundum Caecina utrum uoluit tandem, an non potuit accedere? cum te obstitisse, & repudiasse dicis, certe hunc uoluisse concedis. potes igitur dicere, non ei uim fuisse impedimento, cui, cum cuperet, eoq. consilio uenisset, per homines coactos non sit licitum accedere? si enim id, quod maxime uoluit, nullo modo potuit: uis profecto quaedam obstiterit, necesse est: aut tu dic, quamobrem, cū uellet accedere, non accesserit. Iam uim factam negare non potes: deiectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quaeritur: demoueri enim, & depelli de loco necesse est eum, qui deijciatur. id autem accidere ei qui potest, qui omnino in eo loco, unde se deiectum

esse

esse dicit, numquam fuit? qui si fuisset, & ex eo loco, metu permotus, fugisset, cum armatos uidisset; diceres ne esse deiectum? opinor. at tu, qui tam diligenter, & tam callide uerbis controuersias, non aequitate diiudicas, & iura non utilitate communi, sed litteris exprimis, poteris ne dicere deiectum esse eum, qui tactus non erit? quid detrusum dices? nam eo uerbo antea praetores hoc interdicto uti solebant. quid ais? potest ne detrudi quisquam, qui non attingitur? non ne, si uerbum sequi uolumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est, inquam, si ad uerbum rem uolumus adstringere, neminem statuere detrusum, qui non adhibita ui, manu demotus, & actus praeceps intelligatur. deiectus uero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eiectus denique; illud uero nullo modo potest, deiectus esse quisquam, non modo qui tactus non sit, sed ne aequo quidem, & plano loco. quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse caussa compositum, qui se praecipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim uere possumus dicere esse deiectos. an non, cum uoluntas, & consilium, & sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem putabimus, in uerborum errore uersari, rem, & caussam, & utilitatem communem nõ relinquere solum, sed etiam prodere? an dubium est, quin neque uerborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quae dicitur esse inops, sed ne in alia quidem ulla, res ut omnes suis certis, ac proprijs uocabulis nominentur; neque uero quidquam opus sit uerbis, cum ea res, cuius caussa uerba quaesita sint, intelligatur? quae lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod foedus, aut pactio, quod (ut ad priuatas res redeam) testamentum, quae iudicia, aut stipulationes, aut pacti, & conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad uerba rem deflectere uelimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? sermo, hercule, & familiaris, & quotidianus non cohaerebit, si uerba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, ut ad uerba nobis obediant, non ad id, quod ex uerbis intelligi possit, obtemperent. exemplis nunc uti uidelicet mihi necesse est harum rerum omnium. non occurrit unicuique uestrũ aliud alij in omni genere exẽplum, quod testimonio sit, non ex uestris totum pendere ius, sed uerba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? ornate, & copiose L. Crassus, homo longe eloquentissimus, paullo ante quam nos in forum uenimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit; & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus, M'. Curium, qui heres institutus esset ita, mortuo postumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, heredem esse oportere. quid? uerbis satis hoc cautum erat? minime. quae res igitur ualuit? uoluntas. quae si, tacitis nobis, intelligi posset, uerbis omnino non uteremur: quia non potest, uerba reperta sunt, non quae impedirent, sed quae indicarent uoluntatem. Lex usum fundi iubet esse biennium. at utimur eodem iure in aedibus, quae in lege non appellantur. si uia sit immunita, iubet, qua uelit, agere iumentum. potest hoc ex uerbis intelligi, licere, si uia sit in Bruttijs immunita, agere, si uelit, iumentum per M. Scauri Tusculanum. actio est in auctorem praesentem his uerbis; Quandoquidem te in iure conspicio. hac actione Appius ille Caecus uti non posset, si tum uere homines uerba consectarentur, quam rem, cuius caussa uerba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus heres esset pupillus Cornelius; isq. iam annos XX haberet; uobis interpretibus amitteret hereditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, uobis plura certo scio. uerum, ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius aberret oratio; hoc ipsũ interdictum, de quo agitur, consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in uerbis ius constituamus, omnem utilitatem nos huius interdicti, dum uersuti & callidi uolumus esse, amissuros. VNDE. TV. AVT FAMILIA. AVT. PROCVRATOR. TVVS. *Si me uillicus tuus solum deiecisset; non familia deiecisset, ut opinor, sed aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse? quippe: quid enim facilius est, quam probari ijs, qui Latine sciant, in uno seruulo familiae nomen nõ ualere? si uero ne habeas quidem seruum praeter eum, qui me deiecerit; clames uidelicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin, si ad rem iudicandam uerbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quae cõstet ex seruis pluribus; quia unus homo familia non sit. uerbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At uero ratio iuris, interdictiq. uis, & praetorum uoluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas respuat hanc defensionẽ, & pro nihilo putet. Quid ergo? isti homines Latine non loquuntur? immo uero tantum loquuntur, quantũ est satis ad intelligendam uoluntatem: cum sibi hoc proposuerint, ut, siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, ut seruos non numero distinguant, sed appellent uno familiae nomine; de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant: sed in hac re, cognita sententia interdicti, uerba exquiri omnia noluerunt. non enim alia caussa est aequitatis in uno seruo, & in pluribus; non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, utrũ me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absit ue reip. caussa, quasi quidam paene dominus, hoc est alieni iuris uicarius; an tuus colonus, aut uicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam uim, deiectionemq. tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. quare, si ad eum restituendum, qui ui deiectus est, eandem uim habet aequitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rẽ pertinet, quae uerborũ uis sit, ac nominum. tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo praepositus negotio, quam si procurator deiecerit: nõ quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt: sed quod in hac re quaeri nihil attinet. tam restitues, si unus seruulus, quam si familia deiecerit uniuersa: non quo idem sit seruulus, quod familia: uerum quia, non quibus uerbis quidque dicatur, quaeritur, sed quae res agatur. Etiam ut iam longius a uerbo recedamus, ab aequitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni ac mercenarij, tamen & ipsi tuae familiae & genere, & nomine continebuntur.*

EXPLANATIO

DIMOVERI *enim*,} Aebutij ratio. QVOD *si fuisset*,} Ciceronis confutatio. SI AD *uerbum rem uolumus attingere*,} malim, Attinere: pro, si uolumus a uerbo rem pendere. uel, Attingere, explicare, ostendere. NEMINEM *statuere detrusum*} sciat lector, Statuere, coniecturam esse nostram: cũ in antiquis libris legatur, Statu. AN *dubium est, quin neque*} certum est, inquit, neque uerborum ullam esse copiam tantam, non modo in nostra, quae dicitur esse inops, sed in ulla omnino lingua, res ut omnes suis certis ac proprijs uocabulis exprimantur; neque, si res pateat, uerba esse quaerenda. QVAE *dicitur esse inops*} uulgi opinionem significat: quam non refellit, caussae seruiens. at lib. I. de Finibus, Ita sentio, inquit, ut saepe disserui, Latinam linguam non modo non inopem, ut uulgo putarent, sed locupletiorem etiam esse, quam Graecam. NON *cohaerebit*,} disiunctus erit, interruptus, hians, si, cum una loquimur, attente quaeramus, & aucupemur uerba alia magis alijs, quae rem attingere uideantur. HANC *sententiam*} pro iure contra uerba. Q. MVCIVS} pont. max. qui eius collega fuerat in consulatu. Eodem tempore fuit alter Q. Mucius augur, Laelij sapientis gener, L. Crassi, qui nominatur hic, socer: ut infra. M'. CVRIVM,} de hac controuersia lib. I. & II. de orat. in Bruto, in Topicis. LEX *usum, & auctoritatem fundi iubet esse biennium*.} iubet lex, usum fundi esse biennium, ut usucapionis ius acquiratur. *Auctoritatem*, id est ius usucapionis biennium esse. EODEM *iure in aedibus*,} ut usucapionis ius biennio acquiratur. TVSCVLANVM.} longe a Bruttijs. VTI *non posset*,} caecus enim non conspicit. NON *considerarent*.} tolle, Non: apertior sententia erit. TE *restituisse?*} idest, me non esse deiectum? eundem sensum ex uerbo, Restituere, supra quoque licet colligere, in eo loco: Praetor interdixit, ut, unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. Nam illud, Restituisse se dixit, nihil aliud significat, quam, deiectum a se non esse. sic & infra: Si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquẽ de fundo praecipitem egeris, iussusq. sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere; restituisse te dices? QVIPPE} nihil minus, minime uero. NON *ualere?*} non accipi de uno seruulo. SI HABEO *familiam*,} quam quia non habeo, (neque enim seruus unus Familia dici potest) ideo deiectum te nego a familia mea. itaque uerba interdicti ad me non pertinent, qui familiam non habeo. HANC *defensionem*,} Aebutij. ISTI *homines*} quos dixit hanc defensionem respuere. Obiectio Aebutij, ualere uerba debere contendentis apud eos, qui Latine loquuntur. NON *enim alia caussa est aequitatis in uno seruo, & in pluribus*:} quae uis fit ab uno seruo, eadem est, ac si fieret in pluribus. TAM *restitues*,} tam restituere debebis. PROCVRATOR} qui cum maxime differat a colono, a uicino, a cliente, a liberto tuo, cum illi nullo tuo negotio, hic praepositus omnibus sit: non tamen alia ratio iuris est, in hoc genere dumtaxat, utrũ ipse me procurator, an, exempli gratia, libertus tuus deiecerit. TAMEN *& ipsi*} si me tuo iussu deiecerint.

ORATIO

PERGE *porro hoc idem interdictum sequi*. HOMINIBVS. COACTIS. *Neminem coegeris, ipsi conuenerint sua sponte: certe cogit is, qui congregat homines, & conuocat. coacti sunt ij, qui ab aliquo sunt unũ in locum congregati. si non modo conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modo fuerunt, qui etiam antea, non uis ut fieret, uerum colendi, aut pascendi caussa esse in agro consueuerant: defendes, homines coactos non fuisse, & uerbo quidem superabis, me ipso iudice; re autem ne consistes quidem ullo iudice. uim enim multitudinis restitui uoluerunt, non solum conuocatae multitudinis: sed, quia plerumque, ubi multitudine opus est, homines cogi solent, ideo de coactis compositum interdictum est: quod etiam si uerbo differre uidebitur, re tamen erit unum, & omnibus in caussis idẽ ualebit, in quibus perspicitur una atque eadem caussa aequitatis*. ARMATIS'VE. *Quid dicemus? armatos, si Latine loqui uolumus, quos appellare uere possumus? opinor eos, qui scutis, telisq. parati, ornatiq. sunt. quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo praecipitem egeris; iussusq. sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? uerba si ualent, si caussae non ratione, sed uocibus ponderantur: me auctore dicito. uinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quae de terra ipsi tollerent; non esse arma cespites, neque glebas; non fuisse armatos eos, qui praetereuntes ramum defringerent arboris; arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum; quae qui non habuerint, eos inermes fuisse uinces: uerum, siquidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudicium cum erit, & aequitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quemquam iudicem, aut Recuperatorem, qui, tamquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatũ: sed perinde ualebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, ut uim uitae, aut corpori potuerint afferre. Atque ut magis intelligas, quam uerba nihil ualeant: si tu solus, aut quiuis unus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisset, atque ego ita deiectus essem; auderes ne dicere, interdictum esse de armatis hominibus, hic autem hominem armatum unũ fuisse? non, opinor, tam impudens esses. atqui uide, ne multo nunc sis impudentior: nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio Latine loqui obliuiscerentur; quod inermes armati iudicarentur; quod, cum interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab uno, unus homo plures esse homines iudicarentur. uerum in his caussis nõ uerba ueniunt*

in indi-

in iudicium, sed ea res, cuius caussa uerba haec in interdictum coniecta sunt. uim, quae ad caput, & ad uitã pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerũt. eã fit plerumque per homines coactos, armatosque. quae si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse uoluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quam si tuus uillicus; non si tui serui, quam si alieni, ac mercenarij; non si tuus procurator, quam si uicinus, aut libertus tuus; non si coactis hominibus, quam si uoluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis; non si armatis, quam si inermibus, qui uim haberent armatorum ad nocendũ; non si pluribus, quam si uno armato: quibus enim rebus plerumque uis fit, eiusmodi hae res appellantur interdicto. si per alias res eadem facta uis est, ea, tametsi uerbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur.

EXPLANATIO

VIm *enim multitudinis restitui uoluerunt,*§ qui interdictum scripsere, non eos modo, qui a conuocata multitudine deiecti essent, sed eos etiam, qui a multitudine restitui uoluerũt. Sic infra: Vim, quae ad caput, & ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt. ARMATISVE § siue, Armatisue, siue, Armatisq. legas, recte utrumque. est enim infra: Vis fit per homines coactos, armatosq. Est etiam: Si sine armatis, coactisue hominibus. Et ibidem: Sine coactis, armatisue hominibus. ORNATIQ. § instructiq. RESTITVISSE *te dices?* § negabis a te esse deiectum? Quo modo accepimus illud supra, Restituisse se dixit: & illud, Recte igitur diceres te restituisse? ALIO *consilio,*§ non per homines coactos, armatosq. sed alio modo, idest nec a multitudine, nec armis. EODEM *iure esse* § pariter teneri interdicto de ui.

ORATIO

VEnio nunc ad illud tuum: Non deieci, si non sini accedere. puto te ipsum, Piso, perspicere, quãto ista sit angustior iniquiorq. defensio, quam si illa utetere: Non fuerunt armati, cum fustibus & saxis fuerunt. Si mehercule mihi, non copioso homini ad dicẽdum, optio detur, utrum malim defendere, non esse deiectum eum, cui ui & armis ingrediendi sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine scutis ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum utramque rem uideam infirmam, nugatoriamq. esse: ad dicendum autem, in altera uidear mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum ullum habuerint: hic uero haeream, si mihi defendendum sit, eum, qui pulsus, fugatusq. sit, non esse deiectum. Atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirum uidebatur, te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. quod ego, tametsi non nunc primum, neque in hac caussa solum audio, tamen admodũ mirabar abs te quamobrem diceretur. nam ceteri tum ad istam orationem decurrunt, cum se in caussa putant habere aequum & bonum, quod defendant: si contra uerbis & litteris, &, ut dici solet, summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati boni & aequi nomen, dignitatemque opponere. tum illud, quod dicitur, si ue

* *ni be, irrident: tum aucupia uerborum, & litterarum tendiculas in inuidiam uocant: tum uociferantur, ex aequo & bono, non ex callido uersutoq. iure, rem iudicari oportere: scriptũ sequi calumniatoris esse; boni iudicis, uoluntatem scriptoris, auctoritatemq. defendere. in ista uero caussa, cum tu sis is, qui te uerbo, litteraq. defendas, cum tuae sint eae partes; unde deiectus es? an inde, quo prohibitus es accedere? eiectus es, non deiectus: cum tua sit haec oratio, fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortẽ cũ minitatũ, fateor hoc interdicto praetoris uindicari, si uoluntas & aequitas ualeat. sed ego inuenio ĩ interdicto uerbũ unũ, ubi delitescã; Nõ deieci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne uenires. In ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quod aequitatis censeant rationem, non uerbi haberi oportere. & hoc loco Scaeuolam dixisti caussam apud centumuiros non tenuisse: quem ego antea commemoraui, cum idem faceret, quod tu nunc; tametsi ille in aliqua caussa faciebat, tu in nulla facis; tamen probasse nemini, quod defendit, quia uerbis oppugnare aequitatem uidebatur. cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quam ista caussa postulasset, defendisse: tum illud uulgo in iudicijs, & non numquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum uideri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in caussis semper ualere oportere. nam, qui hoc disputãt, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulantur, non hoc debent dicere, iuri ciuili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere: sin illos recte respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, male iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec ut quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum. Primum utrum recte, an perperam? si recte; id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter; non dubium est, utrum iudices, an iurisconsulti uituperandi sint. Deinde; si de iure uario quippiam iudicatum est; non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronunciatum est ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum: etenim ipse Crassus non ita caussam apud Centumuiros egit, ut contra iurisconsultos diceret, sed ut hoc doceret, illud, quod Scaeuola defendebat, non esse iuris; & in eã rem non solum rationes afferret, sed etiam Q. Mucio, socero suo, multisq. peritissimis hominibus auctoribus uteretur. nam, qui ius ciuile contemnendum putat, is uincula reuellit non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, uitaeq. communis. qui autem interpretes iuris uituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperandum, nõ homines laedit, sed leges, ac iura labefactat.*

factat. quod nobis uenire in mentem profecto necesse est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quam ius ciuile, retinendum. etenim, hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod aequabile inter omnes, atque unum omnibus esse possit. itaque in ceteris controuersiis, atque iudiciis, cum quaeritur, aliquid factum, nec ne sit uerum, an falsum proferatur, & fictus testis subornari solet, & imponi falsae tabulae, non numquam honesto ac probabili nomine bono uiro iudici error obijci, improbo facultas dari, ut, cum sciens perperam iudicarit, testimonium, aut tabulas secutus esse uideatur. in iure nihil est eiusmodi, Recuperatores, non tabulae falsae, non testis improbus. denique nimia ista, quae dominatur in ciuitate, potentia in hoc solo genere quiescit; quid agat, quo modo aggrediatur iudicem, qua denique digitum proferat, non habet. illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam uerecundo homine, quam gratioso: Iudica hoc factum esse, aut numquam esse factum, uel cogitatum: crede huic testibus: comproba tabulas: hoc non potest: Cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica; quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. non est aditus ad huiuscemodi res neque potentiae cuiusquam, neq. gratiae. Denique, quo maius hoc, sanctiusq. uideatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi causa potest. iste uester testis, qui ausus est dicere, fecisse uideri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem scire potuisset, ipse numquam auderet iudicare, deberi uiro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset.

EXPLANATIO

SVMMO *iure* } quod interdum ab aequitate discedit. ILLVD, *quod dicitur, summo iure, irrident*: } uestigia secutus antiquitatis, uel sententiam potius ipsam, reposui, Summo iure: cum in ueteribus libris; si ueni be, scriptum uiderem. AVCVPIA *uerborum*, } iurisconsultorum propria, ut homines more auium capiantur. LITTERARVM *tendiculas* } & hoc eiusdem generis est. QVOD *idem faceret*, } quod uerborum rationem tantum haberet: quod tu nunc facis. TV IN *nulla facis*: } non soles uerba defendere, aequitatem oppugnare. DEFENDISSE } aequitatem: cum tua caussa tota sit in uerbis, litterisq. posita. MIHI *mirum uideri solet*, } incipit laudare ius ciuile: cum satis copiose ambigua distinxerit. & hoc est, quod ait in Oratore: Ambigua distinximus: ius ciuile laudauimus. NEC *iurisconsultis concedi*, } semper oportere. DE IVRE *uario* } cum duo, pluresue iurisperiti uarie respondissent. IN CETERIS *controuersijs*, } in quibus non de iure quaeritur, sed de facto. IMPONI } inferri, induci. IMPROBO } iudici. TESTAMENTVM, } legendum puto, Testimonium: uel, Testem tamen. hic enim testamenti nulla mentio: testis autem supra, infraq. nominatur. NIMIA *ista potentia* } in corrumpendis iudicibus. QVIESCIT; } iacet, nihil proficit. CVI *filius agnatus sit*, } cui postumus filius natus sit: quo nato rumpitur testamentum. lib. I. de Orat. SINE *tutore auctore* } sine quo promittere nihil potest: itaque quod promiserit non debetur. pro Murena: Mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse uoluerunt. ISTE *uester testis*, } Fidiculanius Falcula; qui, cum non audisset Oppianici caussam, tamen eum condemnauit. supra: In eum quid dicam, nisi id, quod negari non possit? uenisse in consilium publicae quaestionis, cum eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cum caussam non audisset, & potestas esset amoliandi, dixisse, sibi non liquere. FECISSE *uideri eum*, } Fecisse, pro, peccasse: quo de genere loquendi supra diximus.

ORATIO

O Rem praeclarā, nobisq. ob hoc retinendā, Recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neq. inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. quid enim refert; aedes, aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene partum, si incertum sit, quae lumina tua iure mancipij sint, ea possis ne retinere? si parietum commune ius? si ciuili ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid, inquam, prodest fundum habere, si, quae decentissime descripta a maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerumq. sunt, haec perturbari aliqua ratione, commutariq. possunt? mihi credite, maior hereditas uenit unicuiq. nostrum in ijsdē bonis a iure, & a legibus, quam ab ijs, a quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam, ut perueniat ad me fundus, testamento alicuius fieri potest; ut retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. fundus a patre relinqui potest: at usucapio fundi, hoc est finis sollicitudinis, ac periculi litium, non a patre relinquitur, sed a legibus. aquaeductus, haustus, iter, actus, a patre, sed rata auctoritas harum rerum omnium a iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quae a maioribus accepistis, publica patrimonia iuris, quam priuatae rei uestrae retinere debetis; non solum, quod haec iure ciuili saepta sunt; sed etiam, quod patrimonium unius incommodo dimittitur, ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis. In hac ipsa caussa, Recuperatores, si hoc nos non obtinebimus, ui armatis hominibus deiectum esse eum, quem ui armatis hominibus pulsum, fugatumq. esse constet; Caecina rem non amittet; quam ipsa animo forti, si tempus ita ferret, amitteret: in possessionem in praesentia non restituetur, nihil amplius: populi R. caussa, ciuitatis ius, bona, fortunae, possessionesq. in dubium, incertumq. reuocabuntur: uestra auctoritate hoc con-

*stituetur, hoc praescribetur; quicum tu posthac de pos-
sessione contendes, eum si ingressum modo deieceris, in
praedium restituas oportebit; sin autem ingredienti,
cum armata multitudine obuius fueris, & ita uenientē
repuleris, fugaris, auerteris, non restitues. tum statueri
tis uim in caede solum, nō in animo libidinis: nisi cruor
appareat, uim non esse factam; iniuriarum delictum es
se: qui prohibitus sit, nisi ex eo loco, ubi uestigium im-
presserit, deiici neminem posse; iuris retinere senten-
tiam, & aequitatem plurimum ualere oportere, an uer
bo ac littera ius omne torqueri. Vos statuite, Recupera
tores, utrum utilius esse uideatur. Hoc loco percom-
mode accidit, quod non adest is, qui paullo ante affuit,
& adesse nobis frequenter in hac caussa solet, uir orna
tissimus, C. Aquillius. nam, ipso praesente, de uirtute
eius, & prudentia timidius dicerem; quod & ipse pu
dore quodam afficeretur ex sua laude; & me similis ra
tio pudoris a praesentis laude tardaret. cuius auctori-
tati, dictum est, ab illa caussa concedi nimium non opor-
tere. non uereor, de tali uiro ne plus dicam, quam uos
aut sentiatis, apud uos commemorari uelitis: quapro-
pter hoc dicam, numquam eius auctoritatem nimium
ualere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non
in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem
numquam ab aequitate seiunxerit; qui tot annos inge-
nium, laborem, fidem suam populo Romano prom-
ptam, expositamq. praebuerit: qui ita iustus, & bo-
nus uir est, ut natura, non disciplina consultus esse ui-
deatur; ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non
scientia solum quaedam, uerum etiam bonitas nata ui-
deatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides,
ut, quidquid inde haurias, purum, liquidumq. te hau-
rire sentias. Quare permagnam initis a nobis gratiā,
cum eum auctorem nostrae defensionis esse dicitis. il-
lud autem miror, cur uos aliquid contra me sentire di-
catis, cum eum auctorem uos pro me appelletis, nostrū
nominetis. uerumtamen quid ait iste noster auctor?
Omnibus quidquid uerbis actum pronunciatumq. sit.
Conueni ego ex isto genere consultorum non nemi-
nem, ut opinor, istum ipsum, quo uos auctore rem istā
agere, & defensionem caussae constituere dicitis: qui
cum istam disputationem mecum ingressus esset, non
posse probari, quemquam esse deiectum, nisi ex eo lo-
co, in quo fuisset; rem, & sententiam interdicti mecum
facere fatebatur, uerbo me excludi dicebat, a uerbo
autem posse recedi non arbitrabatur. cum exemplis u-
* terer multis, etiam illa materia aequitatis, ab uerbo,
& ab scripto plurimis saepe in rebus aequi boniq.
rationem esse seiunctam, semperq. id ualuisse plurimū,
quod in se auctoritatis habuisset aequitatisq. plurimum;
consolatus est me, & ostendit, in hac ipsa caussa nihil
esse quod laborarem: nam uerba ipsa sponsionis face-
re mecum, si uellem diligenter attendere. quo nam,
inquam, modo? quia certe, inquit, deiectus est Cae-
cina ui hominibus armatis aliquo ex loco esi non ex eo
loco, quem in locum uenire uoluit, at ex eo certe, unde
fugit. quid tum? praetor, inquit, interdixit, ut, unde
deiectus esset, eo restitueretur, hoc est, quicumque is
locus esset, unde deiectus est. Aebutius autem, qui
fatetur aliquo ex loco deiectum esse Caecinam, is, quo
modo se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsio
nem. Quid est, Piso? placet tibi pugnare uerbis?
placet caussam iuris, & aequitatis, & non nostrae pos
sessionis, sed omnino possessionum omnium constituere
in uerbo? ego, quod mihi uideretur, quod a maioribus
factitatum, quod horum auctoritate, quibus iudicandū
est, dignum esse, ostendi, id uerum, id aequum, id utile o-
mnibus esse; spectari, quo consilio & qua sententia,
non quibus quidque uerbis esset actum. Tu me ad uer
bum uocas? Non ante uenio, quam recusaro. nego o-
portere, nego obtineri posse, nego ullam rem esse, quae
aut comprehendi satis, aut caueri, aut excipi possit, si
aut praeterito aliquo uerbo, aut ambigue posito, sen-
tentia, & re cognita, non id, quod intelligitur, sed id,
quod dicitur, ualebit. Quoniam satis recusaui, uenio
iam quo uocas. Quaero abs te, sim ne deiectus, non de
Fulciniano fundo: neque enim praetor, si ex eo fundo
essem deiectus, ita me restitui iussit, sed eo, unde deie-
ctus essem. sum ex proximo uicini fundo deiectus, qua
adibam ad istum fundum: sum de uia, sum certe aliū
de, siue de priuato, siue de publico: eo restitui sum ius-
sus. restituisse te dixisti: nego me ex decreto praetoris
restitutum esse. quid ad haec dicimus? aut tuo, quem-
admodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua con-
ficiatur, necesse est. si ad interdicti sententiam confu-
gis, de quo fundo actum sit tum, cum Aebutius
restituere iubebatur, id quaerendum esse dicis, neque
aequitatē rei uerbi laqueo capi putas oportere: in meis
castris, praesidiisq. uersaris: mea, mea est ista defensio:
ego hoc uociferor, ego omnes homines deosq. testor, cū
maiores uim armatam nulla iuris defensione texerint,
non uestigium eius, qui deiectus sit, sed factum illius,
qui deiecerit, in iudicium uenire; deiectum esse, qui
fugatus sit; uim esse factam, cui periculum mortis sit
iniectum. Istum locum fugis, & reformidas: & me ex
hoc, ut ita dicam, campo aequitatis ad istas uerborum
angustias, & ad omnes litterarum angulos reuocas. in
iis ipsis intercludere insidiis, quas mihi conaris oppone
re. Non deieci, sed eieci. Peracutum hoc tibi uidetur:
hic est mucro defensionis tuae: in eum ipsum caussa tua
incurrat, necesse est. ego enim tibi refero. Si non sum
ex eo loco deiectus, quo prohibitus sum accedere; at ex
eo sum deiectus, quo accessi, unde fugi. si praetor non
distinxit locum, quo me restitui iuberet, & restitui iussit;
non sum ex edicto restitutus.*

EXPLANATIO

QVAE *lumina.*] in aedibus: unde Obstruere luminibus. IVRE *mancipij sint.*] eo iure, quo perpetua possessio datur: quod ius dominij dicitur. Lucretius: Vitaq. mancipio nulli datur, omnibus usu. SI PARIETVM *communium ius, ciuili a publica lege*] nam, si lex uincitur gratia, parietum communium ius teneri non potest. RATA *auctoritas.*] firma possessio, certum possidendi ius. TVM *statueritis.*] totus hic uerborum ambitus uarie mendis inquinatus est, nec opem afferunt antiqui libri. C. AQVILLIVS] Gallus, clarus iurisperitus, de quo diximus in oratione pro Quinctio. nam in ea

caussa

caussa iudex fuit. DICTVM *est ab illa caussa*, } ab ijs, qui caussam illam defendunt. CONCEDI *nimium non oportere.* } supra: Illud in tota defensione tua mihi maxime mirum uidebatur, te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperare non oportere. IN CAVENDO } cauere iurisconsulti proprie dicuntur. ad Trebatium: Tu, qui alijs cauere soles, ab essedarijs ne decipiaris, caueto. QVI ITA *iustus, & bonus uir est, ut natura, non disciplina, consultus esse uideatur: ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non scientia solum quaedam, sed bonitas nata esse uideatur:* } profecto nihil hac figura iucundius: nec est, ut eum, nisi excellenti praeditus ingenio, excogitare quisquam possit. Exemplum unum & alterum obseruauimus, primum in Quinctiana, alterum lib. III in Verrem. Primum est de Roscio Comoedo: Cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir einsmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eo numquam accedat. In Verrem: Vtar teste: quo? L. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui isti ita amicus, & necessarius est, ut, etiam si uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur; ita uir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. PRVDENS, } iuriscinilis. NOSTRAE *defensionis* } sic legendum uidetur, non, Vestrae: cum supra dictum sit, Qui adesse nobis frequenter in hac caussa solet. OMNIBVS *quidquid uerbis* } defenduntur hic uerba contra aequitatem. QVO *nos auctore* } non, Aquillium, sed alium iurisconsultum, de quo proxime dixit: Conueni ego ex isto genere consultorũ non neminem. ETIAM *illa materia aequitatis* } legebat acerrimi uir ingenij, Octauius Pantagathus, Ex omni memoria antiquitatis. quod sententiam sane percommodam habet: neque tamen sic ea delector, ut consulendos non censeam ueteres libros. QVO MODO *se restituisse dixit*, } dixi supra, cum Aebutius, restituisse se, dixit, id significare, deiectum a se Caecinam non esse. NEGO *oportere*, } spectari uerba. OBTINERI } defendi. RESTITVISSE *te dixisti:* } ex decreto praetoris. ita respondit Aebutius, quasi paruisset decreto praetoris: cum, a se deiectum non esse Caecinam, significaret. DE QVO *fundo* } negas enim deiectum esse Caecinam de fundo, quo uoluit accedere: deiectum ais de propinquo fundo. VERBI *laqueo* } quia scriptum est in interdicto, ut, unde deiectus est Caecina, eo restituatur. quem tu laqueum capiendae aequitatis appellas: quod eo uerbo Caecinam restitui uelit in eum fundum, quem suum esse dicit. TIBI *refero:* } sic tibi respondeo: contra te hoc affero. Eodem modo locutus est pro Quinctio: Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? NON SVM *ex edicto restitutus.* } non paruit decreto Aebutius: non me restituit.

ORATIO

VELIM Recuperatores, hoc totum si nobis uersutius, quam mea consuetudo defendendi fert, uidebitur, sic existimetis; primum, alium non me excogitasse; deinde, huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me: idq. me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse: me pro mea posse iure dicere? neque in hac re, quam ego protuli, quaeri oportere, quibus uerbis praetor interdixit, sed de quo loco sit actum, eum interdixit, neque in ui armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta uis, uerum sit ne facta: te uero nullo modo posse defendere; in qua re tu uelis, uerba spectari oportere; in qua re nolis, non oportere. Verumtamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum re, & sententia, sed uerbis quoque hoc interdictũ ita esse compositum, ut nihil commutandum uideretur? Attendite diligenter, quaeso, Recuperatores: est enim uestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim, sed quod illos non fugerit. cum de ui interdicitur, duo genera caussarum esse intelligebant, ad quae interdictum pertineret; unum, si qui ex eo loco, in quo esset; alterum, si ab eo loco, quo ueniret, ui deiectus esset. & horum utrumque, neque praeterea quidquam, potest accidere, Recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi praesto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. ad haec duo genera rerum, unum uerbum, quod satis declararet utrasque res, inuenerunt, ut, siue ex fundo, siue a fundo deiectus essem, uno atque eodem interdicto restituerer, VNDE. VT. hoc uerbũ, Vnde, utrũque declarat, & ex quo loco, & a quo loco. unde deiectus est Cinna? ex urbe. unde deiectus Carbo? ab urbe. unde deiecti Galli? a Capitolio. unde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. uidetis igitur hoc uno uerbo significari res duas, & ex quo, & a quo loco. Cũ autem eo restitui iubet, ita iubet; ut, si Galli a maioribus nostris postularent, ut eo restituerentur, unde deiecti essent, & aliqua ui hoc assequi possent; nõ, opinor, eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitolium restitui oporteret. hoc enim intelligitur: unde deiecisti, siue ex quo loco, siue a quo loco, eo restituas. hoc iam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, nõ ex quo, sed a quo deiectus. ut, si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus, optaret, ut, unde esset deiectus, eo restitueretur; hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in solum, sed in ipsam urbem, quam petebat: sic (quoniam nim uerborum necessario similitudine rerum aucupamur) qui postulat, ut a quo loco deiectus est, eo restituatur, hoc postulat, ut, unde deiectus est, eo restituatur. cum uerba nos eo ducunt, tum res ipsa hoc sentire, atque intelligere cogit. Etenim, Piso, (redeo nunc ad illa principia defensionis meae) si quis te ex aedibus tuis ui hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, persequere. quid? si qui iam de fora redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ages? utere eodem interdicto. cum igitur praetor in-

terdixerit, unde deiectus es, ut eo restituaris; tu hoc idẽ, quod ego dico, & quod perspicuum est, interpretabere, cum illud uerbum, Vnde in utramque rem ualeat, eoq; tu restitui sis iussus, tam te in aedes tuas restitui oportere, si e uestibulo, quam si ex interiore aedium parte deiectus sis. Ut uero iam, Recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rem, siue uerba spectare uultis, quin secundũ nos iudicetis; exoritur hic, iam obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eum deiici posse, qui tum possideat; qui non possideat, nullo modo posse: itaque, si ego sim a tuis aedibus deiectus, restitui non oportere: si ipse sis, oportere. Numera, quam multa in illa defensione falsa sint, Piso. Ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quemquam deiici posse, nisi qui in eo loco esset: nunc iam posse concedis eum, qui non possideat, negas deiici posse. cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, Vnde ille me ui deiecit, additur, Cum ego possiderem, si deiici nemo potest, qui non possidet: aut in hoc interdictum, De hominibus armatis, non additur, Si oportet quaeri, possederit, nec ne? Negas deiici, nisi qui possideat. ostendo, si sine armatis, coactis ue hominibus deiectus quisquam sit, eũ, qui fateatur se deiecisse, uincere sponsionem, si ostendat eum non possedisse. Negas deiici, nisi qui possideat. ostendo, ex hoc interdicto, De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eum, qui deiectus sit, condemnari tamẽ sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter homines deiiciuntur, aut sine coactis, armatis ue hominibus, aut per eiusmodi rationẽ, ac uim. ad duas dissimiles res duo deuincta interdicta sunt. in illa ui quotidiana non satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectum. ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui, nec clam, nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse dicit, magna uoce saepe confiteri solet, se ui deiecisse: uerum illud addit, non possidebat: uel etiam, cum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsionẽ, si planum facit, ab se illum aut ui, aut clam, aut precario possedisse. Videtis ne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerint? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugierit, nudum in caussa destitutumq. uidetis: ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret. Ecquid igitur interest, Piso, inter haec interdicta? ecquid interest, uerũ hoc additum, cum A. Caecina possideret, nec ne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum cõmonet? si esset additum, de eo quaeri oporteret: additum non est, tamen oportebat? Atque ego in hoc Caecinam non defendo. possedit enim Caecina, Recuperatores: & id, tametsi extra caussam est, percurram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quam ius commune defensum uelitis. Caesenniam possedisse propter usumfructum non negas. qui colonus habuit conductum de Caesennia fundum, cum idem ex eadem conductione, fuerit in fundo, dubium est, quin, si Caesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres eodem iure possederit? Deinde, ipse Caecina, cum circuiret praedia, uenit in istum fundum, rationes a colono accepit: sunt in eam rem testimonia. Postea, cur Aebuti de isto potius fundo, quam de alio, si quem habes, Caecinae denunciabas, si Caecina non possidebat? Ipse porro Caecina cur se moribus deduci uolebat, idq. tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquilij sententia responderat? At enim Sulla legem tulit. Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reip. querar; hoc tibi respondeo, adscripsisse eundem Sullam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut uetare non possit? ut ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse aliquid: nam, nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. sed quaero abs te, putes ne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum ✱esse, id iussum ratum atque firmum futurum? perspicis hoc nihil esse, ut in ceteris, quae rogaui. primum illud concedis, nõ, quidquid populus iusserit, ratum esse oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrem, si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodẽ modo de utraque re traditum nobis est: &, si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? atque ego hanc adolescentulus caussam cum agerem contra hominem disertissimum nostrae ciuitatis Cottam, probaui. Cum Arretinae mulieris libertatem defenderem; & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quod Arretinis adempta ciuitas esset; & ego uehementius contendissem, ciuitatem adimi non potuisse: decemuiri prima actione nõ iudicauerunt; postea, re quaesita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt. atque hoc & contradicente Cotta, & Sulla uiuo iudicatum est. Iam uero in ceteris, ut omnes, qui in eadem caussa sunt, & lege agant; & suum ius persequantur; & omnes iure ciuili siue cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione utantur; quid ego commemorem? dubium nemini uestrum est. certe, quaeri hoc solere, me non praeterit, (ut ex me ea, quae tibi in mentem non ueniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas saepe nostri ciues profecti sint. aut sua uoluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre uoluissent, tamen manere in ciuitate potuissent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut suus pater, populus ue uendidit; quo is iure amittit ciuitatem? ut religione ciuitas soluatur, ciuis R. traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus, si uero accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram caussam, & ius ciuitatis. Si pater uendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. Iam populus cum eum uendit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum uendit, hoc iudicat; cum ij, qui in seruitute iusta fuerint, censu liberentur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatẽ abiudicasse. quod si maxime hisce rebus adimi libertas, aut ciuitas potest; non intelligunt, qui haec commemorant, si per has rationes adimi maiores posse noluerunt, alio modo noluisse. nam, ut haec ex iure ciuili protulerunt, sic afferant uelim, quibus lege aut Romana ciuitas, aut libertas erepta sit. nam, quod ad exsilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit. exsilium enim non supplicium est, sed profugium, portusq. supplicij. nam, qui uolunt poenam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum uertunt, hoc est sedem, ac locum mutant. itaque nulla in

lege

lege nostra reperietur, ut apud ueteras ciuitates, maleficium ullum exsilio esse multatum. sed, cum ho mines uincula, neces, ignominiasque uitant, quae sunt legibus constitutae, confugiunt, quasi ad aram, in exsilium: qui si in ciuitate legis uim subire uellent, non prius ciuitatem, quam uitam amitterent; quia nolunt, non adimitur iis ciuitas, sed ab his relinquitur, atque deponitur. nam, cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur haec ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus est in exsilium, hoc est in aliam ciuitatem.

EXPLANATIO

ALIVM, } eum, de quo supra dixit: Conueni ego ex isto genere iurisconsultorum non neminem. CAECINNA? } quem Octauius collega urbe expulit. EX VRBE, } in qua erat. VNDE *deiecisti?* } mendosus locus. legebat Octauius meus, apte, quod ad sententiam attinet, sed coniectura longius ab antiquis libris discedente, Vnde deiecti Samnites? AB VRBE. } quo uolebant accedere. IVBET, } interdictum. SIVE *ex quo loco, siue a quo loco,* } siue ex eo loco, ubi esset; siue ab eo loco, quo uellet accedere. AVCVPAMVR } quaerimus. similibus enim rebus uerborum uis intelligitur. EXORITVR *hic* } pro Aebutio. IN ILLA *ui quotidiana* } usitata, legitima, quae moribus fit. CVM *possideret,* } quod nisi ostenderet, interdictum illud ei quotidianum non daretur, in quo additur, Cum ego possiderem. QVI SE *restituisse dixit,* } hoc loquendi genere quid significetur, supra ostendi. dicebat enim is, contra quem esset interdictum, restitui; non quia restituisset, sed ut interdicto praetoris, quo restituere uidebatur, paruisse uideretur. SE VI *deiecisse,* } ui quotidiana, moribus facta, sine armis. AB SE } non iure, sed opera, malitiaq. sua. INERMIS } nullo defensionis praesidio munitus. SI ESSET *additum,* } hoc, Cum A. Caecina possideret. NON *defendo:* } cum dico, quaeri non oportere de eo, quod additum in interdicto non est. possum, enim, hac omissa ratione, Caecinam defendere, & dicere, eum possedisse. EXTRA *caussam est,* } non enim hoc quaeritur in hoc genere interdicti, utrum possederit, necne. neque hanc exceptionem in interdicto praetor addidit, Cum A. Caecina possideret: sed interdixit sine ulla exceptione. supra: P. Dolabella praetor interdixit, ut est consuetudo, de ui hominibus armatis, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecisset, restitueret. Et: Vim, quae ad caput & ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione noluerunt. HOMINEM *ipsum,* } quem possedisse ostendam. IVS *commune,* } quod satis iam defendisse mihi uideor in hoc interdicto, in quo de possessione non quaeritur. DVBIVM *est, quin, si Caesennia tum possidebat,* } infirma ratio. possidebat enim ex usufructu, qui morte finitur. itaque non sequitur, ut, quae possessio Caesenniae fuit, eadem esse potuerit heredis. POSTEA } pro, postremo. DE ISTO *potius fundo, quam de alio,* } quia sciebas, istum a Caecina fundum possideri, ideo ei, nisi eo tibi cederet, denunciabas; idest, possessionem tueri uelle ostendebas. supra: Homini Romae in foro denunciat, fundum istum suum esse, seq. sibi emisse. AT ENIM *Sulla legem tulit.* } ne Volaterrani ciues Romani essent. qua lege priuatus Caecina iure ciuitatis, heres esse Caesenniae non potest. nam peregrinis ciuium Romanorum hereditates adire legibus non licet. EIVS *ea lege nihilum rogatum.* } legum clausula cuius exstat exemplum in ep. ad Att. lib. III. & Phil. I. VT IN *ceteris, quae rogani.* } nihil obscurius, aut etiam nihil mendosius. ueteres libri, Et ea terris que primum. COTTAM } C. Cottam, consularem, qui loquitur adolescens in libris de Orat. DECEMVIRIS } qui de libertate iudicabant. pro domo, QVOD *Arretinis adempta ciuitas esset;* } & quibus adempta semel ciuitas esset, ii libertatem retinere non possent. CIVITATEM *adimi non potuisse:* } a Sulla. nam is legem tulit, ut multis municipibus, in quibus Arretini, & Volaterrani fuerunt, ius Romani ciuitatis adimeretur. quod irritum tamen fuit. & ad hunc locum pertinent illa pro domo: Populus Romanus, L. Sulla dictatore ferente comitiis centuriatis, municipiis ciuitatem ademit, ademit iisdem agros. de agris ratum est: fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tam diu quidem ualuit, quam diu illa Sullani temporis arma ualuerunt. Scripsit etiam ad Att. lib. I. Volaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat, neque diuiserat; in sua possessione retinebam. SACRAMENTVM *nostrum* } pecunia deposita ab eo, qui petebat, & ab eo, qui infitiatur, sacramentum dicebatur: ut ex Varrone intelligitur. Iustum Sacramentum, aut iniustum iudicare, est, secundum aliquem, aut contra aliquam litem dare. pro domo: Quin etiam, si decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescumque uellet quis, hoc in genere solo rem iudicatam referre posse uoluerunt. NON *iudicauerunt,* } ut in dubia re pronunciarunt, non liquere. deesse arbitror, L. ut legatur, Non L. iudicauerunt; idest, non liquere. AEQVE *hoc & contradicente Cotta,* } homine disertissimo. SVLLA *uiuo* } cuius lege adempta municipiis ciuitas cum agris erat: quam, quod ad ciuitatem attinuit, ne ipso quidem Sulla uiuo seruatam esse, non hic modo locus, uerum etiam oratio pro domo perspicue demonstrat. QVI IN *eadem caussa sunt,* } qui sunt ex iis municipiis, quibus Sulla ciuitatem ademit. LEGE *agant,* } hoc explanatur sequentibus uerbis, Ius suum persequantur. est enim, Lege agere, iudicio experiri. IVRE *ciuili utantur.* } eodem iure, quo qui ciues Romani sunt. DVBITATIONE, } nemo dubitat, quin iure ciuili recte utantur. VT EX ME *ea, quae tibi in mentem non ueniunt, audias,* }

festiue

festiue suscipit magistri personam ad irridendum aduersarium. facit idem in Diuin. his uerbis: Cognosce ex me, quoniam hoc primum discendi tempus nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset. SI CIVITAS *adimi non posset*, } poterat hoc Aebutius dicere 1. Si ciuitas adimi non potest, cur in colonias Latinas multi ciues Romani profecti sint? nam ius ciuitatis Romanae cum iure Latij permutare, dementia uidetur. ideo autem profecti, quia ciuitatem Romanam amiserant. AVT *sua uoluntate*, } confutatio Ciceronis. LEGIS *multa*: } aliquo iudicio damnati: cuius infamiam cum non ferrent, maluerunt in Latio iure Latij uiuere, quam Romae communi iure ciuium Romanorum. infra: Qui si in ciuitate legis uim subire uellent. &c. PATERPATRATVS } unius ex fetialium collegio, qui hostibus ciuem Romanum in potestatem iussu populi tradebat, quod pacem cum ijs fecisset, quam populus ratam habere nollet. exemplum apud Liuium exstat Mancini Numantini. QVI *miles factus non est*, } qui militiam detrectauit, qui citatus non respondit. Valerius Max. lib. VI. INCENSVM } qui censum uitauit. LIBERENTVR, } libertatem adipiscantur. ISTEIS *rebus* } quas proxime commemoraui. EX IVRE *ciuili*: } ex iuris ciuilis materia, non ex legibus. AFFERANT *uelim*, } quod afferent numquam: quia factum numquam est.

ORATIO

NON *me praeteriit, Recuperatores, tametsi de hoc iure multa praetereo, tamen me longius prolapsum esse, quam ratio uestri iudicij postularit: uerum id feci, non quod uos in hac caussa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc enim eos scire uolui, quibus Sulla uoluit iniuriam facere, tum omnes ceteros nouos, ue teresq. ciues. neque enim ratio afferri potest, cur, si cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus antiquissimis ciuibus possit. nam ad hanc quidem caussam nihil hoc pertinuisse, primum ex eo intelligi potest, quod uos ea de re iudicare non debetis; deinde, quod, ut Sulla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit horum nexa, atque hereditates: iubet enim eodem iure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & a populo R. hereditates capere potuisse? quod si adimi ciuitas A. Caecinae lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quaereremus, quemadmodum spectatissimum, prudentissimumq. hominem, summo consilio, summa uirtute, summa auctoritate domestica praeditum, leuatum iniuria, ciuem retinere possemus, quam uti nunc cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam exsistat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia, & impudentia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. qui quoniam, Recuperatores, suum ius non deseruit, neque quidquam illius audaciae, petulantiaeq. concessit; derelinquo communem caussam, populiq. R. ius in uestra fide ac religione depono. is homo ita se probatum uobis uestriq. similibus semper uoluit, ut id non minus in hac caussa laborarit; nec contenderit aliud, quam ne ius suum dissolute relinquere uideretur; nec minus uereretur, ne contemnere Aebutium, quam ne ab eo contemptus esse existimaretur. Quapropter, si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, uirtute cognita, & spectata fide, amplissimum Etruriae totius, in utraque fortuna cognitum multis signis & uirtutis, & humanitatis. si quid in contraria parte in homine offendendum sit, habet eum, ut nihil dicam amplius, qui se hominis coegisse fateatur. sin hominibus remotis de caussa quaeritis; cum iudicium de ui sit, is, qui arguitur, uim se hominibus armatis fecisse fateatur; uerbo se, non aequitate defendere conetur, id quoque ei uerbum ipsum ereptum esse uideatis; auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum; in iudicium non uenire, utrum Caecina possederit, nec ne, tamen doceri possedisse; multo etiam minus, quaeri, A. Caecinae fundus sit, nec ne; me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Caecinae: cum haec ita sint, statuite, quid uos tempora reip. de armatis hominibus, quid illius confessio de ui, quid nostra decisio de aequitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, ut iudicetis.*

EXPLANATIO

NIHIL *hoc pertinuisse*, } quod ab aduersarijs obiectum est. EA DE RE } non enim de ciuitate, sed de interdicto, eiusq. uerbis uestrum iudicium est. HORVM } de quibus legem tulit. NEXA, } ut abalienare possent, quidquid uellent, per nexum, idest per aes & libram, ut ait Varro. DVODECIM *coloniarum* } quae in Italia deductae sunt lege M. Liuij tribuni pl. collegae C. Gracchi. Plutarchus, Appianus. FVISSE; } non, inter duodecim colonias fuisse, (nam illae deductae sunt in Italia. Ariminum autem in Gallia: & Ariminum annis multis ante duodecim) sed eodem iure fuisse, quo fuere duodecim coloniae. PRVDENTISSIMVM, } ne bis idem dicatur, cum sequatur, Summo consilio, malim legere, Prudentissimum. infra: Habetis hominem singulari pudore, uirtute cognita, & spectata fide amplissimum. AVCTORITATE *domestica* } inter suos, in patria eundem in parte Italiae minime contemnenda nobilissimum uocat, scribens ad eum lib. VI. fam. si modo hic A. Caecina ille est. COMMVNEM *caussam*, } de ciuitate: in qua caussa non unius Caecinae, sed omnium ciuium

Romanorum

Romanorum ius agitur. VT ID } ut uobis probatus esset. NE *contemnere Aebutium*, } quo pudor eius, probitasq. cognoscitur. noluit committere, ut uel ab Aebutio contemptus esse, uel ipse eum contempsisse uideretur: itaque diligenter suum ius persecutus est. ETRVRIAE *nomine totius* } Nomine, mendosum est. &, quamquam sententia patere satis uidetur, diuinatione tamen ueritatem aucupari non ausim. VIRTVTIS } in aduersa fortuna, ciuilibus bellis. HVMANITATIS } in prospera. interpretatur enim illud, In utraque fortuna. VERBO } cum dicat, Eieci, non deieci: EREPTVM } a me: cum docuerim, eandem rem utrique uerbo subesse. SAPIENTISSIMORVM *hominum* } iurisconsultorum. POSSEDERIT, *necne*, } haec enim exceptio non est in interdicto. TEMPORA *reip.* } recenti bellorum ciuilium memoria. QVID *illius confessio de ui*, } non, Confessio de ui, sed, Confessio de ui admoneat. ad eum enim uerbum, Admoneanr, haec omnia referuntur, De hominibus armatis, De ui, De aequitate, De iure. DECISIO } explicatio uerborum. DE AEQVITATE, } admoneat.

FINIS.

INDEX
RERVM. ET. VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS

quæ in primo Ciceronis Orationum uolumine continentur

A

allegationes

ab

B

bene

capes-

coepta

Corinthius.

D

dare sese

E

excidit

expilare

facere,

Flora

H

imminuere

M

mitigare

N

 nauis,

onus

P

percellere.

peruenit

pudor

rapere

referre,

S

sanare

sortem

suspicari

V

usitatum

FINIS.

INDEX
RERVM. ET. VERBORVM LOCVPLETISSIMVS

quae in primo uolumine Commentariorum in Ciceronis Orationes continentur

A

anseribus

D

dirutus

hereditatem

M

N

O

Q

R

sigillatus.

Turpio

FINIS.

